

10

ΠΑΥΛΟΥ Α. ΒΑΛΑΚΗ

140

Η

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

ΕΙΣ ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ, ΓΥΜΝΑΣΙΑ
ΚΑΙ ΠΑΝΤΟΣ ΕΙΔΟΥΣ ΟΜΟΙΟΒΑΘΜΑ ΠΡΟΣ ΤΑΥΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΑΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ
ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

44 ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 44

1922

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΑΔΕΛΦΩΝ Ι. ΚΟΥΒΕΛΟΥ — ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 9.— ΦΑΛΗΡΟΥ 10.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Ἀφ' οὗ διὰ τῆς διδασκαλίας εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἄγεται εἰς πέρας ἡ ὅλη ἐγκύκλιος μόρφωσις, εἶναι εὐνόητον ὅτι εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ πραγματοποιηθῇ πλήρως καὶ ὁ πολυμερὴς καὶ εὐρὺς σκοπὸς τῶν ἐκθέσεων, τὸν ὁποῖον ἐξεθήκαμεν ἐν ἀρχῇ τοῦ Α' Μέρους.

Ἐχοντες δὲ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ τὰς πνευματικὰς τῶν μαθητῶν δυνάμεις δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὴν καταλληλοτέραν ἀφετηρίαν τοῦ μαθήματος τούτου, ἥτοι νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ἀνεύρωμεν, ὁποῖα τινα πρέπει νὰ εἶναι τὰ θέματα καὶ πόθεν νὰ λαμβάνονται, προσέτι δὲ πόθεν πρέπει νὰ συλλέγεται ἡ καταλληλοτέρα ὕλη τῶν ἐκθέσεων τῶν μαθητῶν τῶν διαφόρων τάξεων τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ Γυμνασίου.

Τὰ θέματα ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας τάξεις: Πρῶτον εἰς ἱστορικά, δηλαδὴ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς γεγονότα γινόμενα ἐν τῷ παρελθόντι ἢ παρόντι ἢ εἰς ὅσα δύνανται νὰ γίνωσιν, εἰς ὅλα τὰ ἀντικείμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἀντιλήψεως ἡμῶν ἢ μαθήσεως γίνονται γνωστά· καὶ δεύτερον εἰς λογικά, ὅσα ἐπιβάλλουσιν εἰς ἡμᾶς νὰ ἐξετάσωμεν τὰ νοήματα ἡμῶν, ἥτοι τὰς διαφόρους ἐννοίας καὶ κρίσεις αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν εἰς τὴν ψυχὴν μας, ἥτοι τὸν ἐσωτερικὸν ἡμῶν κόσμον.

1. Ἡ μορφή τοῦ θέματος.

Ὅπως καὶ ἄλλαχού ἐλέχθη (Μέρο. Β', Κεφ. Ζ', 1), διὰ τοῦ θέματος δηλοῦται ὅλον τὸ περιεχόμενον τῆς πρὸς ἐκθεσιν παρεχομένης ἐργασίας.

Τὸ θέμα συμπύπτει πολλάκις, ἀλλ' οὐγὶ καὶ πάντοτε, πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν· εἶναι δὲ ἀπαραίτητον νὰ ὑποδηλοῖ τὰ κύρια νοήματα, τὰ ὁποῖα ὑπόκεινται ὡς βάσις τῆς σειρᾶς τῶν διανοημάτων, ἅτινα γραπτῶς θὰ διατυπωθῶσιν εἰς τὴν ἐκθεσιν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὀρθὴ καὶ σαφὴς διατύπωσις τοῦ θέματος εἶναι ἔργον τοῦ διδάσκοντος, διὰ τοῦτο πρῶτον θὰ κάμωμεν λόγον περὶ τῆς γλωσσικῆς διατυπώσεως τοῦ θέματος, ἥτοι περὶ τῆς μορφῆς αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ἡ μορφή τοῦ θέματος ποικίλη· ἥτοι τοῦτο ἐκφέρεται:

1) Διὰ πλείονων προτάσεων ὡς συμβαίνει εἰς τὰ διηγήματα: Βασιλεὺς τις τοῦ Πόντου ἠγόρασε μάγειρον Λακωνικόν, ἵνα δοκιμάσῃ τὸν

περίφημον μέλανα ζωμόν· ἀλλ' εὔρε τοῦτον ἀηδέστατον, διότι, ὅπως εἶπεν εἰς αὐτὸν ὁ μάγειρος, ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ ὁ ἰδρώς, ἢ πεῖνα καὶ τὸ ἐν τῷ Εὐρύωτᾳ λουτρόν. (Πλούτ. ἐν βίῳ Λυκούργ. κεφ. 12).

2) Διὰ μιᾶς προτάσεως ἢ φράσεως: Τίνων ἀγαθῶν ἔγινε πρόξενος ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τὰς Ἀθήνας.—Περιγραφή τοῦ μέρους εἰς τὸ ὁποῖον διήλθον τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός μου.

3) Διὰ μιᾶς ἢ περισσοτέρων λέξεων: Οἱ Φαρισαῖοι τοῦ Εὐαγγελίου.—Χαρακτηρισμός τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.—Ἡ πρώτη χιών.—Αἱ φωλεαί.—Ἡ τρικυμία.—Ἡ δικαιοσύνη.

Ὅσον βραχύτερον διατυπώνεται τὸ θέμα, τόσον εὐρύτερον εἶναι τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ· π.χ. τὸ θέμα «αἱ φωλεαί» παρέχει εἰς ἡμᾶς ἐλευθερίαν νὰ διαπλάσωμεν αὐτὸ εἴτε ὡς πραγματείαν περὶ τῶν φωλεῶν τῶν διαφόρων ζώων, τετραπόδων, πτηνῶν, ἐντόμων κτλ. εἴτε νὰ ἐκθέσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς φωλεᾶς, εἴτε νὰ ἀπεικονίσωμεν μικρὸν τι δράμα, τοῦ ὁποίου ἥρωες εἶναι οἱ μικροὶ κάτοικοι τῆς φωλεᾶς. ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ λάβωμεν καὶ τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου καὶ ὁρμώμενοι ἀπὸ τῶν φωλεῶν τῶν πτηνῶν νὰ κάμωμεν λόγον περὶ τῆς οἰκογενειακῆς ἡμῶν φωλεᾶς ἢ ἐστίας, τῆς ὁποίας ἡ ἀνάμνησις εἶναι τόσον γλυκεῖα καὶ τὴν ὁποίαν μετὰ ταῦτα καὶ ἡμεῖς θὰ ἀνιδρύσωμεν καὶ διὰ τῶν φροντίδων μας θὰ περιβάλωμεν.—Τὸ θέμα «περὶ τῆς εἰρήνης» ἢ «τῇ εἰρήνῃ» εἶναι εὐρύτερον τοῦ θέματος «τὰ ἀποτελέσματα τῆς εἰρήνης», τὸ ὁποῖον ἐκφέρεται διὰ δύο λέξεων σχετιζομένων πρὸς ἀλλήλας.

Πρὸς τὰ διὰ δύο λέξεων ἐκφερόμενα θέματα ὁμοιάζουσι κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ τὰ δι' ἐρωτηματικῆς προτάσεως ἐκφερόμενα· π.χ. πρὸς τὰ θέματα «τὰ αἶτια τῶν φθόνου», «τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου» ἔχουσιν ὁμοίαν σημασίαν καὶ τὰ διατυπούμενα ἐρωτηματικῶς «ἐκ τίνων αἰτίων προέρχεται ὁ φθόνος;» «ποῖα εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου;»

Πολλάκις ἡ διὰ κατηγορηματικῆς κρίσεως διατύπωσις τοῦ θέματος εἶναι προτιμότερα τῆς δι' ἐρωτηματικῆς προτάσεως, διότι ἐκεῖνη ἐπιβάλλει ἐντελῶς ὁρισμένην διατύπωσιν, ἥτοι τὸ εἶδος τῆς ἐκθέσεως· π.χ. «ὁ βίος δὲν εἶναι τὸ ὕψιστον τῶν ἀγαθῶν» εἶναι θέμα τὸ ὁποῖον σαφῶς φαίνεται, ὅτι ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ μαθητοῦ ἀποδεικτικὴν πραγματείαν· ἐν ᾧ ἂν διατυπωθῇ «εἶναι ὁ βίος τὸ ὕψιστον τῶν ἀγαθῶν;» ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, ὅτι τὸ θέμα ζητεῖ ἀπάντησιν καταφατικὴν ἢ ἀρνητικὴν καὶ δὲν εἶναι καταφανές, ὅτι ἐπιβάλλει ἀπόδειξιν τινα.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται φανερόν, ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον ἡ μορφή τοῦ θέματος νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε καὶ τὸ περιεχόμενον καὶ τὰ ὅρια τῆς ἐκθέσεως σαφῶς νὰ καταφαίνωνται. Θέματα ἀόριστα ὡς «αἱ φωλεαί», θέματα δυνάμενα νὰ παρισύρῳσιν εἰς πλάνας καὶ παρεννοήσεις δὲν πρέπει νὰ προτείνωνται εἰς τοὺς παῖδας. Ὅμοιως ὥραται ποιητικαὶ φράσεις, τῶν ὁποίων τὸ κάλλος δύναται νὰ γοιτεύσῃ τοὺς ἀναγνώστας, ἀλλὰ δὲν ἐκφράζουσι γενικὴν γνώμην ἢ ὁρισμένην κρίσιν ἢ ἀλήθειαν τινα, ἀλλὰ μόνον γενικὴν τινα ἔκφρασιν δηλοῦσαν συναίσθημά τι τοῦ ποιητοῦ ἢ διάθεσίν τινα, δὲν πρέπει νὰ παρέχωνται ὡς θέματα ἐκθέσεως· τοιαῦτα εἶναι «τὸ πᾶν σφάλλεται ὅπου ἑλλεῖπει ἢ πίστις», «ὁ βίος εἶναι τὸ μόνον ἀγαθὸν τοῦ πονηροῦ ἀνθρώπου», «τὸ μέγιστον κακὸν εἶναι ἡ ἐνοχία», «σκυῖς ὄναρ ἀνθρώπου». Τοιαῦτα θέματα ἐκδηλοῦντα μὲν ζωηρὸν συναίσθημα, ἀλλὰ λίαν περιορισμένον

νοημάτων περιεχόμενον, ἐὰν προσεφέροντο εἰς τοὺς μαθητάς, θὰ παρέσυρον αὐτοὺς εἰς κενὴν φρασιολογίαν. Διὰ τοῦτο οἱ διδάσκοντες πρέπει νὰ ἐκλέγωσι τοιαῦτα θέματα, τῶν ὁποίων αὐτοὶ ὄχι μόνον τὰ κύρια νοήματα καὶ τὴν συνάφειαν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὅσα σαφῶς ἐκ τῶν προτέρων νὰ γινώσκωσιν.

2. Ποίας ιδιότητος ἀπαραιτήτως πρέπει νὰ ἔχη τὸ θέμα.

1. Τὸ θέμα πρέπει νὰ ἐνδιεφέρῃ τοὺς παῖδας.—Ἰνα ἡ περὶ τὰς ἐκθέσεις ἀσκήσις ἀποβῇ ἐπωφελής, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐργάζεται ἐν αὐτῇ ὁ παῖς μετὰ ὀρέξεως καὶ προθυμίας. Διότι εἰς μὲν τὰ ἄλλα μαθήματα, κατὰ τὰ ὁποῖα ὁ μαθητὴς ἐργάζεται ὑπὸ τὴν ἄμεσον καθοδήγησιν τοῦ διδασκάλου ἐν τῷ σχολείῳ, πρὸς κατανόησιν αὐτῶν πολλάκις, καὶ ἂν μὴ ὑπάρχῃ ἄμεσος πρὸς τοῦτο εὐχαρίστησις, ἀρκοῦσιν ἡ ταχεῖα ἐναλλαγὴ τῶν ἐντυπώσεων καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ διδάσκοντος, ἵνα ἀναγκάσωσι τὸν παῖδα νὰ ἐργάζεται κατὰ δὲ τὴν κατ' οἶκον μελέτην τῶν μαθημάτων τούτων πολλάκις ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν διδασκοντα καὶ τῆς οἰκογενείας ἢ ἐπαγρύπνησις καὶ ἡ συνήθεια τῆς ἐργασίας ἄγουσι τὸν μαθητὴν εἰς τὴν στερεωτέραν ἐντύπωσιν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν διδαχθέντων εἴτε εἰς τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν ἐν ἀσκήσεσιν ἢ ἐν γένει εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τῆς ἐντελῶς ὁρισμένης κατ' ἑκτασιν ἐργασίας. Ἀλλ' εἰς τὰς ἐκθέσεις ἡ ἐργασία εἶναι διάφορος· οἱ μαθηταὶ ἐν αὐταῖς δὲν πρόκειται οὔτε τὰ διδαχθέντα νὰ στερεώσωσιν εἰς τὴν μνήμην τῶν, οὔτε νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς ὥρισμένον τι τμήμα συγγράμματος, οὔτε νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὸ διδαχθὲν εἰς γραπτὴν ἀσκήσιν· πρόκειται νὰ ἀνερευνήσωσι τὸν ἐσωτερικὸν τῶν κόσμον, νὰ ἀναλύσωσι τὰς ἐντιπώσεις καὶ τὰς γνώσεις τῶν καὶ ἀφ' οὗ τὰς ἀναγάγωσιν εἰς τὸ πλῆρες τῆς συνειδήσεώς τῶν φῶς, νὰ τὰς συσχετίσωσι πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀνακοινώσεώς των, νὰ τὰς συμπαραβάλλουν πρὸς ἀλλήλας καὶ τὰς κατατάξουν· ἂν δὲ ἡ ἐργασία αὕτη ἀπαιτῇ ὅλην τὴν πνευματικὴν ἡρεμίαν καὶ προσοχὴν καὶ προθυμίαν τοῦ μαθητοῦ, χρειάζεται νὰ ὑπάρχῃ ἀκόμη μεγαλυτέρα ὀρεξις κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐκθέσεως, ἵνα ὁ παῖς περιβάλῃ τὰ νοήματα αὐτῆς μετὰ γλωσσικὸν ἐπένδυμα πλῆρες, παραστατικὸν καὶ εὐχαρίστον. Ἀλλὰ διὰ νὰ κατορθωθῇ τοῦτο, πρέπει κατὰ πρῶτον λόγον τὸ θέμα νὰ εἶναι ἐνδιαφέρον. Ἐνδιαφέρον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μᾶς προσελκύει, μᾶς ἐξάγει ἀπὸ τὴν συνήθη μᾶς διάθεσιν καὶ μᾶς ἀναγκάζει νὰ ἐνδιασθούμεθα εἰς αὐτὸ καὶ ἐξ αὐτοῦ νὰ αἰσθανώμεθα εὐδιάκριτα συναισθήματα. Τοῦτο δὲ μόνον προκαλεῖ τὴν διαρκῆ προσοχὴν μᾶς καὶ μᾶς διεγείρει ζωηρὰ συναισθήματα, τὸ ὁποῖον ἔχει δι' ἡμᾶς καὶ τὸν βίον μᾶς ἀξίαν, ἄλλως μᾶς ἀφήνει ψυχροὺς καὶ ἀδιαφοροὺς. Τοὺς νέους, οἵτινες περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου ἔχουσι διάφορον τὴν ἀντίληψιν ἀπὸ τοὺς ὠρίμους ἄνδρας, ἄλλα ἐνδιαφέρουσι καὶ ἄλλα τοὺς ἔχοντας προχωρημένην τὴν ἡλικίαν καὶ ἄλλα τοὺς μικροὺς παῖδας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου (ἴδ. Μέρο. Β', Κεφ. Ε', II). Τοὺς νεανίας ἐνδιαφέρει ὅ,τι ἔχει σπουδαίαν σημασίαν διὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον. Μόνον ὅταν ἔχῃ ὁ μαθητὴς νὰ διαπλάσῃ τοιαύτην ὕλην, αἰσθάνεται τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἀσχολῇται περὶ ταύτην καὶ παρασύρεται νὰ κατασκευάσῃ ἐξ αὐτῆς ἔργον τι ἰδικόν του, δημιουργημὰ τι ἑαυτοῦ, τὸ ὁποῖον ἀντικατοπτρίζει τὴν ψυχὴν του καὶ παριστᾷ τὴν ἀτομικότητά

του. Διὰ τοῦτο τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ ὑψηλά νοήματα καὶ ἀξίας λόγου πράξεις· νὰ ἐκφράξῃ τι, τὸ ὁποῖον νὰ ἔχῃ σπουδαίαν σημασίαν διὰ τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, νὰ ἀφορᾷ τὴν ἀξίαν, τὴν ἀνύψωσιν, τὴν ταπείνωσιν, τὴν διαμόρφωσιν, τὰς τύχας, τὰς διαφορὰς φάσεις τῆς ἐξελίξεως καὶ τὰ θέατρα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη τὸ θέμα νὰ μᾶς παρουσιάσῃ πάντοτε τὸν βίον ὑπὸ τὴν ἰδεώδη του τελειότητα, οὐδὲ κατὰ τὴν ποιητικὴν ἀντίληψιν. Τὸ σπουδαῖον διὰ τὸν ἀνθρώπον ἐν γένει μᾶς παρουσιάζεται πολλάκις καὶ εἰς γεγονότα τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἀρκεῖ νὰ διακρίνωμεν ἐν αὐτοῖς τὴν σχέσιν των πρὸς τὸν ἡμέτερον βίον καὶ τὴν ἀνάπτυσιν ἡμῶν.

Κατὰ ταῦτα τὸ θέμα δὲν πρέπει νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς παῖδας νὰ ἀσχολῶνται περὶ μηδαμινά. Θα ἦτο ὄχι μόνον ἀσκοπον, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβές, νὰ ἐπιβάλλωμεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς τετριμμένα γεγονότα καὶ νοήματα ἀνούσια καὶ ταπεινά.

Πῶς π.χ. δύναται ὁ μαθητὴς νὰ ἀσχοληθῇ μετ' ἐνδιαφέροντος περὶ τῶν τυχῶν τοῦ βίου μίας ἢ κώνωπος, ἐφ' ὅσον δὲ παρουσιάζουν αὐταὶ ἀξίαν λόγου σημασίαν διὰ τὸν βίον του; Αἱ ὀμίλῃαι κατὰ τὰς συναναστροφὰς καὶ κατὰ τὰς καθημερινὰς ἀσχολίας συνήθως δὲν παρουσιάζουν τίποτε τὸ ἐκτάκτως ἐνδιαφέρον, τὸ γενικόν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐταὶ δύνανται νὰ χρησιμεύουν εἰς τὰς ἐκθέσεις. Ὁμοίως τὰ μικρὰ καὶ διὰ τὰς καθημερινὰς ἀνάγκας χρησιμεύοντα ἀπλᾶ ἐπιπλά, σκευή, ἐνδύματα, ἂν καὶ πολλάκις εἶναι ἔργα τέχνης καὶ σχετίζονται πρὸς τὸν βίον, ἐν τούτοις δὲν διεγείρουν ζωηρὰ συναισθήματα, δὲν παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον καὶ δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύουν δι' ἐκθέσεις. Ὅτι δὲ ἀνήκουσιν εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ἀπλῶς ὠφελίμων καὶ πρακτικῶν ἀντικειμένων, τοῦτο εἶναι δευτερεύον οὐδὲ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν. Ὅλος διαφόρος ὅμως συμβαίνει προκειμένου περὶ τῶν ἀναμνήσεων ἐκ τινος σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, σχολικοῦ οἰκοδομήματος, καλύβης. Αὐταὶ συνδέονται στενῶς πρὸς ἀνθρωπίνους τύχας καὶ τεχνικὰς ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι ἐνδιαφέρουν τοὺς μαθητὰς καὶ παρουσιάζουν ποικιλωτάτας σχέσεις πρὸς τὸν ἀνθρωπίνον βίον, αἵτινες εἶναι λίαν πολύτιμοι δι' αὐτοὺς. Τετριμμένον καὶ ἀνάξιον λόγου θὰ ἦτο τὸ θέμα περὶ φρενοπαθείας τινός, περὶ τινος ἐγκληματικῆς πράξεως ἢ τῆς περιγραφῆς δυσμορφίας τινός, ἐκτρώματός τινος, ἀντικειμένου προκαλοῦντος ἀηδίαν ἢ περιφρόνησιν. Τὰ τοιαῦτα θέματα δὲν ἄγουσι πρὸς ἰδεώδη ἀντίληψιν, οὐδ' ἐξευγενίζουσι τὸ συναισθητικόν. Ἄλλ' ἢ θύελλα, ὁ πόλεμος κτλ. εἶναι φαινόμενα, τὰ ὁποῖα διεγείρουν μὲν φρίκην, ἀλλ' ἔχουσι μεγίστην σπουδαιότητα, διότι πολλαπλασιάζουν τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ ἀνθρώπου, παρουσιάζουν νέας ἀπόψεις τοῦ βίου καὶ πολυειδῶς προάγουν ἢ ἐμποδίζουν τὴν ἀνάπτυσιν του.

2. Τὸ θέμα δὲν πρέπει νὰ εἴναι οὔτε λίαν στενὸν οὔτε λίαν ἐκτενές.— Ὅταν τὸ θέμα εἶναι πολὺ περιορισμένον κατ' ἔκτασιν, τότε τὸ τοιοῦτον θέμα εἶναι ἄγονον, δηλαδή ἐξ αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ παραχθῇ ἐκθεσις. Τοῦτο δ' ἐξηγεῖται ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς φαντασίας, ἥτις πολὺ συμμετέχει εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς ἐκθέσεως. Διότι ἐν αὐτῇ πρόκειται εἴτε νὰ ἐπεκτείνωμεν τὸ θέμα διὰ τῆς προσθετικῆς δυνάμεως τῆς φαντασίας, εἴτε νὰ ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τοῦ εἰς τὴν διάθεσίν μας ὕλικου διὰ τὴν ἐκθεσιν διὰ τῆς ἀφαιρετικῆς τῆς φαντα-

σίας δυνάμεως τὸ ἀρμόζον αὐτήν, εἴτε διὰ τῆς συνδυαστικῆς δυνάμεως τῆς φαντασίας τὰ ἀπὸ διαφορῶν κύκλων παραστάσεων ἀρμόζοντα εἰς τὴν ἐκθεσιν νοήματα. Ὡστε ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ ἔχη εἰς τὴν ψυχὴν του ἀρκετοὺς κύκλους παραστάσεων σχετιζομένους πρὸς τὸ θέμα, ἀπὸ τοὺς ὁποίους νὰ δύναται νὰ ἀρυσθῇ ὅ,τι τοῦ χρειάζεται, διότι ἡ φαντασία οὐδὲν ἐντελῶς νέον δύναται νὰ παραγάγῃ, ἀλλὰ μόνον νὰ συνδέσῃ καὶ νὰ διατυπώσῃ ἐλευθέρως. Διὰ τοῦτο εἴτε ὁ μαθητὴς πρόκειται νὰ διαπλάσῃ ἐκτενέστερον ἐπεισόδιόν τι, εἴτε νὰ κάμῃ περιγραφὴν ἢ χαρακτηρισμὸν κτλ. πρέπει τὸ θέμα τοῦτο νὰ παρέχῃ ἀρκετὴν λαβὴν, νὰ μᾶς δίδῃ δηλαδὴ πάντα τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα, πάσας ἐκείνας τὰς μερικὰς παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ διακρίνωμεν τὰ μέρη τοῦ θέματος καὶ εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν νὰ προσθέσωμεν ὅλα τὰ δυνατὰ νὰ προστεθοῦν ἢ νὰ συνδυασθοῦν μερικὰ γεγονότα, ἀπλᾶς ἢ μερικὰς παραστάσεις, ἵνα διακριθῇ αὐτὸ εἰς ἄρτιόν τι μέρος καὶ ἔπειτα ὅλα τὰ μέρη τῆς ἐκθέσεως νὰ ἀπαρτίσωσιν ἐνιαῖόν τι ὅλον· στενὰ θέματα εἶναι ἡ διήγησις αἰφνιδίου θανάτου ἐπισήμου ἀνδρός, ἡ περιγραφή φρεατός τιнос κτλ.

Ἀλλὰ πολλάκις τὸ θέμα χωρὶς νὰ εἶναι καθ' ἑαυτὸ πολὺ στενόν, εἶναι διὰ τοὺς μαθητὰς πολὺ στενὸν ἢ πολὺ πτωχόν εἰς γνωρίσματα τοῦτο συμβαίνει, ὅταν δίδωμεν εἰς τοὺς μαθητὰς θέματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς κύκλους παραστάσεων ἀγνώστους εἰς αὐτοὺς, ἢ ὅταν τὰ θέματα εἶναι ἀνώτερα τῶν δυνάμεων τῶν μαθητῶν καὶ οὗτοι τότε δὲν δύνανται νὰ διακρίνωσι τὰ ἐν αὐτοῖς ὑπάρχοντα γνωρίσματα καὶ φέροντες αὐτὰ ὑπὸ τὸ πλήρες τῆς συνειδήσεώς των φῶς νὰ συσχετίσωσι πρὸς ὅμοια καὶ ἀντίθετα, νὰ ἀνεύρωσι γενικὰς σχέσεις καὶ νὰ καταλήξωσιν εἰς γενικὰ συμπεράσματα ἔχοντα ἀξίαν διὰ τὸν βίον. Ὅταν λοιπὸν ἐξαναγκάζωμεν τοὺς μαθητὰς νὰ ἐργασθῶσιν ἐπὶ θέματος, ἐν ᾧ πάντα τὰ μετ' αὐτοῦ συνδεόμενα στοιχεῖα οἱ μαθηταὶ οὔτε γνωρίζουν οὔτε δύνανται νὰ ἀνεύρουν, ὅταν δὲν δύνανται νὰ διακρίνωσιν ὅλα τὰ χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, τότε νέαι παραστάσεις δὲν δύνανται νὰ προστεθοῦν εἰς αὐτὸ διὰ τῆς φαντασίας· τὸ θέμα λοιπὸν εἶναι λίαν στενόν, εἶναι ἄγονον διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ δὲν πρέπει νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς· ἂν δὲ τυχὸν ἀπροσέκτως δοθῇ, τότε οἱ μαθηταὶ παρσύρονται εἰς ἀνιαρὰν παράθεσιν ἀσαφῶν ἐκφράσεων, ἀσυναρτήτων μερῶν, εἰς ἀντιγραφὴν κ.τ.τ. π.χ. ἐὰν προτείνωμεν εἰς ἁώρους ἀκόμη παῖδας νὰ γράψωσι χαρακτηρισμὸν τινα, τότε οὗτοι οὐδὲν ἀξίον λόγου πολλάκις διακρίνουσι χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, ἐκεῖ ὅπου ὁ ἐνήλικος ἀνακαλύπτει πλείστας ἀξίας παρατηρήσεως ἰδιότητος. Ἀλλὰ πολλάκις εἰς τὴν τοιαύτην διάκρισιν οἱ παῖδες παρίστανται ἄωροι, ἐν ᾧ τοῦτο δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν ἡλικίαν ἢ τὴν καθ' ὅλον μόρφωσίν των, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἐδιδάχθησαν νὰ παρατηρῶσι, νὰ διακρίνωσι, νὰ συμπεραίνωσι, καὶ διὰ τοῦτο διαφεύγουσιν αὐτοὺς σπουδαῖα γνωρίσματα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ διδαχθῶσιν εἰς τοῦτο καὶ ἔπειτα βαθμυδὸν νὰ προταθῶσιν εἰς αὐτοὺς τοιαῦτα θέματα, τὰ ὁποῖα τότε δὲν θὰ εἶναι δι' αὐτοὺς ἄκαρπα καὶ στενά. Ὅπως δὲ πρέπει νὰ εἶναι προσεκτικὸς ὁ διδάσκων εἰς τοὺς χαρακτηρισμούς, οὕτω καὶ συγκρίσεις καὶ ἄλλα εἶδη θεμάτων πρέπει ὁ διδάσκων νὰ μὴ προτείνῃ προῶρος εἰς τοὺς μαθητὰς.

Πολλάκις ὑπὸ τῶν μαθητῶν τὸ θέμα νομίζεται λίαν στενόν, ἐν ᾧ δὲν εἶναι οὔτε ἀντ:κειμενικῶς οὔτε ὑποκειμενικῶς τοιοῦτον, διότι

ἐλλείπει ἀπὸ αὐτοὺς ἡ τέχνη νὰ στρέψῃ τὸ ἐρευνητικὸν τῶν βλέμμα εἰς τὸ πλουσίον του περιεχόμενον. Ταύτην τὴν τέχνην κατέχον ὁ διδάσκων πρέπει νὰ καθοδηγῇ καταλλήλως διὰ τῆς προπαρασκευῆς τοὺς παῖδας καὶ ὄχι νὰ παρέχῃ, κατὰ τὴν συνήθειάν τινων, τὰ κύρια σημεῖα αὐτὸς εἰς τοὺς παῖδας ἑτοιμα, δηλαδὴ ὅλον τὸ περιεχόμενον τοῦ θέματος, ἀλλὰ νὰ τοὺς ὀδηγῇ ν' ἀνευρίσκωσιν αὐτοὶ τὸν τρόπον τῆς ἀνερευνήσεως τοῦ ἐκάστοτε προβαλλομένου θέματος καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς ἱκανοὺς μόνοι τῶν νὰ ἀνερευνῶσιν· οὐδὲ πρέπει νὰ γίνεται τὸ ὅλως ἀντίθετον, νὰ ἀφήνῃται οἱ παῖδες εἰς ἀνάπτυξιν τοιούτων θεμάτων ἄνευ οὐδεμιᾶς καθοδηγήσεως καὶ αὐτοὶ ἔπειτα νομίζοντες τὸ θέμα στενόν, ὡς ἀγνοοῦντες τὴν τέχνην τῆς διερευνήσεως αὐτοῦ νὰ παραθέτουν ξένα, ἄσχετα μέρη καὶ νοήματα καὶ πομπώδεις καὶ ἀκαταλήπτους φράσεις ἐν θαυμαστῇ ἀσυναρτησίᾳ.

Ἀλλὰ τὸ θέμα δὲν πρέπει νὰ εἶναι οὐδὲ λίαν ἐκτενές. Ὅταν δίδωμεν εἰς τοὺς παῖδας θέμα τι, τότε πρέπει οὗτοι νὰ ἐξετάσωσιν αὐτὸ ὑπὸ πᾶσαν ἑποψίαν, νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς αὐτὸ καὶ νὰ διερευνήσωσιν πάντα τὰ πρὸς αὐτὸ σχετιζόμενα, τὰς αἰτίας, τὰ μέσα, τὸν σκοπὸν καὶ τὰ ἀποτελέσματα. Πῶς λοιπὸν θὰ γίνῃ τοῦτο, ὅταν προτίθεται θέμα, διὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἀρκεῖ ὀλίγων ὥρων ἐργασία, ἀλλὰ θὰ δεῖται νὰ γίνῃ μικρὰ συγγραφή ἐκ 15 ἢ 20 σελίδων; ἀκόμη δὲ χειρότερον γίνεται, ὅταν διδάσκοντες ἔχοντες ὁποσδήποτε γνῶσιν τοῦ ἀμαρτήματος τῶν καὶ βαρυνόμενοι ἔπειτα νὰ διορθώσωσι τόσον μακρὰς ἐκθέσεις ὀρίζουν εἰς τοὺς παῖδας καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν σελίδων τῶν τοιούτων ἐκθέσεων· καὶ ἀκόμη χειρότερον, ὅταν οἱ διδάσκοντες, διὰ νὰ καταπολεμήσουν διήθεν τὴν φυγοπονίαν τῶν παίδων (μάλιστα εἰς ἀνιάρθρα θέματα), ὀρίζουν τὸ μέγιστον καὶ ἐλάχιστον ὅριον τῆς ἐκτάσεως τῶν ἐκθέσεων, ὡς ἔαν ἦτο δυνατόν ἡ παρατηρητικότης, αἱ γνώσεις καὶ ἡ πνευματικὴ ἱκανότης τῶν παίδων ἐν σχέσει μὲ οἰονδήποτε θέμα νὰ μετρηθοῦν εἰς ὀρισμένης σειρᾶς ἢ σελίδας. Ὅταν λοιπὸν ὀρίξῃ ὁ διδάσκων ἐκτενές τι θέμα, οἱ δὲ μαθηταὶ γράψωσι περὶ αὐτοῦ εἰς ὀλίγας σελίδας ἢ ὁ διδάσκων ὀρίξῃ ὀλίγας σελίδας, τότε ἐκ τοῦ πλουσίου ὕλικου τοῦ σχετιζομένου μὲ τὸ θέμα θὰ λάβωσιν οὗτοι μέρη τινὰ αὐτοῦ, τὰ κυριώτερα ἢ τὰ γνωστότερα εἰς αὐτοὺς, καὶ θὰ διαπλάσωσι τὴν ἐκθεσὶν τῶν. Ὁ μαθητὴς οὐδὲν ἔχει νὰ ἀνεύρῃ, δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ συσχετίσῃ, δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ ἐμβαθύνῃ. Ἡ τοιαύτη ἐκθεσις οὐδεμίαν παρέχει ὠφέλειαν, οὐδὲν ἔχει θέλητρον διὰ τοὺς μαθητάς.

Ἐάν προτείνωμεν εἰς τοὺς μαθητάς λίαν ἐκτενές θέμα, ὄχι μόνον ἀφαιροῦμεν ἀπὸ αὐτοὺς τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὸ θέλητρον τῆς εὐρέσεως, ἀλλὰ καὶ καθιστῶμεν εἰς αὐτοὺς ἀδύνατον νὰ ἐπισκοπήσωσι τὸ ὅλον ὕλικόν τοῦ θέματος καὶ νὰ διακρίνωσι τὴν σχετικὴν ἀξίαν τῶν κυρίων καὶ δευτερευόντων μερῶν· ἀποτέλεσμα δὲ τούτου δυνατόν νὰ εἶναι νὰ ἀναγράψωσιν οἱ μαθηταὶ δευτερεύοντα πράγματα, ἐν ᾧ τὰ κύρια ἐλλείπουσιν. Ὅθεν ἀντὶ τοῦ θέματος «τὸ ἔαρ» προτιμότερον «τὰ δάση κατὰ τὸ ἔαρ», ἀντὶ τοῦ θέματος «ἡ σημασία τῶν ποταμῶν» ἔστω «ἡ σημασία τῆς διὰ τῶν ποταμῶν συγκοινωνίας» ἢ «ἡ σημασία τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν» ἢ στενωτέρον «ἡ σημασία τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν τῆς Μεσογείου»· οὕτω τὸ θέμα οὔτε λίαν ἐκτενές οὔτε λίαν στενὸν εἶναι. Ὅταν δὲ ἡ ὕλη εἶναι εὐπερίληπτος, τότε ἡ ταξινόμησις δὲν εἶναι δύσκολος διὰ τοὺς μαθητάς.

3. Πόθεν πρέπει νά λαμβάνωνται τὰ θέματα καὶ ἡ ὕλη τῶν ἐκθέσεων.

Ἄφ' οὗ οἱ μαθηταὶ διὰ τῶν ἐκθέσεων πρέπει νὰ μάθουν νὰ ἐκθέτουν τὰ ἰδικά των νοήματα, πρέπει ἡ ὕλη τῶν ἐκθέσεων νὰ λαμβάνεται ἐκ τῶν διανοημάτων τῶν μαθητῶν. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι ἡ ἐκθεσις δὲν θὰ ὠδήγει πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν, ἂν ἡ ὕλη αὐτῆς ἐλαμβάνετο ἐκ διανοημάτων ὅχι αὐτοῦ τοῦ μαθητοῦ, ἀλλὰ τῶν διανοημάτων ἄλλου τινὸς καὶ διὰ τοῦ διδάσκοντος. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀνομασθῶσιν ἐκθέσεις τῶν ἰδεῶν τῶν μαθητῶν αἱ ἀναγραφαὶ τοῦ περιεχομένου διηγήματος, τὸ ὁποῖον διηγήθη εἰς αὐτοὺς ὁ διδάσκων ἢ ἄλλος τις. Ἐκθέσεις τῶν ἰδεῶν τῶν μαθητῶν εἶναι ἐκεῖναι, εἰς τὰς ὁποίας οὗτοι ἀναγράφουσι τὰς ἰδέας τὰς ἰδικὰς των, τὰς ὁποίας ἀπέκτησαν εἴτε διὰ τῆς ἰδίας των ἀντιλήψεως εἴτε διὰ τῆς μαθήσεως. Καὶ αἱ μὲν κτηθεῖσαι διὰ τῆς μαθήσεως γνώσεις τῶν παιδῶν εἶναι κατὰ πρῶτον λόγον αἱ γνώσεις, τὰς ὁποίας οὗτοι ἀπέκτησαν διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν διαφόρων μαθημάτων, ἄφ' οὗ τὸ σύνολον τῆς μαθήσεως αὐτῶν εἶναι ἰδίως αἱ τοιαῦται γνώσεις, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον αἱ διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν μελέτης γεγόμεναι ἰδικαί των γνώσεις. Τὰ δὲ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τῶν μαθητῶν ἀποκτηθέντα διανοήματά των εἶναι τὰ προσπεσόντα εἰς τὰς αἰσθήσεις των γεγονότα καὶ φαινόμενα καὶ τὰ ἐντεῦθεν προκληθέντα ἰδιά των συναισθήματα καὶ διανοήματα. Ὡστε ὅπως ἐξετέθη διὰ πλείονων καὶ προηγουμένως (ἴδε Μέρ. Β', Κεφ. Ε'), ἡ ὕλη τῶν ἐκθέσεων τῶν μαθητῶν, διὰ νὰ συλλέγεται ἀπὸ ἰδικῶν των διανοημάτων, θὰ λαμβάνεται πρῶτον μὲν ἐκ τῆς ὕλης τῶν διαφόρων μαθημάτων, ἔφ' ὅσον αὕτη διὰ πλήρους διδακτικῆς ἐπεξεργασίας ἀπέβη ἰδική των, τοῦ ἰδίου των πνεύματος περιεχόμενον, δεύτερον δὲ ἐκ τῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας οὗτοι ἀπέκτησαν διὰ τῆς προσεκτικῆς καὶ εἰσδουόσης εἰς τὴν οὐσίαν των πραγμάτων μελέτης καὶ τρίτον ἐκ τῶν προσπεσόντων εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν γεγονότων καὶ φαινομένων.

Θέματα ἐκ τῆς νεωτέρας φιλολογίας.—Πλουσιωτέραν παντὸς ἄλλου μαθήματος ὕλην διὰ τὰς ἐκθέσεις φυσικῶς παρέχουσι τὰ Ἑλληνικά. Τὰ Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα καταλλήλως χρησιμοποιούμενα δύνανται πολυειδῶς νὰ ἀποβῶσιν ἐν τούτῳ ὠφέλιμα, ἂν καὶ δὲν εἶναι ὅλα τὰ ἀναγνωστικά ἐν αὐτοῖς τεμάχια κατάλληλα πρὸς συλλογὴν ὕλης ἐκθέσεων. Ἀλλὰ ἀναγνωστικά τινα τεμάχια ἀναφέρονται εἰς πράξεις εἴτε εἰς σγέσεις ἐνδιαφερόουσας τοὺς παῖδας· ἢ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ δὲ ἐξ αὐτῶν συλλεγθεῖσα ὕλη δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς συγγενεῖς κατὰ τὸ περιεχόμενον ἐκθέσεις.

Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ περὶ ἀρχαίων ποιημάτων, τὰ ὁποῖα καταλλήλως μετασχηματιζόμενα δύνανται νὰ παράσχουσιν ὕλην ἐκθέσεων. Ἀλλὰ καὶ περὶ τεμάχια, τὰ ὁποῖα δὲν ἀποτελοῦσι πληρὴς τι ὅλον, δύνανται καταλλήλως νὰ διαπλασθῶσι μὲ εἰσαγωγὴν, κατάλληλον πλοκὴν καὶ διάρθρωσιν τῶν μερῶν, προσηκόντος διακρινομένου καὶ μὲ ἀποτελεσμα σαφῶς ἐκφαινόμενον. Ἀπὸ μακρότερα δὲ ἀναγνωστικά τεμάχια δύναται νὰ ἐξαχθῶσι πολλάκις ὅχι μόνον ἐν, ἀλλὰ καὶ περισσότερα μέρη ἢ χαρακτηριστικὰ ἐπεισόδια καὶ ἀπὸ ἑκαστον ἐξ αὐτῶν νὰ διαπλασθῇ πλήρης καὶ αὐτοτελής ἐκθεσις.

Ἀπὸ τὰ Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα διὰ τὴν Α' τοῦ Ἑλληνικοῦ

σχολείου τάξιν ὑπὸ Ἰ. Πολέμη ἐκ τῶν «Παιδικῶν ἀναμνήσεων Ῥαγκαβῆ» οἱ μαθηταὶ εἰς αὐτοτελὴ διηγήματα ἐκθέτουν πῶς κατ' ὀλίγον ἔφαγεν ὁ μικρὸς Ῥαγκαβῆς τὸ γλύκισμα, ἢ πῶς ὁ πατὴρ του ἐγέλασε τὸν Τοῦρχον μὲ τὸ καλπάκι, ἢ πῶς ἔλαβε τὸ πρῶτον μάθημα. Ἐκ τοῦ ποιήματος «οἱ λαγοὶ» οἱ μαθηταὶ συνάγουσι τὴν ὕλην ἐκθέσεως «διατὶ οἱ λαγοὶ δὲν ἠτυοκτόνησαν» μετὰ τὴν μελέτην τοῦ ποιήματος τοῦ ἐπιγραφομένου «μεταμορφώσεις» ἢ μέλισσα ἢ ἡ ἀράχνη διηγεῖται τὴν ἱστορίαν της· ἐκ τοῦ ἀναγν. τεμαχίου «ἡ κυνηγημένη πέρδικα» ἐξάγεται ἡ ὕλη περιγραφῆς τῆς πέρδικας (πῶς εἶναι, ποῦ ζῇ, πῶς πετᾷ κτλ.)· μετὰ τὴν μελέτην τοῦ ποιήματος περὶ σποράς ἢ θέρους ἢ ἁλωνισμοῦ οἱ μαθηταὶ περιγράφουν, ἐφ' ὅσον εἶδον, πῶς γίνεται ἡ σπορά, ὁ θερισμός, τὸ ψωμί ἢ πῶς βοηθοῦν αὐτοὶ εἰς αὐτὰ τοὺς γονεῖς των. Μετὰ τὴν μελέτην τοῦ ἀναγν. τεμαχίου «ὁ Κωνσταντῆς», ὁ Κωνσταντῆς διηγεῖται τὴν ζωὴν του, ἢ σύζυγος τοῦ Λεωνίδα πῶς ἐπεριποιεῖτο τὸν ἄνδρα της ἢ πῶς ἐδανείσθησαν χρήματα ἀπὸ γέροντα τοκιστὴν καὶ πῶς οὗτος ἐπώλησε τὴν λέμβον καὶ ἠθέλησε νὰ πωλήσῃ τὴν οἰκίαν· μετὰ τὸ ἀναγν. τεμαχίου «ἡ ἀφιλότιμη» οἱ μαθηταὶ διηγοῦνται, πῶς εἶδον νὰ κλαδεύωνται καὶ φυτρώνουν οἱ κλάδοι τῶν ἀμπέλων. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς περὶ ἀεροστάτου, οἱ μαθηταὶ διηγοῦνται περὶ τῆς φούσκας τὴν ὁποίαν ἔκαμαν, ἦναψαν ἀπὸ κάτω καὶ ἐπέταξαν ἢ εἶδον ἄλλους νὰ τὸ κάμνωσιν, ἢ περὶ τοῦ ἀεροπλάνου, ποῦ εἶδον νὰ πετᾷ· (πῶς μετέβησαν καὶ διατὶ ἐκεῖ ποῦ εἶδον αὐτό, πῶς ἦτο τοῦτο, πῶς ἐφαίνετο, τίνα κρότον ἔκαμνε, πῶς διέγραφε κύκλους, πῶς κατήγοχετο κτλ.). Ἡ Δέσπω διηγεῖται αὐτὴ τὴν Σουλιώτικὴν της ἀπάθειαν. Μετὰ τὴν μελέτην τοῦ ἀναγνώσματος «ἡ ἐν Σφακτηρίᾳ καταστροφή», ὁ Μαυροκορδάτος διηγεῖται πῶς ἐσώθη, ὁ γέρον ναύτης πῶς ἐτοποθετήθη εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, τί ἐπερίμενε, τί ἀντελήφθη ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πότε ἠγέρθη· ἢ πῶς ὁ Μιαούλης συνελήφθη ὡς πειρατῆς καὶ ἐσώθη, πῶς συνέρη νὰ χύσουν οἱ Τοῦρκοι τὰ φασόλια καὶ νὰ θυμώσῃ ὁ Μιαούλης, πῶς διηγεῖται εἰς πυρπολητῆς τὴν πυρπόλησιν τῶν τουρκικῶν πλοίων ἐν Μεθώνῃ. Μετὰ τὸ ἀναγν. τεμ. ὁ «Κερκέζος», ὁ Ἀνδρουλιὸς διηγεῖται πῶς ἐφόνευσε τὸν Κιρκάσιον, ἢ διηγεῖται ὁ Σαῖτο-νικολῆς τὴν διανομὴν τῶν τουφεκίων. Μετὰ τὸ ἀναγν. τεμ. «τὰ ἄνθη τῆς ἀμυγδαλιᾶς» αἱ ἀδελφαὶ διηγοῦνται πῶς φροντίζει δι' αὐτὰς ὁ πατὴρ των ἢ ὁ πατὴρ διηγεῖται πῶς συνέβη τὸ δυστύχημα τῶν τέκνων του.

Ἀπὸ τὰ Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Μπέρτου διὰ τὴν Β' τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ τεμαχίου «ἡ νεότης τοῦ Ῥήγα» δύναται νὰ διαπλασθῇ αὐτοτελὲς διήγημα ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ἐπανελθόντος ἐκ Κισσοῦ εἰς τὴν πατρίδα του Ῥήγα καὶ συμπλακέντος μετὰ τινος Ὀθωμανοῦ· ὁμοίως ἢ ἐνέδρα κατὰ τοῦ πατρὸς τοῦ Ῥήγα δύναται νὰ παράσχῃ τὴν ὕλην πρὸς ἄλλην ἐκθεσιν. Ἐκ τοῦ ποιήματος «ὁ θάνατος τοῦ Δήμου» δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἡ ὕλη ἐκθέσεως «περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Δήμου ὡς κλέφτου». Ἐκ τοῦ ἀναγν. τεμαχίου «Σταματάκης Ἀσφακιανὸς Κουτρούκης» τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Σταματάκη εἰς τὸν χορὸν καὶ ὁ τραυματισμὸς τοῦ Κίτσου παρέχουσι τὴν ὕλην πλήρως καὶ αὐτοτελὲς διηγημάτων. Ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ τεμαχίου «προετοιμασίαι διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν» τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Τοῦρχου μὲ τὸν Δεσπότην τοῦ Ἑλούς δύναται νὰ παράσχῃ τὴν ὕλην

περιγραφικού διηγήματος. Ἐκ τοῦ ἀναγν. τεμ. «ἀναμνήσεις τῶν Χριστουγέννων» δύνανται νὰ ὀδηγηθῶσιν οἱ μαθηταί, πῶς νὰ γράφουν ἰδικὰς τῶν ἀναμνήσεις διὰ τὴν αὐτὴν ἑορτήν. Ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας Κοραῆ οἱ μαθηταί γράφουσι περὶ τοῦ πῶς ὁ Κοραῆς ἔμαθε τὴν Λατινικὴν ἢ τὴν Ἑβραϊκὴν. Κατὰ τὸ ἀναγν. τεμάχιον «τὰ Τέμπη» οἱ μαθηταί περιγράφουσι κοιλάδα τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθησαν. Μετὰ τὴν μελέτην τοῦ ἀναγν. τεμ. «ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς» οἱ μαθηταί περιγράφουσι ἀρχαιότητος τῆς πατρίδος τῶν. Μετὰ τὸ ἀναγν. τεμάχιον «οἱ δύο μικροὶ» οἱ μαθηταί συντάττουσιν ἀπάντησιν τῆς ἐπιστολῆς τῆς μητρὸς. Μετὰ τὴν μελέτην «τῆς πτώσεως τοῦ Ἀρκαδίου» οἱ μαθηταί διηγοῦνται πολεμικὰ κατορθώματα τὰ ὁποῖα συνέβησαν εἰς τὴν πατριδα τῶν ἢ ἐν γένει ἤκουσαν ἀπὸ οἰκείους αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ ἀναγν. τεμ. «τὸ δένδρον καὶ ὁ ἄνθρωπος» οἱ μαθηταί δύνανται νὰ ὀδηγηθῶσιν εἰς τὸ νὰ κάμωσι μικρὰν περιγραφὴν χωρίον χωρὶς δένδρα ἢ ἀντιθέτως μὲ δένδρα, τὸ ὁποῖον εἶδον.

Ἐκ τῶν Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων τῆς Γ' Ἑλληνικοῦ τοῦ αὐτοῦ συγγραφῆς τὸ ἀναγν. τεμάχιον «περὶ κλεφτῶν» δύνανται νὰ παρασχῇ ὕλην εἰς ποικίλας ἐκθέσεις: περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Στουρνάρα, ἢ μονομαχία Σουλεϊμάν καὶ Μηλιῶν, πῶς οἱ κλέφτες ἔζον ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ, ὁ θάνατος τοῦ Δήμιου. Ἀπὸ τοῦ ποίημα «ὁ Ἀστραπόγιαννος» συνάγεται ἡ ὕλη ἐκθέσεως περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ ἐκγυμνάσεως τοῦ Λαμπέτη ἀπὸ τῶν Ἀστραπόγιαννον. Μετὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ διαλόγου «ἡ καταστροφὴ τοῦ Χορμόβου» οἱ μαθηταί περιγράφουσι ἀντικειμενικῶς τὴν καταστροφὴν ταύτην. Ἐκ τοῦ δημῶδους ποιήματος «Γεωργάκης καὶ Φαρμάκης» συνάγεται ἡ ὕλη ἐκθέσεως «ἡ μάχη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σέκου». Ἐκ τοῦ ἀναγν. τεμαχίου «αἱ πρῶται περὶ τῆς ἐπαναστάσεως εἰδήσεις ἐν Σμύρνῃ» συνάγεται ἡ ὕλη ἐπιστολῶν ἐκ Σμύρνῃς χριστιανόπαιδος, τῆς μὲν γραφείσης κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα τοῦ 1821, τῆς δὲ μετὰ τινας ἡμέρας. — Ἐκ τοῦ ἀναγν. τεμ. «Γέροντας, Χίος κλ.» καὶ τοῦ «χαρακτηρισμοῦ τοῦ Μιαοῦλη» οἱ μαθηταί δύνανται νὰ περιγράψωσι πῶς ἐγίνοντο αἱ ναυμαχίαι τῷ 1821· ἤτοι πῶς ἦσαν τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ τουρκικὰ πλοῖα, πῶς παρετάσσοντο οἱ στόλοι, πῶς ἐξειλίσσοντο τῇ βοήθειᾳ τοῦ ἀνέμου, πῶς ἐμάχοντο, πῶς ἐπετίθεντο τὰ πυρπολικά καὶ ἐν τέλει τὸ γενικὸν συμπέρασμα. — Ἐκ τοῦ «θανάτου τοῦ Μ. Βότσαρη» τὸ ἐπεισόδιον τοῦ διπλώματος τῆς ἀρχηγίας τοῦ Βότσαρη δύνανται νὰ ἀναπληρῇ εἰς πλήρες διήγημα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀναγν. τεμ. δύνανται νὰ διπλασθῇ διήγημα «Πῶς διηγείται εἰς Μιρδίτης τὴν προσβολὴν τοῦ Βότσαρη». Μετὰ τὴν μελέτην τοῦ «μνημείου τοῦ Βύρωνος» οἱ μαθηταί ἐκθέτουσι πῶς ἐγένεν ἡ κηδεία του ἢ συνθέτουσιν ἐπιστολὴν Μεσολογγίτου τινὸς περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Βύρωνος.

Ἐκ τῶν Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων τῆς Α' Γυμνασίου ὑπὸ Ἱ. Πολέμη, οἱ μαθηταί ἐκθέτουσι τὸ μαρτύριον τοῦ Διάκου (κατὰ τὸ ποίημα «τὸ δακτυλίδι»), ἢ ἂν εἶναι ἱκανοί, περιγράφουσι τὸν Ἄδην ὅπως τὸν ἐφαντάζοντο οἱ ἀρχαῖοι (κατὰ τὸ «Ὁρφεὺς ἐν τῷ Ἄδῃ» ὑπὸ Παπαρηγοπούλου): διηγοῦνται τὴν παράδοσιν περὶ τοῦ πῶς ἐστερεώθη τῆς Ἄρας τὸ γεφύρι (κατὰ τὸ ποίημα «τῆς Ἄρας τὸ γεφύρι»)· περιγράφουσι πόλιν, τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθησαν (κατὰ τὸ «Ναύπλιον», ὑπὸ Δραγούμη, οὗ ἴδε ἀνάλυσιν ἐν ἡμ. βιβλ. διδ. μητρ. γλ. σ. 165)· οἱ μαθηταί δια-

πλάττουσιν εἰς τέλειον διήγημα μὲ ἀριτίαν πλοκὴν τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Νότῃ μὲ τοὺς δύο συνομηλίους του (ἐκ τοῦ «Νότῃ Γιάκου»)· οἱ μαθηταὶ ὑποθέτουσιν ὅτι ὁ Γιάννης Γούναρης ἢ πολιορκουμένος τις διηγείται πῶς ἐγένινεν ἡ ἔφοδος κατὰ τοῦ Μεσολογγίου (ἐκ τοῦ διηγήματος «ἡ θυσία»). Ἐκ τοῦ ποιήματος τοῦ «Δεξιέω» οἱ μαθηταὶ περιγράφουσι τὸν θάνατον τοῦ ἡρωϊκοῦ νεανίου, ἢ διηγοῦνται τὴν νεανικὴν του ζωὴν. Ἐκ τοῦ ποιήματος «τοῦ Φαβιέρου ἐξακόσιοι» διηγοῦνται τὴν νυκτερινὴν διὰ τῶν ἐχθρῶν διάβασιν τῶν 600 Ἑλλήνων. Μετὰ τὸ ὥραϊον διήγημα «τὸ Ψυχασάββατον» οἱ μαθηταὶ γράφουσι πῶς ὁ Γεωργάκης διηγείται τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του εἰς τὸν καπετάνιον ἢ ἐκθέτουσι τὴν ἱστορίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Μετὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀναγν. τεμ. «ἡ δοκιμασία» οἱ μαθηταὶ γράφουσι τί συνέβη εἰς πυρκαϊάν, τὴν ὁποίαν εἶδον ἢ πῶς ὁ Ἀλέξανδρος ἔσφωσεν μίαν γραίαν κατὰ τινὰ πυρκαϊάν κτλ.

Σημ. Ἐπειδὴ αἱ περιγραφαὶ μᾶλλον εἰς τὴν Β' τάξιν τοῦ Γυμνασίου ἀρμόζουσι νὰ γίνωνται, νομίζομεν ὅτι τὰ ἐκ Νεοελλ. Ἀναγν. Α' Γυμν. θέματα περιγραφῶν δὲν πρέπει νὰ προταθῶσιν εἰς μαθητὰς τῆς Α' τοῦ Γυμνασίου, ἀλλ' εἰς μαθητὰς τῆς Β' τάξεως. Ἀλλὰ καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Μισοῦλη (Μπέρτου Γ' Ἑλλ.), Καραῦσκάκη (Πολέμη Α' Γυμν.), τὰ ἀναγν. τεμ. «ὁ Σωκράτης», «ὁ Περικλῆς», «ὁ φιλόπατρις» (ποίημα Κάλδου, ἐξ οὗ ἀκόμη δυσκολώτερον ἐξάγεται ὁ χαρακτηρισμὸς περὶ φιλοπάτριδος· Μπέρτου Α' Γυμν.), «ὁ Ἕλλην ναύτης», «ὁ Καραῦσκάκης» (Μπέρτου Β' Γυμν.) μὴ φαίνεται ὅτι μόνον εἰς μαθητὰς τῆς Γ' γυμνασιακῆς τάξεως δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βοηθητικὰ ἐκθέσεων.

Ἀπὸ τὰ Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Μπέρτου διὰ τὴν Β' Γυμνασίου τὰ ἀναγνωστικά τεμάχια «τὰ καρτέρια», «ἡ δύσις τοῦ ἡλίου», «δύο ἡμέραι ἐπὶ τοῦ Πίνδου», «εἰς τὰ ἔρεϊπια τοῦ Μυστρά», «περὶ τοῦ Ἑλευσινίου ἀναγλύφου», «ὁ Ν. Γύζης», «ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Γύζη» δύνανται νὰ παρασχωσιν ὕλην πρὸς πολυειδεῖς περιγραφάς.

Εάν δοῦνται τὰ διὰ τῆς Σαῖξπηρ ἀναγνωσθῇ ἐν μεταφράσει εἰς τὴν Α' τάξιν τοῦ Γυμνασίου, δύνανται νὰ ἐξαχθῶσιν ἐξ αὐτοῦ διάφορα θέματα: Π. γ. Ἐκ τοῦ **Ῥιχάρδου**: Διατί ὁ Ῥιχάρδος III τοῦ Σαῖξπηρ παρὰ τὸ ἐπὶ μέρους μελαγχολικὸν περιεχόμενον τὸν, ὡς ὅλον μᾶς καταπραῖνει; — Πῶς ἡ ἐντύπωσις τοῦ φαύλου καὶ φορικοῦ καταπραῖνεται ἐν τῷ Ῥιχάρδῳ III; — Χαρακτηρισμὸς τοῦ Ῥιχάρδου III κατὰ Σαῖξπηρ. — Ἐκ τοῦ **Ἀμλέτου**: Πῶς κατορθώνει ὁ Σαῖξπηρ νὰ καθιστᾷ τὴν μορφήν τοῦ Ἀμλέτου συμπαθεῖ; — Τί δεσμεύει το ἐνδιαφέρον μας ἐν τῷ Ἀμλέτῳ; — Ἐν τίνι συνίσταται ἡ τραγικὴ ἐνοχλή τοῦ Ἀμλέτου; — Ἐκ τοῦ **βασιλέως Λήρ**: Πῶς διεγείρει ἐν τῷ βασιλεῖ Λήρ ὁ Σαῖξπηρ τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον ἡμῶν; — Νὰ ἐκτεθῶσι χωριστὰ ἡ ἱστορία τοῦ Λήρ κατὰ Σαῖξπηρ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Γλόστερ· πῶς δὲ συνέπλεξεν ὁ ποιητὴς τὰς δύο ταύτας ἱστορίας εἰς μίαν δραματικὴν ὑπόθεσιν. — Λήρ καὶ Γλόστερ (συγκριτικὸς χαρακτηρισμὸς). — Κορδηλία καὶ Ἐδγαρ. — Ἐκ τοῦ **Ἰουλίου Καίσαρος**: Ποῖον εἶναι τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ δράματος ὁ Καῖσαρ ἢ ὁ Βρούτος; — Ἡ ἐξέλιξις τῆς δραματικῆς πράξεως ἐν τῷ Ἰ. Καίσαρι. — Εἶναι ἐνιαία ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος; — Ἡ ὁητορικὴ τέχνη τοῦ Ἀντωνίου ἐν τῷ Ἰ. Καίσαρι. — Πῶς ἐξεικονίζει τὸν Βρούτον ὁ Σαῖξπηρ; — Ἡ ἰδεολογία τοῦ Βρούτου καὶ τὰ ἀποτελέσματά της. — Τί δύνανται τις νὰ διδαχθῇ ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ

Βρούτου περί τῆς σγέσεως τοῦ ἰδεώδους καὶ τῆς πραγματικότητος ἐν τῷ βίῳ ;—Πῶς ὁ Βρούτος ἀπὸ φίλον τοῦ Καίσαρος ἀποβαίνει δολοφόνος του ;—Χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἀντωνίου.—Τὰ ἐλατήρια, τὰ ὁποῖα ὥθησαν τὸν Βρούτον καὶ τὸν Κάσιον εἰς δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος.—Ἐκ τοῦ *Μάρκεθ* : Ἡ ἐνότης τῆς ὑποθέσεως τοῦ Μάρκεθ.—Ποίαν ἐπίδρασιν ἔχουν τὰ συνεγρόντα πρόσωπα εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Μάρκεθ ;—Τί ἐκαμε τὸν Μάρκεθ ἐγκληματίαν ;—Ἡ ἐξέλιξις τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Μάρκεθ.—Πῶς ἐξεγείρεται ἡ συμπάθειά μας πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Μ. παρὰ τὰ κακουργήματά του ;—Χαρακτηρισμὸς τῆς λαίδης Μάρκεθ.—Συγκριτικὸς χαρακτήρισμὸς τῆς λαίδης Μάρκεθ καὶ τῆς κομήσεως Τέρσον.

Θέματα ἐκ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας.—Πλουσίαν ὁμοίως ὕλην πρὸς ἐκθέσεις παρέχει καὶ τὸ κείμενον τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν. Ἐν τῇ Α' τάξει τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου οἱ μαθηταὶ μετὰ τὴν διδακτικὴν ἐπεξεργασίαν τῶν διαφόρων Αἰσωπειῶν μύθων ἀναπτύσσουν αὐτοὺς, ἐκθέτοντες πῶς καὶ ὑπὸ τινος περιστάσεως συνέβη ἑκείνο τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ἐκθέσουν, πῶς ἐξειλίχθη ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου καὶ τί ἀποτέλεσμα ἔσχε τὸ μυθικὸν γεγονός. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ περὶ τῶν συντόμων διηγημάτων, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνουν αἱ Χρηστομαθεῖαι. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ βιβλίου δύνανται νὰ παρακινήσουν πρὸς ἀναγραφὴν ὁμοίων γεγονότων τοῦ βίου τῶν παίδων ἢ πρὸς σύνθεσιν ἐπιστολῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ μυθικὸς κόσμος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὁ ἐμπνευσθεὶς ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν φύσιν, τὰ πρωτόγονα Ἑλληνικὰ ἦθη καὶ τὴν ζωηράν φαντασίαν τῶν ἀρχαίων προγόνων μας, δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ τέρπῃ τὸ πνεῦμα καὶ διεγείρῃ τὴν φαντασίαν τῶν μαθητῶν διὰ τοῦτο καὶ τινες τῶν ἐν τῇ Χρηστομαθείᾳ μύθων δύνανται νὰ παράσχωσιν ὕλην πρὸς εὐχαρίστους καὶ ζωηρὰς μὲ προστιθεμένας χαρακτηριστικὰς λεπτομερεῖας ἐκθέσεις.

Τὰ τρία πρῶτα βιβλία τῆς *Κύρου Ἀναβάσεως τοῦ Ξενοφῶντος* (Ἐκδ. Κοσμᾶ) δύνανται νὰ παράσχωσιν ὕλην εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς Β' τάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου πρὸς ἐκτενέστερα καὶ ἀριώτερα τὴν μορφήν διηγήματα π.χ. οἱ μαθηταὶ διηγούνται, πῶς ὁ Κύρος διαβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Τισσαφέρνης προσκαλεῖται ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ, κινδυνεύει, ἀλλὰ σώζεται ὑπὸ τῆς τρυφερῶς ἀγαπώσης αὐτὸν μητρός. πῶς ὁ Κλέαρχος συνέλεξε στρατὸν διὰ τὸν Κύρον (1, 1, 9—12), πῶς οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐσφάγησαν ἀπὸ τοὺς Πέρσας (2, 5, 27—37, ἐν ᾧ ἡ εἰσαγωγή καὶ τὸ τέλος θὰ ληφθοῦν ἐκ τῶν προηγουμένων καὶ ἐπομένων), πῶς ὁ Ξενοφὼν μετέσχε τῆς ἀναβάσεως (3, 1, 4—10), τὸ ὄνειρον τοῦ Ξενοφῶντος (3, 1, 11—15). Καίτοι δὲ οἱ μαθηταὶ τῆς τάξεως ταύτης τὴν ὕλην περιγραφῶν ἀντλοῦσιν ἐκ τῶν ὑποπεσόντων εἰς τὴν ἀντίληψίν των, ἐν τούτοις ἡ περιγραφή τοῦ Μαιάνδρου (μετὰ τοῦ παραποτάμου, βασιλείων καὶ παραδείσου) πλησίον τῶν Κελαινῶν (1, 1, 7—8), ἡ πλαστὴ μάχη ἐνώπιον τῆς Ἐπυάξης (1, 1, 14—19), ἡ δευτέρα νίκη τῶν Ἑλλήνων (1, 10, 1—16) καὶ ἡ μάχη παρὰ τὰ Κούναζα δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὅψιν ὑπὸ τῶν μαθητῶν κατὰ τὰς περιγραφὰς ὁμοίου περιεχομένου.

Ἀπὸ τὰ τέσσαρα τελευταῖα βιβλία τῆς *Κύρου Ἀναβάσεως* οἱ μαθηταὶ τῆς Γ' τάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου διηγούνται : πῶς διήγαγον οἱ στρατιῶται μίαν χειμερινὴν νύκτα εἰς τὴν Ἀρμενίαν.

(4, 2, 10—14), πῶς ἐκυρίευσαν οἱ Ἕλληνες τὸ στρατόπεδον τοῦ Τιριβάζου (4, 2, 15—22), πῶς διήλθον μίαν ἡμέραν πορευόμενοι διὰ τῆς χιονοσκεποῦς Ἀρμενίας οἱ Ἕλληνες (4, 5, 1—19. Εἰσαγωγή: Χιὼν πολλὴ βάθους ὀργυῖας, ἄνεμος, ἔλλειψις τροφίμων. — Πλοκή: 1) Πῶς ἐπορεύοντο διὰ τῆς χιόνος, πῶς ἐβυθίζοντο, πῶς ὑπέφερον ἐκ πείνης. 2) α') Πῶς ὑπολείποντο τινες στρατιῶται καὶ πῶς προσεβάλλοντο· β') πῶς ἀπεκρούσθησαν οἱ ἐχθροί. — Τέλος: Πῶς ὁ Ξενοφῶν συνέλεξε τοὺς τελευταίους καὶ ἠσυχάσαν)· τί ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες, ὅτε εἶδον τὴν θάλασσαν ἀπὸ τοῦ ὄρους Θήλῃην (4, 7, 21—28). Οἱ μαθηταὶ ἐκθέτουσι τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων πρὸ τῆς Τραπεζοῦντος (4, 8, 25—28), τὴν μάχην κατὰ τῶν Μοσσυνοίκων (5, 4, 22—26), περιγραφουσιν ἐκτενέστερον τοὺς χοροὺς τῶν Παφλαγόνων (6, 1, 4—14) καὶ σχηματίζουσι διάλογον ἐκ τοῦ χωρίου 7, 1, 2—4.

Ἀπὸ τὰς ἐκλογὰς Ἡροδότου ὑπὸ Σ. Στουραΐτου οἱ παῖδες διηγούνται τὰ κατὰ τὸν Εὐρύτου καὶ τὸν τρέσαντα Ἀριστόδημον (7 229—232) ἢ μόνον τὰ κατὰ τὸν Ἀριστόδημον (7, 229—232 καὶ 9, 71), τὴν ἀναγγελίαν τοῦ Ἀριστείδου τῆς κυκλώσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τῶν Περσῶν (8, 80—82. Εἰσαγωγή: Διὰ τί μετέβη ὁ Ἀριστείδης εἰς Αἴγινα. Πῶς διῆγε καὶ ποίας διαθέσεις εἶχεν. — Πλοκή: 1) Πῶς εἶδε τὸν στόλον τῶν Περσῶν. Περιγραφή τοῦ περὶ τὴν Σαλαμίνα πλοῦ. Σκέψις καὶ ἀπόφασις τοῦ Ἀριστείδου. 2) Κινδυνώδης διάπλους τοῦ Ἀριστείδου. Δραματικὴ συνάντησις μετ' Ὀσμιοτοκλέα. — Ἀποτέλεσμα). Οἱ μαθηταὶ ἐκθέτουσι τὴν μάχην τῶν Ἀθηναίων ἐν Ψυτταλείᾳ (8, 95—96. Εἰσαγωγή: Πῶς ἦλθεν ὁ Ἀριστείδης εἰς Σαλαμίνα. Τί εὖρεν ἐκεῖ. Τί εἶδεν εἰς τὴν Ψυτταλείαν. — Πλοκή: 1) Διήγησις ὑπ' ἄλλων τινὸς τὰ κατὰ τὴν ἀπόβασιν τῶν Περσῶν (κ. 76). Ἀπόφασις τοῦ Ἀριστείδου. Προετοιμασία. 2) Ἀπόβασις εἰς τὴν νῆσον καὶ ἀντίστασις τῶν Περσῶν. Ἡ μετὰ ταῦτα ἐξέλιξις τῆς μάχης καὶ τέλος αὐτῆς. 3) Ἐπιστροφή νικητῶν. — Ἀποτέλεσμα), τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν Περσῶν (9, 107. Εἰσαγωγή: Ὁ Ἀρταΐντης μετὰ τὴν μάχην τῆς Μυκάλης. Ὁ Μασίστης· διαθέσεις αὐτοῦ καὶ συμπεριφορά. — Πλοκή: 1) Συνάντησις αὐτῶν· ζωηρὰ λογομαχία· συμπλοκή· 2) Παρέμβασις Ξεναγόρου (περιγραφή αὐτοῦ). Ἐκδήλωσις εὐγνωμοσύνης Μασιστίου. — Ἀποτέλεσμα).

Ἐκ τῶν διὰ τὴν Γ' τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου μερῶν τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος οἱ μαθηταὶ ἐκθέτουσι τὴν κατάληψιν τῆς Κερβήνης ὑπὸ Δερκυλίδου (3, 1, 16—19. Εἰσαγωγή: Πῶς ὁ Δερκυλίδας ἦτο πρὸ τῆς πόλεως. Διὰ τί δὲν τὴν κατελάμβανεν. Ἀθυμία αὐτοῦ. — Πλοκή: 1) Τὰ κατὰ τὸν Ἀθηνάδαν. 2) Οἱ Ἕλληνες ἀποστέλλουσι πρέσβεις (διάλογος). Διὰ τί ἔπειτα ὁ ἄρχων ἔστειλε πρέσβεις (διάλογος). — Ἀποτέλεσμα): τὴν δικαίαν τιμωρίαν τοῦ Μειδίου (μακρὸν μὲν, ἀλλὰ μὲ ἀρτίαν πλοκὴν καὶ ὠραιότατον διήγημα· §§ 14—15, 20—29), πῶς δ' Ἀγησίλαος περιώρισε τὸν Λύσανδρον (3, 4, 7—10).

Ἐκ τοῦ Ἐνυπνίου τοῦ Λουκιανοῦ ἐκτίθεται ἡ οὐσκειψις περὶ τῆς ἐκλογῆς τῆς τέχνης τοῦ Λουκιανοῦ ἐν ἀρτίῳ διηγήματι, τὸ ὁποῖον καὶ ζωηρὸν διάλογον θὰ ἔχῃ καὶ προσέτι καὶ εὐχάριστον τέλος· προσέτι διαπλάττονται εἰς αὐτοτελεῆς διήγημα τὰ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐκμαθήσεως τῆς τέχνης, ἣ ὑποθέτουσιν οἱ μαθηταὶ ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Λουκιανοῦ διηγεῖται εἰς τὸν πατέρα του τὰ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην καὶ παραπονεῖται διὰ τὸν ἀδελφόν της.

Ἐκ τῆς *Ἀριστοτέλους Ἀθηναίων πολιτείας* οἱ μαθηταὶ διηγούνται διεξοδικῶς προσθέτοντες χαρακτηριστικὰς λεπτομερείας, «πῶς ὁ Πεισίστρατος κατέλαβε τὴν ἀρχὴν (14, § 1 καὶ 2. Εἰσαγωγή: Τί ἦτο ὁ Πεισίστρατος; χαρακτήρ αὐτοῦ. — Πλοκή: 1) Τί ἐσκευώρῃσεν. Ἐκκλησία τοῦ δήμου. Δημηγορίαι Πεισιστράτου καὶ Σόλωνος. Ἀποφασίς τοῦ δήμου. 2) Παρασκευὴ κορυνηφόρων. Διὰ δόλου κατάληψις τῆς Ἀκροπόλεως. 3) Ἀνάρρησις τοῦ Πεισιστράτου εἰς τὴν ἀρχήν. — Ἀποτελεσμα: οἱ Ἀθηναῖοι ἐνθυμοῦνται τὸν Σόλωνα. Πρβλ. καὶ Πλουτ. βίον Σόλωνος κεφ. 30) ἐκθέτουσιν ἐν πλήρει διηγήματι τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Πεισιστράτου εἰς Ἀθήνας (14, 4) ἢ διὰ ποίας πανουργίας ἀφῆρεσεν οὗτος τὰ ὅπλα τοῦ δήμου (15, 3 καὶ 4. — Εἰσαγωγή: Ὁ Πεισίστρατος ἀπεφάσισε νὰ ἀφαιρέσῃ τὰ ὅπλα καὶ διατί. Πῶς συνεκαλεῖτο ὁ δήμος. Ποῦ συνεκλήθη. — Πλοκή: 1) Διατί συνεκλήθη ἔνοπλος. Ποῦ ἀφῆκε τὰ ὅπλα καὶ ποῦ ἐκάθησεν ὁ δήμος. 2) Δημηγορία ἐνδιαφέρονσα Πεισιστράτου· διακοπαί· ἐξακολούθησις τῆς δημηγορίας εἰς τὰ Προπύλαια. Τί ἐγένετο ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸ Θησεῖον καὶ ἀναγγελία αὐτοῦ εἰς τὸν Πεισίστρατον. Τὸ τελευταῖον μέρος τῆς δημηγορίας. — Ἀποτελεσμα: Ἀπογοήτευσίς Ἀθηναίων, ἐκθέτουσι τὰ κατὰ τὸ ἀτελὲς χωρίον παρὰ τὸν Ὑμητιὸν (16, 6), διαπλάττουσιν ἐν διηγήματι τὰ κατὰ τὸν φόνον τοῦ Ἰπάρχου (18, 3 καὶ 4) καὶ διηγούνται πῶς ὁ Ἀρχίνος ἐπανέφερε τὴν ὁμόνοιαν εἰς τὰς Ἀθήνας (κ. 40).

Ἐκ τῆς *Ἀρριανοῦ Ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου* οἱ μαθηταὶ ἐκθέτουσι πῶς ἐγένε το ἐν Κορίνθῳ συνέδριον (1, 1, 2. Εἰσαγωγή: Πότε ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν τοῦ συνεδρίου καὶ διατί. — Πλοκή: Ἀφίξις Ἀλεξάνδρου εἰς Κορίνθον. Συνάθροισις τῶν πρεσβειῶν. Ὅψις τοῦ συνεδρίου εἰς τὸ θέατρον τῆς πόλεως. Λόγος Ἀλεξάνδρου. Ἀντιλογία Λακεδαιμονίων. Λόγοι ἄλλων πρεσβειῶν καὶ ἰδίως τῶν Ἀθηναίων. Ἀπόφασις τοῦ συνεδρίου. — Ἀποτελεσμα, τὸν μῦθον περὶ τοῦ Γορδίου δεσμοῦ (2, 3, 5 καὶ 6), πῶς ἔλυσεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν Γόρδιον δεσμὸν (2, 3, 7 καὶ 8) καὶ περιγράφουσι τὴν μάχην ἐν τῷ Γρανικῷ ποταμῷ.

Ἐκ τῶν *βίων τοῦ Πλουτάρχου* (Ἐκδ. Λαμπράκη καὶ Μπέρτου) οἱ μαθηταὶ διηγούνται, πῶς βασιλεὺς τις τοῦ Πόντου ἐδοξίμασε μέλανα ζωμὸν (ἐκ τοῦ βίου Λυκούργου κεφ. 12), τὸν θάνατον τοῦ Λυκούργου (κεφ. 29), τὸν ἐξοστρακισμόν τοῦ Ἀριστείδου (β. Ἀριστείδ. κεφ. 7. Εἰσαγωγή: Πολιτεία καὶ χαρακτήρ Ἀθηναίων. Ἐξοστρακισμός. Χρηστότης Ἀριστείδου. — Πλοκή: Διατί οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον τὴν διάθεσιν νὰ ἐξοστρακίσουν τὸν Ἀριστείδην. Ἐκκλησία τοῦ δήμου. Πρότασις τοῦ ἐξοστρακισμοῦ. Συμπεριφορὰ Ἀριστείδου. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ἀγραμμιῶν. Ἀποφασίς τοῦ δήμου. — Ὁ Ἀριστείδης φεύγων εὐχεται), τί ἐπραξεν ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅτε ὁ ἀμαξηλάτης ἤθελε νὰ διακόψῃ τὸ παιγνιδίον τὸν (β. Ἀλκιβιάδης κεφ. 1), πῶς ἐσώθη ὁ Ἀλκιβιάδης κατὰ τὴν μάχην παρὰ τὴν Ποτίδαιαν ἢ τὸ Δήλιον (κεφ. 7).

Ἐκ τοῦ βίου τοῦ Θεμιστοκλέους ὑπὸ Πλουτάρχου (Ἐκδ. Φιλικῶ) οἱ μαθηταὶ διηγούνται τὰ κατὰ τὸν Θεμιστοκλέα καὶ Ἀρχιτέλη (τέλος κ. 7), τὴν ἀπόρριψιν τοῦ σχεδίου τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου (κεφ. 22), τὴν σωτηρίαν τοῦ Θεμιστοκλέους κατὰ τὸν εἰς Θάσον πλοῦν (κ. 25), πῶς διέφυγεν ὁ Θεμιστοκλῆς τὴν δολοφονίαν ἀπὸ τοῦς Πισίδας (κ. 30), τὰ κατὰ τὸ ἄγαλμα τῆς ὕδροφόρου κόρης

εἰς τὰς Σάρδεις (κ. 31). — Ἐκ τῶν βίων τοῦ Πλουτάρχου διὰ τὴν Β' Γυμνασίον οἱ μαθηταὶ διηγοῦνται, πῶς ἠθέλησαν νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν αἱ Ῥωμαῖαι παρθέναι (βίος Ποπλικόλα κ. 19), πῶς ἐκνυεῦθη ἡ πόλις τῶν Κοριολανῶν (Κοριολαν. κ. 1), πῶς οἱ Γαλάται ἐφόνευσαν τοὺς ἐν τῇ Ῥώμῃ μέινοντας συγκλητικούς (Καμύλλ. 21 καὶ 22), περιγράφουσι τὴν ἐν Ἰσθμίᾳ θανασίαν πανήγυριν, ὅτε ὁ Φλαμινῖος διεκήρυξε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος (Φλαμιν. κ. 10) καὶ κάμνουσι λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς παρὰ τὰ Σέξτια ὕδατα μάχης (Μαρίου κ. 21).

Τοῦ **Θουκυδίδου** ἱστορικὰ μέρη ἀναγινώσκονται ἐν τῇ Β' τοῦ Γυμνασίου τάξει, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ μαθηταὶ ἰδίως περὶ τὰς περιγραφὰς ἀσχοῦνται. Ἡ περιγραφὴ τῆς ναυμαχίας μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Κερκυραίων (1, 46—52. Εἰσαγωγή: Ἀφορμαὶ καὶ χρόνος τῆς ναυμαχίας. Προπαρασκευαὶ αὐτῆς. — Κύριον μέρος: Παράταξις. Α' φάσις τῆς ναυμαχίας. Β' φάσις. Αἰτία τῆς ὀριστικῆς τροπῆς. — Ἐκδασις) Ἡ περιγραφὴ τῶν ναυμαχιῶν μεταξὺ Φορμίωνος καὶ Πελοποννησίων (2, 83—85, 86, 90—93), ἡ πολιορκία τῶν Πλαταιῶν (2, 75—78 καὶ 3, 52 καὶ 68) καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀπαράμιλλος περιγραφὴ τοῦ λιμοῦ (2, 47—55) πρέπει νὰ ἀναλυθῶσιν οὕτως, ὥστε νὰ εὐρεθῇ ἡ λογικὴ ἀκολουθία καὶ συνάφεια τῶν μερῶν. Ἐπειτα ἡ θὰ γίνωσιν ἐλευθερώτεροι ἀποδόσεις τῶν περιγραφῶν τούτων ἢ συγκρίσεις π. χ. δύο ναυμαχιῶν ἢ ὅμοιαι περιγραφαὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν. — Ἐκ τῶν διηγησιῶν τοῦ Θουκυδίδου οἱ μαθηταὶ τῆς Γ' τάξεως τοῦ Γυμνασίου ἐκθέτουσιν ἐν συντομίᾳ τὰ κύρια νοήματα μετὰ σαφοῦς διακρίσεως τῶν μερῶν τῶν λόγων Κερκυραίων καὶ Κορινθίων ἐν Ἀθήναις, χαρακτηρίζουσι τὸν Κλέωνα καὶ Διόδοτον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκφωνηθέντων λόγων (3, 37—49), μᾶς παρουσιάζουσι τὴν εἰκόνα τοῦ Περικλέους, τὴν ὁποίαν ὁ ἱστορικὸς μᾶς παρέχει (2, 65 καὶ ἀλλαχοῦ). Τῆς δὲ Δ' τάξεως οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐπιταφίου τοῦ Περικλέους ἐκθέτουσιν ἐν πραγματείᾳ τὰ πλεονεκτήματα τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας. Ὁραῖα θέματα πρὸς ἀνάπτυξιν ἀποτελοῦσι καὶ τινες γινώμαι αὐτοῦ: «ἀνδρῶν ἐπιφανῶν πᾶσα γῇ τάφος καὶ ἄγραφος μνήμη παρ' ἑκάστῳ ἐνδιατᾶται» (2, 43)· «αἰσχρὸν ἔχοντας ἀφαιρεθῆναι ἢ κτώμενους ἀτυγῆσαι» (2, 62).

Ὁ **Ὅμηρος** εἶναι πηγὴ ὠραιότατων περιγραφῶν. Οἱ μαθηταὶ περιγράφουσι τὸ σπῆλαιον τῆς Καλυψοῦς ἐξεικονίζοντες τὴν τοποθεσίαν, ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν ὅσιν τοῦ σπηλαίου καὶ τὰς ἐξ αὐτοῦ ἐν γένει ἐντυπώσεις (Ὅδυσ. ε' 59—75)· μανθάνουσι πῶς ὁ ποιητὴς περιγράφει τρικυμίαν, τῆς ὁποίας διακρίνει τὴν ἑναρξιν, τὴν προοῦσαν ἐπίτασιν (Ὅδ. ε' 291—296), τὴν ἐπενέργειαν ἐπὶ τῆς σχεδίας τοῦ Ὀδυσσεῶς, τὴν ἀμύν, καθ' ὅσον αὕτη φαίνεται ἐκ τῆς μανίας τῆς κατὰ τῆς σχεδίας (314—333 καὶ 365—371), τὴν βαθμιαίαν ἐλάττωσιν (388—390) καὶ τὸ τέλος (390—392). Πρὸς ταύτην ὁμοίαν εἶναι καὶ ἡ ἐν ι' 67—77 περιγραφὴ τρικυμίας. Προβλ. καὶ τὴν περιγραφὴν τρικυμίας ἐν τῷ Α' τόμῳ Νεοελ. Ἀναγν. Α' Γυμν. Μέρτον) ἐξετάζουσι πῶς ὁ ποιητὴς περιγράφει τὸν λιμένα τῶν Φαιάκων (ζ' 262—270), ἥτοι τὴν τοποθεσίαν αὐτοῦ, αὐτὸν τὸν λιμένα, τὸ στόμιόν του, τὰ παρ' αὐτὸν μέρη καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς κίνησιν. Οἱ μαθηταὶ μανθάνουσι, πῶς περιγράφει ὁ Ὅμηρος τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου (πρῶτον τὴν γενικὴν ἐντύπωσιν, ἔπειτα τὰ ἐπὶ μέρους, τοὺς τοίχους καὶ τὰς θύρας· κατόπιν τὰ ἐν τῇ

αἰθούσῃ, τοὺς θρόνους μὲ τὰ καλύμματα των, τοὺς καθημένους ἡγεμόνας καὶ τὰς ληνίας· ἀντὶ δὲ τῆς συντομωτέρας περιγραφῆς τοῦ λοιποῦ ἀνακτόρου ἐπακολουθεῖ ἡ ἐξεικονίσις τῶν ἐπιμελῶς ἐργαζομένων δούλων· ἡ 84—111), καὶ παρατηροῦσι τὴν περιγραφὴν τοῦ πρὸ τῶν ἀνακτόρων κήπου (ἡ 112—133). Ἐπὶ τῇ βασίει δὲ τῶν δύο τούτων περιγραφῶν οἱ μαθηταὶ δύνανται νὰ συνθέσωσι πληρεστέραν περιγραφὴν τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου ἀκολουθοῦντες ἄλλην σειράν, ἥτοι ἐξεικονίζοντες τὴν μακρόθεν καὶ τὴν πλησίον ἄποιν, ἔπειτα περιγράφοντες τὸν κήπον καὶ τέλος τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνακτόρου. Οἱ μαθηταὶ διδάσκονται, πῶς ὁ ποιητὴς περιγράφει τὸν τυφλὸν αἰοδὸν Δημόδοκον (θ 62—82), τὸν χορὸν τῶν δύο νέων Φαίακων (θ 370—385), ἥτοι τὴν ἀρχήν, ἐξέλειξιν τοῦ χοροῦ καὶ τὴν ἐντιπῶσιν ἐξ αὐτοῦ, πῶς φιλοτεχνεῖ τὴν βραχεῖαν, ἀλλὰ ζωηράν καὶ ἐναργεῖ περιγραφὴν τῆς Ἰθάκης (ι 21—27) κτλ. Ἀλλὰ ἐκ τῶν στοιχείων η καὶ θ τῆς Ὀδυσσεΐας οἱ μαθηταὶ δύνανται νὰ συναγάγῃσι τὴν ὕλην γενικωτέρων περιγραφῶν, οἷαι : ἡ χώρα καὶ ὁ λαὸς τῶν Φαίακων, ὁ βίος τῶν Φαίακων ἢ συγκρίσεων, οἷον οἱ Κύκλωπες καὶ οἱ Φαίακες, ὁ οἰκογενειακὸς βίος ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Φαίακων καὶ ἐν Ἰθάκῃ. — Ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας δὲ ἐκτὸς τῶν περιγραφῶν θέματα καὶ ἄλλων εἰδῶν ἐκθέσεων δύνανται νὰ ἐξαχθῶσι : Πῶς ἐκτίθεται καὶ πῶς κρίνεται ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἡ δολοφονία τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ ἡ ἐκδίκησις τοῦ Ὀρέστου (α 35 κ. ἐ., γ 195 κ. ἐ., δ 513 κ. ἐ., λ 309 κ. ἐ.). — Ὁ Πολύφημος διηγεῖται εἰς τοὺς ἄλλους Κύκλωπας τὴν συνάντησίν του μὲ τὸν Ὀδυσσεα (ι). — Τοῦ Τηλεμάχου ἡ νεανικὴ ἀνάπτυξις. — Ἡ νῆσος τῆς Καλυψίδος καὶ ὁ κήπος τοῦ Ἀλκινόου (σύγκρισις). — Τρεῖς κῆποι ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ. — Ἡ Ἀθηνᾶ ὡς προστάτις τοῦ Ὀδυσσεὺς εἰς τὰ στοιχεῖα ε καὶ ζ τῆς Ὀδυσσεΐας. — Τί θέλει καὶ τί κάμνει κατὰ τὸ α καὶ τὸ β τῆς Ὀδυσσεΐας ἡ Ἀθηνᾶ ἐν Ἰθάκῃ. — Τὸ συνέδριον τῶν θεῶν ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ (α 26—97). — Σκοπὸς καὶ διεξαγωγὴ τῆς συνεδρίας τῶν θεῶν ἐν ἀρχῇ τῆς Ὀδυσσεΐας. — Πῶς ἐφαντάζοντο οἱ Ἕλληνες τὸν μετὰ θάνατον βίον κατὰ τὸ λ τῆς Ὀδυσσεΐας;

Ἐν τῇ Γ' τάξει τοῦ Γυμνασίου οἱ μαθηταὶ δύνανται νὰ γράψωσι χαρακτηρισμούς· τὴν ὕλην δὲ πολλῶν τοιούτων εἶναι εὐκόλον νὰ παράσῃ ἡ Ἰλιάς· π.χ. τοῦ Χρύσου, τοῦ Ἀχιλλέως, τοῦ Ἀγαμέμνονος, τῆς Βρισηίδος, τῆς Θέτιδος ὡς μητρός (Ἰλ. Α), τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ Θερσίτου (Ἰλ. Β), τοῦ Διομήδους, τοῦ Ἑκτορος, τῆς Ἀνδρομάχης, τῆς Ἑλένης, τοῦ Πάριδος (Ἰλ. Ζ), τοῦ Νέστορος (ιδίως ἐκ τοῦ Λ). Ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἐκθέσεων τὴν ὕλην δύνανται νὰ μᾶς παράσῃ ὁ Ὅμηρος· τοιαῦτα δὲ εἶναι : Οἱ αἰοδοὶ παρ' Ὀμήρῳ. — Ἡ δύναμις τοῦ Διὸς παρ' Ὀμήρῳ. — Ποῖος εἶναι μᾶλλον ἀξιαγάπητος ὁ Ἑκτωρ ἢ ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ διατί; — Ἡ ἔρις μεταξὺ Ἀγαμέμνονος καὶ Ἀχιλλέως καὶ συγχρόνως ἐξέτασις τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐνοχῆς ἐκατέρου τῶν διαμαχομένων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἔριδος. — Ἡ σημασία τῆς ἀγορᾶς εἰς τὸ Α τῆς Ἰλιάδος. — Πῶς μᾶς δεικνύει ὁ Ὅμηρος εἰς τὸ Α τῆς Ἰλιάδος τὸν Ἀχιλλεὺς ὡς τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους του; — Ποῖαι σημεῖα τοῦ Α τῆς Ἰλιάδος εἶναι καταληπτότερα διὰ νὰ ἀποτελέσωσι θέματα εἰκόνων; (σύγκρισις). — Σύγκρισις τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Θερσίτου κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος. — Ἡ Ἑλληνικὴ ἀγορὰ κατὰ τὸ Β τῆς Ἰλιάδος. — Σύγκρισις τοῦ διαλόγου Γλαύκου καὶ Διομήδους πρὸς τὸν

διάλογον μεταξύ Ἑκτορός καὶ Ἀνδρομάχης. — Σύγκρισις τῆς ὀητορείας Ὀδυσσεως, Φοίνικος καὶ Αἴαντος (Ίλ. Ι). — Ὁ Πάτροκλος ὡς ὑπόδειγμα Ὀμηρικοῦ θεράποντος (χαρακτηρισμός). — Ἡ ἀσπίς τοῦ Ἀχιλλέως θεωρουμένη ὡς εἰκὼν πολιτισμοῦ.

Δυσκολωτέρα εἶναι ἡ συλλογὴ τῆς ὕλης ἐκ διαφόρων μερῶν τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν πρὸς σύνθεσιν πραγματειῶν, οἵαι εἶναι αἱ ἐπόμεναι (κατὰ Laas):

1) Περὶ Ἑριννύων. — Εἰς τοὺς μαθητὰς ἀναφέρομεν τὰ 12 χωρία, ἐξ ὧν θὰ ἀντλήσωσι τὴν ὕλην: α') Ίλ. Α 449 κ. ἐ. β') 565 κ. ἐ. γ') Ο 204 δ') Τ 85 κ. ἐ. ε') 258 κ. ἐ. ς') 413 κ. ἐ. ζ') Φ 410 κ. ἐ. η') Ὀδ β 135 κ. ἐ. θ') λ 279 κ. ἐ. ι') ο 232 κ. ἐ. ια') ρ 475 κ. ἐ. ια') υ 77 κ. ἐ.

2) Τρόπος τῆς ἐξεικονίσεως τῆς φύσεως ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου. — Εἰκόνας τῆς φύσεως μόνον ἐν παρέργῳ μᾶς παρουσιάζει ὁ Ὀμηρος· ἡ ἐνέργεια τῶν ἡρώων τίθεται ἐν πρώτῃ μοίρᾳ ὑπ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο αἱ ἀπὸ τῆς φύσεως εἰκόνες μόνον πρὸς διαφώτισιν τῶν πράξεων καὶ ποιικίαν τίθενται. Δὲν παρουσιάζει ὁ ποιητὴς τὴν εὐαισθησίαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν οἱ νεώτεροι ποιηταὶ ἀπὸ τῶν φυσικῶν φαινομένων δεικνύουσιν.

α') Ἑαρ σ 367, Ζ 147, Π 641 κ. ἐ. Β 87 κ. ἐ. — Ἡ ἀηδὼν ἀμέσως ἀρχίζει νὰ ψάλλῃ τ 518.

β') Πτώσις χιόνος Μ 278 κ. ἐ.

γ') Σελινόφωτος νύξ. Ἀπλῇ, μᾶλλον διὰ τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῆς χαρὰ τῶν ποιμένων· οὐδὲν ἔχνος ῥωμαντισμοῦ Θ 555 κ. ἐ.

δ') Θάλασσα· αὕτη μετὰ προσοχῆς καὶ ἐνδιαφέροντος πολλαχοῦ ἐξεικονίζεται· ὁ πόντος λέγεται πολίος, ἡεροειδής, κελαινός, πορφύρεος (Α 480 κ. ἐ. — β 425 κ. ἐ.), οἶνωψ, γλανκός, μαρμάρεος, ἰοειδής, φρίξ (μέλαινα), εὐρύς, ἀπείρων, βαθύς, πολυβενθής, μεγακήτης, ἰχθυόεις, πολύκλυστος, πολύφλοισβος, ἡχῆεις, ἀτρώγετος, δῖος.

ε') Δαίλιψ Δ 275 κ. ἐ. Ξ 16 κ. ἐ. Ο 624. Τρικυμία ι 67 κ. ἐ. — μ 404 κ. ἐ.

ς') Ἄλλῃ κακοκαιρία ξ 305. Ν 395 κ. ἐ.

ζ') Μοναξία. Ὁ φιλόπονος ποιητὴς λυπεῖται, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς νήσον τῶν αἰγῶν δὲν χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων (ι 116—141). Οἱ μακρὰν τῶν ἀνθρώπων ἀπολίτιστοι Κύκλωπες δὲν ἐπαινοῦνται (ι 106 κ. ἐ.). Ὅτε ὁ Βελλεροφόντης ἐμισήθη ἀπὸ τοὺς θεοὺς, ἔφυγεν εἰς μέρη μὴ κατοικούμενα ὑπὸ ἀνθρώπων (Ζ 200 κ. ἐ.). Ἡ περιγραφή τοῦ σπηλαίου τῆς Καλυψοῦς εἰς μελωδικοὺς στίχους μᾶλλον θέλει νὰ μᾶς δείξῃ, τί ἀπέρριψεν ὁ Ὀδυσσεὺς χάριν τῆς βραχόδους πατρίδος του (ε 59—75).

η') Εἰς τὰς ἀγροτικὰς σκηνὰς ἐκ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως· ἀροτρίασιν, θερισμόν, τρυγητόν, βοσκούσας ἀγέλας βοῶν, ποίμνιον προβάτων ἐν ἐρημικῇ χαράδρᾳ, ὁ ποιητὴς θέλει πρὸ πάντων νὰ παραστήσῃ τὴν περὶ τὴν τέχνην δεξιότητα τοῦ Ἡφαίστου.

θ') Ἀλλ' ἐκφράζει καὶ συναισθήματα ὁ ποιητὴς: τοῦ Ἀχιλλέως «ὀρόοντος ἐπ' ἀπείρονα πόντον» τοῦ Ὀδυσσεὺς τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν Ἰθάκην· τοῦ Ποσειδῶνος κατὰ τὴν πορείαν αὐτοῦ (Ν ἐν ἀρχῇ). Πρβλ. καὶ τὸ ῥωμαντικὸν χωρίον Ζ 145 κ. ἐ.

Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους δύναται νὰ συλλεχθῇ ὕλικὸν δι' ἐκθέσεις καὶ νὰ διατυπωθῶσι θέματα ὡς τα ἐπόμενα: Χαρακτηρι-

σμός τοῦ Φιλίππου ἐκ τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους.—Ποῖος εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ προοιμίου τοῦ περὶ τῆς εἰρήνης λόγου τοῦ Δημοσθένους;—Διατί ὁ ὁρίτωρ ἀναφέρει εἰς τὸν λόγον περὶ τῆς εἰρήνης τὸν Νεοπτόλεμον;—Ποίας ζημίας καὶ ποίους κινδύνους ἐνεῖχε διὰ τὰς Ἀθήνας ἡ Φιλοκράτειος εἰρήνη;—Σύγκρισις Φιλίππου καὶ Ἀθηναίων ἐξαγομένη ἐκ τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους.

Ἐκ τῶν *Χαρακτήρων τοῦ Θεοφράστου* εἶναι εὐκόλον μετὰ τὴν ἀνάλυσιν καὶ εὗρεσιν τῆς οἰκονομίας αὐτῶν, νὰ γίνωσιν ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν ἔχουσαι τὸ αὐτὸ θέμα, ἀλλὰ διάφορον διάρθρωσιν καὶ ἀνάπτυξιν· ἢ μετὰ τὴν ἐξηγητικὴν χαρακτήρων, οἵτινες δὲν ὑπάρχουσι σήμερον (π.χ. χαρακτηρισμὸς ὀψιμαθίας), νὰ δοθῇ ἀντὶ αὐτοῦ ὁμοειδὴς χαρακτηριστὴρ (π.χ. ὁ ὀψιλόλυτος).

Καὶ ὁ *Πλάτων* μᾶς παρέχει πλούσιον πρὸς ἐκθέσεις ὕλικὸν καὶ ποιικιλώτατα θέματα. Οἱ μαθηταὶ δύνανται νὰ μᾶς καταδείξουν τὴν μεγαλοφροσύνην τοῦ Σωκράτους, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν Ἀπολογίαν αὐτοῦ· νὰ μᾶς ἐκθέσουν, ποῖον σκοπὸν ἔθηκε τοῦ βίου του ὁ Σωκράτης ἢ ποῖαι ἦσαν αἱ σχέσεις μεταξὺ Σωκράτους καὶ Ἀθηναίων κατὰ τὰ λεγόμενα ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ· ἢ πῶς δεικνύεται ὁ πατριωτισμὸς (ἢ τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον) τοῦ Σωκράτους ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ· νὰ παραστήσουν τὸν Σωκράτη ἀγαθὸν πολίτην κατὰ τὴν Ἀπολογίαν καὶ τὸν Κρίτων· νὰ κάμουν τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Σωκράτους, ὅπως ἐξάγεται ἐκ τοῦ Κρίτωνος τοῦ Πλάτωνος· νὰ ἐκθέσουν τὰς αἰτίας, διὰ τὰς ὁποίας ὁ Σωκράτης ἀπέρριψε τὴν πρότασιν περὶ δραπετεύσεως ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου· νὰ ἐκθέσουν τοὺς λόγους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους παρεκινήθη ὁ Κρίτων νὰ προτείνῃ εἰς τὸν Σωκράτη τὴν δραπέτευσιν. Οἱ μαθηταὶ προσέτι δύνανται νὰ περιγράψωσι τοὺς τόπους καὶ τὰ πρόσωπα ἢ ἀπλῶς νὰ χαρακτηρίσωσι τὰ κύρια πρόσωπα τοῦ Πρωταγόρου τοῦ Πλάτωνος· νὰ ἐκθέσωσι τὰ λογικὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα κάμνει ὁ Πρωταγόρας ἐν τῷ ὁμώνυμῳ διαλόγῳ· νὰ ἐξετάσουν, κατὰ πόσον ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ Πρωταγόρου ὀρίζεται ἡ ἔννοια τοῦ σοφιστοῦ. Οἱ μαθηταὶ πραγματεύονται, πῶς ἐδίδασκον οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἀρετὴν κατὰ Πρωταγόραν· κρίνουσι τὴν περὶ ποινῶν θεωρίαν τοῦ Πρωταγόρου, ἢ ἐκθέτουσι διατί καὶ πῶς ἦλθεν ὁ Ἱπποκράτης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σωκράτους καὶ ποίας ὑποδοχῆς ἔτιχε παρ' αὐτοῦ· ἐξετάζουσι διὰ τίνας λόγους παρέκρινεν ὁ Σωκράτης τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ Γοργίου περὶ ὀητορικῆς· πραγματεύονται, πῶς μᾶς δεικνύει ὁ Πλάτων ἐν τῷ Γοργίᾳ τὴν ἐπιτηδεσιότητα καὶ πνευματικὴν εὐστροφίαν τοῦ Σωκράτους.

Θέματα ἐκ τῶν διδασκομένων τραγωδιῶν: Ὁ Κρέων ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ.—Ποίαν σημασίαν ἔχει ὁ χορὸς ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ;—Εἶναι ὀρθὸς ὁ δισχυρισμὸς τινῶν, ὅτι ὁ Κρέων καὶ οὐχὶ ἡ Ἀντιγόνη εἶναι τὸ κύριον πρόσωπον τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους;—Ἡ Ἀντιγόνη εἶναι ἐντελὴς ἄνθρωπος;—Διατί ὁ χαρακτήρ τῆς Ἀντιγόνης παρὰ τὸ ἡρωϊκὸν τῆς φρόνημα εἶναι γυναικεῖος;—Τὸ ἀγέρωχον τοῦ Κρέοντος.—Πῶς ἐξηγοῦνται ἡ διαγωγή καὶ αἱ πράξεις τοῦ Κρέοντος;—Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Αἴμωνος πρὸς τὸν πατέρα του.—Σύγκρισις Ἀντιγόνης καὶ Ἰσμήνης.—Ἀνάπτυξις τῶν κυρίων νοημάτων τοῦ ἀστασίμου τῆς Ἀντιγόνης, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν κυρίαν ἰδέαν τοῦ δράματος.—Ἡ δύναμις τῆς βουλῆσεως εἰς τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους.—Ὁ Αἴμων ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ τοῦ Σοφοκλέους.—Ἡ τραγικὴ

εἰρωνεία εἰς τὸν Οἰδίποδα τύραννον.—Ἡ περιπέτεια εἰς τὸν Οἰδίποδα τύραννον.—Ποίας σκέψεις παρακινεῖται ὁ χορὸς νὰ κάμῃ ἐκ τῆς ἐξελίξεως τῆς πράξεως εἰς τὸν Οἰδίποδα;—Πῶς ὁ Σοφοκλῆς προκαλεῖ τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ἐγκληματήσαντα Οἰδίποδα;—Ἡ ἀμαρτία τοῦ Οἰδίποδος.—Πόθεν ἐξηγεῖται τὸ ὅτι ὁ Οἰδίπους τόσον πεισματωδῶς ἀπερριπτε τὴν μαντείαν τοῦ Τειρεσίου, ὅτι εἶναι φονεὺς τοῦ Λαίου;—Ὁ χαρακτήρ τοῦ Τειρεσίου καὶ τῆς Ἰοκάστης.—Χαρακτήρ τοῦ Οἰδίποδος ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ.—Πῶς παριστᾷ ὁ Σοφοκλῆς τὸν πάσχοντα ἥρωα Φιλοκτῆτην;—Πῶς ὁ Σοφοκλῆς διεγείρει τὴν συμπάθειάν μας ὑπὲρ τοῦ Φιλοκτῆτου;—Ὁ χαρακτήρ τοῦ Νεοπτολέμου, Φιλοκτῆτου, Ὀδυσσεὺς καὶ Αἴαντος ἐν τῷ Φιλοκτῆτῃ.—Σύγκρισις τῆς ὀργῆς τοῦ Ἀχιλλέως ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ τῆς τοῦ Φιλοκτῆτου ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δράματι.—Διὰ τί ὁ Αἴας ἠτύοκτόνησεν;—Διασάφισις τῆς ψυχικῆς διαθέσεως τοῦ Αἴαντος μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς μανίας.—Ἡ Ἠλέκτρα (ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δράματι τοῦ Σοφοκλέους).—Ἠλέκτρα καὶ Χρυσόθεμις.—Οἱ γυναικεῖοι χαρακτήρες ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ.—Ποῖαι εἶναι αἱ δικαιολογίαι τῆς Κλυταιμῆστρας διὰ τὸν φόνον τοῦ συζύγου της καὶ ποῖαι αἱ ἀντιρρήσεις τῆς Ἠλέκτρας;—Ἡ σκηνὴ τῆς ἀναγνώρισεως ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ.—Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὁ θάνατος αὐτοῦ καὶ ἡ τιμωρία τοῦ ἐγκλήματος.—Εἰς τί ἀπέβλεψεν ὁ Εὐριπίδης εἰσάγων τὴν Ἀθηνᾶν εἰς τὸ τέλος τῆς Ἰφιγενείας ἐν Ταύροις;—Ἡ Μήδεια τοῦ Εὐριπίδου διεγείρει ἐκτὸς τοῦ φόβου καὶ τῆς φρίκης καὶ ἔλεον.

Καὶ ἐκ **Λατίνων συγγραφέων**, τοῦ Νέπωτος, Καίσαρος, Λιβίου, Κικέρωνος κλπ. εἶναι δυνατόν νὰ ληφθῶσι θέματα καὶ ὕλη ἐκθέσεων, εἴτε διηγημάτων, εἴτε περιγραφῶν, εἴτε πραγματειῶν κλπ. ἀλλὰ μετὰ τοιαύτην διδακτικὴν ἐπεξεργασίαν τῶν μερῶν, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ληφθῇ ἡ ἐκθεσις, ὥστε τὰ ἐν αὐτοῖς νοήματα νὰ γίνωσιν ἴδια τῶν μαθητῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ συλλογὴ ἐκθέσεων ἐκ Λατίνων συγγραφέων θὰ εἶναι πολὺ περιορισμένη, ἀφ' οὗ τὰ διδασκόμενα ἐξ αὐτῶν μέρη θὰ εἶναι ὀλίγα· τοιαῦτα θέματα εἶναι: Διάταξις τοῦ λόγου *pro lege Manilia* τοῦ Κικέρωνος.—Χαρακτηρισμὸς τοῦ Πομπηίου κατὰ τὸν *pro lege Manilia* λόγον τοῦ Κικέρωνος.—Διὰ τί ὁ Κικέρων ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κατιλίνα ἐκ Ρώμης;—Ἡ συμπεριφορὰ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Κατιλίνα πρὸ τῆς συγκλήτου.—Ποίας ἀπόψεως ἐξαίρει ὁ Κικέρων ἐν τῷ β' Κατιλινιακῷ, διὰ νὰ καθιστήσῃ τὰ πνεύματα τῶν Ῥωμαίων;—Καὶ ἀρκετὰ γνωμικὰ δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ὡς θέματα: *Ferrocenotius aurum* (Ὁβ. *Μεταμ.* 1, 141).—*Tu ne cede malis, sed contra audentior ito* (Βιργ. *Αἰν.* 6, 93).—*Nil mortalibus ardui est* (Ὁρ. *Ώδ.* 1, 3).—*Dulce et decorum est pro patria mori* (Ὁδ. 3, 2).—*Vis consilii expers mole ruit sua. Vim temperatam di quoque provehunt in majus* (Ὁδ. 3, 4).

Σημ. α'. Πλεῖστα ὥρατα θέματα ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλολογίας δύναται τις νὰ ἀνεύρῃ εἰς τὰς σελ. 219—226 τοῦ ἀξιολόγου βιβλίου τοῦ Χ. Παπαμάρκου: «Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας».

Σημ. β'. Ἐκ τῶν ἄλλων κλάδων τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν οὔτε γραμματικὰ οὔτε γραμματολογικὰ θέματα δὲν ἀνεφέρμεν, διότι νομίζομεν ὅτι οὔτε ἡ ὕλη αὐτῶν ἐνδιαφέρει ἀμέσως τοὺς μαθητάς, ὥς

μή ἔχουσα ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸν βίον των, οὔτε ἡ ἔκθεσις δύναται νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ παρουσιάσῃ ἰδιόν των ἔργον, ἀλλὰ θὰ περιλαμβάνῃ διανοήματα ἄλλων.

Θέματα ἐκ τῶν λοιπῶν μαθημάτων. — Ἐκ τούτων εἶναι εὐνόητον, ὅτι ἡ ἔθνικὴ ἡμῶν φιλολογία, καὶ ἡ παλαιότερα καὶ ἡ νεώτερα, παρέχει ἀνεξάντλητον ὕλικὸν ἐκθέσεων, αἵτινες εἶναι καὶ προτιμότεραι, διότι εἰσάγουσι τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν πληρεστέραν καὶ βαθυτέραν κατανόησιν τοῦ ἔθνικοῦ μας πνεύματος καὶ τοῦ ἔθνικοῦ μας χαρακτήρος. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς *ἱστορίας* λαμβανόμενα θέματα, τὰ ὁποῖα συντελοῦσι καὶ εἰς πληρεστέραν κατάληξιν τοῦ ἔθνικοῦ μας βίου, βεβαίως οὐχὶ ὀλιγώτερον εἶναι ὠφέλιμα. Τὴν στενὴν δὲ συνάφειαν τῶν ἐκ τῆς ἱστορίας θεμάτων πρὸς τὰ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ, ἀφ' οὗ καὶ εἰς τὰ Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα ἐκτίθενται ἱστορικὰ γεγονότα καὶ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς παρέχουσι τὸ πλεῖστον τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὕλης καὶ ὅση ἱστορικὴ ὕλη διδάσκεται ἐν τῷ σχολείῳ, ἀπὸ τῶν συγγραφέων κατὰ τὸ πλεῖστον λαμβάνεται ὥστε καὶ τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας θέματα προέρχονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἐν τῷ σχολείῳ δὲν προφθάνουν οἱ μαθηταὶ νὰ ἀναγώσουν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας δύναται νὰ ληφθῇ ὕλη ἐκθέσεων.

Τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας θέματα πρόπει νὰ εἶναι μὲν ἀπλούστερα εἰς τὰς μικροτέρας τάξεις, εἰς δὲ τὰς ἀνωτέρας θὰ ἐπιβάλλωσι καὶ βραχείας περιγραφὰς τόπων καὶ φυσικῶν φαινομένων καὶ, ὅταν ἀρχίζῃ νὰ αὐξάνῃ ἡ κρίσις τῶν μαθητῶν, θὰ εἶναι τοιαῦτα, ὥστε καὶ κριτικὴν συσχέτισιν τῶν γεγονότων νὰ ἀπαιτῶσιν· εἰς δὲ τὰς ἀνωτάτας τάξεις θὰ ἐπιβάλλωσι καὶ φιλοσοφικὴν τινα ἱστορικῶν γεγονότων ἢ περιόδων ἐξέτασιν.

Τοιαῦτα θέματα εἶναι: Ὁ θάνατος τοῦ Κόδρου. — Ὁ Τυρταῖος. — Σόλων καὶ Κροῖσος. — Ἀλέξανδρος καὶ Διογένης ἐν Κορίνθῳ. — Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ ἱερός του Φίλιππος. — Ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸ φρούριον τῶν Μαλλῶν. — Ἐπίσκεψις τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγώνων. — Τί δύναται νὰ μᾶς διηγηθῇ ὁ Ἑλλησποντος. — Ἡ Θεοδώρα κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα. — Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐγκαινιάζων τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. — Ὁ Θεόφιλος διαμοιράζων τὰ ἐμπορεύματα τῆς συζύγου του Θεοδώρας. — Θεόφιλος καὶ Εἰλασία. — Ὁ θάνατος τοῦ Περικλέους. — Ἡ ἀκμὴ τῶν Ἀθηνῶν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. — Χαρακτηρισμὸς τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων. — Διατί μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερον ἡ ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Σπάρτης; — Διατί ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία ἔχει κοσμοϊστορικὴν σημασίαν; — Ποῖαι αἱ διαφοραὶ τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς πολιτικῆς τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων; — Αἱ διαφοραὶ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων. — Ποίας ὑπηρεσίας παρέσχον εἰς τὸν πολιτισμὸν αἱ ἀρχαῖαι Ἀθῆναι; — Ποῖα διδάγματα δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν ἐκ τῶν Περσικῶν πολέμων; — Πῶς προήγαγε τὴν δύναμιν τῆς Μακεδονίας ὁ Φίλιππος; — Ποῖα κακὰ ἔκαμεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Ἀλκιβιάδης; — Ποῖα καλὰ ἔκαμεν ὁ Σωκράτης; — Ἐκτίμησις τῆς πολιτικῆς τοῦ Δημοσθένους. — Σύγκρισις τῆς ἀνατροφῆς τῶν παίδων ἐν Σπάρτῃ καὶ ἐν Ἀθήναις. — Σύγκρισις τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους εἰς τὴν πατρίδα. — Σύγκρισις τῆς πολιτικῆς τοῦ Δημοσθένους πρὸς τὴν τοῦ Ἰσοκράτους. — Σόλων καὶ

Αγκουργος (σύγκρισις).—Κίμων καὶ Θεμιστοκλῆς.—Ἡ στρατηγικὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου συγκρινομένη πρὸς τὴν στρατηγικὴν τοῦ Ἀννίβα.—Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Καῖσαρ.—Καρχηδὼν καὶ Ἑνετία (σύγκρισις).—Σύγκρισις τῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης πρὸς τὴν τῶν Ἀθηνῶν.—Ἡ σπουδαιότης τῆς εὐγλωττίας εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα.—Διατί μᾶς ἐνθουσιάζουν περισσότερο ἢ μάχη τοῦ Μαραθῶνος καὶ ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος, παρὰ τὰ κατορθώματα τῶν μεγίστων κατακτητῶν ;—Σύγκρισις τῶν πολιτικῶν ἀρετῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων.—Ἀθῆναι, Ῥώμη καὶ Ἱερουσολήμ, παραβαλλόμεναι κατὰ τὴν κοσμοϊστορικὴν αὐτῶν σημασίαν.—Ἡ ἐπιμονὴ ἐν τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τῶν Ῥωμαίων.—Ποῖα εἶναι τὰ αἷτια τῆς κυριαρχίας τῆς Ῥώμης ἐπὶ ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου ;—Χαρακτηρισμὸς ἐνὸς ἥρωος ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας κατ' ἐλευθέραν ἐκλογὴν τοῦ μαθητοῦ.—Ποῖος διεγείρει περισσότερο τὴν συμπάθειάν μας ὁ Ἀννίβας ἢ ὁ Σκηπίων ;—Πῶς ἐξηγεῖται τὸ διάφορον ἀποτέλεσμα τῶν ἀγώνων τοῦ Ἀννίβα ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τοῦ Καίσαρος ἐν τῇ Γαλιταίᾳ ;—Τοῦ Ἀννίβα ἡ ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἰταλίαν παραβαλλομένη πρὸς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατὰ τῶν Περσῶν.—Πῶς ἡ ἱστορία μορφώνει τὸν ἄνθρωπον ;—Τὸ παρελθὸν εἶναι διδάσκαλος τοῦ μέλλοντος.—Διατί εἶναι πολὺ δύσκολος ἡ ἀνεύρεσις τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας ;—Ἡ γνώμη «οἱ αἰῶνες ἀντιγράφουσιν ἀλλήλους» δικαιολογεῖται ὑπὸ τῆς ἱστορίας ;—Νὰ καταδειχθῇ, ὅτι εἶναι ἱστορικῶς ὀρθὴ ἡ γνώμη, ὅτι διὰ τῆς ὁμοιοῦς καὶ αἰ μικραὶ δυνάμεις αὐξάνουν, διὰ δὲ τῆς διχονοίας καὶ αἱ μέγισται φθείρονται.—Ποίαν ἰδιαίχουσαν σπουδαιότητα ἔχει ἡ θάλασσα διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ;—Δικαίως ἐκλήθη ἡ Βοιωτία «τὸ θέατρον τῶν μαχῶν τῆς ὅλης Ἑλλάδος» ;—Νὰ δειχθῇ ἱστορικῶς, ὅτι ἡ προσωνυμία τοῦ μεγάλου ἐδόθη εἰς ἐκείνους, οἵτινες δὲν παρεσύρθησαν ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ διηύθυναν καὶ μετέβαλον οὕτω τὰς τύχας τῆς πατρίδος των, ὥστε ἀνευ αὐτῶν διάφορος θὰ ἦτο ἡ ἱστορία τῆς.—Κατὰ τί τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐπῆρξεν ὁ διδάσκαλος τῆς ἀνθρωπότητος ;—Εἰς ποίαν σχέσιν εὐρίσκονται οἱ σκοποὶ καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν σταυροφοριῶν ;—Σύγκρισις τοῦ Πελοποννησιακοῦ καὶ τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου.—Σύγκρισις τῶν Μηδικῶν πολέμων καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.—Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ναπολέοντος εἰς τὴν Ῥωσίαν, παραβαλλομένη πρὸς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου.—Σύγκρισις Κρόμβελλ καὶ Βαλλενστάϊν.—Σύγκρισις Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ Μ. Ναπολέοντος.—Κικέρων καὶ Δημοσθένης (παράλληλισμός).—Νὰ δειχθῇ διὰ γεγονότων τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἡ ὀρθότης τοῦ ῥήτου *per aspera ad astra*.—(Ἰδὲ καὶ κατωτέρω ἐν κεφ. Ζ', IV τὰ παρατιθέμενα θέματα ἱστορικῶν πραγματειῶν).

Ἐννοεῖται ὅτι ὄχι μόνον κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν θεμάτων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης αὐτῶν ἐκ τῆς ἱστορίας πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ ἐκθεσις εἶναι ἀπαραίτητον νὰ παρουσιάσῃ ἴδιον τοῦ μαθητοῦ ἔργον καὶ νὰ μὴ εἶναι ἐπανάληψις τῶν διανοημάτων καὶ λόγων ἄλλων. Διὰ τοῦτο ἡ σχολικὴ ἱστορικὴ ἐκθεσις οὐδαμῶς ἀρμόζει νὰ εἶναι ἀπλῶς μάθημα ἱστορίας, μετ' ἄλλας λέξεις ἢ τὰς τοῦ βιβλίου ἐπαναλαμβάνονμενον. Πρέπει νὰ παρουσιάσῃ νέας ἱστορικὰς σχέσεις, νὰ περιλαμβάνῃ ζωηρὰς συσχετίσεις διαφορῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ νὰ καταδιλοῖ τὰ ἐσωτερικὰ ἐλατήρια καὶ τὰ μεγάλα ἀποτελέσματα

τῶν ἐνεργειῶν ἐξεχόντων προσώπων καὶ ἔθνων, ἡ δὲ τοιαύτη συν-
σχέτισις, ἡ τοιαύτη ἐρευνητικὴ διείδυσις νὰ εἶναι ἔργον τοῦ μαθητοῦ,
τὸ ὁποῖον νὰ ἔχη δι' αὐτὸν ἀξίαν τινα εἴτε ὡς ἄτομον εἴτε ὡς μέλος
τοῦ ἔθνους καὶ νὰ παρουσιάσῃ διδάγμα τι σπουδαῖον διὰ τὸν γράφοντα.
Μόνον τότε ἡ ἐκθεσις εἶναι πραγματικῶς ἀξία τοῦ ὀνόματός της καὶ
τῶν κόπων τοῦ μαθητοῦ.

Πρὸς τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας πολλαχῶς συνδέεται ἡ **γεωγραφία**.
δυστυχῶς ὅμως τὸ μάθημα τοῦτο διδάσκεται μόνον εἰς τὸ Ἑλληνικὸν
σχολεῖον· οἱ μαθηταὶ δ' αὐτοῦ εἶναι δύσκολον νὰ πραγματευθῶσιν ὕλην
λαμβανομένην ἐκ τῆς γεωγραφίας (ἐκ τῆς ὁποίας μόνον γραπτὰς τινας
ἀσκήσεις μετὰ τὴν πλήρη διδακτικὴν ἐπεξεργασίαν μεγαλυτέρου ἢ μικρο-
τέρου τμήματος δύνανται νὰ κάμουν). ὅταν δὲ γίνωσιν ἱκανοὶ ἐν τῇ
Γυμνασίῳ, τότε δὲν διδάσκεται πλέον εἰς αὐτοὺς τὸ μάθημα τοῦτο.
Διὰ τοῦτο παραθέτομεν ὀλίγα μόνον θέματα ἱστορικὰ—γεωγραφικὰ, τὰ
ὁποῖα δύνανται νὰ κείνται πλησιέστερον πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς δι-
δασκαλίας ἐν τῇ Γυμνασίῳ: Ἡ κοσμοῖστορικὴ σημασία τῆς Μεσογείου
θαλάσσης.—Ποίαν σημασίαν ἔχει διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ ἡ Με-
σόγειος θάλασσα;—Ἡ Μεσόγειος θάλασσα εἶναι ὁ Ὠκεανὸς τῆς ἀρχαί-
οιτος καὶ ὁ Ἀτλαντικὸς Ὠκεανὸς εἶναι ἡ Μεσόγειος θάλασσα τῶν νεωτέ-
ρων χρόνων.—Ποίαν ἐπίδρασιν διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους
μας ἔσχεν ὁ σχηματισμὸς τῶν παραλίων μας (ἢ ἡ διάπλασις τοῦ ἐδάφους
τῆς χώρας μας);—Κατὰ πόσον ἠννοήθη ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τῆς γεωγρα-
φικῆς τῆς θέσεως;—Ἡ σημασία τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου διὰ τὴν
Ἑλληνικὴν ἱστορίαν.—Κατὰ πόσον ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἰταλίας
ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν ἱστορικὴν τῆς σημασίαν;—Ἡ Σικελία εἶναι παρά-
δειγμα τῆς ἐπιδράσεως τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τόπου τινὸς ἐπὶ τὴν
ἱστορίαν του.

Πρὸς τὰ ἐκ τῆς γεωγραφίας λαμβανόμενα θέματα δὲν εἶναι ἐντελῶς
ξένα καὶ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν **σημερινὸν πολιτισμὸν**, ἐφ' ὅσον
μάλιστα πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτῶν εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβωσιν οἱ μαθηταὶ
ὕλην καὶ ἐκ τῶν **φυσικῶν μαθημάτων**: Ποίαν ἐπίδρασιν ἔσχεν
εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ ἡ χρῆσις τῶν ἀτμοπλοίων,
σιδηροδρόμων καὶ τηλεγράφων;—Τίνα σημασίαν ἔσχε διὰ τὴν πρόο-
δον τῶν σημερινῶν κοινωνιῶν ἡ χρῆσις τοῦ ἠλεκτρισμοῦ;—Ἡ γεω-
γία εἶναι ἡ βάσις τῆς ἠθικοποιήσεως.—Σπουδαιότης τῆς φωτογρα-
φίας.—Ἡ περιήγησις σήμερον καὶ πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν.—Διατὶ ὁ 19ος
αἰὼν ἐκλήθη αἰὼν τοῦ σιδήρου;—Τὸ ἐμπόριον ὡς φορεὺς τοῦ πολι-
τισμοῦ.

Ἐν γένει ἐπαγωγὸς ἐξεικόνισις χωρῶν καὶ ἀνθρώπων τῆς πατρίου
χώρας καὶ τῆς ξένης, βιωτικαὶ συνήθειαι καὶ χαρακτηριστικαὶ ιδιότητες
ἐντοπίων ζώων καὶ ξένων, ἰδιάζοντα γνωρίσματα καὶ τρόπος ἀναπτύ-
ξεως ἀξίων λόγον ἐπωφελῶν ἢ δηλητηριωδῶν φυτῶν, κατασκευὴ καὶ
λειτουργία σπουδαίων μηχανημάτων καὶ ἐργαλείων καὶ διδάγματα τῆς
ὕγεινῆς, πάντα ταῦτα διὰ τῆς ἐν τῇ σχολείῳ διδασκαλίας ἢ τῆς κατ'
ἰδίαν μελέτης γενόμενα γνωστὰ εἰς τοὺς παῖδας, δύνανται νὰ παρά-
σχωσι πλουσίαν ὕλην πρὸς ἐκθέσεις· εἰς ταύτας δὲ ἡ ὕλη θὰ χρησιμο-
ποιηται καταλλήλως μετασχηματιζομένη καὶ παρουσιαζομένη ὑπὸ διά-
φορον ἔποψιν, ἀνάλογον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ θέματος.

Γενικὰ θέματα.—Γενικὰ θέματα λέγονται ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα δὲν

ἀντλοῦσι τὴν ὕλην τῶν ἐξ ὁρισμένων μαθημάτων, ἀλλ' ἐκ τοῦ συνόλου τῶν γνώσεων τοῦ μαθητοῦ. Τὰ τοιαῦτα θέματα ἀσκοῦσι τὸν μαθητὴν εἰς τὸ νὰ μὴ χρησιμοποιοῇ μεμονωμένως τὴν ὕλην ἐξ ἑκάστου μαθήματος, ἀλλὰ νὰ συγχωνεύῃ τὸ ποικίλον ὕλικόν τῶν γνώσεων αὐτοῦ, ὅπως παρουσιάζεται εἰς τὸν πρακτικὸν βίον ἠνωμένον εἰς παντοειδεῖς συνδυασμούς· ἀλλὰ κυρίως ἔχουσιν ὑψηλότερον σκοπὸν: προάγουσι τὴν ἱκανότητα τῶν μαθητῶν εἰς τὸ νὰ βλέπωσι καὶ νὰ κρίνωσιν ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως καὶ νὰ υποβάλλωσι τὰ καθ' ἑκαστον φαινόμενα ὑπὸ γενικὴν τινα ἰδέαν. Καὶ τοῦτο ἐπιζητεῖται κυρίως διὰ τῆς ἀναπτύξεως γενικῶν ἐννοιῶν καὶ κρίσεων ἔχουσιν γενικὸν κύρος· διότι διὰ τῆς ἀναπτύξεως θεμάτων, ἅτινα ἔχουσι στενὴν συνάφειαν πρὸς τὸ ὕλικόν ὡρισμένου μαθήματος δὲν ἐπιτυγχάνεται ἡ εὐρύτης τῆς ἀντιλήψεως, τὴν ὁποίαν εἶναι ἀπαραίτητον ἡ μόρφωσις κατὰ τὸ μέτρον τοῦ δυνατοῦ νὰ προσδώσῃ εἰς τὸν παῖδα.

Τὰ γενικὰ θέματα ἔχουσιν ἰδίως ὡς ὑποκείμενα αὐτῶν τὸν ἀνθρωπον· ἀλλὰ δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν κυρίως αἱ πράξεις καὶ ἐκδηλώσεις τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ἡ ἱστορία ἢ καταδεικνύει ἡ φιλολογία, ἀλλ' αἱ σταθεραὶ ιδιότητες τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἐννοεῖται ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν θεμάτων τούτων εἶναι ἀποτετυπωμένα εἰς γνωμικὰ ὑπὸ σοφῶν ἀνδρῶν ἢ καὶ εἰς παροιμίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ πλασθείσας. Τὰ συνηθέστερα τῶν θεμάτων τούτων εἶναι:

α') Τὰ περιέχοντα διδάγματα ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίον, βιωτικὴν σοφίαν ἢ παραινέσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν ἀρμόζουσαν συμπεριφορὰν ἐν τῷ βίῳ. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ μαθηταὶ ἡμῶν στερούμενοι τῆς ἀναγκαίας ἐμπειρίας ἐκ τοῦ πρακτικοῦ βίου δὲν δύνανται νὰ ἀναπτύξουν εὐκόλως θέματα, τῶν ὁποίων τὴν ὕλην δὲν δύνανται νὰ ἀντλήσωσιν ἀμέσως ἐκ τοῦ ταμείου τῶν γνώσεών των.

Διὰ τοῦτο ἡ ἐκλογή τῶν τοιούτων θεμάτων πρέπει νὰ γίνεται μετὰ προσοχῆς ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος, λαμβάνοντος ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν πνευματικὴν ὁριμότητα καὶ τὸ σύνολον τῶν γνώσεων τῶν παίδων.

Κατάλληλα ἐκ τῶν τοιούτων θεμάτων εἶναι: Σπάρτο μὲ σπάρτο, βοῦρλο μὲ βοῦρλο. — Ὅποιος καθίζει μὲ τὸ στραβό, τὸ πρῶτ' ἀλλοιθωρίζει. — Τῆς δῆθυμίας τὸ ἄνθος μανία. — Χρόνον φείδου. — Ἀνθρωπος ὢν τοῦτ' ἴσθι καὶ μέμνησ' αἰεὶ. — Οὐδὲν εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν ἀνθρώπον. — Πῶς συμβιβάζεται ἡ γνώμη αὕτη μὲ τὴν τοῦ Ὁμήρου: οὐδὲν ἀκινόητον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιον πάντων, ὅσα τε γαῖαν ἐπὶ πνεῖει τε καὶ ἔρπει (σ. 130). Πρὸς ταύτην δ' ὁμοία εἶναι ἡ γνώμη: Οὐ μὲν γὰρ τί ποῦ ἔστιν διζυρότερον ἀνδρός πάντων, ὅσα τε γαῖαν ἐπὶ πνεῖει τε καὶ ἔρπει (Ἠλ. Ρ 446 κ. ἐ.). — Ἡμῖν γὰρ τ' ἀρετῆς ἀποσίνεται εὐρύοπα Ζεὺς ἀνέρος, εὐτ' ἂν μιν κατὰ δούλιον ἡμᾶρ ἔλθῃσιν (Ὀδ. ρ 322). — Εἰς τὸν νεανίαν ἀνήκει τὸ μέλλον, εἰς τὸν ἄνδρα τὸ παρὸν καὶ εἰς τὸν γέροντα τὸ παρελθόν. — Πενίας ἔπαινος. — Πολλῶν ἀνάγκη γίγνεται διδάσκαλος. — Ἀρχὴ ἡμῖν παντός.

Κατάλληλοι δὲ πρὸ πάντων εἶναι τοιαῦτα πλεῖστα γινώμαι, τὰς ὁποίας τυχὸν συνήντησαν οἱ μαθηταὶ εἰς τὰ ἐρμηνευθέντα ἐν τῇ τάξει κείμενα συγγραφέων.

β') Τὰ εἰς τὴν καθ' ὅλον μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀποβλέποντα. Εἰς τὰ τοιαῦτα θέματα κατὰ γενικὸν κανόνα εἶναι εὐκολωτέρα ἢ εὐρεσις τῆς ὕλης ὑπὸ τῶν μαθητῶν: Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνον ζήσεται ἀνθρω-

πος. — Ὁ κάλλιστος καὶ ἀσφαλέστατος πλοῦτος εἶναι αἱ γνώσεις. — Ποῖαι εἶναι αἱ κύριαι πηγαὶ τῆς πλάνης. — Μανθάνομεν οὐχὶ διὰ τὸ σχολεῖον, ἀλλὰ διὰ τὸν βίον. — Αἱ ἄριστα δοκοῦσαι εἶναι φύσεις μάλιστα τῆς παιδείας δέονται. — Τῆς παιδείας αἱ μὲν ὄζαι πικραί, οἱ δὲ καρποὶ γλυκεῖς. — Ἡγοῦ τῶν ἀκουσμάτων πολλὰ πολλῶν χρημάτων εἶναι κρεῖττω.

γ') Τὰ λεγόμενα **φιλοσοφικά** θέματα. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ μαθηταὶ ἔχοντες στοιχειώδεις μόνον φιλοσοφικὰς γνώσεις καὶ ἐλάχιστα δυνάμενοι φιλοσοφικῶς νὰ σκεφθῶσι, μόνον ἀπλούστατα τοιαῦτα θέματα καὶ ὅλως στοιχειωδῶς δύνανται ταῦτα νὰ πραγματευθῶσι: Γνωθὶ σαυτὸν. — Τὸ πλανᾶσθαι εἶναι ἀνθρώπινον. — Μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις τῆς συνήθειας. — Ἡ συνήθεια εἶναι δευτέρα φύσις. — Ἡ καλὴ ὁμῆς τῆς περιεργείας. — Αἷτια τῆς ὀκνηρίας. — Ὁ χρόνος εἶναι ὁ κοινὸς (ἢ ὁ μέγιστος) ἱατρός. — Ἀναμνήσεις καὶ ἐλπίδες εἶναι δύο μέγιστα πηγαὶ χαρᾶς.

Εἰς τὰ τοιαῦτα φιλοσοφικά θέματα ἀνάγονται τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐλευθερίαν: Ἡ ἀληθὴς φύσις τῆς ἐλευθερίας. — Μόνος ὁ νόμος δύναται νὰ παρᾶσχῃ ἀληθὴν ἐλευθερίαν. — Ὁ μὴ ἄρχων ἑαυτοῦ, εἶναι πάντοτε δοῦλος. — Διατί θεωρεῖται τὸ μεγαλύτερον ἀγαθὸν ἡ ἐλευθερία; — Διατί ὅλα τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ τίποτε δὲν ἀξίζουσιν ἄνευ τῆς ἐλευθερίας; — Ἄνευ ἐλευθέρως πατρίδος οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ εὐτυχία. — Μόνον ἐν ἐλευθέρῃ πατρίδι δυνάμεθα νὰ ζήσωμεν ἀληθῶς εὐτυχεῖς.

Σχετικὰ πρὸς τὰ θέματα ταῦτα εἶναι τὰ λεγόμενα πατριωτικὰ θέματα: Περί φιλοπατρίας. — Πατρός τε καὶ μητρὸς κτλ. (Πλάτ. Κρίτων).

Συγγενὴ πρὸς τὰ φιλοσοφικά εἶναι καὶ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὄντος κοινωνικοῦ, ἥτοι τὰ κοινωνικά, πολιτικά ἢ τὰ κοινωνιο-φιλοσοφικά θέματα: Οἱ κίνδυνοι τῆς μοναξίας. — Ποίαν μορφωτικὴν δύναμιν ἔχει ἡ συναναστροφή μετ' ἄλλους ἀνθρώπους; — Διατί κρίνομεν δικαιότερον περὶ τῶν ἀποθανόντων ἢ περὶ τῶν ζώντων; — Ἡ ἀληθὴς φιλία. — Οἱ σκόπελοι τῆς φιλίας. — Ὁ βίος εἶναι διαρκὴς ἀγών. — Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη.

Νομίζω ὅμως, ὅτι τὰ λεγόμενα πολιτικά θέματα πρέπει κατὰ τὸ δυνατόν νὰ ἀποφεύγωνται, διότι εἶναι κίνδυνος δι' αὐτῶν οἱ μαθηταὶ νὰ καταντήσωσιν εἰς πολιτικολογίαν, ἥτις εἶναι καὶ εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν ἀνάρμοστος καὶ δυνατόν καὶ ἄλλα δυσάρεστα νὰ προκαλέσῃ.

δ') Τὰ λεγόμενα **ἠθικά** θέματα. Διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν τοιούτων θεμάτων καὶ τὴν συλλογὴν τῆς ὕλης αὐτῶν χρειάζεται προσοχή, ἵνα μὴ οἱ νεαροὶ μαθηταί, μὴ γνωρίζοντες τί νὰ γράψουν, παρασυρθῶσιν εἰς ξηρὰ παραγγέλματα καὶ ἠθικὰς συμβουλὰς, τῶν ὁποίων τὴν βαθυτέραν ἔννοιαν πολλὰκις ἀγνοοῦσι, διότι δὲν ἐξήγαγον αὐτὰ ἐκ τῆς ἐμπειρίας τῶν, ἀλλ' ἔλαβον ἄλλοθεν, ἥτοι ἐκ βιβλίων ἠθικῶν ἢ ἄλλων, εἰς τὰ ὅποια παρεχονται τοιαῦτα παραγγέλματα. Οὐδὲ πρέπει οἱ μαθηταὶ νὰ ἀγωνταὶ εἰς τὸ νὰ ὀμιλῶσιν ὡς γέροντες δίδοντες συμβουλὰς περὶ τοῦ δέοντος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐγνώρισαν καλῶς, διότι οὕτως ὄχι μόνον κενὰς λέξεις παραθέτουν, ἀλλὰ καὶ γράφουν κατὰ τρόπον μὴ πρέποντα· προσέτι δὲ λαμβάνουν μεγαλυντέραν ἰδέαν περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀπὸ τὴν πραγματικὴν. Ὡστε ἀπορριπτὰ τὰ θέματα: πῶς δύναται τις

νά δείξη τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ πρὸς ἐκπαιδευτήριον, εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλει τὸ μέγιστον μέρος τῆς μορφώσεώς του»· «πὼς πρέπει νὰ φέρεται τις πρὸς τοὺς κατωτέρους του»· «*summum jus summa injuria*»· «συγγνώμη τιμωρίας κρείσσω».

Καταλληλότερα εἶναι τὰ ἐξῆς θέματα, τῶν ὁποίων ἡ συλλογὴ τῆς ὕλης θὰ γίνεταί μετὰ προσοχῆς, ὅπως εἶπομεν: Ἡ εὐεργεσία. — Ἡ εὐγνωμοσύνη. — Ἡ ἐπιμέλεια. — Ἡ κενοδοξία. — Ἡ φιλαργυρία. — Ὁ ἀγαθὸς δὲν θέλει νὰ φαίνεται τοιοῦτος, ἀλλὰ νὰ εἶναι (οὐ δοκεῖν, ἀλλ' εἶναι). — Τὸ μόνον ἀγαθὸν τοῦ κακοῦ εἶναι ὁ βίος. — Χαρακτὴρ καὶ ἰσχυρογνωμοσύνη. — Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πολλάκις ὁ μέγιστος ἐχθρὸς ἑαυτοῦ. — Ἡ ἐγκράτεια αὐξάνει τὰς δυνάμεις μας. — Τῆς ἀρετῆς ἰδρώτα θεοὶ προπάρουν ἐθήκαν. — Ἡ αἰδώς εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς ἀρετῆς. — Μηδὲν ἄγαν. — Ἡ ἀληθὴς ἀξία εἶναι μετριώφρων. — Ὁ μὲν λόγος εἶναι ἄργυρος, ἡ δὲ σιωπὴ χρυσός. — Ὁ θέλων νὰ ἄρχῃ, πρέπει νὰ μάθῃ νὰ ἄρχεται. — Πόσον πτωχοὶ εἶναι οἱ στερούμενοι ὑπομονῆς (Σαίξπηρ). — Ἡ τάξις διενθύνει τὸν κόσμον. — Πόνου χωρὶς οὐδὲν εὐτυχεῖ. — Ἐργάζου καὶ προσεύχου. — *Labor non onus sed beneficium*. — Τὰ ἡθικά ἀποτελέσματα τῆς ἐπιμελείας. — Ἡ ἀξία τοῦ χρόνου. — Ἐκαστος εἶναι ἀξίος τῆς τύχης του κτλ.

Ἐκ τῶν διαφορῶν μαθημάτων ὕλην πρὸς ἐκθέσεις δὲν παρέχονσι τὰ **μαθηματικά** καὶ τὰ **ιερά**· τὰ μὲν μαθηματικά, διότι τὸ ὑποκειμένον των εἶναι ἀφηρημένον καὶ εἰδικόν, μὴ ἐπιτρέπον τὴν ἀναγκαίαν ἐλευθερωτέραν κίνησιν τῶν διανοημάτων συμφώνως πρὸς τὸν γενικὸν σκοπὸν τῶν ἐκθέσεων· τὰ δὲ ἱερά, ἐπειδὴ διδάσκουσι τὰ δόγματα τῆς θρησκείας ἡμῶν καὶ πληροῦσι τὴν καρδίαν μας καὶ κινουσι τὰ μυχαίτατα συναισθήματά μας, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ὀρθὰν νὰ θέλωμεν νὰ υποβάλωμεν εἰς ἔρευναν ἢ διαδηλώμεν αὐτά· ἡ τοιαύτη δ' αὐτῶν ἀνερεύνησις ὅχι μόνον δὲν θὰ ἦτο ὀρθή, ἀλλὰ καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ παρασύρῃ εἰς ὑποκρισίαν. Μόνον ἱστορικὰ μέρη τοῦ μαθήματος τούτου δύνανται νὰ χρησιμεύσουν διὰ τὰς ἐκθέσεις ἢ καὶ ῥητὰ τῆς Ἀγίας Γραφῆς: Ὁ Παῦλος ἐν Ἀθήναις. — Ὁ Ἡσαΐας.

Ἐκθέσεις ἐκ τοῦ βίου τῶν μαθητῶν. — Αἱ ἐκθέσεις ἐκ τῶν συμβάντων τοῦ ἰδιαιτέρου τῶν μαθητῶν βίου δύνανται νὰ γίνων καὶ πρέπει νὰ γίνωνται εἰς τὰς δύο πρώτας τάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, ὅπως καὶ εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τοῦ ἑξαταξίου δημοτικοῦ. Ἐν τῇ τρίτῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου ἢ ἐν τῇ κατωτέρᾳ τοῦ ἑξαταξίου Γυμνασίου κατ' ἐξαίρεσιν δύνανται νὰ γίνων. Ἀλλ' εἰς ἀνωτέρας τούτων τάξεις τοιαῦται ἐκθέσεις δὲν πρέπει κατ' οὐδένα λόγον νὰ προτείνωνται εἰς τοὺς παῖδας. Ὁ λόγος δὲ τούτου εἶναι, ὅτι ὁ μαθητὴς εἰσέρχεται τότε εἰς περίοδον τοῦ βίου του, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἐπιφυλακτικός, δὲν ἐπιτρέπεται εἰς ξένους νὰ εἰσδύσουν εἰς τὸν ἑσωτερικὸν τὸν βίον, οὐδ' εἰς τοὺς οἰκείους του ἀκόμη. Ἐπειδὴ λοιπὸν θέλει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ νὰ ἀποκρύψῃ καὶ ἀποσιωπήσῃ πολλά, θεωρεῖ ὡς εἶδος ἀνακρίσεως ἐκθέσεις, εἰς τὰς ὁποίας θὰ ὑπερεοῦτο νὰ ἀναφέρῃ, πὼς διῆλθε τὰς διακοπὰς ἢ τὴν Κυριακὴν ἢ πὼς ἐξετέλεσε τὴν καθημερινὴν του ἐργασίαν. Ἐὰν λοιπὸν ὑποχρεωθῇ νὰ γράψῃ τοιαύτας ἐκθέσεις, φυσικὸν εἶναι νὰ μὴ ἀναφέρῃ εἰς αὐτὰς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐπειδὴ θὰ λείπῃ ἀπὸ αὐτὰς ὁ χρωματισμὸς τοῦ συναισθήματος, θὰ εἶναι καταφανεῖς ὅτι εἶναι ψευδεῖς, ἄνευ ἀξίας καὶ πραγματικῆς ὠφελείας.

Ἄλλα γεγονότα καὶ φαινόμενα, τὰ ὅποια ὑπέπεσαν εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν παιδῶν καὶ εἰς τὰ ὅποια αὐτοὶ παρέστησαν ὡς θεαταὶ εἴτε καὶ ὡς συμμετέχοντα εἰς αὐτὰ πρόσωπα, δύνανται νὰ παράσχῃσι ποικιλωτάτην ὕλην ἐκθέσεων. Ἑορταὶ σχολικαὶ καὶ ἐθνικαί, τοπικὰ γεγονότα ἄξια λόγου, ἔκτακτα περιστατικά δύνανται νὰ παράσχῃσιν ὕλην πρὸς ποικιλωτάτας ἐκθέσεις. Τὰς τοιαύτας εὐκαιρίας τὸ σχολεῖον δὲν πρέπει νὰ παραμελῇ, διὰ νὰ μὴ φαίνεται ξένον καὶ ἀδιάφορον πρὸς τὸν βίον καὶ τὴν πραγματικότητα καὶ διὰ νὰ χρησιμοποιῇ ὕλην κινουῦσαν τὸ συναισθητικὸν τῶν παιδῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν παρακινουῦσαν αὐτοὺς νὰ γράψῃσι καὶ εὐκολύνουσιν αὐτοὺς. Ἰδίως τῶν περισσοτέρων περιγραφῶν, τὰς ὁποίας γράφουσιν οἱ μαθηταί, πρέπει τὴν ὕλην αὐτοὶ οὗτοι νὰ συλλέγῃσιν ἐξ αὐτοψίας· π.χ. περιγραφῶν τοπίων, ἀξίων λόγου οἰκοδομημάτων τῆς πατρίδος τῶν, μηχανημάτων, φυτῶν, ζώων, φυσικῶν φαινομένων κλ. Προσέτι δὲ ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις καὶ μελέτας εἰκόνων, ἀγαλμάτων καὶ ἄλλων ἔργων τέχνης ποικίλα θέματα καὶ ὕλικὸν ἐκθέσεων δύνανται νὰ ἀρυσθῶσιν οἱ παῖδες. Ἐπίσης τὴν ὕλην τοῦ εἵδους τῶν ἐκθέσεων, αἰτίνες λέγονται παρατηρήσεις, οἱ μαθηταὶ κατὰ τὸ πλεῖστον συνάγουσιν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐντυπώσεων. Εὐνόητον δ' ὅμως εἶναι, ὅτι διὰ τούτων δὲν ἀποκλείομεν τὰς ἐκ πνευματικῶν ἐποπτεῖων περιγραφάς, ἀρκεῖ τὰς ἀπλὰς καὶ μερικὰς παραστάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ σχηματισθῇ ἡ περιγραφομένη σύνθετος παράστασις, νὰ ἔχῃσιν ἀντιληφθῇ διὰ τῶν ἰδίων τῶν αἰσθήσεων οἱ μαθηταί.

Ἐκθέσεις περὶ ὑποθέσεων τοῦ πρακτικοῦ βίου. — Ἄν καὶ δὲν πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ ἐπιβάλλομεν εἰς τὸν μαθητὴν νὰ γράφῃ περὶ καταστάσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἀκόμη δὲν μετέστη, ἐν τούτοις ἡ ἀνάγκη νὰ καταστήσωμεν αὐτὸν ἱκανὸν νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ πρακτικοῦ βίου, διὰ τὸν ὁποῖον παρασκευάζεται, μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ἀσκήσωμεν αὐτὸν εἰς τὴν σύνταξιν ἐπιστολῶν καὶ ἄλλαν ἐγγράφων χρησίμων εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον. Τὸ ἐνδιαφέρον δὲ τὸ ὁποῖον ἔχει ὁ μαθητὴς διὰ νὰ μορφωθῇ ἀπὸ τοιαύτης ἀπόψεως, δύναται νὰ παρῇ τὴν ἀναγκαίαν ψυχολογικὴν ἀφετηρίαν διὰ τοιαύτας ἐκθέσεις.

Σημ. Ἐκ τῶν προηγουμένων καταφαίνεται, ὅτι ἐν τῇ κεφαλαίῳ τούτῳ δὲν ἠβελήσαμεν νὰ παράσχῃμεν πλήρη κατάλογον τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων οὐδὲ τῶν πηγῶν τῆς ὕλης αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ ὑποδείξωμεν κατὰ ποῖον τρόπον, ἐκ τῶν διδασκομένων μαθημάτων, τῆς ἐμπειρίας καὶ τοῦ βίου τῶν παιδῶν θὰ ἀντλῶνται τὰ θέματα καὶ ἡ ὕλη τῶν ἐκθέσεων. Διὰ τοῦτο οὐδὲ παρεθήκαμεν ὅλων τῶν συγγραφέων οὔτε τὰ Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα (ὅτε βεβαίως θὰ παρεθέτομεν καὶ ἄλλα ὥρατα θέματα, οὐχὶ ὀλιγώτερον ἐπιτυχῇ τῶν μνημονευθέντων, ἅτινα περιέχονται εἰς μὴ ἀναφερομένας ἐκδόσεις), οὔτε ὅλας τὰς ἐκδόσεις ἀρχαίων συγγραφέων, ἀλλ' ἐλάσομεν ὑπ' ὅψιν μόνον ὀλίγα ἐκ τῶν ἐγκριθέντων βιβλίων καὶ ἐκ τούτων ἐσημειώσαμεν ἀρκετὰ θέματα, ἀλλ' οὐχὶ πάντα τὰ δυνάμενα νὰ ἐξαχθῶσιν. Οἱ δὲ διδάσκοντες ἔχοντες ὑπ' ὅψιν τὴν διδασθεῖσαν ὕλην, τὸν βίον, τὴν πνευματικὴν ὀριμότητα καὶ τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας τῶν παιδῶν θὰ ἀρύωνται ἐκ τῶν καταλλήλων πηγῶν κατὰ τὸν προσήκοντα τρόπον καὶ πλεῖστα ἄλλα θέματα, τὰ ὅποια βεβαίως ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ προσδώμεν, ποῖα εἶναι τὰ προσφορώτερα εἰς ἐκάστην εἰδικὴν περίστασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΠΕΡΙ ΛΕΚΤΙΚΟΥ

Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος πόθεν πρέπει νὰ ἐξάγωνται τὰ θέματα καὶ πῶς νὰ διατυπώνωνται, φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως φυσικὸν νὰ ἐξετάσωμεν, κατὰ ποῖον τρόπον θὰ ἐργασθῇ ὁ μαθητὴς πρὸς σύνταξιν τῆς γραπτῆς ἐκθέσεως· καὶ ἀληθῶς πολλὰ βιβλία περὶ ἐκθέσεων λαμβάνοντα ὑπ' ὄψιν, πῶς ἐργάζεται ὁ μαθητὴς εἰς τὴν σύνταξιν ἐκάστης ἐκθέσεως, κάμνουσι λόγον πρῶτον περὶ τοῦ τρόπου τῆς συλλογῆς τῆς ὕλης, ἔπειτα περὶ τῆς διατάξεως αὐτῆς καὶ τρίτον περὶ τοῦ λεκτικοῦ. Ἀλλὰ οἱ μαθηταὶ δὲν διδάσκονται πρῶτον ἐκτενῶς περὶ τοῦ τρόπου τῆς συλλογῆς τῆς ὕλης ἐν παντὶ εἶδει ἐκθέσεων, ἔπειτα περὶ τῆς διατάξεως αὐτῆς κατὰ τοὺς διαφοροὺς τρόπους τοὺς ἐξαρτωμένους ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θέματος καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ γράφοντος καὶ ἐν τέλει τὴν χρῆσιν τοῦ λεκτικοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ μεταχειρισθῶν διὰ νὰ ἐπενδύσουν τὰ ἐν τῇ ἐκθέσει διανοήματα. Ὁ μαθητὴς ἀσκεῖται μὲν περὶ τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἐκθέσεων εἰς ὅλας τὰς τάξεις τοῦ σχολείου, ἀλλὰ ἡ περὶ τοῦ λεκτικοῦ διδασκαλία, ἥτοι αἱ ἐπὶ μέρους περὶ αὐτοῦ παρατηρήσεις καὶ ἡ ἀπὸ τούτων συναγωγή γενικῶν κανόνων καὶ θεωρητικῶν ὑποδείξεων καὶ αἱ μετὰ τούτων συνημμέναι ἀσκήσεις πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ὀρθῆς ἱκανότητος διὰ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τοῦ λεκτικοῦ γίνονται ἐκτενεστέρον εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις. Ὁ μαθητὴς τῶν κατωτέρων τάξεων φυσικῶς θὰ ἀποκτήσῃ τὴν δέουσαν εὐχέρειαν περὶ τὴν ὀρθὴν διατύπωσιν ἐν γραπτῷ λόγῳ τῶν διανοημάτων του, προτοῦ διδαχθῇ ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἐκθέσεων. Ὁ δὲ μαθητὴς τῆς πρώτης ἢ τοῦλάχιστον τῆς δευτέρας τάξεως τοῦ Γυμνασίου πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ γραπτοῦ λόγου, ἐν ᾧ ἀγνοεῖ εἰσέτι τὰ τῶν δυσχερεστέρων εἰδῶν τῶν ἐκθέσεων· οὐδὲ εἶναι ἀνεκταὶ ἐκθέσεις μαθητῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ Γυμνασίου προσκρούουσαι εἰς τὰς στοιχειωδεστάτας ἀπαιτήσεις τοῦ λεκτικοῦ· οὐδὲ εἶναι δυνατόν ὁ μαθητὴς νὰ γράψῃ πραγματείαν τινὰ ὑποφερτὴν, ὅταν ἀγνοῇ πῶς πρέπει αὐτὴν λεκτικῶς νὰ διατυπώσῃ· οὐδὲ ἡ διδασκαλία τῶν ἐκθέσεων δύναται νὰ γίνῃ κανονικῶς οὐδὲ καρποφόρος, ὅταν ὁ καθηγητὴς ἐξετάζων χαρακτηρισμὸν τινα ἢ σύγκρισιν ἢ πραγματείαν ἀναγκάζεται νὰ ἀφήσῃ τὰς ἀρμοζούσας εἰς τὸ εἶδος τῆς ἐκθέσεως παρατηρήσεις, διὰ νὰ διδάξῃ ἢ ἀσκήσῃ συστηματικώτερον τοὺς μαθητὰς περὶ τὴν κατασκευὴν προτάσεων καὶ περιόδων· βεβαίως τοιαῦτα σφάλματα πιθανὸν πάντοτε νὰ ἀπαντῶνται· ἀλλ' οὔτε πολλὰ πρέπει νὰ εἶναι, οὔτε ἀσυνγώρητα διὰ τὸ γονδροειδὲς αὐτῶν, οὔτε τοιαῦτα ἐν γένει, ὥστε νὰ ἐχῶσιν ἀνάγκην ἰδιαιτέρας ἐξετάσεως καὶ νὰ ἐπιβάλλωσιν ἰδιαιτέρας ἀσκήσεις. Διὰ τοῦτο ἠκολονθήσαμεν τὴν πορείαν παλαιότερων παιδαγωγικῶν, καὶ πραγματευόμεθα πρῶτον τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ λεκτικοῦ, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ γνωρίσωσιν οἱ μαθηταὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν τεμαχίων τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας καὶ θὰ προσπαθήσωσιν εἰς τὴν γραπτὴν διατύπωσιν τῶν ἐκθέσεων νὰ χρησιμοποιοῦσιν, καὶ μετὰ ταῦτα θὰ κάμωμεν λόγον περὶ τῶν διαφορῶν εἰδῶν τῶν ἐκθέσεων.

Α' ΑΡΕΤΑΙ ΤΟΥ ΛΕΚΤΙΚΟΥ

Λεκτικὸν ἢ λέξις (κατὰ τοὺς ἀρχαίους) ἢ ὕφος ἐν τῇ κατωτέρᾳ σημασίᾳ λέγεται ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς τῶν λέξεων, τοῦ σχηματισμοῦ τῶν φράσεων καὶ ἐν γένει τῆς διασπλάσεως τοῦ λόγου, ὥστε τὰ μὲν διανοήματα νὰ ἐκφράζονται σαφῶς, ἀκριβῶς καὶ ζωηρῶς, ἢ δὲ προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστου νὰ συγκρατῇται μέχρι τέλους. Ἡ διδασκαλία δὲ τοῦ λεκτικοῦ ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἱκανότητος περὶ τὴν ἔντεχνον χρῆσιν τῆς γλώσσης.

Ἐκαστος ὁμιλῶν ἢ γράφων διὰ νὰ ἀνακοινώσῃ τι εἰς ἄλλους, ἐπιθυμεῖ κατὰ πρῶτον λόγον νὰ γίνῃ καταληπτὸς, δηλαδή, ὅ,τι οὗτος διανοεῖται καὶ συναισθάνεται, θέλει ἵνα καὶ ὁ ἀναγνώστης διανοηθῇ καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν συναισθημάτων καταληφθῇ. Ἄλλ' ἐπιθυμεῖ προσέτι (ἐκτὸς φυσικῶς τῶν ἰδιαιτέρων πρακτικῶν ἢ ἐπιστημονικῶν σκοπῶν ἐν τῷ γράφειν), ἵνα ὁ ἀναγνώστης εὐκόλως καὶ μετ' εὐαρεσκείας κατανοῇ τὰ γραφέντα, διὰ νὰ διεγερθῇ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ ὑπὲρ ἐκείνων τὰ ὁποῖα θὰ ἀναγνώσκῃ. Διὰ τοῦτο ἡ σαφήνεια καὶ τὸ κάλλος εἶναι αἱ θεμελιώδεις ἀρεταὶ τοῦ ἐντέχνου λόγου.

Εἵμεθα δὲ σαφεῖς καὶ εὐληπτοί: 1) ἐὰν ἡ γλῶσσα ἡμῶν εἶναι ὀρθὴ καὶ καθαρὰ, δηλαδή καθαρῶς Ἑλληνικὴ καὶ 2) ἐὰν τὰ νοήματα ἐκτίθενται σαφῶς καὶ ἀκριβῶς καὶ λογικῶς ἀλληλένδετα. Εὐχάριστος δὲ εἶναι ὁ λόγος, ἐὰν ἔχῃ τὰς ἀρετάς, τὰς ὁποίας ἐπιζητοῦμεν, ὅπως ἔχῃ πᾶν ἔντεχνον κατασκευάσμα: ἦτοι τὰ ἀποτελοῦντα τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ διανοήματα, ὅχι μόνον ἑναρῶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ἀρμόζοντα τρόπον γλωσσικῶς νὰ ἐπενδύωνται καὶ νὰ παρουσιάζωνται ὡς ἀποτελοῦντα ἐνιαῖόν τι ὅλον σχηματιζόμενον ἐκ συμμετρικῶν μερῶν.

Τὰς γενικάς λοιπὸν ἀρετάς, τὰς ὁποίας λεκτικόν τι πρέπει νὰ ἔχῃ, δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν εἰς τρεῖς μεγάλας ομάδας, δηλαδή εἰς τὴν ἐπὶ τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς στηριζομένην εὐκολίαν τῆς κατανοήσεως τῶν λεγομένων, ἦτοι τὴν ὀρθότητα τοῦ λεκτικοῦ, δεύτερον εἰς τὴν ἐπὶ τῶν κανόνων τῆς λογικῆς στηριζομένην εὐκολίαν τῆς κατανοήσεως τῶν λεγομένων, ἦτοι τὴν σαφήνειαν, καὶ τρίτον εἰς τὸ ἐπὶ τῶν κανόνων τῆς καλολογίας στηριζόμενον κάλλος.

I. Η ΟΡΘΟΤΗΣ ΤΟΥ ΛΕΚΤΙΚΟΥ

Ὁρθὸν λέγεται τὸ λεκτικόν, ὅταν εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν συγχρόνων λογίων καὶ δοξίμων συγγραφῶν γραφομένην γλῶσσαν.

1. Γραμματικὴ ὀρθότης.—Κατὰ ταῦτα ἡ πρώτη ἀπαιτήσις τῆς γλωσσικῆς ὀρθότητος εἶναι, ὅπως τὸ λεκτικόν συμφωνῇ πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ἰδίως γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ τῆς γραφομένης γλώσσης. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται:

α') Τὰ περὶ τὴν ἰδίως γραμματικὴν σφάλματα (βαρβαρισμοί): τοιαῦτα εἶναι: «ὀρθογράφω» ἀντὶ «ὀρθογραφῶ», «χαρτοπαίζω» ἀντὶ «χαρτοπαικτῶ», «Κρήται», «γυναῖκαι» ἀντὶ «Κρήτες», «γυναῖκες».

β') Τὰ περὶ τὴν σύνταξιν σφάλματα (σολοικισμοί), ὡς: ἡ γνώμη του ὡς εἰδήμων ἀντὶ ὡς εἰδήμονος. Συνήθης εἰς τοὺς μαθητὰς σολοικισμὸς εἶναι ἡ χρῆσις τῆς ἀπολύτου ὀνομαστικῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀρχεται ὁ λόγος διὰ μετοχῆς κατ' ὀνομαστικὴν πτῶσιν, ἀκολουθεῖ δὲ ῥῆμα ἔχον ὑποκείμενον διάφορον τοῦ τῆς μετοχῆς: π.χ. πράξαντες ταῦτα ὑπὲρ τῆς πατρίδος ὀφείλεται δίκαιος ἔπαινος εἰς αὐτούς.

2. Ἀκριβεία.—Δεύτερον ἡ ὀρθότης περὶ τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης ἐπιβάλλει, ἵνα ἀποδίδωμεν ἐκάστην ἔννοιαν διὰ τῆς καταλλήλου λέξεως· τὸ νὰ μὴ κάμνωμεν δὲ σφάλματα ὡς πρὸς τὴν λεξικολογικὴν ἄποψιν τῆς γλώσσης λέγεται ἀκριβεία· π.χ. ἡ χώρα διατρέχεται ὑπὸ πολλῶν ὁρέων, ἀντὶ διατέμενεται ἢ διασχίζεται. Ἡ ἀκριβεία περὶ τὴν λέξιν ἀπαιτεῖ ἰδίᾳ τὴν γνῶσιν τῶν συνωνύμων καὶ τὴν ὀρθὴν αὐτῶν χρῆσιν (Προβλ. Μερ. Β', κ. Δ', II, 2). Μόνον δὲ ἡ πλήρης γνῶσις τῆς γλώσσης ἀποκτωμένη διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν καλῶν συγγραφέων δύναται νὰ καταστήσῃ ἐντελῶς φανερὰς εἰς τοὺς μαθητὰς τὰς λεπτὰς παραλλαγὰς, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν συνωνύμων.

3. Καθαρότης.—Καθαρὸν λέγεται τὸ λεκτικόν, ὅταν δὲν περιέχῃ λέξεις καὶ φράσεις ξένας πρὸς τὰς ἐν χρήσει εἰς τὸν γραπτὸν λόγον. Τὰ περὶ τὴν καθαρότητα σφάλματα ἰδίως εἶναι τὰ ἑξῆς:

α') Ἡ χρῆσις λέξεων καὶ ἐκφράσεων, αἱ ὁποῖαι δὲν εἰσῆχθησαν ἀκόμη εἰς τὴν κοινὴν ὁμιλίαν ἢ προσκρούουσιν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς εὐπροποῦς συμπεριφορᾶς· π.χ. μωρὴ, ἄντε, σακάτης. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην τῶν σφαλμάτων δυνατόν νὰ ἀναχθῇ καὶ ἡ χρῆσις διαλεκτικῶν διαφορῶν τόπου τινός (γλωσσημάτων), ἀκατανοήτων ὑπὸ πλείστων ἀναγνωστῶν (ἀφρουγκάζομαι=ἀκούω κλ.).

β') Ἡ χρῆσις ἀπηρχαιωμένων λέξεων καὶ συντάξεων (ἀρχαϊσμός), ὡς: ἐχρήσατο τοῖς πράγμασιν· ἐκτῆσατο· ἡ χρῆσις τῆς ἀπαρεμφάτου. Ἡ χρῆσις δὲ ἀρχαίων τύπων καὶ συντάξεων ἐν τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ ἀνέκαθεν ἐθεωροῦντο ὡς σχολαστικῇ.

γ') Ὁ σχηματισμὸς νέων λέξεων (νεολογισμός)· π.χ. πολεμιστὴς σιδηροκράνιος· τρεμολάμπων ἥλιος.

δ') Ἡ χρῆσις λέξεων ξένων γλωσσῶν (ξενισμός)· π.χ. addio ἀντὶ χαίρετε· μαντᾶτα ἀντὶ εἰδήσεις.

II. Η ΣΑΦΗΝΕΙΑ

Ἡ σαφήνεια, ὡς ἤδη ἐδηλώθη, εἶναι ἡ θεμελιωδεστάτη τοῦ λεκτικοῦ ἀρετῇ. Ἐν ταύτῃ διακρίνομεν τὴν εὐκρίνειαν κοί τὴν ἰδίως σαφήνειαν.

Α'—Ἡ εὐκρίνεια.—Ἡ σαφήνεια περὶ ἐκάστην τῶν φράσεων ὀνομάζεται εὐκρίνεια: Στιροῖται δὲ αὕτη: α') ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης ἀκριβείας· β') ἐπὶ τῆς συντομίας περὶ τὴν ἐκφρασιν, κατὰ τὴν ὁποῖαν δὲν πρέπει νὰ γράφωμεν, εἰ μὴ μόνον ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς κατανόησιν τῶν διανοημάτων ἡμῶν· γ') ἐπὶ τῆς ἀνελλιπούς ἐκφράσεως, κατὰ τὴν ὁποῖαν οὐδὲν ἀναγκαῖον παραλείπεται· δ') ἐπὶ τῆς ὀρθῆς τοποθετήσεως τῶν λέξεων.

Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ ἀποφεύγονται τὰ ἑξῆς σφάλματα:

1. Ἡ χρῆσις φράσεων ἀμφιβόλων ἢ πολυσημάντων, αἵτινες δυσκολεύουσι τὴν ἄμεσον κατανόησιν τοῦ νοήματος, τὸ ὁποῖον ὁ γράφων ἔσχεν εἰς τὸν νοῦν του, ὅπως συνέβαινεν εἰς τοὺς ἀρχαίους χρησμούς.

2. Τὸ ἀντίθετον πρὸς τὴν συντομίαν ἐλάττωμα τῆς μακρολογίας, κατὰ τὴν ὁποῖαν πολλαπλασιάζονται αἱ λέξεις χωρὶς νὰ προστίθεται οὔτε δύναμις οὔτε ζωηρότης εἰς τὸν λόγον· π.χ. «μᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ βλέπωμεν τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ μετὰ ψυχρότητος καὶ ἀδιαφορίας καὶ νὰ ῥίπτωμεν τὰ βλέμματα ἡμῶν ἐπὶ τοιούτων καλλωνῶν τῆς φύσεως ἄνευ ἐνδομύχου τινὸς αἰσθήματος ἡδονῆς καὶ εὐχαριστήσεως» (ἡ λέξις

ἀδιαφορία οὐδὲν προσθίεται εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ψυχρότητος, ἡ δὲ λέξις εὐχαρίστησις εἶναι ἀνωφελὲς ἐπανάληψις τῆς ἔννοιαις ἡδονῆς· ἡ δὲ δευτέρα πρότασις δὲν προσθίεται τι νέον εἰς τὸ ὅλον διανόημα). Εἴδη τῆς μακρολογίας εἶναι :

α') Ὁ πλεονασμός. δηλαδή ἡ προσθήκη προσδιορισμῶν ἔννοιαις τινός, οἱ ὅποιοι δὲν προσθέτουσι κανὲν νέον γνῶρισμα· π.χ. ἡλικιωμένους γέρον·—ὑγρά δρόσος·—ἡ ἐπιστολή μου, τὴν ὁποίαν σοῦ ἔγραψα·—ἐξ-εδήλωσε τὴν ἐπιθυμίαν, ὅτι θέλει νὰ ὁμιλήσῃ κλ.

β') Ἡ ταυτολογία, ἥτοι ἡ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς ἔννοιαις δι' ἄλλων λέξεων· π.χ. ὁ ἥλιος ἦδη πρὸ τινος χρόνου ἀνέτειλεν·—δὲν πρέπει οὔτε νὰ ἐπιθυμῶμεν, οὔτε νὰ θέλωμεν.

γ') Ἐν γένει ὁ πλατειασμός (πολυλογία), ὁ ὁποῖος ἰδίως ἀρέσκεται εἰς οὐδὲν προσθετούσας δευτερευούσας προτάσεις, ἀντὶ τῶν ὁποίων εἶναι προτιμότερα τὰ οὐσιαστικὰ καὶ ἐπίθετα : Ἐὰν ὀρίσωμεν βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς Ἰταλίας, βλέπομεν ὅτι ἡ χώρα αὕτη περιβάλλεται ὑπὸ θαλάσσης (βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς Ἰταλίας μᾶς δεικνύει κλ).—Ὁ σκοπός, τὸν ὁποῖον εἶχον προηγουμένως, ἐματαιώθη (ὁ προηγούμενος σκοπός).

Ἄλλ' ἡ μακρολογία δὲν πρέπει νὰ συγχέεται πρὸς τὴν ῥητορικὴν περιβολὴν (ἢ μεστότητα) τῆς ἐκφράσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ νόημα παρουσιάζεται ὑπὸ διαφόρους ὄψεις ἢ προστίθεται νέα τις ἀποψις τούτου.

3. Πολὺ μεγάλη πυκνότης νοημάτων καὶ ἑλλειψὲς λόγος εἶναι τὸ ἀντίθετον πρὸς τὴν μακρολογίαν ἐλάττωμα. Εἰς τοῦτο περιπίπτουσι πολλάκις ἀδαεῖς μαθηταί, νομίζοντες, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχουσιν εἰς τὸν νοῦν τῶν, ἐλέχθη ἤδη πλήρως διὰ τῶν λέξεων, τὰς ὁποίας μετεχειρίσθησαν, ἐν ᾧ αὐταὶ δὲν ἐκφράζουσι πλήρως τὸ νόημα. Τοῦτο δὲ συμβαίνει καὶ διότι οὗτοι δυσκολεύονται περὶ τὸν γραπτὸν λόγον καὶ διότι δὲν δύνανται νὰ μετατεθῶσιν εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀναγνώστου, ἀλλ' ὅ,τι εἶναι δι' αὐτοὺς εὐνόητον, διότι τὸ γνωρίζουσι, νομίζουσιν εὐνόητον καὶ διὰ τὸν ἀναγινώσκοντα, ὅστις ἀγνοεῖ τὸ πρᾶγμα.

Ἡ δὲ ὀρθὴ τοποθέτησις τῶν λέξεων ἐπιβάλλει τὴν γνῶσιν πρακτικῶν τιμῶν παραγγελμάτων, τὰ ὁποῖα δι' ὀλίγων πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν.

Καὶ πρῶτον μὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ τοποθέτησις τῶν λέξεων ἀντικαθιστᾷ ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ τὸν ἐντονώτερον τονισμὸν τῶν λέξεων ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ.

Τὰ ἀρνητικά, βεβαιωτικά, ἐπιτακτικά καὶ ἐλαττωτικά μόρια πρέπει νὰ προσέχωμεν ὅπως τίθενται παρὰ τὰς λέξεις, τὰς ὁποίας προσδιορίζουσι· π.χ. «οὐδαμῶς καταφρονητέος εἶναι ὁ τοιαῦτα τολμῶν» (διάφορον τοῦ : οὐδαμῶς ὁ τοιαῦτα τολμῶν εἶναι καταφρονητέος).

Ὅταν δὲν δύναται νὰ διακριθῇ τὸ ὑποκείμενον τοῦ ἀντικειμένου οὔτε ἐκ τῆς κλίσεως οὔτε ἐκ τῆς συνεχείας, τότε ἢ πρέπει νὰ προτάξωμεν τὸ ὑποκείμενον ἢ νὰ τρέψωμεν τὴν ἐνεργητικὴν σύνταξιν εἰς παθητικὴν· π.χ. τάγμα ἡμέτερον ἐνίκησε σύνταγμα ἐχθρικόν· ἢ : σύνταγμα ἐχθρικὸν ἐνίκηθη ὑπὸ τάγματος ἡμετέρου.

Ἴνα ἐξάρωμεν λέξιν τινά, θὰ θέσωμεν αὐτὴν α') ἐν ἀρχῇ τῆς προτάσεως· π.χ. τοὺς φίλους μου οὐδέποτε λησμονῶ· β') ἐν τέλει τῆς προτάσεως (μικροτέρα ἐμφασις τῆς πρώτης)· π.χ. δὲν πρέπει νὰ παραδεχθῇς τοῦτο ἐν πάσῃ περιπτώσει.

Περὶ τῆς θέσεως τῶν λέξεων παρὰ τὰς ἀναφορικὰς ἀντωνυμίας ἐκεί-
μαμεν ἤδη λόγον (ιδεὲ Μερ. Β' κεφ. Δ', II, 7).

Σημ. Ἡ εὐκρίνεια ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῆς ὀρθῆς κατασκευῆς τῶν προ-
τάσεων καὶ τῶν περιόδων, περὶ τῆς ὁποίας ἰδεὲν Μερ. Β', κεφ. Δ, II, 6 καὶ 7.

Β'—**Ἡ ἰδιὼς σαφήνεια.**—Ἐν ᾧ ἡ εὐκρίνεια ἀναφέρεται εἰς τὰ
καθ' ἑκάστον, ἡ ἰδιὼς σαφήνεια ἀναφέρεται εἰς τὸν ὅλον λόγον, εἰς τὴν
ὅλην ἐκθεσιν. Κατὰ ταύτην πρέπει ἡ ἀκολουθία τῶν νοημάτων νὰ εἶναι
λογικὴ, ὥστε νὰ γίνεταί καταληπτὴ ἄνευ δισκολίας· τὰ διάφορα νοή-
ματα νὰ συνάπτονται μετὰξὺ τῶν, ὡς οἱ κρίκοι τῆς αλυσέως, ὥστε
κανὲν νὰ μὴ δύναται νὰ ἀφαιρεθῇ· νὰ μὴ προστίθενται νοήματα ξένα
διαταράσσοντα τὴν συνέχειαν καὶ μὴ ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὸ κύριον
νόημα· νὰ μὴ ἀφήνεται μία συνέχεια νοημάτων, διὰ νὰ ἀρχίζεταί ἄλλη
καὶ ἔπειτα νὰ γίνεταί ἐπ' ἀνόδου εἰς τὴν πρώτην.—Τὰ μέρη τῆς ἐκθέσεως
νὰ διακρίνονται ἀλλήλων καὶ αἱ μεταβατικαὶ φράσεις νὰ εἶναι
φυσικαὶ καὶ κανονικαί· ἑκάστον μέλος νὰ ἔχῃ ἀρχήν, μέσον καὶ τέλος.
Εἰς τὴν ἰδιὼς σαφήνειαν συντελεῖ καὶ ἡ πλήρης γνώσις τοῦ θέματος.—
Ὅσον σαφέστερα εἶναι εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ γράφοντος τὰ νοήματα καὶ ἡ
σειρὰ καὶ ἡ συνάφεια αὐτῶν, ὅχι μόνον τόσον εὐκολώτερον διατυπῶνται,
ἀλλὰ καὶ ἡ γλωσσικὴ τῶν διατύπωνσις εἶναι σαφεστέρα.

Σημ. Πρὸς τὴν ἀρετὴν τῆς εὐκρινείας ἀντίθετον ἐλάττωμα εἶναι ἡ
σύγχυσις (ἢ τὸ σκοτεινόν) τοῦ λεκτικοῦ· πρὸς δὲ τὴν σαφήνειαν ἀντί-
θετον εἶναι τὸ ἐλάττωμα τῆς ἀσαφείας.

III. ΤΟ ΚΑΛΛΟΣ

Τὸ κάλλος τοῦ ὕφους προέρχεται τὸ μὲν ἐκ τῆς εὐφωνίας, τὸ δὲ ἐκ
τῆς μιμητικῆς ἁρμονίας, τὸ δὲ ἐκ τῶν διαφόρων σχημάτων τοῦ λόγου.

1. Περὶ εὐφωνίας.

Εὐφωνία λέγεται ἡ τοιαύτη ἐκλογὴ τῶν λέξεων καὶ συνδυασμὸς καὶ
κατάλληλος κατασκευὴ τῶν φράσεων καὶ περιόδων, ὥστε οἱ ἤχοι οἱ
ὅποιοι κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν αὐτῶν προσπίπτουσιν εἰς τὸ οὖς τοῦ ἀνα-
γνώστου ἢ ἀκροατοῦ νὰ ἀποτελῶσι σύνολον ἁρμονικὸν καὶ εὐάρεστον.
Κατὰ τοῦτο ἡ εὐφωνία ἐξαρτᾶται : 1) ἐκ τῆς ἐκλογῆς τῶν λέξεων· 2)
ἐκ τῆς τοποθετήσεως αὐτῶν καὶ 3) ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν περιόδων.

Καὶ πρῶτον κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων πρέπει νὰ ἀποφεύγεται
ἡ συχνὴ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς λέξεως· π.χ. «ἔλαβον τὸ κάλλιστον τῶν
βιβλίων» τόσον δὲ χαίρω, διότι ἔχω τοῦτο τὸ βιβλίον, ὥστε δεικνύων
αὐτὸ λέγω εἰς ὅλους τοὺς φίλους μου : «Ἴδετε τὸ βιβλίον μου καὶ εἶπα-
τέ μοι ἂν ὑπάρχῃ ὠραιότερον βιβλίον (Ποβλ. καὶ ἄνωτ. Μερ. Β' κεφ.
Δ', II, 7).

Δευτέρον ἐν τῇ διατάξει τῶν λέξεων πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἡ καθ'
ὅμοιον τρόπον τοποθέτησις αὐτῶν καὶ ἡ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς συν-
τάξεως. Προσέτι πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται : α') ἡ χασμωδία· ὥς : τὰ
ἀγαθὰ ἀπεκόμισεν—καὶ τελευταῖα ἔσσονται αἱ αἰτήσεις· β') ἡ ἐπανά-
ληψις τῶν αὐτῶν συμφώνων καὶ συλλαβῶν· π.χ. τὰς τῶν στρατῶν
στοροφάς.

Τρίτον ἡ εὐφωνία κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν περιόδων ἐπιβάλλει νὰ
προσέχωμεν, ὅπως σχηματίζωμεν τοιοῦτοτρόπως τὰς προτάσεις καὶ τὰ
μέλη αὐτῶν, ὥστε νὰ διευκολύνεται ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἀναγνώστου καὶ

νά εὐαρεσθῇται τὸ οὖς τῶν ἀκροατῶν. Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται: α') αἱ λίαν ἐκτεταμέναι περίοδοι καὶ μακραὶ προτάσεις· β') τὸ νὰ τοποθετῶνται παρ' ἀλλήλας πολὺ σύντομοι φράσεις· γ') τὸ νὰ καταλήγῃσι τὰ κῶλα καὶ αἱ περίοδοι εἰς μονοσυλλάβους λέξεις.

Σημ. Προκειμένου περὶ τοῦ τρόπου τῆς συνδέσεως τῶν προτάσεων καὶ κατασκευῆς περιόδων παρατηροῦμεν, ὅτι κατὰ δύο τρόπους γίνεται αὕτη· ἢ ἐπικρατεῖ ἡ κατασκευὴ προτάσεων αὐτοτελῶν καὶ ἢ κατὰ παράταξιν σύνδεσις αὐτῶν πρὸς ἐκδήλωσιν ἐκτενεστέρου τινὸς διανοήματος· ἢ τὰ στενῶς συνημμένα διανοήματα, τὰ ἀποτελοῦντα ὅλον τι, διακρίνονται εἰς κύρια καὶ δευτερεύοντα διανοήματα καὶ ταῦτα ἐκφέρονται δι' ὑποτελῶν προτάσεων, μετοχῶν καὶ προσδιορισμῶν ὑποτασσόμενων εἰς τὰ κύρια διανοήματα, τὰ ὁποῖα ἐκφέρονται διὰ κυρίας ἢ κυριῶν προτάσεων. Καὶ τὸν μὲν πρῶτον τρόπον ὀνομάζει ὁ Ἀριστοτέλης λέξιν εἰρομένην· μετεχειρίζοντο δὲ αὐτὸν οἱ ἀρχαῖοι λογογράφοι καὶ ἰδίως ὁ Ἡρόδοτος· τὸν δὲ δεύτερον τρόπον λέξιν κατεστραμμένην. Παρ' ἡμῖν ἡ εἰρομένη λέξις ἀρμόζει εἰς ἀπλᾶς καὶ ἐκδηλοῦσας ψυχικὴν ἡρεμίαν διηγήσεις καὶ περιγραφάς. Ἡ κατεστραμμένη λέξις ἀρμόζει ἰδίως εἰς ἐκδήλωσιν συμπερασμάτων, συλλογισμῶν, εἰς διατύπωσιν νοήματός τινος διὰ περισσοτέρων λέξεων, ὥστε ἀπὸ πάσης ἀπόψεως νὰ παρασταθῇ (περιβολὴ ἐκφράσεως), καὶ προσέτι εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη τῆς περιγραφῆς ἢ ἐκφράσεως (δηλ. ζωηρᾶς περιγραφῆς), εἰς τὰ ὁποῖα πρὸς κείναι νὰ ἐξεικονισθῇ φαινόμενόν τι ἀποτελούμενον ἐκ περισσοτέρων μερικῶν ἐμφανίσεων, αἱ ὁποῖαι ἐν στενῇ συναφείᾳ προσπίπτουσιν εἰν τὴν ἀντίληψίν μας εἰς μίαν χρόνου στιγμὴν καὶ προκαλοῦσι ζωηρὰν ἐντύπωσιν. Γενικῶς ὅμως εἰς τὸ κάλλος τοῦ λόγου συντελεῖ τὸ νὰ ἐναλλάσσωνται αἱ σύντομοι καὶ μακρότεραι περίοδοι, ἢ εἰρομένη καὶ κατεστραμμένη λέξις, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ποικιλία.

2. Περὶ μιμητικῆς ἀρμονίας.

Μιμητικὴ ἀρμονία λέγεται ἡ τοιαύτη ἐκλογή τῶν λέξεων καὶ σύνθεσις τῶν φράσεων, ὥστε διὰ τῆς ἀπαγγελίας νὰ παράγονται ἤχοι σύμφωνοι πρὸς τὰ νοήματα τοῦ λόγου. Ἐκαστον συναίσθημα διατυπῶνται δι' ἰδιαιτέρων μουσικῶν ἤχων· διὰ τοῦτο ἡ παραγωγή τοιούτων ἤχων συμφώνων πρὸς τὰ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα θέλει νὰ διεγείρῃ ὁ γράφων, συντελεῖ μεγάλως εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ.

Καὶ πρῶτον μὲν τοιαύτην τινὰ ἀρμονίαν εὐρίσκομεν ἐν τῷ σχηματισμῷ πολλῶν λέξεων· εἶναι δὲ γνωστὰ αἱ λεγόμεναι πεποιημέναι λέξεις, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἡδη λόγος (ἴδε Μέρ. Β', κεφ. Δ', Π, 1).

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν περιγραφὴν ἐκπληκτικῶν φυσικῶν φαινομένων ἱκανὸς συγγραφεὺς πολλάκις κατορθώνει νὰ ἐκλέγῃ τοιαύτας λέξεις, αἵτινες κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν, διὰ τῶν φθόγγων ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται, ἀπεικονίζουσι τὸν ῥόθον τῶν κυμάτων, τὸν συριγμὸν τῶν ἀνέμων, τὸν παρατεταμένον μυκηθμὸν τῆς βροντῆς κλ. π.χ. «εἰς τὰς ἐρήμους τὰς ξηρὰς τῆς μαύρης Ἀραβίας, ὅταν συρίζῃ ὁ σιμὸν μὲ λύσσαν μὲ μανίαν κτλ.».

Ἡ ἐπανάληψις δὲ τῶν αὐτῶν συμφώνων καὶ ἤχων καλεῖται παρήχησις.

Καὶ πρὸς δῆλωσιν προσέτι ψυχικῶν παθῶν ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὑπὸ

τῶν ἀρχαίων ἢ παρήχησις· πρβλ. τὰ γνωστά : τυφλὸς τὰ τ' ὅτα τὸν τε νοῦν τὰ τ' ὄμματ' εἶ — ἔσφασά σ' ὥς ἴσασιν Ἑλλήνων ὅσοι.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον ἡ παρήχησις, διὰ τῆς ὁποίας ἐκδηλοῦνται ἐκφραστικώτερον τὰ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ γράφοντος συναισθήματα. Ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐαρέσκεια ἐξ ἡρέμου εὐζωΐας ἐκφράζονται δι' ἡχῶν μαλακῶν καὶ ῥεόντων, ἡ δὲ λύπη καὶ μελαγχολία διὰ περισσοτέρων καὶ τῶν ἰσχυροτέρων φωνηέντων. Ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν μεγάλων ἰδεῶν καὶ ὑπερηφάνων συναισθημάτων ἀρμόζει νὰ ἐκφράζεται μὲ μακροτέρας φράσεις καὶ περιόδους. Ἡ ζωηρότης συντόμων φράσεων, ἀποτόμως διακοπτομένων, ἢ συμπλοκῇ τοῦ ρ μετ' ἀφόνων καταδηλοῦσι φυσικῶς βιαίους κλονισμοὺς τῆς ψυχῆς καὶ αἰφνιδίας ἐκρήξεις παθῶν καὶ ἀψιθυμῶν, θυμοῦ, ἀγανακτῆσεως, ἐνθουσιασμοῦ, ζήλου. Ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη συνάφεια τῆς ἀρμονίας καὶ τοῦ συναισθήματος ἔχει οἷαν χάριν καὶ δύναμιν ἡ μουσικὴ. Εἶναι ἐκ τῶν κυρίων στοιχείων τῆς πειστικῆς δυνάμεως τῆς ποιήσεως καὶ τῆς εὐγλωττίας, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδέποτε ὁ λόγος θὰ διεγείρῃ τὸ συναισθητικόν, ἡ δὲ ἔλλειψις τῆς τοιαύτης ἀρμονίας ἀποδεικνύει πολλάκις, ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν συνησθάνθη τὰ συναισθήματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπιζητεῖ νὰ διεγείρῃ.

3. Περὶ σχημάτων.

Ἐφ' ὅσον τὰ διανοήματα ἡμῶν εἶναι ζωηρά, ἔφ' ὅσον ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν διαδέχονται ἀλλήλας παραστάσεις νέαι καὶ ἔντονοι, ὁ λόγος ἡμῶν ὁ ἀπλοῦς καὶ ἀφελὴς ἐξαρκεῖ πρὸς ἐξεικόνισιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἡμῶν κόσμου. Ἄλλ' ἐὰν πρὸς τὰ νοήματα ἡμῶν εἶναι συμπεπλεγμένα καὶ ζωηρά συναισθήματα, ἐὰν μὲ τὴν νόησιν εἶναι καὶ ἡ φαντασία συνδεδεμένη, τότε ὁ λόγος δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν ὁμαλὴν καὶ κυρίαν λέξιν, ἀλλὰ διὰ λέξεων ἐξαίρουσῶν τὸ νόημα, διὰ τρόπων ἐκφράσεως ζωηροτέρων, αἰσθητοτέρων καὶ ποικιλοτέρων περιενδύει αὐτό. Αἱ ἐκφράσεις δὲ αὗται, διὰ τῶν ὁποίων παρέχεται εἰς τὸν λόγον μεγαλυτέρα ζωηρότης, τὸ δὲ νόημα παρίσταται ὑπὸ ἔποψιν αἰσθητοτέραν, τὸ συναισθητικὸν μᾶλλον διεγείρουσαν καὶ διὰ τῶν ὁποίων τὸ λεκτικὸν παρίσταται κομψότερον καὶ χαριέστερον, ὀνομάζονται σχήματα, ἡ διὰ νὰ εἴπωμεν συντομώτερον, σχήματα λέγονται αἱ ἐκφράσεις ἐκεῖναι, διὰ τῶν ὁποίων παρέχεται εἰς τὸν λόγον περισσοτέρα ἔμφασις, δύναμις καὶ ζωηρότης.

Τὰ σχήματα διαιροῦνται εἰς σχήματα λέξεως καὶ σχήματα διανοίας.

Α'—Σχήματα λέξεως.—Σχήματα λέξεως λέγονται ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς χρήσεως λέξεώς τινος, οὐχὶ ἐν τῇ κυρίᾳ, ἀλλὰ ἐν διαφορᾷ ταύτης σημασίᾳ, ἢ ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης τοποθετήσεως τῶν λέξεων· καὶ ἐκεῖνα μὲν λέγονται τρόποι, ταῦτα δέ, τὰ ἐξαρτώμενα ἐκ τῆς διατάξεως τῶν λέξεων, λέγονται σχήματα λέξεως ἐν στενωτέρᾳ σημασίᾳ.

Ι. Τρόποι.—Οἱ κυριώτατοι τῶν τρόπων εἶναι ἡ μεταφορά (περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο λόγος ἐν Μερ. Β', κεφ. Δ', II, 1), ἡ κατάχρησις, ἡ μετωνυμία, ἡ συνεκδοχὴ καὶ ἡ ἀντωνομασία (1).

(1) Ἄν καὶ γίνεται λόγος εἰς τινὰ συντακτικὰ περὶ τῶν τρόπων, ἐν τούτοις ἐνομίσσαμεν ὅτι ἔπρεπε νὰ κάμωμεν λόγον περὶ αὐτῶν κατὰ τρόπον πρακτικώτερον καὶ ὠφελιμώτερον εἰς τοὺς παῖδας.

Μετωνυμία.—Μετωνυμία λέγεται ὁ τρόπος ἐκεῖνος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀντικαθίσταται τὸ ὄνομα πράγματός τινος, δι' ὀνόματος ἄλλου πράγματος ἔχοντος σχέσιν πρὸς ἐκεῖνον· ἡ σχέσις δ' αὐτῶν εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἂν τὸ ἀντικαθιστάμενον οὐσιαστικὸν καὶ τὸ μετωνυμικὸν ἤθελον ἀμφοτέρω τεθῇ, τότε τὸ μετωνυμικὸν θὰ ἐτίθετο κατὰ γενικὴν ἢ θὰ ἀπεδίδετο δι' ἐπιθέτου ἢ θὰ ἔκειτο ὡς προσδιορισμὸς τοῦ ἀντικαθισταμένου οὐσιαστικοῦ.

Κατὰ ταύτην τίθενται:

1) Ἡ αἰτία ἀντὶ τοῦ ἀποτελέσματος, τὸ παράγον ἀντὶ τοῦ παραγομένου, ὁ συγγραφεὺς ἔργου τινὸς ἀντὶ τῶν συγγραμμάτων του· π.χ. ὁ Ὁμηρος (=τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου).—φοβεῖται τὸ δικαστήριον (=τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν).

2) Τὸ ἀποτέλεσμα ἀντὶ τῆς αἰτίας· π.χ. τιμωρεῖται ὁ φόνος (=ὁ φονεὺς).—ἀπέστειλε τὸν θάνατον εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν (=θανατηφόρους σφαίρας).

3) Τὸ περιέχον ἀντὶ τοῦ περιεχομένου· π.χ. ἡ πόλις ἀνεκάλεσε τοὺς φυγάδας (οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, οἱ πολῖται).

4) Τὸ σημεῖον διὰ τοῦ ὁποίου δηλοῦται κατάστασις τις, ἄξιωμα κλ. ἀντὶ τοῦ σημαινόμενου πράγματος· ὡς δάφνη(=νίκη), ἐλαία(=εἰρήνη), φοῖνιξ(=μαρτύριον), σκῆπτρον(=βασιλεία).

5) Τὸ ἀφηρημένον ἀντὶ τοῦ συγκεκριμένου· π.χ. τὸ ἐξησθημένον γῆρας·—οἱ κυβερνήσις(=οἱ κυβερνῶντες).

Συνεκδοχή.—Ἡ συνεκδοχή εἶναι εἶδος μετωνυμίας, κατὰ τὴν ὁποίαν τίθεται τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου καὶ τὸ ὅλον ἀντὶ τοῦ μέρους (τὸ μεγαλύτερον ἀντὶ τοῦ μικροτέρου καὶ τὸ μικρότερον ἀντὶ τοῦ μεγαλύτερου).

Κατὰ ταύτην τίθεται:

1) Τὸ γένος ἀντὶ τοῦ εἶδους· π.χ. οἱ θνητοί(=οἱ ἄνθρωποι).

2) Τὸ εἶδος ἀντὶ τοῦ γένους· π.χ. ἡ δύναμις τοῦ Ναπολέοντος ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς λόγχης(=τῶν ὅπλων).

3) Τὸ ὅλον ἀντὶ τοῦ μέρους· π.χ. ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ κατεστράφη ὁ Γαλλικὸς στόλος(=πλεῖστον μέρος τοῦ στόλου).

4) Τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου· π.χ. ἠρίθμει εἴκοσι Μαῖους ἡ ἀνοίξεις(=ἔτη).

5) Ὁ ἐνικὸς ἀντὶ τοῦ πληθυντικοῦ καὶ τἀνάπαλιν· π.χ. ὁ Ἕλλην(=οἱ Ἕλληνες).—ὁ ἐχθρὸς προχωρεῖ(=οἱ ἐχθροί).

6) Ἡ ὕλη ἀντὶ τοῦ ἐκ τῆς ὕλης κατασκευασμένου πράγματος· π.χ. διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου(=σιδηρῶν ὅπλων).

Ἀντονομασία.—Ἀντονομασία λέγεται ὁ τρόπος ἐκεῖνος, κατὰ τὸν ὁποῖον τίθεται κύριον ὄνομα ἀντὶ προσηγορικοῦ καὶ τἀνάπαλιν· π.χ. Σαρδανάπαλος(=μαλθακὸς ἄνθρωπος).—ὁ ποιητής(=ὁ Ὁμηρος).—ὁ ἰσθμός(=ὁ ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου).

Ἡ ἀντονομασία πολλάκις χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐπαναλήψεως, ὅτε ἀντὶ τοῦ κυρίου ὀνόματος προηγουμένως λεχθέντος, τίθεται ἐξέχουσά τις ιδιότης τοῦ δηλουμένου προσώπου· π.χ. ὁ Νέστωρ ἐτιμᾶτο διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν προνοητικότητά του· διὰ τοῦτο ὁ πολὺπειρος γέρον ἠκούετο πάντοτε μετὰ προσοχῆς.—Τοιουτοτρόπως ὁ λόγος γίνεται ζωηρότερος ἢ ἂν ἐτίθετο ἀντωνυμία ἀντὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντονομασίας.

II. Σχήματα λέξεως ἐν στενωτέρᾳ σημασίᾳ.—Τὰ κυριώτερα

τούτων εἶναι ἢ ἔλλειψις, ὁ πλεονασμός, ἢ ἀναδίπλωσις, τὸ πολυσύνδετον καὶ τὸ ἀσύνδετον.

Ἐλλειψις εἶναι τὸ σχῆμα ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὅποιον παραλείπονται μία ἢ περισσότεραι λέξεις, νοούμεναι εὐκόλως· π.χ. ὅσοι ἀνθρωποποιοῦνται καὶ ὀρέξεις· οἱ μὲν ἐπιζητοῦσι τὰ πλούτη, οἱ δὲ τὰς τιμὰς, οἱ δὲ βίον ἤρεμον.

Πλεονασμός λέγεται τὸ σχῆμα, κατὰ τὸ ὅποιον τίθενται εἰς τὸν λόγον μία ἢ περισσότεραι λέξεις, αἱ ὁποῖαι φαίνονται μὲν ὡς περιτταί, διότι αἱ ἔννοια αὐτῶν περιέχονται ἐν ἄλλῃ λέξει τῆς προτάσεως, ἀλλὰ χρησιμεύουσιν εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι τὸν λόγον ζωηρότερον καὶ ἐμφαντικώτερον· π.χ. εἶδον διὰ τῶν ἰδίων μου ὀφθαλμῶν·—τὸν ἤκουσα διὰ τῶν ἰδίων μου ὠτῶν·—ἀντὶ λευκοῦ κύκνου, μέλας κόραξ.

Ἀναδίπλωσις (ὑπὸ τινων καὶ παλιλλογία) λέγεται ἡ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς λέξεως ἢ φράσεως· ταύτης ὑπάρχουσι διάφορα εἶδη :

α') Ἡ ἐπαναφορά, ὅταν περισσότεραι φράσεις ἢ προτάσεις ἀρχίζουσιν διὰ τῆς αὐτῆς λέξεως· π.χ. ἔθνος, ὅποιον τὸ ἡμέτερον, ἔθνος τοιούτους ἐπιδεικνύον τίτλους, ἔθνος ἀξιοῦν νὰ φαίνεται καὶ νὰ εἶναι φιλότιμον, ἔθνος πρὸς τὸ ὅποιον ὠμολογήθη τοῦ κόσμου ἡ εὐγνωμοσύνη, δικαίως εἶναι ἐλευθέρων.

β') Ἡ ἀντιστροφή, κατὰ τὴν ὁποίαν διάφοροι ἀκολουθοῦσαν ἀλλήλας προτάσεις τελειώνουσιν διὰ τῆς αὐτῆς λέξεως· π.χ. πλῆξον τὸν τύραννον, σφάζον τὸν τύραννον, κατατόμησον τὸν τύραννον. — Συνδυασμός ἐπαναφορᾶς καὶ ἀντιστροφῆς λέγεται σὺν μίλῳ κή.

γ') Ὁ κύκλος, κατὰ τὸν ὅποιον ἐν τέλει τῆς αὐτῆς ἢ τῆς ἐπομένης προτάσεως ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἐν ἀρχῇ τεθεῖσα λέξις· π.χ. φίλος τῶν πολεμίων θιναιτὸν νὰ εἶσαι, πλὴν τῆς πατρίδος δὲν εἶσαι φίλος.

δ') Παλιλλογία λέγεται ἡ ἐπανάληψις ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπομένης φράσεως, τῆς λέξεως ἣτις εἶναι ἐν τέλει τῆς προηγουμένης· π.χ. ὁ δαίμων τῆς ἀτιθάσου Κρήτης, τῆς Κρήτης τοῦ Λασθένους καταλιπὼν τὰς πόλεις μετέστη εἰς τὰς ἐξοχάς.

ε') Ἡ ἐπανάληψις λέγεται ἡ ἐπανειλημμένη τῆς αὐτῆς λέξεως ἐπιφορά· π.χ. Κύριε, Κύριε, μὴ ἀποστῇς ἀπ' ἐμοῦ.

Πολυσύνδετον λέγεται ἡ συχνὴ ἐπανάληψις τῶν αὐτῶν συνδετικῶν μορίων διὰ ταύτης καθίσταται ὁ λόγος ἀξιωματικὸς καὶ δεινός· π.χ. (πρόκειται περὶ πολεμιστῶν ὑποχωρούντων ἐν τῇ μάχῃ) ὁ στρατηγὸς προσκαλεῖ τοὺς προὔχοντας καὶ βλασφημεῖ καὶ παρακαλεῖ καὶ καταρᾶται καὶ ἐνθαρρύνει καὶ ἀπειλεῖ καὶ ὑπισχεῖται ζητῶν νὰ ἐκπλύνωσι τὴν ὕβριν.

Ἀσύνδετον λέγεται ἡ παράλειψις τῶν συνδετικῶν μορίων μεταξὺ τῶν λέξεων καὶ τῶν προτάσεων, αἵτινες δι' ὁμοίων συνδέσμων ἐπρεπε νὰ συνδέωνται. Παρέχει δὲ τὸ σχῆμα τοῦτο εἰς τὸν λόγον ζωηρότητα καὶ πάθος· π.χ. οἱ Σπαρτιᾶται ὑπῆρξαν τοῦ Εὐρώτα υἱοῖ· εἰς τὰ νάματα αὐτοῦ ἐδρόσαν τὰ φλέγοντα χεῖλη των, ἔλουσιν τὰ ἀθλητικὰ των σώματα, παρέθηκαν τὰ συσσίτια αὐτῶν, ἐπάλαισαν, ἔτρεξαν, ἔθυσαν, ἐχόρευσαν, ἐμαστιγώθησαν·—ἡ θύρα ὠθυμένη κροτεῖ, πλαταγεῖ, πίπτει, ῥεῦμα δὲ χειμαρρῶδους συρφετοῦ εἰσβάλλει εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀλαλάζον, συρίζον, ῥόπαλα ἀναδονοῦν.

Β'—Σχήματα διανοίας.—Σχήματα διανοίας λέγονται ἐκεῖνα, κατὰ τὰ ὁποῖα ἀντὶ τοῦ διανοήματος, τὸ ὅποιον θέλομεν νὰ ἐκφράσωμεν,

χρησιμοποιοῦμεν ἄλλο διανόημα, ἥτοι παριστάνομεν τὸ ἐν τῇ ψυχῇ μας διανόημα ὑπὸ ἄλλην μορφήν· τὰ τοιαῦτα λοιπὸν σχήματα ὑπαγορευόμενα ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς τέχνης δὲν ἐξαρτῶνται οὔτε ἐκ τῆς τοποθετήσεως οὔτε ἐκ τῆς ἀλλαγῆς τῶν λέξεων. Τὰ κυριώτατα τούτων εἶναι:

1) Ἡ παρομοίωσις, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο λόγος (Μερ. Β' § Δ', II, 1) π.χ. καὶ ὡς ὁ θεριστὴς ἐμπίπτων εἰς πυκνὸν ἀγρὸν ἀνοίγει κενὸν ὄθεν διέρχεται καὶ κεῖνται κάτω οἱ στάχεις, οὕτω διῆλθε διὰ τῶν ἐχθρῶν ἡ σπάθη τῶν ἀνδρείων·—ὡς οἱ οἰκεῖοι προσφιλοῦς ψυχορραγοῦντος ἰστάμενοι παρὰ τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦς προσηλοῦσι τὰ βλέμματα εἰς τὸν ἱατρόν, ἅπ' αὐτοῦ καὶ μόνον προσδοκῶντες βοήθειαν, οὕτω καὶ ἡμεῖς περικυκλοῦντες τὸν κράββατον τῆς ἀποκαμιούσης πατρίδος ἠενίξομεν πρὸς τὸν Καραϊσκάκη, ὡς πρὸς ἱερὰν αὐτῆς ἄγκυραν. — Καὶ εἰς μὲν τὸν συνήθη λόγον συντόμων παρομοιώσεων γίνεται χρῆσις· μόνον δὲ εἰς τὴν ποίησιν καὶ εἰς τοὺς ῥητορικοὺς λόγους ἐπιτρέπονται καὶ μακραὶ παρομοιώσεις.

2) Ἡ περίφρασις, ἥτοι ἡ διὰ περισσοτέρων λέξεων ἔκφρασις ἐννοίας τινός, ἡ ὁποία ἡδύνατο νὰ ἐκφρασθῇ δι' ὀλιγωτέρων· εἶναι δὲ ἐκ τῶν ὠραιωτάτων σχημάτων τοῦ λεκτικοῦ, ὅταν γίνεται καλὴ αὐτῆς χρῆσις. π.χ. ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν·—ἀπῆλθεν εἰς τὰς αἰωνίους μονάς·—ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος·—ἐκοιμήθη τὸν αἰώνιον ὕπνον (ἀπέθανεν)·—ἄρμα τοῦ Φαέθωνος (ὁ ἥλιος)·—τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον σκορπίζει τῆς χροσῆς ἡμέρας ὁ ὀφθαλμὸς (ὁ ἥλιος)·—ἐφ' ὅσον τὰ ὄρη ἴστανται, ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος ἀκολουθεῖ τὴν τροχίαν του (= πάντοτε)·—εὐθύς ὡς ἦλθον αἱ πρῶται χελιδόνες (= ἐν ἀρχῇ τῆς ἀνοιξέως).

3) Ἡ ἀλληγορία (ὀνομασθεῖσα οὕτω διότι ἄλλα ἀγορεύει καὶ ἄλλα νοεῖ) εἶναι ἐκτενὴς μεταφορά, διότι ἐκθέτει πολυμερὲς διανόημα διὰ τινος εἰκότος· π.χ. Ὡς Ἕλληνες! ὁ δρόμος τὸν ὁποῖον τρέχετε, εἶναι πλήρης ἀκανθῶν καὶ περιπλοκῶν. Ἀκάνθας δυσκολιῶν καὶ παγίδας κινδύνων διασπείρουνσι καὶ διασκορπίζουσιν πανταχοῦ οἱ ψυχικοὶ καὶ σωματικοὶ ἐχθροί σας. Φορέσατε λοιπὸν τὰ στερεὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους εἰρήνης υποθήματα καὶ τὰς καλὰς κνημίδας τῆς ὁμονοίας καὶ συμφωνίας ὡς στρατιῶται τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης.

Βραχύτεραι ἀλληγορίαι εἶναι παροιμίαι ἢ παροιμιακαὶ ἐκφράσεις, ὅταν τίθενται ἀντὶ τῆς κυρίας ἐκφράσεως.

Ἐκτενεῖς ἀλληγορίαι ἀποτελοῦσιν ἴδιον εἶδος τοῦ λόγου (Διδ. μητρ. γλ. σελ. 289).

4) Ὁ ὑπαινιγμός, κατὰ τὸν ὁποῖον ὑπενθυμίζομεν προᾶγμά τι χωρὶς νὰ ἀναφέρωμεν αὐτὸ ἀκριβῶς· π.χ. θέλω κάλλιον ἓνα λίθον ἢ ἀλύσεις νὰ βαστάζω.

Ἐν τῷ ὑπαινιγμῷ διὰ τῆς ἐκφραζομένης λέξεως διεγείρεται ὀνάνησις εὐάρεστος ἢ δυσάρεστος. Ὑπαινιττόμεθα δὲ καὶ μῦθον καὶ ἱστορίαν καὶ ἔθιμα καὶ γεγονότα ἔχοντα ἐνάρκτον ἢ δυσάρεστον σχέσιν πρὸς τὰ παρόντα· π.χ. εἰς τὰ Τρίκρηνα αἱ νύμφαι ἔλουνσαν τὸν ἀρτιγέννητον Ἑρμῆν. . . . Λευκοὶ κόσσιφοι δὲν ζῶσι πλέον εἰς τὰ δάση τοῦ ὄρους οὔτε τὸ ἱερὸν τοῦ Ἑρμοῦ σφύζεται πον τῆς κορυφῆς του. Ἐὰν τὰ ἔχνη τοῦ ναοῦ ἀπωλέσθησαν, τὰ ποικίλα ὅμως ἐπαγγέλματα τοῦ θεοῦ ἀκμάζουσιν καὶ ἐτελειοποιήθησαν.

5) Ἡ ἐρώτησις, πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ ὁμιλῶν ἄλλοτε μὲν δίδει τὴν

προσέχουσιν ἀπάντησιν, ἄλλοτε δὲ οὐδαμῶς ἀποκρίνεται, ὅταν ἡ ἀπάντησις εἶναι εὐνόητος.

Τοῦτο συμβαίνει κυρίως ἐν τῇ ῥητορικῇ ἐρωτήσῃ, διὰ τῆς ὁποίας παρέχεται εἰς τὸν λόγον ἐνάργεια: Τίς δύναται νὰ τὸ πιστεύσῃ; — Ποῦ ἀσφάλεια; ποῦ ἡσυχία; ποῦ ὕπνος; ποῦ ἄσυλον ἐν μέσῳ τοιαύτης οἰκτρᾶς ταραχῆς;

Διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ λέγοντος ἀπαντήσεως ὁ λόγος λαμβάνων τὴν μορφήν διαλόγου καθίσταται γοργότερος καὶ ζωηρότερος.

Ἐνίοτε αἱ ἐρωτήσεις χρησιμεύουσι καὶ ὡς μεταβατικαὶ φράσεις: Ἀλλὰ διατί λέγω ταῦτα; Διότι...

6) Συγγενὴς πρὸς τὴν ἐρώτησιν εἶναι ἡ διαπόρησις, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ λέγων ἀπορεῖ, ἂν πρέπη νὰ ὁμιλήσῃ ἢ τί νὰ εἴπῃ, πόθεν θὰ ἀρχίσῃ ἢ πῶς θὰ παύσῃ. — Ὁ Γάιος Γράκχος ἵνα διεγείρῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν λαόν, δημηγορῶν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ του λέγει μετὰ πάθους: «Ποῦ νὰ μεταβῶ; ποῦ νὰ σταθῶ; μὴ εἰς τὸ Καπιτώλιον; ἀλλὰ τοῦτο πλημμυρὲν ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ! Ἡ μὴ εἰς τὸν οἶκον; ἀλλ' ἵνα ἴδῳ θρονοῦσαν καὶ ἄθυμον δυστυχὴ μητέρα;»

7) Ἡ εἰρωνεία, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ λέγων χρησιμοποιεῖ στωικτικῶς τὸ ἐναντίον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ. Δηλοῦται δὲ ἡ εἰρωνεία εἰς μὲν τὸν προφορικὸν λόγον δι' ἰδιάζοντός τινος χρωματισμοῦ τῆς φωνῆς, εἰς δὲ τὸν γραπτὸν ἐκ τῆς συνεχείας τοῦ λόγου· πολλάκις δὲ εἰς τὸ τέλος τῆς εἰρωνικῆς φράσεως τίθεται καὶ τὸ ἐπιφωνηματικὸν σημεῖον (!): Σπονδαῖος ἄνθρωπος! — Πόσον ἔξυπνος εἶναι! — Εὐγε! — Λαμπρὸς τῇ ἀληθείᾳ εὐγενείας καὶ δόξης ἀρραβὼν τὸ δεσμοτήριον.

Ἡ εἰρωνεία τίθεται καὶ εἰς σπουδαῖον λόγον καὶ εἰς παιγνιώδη ἢ δύναμις δὲ αὐτῆς ἔγκειται εἰς τὴν ἐνυπάρχουσαν μεταξὺ τοῦ πράγματος καὶ τῆς λέξεως ἀντίθεσιν, ἐπιτείνεται δὲ διὰ τῆς ἀναμείξεως τῆς κυρίας καὶ τῆς εἰρωνικῆς ἐκφράσεως.

Ἰσχυρότερα τῆς εἰρωνείας εἶναι τὸ σκῶμμα, ὁ σαρκασμὸς, ἡ γλεύη καὶ ὁ μυκτηρισμὸς· ἡπιότερος δὲ ταύτης εἶναι ὁ ἀστεϊσμός.

8) Ἡ ὑπερβολή, ἥτοι ἡ χοῆσις τοιούτων ἐκφράσεων, αἱ ὁποῖαι παριστῶσι πολὺ μεγαλύτερον πρᾶγμα τι, διὰ νὰ ἐμποιήσῃ μεγαλιτέραν ἐντύπωσιν· π.χ. ἔχρσε χεῖμαρρον δακρύων· — ἔρρευσαν ποταμοὶ αἵματος· — λευκότερος χιόνος· — ταχύς ὡς ὁ ἄνεμος.

Τῆς ὑπερβολῆς γίνεται χοῆσις, ὅταν τὸ ἀντικείμενον ἔχῃ τι τὸ ἀσύνηθες καὶ ἔκτακτον, ὑπερβαῖνον τὸ φυσικὸν μέτρον· π.χ. μέχρι ἀστέρων ἔφθασεν ἡ δόξα του.

Εἶναι δὲ ἡ ὑπερβολὴ μᾶλλον ποιητικὸν σχῆμα (προβλ. Ὁμ. Ἰλ. I 249, IX 385, X 437 καὶ ἰδίᾳ XX 226 κ.έ.).

Ἀλλὰ καὶ τοῦ κωμικοῦ ἀποτελεῖ στοιχεῖον ἡ ὑπερβολή· διὰ τοῦτο εἰς τὰς κωμωδίας γίνεται συχνὴ αὐτῆς χοῆσις.

9) Ἡ λιτότης, ἡ ὁποία εἶναι τὸ ἀντίθετον τῆς ὑπερβολῆς· διὰ ταύτης ἐννοοῦνται περισσότερα τῶν λεγομένων· π.χ. νὰ μὴ εἶσαι γυνή· — δὲν ὑπῆρξεν ὁ χειρότερος ὄλων (=ὁ καλύτερος). — Συνήθως διὰ ταύτης ἀποφεύγονται λίαν ἐπαινετικά ἢ ψεκτικά ἐκφράσεις· π.χ. οὐχὶ ἀνάξιον λόγον· — δὲν εἶναι ἄξιον καταφρονήσεως (λίαν σημαντικὸν) δῶρον.

10) Ἡ ἀντίθεσις, κατὰ τὴν ὁποίαν συνάπτονται λέξεις ἢ ἔννοιαι ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλας, διὰ νὰ σαφηνισθῶσι καλύτερον καὶ παρασταθῶσιν ἐμφαντικώτερον· π.χ. ἡ ἐργασία καθιστᾷ τὸ πᾶν εὐκόλον, ἡ δὲ ἀργία

τὸ πᾶν δύσκολον· — ἡρωῶτατο ὁ Φωκίων, διατί ἐπρωτίμα τὴν εἰρήνην τοῦ πολέμου· «Διότι, εἶπε, κατὰ μὲν τὴν εἰρήνην οἱ πατέρες θάπτονται ὑπὸ τῶν τέκνων, ἐν ᾧ κατὰ τὸν πόλεμον οἱ πατέρες θάπτουσι τὰ τέκνα των.»

Σπανιωτέρα εἶναι ἡ ἀντιμεταβολὴ τῶν ἀντιθέτων ἐννοιῶν π. χ. πρέπει νὰ τρώγωμεν διὰ νὰ ζῶμεν καὶ οὐχὶ νὰ ζῶμεν διὰ νὰ τρώγωμεν· — τὸ πρόγραμμα τοῦτο περιέχει πολλὰ καλὰ καὶ πολλὰ. νέα πράγματα· ἀλλὰ δυστιχῶς τὰ καλὰ δὲν εἶναι νέα καὶ τὰ νέα δὲν εἶναι καλὰ.

Τὸ ὁξύμωρον εἶναι ἡ στενὴ σύνδεσις ἀντιθέτων ἐννοιῶν εἰς ἐνιαῖόν τι π. χ. σπεῦδε βραδέως· — σπουδῇ ἔπαιζον· — δακρυόεν γελάσασα (ἡ Ἀνδρομάχη παρ' Ὀμήρῳ).

Ἀντίθεσις τις ἐνυπάρχει εἰς ὅλα τὰ λογοπαίγνια, τὰ ὁποῖα στηρίζονται ἐπὶ τῆς διαφόρου σημασίας λέξεων ὁμοίως ἡγουσῶν. Τὸ τοιοῦτον λέγεται παρονομασία· π. χ. ἀντὶ ὀλίγων γαζετῶν εἶχες μάρτυρα μετατρέποντα τὸν νόμον εἰς μῶμον.

11) Ἡ παράλειψις, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ λέγων προσποιεῖται, ὅτι παρέρχεται ἐν σιγῇ πράγματα, τὰ ὁποῖα ὅμως καθιστᾷ γνωστὰ εἰς τοὺς ἀκροατὰς του. Οὕτω συχνάκις λέγεται : «δὲν θὰ ἀναφέρω τὰς ὕβρεις»· — «παράλειπω τὰ.....» (ἐν ᾧ ταῦτα ἀναφέρονται).

12) Συγγενὴς πρὸς τὴν παράλειψιν εἶναι ἡ ἀποσιώπησις, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ λέγων διακόπτει ἀποτόμως τὸν λόγον, διότι δὲν δύναται ἢ δὲν θέλει νὰ ἐξακολουθήσῃ, ἀποσιωπῶν τὴν α') ὡς αἰσχρόν· π. χ. ὅστις εἶχε μητέρα ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, πατέρα δέ..... δὲν θὰ εἶπω πόθεν· β') ὡς ἀπευκαῖον· π. χ. ἀλλ' εἰς ἐμὲ μὲν ἀλλὰ δὲν θέλω νὰ εἶπω δυσάρεστα ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου· γ') ἵνα διὰ τῆς σιωπῆς διεγείρῃ τὴν φαντασίαν· π. χ. παρήκουσας τὰς συμβουλὰς μου, παρέβης τὸ καθήκόν σου, ἔπραξας ἀθέμιτα, ἔπραξας τέλος..... ἀλλ' ἄς τὸ παραλίτω. — Τοῦτο δὲ τὸ ἀποσιωπώμενον ἴσως δὲν εἶναι τίποτε, ἀλλὰ λέγεται διὰ νὰ διεγείρῃ τὴν ὑποψίαν τῶν ἀκροατῶν.

13) Κλιμαξὴ λέγεται τὸ σχῆμα ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ λέγων ἐπιφέρει νέαν τινὰ ἐκάστοτε ἔννοιαν ἐντονωτέραν τῆς πρώτης· διὰ τούτου ἐξαίρεται σπουδαῖος ἢ ὑπὸ τῶν κλιμακηδόν ἐπιφερομένων ἐννοιῶν προσδιοριζομένη ἔννοια· π. χ. ἡ ἀπόκτισις ἀγαθῆς καρδίας εἶναι κέρδος· μεγαλύτερον κέρδος εἶναι ἡ διατήρησις ταύτης· ἀλλὰ τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον εἶναι ἡ διάσωσις τῆς ἀπολεσθεῖσης.

14) Ἡ ἐκφώνησις, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ λέγων κινούμενος ὑπὸ αἰσθήματος σφοδροῦ ἢ πάθους διακόπτει τὸν λόγον καὶ ἐκδηλοῖ τὴν χαρὰν του, ἐκπλήξιν, ὀργήν, ἀπογοήτευσιν, θαυμασμόν κλ. π. χ. ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἡρώων Ὀδυσσεὺς (Ἀνδροῦτσος) προτείνει τὸ ἐπὶ πέντε ἡμέρας μελετηθέν, ἀπλούστατον ὅμως σχέδιον αὐτοῦ. Οἱ μὲν δεξιὰ πρὸς τὴν βρῦσιν, οἱ δὲ ἀριστερὰ αὐτὸς θὰ κλεισθῇ εἰς τὸ Χάνι! Ὅποῖος ἡρωϊκὸς ἐν τῇ ἀπλότητι τοῦ σχεδίου τούτου! Ὅποια αὐταπαρνησία ἐν τῇ ἀποφάσει τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ! Θὰ κλεισθῇ εἰς τὸ Χάνι!

Συγγενὴς εἶναι ὁ σχετλιασμός· π. χ. ἐντεῦθεν, ἀλλοίμονον, ἐπέρχεται ταχεῖα ἢ καταστροφὴ· — ὅλοι εἴμεθα φιλοπάτριδες, ἀλλ' ἐν τῇ πρακτικῇ τῆς φιλοπατρίας ἐφαρμογῇ ἀσυμφωνοῦμεν καὶ διχοστατοῦμεν. Ἐλάττωμα, φεῦ, κληρονομικὸν πολλὰς καὶ μεγάλας ἐπαγαγὸν συμφορὰς εἰς τὸ γένος μας.

15) Ἡ ἀποστροφή, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ λέγων διακόπτει τὸν λόγον του, διὰ τὴν ἀπευθυνθῆναι πρὸς τινὰ παρόντα, πρὸς ἀπόντας, ζῶντας ἢ ἀποθανόντας ἢ πρὸς ἄψυχα ὄντα. Τὸ σχῆμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκ τῶν ὥραισι τῶν, εἶναι μᾶλλον ποιητικόν· γίνεται δὲ χρήσις αὐτοῦ ἐν σφοδρᾷ ψυχικῇ ταραχῇ· π. χ. (συνέχεια ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς ἐκφωνήσεως)· ἐπεθύμουν μικρὸν πλινθόκτιστον οἰκίδιον! ἐπεθύμουν νὰ παρήρχετο πρὸ σοῦ ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης! ἐπεθύμουν νὰ σ' ἔβλεπον οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς, ἵνα μάθωσι πῶς ἀπεκτῆθη ἡ ἡμετέρα ἐλευθερία!

16) Ἡ προσωποποιία, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ λέγων ζωορῶς συγκεκινημένος ὑποθέτει ὅτι ἔχουσιν αἰσθήματα καὶ ζῶσιν ἄψυχα ὄντα ἢ παριστᾷ ὁμιλοῦντα πρόσωπα ἀπόντα ἢ καὶ ἐνίοτε νεκροὺς καὶ φανταστικά ὄντα· π. χ. ἕκαστον βουνόν, ἕκαστον ὄροπέδιον, ἕκαστη χαράδρα διηγούνται ἐν ἡ περισσότερα δράματα σπαραξικάρδια προκαλοῦντα τὸν κῆλαμον τοῦ ἱστοικοῦ, τὴν ἐκθεάτρειν τοῦ δραματογράφου· — χιονόβλητος ἡ Κυλλήνη προσαγορεύει ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς τὰς πολλὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἐγγύτερα τὰ λευκὰ ὄρη τῆς Κορινθίας· πέμπουσιν ἀγάπης προσφώνημα πρὸς τὸν Ἑλικῶνα καὶ τὸν Κιθαιρῶνα.

Σημ. Ἔτερα σχήματα ῥητορικά εἶναι ἡ ἀνακοίνωσις (καθ' ἣν ἐπιζητεῖται ἡ γνώμη τοῦ ἀντιπάλου), ἡ πρόληψις (διὰ τῆς ὁποίας προλαμβάνεται δυσάρεστος ἐντύπωσις, ἰδίως εἰς περιαιτολογία κτλ), ἡ ἐπιδιόρθωσις (κατὰ τὴν ὁποίαν δῆθεν διορθοῦται λεχθεῖσα φράσις)· π. χ. «Δωριεὺς βασιλεὺς ἄρχων τριακοσίων ὁπλιτῶν καταπτοεῖ τὰ σμήνη τῶν βαρβάρων εἰς τὰ στενὰ νῶν Θερμοπυλῶν καὶ ἀποθνήσκει· οὐχί· κατακτᾷ τὴν ἀθανασίαν διὰ τοῦ θανάτου του», τὸ παρόδοξον (κατὰ τὸ ὁποῖον μετὰ μακρὰν ἔντασιν τῆς προσοχῆς ἐπιφέρεται ἄλλο τι ἢ τὸ προσδοκώμενον)· π. χ. «εἰς τὰ κάθυγرا ὑπόγεια τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου κατάκεινται ἀπὸ ἐτῶν φυλακισμένοι ὁ Ἀγγελῆς καὶ ὁ Σταμάτης, τὰ σπλάγχνα τῶν ὁποίων κατατρώγει ἡμέραν καὶ νύκτα τὸ γενναῖον τοῦ Βάκχου ποτόν. Ὁ Σταμάτης καὶ ὁ Ἀγγελῆς εἶναι κολοσσιαῖοι πίθοι, ἐντὸς τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἡρακλῆς αὐτὸς ἡδύνατο νὰ εὕρῃ ἀσφαλῆ θάνατον».

Β' ΠΕΡΙ ΛΕΚΤΙΚΟΥ Ἡ ΥΦΟΥΣ ΕΝ Τῇ ΑΝΩΤΕΡΑΙ ΑΥΤΟΥ ΣΗΜΑΣΙΑΙ

1. Περὶ τοῦ πρέποντος. — Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι λεκτικὸν ἢ ὕψος ἐν τῇ κατωτέρᾳ του σημασίᾳ εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς τῶν λέξεων καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν φράσεων, ὅστις πρέπει νὰ εἶναι τοιοῦτος, ὥστε τὰ διανοήματα ἡμῶν νὰ ἐκφράζωνται ὀρθῶς, σαφῶς, συντόμως καὶ ζωορῶς.

Ἄλλ' ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα τῆς διαφόρου του ἰδιοσυγκρασίας, ἀνατροφῆς, ἔξεων, ἡλικίας ἢ τοῦ τόπου ἢ τοῦ χρόνου κατὰ τὸν ὁποῖον ζῇ, διαφόρως ἀντιλαμβάνεται τῶν πραγμάτων καὶ διάφορα συναισθήματα ἀπ' αὐτῶν ἔχει καὶ διάφορον ἀξίαν σχετικὴν ἢ ἀπόλυτον ἀποδίδει εἰς αὐτά. Ἐνεκα λοιπὸν τῶν διαφορῶν τούτων οἱ ἀνθρώποι δὲν ἐκφράζονται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἐὰν τὸ αὐτὸ θέμα π. χ. πραγματευθῶσι διάφοροι συγγραφεῖς, δὲν θὰ ἐκθέσωσιν αὐτὸ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· καὶ τὰ μὲν διανοήματα γενικῶς θὰ εἶναι τὰ αὐτά· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι διάφορος ὁ τρόπος τῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς συσχετίσεως

καὶ ἡ ἐκτίμησις τῆς ἀξίας των, δὲν ἔχουσι δὲ ὅλοι τὴν αὐτὴν δύναμιν τῆς φαντασίας, οὐδὲ εὐαισθησίαν, οὐδὲ τὸν αὐτὸν χαρακτήρα, διὰ τοῦτο καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκφράσεως ἐκάστου θὰ εἶναι ὀρμητικώτερος ἢ ἀπλούστερος ἢ ζωηρότερος. Διὰ τοῦτο εὐλόγως λέγεται, ὅτι τοσοῦτοι εἶναι λεκτικοὶ χαρακτήρες, ὅσοι καὶ συγγραφεῖς.

Καὶ ἕκαστος δὲ ἄνθρωπος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκφράξῃ πάντοτε καθ' ὅμοιον τρόπον τὰ διανοήματά του. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διότι διὰ τοῦ ὕφους του πρέπει νὰ ἐκφράξῃ ὁ γράφων ὄχι μόνον τὸ σύνολον τῶν πράξεων καὶ τῶν διανοημάτων τῶν περιεχομένων εἰς τὸ θέμα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναπαριστᾷ τὰ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα αἱ ἐκτιθέμεναι πράξεις καὶ διανοήματα διεγείρουσιν εἰς τὴν ψυχὴν του· ἐπεὶ δὲ τὰ συναισθήματα ταῦτα ποικίλλουσιν ἀναλόγως τοῦ θέματος καὶ τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ἕκαστος ἐπιδιώκει γράφων, εἶναι ἀνάγκη συμφώνως πρὸς ταῦτα καὶ τὸ ὕφος νὰ συμμεταβάλλεται. Π.χ. ἐὰν πρόκειται ἐνώπιον λαμπρᾶς ὀμηγύρεως νὰ ἐκφωνήσῃ τις τὸν ἐπικήδειον μεγάλου ἀνδρός, τὸ ὕφος αὐτοῦ θὰ εἶναι πολὺ διάφορον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον θὰ μετεχειρίζετο, ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ πραγματευθῇ ἐμπορικόν τι ζήτημα. — Ἀλλὰ καὶ ὅταν τὸ θέμα εἶναι τὸ αὐτό, ἐὰν ὁ σκοπὸς ἐκείνων, οἵτινες πραγματεύονται αὐτό, εἶναι διάφορος, ἢ διαφορά ἐκδηλοῦται ὄχι μόνον εἰς τὰ συναισθήματα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὕφος· π.χ. τὸ θέμα «ὁ θάνατος εἰς πᾶσαν ἡλικίαν ἐπέρχεται» ἐπραγματεύθησαν πολλοὶ φιλόσοφοι, ὀήτορες καὶ ποιηταί. Ἀλλ' οἱ μὲν φιλόσοφοι ἀνέπτυξαν αὐτὸ οὕτως, ὥστε νὰ καταστήσωσι φανεράν τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀντίφασιν, ὃ ὁποῖος ἐν ᾧ πρὸ τοῦ θανάτου τοσοῦτον φοβεῖται, οὐδόλως φροντίζει περὶ αὐτοῦ, ὅταν δὲν εἶναι παρὼν. Οἱ ἱεροκήρυκες μᾶς παρουσίασαν τὴν ἀπειλητικὴν αὐτοῦ εἰκόνα, ὥπως μᾶς παραινήσωσι νὰ μὴ ἀναβάλλωμεν τὴν σπουδαιοτάτην τοῦ βίου ἐργασίαν, τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν. Οἱ εὐθυμοὶ ποιηταὶ μᾶς παρουσίασαν τὴν αὐτὴν εἰκόνα, ἵνα μᾶς προτρέψωσιν εἰς ἡδονάς, ἄλλος δὲ δύναται νὰ ἐξαγάγῃ ἐξ αὐτῆς παρηγορίαν διὰ τοὺς θρηνοῦντας τοὺς προσφιλεῖς οἰκείους των.

Ἡ συμφωνία αὐτῆ τοῦ ὕφους πρὸς τὴν φύσιν τῆς υποθέσεως καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς καλεῖται πρέπον τοῦ ὕφους ἢ τοῦ λεκτικοῦ.

Τὸ πρέπον εἶναι ἐκ τῶν ἀπαραιτήτων καὶ σπουδαιοτάτων ἀρετῶν τοῦ ὕφους. Τὸ ὕφος πρέπει νὰ συμφωνῇ: α') πρὸς τὴν φύσιν τοῦ θέματος, ὑψοῦμενον ἢ ταπεινούμενον, χρωματιζόμενον ἢ ἐμψυχούμενον ἀναλόγως ταύτης· β') πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ γράφοντος· δὲν δύναται τις καθ' ὅμοιον τρόπον νὰ γράψῃ, ὅταν σκοπεύῃ νὰ διδάξῃ, ἢ ὅταν νὰ προκαλέσῃ τὴν θυμῆδιαν, ἢ ὅταν νὰ προκαλέσῃ τὴν συμπάθειαν, ἢ ὅταν νὰ διεγείρῃ τὴν ὀργήν· γ') πρὸς τὴν οἰκίαν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ὁ γράφων ἀπέναντι τῶν ἀναγνωστῶν αὐτοῦ· δὲν δύναται τις νὰ γράψῃ ὁμοίως ἥτοι νὰ ἔχῃ τὸ αὐτὸ ὕφος, ὅταν ἀποτείνεται εἰς ἴσους ἢ εἰς κατωτέρους ἢ εἰς ἀνωτέρους· δὲν πρέπει νὰ γράψῃ ὁμοίως, ὅταν ἀποτείνεται εἰς οἰκείους καὶ ὅταν εἰς ἀνθρώπους, μετὰ τῶν ὁποίων ἔχει τυπικὰς σχέσεις.

Ἐκ τῆς πρώτης τῶν τριῶν τούτων ἀπαιτήσεων ἐξάγονται δύο κανόνες:

α') Ἀπλαῖ καὶ εὐνόητοι ἔννοιαι ἐπιβάλλουσιν ἀπλότητα τῆς ἐκφράσεως. Ὁ παραβαίων τὸν κανόνα τοῦτον δυσχεραίνει ἀνευ λόγου τὴν κατανόησιν καὶ γράφει ἐξέζητημένως.

β') Μεγάλα καὶ σπουδαῖα νοήματα πρέπει νὰ ἐκτιθενται διὰ ἐμφαντικῆς βραχυλογίας ἢ διὰ μεγαλοπρεποῦς περιβολῆς (καὶ τῆς μὲν περι-

βολῆς ὥραϊα παραδείγματα εὐρίσκονται ἐν τοῖς Φιλιππικοῖς τοῦ Δημοσθένους, τῆς δὲ βραχυλογίας ἐν ταῖς δημηγορίαις τοῦ Θουκυδίδου).

2. Περὶ χαρακτήρων τοῦ λόγου.—Τὰ διάφορα εἶδη τοῦ ὕφους, τὰ ὁποῖα προέρχονται ἐκ τοῦ χαρακτήρος τοῦ γράφοντος, τῆς φύσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ θέματος ὀνομάζονται *χαρακτήρες*: τούτων δὲ διακρίνονται τρία εἶδη: ὁ ἰσχνὸς ἢ ἀφελῆς, ὁ ἀδρὸς ἢ ὑψηλὸς καὶ ὁ μέσος ἢ ἀνθηρὸς.

Ἰσχνὸς ἢ ἀφελῆς χαρακτήρ λέγεται ἐκεῖνος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκφράζονται τὰ διανοήματα ἀπλῶς καὶ φυσικῶς, ἄνευ διαφορῶν μέσων ἐμπνεύσεως τοῦ λόγου. Διὰ τούτου ἐπιζητεῖται ἰδίως ἡ σαφήνεια, τὰ δὲ σχήματα, καὶ οἱ τρόποι τίθενται μετὰ φειδοῦς. Κύρια αὐτοῦ ἀρεταὶ εἶναι ἡ συντομία, ἡ ἀπλότης καὶ ἡ ἀφέλεια· ὁμοιάζει δὲ πρὸς τὸν ἀπείριτον τρόπον τῆς ἐκφράσεως τῶν παιδῶν· ἀποφεύγει τὴν εὐρυθυμίαν τῶν κώλων καὶ τὴν συμμετρίαν τῶν περιόδων. Ἄλλ' ἐκ τούτου δὲν μεταπίπτει εἰς τὸ ταπεινόν, ὥστε νὰ παριστᾷ μικρότερα τὰ ἄξια λόγου, οὔτε εἰς τὴν ξηρότητα, ὥστε νὰ μὴ αἰσθητοποιῇ καὶ ἐξεικονίξῃ ἀρκούντως τὸ φυσικὸν κάλλος.

Τοῦ ἰσχνοῦ χαρακτήρος γίνεται ἰδίως χρήσις ἐπὶ ὑποθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦσι σαφεῖ ἔκθεσιν καὶ νηφάλιον εὐζήτησιν. Διὰ τούτου ἐπὶ διηγήσεων, διαλόγων, μύθων, ἐπιστολῶν καὶ πραγματειῶν καὶ ἐν διδασκαλίαις συνήθως χρησιμοποιεῖται οὗτος.

Τοῦ χαρακτήρος τούτου ὑποδείγματα εἶναι ὁ Ξενοφῶν, ὁ Λυσίας, ὁ Ἡρόδοτος κ. ἄ.

Ὁ ὑψηλὸς ἢ ἀδρὸς χαρακτήρ διακρίνεται διὰ τῆς ἐμφαντικῆς βραχυτήτος, ἐναλλασσομένης μετὰ τῆς ὑπυπερβολῆς περιβολῆς τοῦ λόγου. Ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ ζωηρότης τῆς ἐκφράσεως μετὰ τοῦ πλούτου τῶν εἰκόνων καὶ τῆς ἀφθονίας τῶν κοσμημάτων τοῦ λόγου παρουσιάζονται μὲν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ μεταπίπτουσιν ἐνίοτε καὶ εἰς τὴν μεγίστην ἀπλότητα τῆς ἐκφράσεως. Γίνεται δὲ χρήσις αὐτοῦ, ὅταν ὁ λέγων ἐπιζητῇ νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς ἄλλους τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν συγκίνησιν ὑπὸ τῆς ὁποίας κατέχεται· ὅταν πραγματεύεται ὑψηλὸν τι θέμα θερμοκυττῶν ἢ φιλοσοφικὸν ἢ ἠθικόν· ὅταν ἔχῃ ὑπ' ὅψιν τὰ ὑψηλὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος ἢ τῆς ἀνθρωπότητος.

Κατὰ ταῦτα ἔργον τι ἐκτενὲς δύναται μὲν καθ' ὅλου νὰ ἔχῃ τὸν ὑψηλὸν χαρακτήρα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη αὐτοῦ. Παράδειγμα δὲ τοῦ χαρακτήρος τούτου εἶναι ὁ Θουκυδίδης, ὁ Πίνδαρος κ. ἄ.

Τὰ ἀντίθετα πρὸς τὸν χαρακτήρα τούτον ἐλαττώματα εἶναι τὸ ψυχρόν, κατὰ τὸ ὁποῖον οὐδὲν συναίσθημα ἢ ἐνδιαφέρον ἐκφαίνεται προκειμένου περὶ σπουδαίου θέματος, καὶ τὸ ὀγκηρόν, κατὰ τὸ ὁποῖον πομπώδεις φράσεις καὶ πλοῦτος κοσμημάτων τοῦ λόγου μετὰ ποιητικῶν λέξεων χρησιμοποιοῦνται ἐπὶ κοινοῦ καὶ τετριμμένου θέματος (π. χ. τινὲς περιγράφοντες τὴν πρωϊνὴν των ἐξοδὸν πρὸς ἐκδρομὴν εἰκονίζουσιν πάντα τὰ ποικίλα τῆς φύσεως κάλλη ἐν συγκινήσει διὰ τὸ σπουδαῖον, φαίνεται, γεγονός).

Ὁ μέσος ἢ ἀνθηρὸς χαρακτήρ εἶναι μεταξὺ τοῦ ἀφελοῦς καὶ τοῦ ὑψηλοῦ. Οὗτος ἀναπαριστᾷ κατάστασιν τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία οὔτε ὑπὸ πάθους παραφέρεται οὔτε εὐρίσκεται εἰς πλήρη ψυχικὴν ἡρεμίαν· ἐν τούτῳ ὑποτίθεται ὅτι ὁ συγγραφεὺς κατέχεται ὑπὸ εὐχαρίστων καὶ ἡπίων συναισθημάτων, τὰ ὁποῖα θέλει νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς ἄλλους.

Ὁ χαρακτήρ οὗτος συνάπτεται μετὰ τῆς εὐκρινείας τὴν πρέπουσαν διεξοδικότητα, μετὰ δὲ τῆς σαφηνείας τὴν ἐνάργειαν καὶ μετὰ τῶν κοσμημάτων τοῦ λόγου τὴν μετριότητα καὶ τῆς ἐκφράσεως τὴν ἀπλότητα. Ἀπαντᾷται δὲ ἰδίως εἰς δημοσίους λόγους καὶ εἰς ἐξεχούσας σελίδας διδακτικῶν ἔργων καὶ ἐν γένει παντὸς συγγράμματος, ἐν τῷ τῷ ὁποίῳ ὁ συγγραφεὺς σκοπὸν ἔχει ὄχι μόνον νὰ διδάξῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ προσελκύσῃ ὑπὲρ τοῦ θέματος τὸν ἀναγνώστην.

Τοῦ χαρακτῆρος τούτου ὑποδείγματα εἰρίσκονται εἰς τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος, εἰς τοὺς περισσοτέρους ἐκ τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους καὶ εἰς τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν δραμάτων τοῦ Σοφοκλέους.

Ἀρεταὶ τοῦ μέσου ὕψους εἶναι ἡ λεπτότης, ἡ χάρις καὶ ἡ λεκτικὴ γλαφυρότης.

Λεπτότης εἶναι ἡ τέχνη, διὰ τῆς ὁποίας ὑποδηλοῦται τὸ νόημα, ἥτοι καταδεικνύεται μόνον ἀπὸ τῆς μιᾶς ὄψεως, ὥστε ἡ κατανόησις τοῦ λοιποῦ καταλείπεται εἰς τὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ ἀναγνώστου. Διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ γίνεται συχνὴ χρῆσις τοῦ ὑπαινιγμοῦ καὶ τῆς ἀντιθέσεως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παρουσιάζεται εὐγένειά τις περὶ τὴν διατύπωσιν τῶν διανοημάτων.

Χάρις ὀνομάζεται ἡ φαινομενικὴ φυσικότης τῆς ἐκφράσεως, ἡ συνδεδεμένη μετὰ εὐστροφίας τῶν διανοημάτων καὶ κομψότητος τοῦ λόγου. Διὰ ταύτης διεγείρονται τὰ ἥπια συναισθήματα, τὰ ὁποῖα σκοπεῖ νὰ διεγείρῃ ὁ συγγραφεὺς, ἐν ᾧ συγχρόνως ἀποφεύγεται ὑπερβολικὴ τῆς ψυχῆς ταραχὴ.

Ἡ λεκτικὴ γλαφυρότης ἀποτελεῖται ἐξ ὅλων τῶν χαρίτων τοῦ λεκτικοῦ, πρὸ πάντων δὲ ἐκ τῆς σαφηνείας, τῆς καθαρότητος καὶ τῆς ποιικιλίας ἐν τῷ λεκτικῷ, ἐκ τῆς ὀρθτῆς χρῆσεως τῶν σχημάτων, ἐκ τῆς καταλλήλου ἐκλογῆς τῶν λέξεων, ἐκ τῆς εὐρυθμίας τῶν περιόδων καὶ τῆς εὐφωνίας τοῦ λόγου.

3. Περὶ ποιικιλίας. — Εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον, ἵνα ἐκτενὲς τι ἔργον ἀνήκῃ ἐξ ὁλοκλήρου εἰς ἓνα ἐκ τῶν τριῶν τούτων χαρακτήρων. Βεβαίως ἐπικρατεῖ γενικὸς τις χαρακτήρ, ὅστις ὅμως εἰς τινα μέρη τοῦ ἔργου μεταβάλλεται· π. γ. ὁ ἐπικήδειος λόγος πρέπει νὰ ἔχῃ ὑψηλὸν χαρακτήρα καὶ ἐν αὐτῷ ὁ ῥήτωρ ἐπιζητεῖ τὰ ζωηρότατα σχήματα καὶ τὰς παθητικωτάτας ἐκφράσεις· ἀλλὰ τὰ διανοήματα καὶ τὰ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα ὁ ῥήτωρ ἐκθέτει εἰς τὰ διάφορα τοῦ λόγου μέρη δὲν εὐρίσκονται πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος· εἶναι λοιπὸν φυσικὸν νὰ ταπεινοῦνται ἐνίοτε ὁ ὑψηλὸς χαρακτήρ, ἵνα μέρη τινὰ τοῦ λόγου ἀνήκωσιν εἰς τὸν μέσον ἢ ἀφελῇ καὶ οὕτω διὰ τῆς ἀντιθέσεως γίνωνται καταφάνῃ τὰ ἐξέχοντα τοῦ λόγου μέρη. Ὅμοιος καὶ ἐν ἐπιστολῇ καὶ ἐν διαλόγῳ, ὅταν ὁ γράφων καταληφθῇ ὑπὸ μεγάλης ιδέας ἢ ἰσχυροῦ συναισθήματος, εἶναι δυνατόν νὰ εὐρεθῶσι μέρη ἀνήκοντα εἰς τὸν ὑψηλὸν χαρακτήρα. Κατ' ἀκολουθίαν πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι δὲν πρέπει πάντοτε νὰ χρησιμοποιῇται ὁ αὐτὸς χαρακτήρ καὶ ὅτι μία τῶν κυριωτέρων ἰδιοτήτων, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἔχῃ ἔργον τι εἶναι ἡ ποιικιλία. Καὶ ὁ τελειότατος χαρακτήρ καὶ τὰ εὐχαριστότατα νοήματα καταπονεῖ τὸν ἀναγνώστην, ὅταν λείπῃ ἀπ' αὐτῶν ἡ ποιικιλία· ἡ πλήρης ὁμοιότης τῆς ἐκφράσεως, ἡ μονοτονία κουράζει τὸν ἀναγινώσκοντα. Τίποτε δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀνεκτὸν τοῦ σφάλματος τούτου. «Ὡ τί ὦραϊοί στίχοι» ἔλεγε συγγραφεὺς τις· «ὦ! τί ὦραϊοί στίχοι! δὲν

γνωρίζω διατί χασμῶμαι, ὅταν τοὺς ἀναγινώσκω.» Οἱ στίχοι οὗτοι ἑστεροῦντο ποικιλίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΤΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Ἀφ' οὗ οἱ μαθηταὶ ἀντλοῦσι τὴν ὕλην τῶν ἐκθέσεων τῶν πρῶτον ἐκ τῆς ἐμπειρίας τῶν, ἥτοι ἐκ τῶν προσπεσόντων εἰς τὴν ἀντίληψίν τῶν ἀντικειμένων ἢ ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἔμαθον περὶ τούτων, καὶ δεύτερον ἐκ τῶν ἐννοιῶν, κρίσεων, συλλογισμῶν καὶ συναισθημάτων, τὰ ὁποῖα σχηματίζονται ἐν τῇ ψυχῇ τῶν, ἔπεται ἐκ τούτου, ὅτι αἱ ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλα γένη, εἰς τὰς ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας λαμβανούσας τὴν ὕλην ἐκθέσεις καὶ εἰς τὰς ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τῶν παιδῶν ἀντλούσας τὸ περιεχόμενον τῶν. Καὶ αἱ μὲν πρῶται ἐκθέσεις λέγομεν ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἱστορικὸν γένος, αἱ δὲ δεύτεραι εἰς τὸ φιλοσοφικὸν γένος.

Ι. Ποῦται ἐκθέσεις ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἱστορικὸν γένος.— Τὸ ἱστορικὸν λοιπὸν γένος περιλαμβάνει ὅτι διὰ τῆς ἐμπειρίας, ἥτοι τῆς ἀντίληψως καὶ τῆς μαθήσεώς τῶν γινώσκουσιν οἱ μαθηταί.

Τὸ ἀντικείμενα δὲ τῆς ἐμπειρίας ἢ εἶναι γεγονότα, τὰ ὁποῖα μεταβάλλονται καὶ ἐξελίσσονται διαδοχικῶς ἐν χρόνῳ, ἢ εἶναι πρόσωπα, καταστάσεις καὶ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐκτείνονται ἐν χώρῳ καὶ μένουσιν ἀμετάβλητα εἰς δεδομένον χρονικὸν διάστημα. Καὶ ἡ μὲν ἐκθεσις τῶν γενομένων εἰς ἀλληλοδιάδοχα χρονικὰ σημεῖα ὀνομάζεται διήγησις, ἡ δὲ ἀπεικόνισις τῶν ἐν χώρῳ ἐκτεινομένων λέγεται περιγραφὴ. Κατὰ ταῦτα εἰς τὸ ἱστορικὸν γένος ἀνήκουν τὰ ἐξῆς εἶδη τῶν ἐκθέσεων:

1. Τὸ διήγημα.— Κατὰ τὰ λεχθέντα διήγημα καλεῖται ἡ ἐξιστόρησις συμβεβηκότος τινὸς πραγματικοῦ ἢ ὡς τοιοῦτου ὑποτεθέντος.

Ἄν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν κατὰ πόσον ἡ ὕλη τοῦ διηγήματος εἶναι πραγματικὴ ἢ μὴ, ἔχομεν τρία εἶδη αὐτοῦ:

α) τὸ ἱστορικὸν διήγημα, καθ' ὃ ἐκτίθενται ἀληθεῖ γεγονότα μετ' εἰλικρινείας καὶ ἀκριβείας·

β) τὸ πλασματικὸν διήγημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκτίθενται γεγονότα ἐντελῶς φανταστικά·

γ) τὸ μεικτὸν διήγημα, τοῦ ὁποίου τὰ κυριότερα μέρη εἶναι πραγματικά, ἀλλ' ἀνευρίσκονται ὑπὸ τῶν μαθητῶν διάφοροι λεπτομέρειαι, ὥστε τὸ ἐκτιθέμενον γεγονὸς νὰ ἐξεικονίζεται πλήρως καὶ τελείως κατὰ τὰς διαφόρους τὸν μεταβολὰς καὶ ἀπόψεις· τοιαῦτα δὲ εἶναι τὰ περισσότερα μαθητικὰ διηγήματα.

Κατὰ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον διαπλάσσονται ὑπὸ τῶν μαθητῶν διηγήματα, δύνανται νὰ διατυπωθῶσι καὶ διάφοροι σύγχρονοι ἐπὶ χώροι παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἢ καὶ μέρη λαμβανόμενα ἐκ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας.

Προσέτι δὲ καὶ διάφοροι Αἰσώπειοι μῦθοι μετὰ τὴν πλήρη διδακτικὴν αὐτῶν ἐπεξεργασίαν, δύνανται νὰ ἀποδοθῶσι κατὰ παρόμοιον τρόπον ἐν ἐκτενεστέρῃ ἢ μεταβεβλημένῃ μορφῇ.

Εἰς τὰ διηγήματα δύνανται νὰ ἀναχθῶσι καὶ δηλώσεις τοῦ περιεχομένου διδαχθέντων αὐτοτελῶν μερῶν ἐκτενεστέρου τινὸς ἀρχαίου λογοτεχνήματος ἢ τοῦ περιεχομένου πεζοῦ ἢ ποιητικοῦ λογοτεχνήματος τῆς νεωτέρας φιλολογίας, ἐφ' ὅσον ἡ διατύπωσις αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκθέσει φέρει τὸν χαρακτῆρα ἀπλοῦ διηγήματος καὶ δὲν εἰσέρχεται εἰς ἀνάλυσιν ἢ ἐμβάθυνσιν, εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὰ μέσα τῆς ἐπιτυχίας του.

Σημ. α'. Βιογραφίαι, ἂν καὶ ἀνάγονται ὑπὸ τινων κατὰ τὴν μορφήν εἰς τὰ διηγήματα, δὲν συνιστᾶται νὰ γράφωνται ὑπὸ τῶν μαθητῶν, διότι ἡ ὕλη αὐτῶν δὲν ἀποτελεῖ ἐνιατὸν τι ὅλον, ἀλλὰ διάφορα πολλάκις μεμονωμένα ἀπ' ἀλλήλων γεγονότα, μὴ ἔχοντα ἐσωτερικὴν συνάφειαν.

Σημ. β'. Ἡ περὶ τὰ διηγήματα ἀσκήσις δὲν ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ μορφώσῃ τελείους διηγηματογράφους, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ ἱκανοὺς τοὺς μαθητὰς νὰ ἐκθέτωσι πλήρως καὶ τελείως, μὲ εὐδιάκριτα τὰ μέρη του, οἷονδῆποτε γεγονὸς ἢ συμβεβηκός. Διὰ τοῦτο οὕτε χρονολογήματα διδάσκονται νὰ συντάττωσιν οἱ παῖδες, οὕτε εὐθυμογραφήματα νὰ πλάττωσιν.

Σημ. γ'. Τὸ ἀπλοῦν διήγημα εἶναι ἡ βᾶσις τῆς ὅλης περὶ τὴν ἐκφρασίν των ἰδίων διανοημάτων μορφώσεως τοῦ παιδίου καὶ ὡς πᾶσα βᾶσις πρέπει καλῶς νὰ θεμελιώνεται. Ἐὰν θέλωμεν οἱ παῖδες νὰ ἀποκτήσωσι καὶ σαφῆναι ἐν τῇ διανοήσει των καὶ εὐστροφίαν ἐν τῇ ἐκφράσει των, τοῦτο πρέπει νὰ ἐπιδιώξωμεν διὰ τῆς ἀπλουστάτης μορφῆς τῶν ἐκθέσεων, τῶν διηγημάτων. Διὰ τοῦτο ταῦτα προτείνονται εἰς τοὺς παῖδας περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα εἴδη τῶν ἐκθέσεων καὶ ἐφ' ὅσον οἱ μαθηταὶ παρρουσιάζουσιν ἐλλείψεις περὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως τῶν διανοημάτων των.

2. **Ἡ περιγραφή.**—Περιγραφή καλεῖται ἡ διὰ λόγου ἐξεικόνισις καταστάσεως ἀντικειμένων, τὰ ὅποια ἐκτείνονται ἐν χώρῳ. Ἀναλόγως δὲ τοῦ ὑποκειμένου τῆς περιγραφῆς διακρίνονται διάφορα εἴδη αὐτῆς· ἐκ τούτων δὲ συνήθως τὰ ἑξῆς προτείνονται εἰς τοὺς μαθητὰς:

α') Περιγραφή φυσικῶν τοπίων (κοιλᾶδος, λεκανοπεδίου, πηγῆς κλ.), τῶν ὁποίων τὸ σύνολον καὶ τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ ὑπέπεσαν εἰς τὴν ἀντίληψιν των.

β') Περιγραφή ἐντέχνων ἀνθρωπίνων κατασκευασμάτων (οἰκοδομήματος ἀξίου λόγου, οἷον ἐκκλησίας, μεγάρου, ἢ ἀξιοπεριέργου, οἷον ὑδρομύλου· μετὰ ταῦτα μᾶλλον πολυσυνθέτου κατασκευάσματος, οἷον λιμένος, πόλεως· τέλος καλλιτεχνημάτων, οἷον ἀγάλματος, μνημείου, εἰκόνης).

γ') Περιγραφή μηχανημάτων (ιδίως ὑπὸ μαθητῶν πρακτικῶν σχολῶν).

δ') Περιγραφή φυτῶν, οἷον δένδρων, ἀνθέων, ἐνιαυσίων φυτῶν, ὑδροβίων κλ.

ε') Περιγραφή ζώων.

στ') Περιγραφή προσώπων, ἤτοι περιγραφή ἐξεχόντων προσώπων ἢ φυλῆς ἢ τάξεως τινος προσώπων.

ζ') Περιγραφή διαφόρων ἀνθρωπίνων καταστάσεων, οἷον μάχης, ἐορτῆς, στρατιωτικῆς παρατάξεως κλ.

η') Περιγραφή φυσικῶν φαινομένων, οἷον ἀνατολῆς ἡλίου, πυρκαϊᾶς, τρικυμίας, πλημμύρας κ.τ.τ.

Σημ. α'. Ἐκ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν περιγραφῶν δὲν προτείνονται εἰς τοὺς μαθητὰς γεωγραφικαὶ περιγραφαί, διότι οὗτοι μεγάλας χώρας δὲν δύνανται νὰ διατρέξωσιν, οὐδὲ νὰ διερευνήσωσι αὐτάς καὶ

ἐπισκοπήσωσι δι' εὐρέος βλέμματος· δεύτερον περιγραφαὶ ὄρυκτων συνήθως δὲν ἐπιβάλλονται ὥς πολὺ ἀπλατὶ καὶ μὴ δυνάμεναι ὑπὸ τῶν μαθητῶν νὰ διατυπωθῶσιν εἰς πλήρεις ἐκθέσεις· τρίτον ἐκ τῶν περιγραφῶν ἀνθρωπίνων καταστάσεων αἱ περιγραφαὶ νόσων, ἐπειδὴ ἀπαιτοῦσιν εἰδικὰς γνώσεις καὶ αἱ περιγραφαὶ ἀψιθυμιῶν καὶ παθῶν, ὥς ὁ θυμός, ὁ φόβος κτλ. ἐπειδὴ ταῦτα ἀποτελοῦσι καθαρῶς ψυχικὰ φαινόμενα, δὲν πρέπει νὰ προτείνωνται εἰς τοὺς μαθητάς.

Σημ. β'. Εἰς τὰς κατωτέρας γυμνασιακὰς τάξεις, ἀφ' οὗ ἤδη οἱ μαθηταὶ ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου ἐσυνήθισαν νὰ γράφουν διηγήματα καὶ περιγραφάς, προκειμένου νὰ συνθέσουν ἐκτενέστερα διηγήματα, διαπλάττουσιν αὐτὰ εἰς περιγραφικὰ διηγήματα ἢ ἀντὶ ἀπλῶν περιγραφῶν συνθέτουσι διηγηματικὰς περιγραφάς· καὶ περιγραφικὰ μὲν διηγήματα λέγονται ἐκεῖνα τὰ διηγήματα, εἰς τὰ ὅποια μεταξὺ τῶν διαφόρων σημείων τῆς ἐξελέξεως τῆς πράξεως παρεντίθενται περιγραφαὶ τοποθεσιῶν ἢ καταστάσεων ἢ σταδίων φυσικοῦ φαινομένου, χωρὶς νὰ παύσῃ πανταχοῦ ἡ ἐκθέσις νὰ ἔχῃ τὸν χαρακτήρα διηγήματος· διηγηματικαὶ δὲ περιγραφαὶ λέγονται αἱ ἐκθέσεις, εἰς τὰς ὁποίας περιγράφεται μὲν κυρίως τόπος τις, ἀλλὰ παρεντίθεται μεταξὺ τῶν μερῶν τῆς περιγραφῆς καὶ ἡ ἐξεικόνισις γεγονότος τινός, τὸ ὅποτον συνέδη εἰς αὐτὸν τὸν τόπον.

3. **Ἡ ἐκφρασις.** — Τοιοῦτοτρόπως λέγεται πολὺ ἐναργῆς περιγραφῇ, παριστάσα τὸ ἀντικείμενον ὅπως προσέπεσεν εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ μαθητοῦ καὶ διεγείρουσα εἰς τὸν ἀναγνώστην ζωντανὰ συναισθήματα καὶ ἐντυπώσεις, ὅπως διηγέρθησαν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παρατηρητοῦ.

Ἡ ἐκφρασις λοιπὸν ἀπαιτοῦσα ἀρκετὴν ἱκανότητα περὶ τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης καὶ τὴν διὰ λόγου ἐκδήλωσιν τῶν συναισθημάτων, μόνον εἰς ἥδῃ ἡσκημένους περὶ τὰς περιγραφὰς μαθητάς τῆς Β' γυμνασιακῆς τάξεως εἶναι δυνατόν νὰ προτείνεται.

4. **Ὁ χαρακτηρισμός.** — Χαρακτηρισμός λέγεται ἡ ἀπεικόνισις τοῦ χαρακτήρος, ἥτοι τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ιδιοτήτων προσώπου τινός. Οὗτος εἶναι συγγενὴς πρὸς τὰς περιγραφὰς προσώπων· διότι ἐν ᾧ εἰς ταύτας περιγράφεται πρῶτον τὸ πρόσωπον καὶ ἐν γένει τὸ σῶμα, ἔπειτα τὸ πνεῦμα, ἥτοι αἱ πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ ιδιότητες τοῦ περιγραφομένου ἀνθρώπου, εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν ἐξετάζονται μόνον αἱ πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ ιδιότητες. Γὰρ προτεινόμενα δὲ εἰς τοὺς μαθητάς εἶδη τοῦ χαρακτηρισμοῦ εἶναι :

α') Ὁ χαρακτηρισμός ὀρισμένων ἱστορικῶν προσώπων.

β') Ὁ χαρακτηρισμός ποιητικῶν προσώπων (τῶν προσώπων ἐπικοῦ τινος ποιήματος, δράματός τινος κτλ.).

γ') Ἡ ἠθογραφία, ἥτοι ὁ χαρακτηρισμός λαῶν ἢ ἐθνῶν γνωστῶν ἐκ τῆς ἱστορίας, ἢ τῶν συγχρόνων κατοίκων πόλεως τινος ἢ κώμης, τὴν ὁποίαν ἐγνώρισαν οἱ μαθηταί, ἢ τάξεώς τινος ἀνθρώπων (π. χ. τῶν ὁρεσβίων ὀρισμένου νομοῦ).

δ') Ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ, ἥτοι ὁ χαρακτηρισμός τύπων τινῶν ἐνσαρκοῦντων ὀρισμένην ἀρετὴν ἢ κακίαν· οἷον ὁ ἄσωτος, ὁ δεισιδαίμων, ὁ ἐπιμελὴς μαθητής κτλ.

5. **Αἱ ἐπιστολαί.** — Αὗται χρησιμεύουσι πρὸς ἀνακοίνωσιν τῶν διανοημάτων μας εἰς πρόσωπα μακρὰν ἡμῶν εὐρισκόμενα. Καὶ δύ-

ναι αἱ ἐπιστολαὶ νὰ ἔχωσιν οἰονδήποτε περιεχόμενον· ἀλλὰ συνήθως ἀναφέρονται εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Ὡστε ἔχουσι στενὴν σχέσιν πρὸς τὰς διηγήσεις καὶ τὰς περιγραφάς.

Διὰ τοῦτο συγγενεῖς πρὸς τὰς ἐπιστολάς εἶναι καὶ αἱ αἰτήσεις, ἀναφοραί, ἀποδείξεις κτλ.

III. Ποῦ καὶ ἐκθέσεις ἀνήκουσιν εἰς τὸ φιλοσοφικὸν γένος.

— Ὅπως ἀνωτέρω ἐλέχθη, φιλοσοφικὸν γένος λέγεται ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκτίθενται ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος, ἢ τοὶ τὰ διανοήματα καὶ συναισθήματα εἴτε αὐτοῦ τοῦ γράφοντος εἴτε ἄλλων προσώπων. Ἐπειδὴ ὁμως αἱ ἐκθέσεις πρέπει νὰ ἐκφράζουσι τὴν ἀτομικότητα τῶν παίδων, διὰ τοῦτο τὰ ἐν αὐταῖς διανοήματα καὶ συναισθήματα πρέπει νὰ εἶναι ἴδια τῶν μαθητῶν. Ἀλλὰ τὰ μὲν διανοήματα, ἢ τοὶ αἱ ἐννοιαί, αἱ κρίσεις, οἱ συλλογισμοὶ καὶ αἱ παντὸς εἶδους ἀποδείξεις, πρέπει νὰ ἀναφέρονται εἰς ὀρισμένον κύκλον γνώσεων ἢ παραστάσεων, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐκ τῆς ἐμπειρίας, τὰ δὲ συναισθήματα πάλιν διὰ νὰ γεννηθῶσι, πρέπει νὰ προϋπάρξωσιν ἀντιλήψεις καὶ γνώσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας νὰ διατεθῇ ἡ ψυχὴ εὐαρέστως ἢ δυσαρέστως. Ὡστε αἱ εἰς τὸ φιλοσοφικὸν γένος ἀνήκουσαι ἐκθέσεις ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας, ἀλλὰ δηλοῦσι τὰ διανοήματα αὐτοῦ τοῦ γράφοντος μαθητοῦ περὶ ὀρισμένου κύκλου γνώσεων ἢ τὰ ἐκ τοῦ κύκλου τούτου προερχόμενα συναισθήματα τοῦ γράφοντος. Διὰ τοῦτο λέγομεν, ὅτι αἱ τοιαῦται ἐκθέσεις φέρουν ὑποκειμενικὸν χαρακτήρα, ἐν ᾧ αἱ εἰς τὸ ἱστορικὸν γένος ἀνήκουσαι ἐκθέσεις φέρουσιν ἀντικειμενικὸν χαρακτήρα, διότι παρέχουσιν εἰκόνα γεγονότων καὶ ἀντικειμένων συμφωνοῦσαν μὲ τὴν πραγματικότητα, αἱ δὲ ὑποκειμενικαὶ προσθῆκαι τοῦ γράφοντος εἶναι πολὺ περιωρισμέναι καὶ κατέχουσι δευτερεύουσαν θέσιν.

Αἱ εἰς τὸ φιλοσοφικὸν γένος ἀνήκουσαι σχολικαὶ ἐκθέσεις εἶναι :

1. **Συγκρίσεις**, ἐν ταῖς ὁποίαις ἐξετάζονται αἱ μεταξὺ δύο ἀντικειμένων ὁμοιότητες καὶ διαφοραί.

Ἀπὸ τῶν συγκρίσεων διακρίνονται τὸ μὲν οἱ παραλληλισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ἐξετάζονται μόνον αἱ ὁμοιότητες, τὸ δὲ αἱ ἀντιθέσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐξετάζονται αἱ διαφοραὶ μεταξὺ δύο ὁμοειδῶν ἀντικειμένων, ἢ τοὶ προσώπων, λαῶν, ζώων, καταστάσεων κτλ.

2. **Παρατηρήσεις**. — Παρατηρήσεις λέγονται αἱ ἐκθέσεις ἐκεῖναι, εἰς τὰς ὁποίας οἱ μαθηταὶ γράφουσι πᾶν ὅ,τι ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως ἢ ἐξ ἐγνώρισαν περὶ οἰονδήποτε ἀντικειμένου. Ὡστε ἐν ταῖς παρατηρήσεσι γράφουσι πᾶν ὅ,τι εἶδον ἢ ἔμαθον ἢ ἀνεύρον ἢ συνησθάνθησαν περὶ τοῦ ὑποκειμένου τῆς ἐκθέσεως· ἐξηγουσὶ τὴν φύσιν, τὴν ἑκτασιν, τὴν σπουδαιότητα, τὰς ιδιότητας, τὴν ἐνέργειαν, ἐπίδρασιν καὶ σχέσιν αὐτοῦ πρὸς ἄλλα ἀντικείμενα.

Εἶδη τῶν παρατηρήσεων εἶναι ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν :

α') Παρατηρήσεις ἀναφερόμεναι εἰς χώρας μετὰ τῶν κατοίκων των, εἰς τοπία, φυσικὰ φαινόμενα, ζῶα κ.τ.τ.

β') Παρατηρήσεις ἀναφερόμεναι εἰς ἱστορικὰ γεγονότα ἢ ποιητικὰς καταστάσεις ἢ πρόσωπα.

γ') Παρατηρήσεις ἀναφερόμεναι εἰς περὶ ἢ ποιητικὰ λογοτεχνήματα.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως δύναται νὰ γίνῃ διαίρεσις τῶν παρατηρήσεων, ἀναλόγως τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον διαπλάσσονται αὗται :

α') Εἰς παρατηρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐξετάζεται ἀπὸ πάσης ἀπόψεως

ἀντικειμένον τι καὶ γίνεται πλήρης ἐμβαθύνσεις εἰς αὐτό· τοιαῦται εἶναι ἔχειναι, εἰς τὰς ὁποίας ἐξετάζεται χώρα τις, ἴδρυμα κ.τ.λ. π.χ. αἱ μὲν τῶν Χριστιανῶν.

β') Εἰς παρατηρήσεις εἰς τὰς ὁποίας ἐκτίθενται αἱ ἐντυπώσεις καὶ τὰ διανοήματα, ἅτινα προκαλοῦνται ἐκ τινος φυσικοῦ φαινομένου ἢ συμβεβηκότος ἱστορικοῦ ἢ ἀναφερομένου εἰς τὴν ποίησιν· π.χ. παρατηρήσεις ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ ἀστερόεντος οὐρανοῦ. Αὗται πλησιάζουν πρὸς τὰς ἐκφράσεις καὶ τὰ λυρικά ποιήματα.

γ') Εἰς ἀναλύσεις διαφόρων λογοτεχνημάτων ἢ ἐμβαθύνσεις εἰς τὸ νόημα, τὸν σκοπὸν, τὰ μέσα τῆς ἐπιτυχίας τὰ χρησιμοποιοιθέντα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως εἰς τὸ διασαφύμενον λογοτέχνημα.

3. Πραγματεῖαι.—Οὕτω λέγονται αἱ ἐκθέσεις, εἰς τὰς ὁποίας λεπτομερῶς ἀνερευνᾶται ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀντικειμένον τι συγκεκριμένον, ἢ ἀφηρημένη τις ἔννοια, ἢ ἐξετάζεται ἡ ὀρθότης κρίσεως ἢ γνώμης τινὸς (τῆς θέσεως).

Αἱ πραγματεῖαι δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν:

α') Εἰς πραγματείας περὶ συγκεκριμένων ἀντικειμένων· π.χ. περὶ τῆς ὠφελείας τῶν δασῶν.

β') Εἰς πραγματείας περὶ ἀφηρημένων νοημάτων καὶ δὴ:

αα') περὶ ἐννοιῶν, εἴτε πρόκειται περὶ μιᾶς ἐννοίας εἴτε περὶ περισσοτέρων τῆς μιᾶς συγγενῶν ἐννοιῶν· π.χ. ἡ φιλία—θάρος, τόλμη, ἀνδρεία.

ββ') περὶ κρίσεων· π.χ. οὐδὲν κρυπτόν ὃ μὴ φανερόν γενήσεται.

Ὅταν δὲ λαμβάνεται ὑπ' ὅψιν μόνον ὁ τρόπος τῆς ἐξετάσεως, αἱ πραγματεῖαι διαιροῦνται:

α') Εἰς διασαφήσεις, ἥτοι ἐρμηνείας ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τοῦ περιεχομένου ἐννοίας τινὸς ἢ κρίσεως.

β') Εἰς κυρίως πραγματείας, κατὰ τὰς ὁποίας μετὰ ἐρμηνεϊαν κρίσεώς τινος (ἂν εἶναι ἀνάγκη ἐρμηνείας) ἀποδεικνύεται ἡ ὀρθότης ἢ μὴ αὐτῆς ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν.

Ἡμεῖς δὲ λαμβάνοντες ὑπ' ὅψιν καὶ τὸ ὑποκείμενον τῆς πραγματείας καὶ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ἐξετάζομεν αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον, διαιροῦμεν τὰς σχολικὰς πραγματείας ὡς ἑξῆς:

α') Εἰς διασαφήσεις ἐννοιῶν· π.χ. ἡ φιλία.

β') Εἰς διασαφήσεις γνωμῶν, καθ' ὧς ἐρμηνεύεται πρότασίς τις, καθ' ἑαυτὴν ἀληθής· π.χ. γινώθι σαυτόν.

γ') Εἰς ἀναπτύξεις παροιμιῶν.

δ') Εἰς ἱστορικὰς πραγματείας.

ε') Εἰς ἀποδεικτικὰς πραγματείας.

στ') Εἰς ἐρμηνευτικὰς καὶ ἀποδεικτικὰς πραγματείας.

Ἐὰν ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον τὰς εἰς τὸ ἱστορικὸν γένος ἀνηκούσας ἐκθέσεις παρατηροῦμεν ὅτι μόνον τὰ διηγήματα, αἱ περιγραφαὶ καὶ αἱ εἰς τὰ τοῦ καθημερινοῦ βίου ἀναφερόμεναι ἐπιστολαὶ φέρουσιν ἀντικειμενικὸν χαρακτήρα, δηλαδὴ ἐξετάζουσι τὰ ἀντικείμενα, ὅπως ἐγνώσθησαν διὰ τῆς ἰδίας καὶ ξένης ἀντίληψως καὶ ἀνήκουσιν ἐντελῶς εἰς τὸ ἱστορικὸν γένος· ἐν ᾧ αἱ ἐκφράσεις καὶ οἱ χαρακτηρισμοὶ ὑποβάλλουσιν ὑπὸ τὴν ἀντικειμενικὴν ἀντίληψιν τὴν ὕλην, τὴν ὁποίαν λαμβάνουσιν ἐκ τοῦ ἑξωτερικοῦ κόσμου καὶ τοιοῦτοτρόπως πλησιάζουν εἰς τὸ φιλοσοφικὸν γένος. Καθ' ὅμοιον τρόπον αἱ συγκρίσεις καὶ αἱ

παρατηρήσεις ἀνήκουσι μὲν εἰς τὸ φιλοσοφικὸν γένος, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ γράφων ὅσα διανοήθη καὶ συνησθάνθη, παρεμβάλλει κατὰ τὴν ἐξεικονίσιν γεγονότων καὶ ἀντικειμένων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο τὰ εἶδη αὐτὰ τῶν ἐκθέσεων πλησιάζουσιν εἰς τὸ ἱστορικὸν γένος.

Τρίτον γένος λόγου μετὰ τὸ ἱστορικὸν καὶ φιλοσοφικὸν εἶναι τὸ ῥητορικὸν γένος. Ἄλλ' οἱ ῥητορικοὶ λόγοι δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὰ εἶδη ἐκεῖνα τῶν ἐκθέσεων, τὰ ὁποῖα κανονικῶς προτείνονται εἰς μαθητάς· ἄλλοτε ἐδιδάσκετο ἡ ῥητορικὴ εἰς τὰ σχολεῖα ἡμῶν· τώρα ὅμως οὔτε ἡ ῥητορικὴ διδάσκεται εἰς αὐτά, διότι δὲν δύναται αὕτη νὰ ἀνήκῃ εἰς τὰ συντελοῦντα πρὸς ἐγκύκλιον μόρφωσιν μαθήματα οὔτε ὡς ἐκθέσεις εἶναι δυνατόν νὰ δίδωνται ὁλόκληροι ῥητορικοὶ λόγοι, οὔτινες καὶ διὰ τὴν ἔκτασιν τῶν δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀπλᾶι συνθετικαὶ ἀσκήσεις καὶ ἀπαιτοῦσιν ἐμπειρίαν τῶν τοῦ κόσμου καὶ εὐτροφίαν ἀνωτέραν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ παιδός.

Τὰ ἀνωτέρω λοιπὸν ἀναφερόμενα εἶδη τῶν ἐκθέσεων ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ γένους εἶναι τὰ μόνα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ προτείνωνται εἰς τοὺς μαθητάς τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως· ταῦτα ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ διδάσκων πρέπει μετὰ τὴν κατ' οἶκον ἐκλογὴν τοῦ θέματος τῆς ἐκθέσεως, τὸ ὁποῖον θὰ προτείνῃ εἰς τοὺς μαθητάς του, νὰ σκεφθῇ εἰς ποῖον ἐκ τῶν εἰδῶν τῶν ἐκθέσεων θὰ ἀνάγεται ἡ ἐκθεσις, τὴν ὁποίαν θὰ γράψωσιν οἱ παῖδες· ἔπειτα δὲ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν, ὅσα λέγονται ἐν τοῖς ἐπομένοις, θὰ καταρτίσῃ τὸ σχέδιον αὐτῆς. Διότι πᾶσα ἐκθεσις πρέπει ν' ἀποτελῇ κανονικόν τι λογικὸν οἰκοδόμημα καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ διαπλάσσεται κανονικῶς ὡς λογοτέχνημά τι, ὅσονδῃποτε ἀπλοῦν καὶ σύντομον καὶ ἂν εἶναι. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκθεσις πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς ὀρισμένον τι εἶδος, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἀνεφέρομεν ἀνωτέρω καὶ περὶ τῶν ὁποίων θὰ κάμωμεν ἐκτενέστερον λόγον εἰς τὰ ἐπόμενα· οὐδαμῶς δὲ ἐπιτρέπεται νὰ προτείνωνται ἐκθέσεις μὴ ἀνήκουσαι εἰς ὀρισμένον τι εἶδος, καὶ νὰ μὴ ἔχῃ ὁ διδάσκων σαφὴ γνῶσιν εἰς ποῖον ἐκ τῶν λεχθέντων εἰδῶν ἀνήκει ἐκάστη προτεινομένη ἐκθεσις (Scharrelmann ἐν Päd. Jahresch. 1917, Weckel ἐν D. Sch. 1917 H. 5 κ. ἀ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

1. Διαίσεις τῆς ἐργασίας τῆς ἐκθέσεως.

Ἡ ἐργασία, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτελεῖται ἡ ἐκθεσις, εἶναι ποικίλη· διότι οἷονδῃποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ θέμα, ὁ γράφων πρέπει πρῶτον νὰ ἀνέρῃ τὰ γεγονότα ἐκεῖνα ἢ διανοήματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐκθέσῃ· δευτέρον πρέπει νὰ σκεφθῇ τὴν σειρὰν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ κατατάξῃ τὰ ἀνενεργήντα γεγονότα ἢ καὶ διανοήματα· καὶ τρίτον διὰ ποῖον γλωσσικοῦ ἐπενδύματος θὰ περιβάλλῃ ταῦτα καὶ δεόντως θὰ ἀναπτύξῃ.

Κατὰ ταῦτα τριπλῇ εἶναι ἡ ἐργασία τῆς ἐκθέσεως:

1. Ἡ εὗρεσις (inventio), ἥτοι ἡ προσεκτικὴ ἐξέτασις τοῦ θέματος πρὸς ἀνέυρεσιν τῶν γεγονότων καὶ διανοημάτων, ἅτινα σχετίζονται

πρὸς αὐτό, τῶν αἰτίων, τῶν ὁποίων ταῦτα εἶναι ἀποτέλεσμα καὶ τῶν διανοημάτων καὶ τῶν συναισθημάτων, ἅτινα ἐξ αὐτῶν προέρχονται.

2. Ἡ διάταξις (dispositio), κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ αἰτία, γεγονότα, διανοήματα καὶ συναισθήματα τοποθετοῦνται κατὰ τὴν μάλιστα ἀρμοζούσαν τάξιν, ὥστε νὰ συμπλέκωνται λογικῶς πρὸς ἄλληλα, νὰ ἐξαίρωνται τὰ σπουδαιότερα καὶ ἀποτελῶσι σύνολόν τι σαφές, πειστικόν καὶ εὐχάριστον.

3. Ἡ ἀνάπτυξις (1) (ἢ λεκτικόν, λέξεις, ἐξηγητικὰ κ. ἄ.), ἥτοι ἡ περιβολὴ διὰ καταλλήλων λέξεων καὶ διὰ φράσεων ἀρμοζουσῶν καὶ λόγου πλήρους διατύπωσης τῶν πράξεων τούτων, διανοημάτων καὶ συναισθημάτων, ὥστε ταῦτα ἐντελῶς νὰ κατανοηθῶσι καὶ ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις σαφῶς νὰ παραστοθῶσι καὶ ζωηρῶς εἰσδύσωσιν εἰς τὴν ψυχὴν καὶ διεγείρωσι τὸ συναισθητικὸν τοῦ ἀναγνώστη. Ὁνομάζεται δὲ ἡ τοιαύτη ἐργασία ἀνάπτυξις, διότι φυσικῶς ἡ διὰ λόγου πλήρης διατύπωσις τῶν διανοημάτων ἀπαιτεῖ καὶ πολὺ περισσοτέρας λέξεις καὶ φράσεις τῶν ἐν τῇ διατάξει τεθεισῶν καὶ τὸν λόγον ἐν γένει σχηματίζει πολὺ ἐκτενέστερον.

2. Περὶ εὐρέσεως.

Πρὸ πάσης σκέψεως, ἥτις θὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν συλλογὴν τῆς ἀναγκαίας ὕλης τῆς ἐκθέσεως, πρέπει νὰ προηγηθῇ ἡ πλήρης καὶ σαφὴς κατανόησις τοῦ θέματος.

Εἰς τὰ διηγήματα, τὰς περιγραφὰς καὶ τὰς λοιπὰς ἐκθέσεις τοῦ ἱστορικοῦ γένους ἡ κατανόησις τοῦ θέματος συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρωσιν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν συνείδησίν των τὸ ὑποκείμενον τῆς ἐκθέσεως σαφές, ἥτοι ἐντελῶς διακεκριμένον ἀπὸ ἄλλα ἀντικείμενα, πλήρες, ἥτοι καθ' ὅλας τοὺς λεπτομερείας καὶ εὐκρινές, ἥτοι μὲ σαφήνειαν ἐκάστης τῶν λεπτομερειῶν, δηλαδὴ τῶν ἐπὶ μέρους γεγονότων καὶ παραστάσεων αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσιν αὐτό. Διὰ τῆς τοιαύτης ἀναπαράστασος αὐτοῦ ὅχι μόνον γινώσκουσιν οἱ μαθηταὶ τὴν ἑκτασιν τοῦ θέματος, ἀλλὰ καὶ τὰ ὅρια μέχρι τῶν ὁποίων ἐκτείνεται καὶ τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ἐργασίαν των δὲν θὰ ὑπερβῶσιν.

Μετὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην πολλάκις εἶναι ἀνάγκη νὰ καθορισθῇ τὸ εἶδος τῆς ἐκθέσεως· διότι ἐνίοτε οἱ μαθηταὶ πλανῶνται περὶ τοῦτο καὶ ἀρχίζουν νὰ διηγῶνται, ἐκεῖ ὅπου ἔπρεπε νὰ περιγράφωσιν ἢ χαρακτηρίζωσι, συντάττουσιν ἅπλουν διήγημα ἀντὶ περιγραφικοῦ διηγήματος, συνθέτουσι περιγραφικὸν διήγημα ἀντὶ διηγηματικῆς περιγραφῆς π. χ. «τὸ συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων ναυάρχων πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας» δύναται νὰ ἐκτεθῇ διαφόρως, ἀναλόγως τοῦ διηγηματικοῦ ἢ περιγραφικοῦ χαρακτῆρος, τὸν ὁποῖον θέλομεν νὰ προσδώσωμεν εἰς τὴν ἐκθεσιν. Διὰ τοῦτο ὁ διδάσκων πρέπει νὰ ἔχῃ σαφὴ γνῶσιν ἐκ τῶν προτέρων, τί κυρίως ἐπιζητεῖ διὰ τοῦ δοθέντος θέματος καὶ θὰ ὀρίσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς ἢ θὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς νὰ ἀνεύρωσιν ἀκριβῶς τὸ εἶδος τῆς ἐκθέσεως.

Ἐπειτα ὁ μαθητὴς κατ' ἀρχὰς μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ διδάσκοντος καὶ ἔπειτα μόνος του προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρῃ ἀκριβῶς, ὥστε καὶ διὰ

(1) Προετιμήσαμεν τὸν ὅρον τοῦτον τοῦ παρ' ἀρχαίοις συνήθους, ὡς διασαφηνίζοντα πληρέστερον τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐργασίας.

λέξεων νὰ τὰ διατυπώσῃ, τὰ διάφορα γεγονότα ἐκ τῶν ὁποίων ἀπαρτίθεται τὸ σύνθετον γεγονός, ἐξ οὗ ἀποτελεῖται τὸ διήγημα, ἢ τὰ διάφορα μέρη ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἀντικείμενόν τι, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ περιγραφῇ. Πρέπει λοιπὸν ἀφ' οὗ ἀνεύρῃ ταῦτα, νὰ τὰ διακρίνῃ σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἀπαριθμήσῃ αὐτά· π. χ. ἔστω τὸ θέμα: «Πατήρ τις παίζων μετὰ τοῦ υἱοῦ του παρὰ τὸν ποταμόν, ἐξ ἀμελείας δὲν προσέλαβε τὸν πνιγμόν του· ἀπελπισθεὶς ἐκ τούτου ὁ πατὴρ ἀπηνήθη τὸν κόσμον». Ἐν τούτῳ διακρίνονται αἱ ἐξῆς πράξεις: 1) ἡ παιδιά· 2) ἡ πῶσις τοῦ υἱοῦ εἰς τὸν ποταμόν· 3) αἱ προσπάθειαι τοῦ πατρὸς πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ· 4) ὁ πνιγμός· 5) ἡ ἀπελπισία τοῦ πατρὸς· 6) ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κόσμου καὶ 7) τὸ ὅτι ἐγένεε μοναχός.—Εἰς τὸ θέμα «περιγραφὴ τῆς ἐν τῷ κήπῳ μας λεμονέας» διακρίνονται τὰ ἐξῆς μέρη: 1) ὁ κορμὸς τοῦ δένδρου· 2) οἱ κλάδοι καὶ κλώνοι· 3) τὰ φύλλα· 4) τὰ ἄνθη· 5) οἱ καρποὶ κτλ.

Ἄλλ' ὅλα τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα ἐν τινι θέματι περιλαμβάνονται, δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἀξίαν· διὰ τοῦτο λέγομεν, ὅτι ἐκ τῶν γεγονότων κυριώτερα εἶναι τινι ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς περιγραφῆς μερικὰ μᾶς προξενοῦν μεγαλύτεραν ἐντύπωσιν. Ἐν δὲ τῶν γεγονότων θεωρεῖται ὡς τὸ κυριώτερον γεγονός ἢ μία ἐκ τῶν ἐντυπώσεων θεωρεῖται ἡ σπουδαιότερα, ἢ ὁποῖα λέγεται κυρία ἐντύπωσις.

Εἰς ἐκάστην διήγησιν λέγεται κύριον γεγονός ἢ κύρια γεγονότα, ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ὅλα τὰ λοιπά, τὰ ἐν τῇ διηγῇ ἀναφερόμενα, εἶναι ἢ αἰτία ἢ διάφοροι αὐτῶν ἐκδηλώσεις ἢ ἀποτελέσματα. Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ παρατεθέντι θέματι διηγήματος εἶναι φανερόν, ὅτι κύριον γεγονός εἶναι ὁ πνιγμός· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ σύρωμεν δύο γραμμὰς κάτωθεν τῆς λέξεως, διὰ νὰ τὴν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ ἀναπτύξωμεν τὸ γεγονός τοῦτο περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο μέρος. Παρὰ τοῦτο κύριον ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ πατρὸς ἀπὸ τὸν κόσμον· διὰ τοῦτο θὰ σύρωμεν μίαν γραμμὴν κάτωθεν τῆς φράσεως «ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κόσμου», διὰ νὰ ἀνευρεθῶσι κατόπιν διάφοροι χαρακτηριστικαὶ τῆς πράξεως αὐτῆς λεπτομέρειαι.

Εἰς τὴν περιγραφὴν κυρία ἐντύψεις εἶναι τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὸ ὅλον περιγραφόμενον ἀντικείμενον μᾶς διεγείρει περισσότερον τὴν προσοχὴν καὶ προκαλεῖ μεγαλύτερον τὸ ἐνδιαφέρον μας· π. χ. ὁ ὕψας ἐν περιγραφῇ κοιλάδος· χωρίον τι ἐν περιγραφῇ πεδιάδος· τὸ μειδίαμα ἐν περιγραφῇ τοῦ ἀγάλλματος τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους· ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου ἀναδυόμενος ἐκ τῆς θαλάσσης, εἰς περιγραφὴν τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου κτλ. Ἐνίστε κυρία ἐντύψεις θεωρεῖται καὶ συναίσθημά τι, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν παρατήρησιν ἀντικείμενον τινὸς διεγερόμενον, τοσοῦτον διακρίνεται ἀπὸ ὅλων τῶν ἐξ αὐτοῦ συναισθημάτων, ὥστε ἐντελῶς κυριεύει τὴν συνείδησιν τοῦ παρατηρητοῦ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ τοιοῦτον συναίσθημα ἐπικρατεῖ καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν περιγραφὴν καὶ χωρὶς πολλάκις νὰ περιγραφῇ ἰδιαίτερός, προσδίδει εἰς τὴν ὅλην ἔκθεσιν τὸν ἰδιάζοντα αὐτῆς χρωματισμόν, ἥτοι γενικὴν τινα χροιάν λύτης, εὐχαριστίας, ἐγκαρτερήσεως· π. χ. τὸ συναίσθημα τῆς παρελθούσης εὐτυχίας εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ μέρους, εἰς τὸ ὁποῖον διήλθον τὰ πρῶτα ἔτη τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας.

Μελέτη σχετικῶν βοηθημάτων. — Μετὰ ταῦτα ὁ μαθητὴς θὰ προβῇ, ἐὰν τοῦτο ἀπαιτῇ τὸ θέμα, εἰς τὴν μελέτην πάντων τῶν πρὸς

αὐτὸ σχετιζομένων ζητημάτων. Πολλάκις δηλαδὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ μελετηθῶσιν ἐκ τῆς γεωγραφίας καὶ φυσικῆς ἢ φύσεως τοῦ ἐδάφους καὶ οἱ κλιματολογικοὶ ὅροι τοῦ τόπου καὶ τῆς ὥρας τοῦ ἔτους, κατὰ τὴν ὁποίαν ὑποτίθεται ὅτι ἐγίνε τὸ πρὸς ἐκθεσιν γεγονός· ἢ νὰ γνωσθῶσιν ἀκριβέστερον τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν χρόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους συνέβη τὸ γεγονός τοῦτο. Ἄλλοτε εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐρευνηθῶσιν ἐκ τῆς ιστορίας ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ σπουδαιότης τῶν προσώπων τοῦ θέματος, ἂν εἶναι ἱστορικά· ἂν δὲ τὰ πρόσωπα εἶναι φανταστικά, τότε οἱ μαθηταὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ καθηγητοῦ πρέπει νὰ διαγράψωσιν ἐκ τῶν προτέρων τὸν χαρακτήρα τῶν, ὥστε αἱ παριστανόμεναι ἐν τῷ διηγήματι πράξεις νὰ εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὸν χαρακτήρα τῶν προσώπων. Ὅταν δὲ οἱ μαθηταὶ μελετῶσιν ἐκτενέστερόν τι βοήθημα, πρέπει νὰ διαιορέσωσιν αὐτὸ εἰς τμήματα· μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν δὲ ἐκάστον τμήματος, ὥστε νὰ λάβωσιν γενικὴν τοῦ ὅλου γνῶσιν, θὰ ἐπαναγνώσωσιν αὐτό, ἐν ᾧ ὁ νοῦς τῶν θὰ εἶναι προσηλωμένος εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀναγνώσεως· κατὰ ταύτην δὲ ἢ μετ' αὐτὴν θὰ κρατήσωσι τὰς ἀναγκαίας σημειώσεις.

Εὐνόητον δὲ καθίσταται ἐκ τούτων, ὅτι δὲν πρέπει νὰ αντιγράφωνται, κατὰ λέξιν ἢ κατὰ τι μεταβεβλημένα, μέρη ἐκ τῶν ἀναγνωσθέντων βοηθημάτων, ἵνα συγκολλῶνται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀτελῶς μετὰ τὴν λοιπὴν ἐκθεσιν· ἀρκοῦσι πρὸς τὴν ἐργασίαν τῆς ἐκθέσεως ἢ κατανόησις τῶν ἀναγνωσθέντων, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ λάβωσιν οἱ μαθηταὶ μόνον τὸ ἀναγκαῖον ὕλικόν πρὸς πληρεστέραν διαφώτισιν ἐκείνου, τὸ ὁποῖον θέλουσι νὰ παραστήσωσιν ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν.

Ἡ ἀνεύρεσις τῶν λεπτομερειῶν ἐν τῇ ἐκθέσει.—Μετὰ τὴν κατανομήν τῶν μερῶν τῆς ἐκθέσεως, τὴν ἐκτίμησιν τῆς σχετικῆς τῶν σπουδαιότητος καὶ τὴν μελέτην τῶν σχετικῶν βοηθημάτων, ὁ μαθητὴς ὀφείλει νὰ ἀνεύρῃ ὅλας τὰς λεπτομερείας, διὰ νὰ παρασταθῇ πλήρως τὸ ὑποκείμενον τῆς ἐκθέσεως.

Ἵνα ἀνευρεθῶσιν ὅλαι αἱ λεπτομέρειαι ἀντικειμένου τινός, πρέπει τοῦτο νὰ ἐξετασθῇ ἀπὸ διαφόρων ἀπόψεων. Αἱ διάφοροι δὲ αὐταὶ ἀπόψεις ἐκαλοῦντο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους τόποι· ἐπεὶ δὲ ἦσαν οἱ αὐτοὶ εἰς πολλὰ εἶδη ἀντικειμένων, ἐκαλοῦντο κοῖνοι τόποι αἱ ἀπόψεις κατὰ τὰς ὁποίας εἶναι δυνατόν νὰ ἀνερευνηθῶσι λεπτομερῶς τὰ διάφορα ἀντικείμενα.

Κατὰ τούτους ἂν ἐν τινι ὑποθέσει ὑπάρχουν πρόσωπα πρέπει: α') νὰ ἐξετασθῶσιν ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτὰ μεμονωμένα, ἥτοι ἡ ἐξωτερικὴ τῶν κατάστασις, ἡλικία καὶ σωματικαὶ τῶν ιδιότητες, ἔπειτα ἡ πνευματικὴ τῶν κατάστασις, ἡ σπουδαιότης καὶ τέλος ἡ περὶ αὐτῶν κρίσις καὶ αἱ ὁμοιότητες κ.λ. πρὸς ἄλλους ἀνθρώπους· β') ἐξετάζονται αὐτὰ καθ' ὁμάδας, ἂν οὕτως ἐμφανίζονται καὶ ἀνερευνῶνται αἱ σχέσεις τῶν, αἱ ὁμοιότητες ἢ αἱ διαφοραί.

Δεύτερον ἐξετάζεται ὁ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον ἐγίνε τὸ ἐκτιθέμενον γεγονός· ἐπὶ πόσον διὰ τούτου προήχθη ἢ ἠμποδίσθη ἢ ἐπιχειρήσεις ἢ ἡ ἐκτέλεσις πράξεώς τινος ἢ κατὰ πόσον ἡ τοποθεσία συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ γίνῃ τὸ ἐν αὐτῷ ἀντικείμενον, ὅπως ἐγίνεν.

Τρίτον ἐξετάζεται ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον ἐγίνεν· ἂν ἐνδιαφέρῃ τὸν γράφοντα, ἂν ἐγίνεν ἡμέραν ἢ νύκτα, ἂν ἔξη σημασίαν τὸ ὅτι ἐγίνε χειμῶνα ἢ θέρος, ἢ ἂν ἐγίνεν εἰς παρελθόντας χρόνους καὶ ποίους καὶ ἂν αὐτοὶ δικαιολογῶν ἢ ἐξηγοῦν τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ.

Τέταρτον εξετάζονται αὐταὶ αἱ πράξεις ἢ τὰ συμβεβηκότα· καὶ πρῶτον οἱ μαθηταὶ ἐρευνῶσι τὰς ἀφορμὰς καὶ αἰτίας αὐτῶν· αὐταὶ δύνανται νὰ εἶναι ἐσωτερικαί, ἥτοι ἐλατήρια ἐνυπάρχοντα εἰς τὰ ἐνεργοῦντα πρόσωπα εἴτε εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, εἴτε ἐξωτερικαί, προερχόμεναι ἐξ ἐξωτερικῶν ἄλλων γεγονότων· ἔπειτα εξετάζουσι τὴν ἀρχήν, τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὸ τέλος καὶ κατόπιν τὰς ἐπιδράσεις ἐπὶ ἄλλων πραγμάτων καὶ τὰ ἀποτελέσματα. Προκειμένου δὲ περὶ πραγμάτων οἱ μαθηταὶ εξετάζουσι τὸ γένος καὶ τὸ εἶδος, τὴν φύσιν, τὰς ιδιότητας, τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν μορφήν ἐκάστων ἐκ τῶν μερῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται τὸ ὅλον ἀντικείμενον.

Ἀφ' οὗ δὲ εξετάζονται αἱ πράξεις, πρέπει νὰ ἐξετασθῶσι καὶ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς ἐκτέλεσιν πράξεώς τινος· ταῦτα δύνανται νὰ ἐνυπάρχουσιν εἰς τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον, οἷον αἱ σωματικαί, πνευματικαί ἢ ἡθικαὶ ιδιότητες αὐτοῦ, εἴτε νὰ ἀνευρίσκονται εἰς ὁχέςσεις μετ' ἄλλων προσώπων, εἰς ἀδυναμίας τῶν ἐναντίων καὶ εἰς μεμονωμένας ἐνεργείας.

Συναφὴς πρὸς τὴν ἐξέτασιν τῶν μέσων εἶναι καὶ ἡ τοῦ τρόπου, ἥτοι προκειμένου μὲν περὶ πράξεων κατὰ ποῖον τρόπον καὶ κατὰ ποῖαν ἀκολουθίαν αὐταὶ διεξήχθησαν καὶ ἔγιναν, προκειμένου δὲ περὶ πραγμάτων κατὰ ποῖαν μορφήν παρουσιάζεται εἰς ἡμᾶς ἡ πραγματικὴ τῶν οὐσία.

Ἐφ' ὅσον διὰ τῆς ἐξετάσεως ταύτης, ἀδιαφόρως ἂν γίνεται αὕτη κατὰ τὴν ἀνωτέρω σημειουμένην ἢ ἄλλην σειρὰν, ἀνευρίσκουσιν οἱ μαθηταὶ λεπτομερείας, ἀναγράφουσιν αὐτὰς κάτωθεν τῶν σημειώσεων, τὰς ὁποίας ἐκράτησαν κατὰ τὴν μελέτην τῶν σχετικῶν βοηθημάτων. Ἐπειτα ἐπαναγινώσκουσι τὰς σημειώσεις ταύτας· ἡ ἐπανόγνωσις αὕτη δύναται νὰ ὑπενθυμίῃ εἰς αὐτοὺς νέας λεπτομερείας· ταύτας δὲ ἀναγράφουσι διὰ βραχέων παρὰ τὰς προηγουμένας.

Ἀκανόνιστος καὶ κανονικὴ εὕρεσις. — Ὁ ἀνωτέρω ἐκτεθεὶς τρόπος τῆς εὐρέσεως, κατὰ τὸν ὁποῖον μετὰ τὴν κατανόησιν τῆς σημασίας τοῦ θέματος καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν μερῶν προβαίνουν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ θέμα βοηθημάτων καὶ εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν λεπτομερειῶν, σημειοῦντες διὰ βραχέων ὅσα ἀνευρίσκουσι, καλεῖται ἀκανόνιστος εὕρεσις. Τὸ δι' αὐτῆς δὲ ἀνευρεθὲν ὕλικόν κατατάσσουσι διὰ τῆς γινομένης μετὰ ταῦτα ἐργασίας τῆς διατάξεως.

Εἶναι δυνατόν ὅμως, ἀφ' οὗ οἱ μαθηταὶ διακρίνωσι τὰ μέρη τοῦ θέματος, νὰ κανονίσωσι ποῖον ἐξ αὐτῶν θὰ πραγματευθῶσι πρῶτον, ποῖον δεύτερον κ. ο. κ. καὶ μετὰ ταῦτα νὰ ὀρίσωσιν ἐκ ποίων δευτερευόντων μερῶν ἀποτελεῖται ἕκαστον πρωτεῦον μέρος καὶ ἀκόμη τὴν σειρὰν τῶν δευτερευόντων μερῶν. Κατόπιν ἐξετάζουσι τὰς ἐμπεριεχομένας εἰς ἕκαστον θέμα λεπτομερείας· κατὰ τὴν τοιαύτην δ' ἐργασίαν πιθανὸν νὰ μεταβάλωσι καὶ τινα σειρὰν τῶν μερῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐργασία τῆς εὐρέσεως γίνεται ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐργασίας τῆς διατάξεως. Ἡ τοιαύτη ἐργασία λέγεται κανονικὴ εὕρεσις.

Ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι ἡ εὕρεσις δὲν πρέπει νὰ γίνεται γραπτῶς μετὰ τὴν κατανόησιν τῆς σημασίας τοῦ θέματος καὶ τὴν μελέτην τῶν σχετικῶν βοηθημάτων, οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ καθοδηγῶνται ἢ νὰ προβαίνωσιν εἰς τὴν ἐξέτασιν αὐτοῦ ἀπὸ ὀρισμένων ἀπόψεων, ἥτοι εἰς τὴν ἀνερεύνησιν τῶν λεπτομερειῶν αὐτοῦ κατὰ τινας κοινούς τόπους· ἢ

ἀνερευνήσις δὲ αὕτη παρέχει καὶ ἀρκετὰ ἐρείσματα εἰς τὴν μετὰ ταῦτα διάταξιν αὐτοῦ. Ἡ τοιαύτη ἐργασία τοῦ νοῦ, ἡ ὁποία δὲν γίνεται γραπτή, λέγεται μελέτη. Μετὰ ταύτην ἐπακολουθεῖ ἡ γραπτὴ διάταξις, κατὰ τὴν ὁποίαν, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, διατυπῶνται τὸ σχέδιον σύμφωνον πρὸς τὴν φύσιν τοῦ θέματος, καὶ συγχρόνως κανονικῶς συμπληροῦται ἡ εὗρεσις, κατὰ τρόπον μεθοδικώτερον καὶ εὐκολώτερον.

3. Περὶ διατάξεως.

Ἡ ἐργασία πρῶτον μὲν τῆς κανονικῆς κατατάξεως τῆς ὕλης ἢ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκθέσεως κατὰ τὴν μάλιστα ἀρμόζουσαν τάξιν, ὥστε νὰ ἀποτελεῖται ὅλον τι σαφές καὶ εὐχάριστον καὶ δεύτερον τῆς διακρίσεως ἐκάστου τῶν μερῶν ἀπὸ τῶν ἄλλων, ὥστε τὸ σύνολον νὰ εἶναι εὐσύνολτον, λέγεται *διάταξις*.

Ὁ Κοϊντιλιανὸς παραβάλλει τὴν διάταξιν πρὸς τὴν κανονικὴν τοποθέτησιν λίθων καὶ λοιπῶν οἰκοδομησίμων ὑλῶν ὑπὸ τοῦ οἰκοδόμου, ἵνα κατασκευασθῇ οἰκοδόμημα· ὅπως δὲ ἡ συσσωρευσις τῶν λίθων καὶ ξύλων δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ ἀποτελεσθῇ τὸ οἰκοδόμημα, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη ὅλα σκοπίμως νὰ διαταχθῶσιν, οὕτως καὶ ἡ πληθὺς τῆς ὕλης τῶν νοημάτων ἀποτελεῖ σωρὸν καὶ ἄμορφον ὄγκον, ἐφ' ὅσον δὲν καταταχθῇ καταλλήλως καὶ συνδεθῇ σκοπίμως διὰ τῆς διατάξεως.

Εἶναι λοιπὸν ἀπαραίτητος ἡ διάταξις. Αὕτη ἀποτελεῖ τὸ λογικὸν μέρος πάσης ἐργασίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσδίδει μορφήν ἀνταποκρινομένην πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ γράφοντος. Αὕτη καὶ τὸν γράφοντα ὠφελεῖ, διότι παρέχει εἰς αὐτὸν ὁρισμένα σημεῖα ἀφετηρίας τῆς ἐργασίας του καὶ εὐκολύνει αὐτὸν εἰς τὴν ἐπισκόπησιν τῆς ὅλης ἐργασίας, προσεῖτι δὲ ἀποτρέπει αὐτὸν ἀπὸ παραπλανήσεων· τὸ ἥμισυ τῆς ἐργασίας δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἐτελείωσεν, ὅταν ἀπαρτισθῇ κανονικὴ διάταξις· ὠφελεῖ δὲ καὶ τὸν ἀναγινώσκοντα, διότι εὐκολύνει αὐτὸν εἰς τὴν κατανόησιν καὶ τὴν συγκράτησιν εἰς τὴν μνήμην του τῶν ἀναγνωσθέντων. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ πράττουσιν οἱ γράφοντες ἄνευ διατάξεως· ἐν ᾧ νομίζουσιν ὅτι δι' αὐτῆς δεσμεύονται εἰς τὸν ἀπρόσκοπον ὅδον τῶν ἰδεῶν τῶν, τοῦναντίον γράφουσιν ὅπως τύχη, ἄνευ ὁδηγοῦ, ἄνευ χαλινοῦ, ἄνευ συμμετρίας καὶ ἀπαρτίζουν σύμφυρμα τι ἢ σωρὸν νοημάτων, τὸ ὁποῖον δὲν ἀποτελεῖ λογικὸν οἰκοδόμημα οὐδ' εὐσύνολτον ὕλην. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐπιβάλλεται περισσότερον ἡ διάταξις εἰς τοὺς μαθητὰς ἐκείνους, οἵτινες ἀποφεύγουσι νὰ κάμωσιν αὐτὴν· οἱ τοιοῦτοι ὅταν συνηθίσωσιν εἰς ταύτην, θὰ ἐννοήσωσιν ὅτι οὕτως εὐκολώτερον θὰ φέρωσιν εἰς πέρας τὰς ἐκθέσεις των.

Ἡ διάταξις τῶν μερῶν εἰς ὅλας τὰς ἐκθέσεις δὲν γίνεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· διὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ διατυπωθῇ καὶ γενικόν τι σχῆμα (1) διατάξεως. Ὁ λόγος τούτου εἶναι ὅτι ἡ διάταξις δὲν εἶναι τι αὐθαίρετον, τὸ ὁποῖον ὁ γράφων νὰ δύναται νὰ καταρτίσῃ κατὰ βούλησιν, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θέματος καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ γράφοντος· Ἐκ τούτου προέρχεται καὶ ἡ ἀπαιτήσις κατὰ τὴν ὁποίαν

(1) Σχῆμα λέγεται τὸ γενικὸν διάγραμμα, τὸ ὁποῖον περιέχει μόνον τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ διαιρηθῇ εἰδὸς τι ἐκθέσεων, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ καὶ τὸ νόημα ἢ τὴν ἐπιγραφὴν ἐκάστου μέρους (Πρόβλ. διάφορα σχήματα κατωτέρω ἐν κεφ. Ε', Α' καὶ Β').

πάσης διατάξεως πρέπει νὰ προηγηθῇ ἡ πλήρης καὶ ἀκριβὴς γνώσις τοῦ πράγματος, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ἐκτεθῇ καὶ ἡ πλήρης οἰκιοποίησις τῆς ὕλης, ἣτις πρέπει νὰ μελετηθῇ καὶ ἐξετασθῇ, καθ' ὃν τρόπον ἐλέχθη εἰς τὸ περὶ εὐρέσεως. Ἐὰν ἐγίνετο ἡ διάταξις κατὰ σχήματά τινα ἀνευρεθέντα ἀσχέτως πρὸς τὸ θέμα, προτοῦ τοῦτο ἀκριβῶς ἐξερευνηθῇ, τότε ἡ ὅλη ἐργασία θὰ ἐσπερεῖτο φυσικότητος, δὲν θὰ ἔφερε τὴν ἰδιάζουσαν μορφήν, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ, καὶ θὰ ἀπετύγγανε τοῦ σκοποῦ τῆς. Ἄλλ' ὅμως ἂν καὶ ἔχει ἕκαστον ἀντικείμενον τὴν ἀτομικότητά του, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀνταποκρίνεται ἰδιάζουσα μορφή διατάξεως, ἐν τούτοις ὑπάρχουσι γενικά τινα περὶ ταύτης παραγγέλματα, τὰ ὁποῖα εἶναι διδακτά· διὰ τοῦτο εἶναι καὶ γενικοὶ κανόνες διατάξεως δι' ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἐκθέσεων καὶ κανόνες διατάξεως ἰσχύοντες δι' ἕκαστον τῶν εἰδῶν, δηλ. περιγραφῶν, διηγήσεων κλπ. Ὁ κατέχων δὲ τοὺς κανόνας τούτους ὑπερτερεῖ τοῦ ἀγνοοῦντος αὐτοῦ· διότι ἂν καὶ δὲν ἀπαλλῶσεται τῆς ἐργασίας τῆς διατάξεως, ἐν τούτοις ἐπειδὴ γνωρίζει γενικῶς τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον αὕτη πρέπει νὰ γίνεται, προσαρμόζει αὐτὸν πρὸς τὴν ἐκάστοτε παρουσιαζομένην περίπτωσιν.

Ἐπειδὴ δὲ βάσις πάσης διατάξεως εἶναι ἡ κατανομή τοῦ συνόλου τῶν ἐν τῷ θεματι διανοημάτων εἰς διακεκριμένα μέρη, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν ποῖα εἶναι τὰ μέρη ταῦτα καὶ τίνι τρόπῳ ἀνευρίσκονται.

Τὰ κυριώτερα μέρη τῆς ἐκθέσεως. — Αἱ πλεῖσται τῶν σχολικῶν ἐκθέσεων περιλαμβάνουσι συμφώνως πρὸς τὴν φυσικὴν τῶν ὄντων καὶ τῶν νοημάτων ἐξέλιξιν (γίνεσθαι, ὑπάρχειν, ἀπόλυσθαι — ἀρχή, μέσον, τέλος), τρία κύρια μέρη· δηλαδή:

α') τὴν εἰσαγωγὴν· β') τὸ κύριον μέρος ἢ ἐξέλιξιν καὶ γ') τὸν ἐπίλογον.

1. Ἡ εἰσαγωγή. — Σκοπὸς τῆς εἰσαγωγῆς εἶναι νὰ καταστήσῃ γνωστὸν εἰς τὸν ἀναγνώστην περὶ τίνος θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὰ ἐπόμενα καὶ νὰ προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ, ὅπως γνωρίσῃ τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως.

Καὶ προκειμένου μὲν περὶ γεγονότων, πρέπει νὰ δηλωθῇ ὑπὸ ποῖον γενικώτερον σύνολον γεγονότων περιλαμβάνεται τὸ ἐκτιθέμενον γεγονός καὶ ἐκ ποίας καταστάσεως πραγμάτων καὶ αἰτίας αὐτὸ ἐπῆλθε· προκειμένου δὲ περὶ ἀντικειμένων θὰ δηλωθῇ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ποῦ εὐρίσκεται τὸ ἀντικείμενον, εἰς ποίαν τάξιν ἀνάγεται καὶ ποίαν σπουδαιότητα ἔχει.

Κατὰ ταῦτα ἡ εἰσαγωγή θὰ φανερώνῃ:

α') τὸ γενικώτερον μέρος ἢ γεγονός, τοῦ ὁποῖου μερικώτερόν τι εἶναι τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως·

β') τὴν ἀφορμὴν, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθε τὸ ὑποκείμενον τοῦ θέματος·

γ') τὴν δῆλωσιν τῆς τυχόν σπουδαιότητος, ἀξίας καὶ ἐπικαιρότητος τοῦ θέματος·

δ') ἐν γενεῇ διὰ βραχέων πᾶν ὅ,τι χρειάζεται νὰ προγινώσκῃ τις, διὰ νὰ ἐννοήσῃ τὸ κύριον μέρος.

Προσέτι ἐν τῇ εἰσαγωγῇ θὰ γίνεται φανερόν, καὶ χωρὶς πολλάκις νὰ διατυπῶται ὠρισμένως τὸ θέμα, περὶ τίνος θὰ γίνῃ λόγος ἐν τοῖς ἐπομένοις.

Ἡ εἰσαγωγή, ὅταν πλήρως διατυπῶται, περιλαμβάνει τρία κύρια νοήματα :

- α') τὸ τῆς ἀρχῆς ἢ ἀφετηρίας διανόημα·
- β') τὸ τῆς ἀφορμῆς, ἢ ὁποῖα προεκάλεσε τὰ ἐν τῷ κυρίῳ μέρει ἐκτιθέμενα·
- γ') τὴν μεταβατικὴν εἰς τὰ ἐπόμενα ἔννοιαν.

2. Κύριον μέρος.—Κύριον μέρος λέγεται τὸ μέρος τῆς ἐκθέσεως, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ γράφων προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ γνωστὸν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὁλόκληρον τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως καὶ μόνον αὐτὸ τὸ θέμα, χωρὶς οὔτε τὰς αἰτίας οὔτε τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ νὰ συμπαραθέσῃ.

Ἐν τῷ κυρίῳ μέρει διὰ τῆς ἐργασίας τῆς διατάξεως οἱ μαθηταὶ θὰ χωρίσωσιν εἰς μέρη διακεκοιμένα ἀπ' ἀλλήλων τὸ διὰ τῆς εὐρέσεως συλλεχθὲν ὕλικόν τῆς ἐκθέσεως· προσέτι δὲ θὰ θέσωσι τὰ μέρη ταῦτα κατὰ τὴν ἀρμόζουσαν σειρὰν· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ ἱστορικῶν θεμάτων ἡ ὕλη συλλέγεται ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο ἀρμόζουσα σειρὰ εἶναι ἡ φυσικὴ, δηλαδὴ ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποίαν γίνονται τὰ γεγονότα ἢ ὑποπίπτουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν.

Κατὰ ποῖον δὲ τρόπον προσπίπτουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις τῶν τὰ διάφορα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὸ θέμα τῶν ἐκθέσεων τοῦ ἱστορικοῦ γένους, θὰ διαλάβωμεν ὅταν θὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐκάστον εἶδους αὐτῶν. Τώρα δ' εἶναι ἀρκετὸν νὰ σημειώσωμεν, ὅτι τὰ μὲν γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὸ θέμα τοῦ διηγήματος, ἐπειδὴ ἀποτελοῦνται ἀπὸ σειρὰν διαφόρων πράξεων ἢ τυχαίων συμβεβηκότων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκάστη πρᾶξις ἢ συμβεβηκὸς γίνεται χρονικῶς κατόπιν τῆς ἄλλης, φυσικὸν εἶναι νὰ κατατάξωσιν αὐτὰ οἱ μαθηταί, καθ' ἣν σειρὰν συνέβησαν. Ὅταν δὲ πρόκειται περὶ περιγραφῆς οἰουδήποτε ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον φυσικῶς ἀπὸ διάφορα μέρη ἀποτελεῖται, θὰ ἴδωμεν ποίου μέρους εἶναι φυσικὸν νὰ ἀντιλαμβάνωνται κατὰ πρῶτον καὶ ποίου μετὰ ταῦτα καὶ κατὰ τὴν σειρὰν ταύτην θὰ κατατάξωσι τὰ μέρη τῆς περιγραφῆς· π. χ. ἐν τῇ περιγραφῇ κήπου, ἀφ' οὗ διακρίνωσιν οἱ παῖδες τὰ μέρη ἐκ τῶν ὁποίων οὗτος ἀποτελεῖται, θὰ τοποθετήσωσιν ὡς πρῶτον μέρος τῆς περιγραφῆς, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρῶτον προσπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν, ἔπειτα τὰ ἄλλα μέρη, καθ' ἣν σειρὰν παρουσιάζονται εἰς αὐτοὺς. Εἰς δὲ τὰ περιγραφικὰ διηγήματα ἀκολουθοῦσι τὸν τρόπον τῆς διατάξεως τῶν διηγημάτων καὶ εἰς τὰς διηγηματικὰς περιγραφάς, τὸν τρόπον τῆς διατάξεως τῶν περιγραφῶν. Τέλος εἰς τοὺς χαρακτηρισμοὺς ἐξετάζουσιν ὁμοίως τὰς ιδιότητας τοῦ χαρακτηρισμοῦ προσώπου, καθ' ἣν σειρὰν ἐκάστης τούτων ἀντιλαμβάνονται, ὅπως θὰ εἴπωμεν ἐκτενέστερον εἰς τὸ οἰκεῖον μέρος.

Κατὰ ταῦτα τὸ κύριον μέρος θὰ περιλαμβάνῃ δύο ἢ τρία ἢ καὶ περισσότερα δευτερεύοντα μέρη, ἐκαστον τῶν ὁποίων εἶναι δυνατόν νὰ ὑποδιαιρῆται εἰς περισσότερα τοῦ ἐνὸς τριτεύοντα μέρη.

3. Ὁ ἐπίλογος.—Ἐνίοτε εἰς τὰ διηγήματα ἰδιαίτερος ἐπίλογος δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἐν τέλει αὐτῶν δηλοῦται ἡ ἐκβασίς τῆς σειρᾶς τῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἐξεκλήθησαν εἰς ὁρισμένον τέρμα· ἀλλὰ συνήθως προστίθενται εἰς αὐτὴν καὶ τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα δύναται νὰ ἔχῃ τὸ ἐκτεθὲν γεγονός. Ταῦτα δὲ ἀποτελοῦσι τὸν ἐπίλογον τοῦ διηγήματος. Ὁ ἐπίλογος δὲ γίνεται ἀρτιώτερος, ὅταν ἐπιπροστίθενται καὶ τὰ γενικώτερα διδάγματα, τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς ἐκβάσεως ἠρύσθησαν τὰ δρώοντα

πρόσωπα ἢ ἄλλοι ἄνθρωποι. — Ὅμοίως καὶ ἡ περιγραφὴ θὰ ἔχη τέμα τι καταφανές, ὅπερ θὰ ἀποτελῇ τὸν ἐπίλογον· τὸ τέμα τοῦτο θὰ εἶναι ἡ ἐπίδρασις τοῦ περιγραφέντος ἐπὶ τοῦ συναισθητικοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἢ γενικὴ τις περὶ αὐτοῦ κρίσις ἢ τὰ ἀποτελέσματα φυσικοῦ φαινομένου.

Ὁ ἐπίλογος δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἐκτενέστερος τῆς εἰσαγωγῆς.

Περὶ σχεδίου. — Ἡ διὰ τῆς ἐργασίας τῆς διατάξεως ἀναγραφὴ πρῶτον τῶν συνήθων μερῶν τῆς ἐκθέσεως (εἰσαγωγῆς, κυρίου μέρους, ἐπιλόγου), ἔπειτα τῶν νοημάτων τῶν ἐν ἐκάστῳ μέρει μελλόντων νὰ ἀναπνιγθῶσι κατὰ τὴν ἀρμόζονσαν σειρὰν ἀποτελεῖ τὸ λεγόμενον σχέδιον (πρβλ. Διδ. μητρ. γλ. σ. 95).

Τὸ σχέδιον πρέπει νὰ εἶναι εὐδύνοπτον. Τὰ μέρη τῆς ἐκθέσεως μετὰ τῆς δηλώσεως τῆς κυρίας ἐννοίας ἐκάστου αὐτῶν (ὅταν διακρίνεται ἰδιάζουσα τοιαύτη) ἀριθμοῦνται διὰ κεφαλαίων στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου καὶ γράφονται διὰ μεγαλυτέρων γραμμῶν ἢ διὰ δύο γραμμῶν ὑπογραμμιζονται.

Τὰ μέρη εἰς τὰ ὁποῖα ὑποδιαιρεῖται ἕκαστον μέρος ἀριθμοῦνται διὰ λατινικῶν ἀριθμῶν καὶ γράφονται διὰ μικροτέρων γραμμῶν ἢ ὑπογραμμιζονται διὰ μιᾶς γραμμῆς· τὰ τριτεῦντα μέρη ἀριθμοῦνται δι' ἀραβικῶν ἀριθμῶν καὶ τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ὑποδιαιρεῖται ἕκαστον τριτεῦον μέρος, ἀριθμοῦνται διὰ μικρῶν στοιχείων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου.

Ἐκαστον μέρος σημειοῦται ἐν νέῳ σίχῳ (ἴδε τύπον διαφόρων σχεδίων κατωτέρω ἐν Κεφ. Ε', Α' καὶ Β'). Ἀνωθεν τοῦ σχεδίου καὶ ἐν διακεκριμένῃ σειρᾷ οἱ μαθηταὶ θέτουσι τὴν ἐπιγραφὴν. Καταλληλότερα δὲ εἶναι ἐκεῖνη, ἡ ὁποία ἐκφράζει ὅσον τὸ δυνατόν συντόμως, διὰ μιᾶς φράσεως, τὸ κύριον σημεῖον ἢ χαρακτηριστικὸν ἢ νόημα, ἢ τὸν σκοπὸν τῆς ἐκθέσεως.

4. Περὶ ἀναπτύξεως.

Μετὰ τὴν διάταξιν ὑπολείπεται ἡ ἐργασία τῆς ἀναπτύξεως. Κατὰ ταύτην ὁ μαθητὴς ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν πάντοτε τὸ σχέδιον γράφει ἐν προχείρῳ τετραδίῳ τὴν ἰδίως ἐκθεσιν ἀναπτύσσων τὰ κατὰ τὴν ἀρμόζονσαν τάξιν τοποθετηθέντα γεγονότα καὶ νοήματα καὶ περιβάλλον αὐτὰ διὰ λεκτικοῦ σαφοῦς, ἀκριβοῦς, ἀρμόζοντος, πλήρους καὶ ζωηροῦ.

Ἐπιμένομεν δὲ εἰς τὸ ὅτι ὁ ἀναπτύσσων εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἔχῃ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἐν ἰδίῳ τετραδίῳ ἢ φύλλῳ χάρτου τὸ σχέδιον· διότι πρέπει πρῶτον νὰ ἔχῃ καθ' ὅλην τὴν ἐργασίαν εἰς τὸν νοῦν του τὰς κυρίας ἐντυπώσεις καὶ γεγονότα, δεύτερον πρέπει νὰ συνάπῃ μετ' αὐτῶν στενῶς τὰ δευτερεύοντα μέρη· τρίτον νὰ ἀναπτύσῃ ἕκαστον τῶν μερῶν ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητός του καὶ τέταρτον νὰ μὴ παραλείπῃ κανὲν σπουδαῖον. Περὶ δὲ τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας ταύτης, ὅταν γίνεταί κατ' οἶκον, εἶναι ἀνάγκη νὰ εἰπωμεν περισσότερα.

Καὶ πρῶτον μὲν πρέπει νὰ ἐκλέγεται ὁ κατάλληλος χρόνος πρὸς ἐπιτελεσιν τῆς ἐργασίας· διότι ὁ κύριος ὅρος τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς εἶναι, νὰ ἐργάζεται ὁ μαθητὴς μετ' εὐχαριστήσεως· ὅταν δὲ δὲν ἔχῃ ὄρεξιν διὰ τὴν ἐργασίαν, ὅταν δὲν αἰσθάνεται πρὸς ταύτην τὴν δέουσαν προθυμίαν, ὅταν αἰσθάνεται ἀντιπάθειάν τινα πρὸς ταύτην, ὅταν ἀπλῶς θέλῃ νὰ γράψῃ τὴν ἐκθεσιν, ἵνα ἐπιτελέσῃ σχολικὸν καθήκον, χωρὶς νὰ ἔχῃ

διάθεσιν, λυπούμενος διότι δὲν πράττει ἄλλο τι, τότε εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχη αὐτῇ. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἔχη τὴν ἐπιθυμίαν, ἵνα γράψῃ καλῶς, πάλιν πάντοτε δὲν γράφει καθ' ὅμοιον τρόπον, διότι δὲν εὐρίσκεται τὸ πνεῦμα εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν· ὅτε μὲν εἶναι καταπεπονημένον, ὅτε δὲ κατέχεται ὑπ' ἄλλων σκέψεων κλ. Διὰ τοῦτο πρέπει ὁ μαθητὴς νὰ ἐπιτύχη τὴν κατάλληλον στιγμὴν· αὐτὴ δὲ εἶναι πολλάκις ἡ ὥρα τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν οἰκίαν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν τῇ τάξει προπαρασκευὴν τῆς κατ' οἶκον ἐργασίας τῆς ἐκθέσεως· ἐνίοτε ἢ μετὰ τὴν ἔγερσιν ἀπὸ τοῦ ὕπνου κατὰ ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας τὸ σχολεῖον ἀργεῖ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγνωσις καλῶς γεγραμμένων λογοτεχνικῶν τεμαχίων προάγει τὴν ἱκανότητα εἰς τὸ νὰ γράφῃ τις καλῶς καὶ διευκολύνει τὴν ἀνάπτυξιν· μάλιστα δὲ συνιστάται πάντοτε πρὸ τῆς ἀναπτύξεως νὰ ἀναγινώσκωνται καλῶς γεγραμμένοι σελίδες, διακρινόμεναι καὶ διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν ἢ τὴν ἀνθηρότητα τοῦ λεκτικοῦ· διότι ἡ γλῶσσα αὐτῶν, κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἀναπλάσεως τῶν παραστάσεων ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ λεκτικοῦ, τοῦ ὁποίου θὰ κάμωσιν οἱ παῖδες χρῆσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν.

Δεύτερος ὅρος τῆς ἐπιτυχίας εἶναι νὰ γράφωσιν οἱ μαθηταὶ χωρὶς μὲν νὰ διακόψωσι τὴν ἐργασίαν, διὰ νὰ μὴ ἀπολέσωσι τὸ νῆμα τῶν ἰδεῶν τῶν, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ βίας καὶ ταχύτητος, ἡ ὁποία θὰ ἠμποδίζε τὴν χρῆσιν τῆς σκέψεως ἐπὶ τῶν γεγραμμένων, τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀλληλουχίας αὐτῶν καὶ τὴν προσοχὴν περὶ τὴν ὁρθήν, πλήρη καὶ σαφῇ διατύπωσιν αὐτῶν. Τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐκθέσεως δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς αἰτιολογία, ὅτι ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ αὕτη ἐγγραφή· τοῦτο μᾶλλον εἶναι κατηγορία κατὰ τοῦ γράψαντος· διότι κυρίως ἐνδιαφέρει ἡ ἐπιτυχία καὶ οὐχὶ ὁ καταναλωθεὶς χρόνος. Ἀλλὰ καὶ ὅταν τις κουρασθῇ γράφων, δὲν πρέπει νὰ ἀφήσῃ τὴν ἐργασίαν εἰς τὸ μέσον καὶ ἀρχίσῃ ἄλλην, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀναπαυθῇ ἐπ' ὀλίγον καὶ πάλιν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐργασίαν προχωρῶν λελογισμένως, ἕως οὗ φέρῃ ταύτην εἰς πέρας.

Σημ. Τὰ ἀνωτέρω περὶ τῶν ὅρων τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐκθέσεως ἰσχύουσι καὶ διὰ τὴν εὕρεσιν καὶ διάταξιν αὐτῆς, ὅταν αἱ ἐργασίαι αὗται γίνωνται κατ' οἶκον.

Ἡ ἀνάπτυξις πρέπει νὰ γράφεται ἐν τῷ προχείρῳ τετραδίῳ διὰ μελάνης, νὰ ἀφήνεται δὲ πλατὺ περιθώριον πρὸς τὸ ἐν μέρος τοῦ τετραδίου, οὕτως ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἀρκετὸς χώρος διὰ τὰς μετὰ ταῦτα προσθήκας καὶ διορθώσεις. Ὅταν δὲ γράφωσιν οἱ μαθηταὶ, πρέπει κυρίως νὰ προσέχωσιν εἰς τὴν σαφήνειαν. Διότι καθ' ὅλην τὴν ἐργασίαν τῆς ἐκθέσεως, ἀλλ' ἰδίως κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν πρέπει νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν οὗτοι, ὅτι αἱ ἐκθέσεις γράφονται, διὰ νὰ ἀναγνωσθῶσιν ὑπὸ τινος ἢ ὑπὸ τινῶν· τὸ ὑποκείμενον τοῦτο, τὸν ἀναγνώστην πρέπει ὁ γράφων νὰ ἔχη πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν. Πρέπει τοιουτοτρόπως νὰ ἀναπτύσσῃ, ὥστε νὰ μὴ ἀφήσῃ εἰς αὐτὸν τίποτε σκοτεινὸν, ἀσαφές καὶ ἀδιανόητον καὶ νὰ παράσχῃ εἰς αὐτὸν πλήρη εἰκόνα ἀντικειμένου τινὸς ἢ τῆς ἐξελίξεως γεγονότος. Καὶ ἐν ᾧ οὐδὲν πρέπει νὰ παραλείπῃ συντελοῦν εἰς τὴν διασάφησιν τῶν νοημάτων καὶ τὴν ἀλληλουχίαν αὐτῶν, ἐξ ἄλλου δὲν πρέπει νὰ ἐκτείνεται εἰς περιττὰς λεπτομερείας, εἰς τὴν ἀφήγησιν πραγμάτων λίαν εὐνοήτων καὶ τὰ ὁποῖα φυσικῶς δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ γίνωσι (π. χ. χαιρετισμῶν). — Εἰς τὴν σαφήνειαν δὲ συντελεῖ, ὅπως εἵπομεν, καὶ ἡ πλήρης κατανόησις τοῦ θέματος ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὁρθὴ ἐκλογή τῶν λέξεων, ἡ χρῆσις τῶν χαρακτηριστικῶν

ἐπιθέτων καὶ πρὸ πάντων ἢ πρόπουσα κατασκευὴ τῶν φράσεων καὶ τῶν περιόδων συνοδευομένη ὑπὸ τῆς ὀρθῆς χρήσεως τῶν σημείων τῆς στίξεως εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν ὀρθὴν τοῦ λεκτικοῦ διατύπωσιν. Ἐπιμένομεν δὲ εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο: ὅτι πρέπει συγχρόνως μὲ τὴν γραφὴν νὰ τίθενται εἰς τὰς καταλλήλους θέσεις τὰ σημεία τῆς στίξεως καὶ νὰ μὴ ἀναβάλλεται ἡ τοποθέτησις αὐτῶν διὰ τὴν ὥραν τῆς ἀναθεωρήσεως. «Ὅστις δὲν τοποθετεῖ ὀρθῶς εἰς τὰς προσηκούσας θέσεις σημεία τῆς στίξεως, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ λογικῶς εὐκρινῇ τὰ διανοήματά του» (Kästner). Διὰ τοῦτο πρέπει ὁ παῖς νὰ συνηθίσῃ νὰ θεωρῇ ὡς στενῶς συνημιμένα τὴν ἐκδήλωσιν τῶν νοημάτων καὶ τὰ σημεία τῆς στίξεως.

Ἡ ἐν τῷ λόγῳ χρῆσις τῶν τροπικῶν ἐκφράσεων καὶ ἐν γένει τῶν σχημάτων τοῦ λόγου πρέπει νὰ εἶναι φυσικὴ καὶ ἀβίαστος συσσωρευσις καὶ ἐξεζητημένη τούτων ἀναζήτησις καταστρέφει τὴν φυσικότητα εἰς μέρη ἔνθα ἡ ζωηρότης τοῦ λόγου ἐπιβάλλεται, ἔνθα διεγείρονται τὰ συναισθήματα τοῦ γράφοντος ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν ἐκτιθεμένων, τὰ σχήματα τοῦ λόγου ἀφ' ἐαυτῶν ἔρχονται εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ γράφοντος καὶ ἀποτυποῦνται διὰ τῆς γραφίδος.

Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὅποια πρέπει νὰ προσέχῃ ὁ μαθητής, ὅταν ἀναπτύσῃ τὸ σχέδιον τῆς ἐκθέσεως. Ἀλλὰ πῶς θὰ γίνῃ ἡ ἀνάπτυξις; ἐρωτῶσι πολλοὶ μαθηταὶ καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι δὲν ἐδιδάχθησαν ἐξ ἀρχῆς μεθοδικῶς τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων καὶ οὔτινες ἐν ᾧ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις ἡσχοῦντο ἀπλῶς εἰς ἀναδιηγήσεις, ἢ ἡσχοῦντο μόνον κατὰ μακρὰ διαλείμματα, αἴφνης εἰς ἀνωτέρας τάξεις ἀναγκάζονται, μετὰ τινα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πλήρη προπαρασκευὴν ἐν τῷ σχολεῖῳ, νὰ ἀναπτύξωσι μόνον τῶν ἐκθεσίων τινα. Ὅταν ὅμως οἱ μαθηταὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀναγνωστικῶν τεμαχίων μετὰ τὴν προσφορὰν τοῦ νέου ἐμβαθύνωσι λογικῶς εἰς αὐτὸ καὶ ἔπειτα ἀσχοῦνται καταλλήλως καὶ συνηθίζουσιν ἐπαρκῶς εἰς τὴν ἐκτενεστέραν ἀπόδοσιν τοῦ περιεχομένου (ἴδε Διδ. μετρ. γλωσ. σ. 129—131) ὅταν προσέτι ἡ ἐργασία τῆς ἐκθέσεως γίνεται κανονικῶς καὶ κατὰ μικρὸν ἀσκεῖ τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν διὰ λόγου ἐπέκδυσιν τῶν διανοημάτων τῶν καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις ἐξεκκρίνουσιν αὐτῶν διὰ τῆς καταλλήλου ἐκλογῆς τῶν λεπτομερειῶν καὶ τῆς παραστατικότητος τοῦ λόγου, τότε τὸ λεκτικὸν αὐτῶν δὲν εἶναι ξηρόν, ἀλλ' ἀποκτῶσι τὴν συνηθειαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ μόνον τῶν κανονικῶς νὰ ἀναπτύσσωσι τὰ κύρια νοήματα τοῦ σχεδίου (ἴδε καὶ Μέρ. Β' κεφ Ε').

Πρὸς πληρεστέραν δὲ διασάφησιν τοῦ τρόπου τῆς ἀναπτύξεως, παραθέτομεν παράδειγμά τι διηγήματος, ὅπως ἐκάμαμεν καὶ διὰ τοὺς μαθητὰς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου (ἐν Μέρ. Β' κεφ. Ε'), διὰ τοὺς ὁποίους παρεθήκαμεν ἀπλούστερον παράδειγμα.

ὑποθέσωμεν ὅτι μᾶς δίδεται πρὸς ἀνάπτυξιν τὸ ἐκτεθὲν ἀνωτέρω (ἐν σ. 3—4) θέμα διηγήματος περὶ τοῦ μέλανος ζωμοῦ.

Ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ θέματος οἱ μαθηταὶ 1) πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶσιν ἢ νὰ μάθωσι διὰ τῆς ἀναγνώσεως πῶς ἐγένετο ὁ ζωμός· 2) πρέπει νὰ σκεφθῶσιν εἰς ποῖον τῶν Ποντικῶν βασιλέων δύνανται νὰ ἀποδώσωσι τὴν πρᾶξιν ταύτην. Ἐπειδὴ γινώσκουσι συνήθως μόνον τὸν Μιθραδάτην (τὸν ΣΤ'), διὰ τοῦτο μόνον αὐτὸν δύνανται νὰ θεωρήσωσιν ὡς τὸ κύριον πρόσωπον. Μελετώντες δὲ σχετικὰ μέρη τῆς ἱστορίας θὰ μάθωσι προσέτι, ὅτι αὐ-

τὸς ἤθελε νὰ συγκροτήσῃ μέγα κράτος καὶ νὰ προσδώσῃ εἰς αὐτὸ ἰσχὺν διὰ τῶν Ἑλληνικῶν θεσμῶν καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος· 3) προσέτι θὰ μάθωσιν, ὅτι εἶχε πρωτεύουσαν τὴν παράλιον καὶ εὐλίμενον Σινώπην· 4) θὰ μελετήσωσιν ἢ θὰ ἐνθυμηθῶσι μὲ ποίαν μεγαλοπρέπειαν ἔζων οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσίας· 5) θὰ γνωρίσωσιν ἐκ τῆς μελέτης τῶν, ὅτι ὁ Μιθραδάτης εἶχε σχέσεις μὲ τοὺς πειρατάς, οἵτινες ἦσαν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας· 6) θὰ ἐνθυμηθῶσιν ἢ θὰ μελετήσωσι τὰ κατὰ τὰς ἀσκήσεις, τὰς παιδίας καὶ τὸν βίον ἐν γένει τῶν Σπαρτιατῶν ἐν Σπάρτῃ.

Μετὰ ταῦτα οἱ μαθηταὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ διδασκοντος προβαίνουν εἰς τὴν κανονικὴν εὐροσιν σκεπτόμενοι ὡς ἑξῆς :

Ποῦ καὶ πότε ἔγινε τὸ γεγονός καὶ ποῖα τὰ πρόσωπα; Ποῖα ἡ ἀφορμή τοῦ ἐκτιθεμένου γεγονότος; ἦτοι πῶς συνέβη νὰ μάρτυρῃ ὁ Μιθραδάτης τὰ κατὰ τὸν ζῶμόν; Τί ἐσκέφθη νὰ πράξῃ μετὰ τοῦτο; Πῶς ἡγόρασε τὸν μάγειρον; Τί ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ; Ποῦ παρετέθη ὁ ζῶμος; (νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἔγινε συμπόσιον). Ἀφ' οὗ οἱ συνδαιτυμόνες τὸν εὖρον ἀηδέστατον, πῶς ἐξεδήλωσαν τὴν ἀηδίαν τῶν; Τί ἐπραξε τότε ὁ Μιθραδάτης; Ποῖαι ἦσαν αἱ ἀπαντήσεις τοῦ μαγείρου; Τί ἐκ τούτου συνάγεται;

Ἐπειτα οἱ μαθηταὶ σκέπτονται πῶς θὰ θέσωσιν ὡς ἐπιγραφὴν.

Μετὰ ταῦτα διατυπώσεται τὸ ἑξῆς σχέδιον :

Ὁ μέλας ζῶμος εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Μιθραδάτου.

Α'—*Εἰσαγωγή*. 1. Τὸ νόημα τῆς ἀρχῆς: Βασιλεὺς τοῦ Πόντου κατὰ τὸ 100 π. Χ. ἦτο ὁ Μιθραδάτης. Οὗτος ἔζη μεγαλοπρεπῶς ἐν Σινώπῃ.

2. Αφορμή: Ὁ Μιθραδάτης θέλων νὰ μιμῆται τὰ Ἑλληνικὰ ἦθη ἐπληροφορήθη ἀπὸ πλοίαρχον πειρατὴν τὰ κατὰ τὴν διαίταν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἰδίως περὶ τοῦ μέλανος ζῶμο.

3. Μετάβασις: Ὁ Μιθραδάτης ἐσκέφθη νὰ δοκιμάσῃ τὸν ζῶμόν.

Β'—*Πλοκή*. 1. Πῶς ὁ Μιθραδάτης προητοίμασε τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ἐδοξίμαζε τὸν ζῶμόν:

α') Ἀγορὰ Λάκωνος μαγείρου ἐκ καταπλεῦσαντος πειρατικοῦ πλοίου.

β') Παρουσίασις αὐτοῦ πρὸ τοῦ βασιλέως καὶ διάλογος.

2. Ἡ ἐν συμποσίῳ παράθεσις τοῦ ζῶμοῦ:

α') Περιγραφὴ συμποσίου τοῦ Μιθραδάτου.

β') Προσδοκία τοῦ κυρίου ἐδέσματος καὶ παράθεσις αὐτοῦ. Σύντομος περιγραφὴ τοῦ ζῶμο.

γ') Ἀηδία τῶν συνδαιτυμόνων. Ἀγανάκτησις τοῦ Μιθραδάτου καὶ πρόσκλησις τοῦ μαγείρου.

3. Λύσις τῆς πλοκῆς: Ἐπίπληξις Μιθραδάτου. Ἀπάντησις μαγείρου (διάλογος).

Γ'—*Ἐπίλογος*. Ἀποτελέσματα: Ὁ Μιθραδάτης ἀντιληφθεὶς τὴν πλάνην τοῦ ἐκθέτει εἰς τοὺς φίλους του τὰ διδάγματα, τὰ ὁποῖα ἐξηγαγε ἀπὸ τὸ γεγονός.

Κατόπιν οἱ μαθηταὶ θὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σχεδίου τούτου. Κατὰ τὴν ἐργασίαν δὲ ταύτην, ὅπως ἐπανειλημμένως ἐλέγχθη, πρέπει νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν, ὅτι δὲν πρόκειται ἀπλῶς νὰ πολλαπλασιάσωσι τὰς λέξεις, ἀλλὰ νὰ ἐκλέξωσι τὰς λεπτομερείας ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι θὰ παράσχωσι σαφὴ εἰκόνα τῶν γεγονότων, ἐκεῖνας αἱ ὁποῖαι προξενούσι μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν καὶ προσδίδουσι περισσοτέραν ἀξίαν καὶ

δύναμιν εἰς τὴν ἐκτιθεμένην πράξιν ἢ γεγονός. Θὰ ἐξετάσῃ αὐτὸ τὸ γεγονός ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν παραλείποντες μὲν τὰ ἐντελῶς εὐνόητα, οὐδὲν ὁμῶς παραλείποντες, τὸ ὅποῖον θὰ καθίστα αὐτὸ ζωηρότερον, μᾶλλον ἐνδιαφέρον καὶ θὰ παρουσίαζε καταφανεστέραν τὴν ἰδιάζουσαν αὐτοῦ φύσιν καὶ θὰ ἐχαρκτηρίζεν αὐτὸ ἀρκούντως.

Ἐν τῇ ἀναπτύξει δὲν θὰ εἴπωμεν «*βασίλεὺς τοῦ Πόντου κατὰ τὸ 100 π.Χ. ἦτο ὁ Μιθραδάτης*»· τοῦτο εἶναι καὶ λίαν ἀόριστον καὶ ξηρόν· ἀλλὰ : «*Κατὰ τὸ 100 περίπου π.Χ. εἰς τὸ ἐκτεταμένον καὶ πλούσιον κράτος τοῦ Πόντου, ἔδωκε νέαν ζωὴν καὶ δύναμιν ὁ φιλόδοξος καὶ πολεμικὸς αὐτοῦ βασιλεὺς Μιθραδάτης, ὅστις ἤθελε νὰ γίνῃ ἀπόλυτος τῆς Ἀνατολῆς κυρίαρχος*». Τοιοῦτοτρόπως τὸ διήγημα συνεδέθη μετὰ τῆς ἄλλης ἱστορίας καὶ ἐδόθη σύντομος χαρακτηρισμὸς τοῦ κυρίου προσώπου καὶ τοῦ τόπου, ἰδίως διὰ χαρακτηρηστικῶν ἐπιθέτων. Ἐπειτα θὰ ἀναπτυχθῇ ἡ β' περίοδος τοῦ σχεδίου· ἦτοι θὰ περιγραφῇ ἐν συντόμῳ τὸ θέατρον τοῦ γεγονότος, δηλαδὴ ἡ πόλις καὶ τὰ ἀνάκτορα, καὶ θὰ ἐξεικονισθῇ ἐν συντόμῳ ὁ βίος τοῦ βασιλέως. «*Τὴν πρωτεύουσάν αὐτοῦ Σινώπην εἶχε καταστήσει τόπον συγκεντρώσεως ὅλων τῶν ἐμπόρων καὶ ναυτῶν τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ ἄλλων μερῶν, οἵτινες διὰ τοῦ πλούτου, τὸν ὅποιον ἔφερον, καὶ τῶν συναλλαγῶν τῶν συνετέλουν εἰς τὴν ἁκμὴν τῆς πόλεως καὶ παρείχον ἄφθονα εἰσοδήματα εἰς τὸν Μιθραδάτην. Αὐτὸς δὲ καθήμενος εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορά του, τὰ ὅποια ὑφούντο ἄνωθεν τῆς πόλεως, ἐπέδλεπε τὴν κίνησιν τοῦ μεγάλου λιμένος καὶ ἔξῃ βίον πολυδάπανον Ἀσιανῶν μονάρχων*».

Ἐν τῇ ἀφορμῇ θὰ ἐκθέσωμεν τὸ περιστατικόν, τὸ ὅποιον ἐγένεν ἡμεῖς αἰτία τοῦ μέλλοντος νὰ ἐξιστορηθῇ γεγονόςτος. «*Ἐχων δὲ ὁ βασιλεὺς ἀδιάλειπτον φροντίδα νὰ ἐνισχύσῃ τὸ κράτος του, προσεκάλει εἰς τὰ ἀνάκτορά του πολλοὺς ἀπὸ τοὺς συχνάζοντας εἰς τὴν Σινώπην Ἕλληνας, διότι ἤθελε μὲ τὰ ἤθη καὶ τοὺς τρόπους των νὰ προσδώσῃ νέαν δύναμιν εἰς τὸ βασιλεῖόν του. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πειραταὶ διέτρεχον ὅλην τὴν Μεσόγειον καὶ κατέπλεον καὶ εἰς τὴν Σινώπην, ὁ Μιθραδάτης συνῆψε σχέσεις μὲ αὐτοὺς. Ἰδίως δὲ ὁ Μιλήσιος πειρατὴς Ἀριστοξένος ἐξετιμᾶτο περισσότερο ἕνεκα τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς εὐρείας του ἀντιλήψεως, καὶ διὰ τοῦτο ἐγένετο συχνάκις δεκτὸς ἀπὸ τὸν Μιθραδάτην. Τοῦτον λοιπὸν ἐπανεληθόντα ἐκ πειρατείας παρὰ τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς, ὁ βασιλεὺς ἡρώτα λεπτομερῶς περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς διαίτης τῶν Σπαρτιατῶν, διότι διὰ τὰ σχέδιά του τὸν ἐνδιέφερε πολὺ νὰ μάθῃ, πῶς ἀπέδωσαν οὗτοι ἱκανοὶ κατὰ τὸν πόλεμον. Ὁ πλοίαρχος διηγήθη πῶς οἱ παῖδες συνηθροίζοντο εἰς βούας, πῶς ἐπαίζον καὶ πῶς ἔπειτα ἄνδρες γενόμενοι ἔτρωγον εἰς κοινὰ συστίτια, ὅπου ἰδίως ἐγεύοντο τὸν μέλανα ζωμόν, τὸν ὅποιον μὲ πολλὴν ὀρεξιν ἔτρωγον*».

Μετὰ τὴν ἐκθεσιν τῆς ἀφορμῆς, ἥτις ἐξετάθη πολὺ, διότι ἐχρειάζοντο περισσότεραι διασαφήσεις, διὰ νὰ κατανοηθῶσι τὰ ἐπόμενα, θὰ σχηματίσωμεν μεταδατικὴν εἰς τὴν πλοκὴν φράσιν : «*Ὁ Μιθραδάτης εἰς τὸν ὅποιον ἔκαμεν ἐντύπωσιν ἡ διήγησις τοῦ Ἀριστοξένου, ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ τὸν ζωμόν, τὸν ὅποιον ἐξέλαβεν ὡς ἐξαίρετον φαγητόν καὶ νὰ συστήσῃ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ εἰς τοὺς μεγιστάνας καὶ στρατηγοὺς τοῦ κράτους του καὶ δι' αὐτὸν εἰς τὸν στρατόν*».

Μετὰ τὴν μεταδατικὴν φράσιν εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίθενται καὶ τὰ ἐλαττήρια τῶν ἐπομένων, θὰ ἀναπτύξωμεν πῶς ἐγένεν ἡ ἀγορὰ τοῦ μα-

γείρου. Ἄφ' οὗ δὲ ὁ Μιθραδάτης δὲν ἠδύνατο μόνος τοῦ νὰ ἀγοράσῃ τοιοῦτον, θὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πρόσωπον ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ βασιλέως ἔπραξε τοῦτο καὶ θὰ ὀνομάσωμεν αὐτό· ὁ ἔμπιστος οὗτος σωματοφύλαξ τοῦ Μ. βεβαίως ἀπὸ πειρατικῶν πλοίων καταπλεῦσαν ἐξέλεξε τραχὺν Λάκωνα, τὸν ὁποῖον ἀφ' οὗ ἐξήτασε καὶ ἐθεώρησε κατάλληλον μάγειρον τὸν ἠγόρασε καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὰ ἀνάκτορα. «Πρὸς τοῦτο προσεκάλεσε τὸν ἔμπιστόν του σωματοφύλακα Σωσίδιον καὶ τὸν διέταξε νὰ ἀγοράσῃ Λάκωνα πρὸς παρασκευὴν τοῦ μέλανος ζωμοῦ. Ὁ Σωσίδιος κατέρχεται εἰς τὴν παραλίαν καὶ δίδει παραγγελίαν εἰς τοὺς φύλακας τοῦ λιμένος νὰ τοῦ ἀναγγείλωσι τὸν κατάπλουον πλοῖον ἐκ τῆς Λακωνικῆς. Καὶ ὅτε μετὰ δύο ἡμέρας πειρατικὸν πλοῖον συνέστειλε λίαν πρῶτ' ἢ ἰστίᾳ τοῦ ἐντὸς τοῦ λιμένος, ὁ Σωσίδιος σπεύδει καὶ προτοῦ ἀγκυροβολήσῃ ἀνέρχεται ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ ἐρωτᾷ τοὺς πειρατάς, ἐὰν ἔφερον ἀνδράποδα πρὸς πώλησιν ἐκ Λακωνίας. Οἱ πειραταὶ σπεύδουσι νὰ περιποιηθῶσι τὸν σωματοφύλακα τοῦ βασιλέως καὶ βεβαιώσιν αὐτόν, ὅτι ᾤκνησαν νὰ συλλάβωσιν εἰς τὴν παραλίαν παρὰ τὸ Γύθειον Σπαρτιάτας τινάς. Ὁ Σωσίδιος ἐζήτησε νὰ τοὺς ἴδῃ, διὰ νὰ ἐκλέξῃ τὸν κατάλληλότερον διὰ τὸν σκοπόν, διὰ τὸν ὁποῖον τὸν ἠθέλεν. Ὅτε δὲ οἱ πειραταὶ τοῦ παρουσίασαν τέσσαρας εὐσταλεῖς νέους, τὸ βλέμμα τοῦ ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ πρώτου, τοῦ ὁποίου τοὺς σκληροὺς ἀπὸ τῆς γυμνάσια μυς εἶχε καταστήσει μελαγχροίους ὁ ἥλιος τῆς πατρίδος του, ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν ἐπροφύλασσετο· τὸν ἠρώτησε λοιπὸν ἂν ἤξευρε νὰ κατασκευάζῃ μέλανα ζωμόν, ἀφ' οὗ εἶχε καὶ μελανὴν τὴν ὄψιν. Ἀπὸ τὴν σύντομον δὲ ἀπάντησιν, τὴν ὁποίαν μειδιῶν ἔδωκε ὁ νεαρὸς Σπαρτιάτης, ὅτι αὐτὸ ἦτο τὸ συνηθέστερον φαγητόν, τὸ ὁποῖον καὶ παρεσκεύαζε καὶ ἔτρωγε, εὐχαριστηθεὶς ὁ Σωσίδιος ἠγόρασε τὸν αἰχμάλωτον καὶ σπεύδει μετ' αὐτοῦ εἰς τὰ ἀνάκτορα».

Κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον θὰ γίνῃ ἡ ἀνάπτυξις καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ σχεδίου.

Περὶ μεταβάσεων.—Ἰδίως ἐν τῇ ἀναπτύξει πρέπει νὰ καταβάλλεται ἰδιαίτερα φροντίς διὰ τὰς μεταβατικὰς φράσεις ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέρους εἰς τὸ ἄλλο. Ὅχι μόνον δὲ ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς πρέπει διὰ μεταβατικῆς φράσεως νὰ γίνεται ἡ μετάβασις εἰς τὴν πλοκὴν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκάστου μέρους τῆς πλοκῆς εἰς τὸ ἕτερον καὶ ἀπὸ τῆς πλοκῆς εἰς τὸν ἐπίλογον. Διότι αἱ μεταβατικαὶ φράσεις εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ νὰ ἐννοήσῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ἐτελείωσε τὸ ἓν μέρος καὶ πρόκειται νὰ ἀρχίσῃ ἄλλο, νέον. Ἀνευ αὐτῶν τὰ μέρη θὰ ἐτίθεντο ξηρῶς καὶ ἀποτόμως παρ' ἄλληλα, τὸ ὁποῖον εἶναι τόσον σπουδαῖον σφάλμα, ὅσον καὶ τὸ νὰ εἶναι τὰ μέρη οὕτως ἀναμειγνύμενα τὸ ἓν μετὰ τοῦ ἄλλου, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ διακριθῶσι τὰ ὅρια αὐτῶν. Ἐκθέσεις δὲ τοιαῦται, εἰς τὰς ὁποίας κανὲν μέσον δὲν ὑποβοηθεῖ τὸν ἀναγνώστην ἢ ἀκροατὴν νὰ ἐννοήσῃ τὰ μέρη ἐξ ὧν συνίστανται, εἶναι μονότονοι, κουραστικοί, δυσνόητοι. Διὰ τοῦτο ἕκαστον μέρος τῆς ἐκθέσεως, εἴτε πρωτεῖον εἴτε δευτερεῖον, πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ νέαν σειράν, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ θὰ εἶναι ὀλίγον δεξιώτερα τῶν λοιπῶν· προσέτι πρέπει νὰ ὑπάρχωσι μεταβατικαὶ φράσεις, αἱ ὁποῖαι καθιστῶσιν ἐννόητον εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ἐτελείωσε τὸ προηγούμενον μέρος καὶ ἀρχίζει νέον. Κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν δὲ ὁ ἀναγινώσκων σταματᾷ μακρότερον τὴν φωνὴν κατὰ τὸ τέλος ἐκάστου μέρους.

Ὅπως καὶ ἀλλαγὴ ἐλέχθη (Διδ. μητρ. γλ. σ. 99), αἱ μεταβατικαὶ φράσεις δύνανται νὰ εἶναι μακρότεραι ἢ συντομώτεραι. Καὶ συνήθως μὲν αἱ λίαν ἐκτενεῖς μεταβάσεις πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται, διὰ νὰ μὴ περισπᾶται ἡ προσοχή, ἐκτὸς ἂν περιέχῃσι καὶ πρόσθετόν τι νόημα, ὅπως εἶναι συνήθως αἱ ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν πλοκὴν. Κάλλιςται δὲ εἶναι ἐκεῖναι, αἵτινες περιέχουσαι βραχεῖαν συγκεφαλαίωσιν τοῦ προηγουμένου μέρους ὑποδηλοῦσι συντόμως τὸ ἐπόμενον· εἴτε ὑποδηλοῦσι λεπτομέρειάν τινα ἢ τὸ κύριον ἐλατήριον ἐκείνων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐκτεθῶσιν εἰς τὸ ἐπόμενον μέρος· εἴτε περιλαμβάνουσι κρίσιν τινὰ περὶ τοῦ προηγηθέντος μέρους καὶ γενικὴν ἔννοιαν ἐν τῷ ἐπομένῳ ἐφαρμοζομένην. Ἐν γένει ἐπιτυχέσταται εἶναι αἱ μεταβάσεις, αἵτινες ἐξάγονται ἐξ αὐτῆς τῆς ἀλληλουχίας τῶν νοημάτων, καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἐξαιρῶνται αἱ σχέσεις τῆς ἀντιθέσεως, ἀποτελεσμάτων κ.τ.τ. Ἐννοεῖται ὁμως ὅτι διὰ τὴν ἀπειρον ποικιλίαν τῶν νοημάτων δὲν δύνανται νὰ δοθῶσιν ὀρισμένα παραγγέλματα. Τοῦτο μόνον προσθέτομεν, ὅτι πρέπει νὰ μὴ ἐκφαινῶνται ὡς τεχνηταὶ καὶ ἐξεζητημέναι, ἀλλ' ὅλως φυσικαί· νὰ ἀποφεύγωνται αἱ τετριμμέναι· ὑπολείπεται ἀκόμῃ σημειωτέον προσέτι· μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὸ δεύτερον μέρος· ὅσον ἀφορᾷ κτλ. Πρὸ πάντων δὲ πρέπει νὰ ἐπιζητῇται ἡ ποικιλία καὶ νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνωνται αἱ αὐταὶ μεταβάσεις.

Καὶ τὰ μὲν κύρια μέρη καὶ τὰ δευτερεύοντα πρέπει νὰ διακρίνωνται ἀπ' ἀλλήλων δι' ὀλοκλήρων μεταβατικῶν φράσεων. Π.χ. ὅχι δὲ μόνον... (τίθεται φράσις δηλοῦσα γενικὴν κρίσιν ἐπὶ τοῦ προηγουμένου· π.χ. προέβη εἰς τὸ ἐπικίνδυνον τοῦτο διάβημα), ἀλλὰ καὶ ... (φράσις χρίνουσα τὰ ἐπόμενα π.χ. εἶχε τὴν πρωτοφανῆ ἐπιμονήν...·) ὅπως.... οὕτως—ἐν ᾧ.... τοῦναντίον. Ἀπὸ τοῦ κυρίου μέρους εἰς τὸν ἐπίλογον δύναται τις νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς μεταβάσεις· καὶ ἐν τοῦτοις, ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας, ἐκ τούτων εἶναι εὐνόητον (ἢ φυσικόν), δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ παραξενυνώμεθα, ἐκ τούτων συνάγεται κτλ. Τὰ δὲ τριτεύοντα μέρη καὶ αἱ ὑποδιαίρεσεις αὐτῶν εἶναι ἀρκετὸν διὰ συνδέσμων ἢ ἐπιρρημάτων μόνον νὰ συνδέωνται καὶ συγχρόνως νὰ διακρίνονται· π.χ. πρὸς τοῦτοις, ἔπειτα, παρὰ ταῦτα, ὁμοίως, οὐχὶ ὀλιγώτερον, πολὺ περισσότερον κτλ.—Περὶ σόττερα περὶ μεταβάσεων θὰ διδάξῃ ἡ περὶ ταύτας ἄσκησις καὶ ἡ προσοχὴ εἰς αὐτὰς κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἀξίων λόγου ἔργων.

Περὶ συμμετρίας.—Κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν διαφόρων μερῶν τῆς ἐκθέσεως πρέπει νὰ ἐπικρατῇ ἡ συμμετρία. Ἐν τῇ διατάξει ἐλέχθη ὅτι· πρέπει νὰ διακρίνεται ὅσον τὸ δυνατόν ἐντελέστερον, συμφώνως πρὸς τὴν προηγηθεῖσαν μελέτην, ἡ σχετικὴ σπουδαιότης τῶν μερῶν καὶ τῶν διανοημάτων ὅλου τινός. Ἡ διάκρισις αὕτη ἔχει μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν· ταύτην λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ γράφων ἀναπτύσσει ἕκαστον μέρος ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητός του. Δὲν θὰ ἐπιμείνῃ τοσοῦτον εἰς δευτερευούσας ἐννοίας ἢ γεγονότα, οὐδὲ θὰ ἀναπτύξῃ αὐτὰ ὅσον κύριόν τι γεγονότος ἢ ἐννοίας.—Προσέτι ἡ ἔκτασις τῆς συνθέσεως πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν σπουδαιότητα τοῦ θέματος· μακρὰ λεπτομέρειαι δὲν ἐπιτρέπονται ἐν ἀνεκδότῳ, τὸ ὁποῖον ἔχει μικρὰν σημασίαν καὶ τάνάπαλιν.

5. Ἡ Ἀναθεώρησις.

Ἄφ' οὗ οἱ μαθηταὶ γράψωσι τὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὸ πρόχειρον τετράδιον, ἀφήνοντες περιθώριον εἰς τὸ ἐν μέρος καὶ εὐρέα μεταξύ τῶν γραμμῶν διαστήματα, πρέπει νὰ ἀναθεωρήσωσιν αὐτήν. Τοῦτο δὲ πρέπει νὰ εἶναι ἀπαραίτητος καὶ αὐστηρὰ ἀπαίτησις παντὸς διδάσκοντος. Εἶναι δὲ εὐκόλος ἡ ἀνακάλυψις τῆς παραλείψεως τῆς ἀναθεωρήσεως· διότι εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον ἐκθέσεις μὴ ἀναθεωρηθεῖσα νὰ μὴ περιέχῃ παλλιλογίας, παραλείψεις λέξεων, σημειῶν τῆς στίξεως κ.τ.τ. Τονίζομεν δὲ τοῦτο ἀποβλέποντες εἰς τὰς σπουδαίας ὀφελείας, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ τῆς ἐργασίας ταύτης, ὀφελείας οὐδαμῶς κατωτέρας τῶν προερχομένων ἐξ αὐτῆς τῆς ἐργασίας τῆς ἐκθέσεως. Διότι διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως ὁ μαθητὴς συνηθίζει νὰ κρίνῃ τὸν ἑαυτὸν του, νὰ κρίνῃ τὰς σκέψεις, τοὺς λόγους του, νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν ἐργασίαν του, νὰ ἀποφεύγῃ τὴν ἐπιπολαιότητα. Τὸ νὰ κρίνῃ δὲ τις τὸν ἑαυτὸν του δὲν εἶναι εὐκόλον· διότι ἕκαστος ἔχει ὀξύτερον τὸν ὀφθαλμὸν εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων ἀπὸ τὰ ἰδικά του· διὰ τοῦτο εἶναι ὑψίστη ἀρετὴ τὸ νὰ συνηθίσῃ τις νὰ κρίνῃ ὀρθῶς τὸν ἑαυτὸν του. Ὁ δὲ κατέχων ταύτην τὴν ἀρετὴν ἔχει τὸ ἀσφαλέστατον μέσον διὰ νὰ προαχθῇ, διότι διακρίνει εὐκολώτερον τὰς ἐλλείψεις του καὶ ἀνευρίσκει καὶ εὐκολώτερον τὰ μέσα τῆς διορθώσεως αὐτῶν, ἔχει ὀρθὴν αὐτοσυνειδησίαν.

Ἡ ἐργασία τῆς ἀναθεωρήσεως δὲν πρέπει νὰ γίνεταί ἀμέσως μετὰ τὴν ἐργασίαν τῆς ἀναπτύξεως· πρῶτον μὲν διότι τὸ πνεῦμα μετὰ ταύτην εἶναι κουρασμένον· δεύτερον διότι ὁ μαθητὴς εὐρισκόμενος ἀκόμη ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῶν ἐντυπώσεων, ἐκ τῶν ὁποίων παρήχθη ἡ ἐκθεσις, δὲν δύναται νὰ διακρίνῃ τὰ ἐν αὐτῇ σφάλματα· πρέπει νὰ παρέλθωσιν ἡμέραι τινές, διὰ νὰ λησμονηθῶσιν αἱ λεπτομέρειαι καὶ φανῇ εἰς τὸν ἀναθεωροῦντα μαθητὴν ἡ ἐκθεσις του ἐν μέρει ὡς ξένη ἐργασία· τότε δὲ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ξένου τινὸς ἀναγνώστου δύναται νὰ ἐξετάσῃ αὐτήν καὶ ἀνεύρῃ τὰ σφάλματά της. Διὰ τοῦτο ὅσον περισσότεραι ἡμέραι (τὸ ἐλάχιστον δύο καὶ τὸ μέγιστον δέκα) παρεντεθῶσι μεταξύ τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἀναθεωρήσεως, τόσον περισσότερον ἐπιτυγχάνει αὕτη. Ἄφ' οὗ δὲ ἐν τῇ ἐκθέσει διακρίνομεν τὸ περιεχόμενον ἀπὸ τῆς μορφῆς, ὀρθὸν εἶναι ἡ ἀναθεώρησις νὰ εἶναι διττή· καὶ πρῶτον μὲν νὰ γίνεταί ἀναθεώρησις τοῦ περιεχομένου, ἔπειτα δὲ τῆς μορφῆς.

1. Ἀναθεώρησις τοῦ περιεχομένου.—Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην παρὰ τὸ τετράδιον τῆς ἐκθέσεως πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ μαθητὴς τὸ πρότερον ἀναγραφὴν σχεδίου· ἡ ἀντιπαράθεσις αὕτη θὰ βοηθῇ αὐτὸν εἰς τὸ ν' ἀναγνωρίσῃ ἂν μέρος τοῦ σχεδίου παρέλειπεν ἢ δὲν ἀνέπτυξεν ὅσον ἔπρεπεν ἢ ἀνέπτυξεν περισσότερον τοῦ πρέποντος μέρους τι. Ἀναγινώσκων δὲ πρέπει νὰ προσέχῃ παρατηρῶν καὶ ἐξετάζων τὴν ἐκθεσίν του, ὡς ἂν τις ξένος εἶχε γράψῃ αὐτήν, α') ἂν τὰ διάφορα νοήματα ἔχωσι λογικὴν ἀκολουθίαν, ἂν τὰ ὑπὸ διαφόρων φράσεων, προτάσεων, περιόδων ἐκφραζόμενα διανοήματα συνάπτωνται τοιοῦτοτρόπως λογικῶς μεταξύ των, ὥστε τὸ ἐκάστοτε ἐπακολουθοῦν νὰ εἶναι τῷ ὄντι ἐπακολουθήματα τοῦ προηγουμένου καὶ ὅλα νὰ ἀποτελῶσι λογικὴν ἄλυσιν· β') ἂν αἱ περίοδοι, δευτερεύοντα μέρη καὶ πρωτεύοντα διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων καὶ συγχρόνως συνάπτωνται διὰ μεταβατικῶν φράσεων· γ') ἂν ἀνεπτύχθησαν ὅσον ἔπρεπε τὰ κύρια μέρη καὶ ἐν γένει

ἂν ὑπάρχῃ μεταξὺ τῶν μερῶν ἡ ἀρμόζουσα συμμετρία· δ') ἂν ὑπάρχῃ στενὴ συνάφεια τῶν μερῶν τῆς ἐκθέσεως πρὸς τὸ θέμα· ε') ἂν μὴ ἐγένετο ἐπανάληψις τις τοῦ ἤδη λεχθέντος ἢ μήπως τι, τὸ ὁποῖον ὥφειλε νὰ λεχθῇ ἐν τοῖς ἐπομένοις, ἐλέγχθη πρότερον· ς') καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ ἤδη λεχθέν· ἐὰν τὰ μέρη τῆς ἀναπτυχθείσης ἐκθέσεως συμφωνῶσι καθ' ὅλον πρὸς τὸ γραφέν σχέδιον.

Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην τὴν βραδεῖαν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ἀνωτέρω θὰ ἐξετάζωνται, ὁ μαθητὴς οὐδέποτε πρέπει νὰ ἀπολέσῃ τὸ νῆμα τῶν ἰδεῶν, τὴν σειρὰν τῆς ἐξελίξεως τῶν διανοημάτων. Ἐξετάζων δὲ προσεκτικῶς τὴν ἐκθεσιν καὶ ἀφαιρῶν ἢ προσθέτων μέρη ἢ νοήματα ἐν τῷ περιθωρίῳ διὰ βραχέων, ἅτινα βραδύτερον θὰ συμπληρώσῃ, πρέπει νὰ τελειώσῃ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ περιεχομένου χωρὶς νὰ διακόψῃ αὐτήν, διότι ἄλλως χάνει τὴν σειρὰν τῶν νοημάτων.

Ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι ἐπίπονος κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν καθίσταται εὐκολωτέρα. Ὁ μαθητὴς συνηθίζει κατ' ὀλίγον νὰ διακρίνῃ τὰς ἀσυμφωνίας τῶν διανοημάτων καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν μερῶν καὶ τοῦ ὅλου. Ἰσως μετὰ τοιαύτην ἐργασίαν ὅλον τὸ ἔργον παρουσιασθῇ ἐντελῶς διεσκευασμένον καὶ διάφορον τοῦ πρώτου· ἀλλ' ὅσον περισσότεραι διορθώσεις γίνονται, τόσον περισσότερα σφάλματα θὰ λείπωσιν ἀπὸ τοῦ ἔργου, τόσον τελειότερα θὰ εἶναι ἢ ἐκθεσις, ἣτις ἔσχε τοιαύτην ἐπεξεργασίαν.

2. Ἀναθεώρησις τῆς μορφῆς.—Μετὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ περιεχομένου ἐπακολουθεῖ ἡ ἀναθεώρησις τῆς μορφῆς, ἥτοι τοῦ λεκτικοῦ ἐπενδύματος, διὰ τοῦ ὁποίου περιεβλήθησαν τὰ νοήματα. Κατὰ ταύτην θὰ ἐξετάζεται· α') ἂν αἱ λέξεις καὶ φράσεις ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰ νοήματα, ἥτοι ἐκφράζωνσιν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον διανοήθη ὁ μαθητὴς, καὶ ὅχι ἄλλο τι· καὶ προσέτι, ἂν ὀρθῶς ἐχρησιμοποιήθησαν αἱ λέξεις καὶ καταλλήλως ἐτοποθετήθησαν· β') ἂν πλήρως ἢ ἐλλιπῶς ἐκφράζωνται τὰ νοήματα ἢ τίθενται περιτταὶ φράσεις, γίνονται ἐπαναλήψεις λέξεων κττ. γ') ἂν ἡ κατασκευὴ τῶν φράσεων καὶ περιόδων εἶναι ὀρθή· δ') ἂν διατηρῶνται αἱ ἀπαιτήσεις περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν φράσεων, αἱ ἐκ τῶν νόμων τῆς εὐφωνίας καὶ τῶν ὅρων τῆς ἐκπονῆς κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐπιβαλλόμεναι. Ὡστε κατὰ τὴν ἀναθεώρησιν ταύτην διορθοῦνται ἰδίως τὰ λεκτικὰ σφάλματα, ἀφαιροῦνται αἱ περιτταὶ λέξεις ἢ προστίθενται αἱ ἀναγκαῖαι, ἀντικαθίστανται αἱ ἀκατάλληλοι δι' ἄλλων ἐκφραστικωτέρων, πολὺ μακροὶ περίοδοι διαίρουνται ἢ σύντομοί τινες συμπλέκονται εἰς μίαν. Ἡ ἀναθεώρησις δὲ αὕτη θὰ εἶναι ἀποτελεσματικωτέρα, ἂν γίνεται διὰ μεγαλοφώνου καὶ βραδείας ἀναγνώσεως τῆς ἐκθέσεως· τότε δὲ πλεῖστα σφάλματα, διαφυγόντα πρότερον τὴν προσοχὴν, θὰ γίνωσι καταφανῆ ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς ἀκοῆς καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῶν φυσικῶν ὅρων τῆς ἐκπονῆς· τὰ σφάλματα περὶ τὴν στίξιν θὰ γίνωσιν ἀμέσως ἀντιληπτά· ἡ χασμωδία, ἡ κακοφωνία καὶ ἡ ἐπανάληψις τῶν αὐτῶν λέξεων θὰ προσκρούσωσιν εἰς τὸ οὖς ἡμῶν ἢ μονοτονία τῆς ἐκφράσεως καὶ ἡ κακὴ κατασκευὴ τῶν περιόδων θὰ γίνῃ καταφανεστέρα. Οὕτω δὲ διὰ τῆς διορθώσεως τῶν ἀτελειῶν τούτων θὰ κατορθωθῇ νὰ ἀπαρισθῇ ἐκθεσίς τις ὅσον τὸ δυνατόν τελεία.

Καὶ αὕτη δὲ ἡ ἀντιγραφὴ εἰς τὸ καθαρὸν, ἄνευ διακοπῆς ἐπιτελουμένη, δυνατόν εἶναι νὰ ὑποδείξῃ σφάλματα, τὰ ὁποῖα προηγουμένως διέφυγον τὴν προσοχὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΠΕΡΙ ΕΚΑΣΤΟΥ ΕΙΔΟΥΣ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Α' ΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

Γνωστὸν εἶναι ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐπικρατεῖ ἀτελεύτητος γένεσις καὶ φθορά· τὰ πάντα μεταβάλλονται σὺν τῷ χρόνῳ. Αἱ μεταβολαὶ δέ, ἀναλόγως τῆς αἰτίας ἐκ τῆς ὁποίας προκαλοῦνται, διακρίνονται εἰς συμβεβηκότα καὶ πράξεις· καὶ συμβεβηκότα μὲν λέγονται αἱ μεταβολαὶ αἱ ἐπιφερόμεναι ὑπὸ φυσικῶν φαινομένων ἢ ἄλλων ἐνεργειῶν, ἄνευ τῆς βουλῆσεως τοῦ ἀνθρώπου γινομένων· πράξεις δὲ λέγονται αἱ ἐνέργειαι, αἵτινες προερχόμεναι ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης βουλῆσεως, ἀντιδρώσης εἰς τὰς ἀντικειμενικὰς αἰτίας, ἐπιφέρουσι σειρὰν μεταβολῶν εἰς τὸν κόσμον. Ἀναλόγως δὲ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν αἱ μεταβολαὶ εἶναι ἐξωτερικαί, ἥτοι γινόμεναι εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ ἀντιληπτὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ ἐσωτερικαί, ἥτοι γινόμεναι εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον καὶ τὴν ψυχὴν τῶν ὄντων προσώπων καὶ ἡμῶν καὶ γινόμεναι ἀντιληπτὰ διὰ τῆς διανοήσεως καὶ τῶν συναισθημάτων. Αἱ μεταβολαὶ λοιπὸν ἐν τῷ κόσμῳ συνάπτονται πρὸς ἀλλήλας αἰτιολογικῶς· πᾶν ὅ,τι γίνεται εἶναι αἰτίας τινὸς ἀποτελέσματος καὶ τοῦτο εἶναι αἰτία ὑποκειμενικῇ ἢ ἀντικειμενικῇ ἄλλης τινὸς μεταβολῆς ἢ πράξεως ἢ συμβεβηκότος κ.ο.κ.

Τὸ διήγημα λοιπὸν ἐκθίεται τοιαύτην σειρὰν πράξεων καὶ συμβεβηκότων, μεταβολῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν, ἐν ἀλληλουχίᾳ εὐρισκομένων καὶ συνδεδεμένων πρὸς ἀλλήλας, ὥστε νὰ ἀποτελώσι συνεχές τι καὶ σύνολον ἀπρητισμένον.

Κύρια λοιπὸν αἰτία καὶ ἐργάται τῶν ἐνεργειῶν καὶ μεταβολῶν εἶναι τὰ πρόσωπα· μεταξὺ τούτων ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον διενθύνει τὴν ὅλην ἐνέργειαν καὶ τὰς πράξεις καλεῖται κύριον πρόσωπον, τὰ δὲ λοιπά, τὰ ὁποῖα συνεργοῦσιν ἢ ἐπηρεάζονται ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰς πράξεις τῶν καλοῦνται δευτερεύοντα πρόσωπα.

Ὁ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον ἐκτελοῦνται αἱ μεταβολαὶ, ὀνομάζεται θέατρον τῆς πράξεως. Ἀκριβὴς δὲ τούτου γνώσις ἀπαιτεῖται πρὸς ἐντελὴ τῆς πράξεως κατανόησιν, διότι ἡ ἐξέλιξις τῶν μεταβολῶν ἐπηρεάζεται σπουδαίως ἐκ τῆς φύσεως τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον αὐταὶ γίνονται.

Καὶ ὁ χρόνος δὲ κατὰ τὸν ὁποῖον συμβαίνουσιν αἱ διάφοροι πράξεις ἐπιδρᾷ πολλάκις εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν· ἐξ ἄλλου ἢ δήλωσις τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου καὶ τῶν προσώπων εἶναι ἀναγκαῖα, ἵνα δειχθῇ ὅτι τὰ ἐκτιθέμενα συνέβησαν πραγματικῶς (Πρὸβλ. καὶ Μέμ. Β', κεφ. ΣΤ').

Τὰ πρόσωπα, τὸ θέατρον καὶ ὁ χρόνος τῆς πράξεως παριστῶσι τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῆς ἀπόψεις· ἔχουσι μὲν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς πράξεως, ἀλλὰ δὲν κανονίζουσιν αὐτὰ κυρίως τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς. Καὶ αἱ περιστάσεις δέ, ἀπὸ τῶν ὁποίων δομᾶται ἡ πράξις, ἀνήκουσιν εἰς τὰς ἐξωθεν ἐπιφερομένας προϋποθέσεις. Ἡ δὲ κινητηρία δύναμις, ἡ ὁποία τὴν πράξιν κατευθύνει, ἐπιβραδύνει ἢ ἐπιταχύνει, κεῖται ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῶν ἐνεργούντων προσώπων. Πρέπει λοιπὸν ὁ γράφων νὰ ἀναζητήσῃ καὶ νὰ ἀνεύρῃ, τίνα εἶναι τὰ ἐλατήρια καὶ αἱ ἀφορμαί, αἱ ὁποῖαι

ὁδηγοῦσι τὰ ἐνεργοῦντα πρόσωπα καὶ εἰς τὴν ὅλην ἐνέργειάν των καὶ εἰς τὰς διαφόρους πράξεις των, καὶ νὰ προσπαθήσῃ σαφῶς νὰ ἐξάρῃ διὰ τοῦ λόγου τὰ εὐρεθέντα αἷτια, ἐὰν θέλῃ νὰ ἐκθέσῃ τὸ διήγημα ἐναργῶς καὶ πλήρως.

Ἡ ἐκθεσις λοιπὸν τοῦ χρόνου, τοῦ θεάτρου τῆς πράξεως, τῶν προσώπων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων, ἀπὸ τῶν ὁποίων, ὡς ἀπὸ ἐξωτερικῶν αἰτίων προκαλεῖται ἡ ἐνέργεια, ἀποτελοῦσι τὴν ἀρχὴν τοῦ διηγήματος. — Ἡ δὲ ἐξιστόρησις τῆς σειρᾶς τῶν ἐνεργειῶν καὶ μεταβολῶν, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται ἐν ἀλληλουχίᾳ καὶ συνδεδέναι πρὸς ἀλλήλας αἰτιολογικῶς, ὥστε νὰ ἀποτελῶσι σύνολόν τι, ὀνομάζεται πλοκὴ. Εἰς ταύτην, ὅταν ἔχῃ μέγεθός τι, διακρίνομεν τρεῖς φάσεις: 1) τὴν ἀρχὴν τῆς πλοκῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκτίθενται καλύτερον τὰ ἐλατήρια τῶν δρῶντων προσώπων, αἱ κινητήριαι δυνάμεις, αἵτινες προκαλοῦσι τὴν ἐξέλιξιν τῆς πράξεως πρὸς ὀρισμένην κατεύθυνσιν, καὶ ἐν γένει παρίστανται αἱ πρῶται ἐνέργειαι καὶ μεταβολαί. 2) τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκτίθενται αἱ ἀντιδράσεις, αἱ ὁποῖαι ἢ σταματῶσι τὴν πρὸδον τῆς πράξεως ἢ τρέπουσι πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν. Εἰς ταῦτα προστίθεται καὶ ἡ δῆλωσις τῶν μέσων, ἅτινα μεταχειρίζονται τὰ δρῶντα πρόσωπα πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν των. Καὶ ἢ κατορθοῦται διὰ τῶν μέσων τούτων ἡ ὑπερνίκησις τῶν ἀντιδράσεων ἢ αἱ ἀντιδράσεις ὑπερισχύουν. Εἰς ἐκατέραν τῶν περιστάσεων τούτων ἔχομεν νέας μεταβολάς, ἥτοι γεγονότα· ὅσον δὲ περισσότερα εἶναι τὰ γεγονότα ταῦτα, τόσον περισσότερα εἶναι τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ὑποδιαιρεῖται ἡ ἐξέλιξις τῆς πλοκῆς. 3) τὸ κρίσιμον σημεῖον, ἥτοι τὴν ἐπενέργειαν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἐπιφέρει τὴν ὀριστικὴν τροπὴν τῆς σειρᾶς ταύτης τῶν μεταβολῶν πρὸς ἕνα σύμφωνον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἢ πρὸς ἀποτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ ὑπὸ τοῦ δρῶντος προσώπου. — Ἡ ἐξιστόρησις δὲ τοῦ τέλους τούτου, ἥτοι τοῦ ἀποτελέσματος, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ τῶν ἐν τῇ πλοκῇ ἐκτεθέντων, ἀποτελεῖ τὴν ἐκδασιν τῆς πράξεως, ἥτις εἶναι εὐάρεστος ἢ δυσάρεστος. Καὶ εἰς μὲν τὰ ἀπλὰ διηγήματα ἡ ἐκβασίς ἐκτίθεται διὰ βραχείων. Εἰς ἐκτενέστερα δὲ διηγήματα, ὅχι μόνον λεπτομερέστερον αὐτὴ ἐξιστορεῖται, ἀλλὰ καὶ προστίθενται ἐν αὐτῇ καὶ τὰ ἄμεσα καὶ τὰ ἀπώτερα ἀποτελέσματα. Καὶ οὕτω λήγει ἡ ἐξιστόρησις πάντων τῶν σχετιζομένων πρὸς τὸ διήγημα γεγονότων.

Ἐν τῷ διηγήματι παρεμβάλλονται ἐνίοτε παρεκβάσεις καὶ ἐπεισόδια. Διὰ τῆς παρεκβάσεως διακόπτεται ἡ σειρὰ τοῦ διηγήματος, ἵνα παρασχεθῶσιν ἐξηγήσεις περὶ τοπικῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων ἢ καὶ ἄλλου πράγματος, ἀνευ τοῦ ὁποίου τὸ διήγημα δὲν εἶναι ἐντελὲς καταληπτόν. Αἱ παρεκβάσεις πρέπει νὰ εἶναι βραχεῖαι.

Ἐπεισόδια λέγονται αὐτοτελῇ συντομώτερα διηγήματα, παρεμβεβλημένα ἐν τῇ πλοκῇ καὶ ἐκθέτοντα γεγονός τι ἀπρόοπτον, συντελέσαν εἰς προαγωγὴν ἢ παρακώλυσιν τῆς ἐξέλιξεως τῆς ἐκτιθεμένης πράξεως.

Ἐκ τούτων συνάγεται ὅτι τὰ μέρη τοῦ διηγήματος εἶναι τρία:

- I. Ἡ εἰσαγωγή, ἥτις περιλαμβάνει τὴν δῆλωσιν τοῦ τόπου, χρόνου, προσώπων καὶ περιστάσεων.
- II. Ἡ πλοκὴ, εἰς τὴν ὁποίαν διακρίνονται: 1) ἡ ἀρχὴ τῆς πλοκῆς
- 2) ἡ περαιτέρω ἐξέλιξις καὶ 3) τὸ κρίσιμον σημεῖον.
- III. Ἡ ἐκδασίς ἢ τὸ τέλος.

Ἐνίοτε ἡ ἐξιστόρησις καὶ τῶν τριῶν τούτων μερῶν τοῦ διηγήματος γίνεται ἐν τῇ πλοκῇ· τότε αὕτη διαιρεῖται: α') εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς πλοκῆς, περιλαμβάνουσαν τὴν δῆλωσιν τῶν προσώπων, χρόνου, τόπου καὶ ἐξωτερικῶν περιστάσεων· β') εἰς τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν, εἰς τὴν ὁποίᾳ δηλοῦνται τὰ ἐλατήρια, οἱ σκοποί, τὰ μέσα, τὰ ἐμπόδια, ἡ σύγκρουσις τῶν μέσων καὶ ἐμποδίων καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν· γ') τὸ κρίσιμον σημεῖον, ἐν τῷ ὁποίῳ δεικνύεται ποῖον ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα, ἤτοι ἡ ἐκβασίς τῆς πράξεως.—Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ εἰσαγωγή καὶ ὁ ἐπίλογος εἶναι μᾶλλον αὐτοτελῆ. Τότε δὲ τὰ μέρη ταῦτα τοῦ διηγήματος δύναται κατὰ τοὺς ἐξῆς τρόπους νὰ διαπλασθῶσιν:

1) Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἐκτίθενται τὰ προηγούμενα τῆς ὑποθέσεως τοῦ διηγήματος περιστατικά, ἐπὶ τοσοῦτον μόνον, ἔφ' ὅσον χρειάζεται ἵνα κατανοηθῶσι τὰ ἐκτεθησόμενα. Τοιαύτῃ εἰσαγωγῇ τίθεται, ὅταν τὸ θέμα εἶναι ἐπεισόδιον πολέμου τινός, κατὰ τινὰ στάσιν γεγονός τι, κατὰ τινὲς ἐκτακτον περιστάσιν συμβεβηκός κττ.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς εἰσαγωγῆς ἐπιβάλλει τὴν σύνταξιν τοῦ ἐπιλόγου τοιαύτην, ὥστε νὰ δηλοῦνται τὰ περαιτέρω ἐπακολουθήματα τῆς ἐκτεθείσης σειρᾶς τῶν πράξεων ἢ ἡ ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἡ σειρά αὐτὴ ἔσχεν ἐπὶ τῶν γενικωτέρων γεγονότων, τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ μέρος.

2) Ἡ εἰσαγωγή δύναται νὰ ἐκφράξῃ γενικὴν τινὰ ἔννοιαν, τὴν ὁποίας τὰ ἐπόμενα περιλαμβάνουσι τὴν ἐπιβεβαίωσιν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ἐπίλογος καταδηλοῖ κατὰ πόσον ἡ ἀλήθεια τῆς εἰσαγωγῆς ἐγένετο φανερά διὰ τοῦ διηγήματος.

3) Ἡ εἰσαγωγή δύναται νὰ ἐξαίρῃ τὴν σπουδαιότητα τοῦ διηγήματος ἢ τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, τοῦ ὁποίου δυνατόν νὰ θεωρῇ αὐτὸ ἄξιον ὁ γράφων· ὁ ἐπίλογος τότε ὑποδηλοῖ ὅμοια ἢ ἀντίθετα συμβεβηκότα ἀποτελέσματα.

Πολλάκις ὅμως ἡ εἰσαγωγή καὶ ὁ ἐπίλογος, ἔφ' ὅσον δὲν ἀποτελοῦν σπουδαῖον μέρος τοῦ διηγήματος, δύνανται νὰ ἐλλείπωσι· καὶ τοῦτο εἶναι προτιμότερον, ὅταν τὰ μέρη ταῦτα δὲν προέρχονται φυσικῶς καὶ ἀβίαστος ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως.

Κατὰ ταῦτα σχῆμα πρὸς διάταξιν τοῦ διηγήματος δύναται νὰ εἴναι τὸ ἐξῆς: I. Εἰσαγωγή.—Τόπος· χρόνος· πρόσωπα· ἐξωτερικὰ περιστατικά.

II. Πλοκή.—1. Ἀρχὴ τῆς πλοκῆς: Αἷτια ἢ ἐλατήρια.—Συμπόσιος.—Μέσα.

2. Περαιτέρω ἐξέλιξις: Χρησιμοποίησις τῶν μέσων.—Ἀντίθετος ἐνέργεια.—Ἀγών.

3. Κρίσιμον σημεῖον: Μεταπτώσεις τοῦ ἀγῶνος.

III. Ἐπίλογος.—Ἐκβάσις τοῦ ἀγῶνος.—Ἀποτέλεσμα.

Ἔτερον σχῆμα.—I. Εἰσαγωγή.—Γενικὴ κατάστασις, καθ' ἣν ἐγένοντο τὰ ἐκτεθησόμενα.

II. Πλοκή.—1. Ἐναρξίς τῆς πλοκῆς.—Τόπος.—Πρόσωπα.—Ἐξωτερικὰ αἷτια.—Ἐσωτερικὰ αἷτια.

2. Ἐξέλιξις τῆς πλοκῆς: Α' σκηνή (μεμονωμένη ἐνέργεια ἢ πράξις).—Β' σκηνή (μεμονωμένη ἐνέργεια κτλ.).—Γ' σκηνή.

3. Κρίσιμον σημεῖον: Ἐκβάσις τοῦ ἀγῶνος καὶ λύσις τῆς πλοκῆς.

III. Ἐπίλογος.—Ἐπίδρασις τοῦ ἐκτεθέντος ἐπὶ τῆς γενικῆς καταστάσεως καὶ περαιτέρω ἐπακολουθήματα.

Τρίτον σχῆμα — I. Εἰσαγωγή. — Τόπος, χρόνος, ἐξωτερικαὶ περιστάσεις· κύριον πρόσωπον.

II. Πλοκή. — 1. Ἐναρξίς τῆς πλοκῆς: Δευτερεύοντα πρόσωπα (ἐφ' ὅσον παρουσιάζονται ἐν τῇ σειρᾷ τῶν γεγονότων). — Ἐλατήρια. — Αἱ ἀρχαὶ τῆς πράξεως.

2. Ἡ κυρίως πλοκή: Διάφορα αὐτῆς μέρη ἢ σκηναὶ (ἐφ' ὅσον παρουσιάζονται). Ὅμοιως παρεκβάσεις, ἐπεισόδια κ.τ.τ.

3. Λύσις τῆς πλοκῆς: Κρίσιμος ἀγών. Τελικὴ τροπὴ διὰ νέας τινὲς δυνάμειως κ.τ.τ. — Ἐκβάσις.

III. Ἐπίλογος. — Ἐπακολουθήματα ἄμεσα ἢ καὶ ἔμμεσα.

Εἰς μᾶλλον ἐκτεταμένα διηγήματα διακρίνονται τὰ ἑξῆς μέρη:

I. Εἰσαγωγή ἢ πρόλογος.

II. Πλοκή. — 1) Ἡ ἀρχὴ (τόπος, χρόνος, ἐπίδρασις). — 2) Ἡ ἐπίτασις (περικλοκή). — 3) Κρίσιμον σημεῖον. — 4) Μεταστροφή. — 5) Ἐκβάσις.

III. Ἐπίλογος.

II. χ. τὸ θέμα: **Παιδίον πνίγεται ἐν τῷ λουτρῷ.**

Λιάταξις τῆς πλοκῆς: 1) Παιδίον μεταβαίνει εἰς τὴν παραλίαν διὰ νὰ λουσθῇ. — 2) Ἐκδύεται, πηδᾷ εἰς τὸ ὕδωρ καὶ εὐχαριστεῖται. — 3) Διαπράττει τόλμημά τι καὶ ἐξαφανίζεται ὑπὸ τὸ ὕδωρ. — 4) Τὰ παιδία, τὰ ὅποια λούονται μαζὶ του, ζητοῦν νὰ τὸ βοηθήσουν, ἀλλὰ ματαίως. — 5) Πνίγεται. — Λύπη τῶν γονέων.

Ἡ πενταμερὲς αὕτη διαίρεσις τοῦ διηγήματος ὑπενθυμίζει τὴν τοῦ νεωτέρου δράματος (Πρόλ. Διδ. μητρ. γλ. σ. 311). Ἄλλ' αὕτη δὲν εἶναι εὐκόλος διὰ τοὺς ἀρχαρίους· ἐξ ἄλλου δὲ δὲν ἔχουσι πάντοτε τὰ διηγήματα δραματικὴν χροιάν, ὅποιαν τὸ ἐκτεθέν.

Ἡ ἐργασία τῆς συνθέσεως διηγήματος.

I. Πῶς θὰ χρησιμοποιῶνται αἱ διάφοροι πηγαὶ τῆς ὕλης τῶν διηγημάτων. — 1. Ὡς εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν λεχθέντων εἰς προηγούμενα κεφάλαια, ὡς πηγαὶ ὕλης διηγημάτων εἶναι κατάλληλοι ἐκτὸς τῶν Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων, ἀρχαῖοι Ἑλληνες συγγραφεῖς, ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Ἡρόδοτος κατὰ πρῶτον λόγον, ἐνίστε δὲ ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Πλούταρχος, καὶ ἄλλοι τοὺς ὁποίους ἀνεφέρομεν, εἰς δὲ ἀδαστέρους μαθητὰς καὶ σύντομα τεμάχια ἐκ Χρηστομαθείας προερχόμενα. Πρώτη δὲ ἀπαίτησις εἶναι οἱ μαθηταὶ πρὸ πάσης ἄλλης ἐργασίας τῆς ἐκθέσεως νὰ ἔχωσι κατανοήσει τὸ θέμα αὐτῆς ἀκριβῶς, διὰ νὰ γνωρίζωσι τί παρ' αὐτῶν ζητεῖται καὶ τί δὲν ζητεῖται. Ὁ συνηθέστερος τρόπος ἐκ τινος ἀρχαίου συγγραφέως ἐξαγωγῆς ὕλης διηγήματος εἶναι ἡ ἀπαίτησις παρ' αὐτῶν, ὅπως ἐπεισδίδῃ τι ἢ γεγονὸς ἀναπτύξωσιν εἰς αὐτοτελὲς διήγημα. Ἔργον λοιπὸν τοῦ μαθητοῦ εἶναι, ὅπως τὸ τοιοῦτον ἐπεισδίδῃ ἢ μερικὸν γεγονὸς, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μικρὸν μέρος τῆς ἱστορικῆς συγγραφῆς, μετὰ τῆς ὁποίας εἶναι πολυειδῶς συνημμένον, παραστήσῃ ὡς αὐτοτελὲς τι καὶ πλήρες ἔργον. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι θὰ ἐπεκταθῇ τὸ μερικὸν τοῦτο γεγονὸς ἢ ἐπεισδίδῃ εἰς μεικτὸν διήγημα, ἔχον ἀνάλογον πρὸς τὴν ἱκανότητα τῶν μαθητῶν ἑκτασιν, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον θὰ διακρίνονται τὰ μέρη τοῦ διηγήματος σαφῶς, ἥτοι ἡ ἀρχή, ἡ πλοκή καὶ τὸ τέλος. Προσέτι δὲ

ὅτι ἡ εἰσαγωγή πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸ διήγημα κατὰ τὸ ἀνωτέρω εἰρημένον, ἥτοι ἡ θὰ τονίσῃ τὴν σπουδαιότητα τοῦ θέματος ἐν σχέσει πρὸς γενικώτερον γεγονὸς ἢ κατάστασιν, ἢ ὅποια ἐκτίθεται διὰ τοῦ συγγράμματος, ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ λαμβάνεται τὸ διήγημα, ἢ θὰ δηλώσῃ τὴν σχέσιν τοῦ διηγήματος πρὸς τὴν γενικὴν σύγχρονον τὴν κατάστασιν ἢ θὰ ἐκθέσῃ τὸν χρόνον, τὰ πρόσωπα καὶ τὸν τόπον, ὅστις, ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς συγγραφῆς συντόμως θὰ περιγραφῇ. Ἐν τῇ πλὴν πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι πολλάκις μέρη τινὰ αὐτῆς θὰ ἀναπτύχθωσιν ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς συγγραφῆς, εἰς τὰ ὅποια ἐπειδὴ ἀναφέρονται λεπτομέρειαι τινες, δὲν ἐπαναλαμβάνονται καὶ ἐν τῷ ἀναγεγραμμένῳ ἐν αὐτῇ ἐπεισοδίῳ ἢ διηγηματικῷ. Καὶ ἡ ἐκθεσις δὲ πρέπει νὰ διαπλάσθῃ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ οὕτως, ὥστε ν' ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐσχεδιάσθῃ ἡ εἰσαγωγή.—Κατὰ δὲ τὴν ἀνάπτυξιν, ἥτοι τὴν διὰ λεκτικῶν ἐπένδυσιν τῶν διανοημάτων, πρέπει νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν, ὅπως μὴ μεταφράζωσι κατὰ λέξιν μετὰ κειμένου τοῦ ἀρχαίου συγγραφέως, διατηροῦντες οὕτως ἐν τῇ ἐκθεσί τῶν τὸν διάφορον τρόπον τῆς ἐκφράσεως τῶν διανοημάτων τῶν ἀρχαίων καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ καὶ ἐν τῇ συνδέσει τῶν προτάσεων καὶ παρουσιάζοντες ἡμῖν ἐκεῖνα τὰ παράδοξα νέα Ἑλληνικά, τὰ ὅποια μόνον εἰς θέματα ἐπιτρέπονται, ἀλλὰ νὰ διατυπώνωσιν αὐτὰ κατὰ τὴν φρασιολογίαν τῆς νέας Ἑλληνικῆς καὶ κατὰ τρόπον ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὸ γλωσσικὸν αὐτῆς συναίσθημα.

Εἰς μαθητὰς ὀριμωτέρους τὴν ἡλικίαν δύναται νὰ ἐπιβάλλεται ὅπως ἡ ὕλη τοῦ διηγήματος συνάγεται ἀπὸ διαφόρων μερῶν τοῦ συγγράμματος· π. χ. ἡ ἐκθεσις ἱστορικοῦ γεγονότος ἐκ διαφόρων χωρίων περισσοτέρων τῆς μᾶς βιογραφίῶν τοῦ Πλουτάρχου ἢ ἡ ἐκ τινος συνεισφοράς παρασχεθεῖσα ὕλη ἄλλως νὰ διατάσσεται καὶ συνάπτεται καὶ ἔπειτα νὰ ἀναπτύσσεται.

2. Ἐκ ποιητικῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἔργων, ὡς ἐδηλώθη ἤδη, δύναται νὰ ἐξαχθῶσι διηγήματα. Ἐκ τῶν ἀρχαίων ποιημάτων ἰδίως τὰ Ὀμηρικὰ εἶναι κατάλληλα· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ νεωτέρων ἐπικῶν ἢ ἐπὶ κολυρικῶν ποιημάτων, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀπὸ λυρικῶν, δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἡ ὕλη διηγήματος. Πρέπει ὅμως νὰ μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ἡ ἀπὸ τούτου συλλογὴ τῆς ὕλης εἶναι δυσκολωτέρα· πρῶτον μὲν διότι εἶναι ἀνάγκη ἀπὸ τῆς ποιητικῆς ἀντιλήψεως, τῆς ζωηροτέρας ἐκφράσεως, τῆς θετικῆς μῆς τῶν συναισθημάτων ἐκδηλώσεως, τῆς πλήρους φαντασίας παραστάσεως νὰ ἐξαχθῇ τὸ νόημα καὶ διατυπωθῇ, οὕτως ὥστε εἰς τὴν νόησιν ἰδίως νὰ ἀπευθύνεται ἐν τῇ ἀπλῇ τοῦ πεζοῦ λόγου παραστάσει· δευτέρον δὲ διότι ἐνίοτε ἀπὸ λυρικῶν ποιημάτων ἐλλείπουσιν ἡ χρονικὴ ἀκολουθία καὶ ἡ λογικὴ ἀκολουθία τῶν νοημάτων (ἴδε Διδ. μετὰ γλ. σ. 302). Διὰ ταῦτα εἶναι ἀπαραίτητον, ὅπως μόνον ἀπὸ ποιημάτων, τὰ ὅποια ἔτυχον πλήρους διδακτικῆς ἐπεξεργασίας, συνάγεται ἡ ὕλη τοῦ διηγήματος. Τότε δὲ οἱ μαθηταὶ ὅχι μόνον θὰ δύνανται τὴν ὕλην ταύτην νὰ διαπλάσωσιν εἰς διήγημα, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐργάζωνται μετ' εὐχαριστήσεως, διότι ἤδη ἔχουν κατανοήσει τὸ ποιητικὸν κάλλος τοῦ ἔργου καὶ διηγέσθαι τὸ συναισθητικὸν αὐτῶν.

Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὰς τοιαύτας ἐκθέσεις, αἱ ὁποῖαι λαμβάνονται ἀπὸ τμήματος ποιήματός τινος, ἐξ ἀνάγκης γίνονται διάφοροι μετασχηματισμοὶ τῆς ἐν τῷ ποιήματι ἐκτιθεμένης ὕλης· π. χ. παρουσιάζονται

ται ὡς κύριον πρόσωπον τοῦ διηγήματος, πρόσωπον διάφορον τοῦ κυρίου προσώπου τοῦ ὅλου ποιήματος· ἡ διάταξις τοῦ διηγήματος εἶναι κατὰ τὴν χρονολογικὴν ἀκολουθίαν, ἥτις ἐν τῷ ποιήματι πολλάκις δὲν τηρεῖται κ.ο.κ.

3. Πολλὴν ὕλην διηγημάτων ἰδίως εἰς μικροτέρας τάξεις δύνανται νὰ παρᾶσχῃσι συμβάνατα τοῦ ἰδίου τῶν μαθητῶν βίου, ὡς ἐλέχθη ἥδη. Ἐκ διαφορῶν δὲ ἐκδρομῶν, σχολικῶν ἢ τοπικῶν ἐορτῶν ἢ ἐκτάκτων γεγονότων κυρίως συνάγεται ὕλη περιγραφῶν, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ διηγημάτων. Ἄλλ' ἐν τῇ ἐκλογῇ τοιούτων θεμάτων πρέπει νὰ καταβάλλῃ πολλὴν προσοχὴν ὁ διδάσκων. Τὸ θέμα πρέπει νὰ εἶναι τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἔχῃ ἐνότητα ἐσωτερικὴν. Ἡ ἐκθεσις τῶν γεγονότων ὁλοκλήρου ἐκδρομῆς δὲν ἔχει ἐνότητα, εἰ μὴ μόνον τοῦ τόπου καὶ χρόνου, ἥτοι ἐξωτερικὴν· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἐξιστόρησις τῶν συμβάντων κατὰ τὴν πορείαν, ἔπειτα ἡ προσθήκη τῶν διδαχθέντων κατ' αὐτήν, μετὰ ταῦτα ἡ διήγησις τῶν κατὰ τὸ γεῦμα, κατόπιν τῶν κατὰ τὴν ἐπάνοδον ἀποβαίνει ξηρὰ ἀφήγησις ἀλληλοδιαδόχων γεγονότων, ἀσχέτων ἐσωτερικῶς· ὅσον δὲ τὰ μέρη τῆς τοιαύτης ἐκθέσεως εἶναι περισσότερα, τόσον εἶναι ξηροτέρα καὶ ἡ ἀφήγησις, διότι ἄλλως θὰ ἐξετείνετο πολὺ ἡ ἐκθεσις. Ἐν ᾧ ἡ διήγησις μόνον τῆς μετὰ τὸ γεῦμα διασκεδάσεως, ἡ ἐκθεσις γεγονότος τινός, ἐπεισοδίου προκαλέσαντος τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν, θὰ ἔχῃ καὶ ἐσωτερικὴν ἐνότητα καὶ θὰ τύχῃ τῆς δεούσης ἀναπτύξεως καὶ θὰ διαπλασθῇ καταλλήλως, διὰ τὴν εὐχαρίστησιν μετὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐργασθῶσιν εἰς τὴν τοιαύτην ἐκθεσιν οἱ μαθηταί, εὐχαρίστησιν ἥτις θὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἀπεκόμισαν ἐξ αὐτοῦ.

4. Ἐκτὸς τῶν καθ' αὐτὸ διηγημάτων εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς Α' τάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου ἢ ἀντιστοίχου τάξεως δύνανται νὰ προταθῇ, μετὰ τὴν διδασκαλίαν Αἰσωπείου τινός μύθου ἐκ τῶν ἐν τῇ Χρηστομαθείᾳ τῶν, ἐκθεσις ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μύθου τούτου. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν διδασκαλίαν μύθων ἐμμέτρων ἢ καταλογάδην γεγραμμένων καὶ περιεχομένων εἰς τὰ Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα δύνανται νὰ προταθῶσιν ἐκθέσεις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μύθων τούτων. Πῶς δὲ αἱ τοιαῦται ἐκθέσεις θὰ γίνωνται μετὰ τὴν πλήρη διδασκίαν ἐν τῷ σχολεῖῳ ἐπεξεργασίαν τῶν μύθων, οἵτινες θὰ ληφθοῦν ὡς βάσις τῶν ἐκθέσεων, ἐκάμαμεν λόγον διὰ μακρῶν ἄλλοτε (Ἴδε Διδ. μητρ. γλωσσ. σελ. 114 κ. ε. καὶ ἰδίως σελ. 286—289). Τοῦτο μόνον προσθέτομεν ὅτι αἱ ἀπὸ τῶν μύθων ἐκθέσεις θὰ παρουσιάζωσι πάντοτε τὰ μέρη τοῦ διηγήματος, ἥτοι εἰσαγωγὴν, πλοκὴν καὶ ἐκβασιν.

3. Παρὰ τὰς ἀπὸ μύθων ἐκθέσεις συγγενεῖς πρὸς τὸ διηγήματα εἶναι καὶ αἱ ἀποδόσεις τοῦ περιεχομένου διδαχθέντων λογοτεχνημάτων, ἄλλως λεγόμεναι περιλήψεις μερῶν ἐρμηνευθέντων συγγραφέων. Αὗται εἶναι τοσοῦτον μᾶλλον ἀξιοσύστατοι, καθ' ὅσον δὲν γίνονται εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα ἀναγραφαί· ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ περιλήψεων τῶν τμημάτων ἐκάστης ἐρμηνευομένης μεθοδικῆς ἐνότητος καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ μαθηταί προσέχοντες κυρίως εἰς τὰς λεπτομερείας, δὲν συνάπτουσιν αὐτὰς εἰς ἓν ὅλον. Ἀλλὰ καὶ ὅπου γίνονται τοιαῦτα ἀναγραφαί, πάλιν αἱ τοιούτου εἴδους ἐκθέσεις παρέχουσιν ὠφέλειάν τινα, διότι καὶ τοῦ ὅλου ἀποκτᾶται ἀκριβεστέρα κατανόησις καὶ συγχρόνως διὰ τῆς διατυπώσεως εἰς αὐτοτελῆ ἐκθεσιν γίνε-

ται πληρεστέρα αὐτοῦ οἰκειοποιήσεις, ἥτις καὶ διὰ τὴν χρησιμοποίησιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ καὶ διὰ τὴν καθ' ὅλον μόρφωσίν του δὲν εἶναι ὅλως ἀνωφελής. Ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ παρουσιάζουσιν αἱ τοιαῦται ἐκθέσεις μηδαμινὴν ἐκδήλωσιν τῶν διανοημάτων τῶν παιδῶν πρέπει σπανιώτερον νὰ προτείνωνται. Τὸ μέγεθος τῶν ἐκλεγομένων τεραχίων ἐξαρτάται, τὸ μὲν ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ὥστε νὰ ἀπαρτίζεται μεθοδικῇ ἐνότητι, τὸ δὲ ἐκ τῆς ὠριμότητος τοῦ μαθητοῦ.

Διὰ ταῦτα εἰς τὰς τοιαύτας ἐκθέσεις θὰ λαμβάνωνται μὲν ὑπ' ὄψιν τὰ κύρια νοήματα τῆς διδαχθείσης μεθοδικῆς ἐνότητος, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάπλασιν αὐτῶν θὰ διακρίνεται ἡ εἰσαγωγή, περιλαμβάνουσα τὸν τόπον, χρόνον, πρόσωπα καὶ ἐξωτερικὰ περιστάσεις, ἡ πλοκὴ αὐτῆς, διαπτυσομένη καταλλήλως, κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, ἐξέλξιν καὶ τὸ κρίσιμον σημεῖον, καὶ τὸ τέλος, καθορίζον τὴν δυσμενῇ ἢ εὐμενῇ ἔκβασιν καὶ ἀποτελέσματα. Ἐκ τούτων δὲ εἶναι εὐνόητον, ὅτι πᾶσαι αἱ ἐκ τῶν ἐξημενηθέντων συγγραφῶν μεθοδικαὶ ἐνότητες δὲν εἶναι κατάλληλοι, ὅπως ἐν περιλήψει εἰς ἐκθέσεις διατυπωθῶσιν.

Εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις ἡ τοιαύτη δῆλωσις τοῦ περιεχομένου δύναται νὰ διαπλασθῇ ἐλευθερώτερον· οἷον προκειμένου περὶ δράματός τινος νὰ μὴ ἀκολουθήσωμεν τὴν σειράν, κατὰ τὴν ὁποίαν τοῦτο παρουσιάζει τὴν ἐξέλξιν τῆς δραματικῆς πράξεως, ἀλλὰ τὴν χρονολογικὴν ἢ αἰτιολογικὴν ἀκολουθίαν τῶν γεγονότων π. χ. μετὰ τὴν ἐξημενησίαν τῆς Ἰφιγενείας ἐν Ταύροις τοῦ Εὐριπίδου ἡ δῆλωσις τοῦ περιεχομένου δύναται νὰ γίνῃ ὡς ἑξῆς:

I. Εἰσαγωγή. Ἐκδίκησις τοῦ Ὀρέστου.

II. Πλοκὴ. 1. Καταδίωξις τοῦ Ὀρέστου ὑπὸ τῶν Ἑρινύων. Χρησμός τοῦ Ἀπόλλωνος.

2. Πλοῦς εἰς Ταυρίδα. Σύλληψις. Προσαγωγή ἐνώπιον τῆς Ἰφιγενείας.

3. Πῶς ἡ Ἰφιγένεια ἐσώθη ἀπὸ τὴν θυσίαν καὶ τί ἔκαμεν ἐν Ταύροις.

4. Ποία ἦτο ἡ ψυχικὴ κατάστασις τῆς Ἰφιγενείας ἐκ τοῦ ὄνειρου.

5. Ἡ σκηνὴ τῆς ἀναγνωρίσεως.

6. Ἡ σχεδιασθεῖσα φυγὴ καὶ πῶς αὕτη ἐπρόκειτο νὰ ἐκτελεσθῇ.

7. Ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἐπιστροφή.

Εἰς ῥητορικοὺς ὅμως λόγους ἡ περίληψις δὲν δύναται νὰ φέρῃ τὴν μορφήν διηγήματος, παρὰ μόνον ἂν μέρος τι αὐτῶν δίδεται ὡς αὐτοτελὲς ἐκθέσις· ἂν ὅμως προτείνωμεν ὁλόκληρόν τινα σύντομον λόγον, οἷον Ὀλυνθιακὸν τοῦ Δημοσθένους, τότε ἡ περίληψις θὰ φέρῃ τὸν τύπον τοῦ ῥητορικοῦ λόγου, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ λεκτικὴ διατύπωσις τῶν κυρίων νοημάτων ἐκάστου τῶν μερῶν θὰ γίνεται κατὰ τρόπον συμφωνώτερον μὲ τὴν νεωτέραν ἀντίληψιν. Τῶν δὲ διαλόγων τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφώντος περίληψεις τινές, ὅπως καὶ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος, δυνατόν μὲν νὰ φέρωσι τὴν μορφήν τοῦ διηγήματος, ἀλλ' οὐχὶ σπανίως θὰ φέρωσι τὸν τύπον μικρῶν πραγματειῶν καὶ τότε πρέπει νὰ διαπλασθῶσι συμφώνως πρὸς τὰ παραγγέλματα, τὰ ὁποῖα παρέχομεν ἐν τοῖς ἐπομένοις περὶ πραγματειῶν.

7. Καὶ θέματα πλασματικῶν διηγημάτων εἶναι δυνατόν νὰ προταθῶσιν εἰς τοὺς μαθητάς, ἀφ' οὗ ὅμως προηγουμένως ἐπαρκῶς ἀσκηθῶσιν οὗτοι εἰς μεικτὰ διηγήματα καὶ ἔπειτα κατὰ μικρὸν συνηθίσωσιν εἰς τὸ σχολεῖον νὰ ἀνευρίσκωσι τὴν ὕλην πλασματικῶν διηγημάτων.

πων, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν· πάντοτε ὅμως πολὺ ὀλίγα τοιοῦτου εἶδους διηγήματα πρέπει νὰ προτείνωνται εἰς τοὺς παῖδας.

II. Αἱ ἀρεταὶ τοῦ διηγήματος.—Ἐφ' ὅσον ὁ μαθητὴς θὰ ὁδηγῇται ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος εἰς τὴν σύνθεσιν διαφόρων διηγημάτων, θὰ μάθῃ, ἰδίως κατὰ τὰς διορθώσεις τῶν ἐκθέσεων, καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ διηγήματος, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ γνωρίζῃ, προτοῦ ἀφελθῇ ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος νὰ συντάξῃ ἄνευ τῆς βοηθείας αὐτοῦ διηγήματα.

Αἱ ἀρεταὶ τοῦ διηγήματος, περὶ τῶν ὁποίων ἄλλοτε ἐκάμαρεν μακρότερον λόγον (ἴδε Διδ. μητρ. γλ. σ. 153—156), εἶναι αἱ ἑξῆς :

α') **Ἡ σαφήνεια.** Αὕτη ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐπαρκοῦς ἐξιστορήσεως τοῦ χρόνου, αἰτίων καὶ περιστάσεων, ἐκ τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας τῶν μερῶν, τῆς καταλλήλου αὐτῶν διακρίσεως καὶ συνδέσεως καὶ τῆς παραλείψεως ἀνωφελῶν λεπτομερειῶν.

β') **Ἡ ἀλήθεια.** Εἰς τὸ ἱστορικὸν διήγημα ἀλήθεια λέγεται ἡ ἀναγραφὴ ὅλων τῶν ἀναγκαίων λεπτομερειῶν, ἄνευ οὐδεμιᾶς αὐτῶν ἀλλοιώσεως. Εἰς τὸ μεικτὸν διήγημα πρέπει νὰ ἐπικρατῇ ἡ σχετικὴ ἀλήθεια· κατὰ ταύτην τὰ σπουδαῖα γεγονότα καὶ ὁ χαρακτὴρ τῶν ἐπιφανῶν προσώπων θὰ εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ μόνον τὰς διαφόρους φάσεις καὶ ἐπεισόδια δύναται νὰ ἀνεύρῃ ὁ γράφων καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν δευτερευόντων προσώπων νὰ διαπλάσῃ αὐτὸς κατὰ βούλησιν καὶ προσαρμοσθῇ πρὸς τὸ ἱστορικῶς ἀληθές. Εἰς τὸ πλασματικὸν διήγημα σχετικὴ ἀλήθεια εἶναι νὰ καθορίσῃ εἰς τὸν νοῦν τοῦ ὁ γράφων πρῶτον τὸν χαρακτῆρα τῶν προσώπων καὶ ἔπειτα νὰ ἀνεύρῃ ἐνεργείας καὶ πράξεις αὐτῶν συμφώνους μὲ τὸν χαρακτῆρά των. Ἐπειτα πρέπει νὰ ἐπικρατῇ ὁ τοπικὸς χρωματισμός, κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ λεπτομερείαι πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνα πρὸς τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον, αἱ δὲ πράξεις καὶ οἱ λόγοι τῶν προσώπων σύμφωνα πρὸς τὰ ἦθη καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς χώρας καὶ τῶν χρόνων των· κατὰ ταῦτα δὲν δύναται νὰ ὑποτεθῶσι βροχαὶ ἐν Σαχάρα, οὐδὲ νὰ ἀποδοθῶσι φρονήματα χριστιανικὰ εἰς εἰδωλολάτρας.

γ') **Ἡ πιθανότης,** καθ' ἣν τὸ διήγημα παρίσταται οὕτως, ὥστε καθίσταται πιστευτὸν· αὕτη ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀπολύτου ἢ σχετικῆς ἀληθείας καὶ ἐκ τῆς φυσικότητος, μὲ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ παριστάνωνται ὅτι ἐξελίσσονται τὰ γεγονότα, καὶ ἐκ τῆς ἀποφυγῆς πάσης ὑπερβολῆς καὶ παραδοξολογίας.

δ') **Ἡ συντομία,** καθ' ἣν πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἡ ἀναγραφὴ ἀνωφελῶν διὰ τὴν κατανόησιν τῶν γεγονότων λεπτομερειῶν, μακροηγοριῶν, ἐπαναλήψεων τῶν αὐτῶν νοημάτων καὶ παρεκβάσεων περιττῶν.

ε') **Τὸ διαφέρων.** Διαφέρων λέγεται τὸ διήγημα, ὅταν αἰχμαλωτίξῃ καὶ συγκρατῇ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον περιπλέκονται αἱ ἐνεργεαὶ τοῦ δρῶντος προσώπου μὲ τὰς ἀντενεργείας ἄλλων· ἐκ τῶν ἐπιφερομένων ἔπειτα μέσων πρὸς ἄρσιν τῶν ἐμποδίων· ἐκ τῆς ζωηρότητος τῆς ἐκφράσεως δι' ἐρωτήσεων, ἐπιφωνήσεων, ὑπαινιγμῶν καὶ ζωηρῶν διαλόγων καὶ ἐκ τῶν ἐντέχνων μεταβάσεων μεταξὺ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ διηγήματος.

III. Πῶς πρέπει νὰ γίνετα ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἡ ἐργασία τῆς συνθέσεως τῶν διηγημάτων.—α') **Ἡ εὗρεσις ἢ μελέτη.**—Ἐκ τῶν λεχθέντων περὶ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν πηγῶν τῆς ὕλης τῶν

διηγημάτων συνάγεται, ὅτι ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ σχηματίσῃ ἐν τῇ ψυχῇ του ἐντελὲς σαφὴ εἰκόνα τῆς σειρᾶς τῶν πράξεων καὶ συμβεβηκότων, τὰ ὅποια ἀπαρτίζουν τὴν ἐνιαίαν ὑπόθεσιν τοῦ ἐκτεθησομένου διηγήματος. Τὸ τοιοῦτον δὲ πρέπει νὰ κατορθώσῃ ὁ μαθητὴς διὰ τῆς μελέτης, ἣτις θὰ προηγηθῇ τῆς γραπτῆς ἐργασίας τῆς ἐκθέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλει ὁ μαθητὴς βαθμηδὸν νὰ ἀσκηθῇ ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος, ὥστε νὰ τὴν ἐπιτελῇ μόνος του. Ἄνευ τῆς τοιαύτης μελέτης, διὰ τῆς ὁποίας ὁ μαθητὴς θὰ διακρίνῃ τὰς καθ' ἑκαστον πράξεις, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἀπαρτισθῇ τὸ διήγημα καὶ θὰ εὕρῃ τὴν ἀλληλουχίαν αὐτῶν, οὐδὲν ἐνδιαφέρον θὰ δυνηθῇ νὰ προσδώσῃ εἰς τὸ διήγημα, τὸ ὁποῖον θὰ γράψῃ. Ἡ τοιαύτη μελέτη θὰ ὀδηγήσῃ τὸν μαθητὴν καὶ εἰς τὴν ἀνέυρεσιν τοῦ κυρίου σημείου ἢ τοῦ κυρίου γεγονότος, τοῦ ὁποίου τὰ λοιπὰ εἶναι αἷτια ἢ ἀποτελέσματα καὶ θὰ τὸν ὀδηγήσῃ, πόσον θὰ ἀναπτύξῃ καὶ κατὰ ποῖον τρόπον ἑκαστον μέρος.

Πῶς δὲ θὰ γίνῃ ἡ τοιαύτη μελέτη προκειμένου περὶ διηγήματος; Ὅπως ἐλέχθη ἤδη, ἡ ἐξέτασις τῶν κοινῶν τόπων θὰ μᾶς βοηθήσῃ. Πρῶτον θὰ σκεφθῇ ὁ μαθητὴς περὶ τῶν ἐνεργούντων προσώπων· τίνα ταῦτα; ποῖα εἶναι ἡ ἡλικία των, οἱ τρόποι, ἡ συμπεριφορὰ, ἡ ὁμιλία, ὁ χαρακτήρ των κ.τ.λ. ὥστε αἱ μετὰ ταῦτα πράξεις των νὰ εἶναι σύμφωνοι πρὸς ταῦτα καὶ νὰ φέρωσι τὸν τοικίδιον χρωματισμόν; Ἐπειτα θὰ σκεφθῇ ἂν ὁ χαρακτήρ των προσώπων εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν ἀλήθειαν· κατόπιν, περὶ τοῦ τόπου εἰς τὸν ὁποῖον ἐγίνε το πρᾶγμα· ποῖος οὗτος ἢ οὗτοι; χρειάζεται τούτου λεπτομερὴς περιγραφή ἢ ὄχι; πόθεν θὰ βοηθηθῶμεν πρὸς ταύτην; Ἐπειτα ὁ μαθητὴς θὰ σκεφθῇ περὶ τοῦ χρόνου. Κατόπιν θὰ ἐξετάσῃ: ποῖα τῶν ἐξωτερικῶν περιστατικῶν μᾶς χρειάζονται; Ποῖα εἶναι τὰ αἷτια τῆς πράξεως; ποῖα τὰ ἐλατήρια τῶν προσώπων; ποῖος δὲ ὁ σκοπός; (εἶναι δὲ ἀνάγκη σαφῶς νὰ διακρίνῃ τὸ αἷτιον ἀπὸ τοῦ σκοποῦ). Μετὰ ταῦτα ὁ μαθητὴς θὰ ἐρωτήσῃ ἑαυτὸν: ποῖαι εἶναι αἱ διάφοροι πράξεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπαρτίζεται ἡ πλοκή; Ἡ ἐρώτησις δὲ αὕτη εἶναι σπουδαιωτάτη· διὰ νὰ ἀπαντᾷ δὲ εἰς ταύτην, πρέπει πρότερον νὰ ἀσκηθῇ ἐπαρκῶς εἰς τὸ σχολεῖον ὁ μαθητὴς, καὶ κατόπιν θὰ ἀφελθῇ κατ' οἶκον νὰ εὕρισκῃ μόνος του τὰς διαφόρους πράξεις, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἀπαρτίζει διακεκριμένον μέρος ἢ σκηνήν· εἰς τοῦτο δὲ θὰ βοηθηθῇ, ἂν ἐπικουρικῶς ἐρωτᾷ ἑαυτὸν ὁ μαθητὴς: ἡ πράξις αὕτη προέρχεται ἐξ ἐνεργείας τοῦ δρῶντος προσώπου ἢ ἐξ ἀντενεργείας ἄλλου τινός; πότε διατίθεται τοῦτο τὸ μέσον; πότε ἐκείνο; Κατὰ ποῖον τρόπον ἐγένετο ἑκάστη πράξις; Αἱ πράξεις εἶναι σύμφωνοι μὲ τὸν χαρακτῆρα τοῦ δρῶντος προσώπου; Πρέπει νὰ τεθῇ ἐνταῦθα παρέκβασις ἢ ἐπαισώδιον; εἶναι χρησίμους τοῦτο καὶ διατί; Ποῖον εἶναι τὸ κρίσιμον σημεῖον; διατί εἶναι τοῦτο; πόθεν διακρίνεται ὡς τοιοῦτον; ποῖα εἶναι ἡ ἐκβασις καὶ τὸ τέλος; ποῖα τὰ ἀποτελέσματα;

β') **Ἡ διάταξις.**—Μετὰ ταῦτα ὁ μαθητὴς θὰ προβῇ εἰς τὴν διάταξιν τῆς ἐκθέσεως. Ἐπικρατεῖ δὲ ἐν τῷ διηγήματι ἡ αἰτιολογικὴ διάταξις, κατὰ τὴν ὁποίαν περιστατικόν τι ἢ γεγονὸς προκαλεῖ ἄλλο γεγονός καὶ τοῦτο ἕτερον· ἐπειδὴ δὲ προηγείται τὸ αἷτιον καὶ ἀκολουθεῖ τὸ ἀποτέλεσμα, ἡ χρονολογικὴ ἀκολουθία τῶν γεγονότων ἐν πολλοῖς συμπιπτει μὲ τὴν αἰτιολογικήν. Ἄλλο εἶδος διατάξεως εἶναι ἡ εἰς τὸ μέσον τῆς ὑποθέσεως εἰσαγωγή· κατὰ ταύτην ὁ γράφων λαμβάνει ὡς αἷτιον τῶν ἐπομένων σημείον τι τῆς πλοκῆς, μετὰ τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ

ἐκτεθῇ σπουδαῖόν τι γεγονός· καὶ ἀπὸ τῆς αἰτίας ταύτης ἐκθέτει τὰ λοιπὰ μέρη κατὰ τὴν αἰτιολογικὴν ἀκολουθίαν. Ἐπειτα ἐν καταλλήλῳ στιγμῇ θέτει εἰς τὸ στόμα τινὸς ἐκ τῶν δρώντων προσώπων, ἰδίως τοῦ κυρίου προσώπου, τὰ προηγούμενα ἢ παρεμβάλλει ταῦτα ἐπεισοδιακῶς· ἐννοεῖται ὅτι ἡ τοιαύτη διάταξις ἀπαιτεῖ πολλὴν ἐπιδεξιότητα, τὴν ὁποίαν δὲν πρέπει νὰ ἀπαιτῶμεν ἀπὸ μαθητὰς.

Ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῆς διατάξεως ὁ μαθητὴς θὰ σκεφθῇ πόσα εἶναι τὰ μέρη τῆς πλοκῆς καὶ τί ἕκαστον μέρος θὰ περιλάβῃ· θὰ κανονίσῃ τὴν ἀκολουθίαν τῶν μερῶν, τὰς ὑποδιαίρεσεις αὐτῶν καὶ ποῦ θὰ τεθῶσι κατὰ τρόπον προάγοντα τὸ ἐνδιαφέρον, ἂν τεθῶσι, παρεκβάσεις, ἐπεισόδια, διάλογοι ἢ θὰ προστεθῶσι λεπτομέρειαι πρὸς ζωογόνησιν σπουδαίων μερῶν ἢ θὰ παραλειφθῶσιν ὡς εὐνόητοι ἢ ἀνωφελεῖς καὶ ἐν γένει θὰ γίνῃ ἡ διάταξις, ὥστε τὸ συμβάν νὰ παρίσταται ὡς πιθανόν.

Μετὰ ταῦτα ὁ μαθητὴς θὰ προβῇ εἰς τὴν ἀναγραφὴν τοῦ σχεδίου· ταύτην δύναται νὰ καταρτίσῃ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σύμφωνον πρὸς τὶ τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων σχημάτων, ἀναλόγως τῆς φύσεως τοῦ θέματος καὶ τῆς ὕλης τοῦ διηγήματος· εἰς ἄλλο μὲν ἀρκούζει τι τῶν παρατεθέντων σχημάτων, εἰς ἄλλο ἕτερόν τι, ἀλλὰ μέ τινας παραλλαγάς. Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν ὁ μαθητὴς ἀναγράφει τὸ σχέδιον, εἰς τὸ ὁποῖον φαίνεται καθαρὰ ἕκαστον μέρος, αἱ ὑποδιαίρεσεις, ἡ ἀξία καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀναπτύξεως ἐκάστου σπουδαίου μέρους καὶ τοῦ κρισίου σημείου.

Περὶ τῆς ἀναπτύξεως δὲν κάμνομεν ἰδιαίτερον λόγον ἀρκούμενοι εἰς τὰ ἐκτεθέντα ἐν τῷ προηγούμενῳ κεφαλαίῳ. Μόνον δὲ ὀλίγα τινα περὶ διαλόγου θὰ προσθέσωμεν.

IV. Περὶ διαλόγου.—Τί εἶναι διάλογος καὶ τίνες αἱ ἀπαιτήσεις αὐτοῦ ἐξετέθη ἡδη (Διδ. μὴτρ. γλῶσ. σ. 231). Ἄλλ' ἐν τοῖς σχολείοις ὁ διάλογος· δὲν διδάσκεται ὡς ἰδιαίτερον εἶδος τῶν συνθέσεων. Μέρος τοῦ διηγήματος πολλάκις ἐκτίθεται ἐν διαλογικῇ μορφῇ· δηλαδὴ ἐκεῖ ὅπου εἰς τὰ διηγήματα πρόκειται νὰ διασαφηνισθῶσιν αἱ διαθέσεις καὶ τὰ ἐλαττήρια τῶν δρώντων προσώπων, προσέτι δὲ εἰς ἐνδιαφέροντα μέρη τοῦ διηγήματος, τὰ ὁποῖα πρέπει δεόντως νὰ ἐξαρθῶσιν, εἰσάγονται αὐτὰ τὰ δρῶντα πρόσωπα ὁμιλοῦντα. Κατ' ἐξάιρεσιν δὲ ἂν ὁ διδάσκων νομίξῃ, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀσκήσῃ καλύτερον τοὺς μαθητὰς του περὶ τὴν μορφήν καὶ τὰς ιδιότητας τοῦ διαλόγου, δύναται νὰ προτείνῃ εἰς αὐτοὺς ἅπας ἢ δις διηγήματα, τῶν ὁποίων ὅλην τὴν πλοκὴν θὰ ἐκθέσωσιν οὗτοι ἐν διαλογικῇ μορφῇ.

Ὅπως δὲ διὰ μακρῶν ἐξεθήκαμεν ἀλλαχοῦ (Διδ. μὴτρ. γλῶσ. σελ. 118—120 καὶ 231—233), ὁ διάλογος πρέπει νὰ εἶναι πρῶτον φυσικός, ἥτοι ἕκαστον πρόσωπον νὰ ὁμιλῇ συμφώνως πρὸς τὸν πραγματικὸν ἢ ὑποτιθέμενον χαρακτήρα του καὶ νὰ παρεμβαίνῃ ἐν καταλλήλῳ στιγμῇ διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἰδέαν του, ἐπιδοκιμασίαν, τὰς ἀμφιβολίας ἢ τὴν ἐκπληξίν του· δεύτερον νὰ εἶναι γοργός, ἥτοι ἕκαστον πρόσωπον νὰ ὁμιλῇ συντόμως καὶ νὰ ἀποφεύγωνται οἱ παρεκβατικοὶ καὶ μάταιοι λόγοι· ἵνα δὲ καταστῇ γοργότερος ὁ διάλογος, παραλείπονται αἱ λέξεις: «εἶπεν ὁ Α», «ἀπεκρίθη ὁ Β», τιθέμεναι μόνον εἰς τὸ τέλος τῆς πρώτης ἐρωτήσεως καὶ ἀπαντήσεως ἢ καὶ παρενθετικῶς εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, ὁ δὲ λόγος ἐκάστου τῶν προσώπων ἄρχεται ἀπὸ νέας σειρᾶς, ἐν ἀρχῇ τῆς ὁποίας τίθεται παῦλα. Αἱ ἀρεταὶ δ' αὐταὶ ὁλοκλήρων λογοτεχνημάτων

ἐν διαλογικῇ μορφῇ πρέπει νὰ ὑπάρχωσι καὶ εἰς τὰ διαλογικὰ μέρη τοῦ διηγήματος· ἵνα δ' ὁμῶς κατανοηθῶσιν ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ μορφή τοῦ διαλόγου, πρέπει νὰ ἐξηγηθῶσιν εἰς τοὺς παῖδας κατὰ τὴν διδασκαλίαν διαλόγων ἢ διαλογικῶν μερῶν τῶν ἀναγνωστικῶν τεμαχίων τῶν Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων καὶ πρὸ τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ διαλόγου εἰς τὰ διηγήματα. νὰ γίνῃ ἡ διδασκαλία τῆς διαφορᾶς ἐν τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ τοῦ εὐθέως ἀπὸ τοῦ πλαγίου λόγου καὶ αἱ ἀσκήσεις τῆς τροπῆς πλαγίου λόγου εἰς εὐθὺν καὶ τὰνάπαλιν (ἴδε Μέθ. Β', κεφ. Α', II, 8).

Ἐπειδὴ δὲ ἡ διατύπωσις ἐν διαλογικῇ μορφῇ εἶναι δύσκολος, διότι τὴν φυσικότητα καὶ γοργότητα καὶ ἐπιτυχῇ ἐν γένει ἐναλλαγὴν τῶν ἐρωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων δὲν δύναται τις νὰ ἀπαιτῇ παρὰ μαθητῶν ὀλιγώτερον ἱκανῶν, διὰ τοῦτο νομίζομεν ὅτι ὁ διάλογος πρέπει νὰ εἰσάγεται μόνον ἀπὸ τῆς δευτέρας τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου τάξεως καὶ ἄνω.

ΣΧΕΔΙΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΩΝ

I. Μεικτὰ διηγήματα.

1. *Βαρυσήμαντον ὄνειρον* (Ξενοφ. Κυρ. Ἀναβ. III, 1, 11 κ. ἐ.)

I. *Εἰσαγωγή.* Τὸ ὄνειρον ἐθεωρεῖτο παρ' Ἑλλήσιν ὡς ἄμεστος ἐκδήλωσις τῆς θεῆας βουλῆσεως· δι' ὃ παρ' Ὀμήρῳ ἐκφαίνεται ὡς πρόσωπον, ὡς ἄγγελος τοῦ Διὸς.

II. *Πλοκή.* 1. Ἀφορμὴ τοῦ ὀνείρου: α') γενική. — Ἡ ἀπορία εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες εὐρίσκονται (ἐξεικόνισις αὐτῆς).

β') μερική. — Ἡ ἰδιαιτέρα θέσις τοῦ Ξενοφῶντος ἐν τῷ στρατεύματι.

2. Αὐτὸ τὸ ὄνειρον.

3. Προσπάθειαι πρὸς ἐξήγησιν αὐτοῦ, ὅτε ὁ Ξενοφ. ζυγιστῶν τοὺς περὶ τῆς ἐρμηνείας αὐτοῦ ὡς καλοῦ ἢ κακοῦ λόγους ἐκθέτει αὐτοὺς ἐν μονολόγῳ.

4. Ἡ ἀπόφασις κατ' ἀκολουθίαν τοῦ ὀνείρου.

III. *Ἐπίλογος.* Τὸ ὄνειρον τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ ὑπῆρξαν τὸ κρίσιμον σημεῖον, ἐξ οὗ ἐπῆλθεν ἡ σωτηρία τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος καθοδηγηθεῖσα ἐπάνοδος αὐτῶν.

2. Παιδιὰ τοῦ Κύρου (Ἡροδ. I, 114—118).

Θέμα. Ὁ ἀληθὴς ἔγγονος τοῦ Ἀστυάγου ἀνετρέφετο ὑπὸ ποιμένος. Ὅτε ἦτο δεκαετὴς ἐπαίξε μετὰ συνομιλήκων, οἵτινες τὸν ἐξέλεξαν βασιλέα· ἐπειδὴ δέ τις τῶν συμπαικτῶν, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀτεμβάρου, ἐπιφανοῦς Μήδου, δὲν ἤθελε νὰ ὑπακούῃ, ἐδάρη ὑπὸ τοῦ Κύρου. Τὸ πρᾶγμα κατηγγέλθη εἰς τὸν βασιλέα.

(Τὸ διήγημα θὰ μετασχηματισθῇ καὶ θὰ ἀναπτυχθῇ κατὰ τὸ ἐξῆς σχέδιον):

I. *Εἰσαγωγή.* Ἡ καλὴ ἡμέρα φαίνεται ἀπὸ τὸ πρῶτ' (παρουσία).

II. *Πλοκή.* 1. Τὸ πρόσωπον τοῦ ἥρωος: α') ἡ διαμονὴ του· β') αἱ ἰδιότητές του.

2. Ἀφορμὴ τῆς ἐκτεθησομένης παιδιᾶς.

3. Ἡ παιδιὰ: α') προπαρασκευὴ αὐτῆς:—β') θέατρον τῆς πράξεως (σύντομος περιγραφή):—γ') διεξαγωγή τῆς παιδιᾶς: αα') ἐμπόδιον· ββ') συνέσις τοῦ Κύρου.

4. Δειλία καὶ ὑπερηφάνεια τοῦ νεαροῦ Ἀτεμδάρου.

III. Ἐπίλογος. Ἀποτελέσματα.

3. Ἡ περὶ Ἀρίονος παράδοσις (Ἡροδ. I, 23—25).

I. Εἰσαγωγή. Ἡ ἀυλὴ τοῦ Περιάνδρου ἐν Κορίνθῳ. Κόσμημα αὐτῆς ὁ Ἀρίων.

II. Πλοκή. 1. Ἐναρξίς τῆς πλοκῆς: α') Ἀνία τοῦ Ἀρίονος καὶ ἐπιθυμία πρὸς ἀναχώρησιν.—β') Ἐκλογὴ καὶ παρασκευὴ τοῦ πλοίου. Ἀποχαιρετισμός.—γ') Πλοῦς (περιγραφὴ αὐτοῦ).

2. Ἐξέλιξις τῆς πλοκῆς: α') Πονηρία τῶν ναυτῶν ἐξαφθεῖσα ἐκ τοῦ πλοῦτος τοῦ Ἀρίονος.—β') Διάλογος αὐτῶν κατ' ἰδίαν καὶ ὑποποτικὴ κινήσεις.—γ') Παρακλήσεις τοῦ Ἀρίονος μάταιαι (διάλογος) καὶ τελευταία αὐτοῦ ἰκεσία.

3. Κρίσιμον σημεῖον: α') Ὑποχώρησις τῶν ναυτῶν τοποθέτησις αὐτῶν.—β') Ζωηρὰ ἐξεικόνισις τοῦ Ἀρίονος ἐν ἀρίστη περιβολῇ καὶ ἄδοντος ἐν τῇ πρύμνῃ.—γ') Καταπήδησις εἰς τὴν θάλασσαν.

4. Λύσις τῆς πλοκῆς: Ἐμφάνισις τοῦ δελφίνος καὶ περιγραφὴ τοῦ πλοῦ τοῦ Ἀρίονος εἰς Ταΐναρον.

III. Ἐπίλογος.—Ἐκπληξίς Περιάνδρου. Τιμωρία τῶν ἐνόχων.

4. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀτυος (Ἡρ. I, 34 κ.ε.).

I. Εἰσαγωγή: Κροίσου ὀλικὴ εὐτυχία, ἀλλ' οἰκογενειακὴ ἀτυχία.

II. Πλοκή. 1. Ἐναρξίς τῆς πλοκῆς: α') Ἀτυς καὶ Ἀδραστος.—β') Ὀνειρον καὶ γάμος τοῦ Ἀτυος.—γ') Ἐμφάνισις κάπρου καὶ καταστροφή.

2. Ἐξέλιξις τῆς πλοκῆς: α') Παράκλησις τῶν Λυδῶν ἄρνησις τοῦ Κροίσου· ἐπέμδασις Ἀτυος (μικρὸς διάλογος).—β') Περιγραφὴ τοῦ τόπου τοῦ κυνηγίου.

3. Τὸ κρίσιμον σημεῖον.—Ὁ τρόπος τοῦ κυνηγίου καὶ ὁ ἐντεῦθεν φόνος τοῦ Ἀτυος.

III. Ἐπίλογος.—Ἀποτελέσματα.

5. Οἱ γάμοι τῆς Ἀγαρίστης (Περιγραφικὸν διήγημα Ἡρ. VI, 125—131).

I. Εἰσαγωγή: Τῆς Σικυῶνος ὁ τύραννος Κλεισθένης ἤθελε νὰ νυμφεύσῃ τὴν κόρην του μὲ τὸν ἄριστον τῶν Ἑλλήνων.—(Περιγραφὴ τόπου. Χρόνος. Σύντομος ἀναγραφὴ τῶν κατὰ τὸν Κλεισθένη).

II. Πλοκή. 1. Ἐναρξίς τῆς πλοκῆς: α') Βραχεῖα περιγραφὴ τῆς ἀφίξεως ἐκάστου τῶν κυριωτέρων μνηστῆρων μετ' ὑποδηλώσεως τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν ἰδιοτήτων.—β') Ἐκθεσις τῶν διασκεδάσεων καὶ ἀσκήσεων, εἰς τὰς ὅπας ἐδοκίμαζεν αὐτοὺς ὁ Κλεισθένης καὶ ὑποδήλωσις τῆς συμπεριφορᾶς ἐκάστου αὐτῶν.—γ') Ἐκδήλωσις τῶν προτιμήσεων πρὸς τινὰς μετὰ τῶν λόγων αὐτῆς.

2. Ἡ κυρίως πλοκή (τὸ συμπόσιον).—α') Προπαρασκευὴ τοῦ συμποσίου.—β') Περιγραφὴ τῶν πρώτων τραπεζῶν, κλινῶν καὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν παρεκάθησαν οἱ συνδαιτυμόνες.—γ') Αἱ πρώται τράπεζαι.—δ') Αἱ δευτέραι τράπεζαι· τὸ στεφάνωμα· ὁ πότος· τὰ ἄσματα.—ε') Ὁ χορὸς (χορευτρίαι, αὐλητρίδες)· ὁ τριπλοὺς χορὸς τοῦ Ἴπποκλείδους.—ς') Αἱ διάφοροι ψυχολογικαὶ καταστάσεις τοῦ Κλεισθέτους. Ἡ ἐκρηξίς τῆς ὀργῆς.—ζ') Ἀλαζονικὴ συμπεριφορὰ τοῦ Ἴπποκλείδου.—η') Μετὰ τὴν συγκράτησιν ἑαυτοῦ, ἀξιοπρεπὴς συμπεριφορὰ καὶ

ὁμιλία τοῦ Κλεισθένους. — θ') Ἀνταλλαγή ἐπισήμου λόγου ἀρραδῶ-
νων, Συγχαρητήρια καὶ τέλος τῆς ἐορτῆς.

III. Ἐπίλογος. Ἀποτελέσματα τοῦ γάμου.

6. Ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Ἑκτορος (Σκηνὴ ἐκ τῆς Ἰλιάδος
Ζ 369 κ. ἐ. μετεσχηματισμένη).

I. Εἰσαγωγή: Ὁ Ἑκτωρ μεταβαίνει εἰς τὴν πόλιν ἐκ τοῦ στρατο-
πέδου πρὸς ἱεσίαν τῶν θεῶν (Ἰλ. Ζ 269 κ. ἐ.).

II. Πλοκή: 1. Τυχαία συνάντησις μετὰ τῆς συζύγου του. Ἡ διὰ-
θεσις αὐτῆς. Ἡ παράκλησις. Αἰτιολογία τῆς συμβουλῆς.

2. Ἑκτορὸς ἀρνητικὴ ἀπάντησις: οἱ λόγοι αὐτῆς: α') ἀπ' αὐτοῦ ἐξ-
αρτᾶται ἡ ἄμυνα τοῦ θρόνου καὶ τῆς πόλεως. — β') ἡ τιμὴ ἐπιβάλλει
εἰς αὐτὸν τὸν ἀγῶνα.

3. Ἐνδοιασμοὶ τοῦ Ἑκτορος, οἵτινες ἠδύναντο νὰ ὑποστηρίξωσι
τὴν παράκλησιν τῆς Ἀνδρομάχης: α') Ὁ ἀγὼν ἦτο μάταιος. — β')
Ἡ γυνὴ καὶ τὸ τέκνον του θὰ περιέλθωσιν εἰς ἔνδειαν καὶ ἴσως ἀτι-
μασθῶσιν. — γ') Δὲν θὰ παρουσιασθῇ ὁ σωτὴρ καὶ ἐκδικητὴς αὐτῶν.

4. Πατρικὴ στοργὴ τοῦ Ἑκτορος. — α') Ὁ φόβος τοῦ παιδός. — β')
Ὁ πατὴρ κατευνάζει τὸν φόβον. — γ') Εὐχὴ τοῦ πατρός.

5. Παρηγορία τῆς Ἀνδρομάχης ὑπὸ τοῦ συζύγου της: α') Εἶναι
ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν θεῶν. — β') Πάντες θὰ ἀποθάνωσιν. — γ') Συνα-
στᾷ εἰς αὐτὴν τὴν ἐργασίαν.

III. Ἐπίλογος. Ἀναχώρησις τοῦ Ἑκτορος. Λύπη τῶν γυναικῶν.
Σημ. Ἡ σκηνὴ αὕτη ἔχει ζωηρὸν τὸν διάλογον. Ὅμοιως ἐν ζωηρῷ
διαλόγῳ δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ ἡ σκηνὴ Διομήδους καὶ Γλαύκου
(Ἰλ. Ζ 119 κ. ἐ.).

7. Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ ἰατρός τὸν Φίλιππος (ἐκ τῆς ἱστορίας).

Εἰσαγωγή. Χρόνος. Πορεία τοῦ στρατοῦ. Στρατοπεδεῖα. Τοποθεσία.
Διατὶ ἠγέρθη ἡ ἐπιθυμία πρὸς λουτράν.

Πλοκή. α') Λουτράν. — β') Ἡ ἐπικίνδυνος ἀσθένεια τοῦ βασιλέως.
— γ') Ἡ συμβουλὴ τοῦ Παρμενίωνος. Τὸ φάρμακον τοῦ Φιλίππου. —
δ') Ἡ μεγαλόφρων διαγωγὴ τοῦ βασιλέως (διάλογος). — ε') Ἡ θεραπεία.
Ἐπίλογος. Ἀποτέλεσμα.

8. Ἀγάπη πρὸς πατέρα καὶ σύζυγον.

Εἰσαγωγή. Ὁ Λεωνίδας βασιλεύσας ἐν Σπάρτῃ τῷ 257 π. Χ. ἐνύμ-
φευσε τὴν θυγατέρα του Χελωνίδα μετὰ τοῦ Κλεομδρότου.

Πλοκή. 1. Ὁ φιλόδοξος οὗτος νεανίας τῷ 243 π. Χ. ἐξεδίωξε τὸν
πενθερὸν παρὰ τὰς ἱεσίας τῆς Χελωνίδος (διάλογος). Αὕτη τότε ἐγκα-
τέλιπε τὸν σύζυγον καὶ ἠκολούθησε τὸν πατέρα εἰς τὴν ἐξορίαν, μετὰ
τοῦ ὁποῦ ἐμείνεν ὅλον τὸν καιρὸν παρ' ὅλους τοὺς ἀπεσταλμένους
καὶ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Κλεομδρότου.

2. α') Μετὰ 4 ἔτη ὁ Λεωνίδας εἰσέρχεται νικητὴς εἰς τὴν Λακε-
δαίμονα. Ὁ Κλεομδρότος καταφεύγει εἰς ναόν, ὅπου τὸν καταδιώκει ὁ
Λεωνίδας διὰ νὰ τὸν φονεύσῃ. — β') Ἡ Χελωνὶς ῥίπτεται εἰς τοὺς πό-
δας τοῦ πατρός της καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ ἀρκεσθῇ νὰ ἐξορίσῃ τὸν
Κλεομδρότον (δεύτερος διάλογος). — γ') Ὁ Λεωνίδας τῇ παρέχει τὴν
χάριν ταύτην. Ἡ Χελωνὶς καταλείπει τὸν πατέρα της καὶ ἀκολουθεῖ
τὸν σύζυγον εἰς τὴν ἐξορίαν, μετὰ τοῦ ὁποῦ διαμένει παρὰ τὰς ἐπιμό-
νους τοῦ πατρός προσκλήσεις.

Ἐπίλογος. — Ἐν τίνι συνίσταται ἡ ἀληθὴς πρὸς τοὺς οἰκείους ἀγάπη.

9. Αἰσχίνης καὶ Δημοσθένης (θέμα καὶ σχέδιον).

Εἰσαγωγή. Ὁ Αἰσχίνης μὴ τυχὼν τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων εἰς τὴν περὶ τοῦ στεφάνου δίκην ἐκηρύχθη συκοφάντης. Ἡ καταστροφή του εἶναι πλήρης· αἰωνία ἐξορία τὸν περιμένει· πάντες οἱ φίλοι του τὸν ἐγκατέλιπον. Πλανᾶται περίλυπος εἰς τι ἀλσύλλιον παρὰ τὴν θάλασσαν πλησίον τοῦ Πειραιῶς περιμένων. ὅπως τὸ πλοῖον, τὸ ὁποῖον θὰ τὸν μεταφέρῃ μακρὰν τῆς πατρίδος, ἐτοιμασθῇ. Εἶναι παραδεδομένος εἰς ὀδυνηροτάτας σκέψεις.

Πλοκή. — Εἰς μόνος δὲν ἀπομακρύνεται τοῦ δυστυχοῦς. Οὗτος ζητεῖ τὸν Αἰσχίνην εἰς τὸ πυκνότερον μέρος τοῦ ἄλσους. Τὸν πλησιάζει, ἀποτείνει παρηγορητικοὺς λόγους καὶ πατορθοῖ, ὥστε νὰ τοὺς ἀποδεχθῇ ἐν τέλει ὁ Αἰσχίνης. (Διάλογος μεταξὺ αὐτῶν· ἀγανάκτησις τοῦ Αἰσχίνου κατευνασθεῖσα ὑπὸ τῆς γενναιοφροσύνης τοῦ συνομιλητοῦ του.)

Τὰ δάκρυά των συγχρόνως ῥέουσι καὶ ὁ ἐξόριστος δέχεται τὸ ἀργύριον, ὅπερ ὁ νέος φίλος τοῦ προσφέρει διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδίου καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς ξένην γῆν. Ἀλλ' ὁ Αἰσχίνης λυπεῖται, διότι ἀφήνει πατρίδα, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται μεγαλυτέρα γενναιοφροσύνη εἰς ἑχθρόν, ἐκείνης, ἥτις ἀλλαχοῦ μεταξὺ φίλων μόλις εὐρίσκεται.

Διότι ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ἦτο ὁ Δημοσθένης.

10. Ὁ Παπινιηνός.

Σημ. Ὁ Σεπτίμιος Σεδῆρος, αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων (193—211 π.Χ.) ἀποθνήσκων ἀφήκε τὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς δύο υἱοὺς του, τὸν ἐνᾶρετον Γέταν, 22 ἐτῶν, καὶ τὸν κακοῦργον Καρακάλλαν εἰκοσαετῇ. Οὗτος διὰ νὰ κυδερνήσῃ μόνος ἐφόνευσε διὰ μαχαίρας τὸν Γέταν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς των Ἰουλίας.

Θέμα.

Θανατώσας τὸν Γέταν ὁ Καρακάλλας ζητεῖ παρὰ τοῦ νομοδιδασκάλου καὶ ρήτορος Παπινιηνοῦ, ὑπουργοῦ τοῦ πατρὸς του, νὰ γράψῃ τὴν ἀπολογίαν του ἀποδεικνύων τὴν ἀθωότητα αὐτοῦ καὶ τὴν ἐνοχίαν τοῦ Γέτα. Ὁ περιφανὴς ἀνὴρ ἠρνήθη εἰπὼν «εἶναι εὐκολώτερον νὰ διαπράξῃ τις ἐγκλημα ἢ νὰ τὸ δικαιολογήσῃ». Ὁ τύραννος μανιώδης ἐθανάτωσεν αὐτόν.

Σχέδιον.

Εἰσαγωγή. — Τὰ τοῦ φόνου δὲν ἀναφέρονται. Τὸ διήγημα ἀρχίζει ἀπὸ τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐντὸς τῶν πολυτελῶν ἀνακτόρων ὁ ἐνοχος αὐτοκράτωρ τεταραγμένος καὶ φρικτῶν καλεῖ καὶ περιμένει τὸν Παπινιηνόν, παρὰ τοῦ ὁποίου προσδοκᾷ τὴν δικαιολογίαν καὶ σωτηρίαν.

Πλοκή. — Ὁ Καρακάλλας ἀγγέλλει εἰς τὸν Παπινιηνόν τὰ γενόμενα. Μεγάλῃ ταραχῇ τοῦ τυράννου. Πανοῦργοι λόγοι αὐτοῦ «τὸ δυστύχημα ἐγένετο παρὰ τὴν θέλησίν του· ἠθέλησε νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν κτλ.». (Νὰ ἐξεικονισθῇ ἡ κατάπληξις καὶ λύπη τοῦ Παπινιηνοῦ).

Ὁ Καρακάλλας τὸν παρακαλεῖ νὰ βοηθήσῃ αὐτόν διὰ τῆς εὐγλωττίας καὶ τῆς φήμης τῆς ἀρετῆς του· «ἐὰν ὁ Παπινιηνὸς τὸν ἀνακηρύξῃ ἄθωον, ὅλοι θὰ πιστεύσωσιν αὐτόν». — Ἀρνήσις τὸν Παπινιηνοῦ. — Ὁ τύραννος ὀργίζεται· διαταγαί, κολακεῖται, ὑποσχέσεις, ἀπειλαὶ ἀποβαίνουσιν ἄκαρποι.

Τέλος ἡ μανία τοῦ τέρατος ὑπερβαίνει πᾶν ὅριον· «ἢ θὰ ὑπακούσῃ ἢ θὰ ἀποθάνῃ».

Ὁ Παπινηγὸς προτιμᾷ τὸν θάνατον.

Σημ. Τὸ διήγημα θὰ σταματήσῃ εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον, ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ διοραῖται, ἀλλὰ δὲν θὰ ἐκτεθῇ τὸ νέον ἐγκλήμα, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπὶ κολουθήσῃ.

11. Οἱ δύο μοναχοί.

Γνωστὸν ὅτι ἡ ἀντικαταστήσασα τὴν πορφύραν μέταξα μετεφέρθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ δύο Ἑλλήνων μοναχῶν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

Εἰσαγωγή. — Δύο Ἕλληνες μοναχοὶ προχωρήσαντες μέχρι τῆς Σινικῆς παρατηροῦσι μετὰ θαυμασμοῦ τὴν παραγωγὴν τῆς μετάξης.

Πλοκή. — Σκέπτονται πῶς νὰ μεταφέρωσι τὴν πηγὴν ταύτην τοῦ πλούτου εἰς τὴν πατρίδα των. Παρατηροῦσιν ὅτι τὸ βραχυδίον τῶν μεταξωκωλῆκων δὲν ἐπιτρέπει τὴν μεταφορὰν αὐτῶν, ἀλλ' ὅτι τὰ ὅσα τὼ εἶναι δυνατόν μεταφερόμενα ἀλλαχοῦ νὰ ἐκκολαφθῶσιν. — Κρύπτουσι τὰ ὅσα εἰς κόλλας βράδδουσι καὶ ἐπιστρέφουσι διερχόμενοι διὰ λαῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ τοὺς ἐφόνευσαν, ἂν ἐγνώριζον τὸ μυστικόν των. (Νὰ περιγραφῶσι συντόμως οἱ κίνδυνοι τοὺς ὁποίους διέτρεξαν, οἱ κόποι τοὺς ὁποίους ὑπέστησαν εἰς τὴν Σινικὴν, Ταταρίαν, Ἰνδικήν, Περσίαν.) — Τέλος διηλθὼν τὸν Εὐφράτην, ὅστις ἐχώριζε τότε τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἀπὸ τὸ Περσικόν. Γονατίζουσι καὶ εὐχαριστοῦσι τὸν Θεόν. — Φθάνουσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν· γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Προσφέρουσι τὸν πολύτιμον κτήμᾳ των. (Λόγοι ἀπλοὶ καὶ μετριόφρονες τοὺς ὁποίους λέγουσιν.) — Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπαινεῖ τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὸ θάρρος των, εὐχαριστεῖ διὰ τὴν πρὸς τὸ κράτος ὑπηρεσίαν των καὶ λέγει ὅτι παρέσχον εἰς αὐτὸ μεγαλυτέραν εὐτυχίαν ἢ οἱ ἐπιφανέστατοι πολέμισται.

12. Ἡ ἐκλειψὶς τῆς σελήνης.

Εἰσαγωγή. — Ὁ Κολόμβος εἰς τὸ τέταρτον ταξιδίδιον τοῦ ἐρρίφθαι εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰαμαϊκῆς.

Πλοκή. — 1. Ἐναρξίς αὐτῆς. Οἱ κάτοικοι, οἵτινες εἶχον μάθει τὰς ὑπὸ των Ἰσπανῶν διαπραχθεῖσας βιαιοπραγίας εἰς τὰς γειτονικάς νήσους ἀρνοῦνται νὰ δώσωσιν εἰς αὐτὸν τρόφιμα· διὰ τῆς βίας ἀδυνατεῖ νὰ λάβῃ ταῦτα· αἱ ἱκεσίαι ἀπέδωσαν μάταιαι.

2. Ἐξέλιξις. Ὁ Κολόμβος ἐγνώριζεν, ὅτι τὴν προσεχῇ νύκτι θὰ συνέβαινεν ἐκλειψὶς σελήνης. Ἐπωφελεῖται ἀπὸ τὴν σύμπτωσιν αὐτήν. — Ἀγγέλλει εἰς τοὺς Ἰνδοὺς, ὅτι ὁ Θεὸς ὀργισθεὶς διὰ τὴν ἀπανθρωπίαν των, θὰ δείξῃ τὸν θυμὸν του εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τῆς προσεχούσης νυκτός· ἡ σελήνη θὰ στερήσῃ αὐτοὺς τὸ φῶς τῆς. (Νὰ ἀνευρεθῶσι λεπτομέρειαι κατάλληλοι νὰ κάμωσιν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς κατοίκους. Νὰ λεχθῇ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ λόγου τοῦ Κολόμβου νὰ ζωγραφηθῇ τῶν μὲν ὁ τρόμος καὶ κατάπληξις, τῶν δὲ ἡ ἀπιστία καὶ τὰ σχίσματα.)

3. Κρίσιμον σημεῖον. Ἡ νύξ ἐπῆλθεν. Ἡ ἐκλειψὶς ἤρχισεν. — Πληθὺς συνωθεῖται περὶ τὸν Κολόμβον. Φέρονται τρόφιμα ἐν ἀφθονίᾳ· ζητεῖται χάρις. (Νὰ περιγραφῇ ἡ γενικὴ κατάπληξις.)

4. Λύσις. Ὁ Κολόμβος δεικνύεται ἀκαμπτος μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν γνωρίζει ὅτι πρόκειται νὰ παύσῃ ἡ ἐκλειψὶς· τότε συγχωρεῖ. (Νὰ ἐξεκονισθῇ ἡ χαρὰ των Ἰνδῶν κατὰ τὴν ἐκ νέου ἐμφάνισιν τῆς σελήνης.)

Ἐπίλογος. — Ἀποτέλεσμα: οἱ Ἰνδοὶ τίποτε δὲν τολμοῦν πλέον νὰ ἀρνηθῶσιν εἰς ἄνθρωπον τόσον εὐνοούμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

13. Φαῦστα.

Σημ. Ὁ Διοκλητιανὸς, αὐτοκράτωρ τῆς Ρώμης, ἔλαβε συνάρχοντα τὸν Μαξιμιανόν· ὅτε δὲ παρήτησε ὁ Διοκλητιανὸς τὴν ἀρχὴν τῷ 305, ἡναγκάστη νὰ τὸν μιμηθῇ ἄκων καὶ ὁ συνάρχων του. Διὰ τοῦτο ὅτε μετ' ὀλίγον ὁ υἱὸς τοῦ Μαξιμιανοῦ Μαξέντιος ἀνέλαβε τὴν ἀρχήν, ὁ γηραιὸς πατὴρ ἔγινε καὶ πάλιν αὐτοκράτωρ. Ἀλλ' ὁ Μαξέντιος δὲν ἠνείχετο τὴν ἐπιβολὴν του καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ φύγῃ εἰς τὴν Γαλατίαν, ὅπου ὁ γαμβρὸς του Κωνσταντῖνος τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρόνως.

Θέμα καὶ σχέδιον.

Α' μέρος. — Ἐσπέραν τινὰ ὁ Μαξιμιανὸς μεταβαίνει εἰς συνάντησιν τῆς θυγατρὸς του Φαῦστας.

Γνωρίζει ὅτι θὰ διέλθῃ τὴν νύκτα εἰς δωμάτιον ἀπομεμονωμένον τῶν ἀνακτόρων παρὰ τὸ ἀσθενὲς τέκνον τῆς· ἀπαιτεῖ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν κλειδα ἀποκρύπτου θύρας, ἥτις ἄγει εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ Κωνσταντίνου· δὲν ἐξηγεῖ τοὺς σκοποὺς του· ἀπαιτεῖ παρὰ τῆς θυγατρὸς του ἀπόλυτον σιωπὴν· ὑποδηλοῖ εἰς αὐτὴν ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ λάβῃ, χωρὶς κανεῖς νὰ τὸ ἐννοήσῃ, συνέντευξιν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Συνηθισμένη εἰς ὑποταγὴν ἢ Φαῦστα, τῷ δίδει τὴν κλειδα.

Μείνασα μόνη, ἀναλογίζεται καὶ καταλαμβάνεται ὑπὸ τρόμου. Χωρὶς νὰ πιστεύῃ ὅτι ὁ πατὴρ τῆς εἶναι ἱκανὸς νὰ διαπράξῃ ἐγκλημα, τρέμει διὰ τὸν σύζυγόν τῆς. — Σπεύδει νὰ ἀνακοινώσῃ τὰ πάντα εἰς τὸν Κωνσταντῖνον. (Διάλογος τῶν δύο συζύγων.)

(Δύνανται νὰ προσθέσωσιν οἱ μαθηταί, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἐτόποθέτησεν εἰς τὴν κλίνην του ἐτοιμοθάνατον ἄνδρα καὶ ἀπεσύρθη εἰς γειτονικὸν δωμάτιον, ὁπόθεν ἔδλεπε τὰ πάντα.)

Δυνατὸν ὅμως νὰ μὴ καταστήσωσιν ἀπὸ τοῦδε γνωστὰς τὰς λεπτομερείας ταύτας, διὰ νὰ προσδώσωσι μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον εἰς τὸ δεύτερον μέρος.)

Β' μέρος. — (Δύνανται νὰ ἀρχίσωσι τὸ δεύτερον μέρος παρουσιάζοντες τὸν Μαξιμιανὸν ἀσχολούμενον νὰ διαπράξῃ τὸ ἐγκλημα.) Ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς ὁ Μαξιμιανὸς εἰσέρχεται διὰ τῆς μυστικῆς θύρας, πλησιάζει εἰς τὴν κλίνην, βυθίζει ἐπανελημμένως τὸ ξίφος εἰς τὸ σῶμα τοῦ κοιμωμένου καὶ κραυγάζει «ὁ αὐτοκράτωρ εἶμαι ἐγώ». (Δυνατὸν καὶ νὰ παραλείψωσιν οἱ μαθηταί τὴν σκηνὴν ταύτην τῆς νυκτὸς, ὅπως ἔπειτα παρουσιάσωσι τὸν Κωνσταντῖνον διηγούμενον καὶ ταύτην, ὅταν θὰ ἀπευθυνθῇ εἰς τοὺς στρατιώτας του.) Ἀπὸ τοῦ ὄρθρου ὁ Μαξιμιανὸς φωνάζει ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ὅτι ἐδολοφόννησαν τὸν γαμβρόν του καὶ πρέπει αὐτὸς νὰ τὸν διαδεχθῇ, διὰ νὰ τὸν ἐκδικηθῇ.

Ἐν τῇ αὐλῇ συναθροίζεται ἡ αὐτοκρατορικὴ φρουρά· λύπη τῶν στρατιωτῶν λατρευνόντων τὸν Κωνσταντῖνον. Ὁ Μαξιμιανὸς ἀρχίζει νὰ ἐκφωνῇ λόγον πρὸς αὐτήν. — Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λόγου σταματᾷ ὡχρὸς καὶ τρέμων· φαίνεται ὥστε κεραυνόπληκτος· εἰς τὴν ὄρασίν του προσπίπτει ὁ Κωνσταντῖνος· πιστεύει ὅτι ἡ σικιὰ τοῦ θύματός του ἦλθεν ἐκ τοῦ Ἄδου· ὁ τρόμος τὸν ἐπάγωσεν.

Ὁ Κωνσταντῖνος διηγεῖται εἰς τοὺς στρατιώτας του τὴν ἐπιβουλὴν, τῆς ὁποίας παρ' ὀλίγον νὰ πέσῃ θύμα· εὐχαριστεῖ αὐτοὺς διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἀφοσίωσιν εἰς αὐτόν. Στραφεὶς ἔπειτα πρὸς τὸν Μαξιμιανόν

τοῦ ἀπευθύνει πικρὰς ἐπιπλήξεις· φεῖδεται ὅμως τῶν ἡμερῶν τοῦ πατρὸς τῆς Φαύστας.

Σημ. Ἄλλως ἀναφέρει τὰ κατ' αὐτὸ ἡ ἱστορία (Πρόβλ. Ἰστ. Βερτολίνη-Λάμπρου Τ. Β' σ. 445).

14. Ὁ λεπτολόγος διαιτητής (ἐκ τῆς κατ' ἰδίαν μελέτης).

Εἰσαγωγή.—Δύο χωρικαὶ συνεφώνησαν νὰ θέσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὸ γάλα τῶν αἰγῶν των καὶ κατασκευάσωσι τυρόν.

Πλοκή.—Ὅτε ἐπρόκειτο νὰ διαμοιράσωσιν τὸν τυρόν εἰς δύο ἴσα μέρη, ἐπειδὴ δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην πρὸς ἀλλήλας, μετέβησαν εἰς τὸν πάρεδρον τοῦ χωρίου κ. Ἀνδρέαν.

Ὁ κ. Ἀνδρέας μετὰ πολλῶν φιλοφρονήσεων δοκιμάζει τὸν τυρόν. (Ὀμιλία τοῦ κ. Ἀνδρέου.)

Ἐπειτα κόπτει τὸν τυρόν εἰς τὸ μέσον καὶ θέτει ἑκάστον τεμάχιον εἰς τοὺς δύο δίσκους πλάστιγγος. — Ἐπειδὴ ὁ δεξιὸς δίσκος ἔκλινε περισσότερον πρὸς τὰ κάτω ἢ ὁ ἀριστερός, ὁ κ. Ἀνδρέας ἀποκόπτει τεμάχιον ἐκ τοῦ ἐπὶ τοῦ δίσκου τούτου τυροῦ καὶ τό....καταβροχθίζει. — Ἐπειδὴ ὅμως τότε ἔκλινε περισσότερον πρὸς τὰ κάτω ὁ ἀριστερός δίσκος, ὁ κ. Ἀνδρέας ἀποκόπτει καὶ ἐκ τοῦ μέρους τούτου τεμάχιον τυροῦ καὶ ἐξακολουθεῖ τὸ αὐτὸ παίγνιον.

Αἱ δύο γυναῖκες προσπαθοῦσι νὰ σταματήσωσι τὸν κ. Ἀνδρέαν, ἀλλ' οὗτος διαμαρτύρεται ἐπιμένων ὅτι, ἂν οὐ ἐξελέχθη δικαστής, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἐμπιστευθεῖσαν εἰς αὐτὸν ὑπόθεσιν.

Ὅτε τέλος οἱ δύο δίσκοι τῆς πλάστιγγος ἰσορρόπησαν ἐντελῶς, δὲν ὑπελείποντο εἰ μὴ δύο μικρὰ τεμάχια τυροῦ. Ὁ κ. Ἀνδρέας λαμβάνει αὐτὰ ὡς ἀμοιβὴν του.

(Νὰ διατυπωθῇ ζωηρὸς καὶ γοργὸς διάλογος μεταξὺ τοῦ κ. Ἀνδρέου καὶ τῶν δύο γυναικῶν. Νὰ εὐρεθῶσιν εὐχάριστοί τινες λεπτομέρειαι.)

II. Διηγήματα ἐκ τοῦ ἰδίου τῶν μαθητῶν βίου.

Θέμα: Μία ἡμέρα ἐκ τῶν τελευταίων διακοπῶν.

Σημ. Τῆς τοιαύτης ἐκθέσεως δὲν δυνάμεθα νὰ παράσχωμεν ἀκριβὲς σχέδιον, ἂν οὐ ἡ ὕλη δὲν εἶναι γνωστὴ εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦτο θὰ παράσχωμεν μόνον νόξεις τινὰς πρὸς καθοδήγησιν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐργαζόμενος ὁ μαθητὴς θὰ καταρτίσῃ τὸ σχέδιον.

Α'. — Τί πρέπει νὰ γράψω; (ἔρωτᾷ ἑαυτὸν σκεπτόμενος ὁ μαθητής. Μελέτη τοῦ θέματος.) Θὰ διηγηθῶ πῶς διήλθον μίαν ἡμέραν τῶν διακοπῶν. Ποίαν ἡμέραν πρέπει νὰ ἐκλέξω; Ἐκείνην κατὰ τὴν ὁποίαν διήλθον καλύτερον, διὰ τὴν ὁποίαν μοῦ ἀρέσει νὰ διηγηθῶ. (Π.χ. Μίαν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν μὲ δύο ἐξαδέλφους ἢ μὲ τὴν οἰκογένειαν τοῦ κ.....ἐκάμαμεν ἐκδρομὴν εἰς γειτονικὸν χωρίον, ἢ μετέβημεν μὲ δύο φίλους εἰς λουτρὸν ἢ ἐπαίξαμεν εἰς τὸν κήπον τοῦ κυρίου Μ. ἢ ἐκάμαμεν θαλασσίαν ἐκδρομὴν κ.τ.τ.) Ἀλλὰ θὰ διηγηθῶ ὅλα τὰ συμβάντα; Ὁχι· ὅπως κάμνομεν ὅταν ὁμιλῶμεν· ἀναφέρομεν μόνον τὰ ἐνδιαφέροντα τὸν ἀναγνώστην. Κατ' ἀκολουθίαν πρέπει νὰ παραλείψωμεν ὅσα εἶναι εὐνόητα, ὅσα καὶ ἡμέραν γίνονται (ὁ μαθητὴς σκέπτεται περὶ αὐτοῦ.) Λοιπὸν θὰ γράψω περὶ.....

Β'. — Κατὰ ποίαν τάξιν θὰ γράψω; (Διτάξεις.) 1 Εἰσαγωγή. Δήλωσις τοῦ περιεχομένου καὶ συγχρόνως καὶ τῆς αἰτίας, διὰ τὴν ὁποίαν θέλομεν νὰ διηγηθῶμεν τὸ συμβάν.

2. Ἡ πλοκή θὰ διαιρεθῇ εἰς μέρη, ἐφ' ὅσον ἢ εἶναι περισσότερα ἢ μίαν πράξει (καὶ ἡ πλοκή θὰ περιλαμβάνῃ τόσα μέρη, ὅσαι εἶναι αἱ πράξεις) ἢ εἶναι μὲν μία πράξις, ἀλλὰ ἐγινεν ἐν μέρος αὐτῆς εἰς ἓνα τόπον καὶ ἄλλο μέρος αὐτῆς, διακεκριμένον ἀπὸ τὸ πρῶτον, γινεν εἰς ἄλλον τόπον κτλ. Ἀφ' οὗ διακρίνωμεν τὰ μέρη, θὰ θέσωμεν αὐτὰ κατὰ τὴν κατάλληλον σειράν, εἴτε χρονολογικὴν εἴτε αἰτιολογικὴν.

3. Ἐπίλογος. Εὐχαρίστησις ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ συμβάντος, εἴτε ὅσα ἐλέγομεν περὶ αὐτοῦ, ὅτε ἐπεστρέφομεν εἰς τὴν οἰκίαν μας, εἴτε λόγοι τοὺς ὁποίους ἤκουσα νὰ λέγουν ἄλλοι δι' αὐτό, εἴτε διδάγματα ἀπὸ αὐτό.

Σημ. Καθ' ὅμοιον τρόπον καταρτίζονται καὶ τὰ σχέδια ἐκθέσεων περὶ τοπικῶν γεγονότων κτλ. εἴτε τὰ σχέδια τῶν ἐξῆς θεμάτων: 1) Ἡ μέγιστη τιμωρία τὴν ὁποίαν ὑπέστην. Διὰ τί; — 2) Πῶς ἔμαθον τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν. — 3) Ἱστορία καλοῦ μαθητοῦ, ὅστις διεθάρρη. — 4) Ἱστορία κακοῦ μαθητοῦ, ὅστις διωρθώθη κτλ.

III. Πλασματικὰ διηγήματα.

Θέμα.

1. Νὰ πλασθῇ διήγημα ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔντιμος ἄνθρωπος θυσιάζει τὴν εὐτυχίαν του, διὰ νὰ ὠφελήσῃ τοὺς συμπολίτας του.

Σχέδιον.

1. Εἰσαγωγή. — Ὁ τίμιος ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἀπορῃσθῇ ἀπὸ τὴν κοινωνίαν καὶ ἐνίοτε τὸ κοινωνικὸν καθήκον ἐπιβάλλει νὰ δεχθῇ ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἡσυχίας του νὰ ἀναλάβῃ βαρεῖας ὑποχρεώσεις καὶ δυσκόλους ἐπιχειρήσεις.

II. Πλοκή. — 1. Ὁ τίμιος μακρὰν τοῦ κόσμου καὶ ἡσυχος. Ἐκθεσις τῆς καταστάσεως χωρὶς νὰ παραδῶμεν τοὺς νόμους τῆς ἐκπαιδεύσεως. — Εἰκὼν τῆς ἡσυχίας ταύτης καὶ τῆς προερχομένης ἐξ αὐτῆς εὐτυχίας.

2. Ὁ αὐτὸς ἀναλαμβάνων ἐκ καθήκοντος δημόσιον ἀξίωμα. (Νὰ δηλωθῶσιν οἱ ἐνδοιασμοί, αἱ λύπαι καὶ τὰ αἰτία τῆς τελικῆς αποφάσεως.)

3. Ὁ αὐτὸς ἐπιτελὼν τὸ ἔργον του καὶ ἀποβάλλων τὴν ἡσυχίαν του. Πῶς; Διὰ τί;

III. Συμπέρασμα.

2. *Κυνηγὸς διηγεῖται τὰ κατορθώματά του ἐν κυνηγίῳ.*

Θὰ ἐκλέξωσιν οἱ μαθηταὶ διήγημα, τὸ ὁποῖον γνωρίζουσιν ἢ περὶ οὗ ὁποίου ἤκουσαν νὰ γίνῃ λόγος. Ἐὰν δὲν ἔχωσι τοιοῦτόν τι ὑπ' ὄψιν, ἀπαρσυσφύσονται εἰς ἀπίθανους λεπτομερείας.

Τὸ διήγημα κυνηγίου λαγοῦ ἢ περὶ δίκων δύναται νὰ εἶναι ἐνδιαφέρον, ἐὰν εἶναι καλῶς διηρθρωμένον, ὥς καὶ τὸ κυνήγιον κάπρου.

Θὰ ἀνακαλέσωσιν οἱ παῖδες εἰς τὴν μνήμην των ἐπεισόδια τινὰ τοῦ κυνηγίου. Θὰ ἀνεύρωσι νῆα καὶ ἐν ἀνάγκῃ καὶ συναρμολογοῦντες καταλήξωσι θὰ ἐμβάλλωσιν αὐτὰ εἰς τὸ στόμα τοῦ κυνηγοῦ.

Πρέπει δὲ νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ κυνηγὸς διηγούμενος τὰ κατορθώματά του παραυρᾶται καὶ περιπίπτει ἐνίοτε εἰς φαιδρὰς ὑπερβολὰς.

3. *Οἰκτρὰ Ἱστορία καλοῦ ἐργάτου γενομένου μεθύσου.*

1. Τί ἔκαμνε προτοῦ γίνῃ μεθύσος.

2. Πῶς ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ πάθους τούτου.

3. Ὁλέθρια ἀποτελέσματα αὐτοῦ.

(Τὰ δύο τελευταῖα σημεῖα εἶναι λεπτότερα. — Δὲν γίνεται τις μὲθος ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. Πάθος τι γίνεται καὶ αὐξάνει ἐνίοτε χωρὶς νὰ ἐνοηθῇ. Ὅταν δὲ ἀντιληφθῇ τοῦτο ἐκεῖνος ὅστις ἐκυριεύθη ὑπ' αὐτοῦ πολλακίς τὸ πάθος εἶναι ἤδη ἀκατάβλητον.

Οἱ μαθηταὶ θὰ δηλώσωσι τὰς περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἡνύνησιν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μέντης (πέντε ἢ ἕξ εἶναι ἀρκεταί).

Οἱ παῖδες δὲν πρέπει νὰ μεγαλοποιῶσι τὰ ἀποτελέσματα. Ὅλοι οἱ μέθυσοι δὲν γίνονται κακοῦργοι. Συνήθως καταντῶσιν ἐλεεινοί, μάλλον οἶκτον ἢ καταφρόνησιν προκαλοῦντες.)

4. Ποῦ δύνανται νὰ ἀγάγωσιν ἡ φιλεργία καὶ ἡ τιμιότης.

(Ἱστορία πτωχοῦ παιδίου γενομένου πλουσίου καὶ ἐπιφανοῦς ἀνδρός.)

1. Εἰκὼν πτωχοῦ παιδίου καὶ τῶν ἀρετῶν του.

2. Περιβαλλὼν ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ζῇ· τὰ πρὸς τὸ ζῆν μέσα του.

3. Ἡ ἀρχὴ εἰς στάδιον, τὸ ὅποιον θὰ ὀρίσωσιν οἱ μαθηταί.

4. Οἱ καὶ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπίποναι αὐτοῦ ἀγῶνες καὶ ἡ τελικὴ του ἐπιτυχία.

(Πρέπει νὰ καταβληθῇ προσοχή, νὰ ὑπάρχῃ πιθανότης περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ περὶ τὰ κέρδη, τὰ ὁποῖα θὰ ἀνευρεθῶσιν ὅτι ἐκ τῶν διαφόρων μνημονευομένων πράξεων ἐπραγματοποιήθησαν.

5. Τὰ ἀτύχημα καυχημάτων.

Θὰ ἀνευρεθῶσι ταῦτα. Ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι τοιαῦτα, ὥστε νὰ προέρχωνται ἐκ τῆς καυχησιολογίας του. Κανὲν ἀτύχημα, τὸ ὅποιον θὰ ἦτο ἀποτέλεσμα τύχης, ὀκνηρίας, ψεύδους κ.τ.τ. δὲν πρέπει νὰ τεθῇ.

Ὁ καυχηματίας θὰ ἐξεικονισθῇ ὅσον τὸ δυνατόν ζωηρότερον εἰς δέκα γραμμίας. Ἐπειτα θὰ παρασταθῇ ὁμιλῶν ἢ ἐνεργῶν εἰς τινὰς περιστάσεις (3 ἢ 4 τὸ πολὺ) τοιαύτας, καθ' ἃς ἡ καυχησιολογία του ἔχει δυσάρεστα δι' αὐτὸν ἀποτελέσματα.

Αἱ διάφοροι περιστάσεις πρέπει νὰ ἔχωσιν ἀλληλουχίαν τινά, ὥστε τὸ διήγημα νὰ ἔχῃ ἐνοτητα.

Σημ. Καθ' ὅμοιον τρόπον γίνονται σχέδια καὶ τῶν ἐξῆς θεμάτων

1. Οἱ μαθηταὶ διηγοῦνται πῶς οἰκογένεια εὐπορος περιήλθεν εἰς δυστυχίαν.

2. Πλάττεται διήγημα εἰς τὸ ὅποιον καταδεικνύεται ἡ ἀδεξιότης.

3. Ἐκτίθεται πράξις εὐτελής.

4. Ἐκτίθεται θαρραλέα πράξις.

5. Καταδεικνύονται ἐν διηγέματι τὰ ἀποτελέσματα τῆς συκοφαντίας.

6. Καταδεικνύονται ἐν διηγέματι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀδιακρισίας.

IV. Θέματα διαλόγων.

1. Πρέπει σήμερον νὰ κοιμηθῶσιν οἱ νόμοι; (Διάλογος δύο Σπαρτιατῶν μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην.)

2. Προσβολὴ εἰς ἀναπεπταμένον πεδίον ἢ ἄμυνα ἐν τῇ πόλει; (Διάλογος πρὸ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης.)

3. Πρέπει νὰ προσβληθῇ ἡ Ῥώμη ἢ νὰ κινήθωσιν εἰς ἀποστασίαν οἱ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας; (Διάλογος δύο Καρχηδονίων μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην.)

Σημ. Ἐν τοῖς σχεδίοις τῶν ὑπὸ μορφὴν διαλόγων διηγημάτων τῶν τῶν ἢ εἰσαγωγῇ καὶ ὁ ἐπίλογος θὰ ὁμοιάζωσι μὲ τὴν μορφήν καὶ ἐπίλογον τῶν διηγημάτων ἐν γένει· διὰ τοῦτο καὶ δὲν θὰ φέρωσι τὴν διαλογικὴν μορφήν ἐν τῇ ἀναπτύξει. Μόνον δὲ ἡ πλοκὴ ὁλόκληρος θὰ δια-

τυπωθῇ ἐν διαλογικῇ μορφῇ, διὰ νὰ ἐννοήσωσι καλῶς καὶ οἱ ἀσθενέστεροι μαθηταί, πῶς πρέπει νὰ γίνεται ὁ διάλογος.

ν. Περιλήψεις.

1. Θέμα: Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Ὀδυσσεὺς ὑπὸ τοῦ Ἀλκινόου. (Ὀδυσσεύς Η.)

Ι. Εἰσαγωγή.—Πῶς ἔπρεπε νὰ διαπλασθῇ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλκινόου, ἵνα ὁ ἥρωες τύχῃ τῆς ἐπιθυμητῆς δεξιότητος καὶ βοηθείας.

Σκέψεις τοῦ Ὀδυσσεὺς. — Ὀδηγαίαι τῆς Ἀθηνᾶς.

ΙΙ. Πλοκή.—Α' Μέρος: α' σκηνή: Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκέτης πρὸ τῆς βασιλείας Ἀρήτης. — β' σκηνή: Συνηγορία τοῦ Ἑχενήου. — γ' σκηνή: Προσφώνησις τοῦ Ἀλκινόου πρὸς τὸν Ὀδυσσεά καὶ τοὺς Φαίακας. — δ' σκηνή: Ἀπάντησις τοῦ Ὀδυσσεὺς. Ἀποχαιρετισμὸς τῶν ἡγητόρων.

Β' Μέρος: α' σκηνή: Ὀδυσσεὺς καὶ Ἀρήτη. — β' σκηνή: Ὀδυσσεὺς καὶ Ἀλκίνοος.

ΙΙΙ. Ἐκβάσις.—Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὀρθῶς σχεδιασθείσης ἐμφανίσεως εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῶν Φαίακων ἀνταπεκρίθη εἰς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὰς ἐλπίδας τοῦ ἥρωος.

2. Ἡ ἀγορὰ τῶν Ἑλλήνων (Ἰλιάδ. Α στιχ. 52—306).

Ι. Εἰσαγωγή.—Ὁ Ἀχιλλεὺς συγκαλὼν ἐκκλησίαν ἐκθέτει τὸν σκοπὸν τῆς συγκλήσεως αὐτῆς.

ΙΙ. Πλοκή.—1. Ἀρχὴ τῆς πλοκῆς: Ὁ Κάλχας ἐκθέτει τὴν αἰτίαν τοῦ λοιμοῦ.

2. Ἐξέλιξις τῆς πλοκῆς: α') Ὁ Ἀγαμέμνων ὑδρίζει τὸν μάντιν· παραδίδει μὲν τὴν Βρισηίδα, ἀλλὰ ζητεῖ ἀντάλλαγμα. — Ὁ Ἀχιλλεὺς θεωρεῖ, ὅτι τοῦτο δὲν δύναται νὰ γίνῃ. — β') Ὁ Ἀγαμέμνων ὑδρίζει τὸν Ἀχιλλέα καὶ ἀπειλεῖ νὰ λάβῃ τὸ γέρας του. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἀνθυδρίζει αὐτὸν καὶ δηλοῖ ὅτι θέλει νὰ ἐπιστρέψῃ. — γ') Ὁ Ἀγαμέμνων περιφρονεῖ τὸν Ἀχιλλέα καὶ ἀπειλεῖ ὅτι θὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν Βρισηίδα.

3. Κρίσιμον σημεῖον: Ὁ Ἀχιλλεὺς ἤρχισε νὰ σύρῃ τὸ ξίφος, ὅτε ἐπιφαίνεται ἡ Ἀθηνᾶ.

4. Βαθμιαία λύσις τῆς πλοκῆς: α') Ἡ Ἀθηνᾶ συμβουλεύει τὸν Ἀχιλλέα νὰ ἀρκεσθῇ εἰς λόγους καὶ προλέγει τὸ μέλλον. — β') Ὁ Νέστορ ματαίως ζητεῖ νὰ καταπραῦνῃ τοὺς ἐρίζοντας.

ΙΙΙ. Ἐκβάσις. — Ὁ Ἀγαμέμνων καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ἀποχωρίζονται ὀργισμένοι. Ἀμεσα καὶ ἔμμεσα ἀποτελέσματα.

Β' Ἡ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Πρὶν ἢ κάμωμεν λόγον περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν περιγραφῶν, δὲν νομίζομεν ἄσκοπον νὰ ἐπαναλάβωμεν, ὅτι πρὸ τοῦ οἱ μαθηταί ἀρχίσωσι νὰ ἀσκῶνται συστηματικῶς εἰς αὐτάς, πρέπει νὰ διδαχθῶσι πλήρως καὶ τελειῶς ὑποδειγματικὰς περιγραφάς, κατὰ τὴν διδακτικὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ὁποίων θὰ ἐξετασθῶσι τὰ μέρη, ἡ διάταξις καὶ τὸ λεκτικὸν αὐτῶν, ὥστε τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ τοῦ εἵδους τούτου τῶν ἐκθέσεων νὰ γίνωσι κτῆμα τῶν μαθητῶν καὶ νὰ διεγείρωσι ζωηρὰν τὴν δημιουργικὴν αὐτῶν δύναμιν (Πρβλ. καὶ τὰς ἀναλύσεις διαφορ. περιγραφῶν ἐν τῇ Διδ. Μητρ. γλώσσ. σελ. 159 κ.ε.).

Ἐν δὲ τῇ περιγραφῇ, ὅπως καὶ ἐν τῇ διηγῇ, εἶναι ἀνάγκη κατὰ

πρῶτον νὰ σχηματίσωσιν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν συνειδήσιν τῶν σαφῶς εὐκρινῇ τὴν εἰκονα τοῦ ἀντικειμένου, ἵνα καταλήλως παραστήσωσιν αὐτὴν πρὸς τοὺς ἄλλους. Τοῦτο εἶναι ἡ πρωτίστη ἀπαιτήσις καὶ ὁ κύριος ὁδὸς τῆς ἐπιτυχίας. Ἀκριβὴς λοιπὸν παρατήρησις πρὸς ἐπιμελελημένον σπουδὴν τοῦ ὑποκειμένου τῆς περιγραφῆς ἀπαιτεῖται, διὰ νὰ διακορῶσιν οἱ μαθηταὶ τὰ καθ' ἕκαστον μέρη καὶ χαρακτηριστικά, ἄνευ τοῦ ὁποῖων κανὲν ἐνδιαφέρον δὲν θὰ ἔχῃ ἡ περιγραφὴ. Ἐκτὸς τούτου περὶ ἀπὸ ὁρισμένης ἀπόψεως τὸ ὅλον νὰ ἐξετάζεται, διὰ νὰ ἔχῃ αὐτὴ ἐνότητα καὶ σύνδεσιν τῶν μερῶν αὐτῆς. Ἄνευ τούτου παρατίθεται πλῆθὺς μερῶν, ἀλλὰ δὲν παρέχεται ἐναργὴς τις καὶ ζῶσα εἰκὼν τοῦ συνόλου.

Ἡ τοιαύτη δὲ παρατήρησις καὶ ἐξέτασις τοῦ ἀντικειμένου θὰ γίνῃται ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἢ τοῦλάχιστον ἐπιτήρησιν τοῦ διδάσκοντος, ἕως ἐκμάθωσι τὸν τρόπον αὐτῆς οἱ μαθηταί. Πῶς δὲ αὕτη θὰ γίνῃται, ἐκθέσωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα.

1. Τὸ θέμα.

Ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ ἐξετάζοντες τὰς σχολικὰς περιγραφὰς διηρέσαμεν αὐτὰς ἀναλόγως τοῦ ὑποκειμένου αὐτῶν (ὅπερ εἶναι πρῶτα, πρόσωπα, ἢ καταστάσεις) εἰς ὀκτὼ εἶδη. Ἐὰν ὁμῶς ἐξετάσωμεν τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ ὑποκείμενον τῆς περιγραφῆς εἴτε τοῦτο εἶναι πραγματικὸν εἴτε φανταστικόν, ὑποπίπτει ἡ δύναμις νὰ ὑπολέσῃ εἰς τὰς αἰσθήσεις τοῦ παρατηρητοῦ, τότε διακρίνομεν τὰ εἶδη θεμάτων περιγραφῶν:

Α'—"Ὅταν ὅλα τὰ μέρη τοῦ πρὸς περιγραφὴν ἀντικειμένου ἐν χώρῳ ἐκτεινόμενα ὑποπίπτωσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις. Τοιαῦτα εἶναι αἱ περιγραφαὶ φυσικῶν τοπίων καὶ ἀνθρωπίνων τινῶν κατασκευασμάτων (ἀγμάτων, εἰκόνων, μνημείων, λιμένων κτλ.).

Β'—"Ὅταν τὸ πρὸς περιγραφὴν ἀντικείμενον παρουσιάσῃ διαφόρους ἀπόψεις, ἐνεργείας καὶ καταστάσεις αὐτοῦ κατὰ διάφορα χρονικά διαστήματα. Τοιαῦτα εἶναι αἱ περιγραφαὶ ἄλλων τινῶν ἀνθρωπίνων κατασκευασμάτων (οἶον ναοῦ, οἰκίας), αἱ περιγραφαὶ φυτῶν, ζώων ἀνθρώπων εἴτε συμπλέγματος αὐτῶν (οἶον ὁμάδος δένδρων, συνόλου οἰκῶν μετ' ἐμφύχων ὄντων, οἶον πόλεων), ἢ καταστάσεων (οἶον καταστάσεως πληγωμένου ἢ ἡθικῆς καταστάσεως χρονικῆς τιнос περιόδου).

Γ'—"Ὅταν τὸ πρὸς περιγραφὴν ἀντικείμενον παρουσιάσῃ πρὸς ὀφθαλμῶν τοῦ παρατηρητοῦ ἀλληλοδιαδόχως διαφόρους εἰκόνας, ἐκαστὴν τῶν ὁποίων πρέπει κατὰ σειρὰν νὰ περιγραφῇ. Τοιαῦτα εἶναι αἱ περιγραφαὶ παρατίξεως μάχης, ἐορτῆς, φυσικῶν φαινομένων κ.τ.λ.

2. Ἡ εὕρεσις.

Ἡ τοιαύτη τριμερὴς διάκρισις τῶν θεμάτων τῶν περιγραφῶν εἰς τὴν λύνει πολὺ τὴν παρατήρησιν καὶ τὴν εὕρεσιν εἰς ἕκαστον τῶν εἰδῶν τούτων· ταύτην δὲ θὰ ἐξετάσωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις:

Α'—Τὸ πρῶτον εἶδος ὑπὸ τέσσαρας ἐπόψεις δύναται νὰ ἐξετασθῇ:

1) Ὅταν τὸ ὑποκείμενον τῆς περιγραφῆς ἐκτείνεται συγχρόνως ἐν χώρῳ, τότε θὰ ἐξετάσωμεν τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ μέρη αὐτοῦ· τὰ μέρη ταῦτα ἐκτείνονται: ἐμπροσθεν, ὀπισθεν·—ἄνω, κάτω·—δεξιᾷ, ἀριστερᾷ π. χ. περιγραφὴ ἀγάλματος: ἐξέτασις αὐτοῦ: ἐμπροσθεν, ἄνω, κάτω, δεξιᾷ, ἀριστερᾷ, ὀπισθεν.—Ἀλλὰ πῶς θὰ παρατηρήσωμεν τὸ ὑπόκει-

μενον τῆς περιγραφῆς; πῶς θὰ παρατηρήσωμεν αὐτὸ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν καὶ θὰ παραστήσωμεν τὰ ἐξ αὐτοῦ προσκίπτοντα εἰς ἡμᾶς αἰσθήματα;

Τίς εἶναι ἡ πρακτικωτέρα μέθοδος τῆς παρατηρήσεως; Κατὰ τὸν Vessiot εἶναι ἡ ἐξῆς:

Ἔχομεν ὃ αἰσθήσεις, τὴν ὄρασιν, ἀκοήν, ἀφήν, γεῦσιν καὶ ὄσφρησιν, ἐξ ἑκάστης τῶν ὁποίων εἰσέρχονται εἰς τὴν συνειδήσιν μας αἰσθήματα διάφορα ἀλλήλων ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ πολλάκις ἀντικειμένου. Ὡστε ἑκάστη τῶν αἰσθήσεων συντελεῖ πρὸς γνῶσιν τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου προσάγουσα εἰς ἡμᾶς τὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖα διάφορα στοιχεῖα. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τὰς περισσότερας γνώσεις μᾶς παρέχει ἡ ὄρασις. Ὅταν λοιπὸν πρόκειται νὰ περιγράψῃ μαθητὴς τις ἀντικείμενόν τι ἢ σύνολον ἀντικειμένων, εἶναι ὠφελιμώτατον νὰ ἐξετάσῃ τὰ αἰσθήματα, ἅτινα ἔσχεν ἐκ μιᾶς ἑκάστης τῶν αἰσθήσεων κατὰ σειράν. Οὕτω δὲ θὰ συναγάγῃ πλουσίον τὸ ὕλικόν τῆς ἐκθεσεως, τὸ ὁποῖον μετὰ ταῦτα θὰ διατάξῃ κατὰ τὴν προσηκουσαν σειράν.

Λάβωμεν ὡς παράδειγμα τὴν περιγραφὴν ῥύακος. Ὡς παρατηρῶμεν τίνα αἰσθήματα ἑκάστη τῶν αἰσθήσεων προσκομίζει εἰς τὴν εὐρεσιν τοῦτο συγχρόνως θὰ μᾶς καταδείξῃ καὶ τὴν σχετικὴν τῶν αἰσθήσεων σπουδαιότητα. Ἡ ὄρασις μᾶς δεικνύει τὰ σχήματα, τὰς κινήσεις, τὰ χρώματα· ὁ ῥύαξ ἔχει ῥοῦν, κοίτην, πυθμένα, ἐπιφάνειαν, ὄχθας· θὰ ἴδωμεν λοιπὸν, ἂν ὁ ῥοῦς αὐτοῦ ἀκολουθῇ εὐθείαν γραμμὴν ἢ ἐλικοειδῇ, ἂν ἐξελίσσεται εἰς μακρὰν ταινίαν ἢ σχηματίζῃ διαφόρους καμπὰς παριστῶν οὕτως ἰδιόρρυθμον μαῖανδρον· θὰ ἴδωμεν εἰς τὸν πυθμένα τὴν λεπτὴν ἄμμον, τὰς λείας ψήφους, τὰ βρόα ἢ τὴν χλόην ἐπὶ τῶν ὁποίων ῥεεῖ· ἐκατέρωθεν τὰς ῥίζας, αἵτινες ἐμβαπτίζονται εἰς τὸ ὕδωρ ἢ εἶναι εἰς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τὰ φύλλα ὑδροβίων φυτῶν. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ῥοῦ θὰ ἴδωμεν διερχομένας εὐκινήτους ὁμάδας μικρῶν ἰχθύων, ἀνερχομένας ἢ κατερχομένας τὸν ῥύακα· ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τὰ ἔντομα, τὰ ὅποια πετοῦν κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν, τὰ ὅποια ὀντιδοῦσιν αὐτὴν, διαγράφουν κύκλους ἐλαφροὺς καὶ ποικίλους, διασταυρουμένους καὶ διαρρηγνυμένους· τὰ φύλλα, τὰ φυλλορροήσαντα ἄνθη, τὰ ὅποια παρασύρει τὸ ρεῦμα· ὀλίγον κατωτέρω τὰς μυίας, τὰς μελίσσας, τὰς ψυχὰς, τοὺς βιβλίσκους· παρὰ τὰς ὄχθας τὰ κρεμάμενα ἄνωθεν τοῦ ὕδατος φυτὰ, τὰ ἄνθη, τὰ ὅποια κλίνουν ἐπ' αὐτῶν, τὰ πτηνὰ τὰ ὅποια καταπαύονται τὴν δίψαν τῶν. Ἐπειτα τὴν χλόην, τὰ δεινδρύλλια, τὰ δένδρα τὰ ὅποια ἐντεῦθεν διαποτιζόμενα σχηματίζουν τὸ πλαίσιον αὐτοῦ ἢ θόλον καταπράσινον ἄνωθεν τοῦ ῥύακος. Διὰ τῆς ὄψεως ἐκτὸς τῶν χρωμάτων καὶ γραμμῶν ἀντιλαμβανόμεθα καὶ τῶν χρωμάτων καὶ τῶν κινήσεων, τῆς διαφανείας τοῦ ὕδατος, τῆς ἀντανακλάσεως καὶ μαρμαρυγῶν ἐπὶ τῆς λείας ἢ φρικιώσης ἐπιφανείας, τὸν φωτεινὸν καὶ κινουμένον δικτύον, τὰ ὅποια ἐξελίσσονται ἐν τῷ βυθῷ, τῆς εὐμεταβλήτου καὶ ἰδιοτρόπου ταχύτητος τοῦ ῥύακος, ὅστις ἄλλοτε μὲν ἐπιταχύνει, ἄλλοτε δ' ἐπιβραδύνει τὸν ῥοῦν του καὶ ἄλλοτε μὲν ἀφρίζει ὑπερπῆδον δὲ συναντώμενα ἐμπόδια, ἄλλοτε δὲ ἀναπαύεται ἐπὶ ἡσυχίᾳ τινὸς λεκάνης, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξέρχεται εἰς σχῆμα καταρράκτου· τοιοῦτοτρόπως τὸ αἰσθητήριον τῆς ὁράσεως εἶναι σχεδιαστὴς καὶ ἀληθὴς ζωγράφος. Ἡ ἀκοὴ προσθέτει τὴν μουσικὴν εἰς τὴν πλήρη ζωῆς εἰκόνα ταύτην, καθιστῶσα εἰς ἡμᾶς γνωστὴν τὴν τόσον γλυκεῖαν

καὶ δροσερὰν φωνὴν τοῦ ὀυάκος, ὅστις φλυναρεῖ, ἄδει ἢ ψιθυρίζει. Καὶ πέρας ὡς ἐν μουσικῇ συμφωνίᾳ τὸν βόμβον τῶν ἐντόμων, τὸν ψιθυρον τῶν φύλλων, τὸ κελάδημα τῶν πτηνῶν. Ἡ ὁσφρησις πλουτίζει ἀκόμη περισσότερο τὸ πολυσύνθετον τοῦτο αἶσθημα προσάγουσα εἰς ἡμᾶς τὰς λεπτὰς ὁσμὰς, αἱ ὁποῖαι ἐκχέονται ἀπὸ τῆς πλαισιούσης τὸν ὀυάκα πλουσίας βλαστήσεως. Ἡ ἀφῆ καθιστῶσα εἰς ἡμᾶς γνωστὴν τὴν θωπεϊὰν τῆς δροσερᾶς καὶ λεπτῆς αὔρας προσθέτει αἶσθημα πολὺ ἐπαισθητὸν καὶ εὐχάριστον. Τοιαῦτα στοιχεῖα ἐκάστη τῶν αἰσθήσεων προσάγει εἰς τὴν κοινὴν ἐργασίαν.

Καὶ ἤδη ἂν ἀναζητηθῇ ἐνότης τις τοιαύτης περιγραφῆς, δὲν προκύπτει αὕτη ἀφ' ἑαυτῆς ἐκ τοῦ συνόλου τῶν συναισθημάτων, τὰ ὁποῖα ἥλια καὶ εὐάρεστα ἐνοῦνται καὶ συγχωνεύονται εἰς γενικόν τι εὐχάριστον καὶ θελκτικὸν συναίσθημα ;

Ἐν τινι ὅμως ἔργῳ τέχνης ἡ ὁρασις εἶναι ἢ αἶσθησις, ἢ ὁποία μόνη σχεδὸν παρέχει τὸ ὕλικόν τῆς ἐκθέσεως ; διὰ τοῦτο ἀκριβεστέρα πρέπει νὰ εἶναι ἡ παρατήρησις τῶν μερῶν καὶ τῶν χαρακτηριστικῶν π.χ. ἐν ἀγάλματι θὰ παρατηρήσωμεν ὅχι μόνον τὸ μέγεθος καὶ τὴν στάσιν τοῦ ὅλου, ἀλλὰ καὶ τὴν διάταξιν ἐκάστου τῶν μερῶν· πῶς εἶναι τὰ διάφορα χαρακτηριστικά καὶ τὰ μέρη τοῦ προσώπου· τὴν διάθεσιν τῆς κόμης, τὴν συμμετρίαν τῶν μερῶν τοῦ προσώπου, τὴν ἐκφρασιν τῶν ὀφθαλμῶν, τὸν σχηματισμὸν τῶν χειλῶν, τὴν ἐκφραζομένην φυσιογνωμίαν καὶ ἐν αὐτῇ ἀποτυπωμένην ψυχικὴν διάθεσιν. Ἐπειτα τὰς διατυπωμένας κινήσεις ἢ τὴν θέσιν τῶν χειρῶν, τὸν σχηματισμὸν τῶν μυῶνων καὶ τῶν χειρῶν καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος, τὴν μετ' ἀκριβείας παραστανομένην ἐκδήλωσιν τῆς κινήσεως τοῦ σώματος ἢ ἡρεμίας, τῆς ψυχικῆς ταραχῆς ἢ ἐντάσεως τῶν σωματικῶν δυνάμεων ἐκφαινομένης ἐν τῷ σχηματισμῷ τῶν μυῶν καὶ τῶν φλεβῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ζωηρότερον παρουσιανομένων· ἔπειτα θὰ ἐξετάσωμεν τὸν σχηματισμὸν τῶν ἁκρῶν, τὴν στάσιν τῶν ποδῶν. Ἐκτὸς τούτου ὅχι μόνον θὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνατομικὴν ἀκρίβειαν, ἀλλὰ καὶ τὸν βαθμὸν τῆς τελειότητος τῆς τελικῆς ἐπεξεργασίας, τὴν συμμετρίαν τῶν μερῶν καὶ τὴν συμφωνίαν τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ψυχικῆς διαθέσεως ἢ σωματικῆς καταστάσεως, τὴν ὁποίαν θέλει νὰ παραστήσῃ ὁ καλλιτέχνης, πρὸς τὴν τεχνικὴν τοῦ καλλιτεχνήματος κατασκευὴν, δηλαδὴ τίνα ἰδέαν ἠθέλησεν ὁ καλλιτέχνης νὰ αἰσθητοποιήσῃ καὶ πῶς τοῦτο ἐπεξήτησε καὶ μέχρι ποίου βαθμοῦ τελειότητος ἐπέτυχεν. (Βεβαίως τὰ τελευταῖα ταῦτα μόνον παρὰ ὀριμωτέρων μαθητῶν θὰ ἐπιζητηθῶσιν.)

Εἰς τὰ ἔργα τὰς τέχνης ἀνάγονται καὶ αἱ εἰκόνες. Τώρα δὲ ὅτε ἡ χρῆσις αὐτῶν ἐποπλαπλασιάσθη καὶ ἀντίγραφα αὐτῶν καλλιτεχνικὰ ὅχι μόνον χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰ σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ εἰς βιβλία ἀποτυπῶνται ἐν μικροτέρῳ σχήματι, αἱ ἀπὸ τῶν εἰκόνων ἐκθέσεις ἤρχισαν νὰ γίνωνται συχνότεραι εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ διὰ νὰ δυνηθῇ ὁ μαθητὴς νὰ περιγράψῃ εἰκόνα, δὲν ἀρκεῖ νὰ τὴν παρατηρήσῃ, ἀλλὰ πρέπει νὰ σπουδάσῃ αὐτήν, ὅπως σπουδάζονται τὰ ὄντα, αἱ σκηναὶ αἵτινες μᾶς παρουσιάζονται διὰ τῶν εἰκόνων. Διὰ τοῦτο ἡ περιγραφή εἰκόνων, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουσι τοπία, φυτὰ, ζῷα, ἀνθρώπους καὶ μηχανήματα, γίνεται, ὅπως καὶ ἡ περιγραφή αὐτῶν τῶν ὄντων καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὁ τρόπος τῆς εὐρέσεως εἶναι ὁ ἴδιος καὶ εἰς αὐτάς. Προκειμένου ὅμως περὶ ἱστορικῶν εἰκόνων, πολλάκις αὐταὶ κατ' ἀρχὰς παρουσιάζονται

ζονται ὡς αἰνίγματα εἰς τοὺς παῖδας· διὰ τοῦτο οὗτοι ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς καθοδηγήσεως τοῦ διδάσκοντος, διὰ νὰ τὰς ἐννοήσωσι καὶ ἀνεύρωσι τὰς διαφαινομένας ἐν αὐταῖς λεπτομερείας. Ὁ διδάσκων θὰ τοὺς καθοδηγήσῃ εἰς τὸ νὰ παρατηρήσωσι διάφορα ἐκ πρώτης ὄψεως φαινόμενα ἀσήμαντα, ἀλλ' ἐν τούτοις ἀρκετὰ δηλωτικὰ πράγματα τῆς σημασίας τῆς εἰκόνης· διὰ καταλλήλων ἐρωτήσεων θὰ τοὺς ὑπενθυμίῃ λεπτομερείας, αἱ ὁποῖαι θὰ τοὺς ὑποβοηθήσωσιν εἰς τὸ νὰ κατανοήσωσι καὶ τὰ λοιπὰ τῆς εἰκόνης μέρη καὶ τὸ σύνολον· αἱ ἐνδυμασίαι, ἡ στάσις, ἡ ὄψις, ἡ φυσιογνωμία τῶν προσώπων, τὰ ὄπλα, τὰ σκεύη, ὁ ὄνυχος τῶν οἰκημάτων, ἡ τοποθεσία, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐξελίσσεται ἡ σκηνή κ.τ.τ. ἔχουσι πολλὴν σημασίαν καὶ συντελοῦσιν εἰς τὴν πλήρη κατανόησιν τῆς εἰκόνης. (Ἔστωσαν παράδειγμα αἱ εἰκόνες τοῦ 1821 ἐκδ. Ἀτλαντίδος.)—Ἀλλὰ τὸ ὑλικὸν τοῦτο δὲν εἶναι ἀρκετὸν διὰ τὴν ἐκθεσιν. Πᾶς καλλιτέχνης ἀπεικονίζων τι ἔχει σκοπὸν τινα· οὗτος ὁ σκοπὸς πρέπει ν' ἀναζητηθῇ καὶ ν' ἀνευρεθῇ· διότι τότε ἡ εἰκὼν θεωρεῖται ἐπιτυχής, ὅταν ὅλα τὰ μέρη της, ὅλαι αἱ ἐν αὐτῇ λεπτομέρειαι συντελῶσιν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου. Ὅταν λοιπὸν κατανοήσωμεν τὴν πρόθεσιν τοῦ καλλιτέχνου, τότε ἀνευρίσκομεν συγχρόνως καὶ τὸ μέσον νὰ κατανοήσωμεν καὶ τὸ καλλιτέχνημα. Ἡ τέχνη τῷ ὄντι συνίσταται ἐκ τῆς συσχετίσεως τῶν μέσων πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ καλλιτέχνημά τι εἶναι τοσοῦτον τελειότερον, ὅσον ἡ σχέσις αὕτη εἶναι στενωτέρα. Ἐάν π.χ. ὁ καλλιτέχνης ἔσχεν ἐν νῷ νὰ προκαλέσῃ τὸν οἶκτον ἢ τὴν φρίκην, ἡ εἰκὼν του θὰ εἶναι τοσοῦτον τελειότερα, ὅσον περισσότερον ἐπέτυχεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν καταλληλοτέρων μέσων πρὸς διέγερσιν τῶν συναισθημάτων τούτων. Διὰ τοῦτο ἐμιλοῦντες περὶ εἰκόνας λέγομεν ὅτι εἶναι καλῶς ἢ κακῶς συντεθειμένη. Εἶναι ἀληθῶς σύνθεσις, ἡδηλαδὴ συνένωσις χαρακτηριστικῶν, μορφῶν, χρωμάτων καὶ κινήσεων ἐκλελεγμένων μεταξύ ἀπείρων πρὸς ἐπίτευξιν ἀποτελέσματος, τὸ ὁποῖον ὁ καλλιτέχνης ἐπιζητεῖ νὰ ἐπιτύχῃ.

Πρὸ πάσης λοιπὸν περιγραφῆς πρέπει ὁ μαθητὴς νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν πρόθεσιν τοῦ καλλιτέχνου· μόνον ἡ σκέψις θὰ τὸν καθοδηγήσῃ εἰς τὸ νὰ σχηματίσῃ κρίσεις ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐξεικονίσεως τῶν προσώπων καὶ πραγμάτων τῶν ἐν τῇ εἰκόνι.

Μετὰ τὸ πρῶτον γενικὸν ἐπὶ τῆς εἰκόνης βλέμμα, πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν τὸ πρόσωπον, διότι τοῦτο εἶναι ὁ σαφέστερος καὶ εὐγλωττότερος ἐξηγητὴς τῶν ψυχικῶν συναισθημάτων· καὶ ἐν τῷ προσώπῳ πρέπει κατ' ἀρχὰς νὰ παρατηρήσωμεν τὸ βλέμμα, διότι τοῦτο ἀντικατοπτρίζει τὰ συναισθήματα καὶ ἐκδηλοῖ τὰς ψυχικὰς διαθέσεις.

Καὶ τὰ ἄλλα δὲ μέρη τοῦ προσώπου γνωστοποιοῦσι καὶ ἐκδηλοῦσιν, ἕκαστον κατὰ τὸν ἰδίον του τρόπον, τοὺς ψυχικοὺς σάλους· αἱ ὀντίδες τοῦ μετώπου, ἡ συνοφρύωσις, ἡ ἐξόγκωσις τῶν μυκτῆρων ἐκφράζουσι τὴν ὑποψίαν, τὴν δυσἀρέσκειαν, τὸν θυμὸν· τὰ χεῖλη ἐκδηλοῦσι κατὰ τὰς περιστάσεις περιφρόνησιν ἢ τρυφερότητα. Βεβαίως ἡ ἀτέλεια τῶν σχολικῶν εἰκόνων δὲν ἐπιτρέπει πάντοτε τοιουτοτρόπως νὰ μελετᾷ τις αὐτάς· ἀλλ' ἐν τούτοις τοῦτο κατ' ἀρχὰς πρέπει νὰ παρατηρῇται. Ἡ στάσις τῆς κεφαλῆς, ἥτις ἄλλοτε μὲν παρίσταται εὐθεῖα, ἄλλοτε δὲ ἀνακεκλιμένη, ἄλλοτε δὲ πρὸς τὰ ἔμπρὸς ἀποκρεμαμένη, ἄλλοτε δὲ πρὸς τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον ὄμῃον κεκλιμένη, ἀπεικονίζει τὴν ὑπερηφάνειαν, τὴν ἐκπληξιν, τὴν φρίκην, τὴν κατῆφειαν καὶ σχεδὸν ὅλα τὰ συναισθή-

ματα· μετὰ ταῦτα ἔρχεται ἡ σειρά τῆς ἐξετάσεως τῶν βραχιόνων καὶ χειρῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι οἰοῦνται ἐπέκτασις τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα ἔχει τόσον ἀπίστευτον δύναμιν, ὥστε κίνημά τι ἀποτελεῖ καθ' ἑαυτὸ διαταγὴν, ἀπειλήν, ἢ ἄρνησιν. Τέλος τὸ σῶμα ὁλόκληρον συμφωνεῖ μὲ τὴν χειρονομίαν καὶ τὸ πρόσωπον καὶ διὰ προσφόρου στάσεως συμπληροῖ τὴν αἰσθητοποίησιν τῶν διανοημάτων καὶ τὴν ἐκδήλωσιν τῶν συναισθημάτων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐνδύματα παρακολοῦν τοῖς κινήσεσι τοῦ σώματος, χρησιμεύουσιν εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι ταύτας καταφανεστέρας καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ συντελέσωσιν, ὅπως ἐκφράζεται εὐνοητότερον τὸ διὰ τῆς στάσεως καὶ κινήσεων τοῦ σώματος ἐκδηλούμενον· εἶναι βοηθητικόν τι μέρος, τὸ ὁποῖον οὔτε ὁ καλλιτέχνης καταφρονεῖ, οὔτε ὁ παρατηρητὴς τῆς εἰκόνος πρέπει νὰ μὴ παρατηρῇ. Ἴδου λοιπὸν ἡ πορεία τῆς παρατηρήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ὁδηγηθῇ ὁ μαθητής. διὰ νὰ συνηθίσῃ εἰς τὴν μεθοδικὴν εὗρεσιν: οἱ ὀφθαλμοί, τὸ μέτωπον, ἡ ῥίς, τὰ χεῖλη, ἡ θέσις τῆς κεφαλῆς, αἱ χειρονομίαι, ἡ στάσις καὶ αἱ κινήσεις τοῦ σώματος καὶ τέλος ἡ ἐνδυμασία.

Ἐὰν ἡ εἰκὼν παριστᾷ περισσότερα πρόσωπα, πρέπει νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τοῦ παιδίου εἰς τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἕκαστον τῶν προσώπων εἶναι τοποθετημένον ἐν τῇ θέσει, ἥτις ἀρμόζει εἰς τὴν κατάστασιν καὶ σπουδαιότητα τὴν ὁποίαν ἔχει, καὶ ἐν τῇ στάσει ἥτις ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς διαθέσεις του, ἀρχόμενοι ἀπ' ἐκείνου τοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς εἰκόνος καὶ πρὸς τὸ ὁποῖον στρέφονται τὰ βλέμματα καὶ αἱ κινήσεις τῶν λοιπῶν.

Σημ. — Ἡ τοιαύτη περιγραφή θὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν· θὰ εἶναι ἡ τελειότερα ἐὰν πρότερον ὁ διδάσκων μελέτησιν γενικὰ τινα περὶ ζωγραφικῆς (ἴδε βιβλίον Συλλόγου πρὸς διὰδοσιν Ὀφελίμων γνώσεων «ἡ Ζωγραφικὴ») καὶ οἱ μαθηταὶ ἔχωσιν ἀσκηθῇ νὰ παρατηρῶσι τοιαύτας εἰκόνας ζωγράφων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ διδάσκοντος.

Καὶ ταῦτα μὲν προκειμένου περὶ εἰκόνων. — Ὅταν δὲ τὸ ὑποκείμενον τῆς περιγραφῆς εἶναι πολυσύνθετόν τι ἢ ἀποτελεῖται ἐκ διαφόρων ὁμάδων (οἷον ἐν τῇ περιγραφῇ νεκροταφείου, ὁμάδος οἰκίων, ἐρειπίων ἀρχαίας πόλεως), τότε πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ἐν τῇ εὐρέσει ἐκάστη ὁμάς καθ' ἑαυτὴν καὶ ἔπειτα ὁ τρόπος τῆς συναφείας αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας. Εἷς τινὰς μάλιστα περιπτώσεις θὰ ἐπιστήσωμεν περισσότερον τὴν προσοχὴν μας εἰς τὴν συνάφειαν τῶν μερῶν· π. χ. προκειμένου νὰ περιγράψωμεν σύνταγμα στρατοῦ, δὲν θὰ ἐπιμεινόμεν τόσον εἰς τὴν περιγραφὴν ἐκάστου τῶν στρατιωτῶν (ὀπλισμὸν, στάσιν, ὄψιν), ὅσον εἰς τὴν συνάφειαν αὐτῶν (τὴν τάξιν, πειθαρχίαν, κινήσεις κ.τ.τ.).

2) Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ ἕκαστον ἀντικείμενον νὰ περιγραφῇ καθ' ἑαυτὸ (ἐκτὸς τῶν εἰκόνων). Ἐπειδὴ κατέχει ὁρισμένον χώρον, ἔχει καὶ ὁρισμένα ὅρια καὶ διὰ τοῦτο ἔχει καὶ ὁρισμένον περιβάλλον, τὸ ὁποῖον συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ ὑποκείμενον τῆς περιγραφῆς ἀρκετὰ ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν, τὰ ὁποῖα ἔχει. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἀνευρεσις καὶ δῆλωσις τοῦ περιβάλλοντος ἐν τῇ περιγραφῇ.

3) Πολλάκις τὸ περιγραφόμενον ἀντικείμενον εὐρίσκεται εἰς σχέσεις

πρὸς ἄλλα ἀντικείμενα, δηλαδή ὅμοια, διάφορα, ἢ ἀντίθετα· ἢ καὶ ἀνῆκει εἰς τάξιν ἢ γένος τι. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ τοιαῦται σχέσεις πρέπει νὰ ἐξετασθῶσι κατὰ τὴν εὕρεσιν· π.χ. δάσος ἐλατῶν δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς δάσος πευκῶν· ὅρος τι πρὸς ἄλλο, λιμὴν κ.τ.λ.

4) Ἐκαστον ἀντικείμενον ἔχει προορισμὸν τινα ἢ δύναται πρὸς τι νὰ χρησιμοποιοιθῇ· δύναται νὰ παρέχῃ ὠφέλειαν ἢ βλάβην. Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἀνάγκη πάντοτε νὰ τίθενται εἰς τὰς ἐκθέσεις αἱ δύο τελευταῖαι περιπτώσεις, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ εἶδους καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς περιγραφῆς, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐξετασθῇ κατὰ πόσον χρειάζεται τὸ ἀπὸ τῶν δύο τούτων ἀπόψεων συλλεχθὲν ὕλικόν.

Β'—Προκειμένου περὶ περιγραφῶν, εἰς τὰς ὁποίας τὸ ὑποκείμενον δὲν παρουσιάζεται ὅλον ἀμέσως εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ κατὰ μικρόν, ὥστε πρέπει νὰ παρακολουθήσωμεν αὐτὸ καὶ περιγράψωμεν, καθ' ὃν τρόπον ἐν χρόνῳ ἐξελίσσει εἰς ἡμᾶς τὰ μέρη αὐτοῦ, ἀνάγκη νὰ συναγάγωμεν τὸ ὕλικόν τῆς ἐκθέσεως κατὰ μικρόν, ἥτοι καθ' ὅσον κατὰ τὰ διάφορα χρονικὰ σημεῖα μᾶς παρουσιάζει τὸ ὑποκείμενον τῆς περιγραφῆς· π.χ. ἐπαύλεως τινος θὰ παρατηρήσωμεν τὸ ἐξωτερικόν καὶ θὰ συναγάγωμεν διὰ τῶν ὁμοιοτήσεων τὸ ὕλικόν, ἔπειτα τὸ ἐσωτερικόν ἥτοι τὰ διάφορα τμήματα καὶ μέρη· ὁμοίως ὅταν πρόκειται περὶ πόλεως· ὅταν δὲ πρόκειται περὶ ζῴου τινός, θὰ παρατηρήσωμεν τὸ σῶμα, ἔπειτα τὰς κινήσεις, κατόπιν τὰς ιδιότητας τοῦ πνεύματος· καθ' ὅμοιον τρόπον περὶ πλῆρωμένου κτλ.

Γ'—Ὅταν τὸ ἀντικείμενον ἐξελίσσεται ἐν χώρῳ εἰς σειρὰς εἰκόνων, ἐκάστη τούτων ἐξετάζεται καθ' ἑαυτήν, ὡς ἕαν ἦτο χωριστὴ σύντομος περιγραφή· ἔργον λοιπὸν τῆς μελέτης ἐν τῇ εὐρέσει εἶναι νὰ ἀνεύρῃ τὰς διαφορὰς ταύτας εἰκόνας καὶ ἐκάστης τούτων τὰ μέρη, δηλαδή τὰς μερικὰς παραστάσεις ν' ἀνεύρῃ καὶ διακρίνῃ. Ἡ δὲ σύνδεσις αὐτῶν εἶναι ἔργον τῆς περαιτέρω ἐργασίας τῆς συνθέσεως.

Σημ. Εἰς τὰς δύο τελευταίας περιπτώσεις, τὴν εὕρεσιν ἣτις θὰ εἶναι κανονικὴ, θὰ εὐκολύνῃ καὶ ἡ γνῶσις τῆς ἐργασίας τῆς διατάξεως, περὶ τῆς ὁποίας ἤδη θὰ κάμωμεν λόγον.

3. Ἡ Διάταξις.

Ἐπειδὴ ἡ περιγραφή κυρίως ἀπαριθμεῖ καὶ ἐξεικονίζει τὰ μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπαρτίζεται σύνολόν τι, διὰ τοῦτο ἔχει καὶ κανονικωτέραν τὴν διάταξιν ἢ τὰ διηγήματα. Καὶ ἐκάστη μὲν περιγραφή θὰ ἔχῃ ἰδιόζουσαν τινα τῶν μερῶν διάταξιν καὶ τοῦ ὅλου ἐπισκόπησιν, ἀναλόγως τῆς φύσεως τοῦ θέματος, τῆς προσωπικότητος τοῦ γράφοντος καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Ἄλλ' ἔχοντες ὑπ' ὄψιν πρῶτον, ὅτι οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ ἀρχίσωσιν ἀπὸ τοῦ κανονικοῦ καὶ συνηθούς, εἰς τὸ ὁποῖον ἀφ' οὗ συνηθίσωσι, θὰ προσδῶσωσιν ἔπειτα εἰς αὐτὸ τὴν ἰδίαν τῶν ἀτομικότητά, καὶ δεύτερον, ὅτι ἡ διάταξις εὐκολύνει καὶ τὴν εὕρεσιν καὶ ἰδίως τὴν κανονικὴν, θὰ ἐξετάσωμεν τὸν τρόπον τῆς διατάξεως ἐν ἐκάστῳ τῶν εἰδῶν τῆς περιγραφῆς ἀναλόγως τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς καὶ ἔπειτα θὰ παραθέσωμεν τὰ συνηθέστατα σχήματα ἐκαστοῦ εἶδους.

1. *Περιγραφή τοπίου.*—Ἀφ' οὗ ἐν τῇ περιγραφῇ πρόκειται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναγνώστου νὰ σχηματίσωμεν διὰ τῆς γραπτῆς ἐξεικονίσεως ἐκείνας τὰς παραστάσεις, τὰς ὁποίας ἐσχηματίσαμεν εἰς τὴν ψυχὴν μας διὰ τῆς ἀντιλήψεως ἡμῶν, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ ποῖον

τρόπον εισηγήθησαν αἱ περιστάσεις αὗται εἰς τὴν ψυχὴν μας, διὰ τὸν μνηθῶμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν μας, ὥστε νὰ σχηματισθῶσι φυσικῶς δι' αὐτῆς αἱ αὐταὶ παραστάσεις εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναγνώστου. Ὅταν λοιπὸν εὐρισκώμεθα πρὸ τινος τοποθεσίας, χώρας τινὸς παρατηρουμένης ἀπὸ τινος καταλλήλου θέσεως, λαμβάνομεν πρῶτον γενικὴν ἐντύπωσιν τοῦ ὅλου, χωρὶς νὰ διακρίνωμεν τὰ καθ' ἕκαστον μέρη ἀκριβῶς· ἔπειτα ἂν ὑπάρχῃ ἐξαιρετικὸν ἢ ἰδιάζον μέρος τῆς ὅλης τοποθεσίας, πηγῇ, ποταμός, λοφίσκος κτλ., μᾶς ἐλκύει τοῦτο πρῶτον τὴν προσοχήν· ἀφ' οὗ δὲ παρατηρήσωμεν αὐτὸ ἀκριβῶς, στρέφομεν τὴν προσοχήν μας εἰς τὰ περὶ αὐτὸ ἀντικείμενα ἀλληλοδιαδόχως, μέχρις οὗ φθάσωμεν εἰς τὰ ἅκρα τῆς τοποθεσίας. Ὅταν δὲ ἀπερχώμεθα κυριαρχεῖ ἐν ἡμῖν τὸ συναίσθημα, τὸ ὁποῖον μᾶς διηγείρε τὸ παρατηρηθὲν τοπίον.

Διὰ τὸ εἶναι λοιπὸν φυσικὴ ἢ διάταξις τῶν τοιούτων περιγραφῶν θὰ ἔχῃ ὡς ἑξῆς :

I. Εἰσαγωγή.—Δήλωσις τοῦ ὀνόματος τοῦ τόπου (καὶ ἐξέτασις τῆς σπουδαιότητος αὐτοῦ ἂν ἔχῃ). Περιβάλλον καὶ τοποθεσία, ἐν ᾗ τὸ περιγραφόμενον τοπίον.

II. Κύριον μέρος. — α') Γενικὴ τοῦ ὅλου δήλωσις, ἥτοι σύντομος ἐξεικόνισις τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ μερῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἰδίως ἐκτίθενται τὰ σχῆμα, τὸ μέγεθος καὶ ἡ ὄψις αὐτῶν. — β') Τὸ προκαλοῦν τὴν κυρίαν ἐντύπωσιν μέρος. — γ') Τὰ περὶ αὐτὸ μέρη, ἐξαιρουμένων τῶν προκαλούντων ἰδιάζουσιν ἐντύπωσιν. — δ') Τὰ μέρη τὰ ἀποτελοῦντα τὰς ἐσχατίας τοῦ τοπίου.

III. Ἐπίλογος.—Τὸ συναίσθημα τὸ ὁποῖον μᾶς ἀπομένει ἐκ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ περιγραφομένου ἀντικειμένου.

Ἀλλὰ πολλάκις τοποθεσία τις δὲν παρουσιάζει κυριαρχοῦσαν ἐντύπωσιν τινα· οἷον πεδιάς, ἣτις φαίνεται ὡς τάπης κεντημένος· τότε ἡ διάταξις τοῦ κυρίου μέρους μετὰ τὴν γενικὴν τοῦ ὅλου δήλωσιν, κατὰ τὴν περιγραφὴν τῶν καθ' ἕκαστον μερῶν ἢ ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἐσχατίας τῆς τοποθεσίας καὶ προβαίνει ἀλληλοδιαδόχως μέχρι τῶν ποδῶν τοῦ παρατηρητοῦ, ἢ ἀντιθέτως ἀρχίζει ἀπὸ τῆς περιγραφῆς τῶν κειμένων πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ παρατηρητοῦ καὶ ἐξακολουθεῖ ἔπειτα τὴν ἐξεικόνισιν τῶν ἐκαστοτε ἀπώτερον κειμένων μερῶν μέχρι τοῦ πλαισίου τῆς τοποθεσίας. Ἡ εἰσαγωγή δὲ καὶ ὁ ἐπίλογος γίνονται ὅπως καὶ εἰς τὴν προηγουμένην περίπτωσιν.

2. *Περιγραφή οἰκοδομήματος, τοῦ ὁποίου τὸ ἐσωτερικὸν προσπίπτει συγχρόνως ὁλόκληρον εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ παρατηρητοῦ, οἷον ναοῦ, καταστήματος κ.τ.τ.*

Ὅταν ἀντιλαμβανώμεθα τοιούτου οἰκοδομήματος, πρῶτον λαμβάνομεν μακρόθεν μετὰ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ περιβάλλοντος γενικὴν τινα τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως αὐτοῦ ἐντύπωσιν· ἐφ' ὅσον δὲ πλησιάζομεν, διακρίνομεν τὰς λεπτομερείας τῆς ἐξωτερικῆς τοῦ ὄψεως ἀκριβέστερον, ἐν ᾧ προσελκύουν περισσότερον τὴν προσοχήν μας, ἂν ὑπάρχωσιν, ἐν ᾗ ἐνίστε καὶ περισσότερα ἐξαιρετικὰ μέρη ἢ κοσμήματα. Ἐπειτα εἰσερχόμενοι εἰς τὸ ἐσωτερικὸν λαμβάνομεν πάλιν γενικὴν τοῦ ὅλου ἐντύπωσιν καὶ ἔπειτα ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον μᾶς προξενεῖ τὴν μεγαλύτεραν ἐντύπωσιν, παρατηροῦμεν μετὰ προσοχῆς τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ διάφορα αὐτοῦ μέρη.

Κατὰ ταῦτα τὸ σχῆμα τῆς περιγραφῆς αὐτοῦ θὰ εἶναι τοιοῦτον περιπου :

I. Εἰσαγωγή.—Σπουδαιότης τοῦ οἰκοδομήματος. Τί λέγεται περὶ αὐτοῦ. Τὸ περιβάλλον. Ἡ μακρόθεν ὄψις.

II. Κύριον μέρος.—α') Ἐξωτερικὴ αὐτοῦ ὄψις πλησιέστερον παρατηρουμένη. Ἡ περιγραφή αὐτοῦ, ὅταν παρέχῃ ποικίλας ἐντυπώσεις, ἄρχεται ἀπὸ τῶν ἁκρῶν καὶ προχωρεῖ μέχρι τῆς εἰσόδου, ἐξαίρουμένων τῶν προκαλούντων τὴν μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν μερῶν.

β') Γενικὴ περιγραφή ὅλου τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἥτοι σχῆμα, ὄψις καὶ βραχεῖα τῶν μερῶν δῆλωσις.

γ') Περιγραφή τοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ τὴν κυριωτέραν ἐντύπωσιν.

δ') Περιγραφή τῶν παρὰ τοῦτο μερῶν, καθ' ἣν σειρὰν εὐρίσκονται τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο.

ε') Περιγραφή τῶν τυχόν κοσμημάτων.

στ') Περιγραφή τοῦ ἐν αὐτῷ πλήθους, οἷον τοῦ ἐν τῷ ναῷ, ὅταν οὗτος πανηγυρίξῃ, τῶν θεατῶν θεάτρου τινὸς κατὰ τὴν ὥραν τῆς παραστάσεως, τῶν ἀγοραστῶν καὶ τῆς ἀγοραπωλησίας ἐν τινι καταστάματι (ἂν ταῦτα εἶδον οἱ μαθηταί).

III. Ἐπίλογος.—Τὰ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου τῆς περιγραφῆς προκαλούμενα συναισθήματα καὶ αἱ ἐντυπώσεις ὅσαι ἀπέμειναν ζωηρότεροι εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παρατηρητοῦ.

Πολλάκις ὅμως τὰ τοιαῦτα οἰκοδομήματα εὐρισκόμενα ἐντὸς πόλεων, δὲν φαίνονται μακρόθεν, οὐδὲ ἔχουσι πάντοτε λίαν ἐπιβλητικὴν τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν· ἢ δὲν ἐπεσκεψθῆσαν αὐτὰ οἱ μαθηταί κατὰ τινα ἐορτὴν ἢ κατὰ τὴν ὥραν κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς πλήθος. Τότε τὸ σχῆμα τῆς περιγραφῆς θὰ εἶναι ἀπλούστερον καὶ θὰ ἔχῃ ὡς ἑξῆς :

I. Εἰσαγωγή.—Σπουδαιότης αὐτοῦ. Τί λέγεται περὶ αὐτοῦ. Περιβάλλον.

II. Κύριον μέρος.—α') Ἐξωτερικὴ ὄψις.

β') Γενικὴ τοῦ ὅλου ἐσωτερικοῦ περιγραφή, ἥτοι σχῆμα, ὄψις καὶ βραχεῖα τῶν μερῶν δῆλωσις.

γ') Περιγραφή τοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ τὴν κυριωτέραν ἐντύπωσιν.

δ') Περιγραφή τῶν παρὰ τοῦτο μερῶν, καθ' ἣν σειρὰν εὐρίσκονται τὸ ἐν παρὰ τὸ ἄλλο.

III. Ἐπίλογος.—Αἱ ἐν τῇ ψυχῇ ἀπομένουσαι ἐντυπώσεις καὶ συναισθήματα.

3. Περιγραφή οἰκοδομήματος, οἷον οικίας, ἀνακτόρου, μουσείου κ.τ.τ. τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὁποίου ἀπαρτίζεται ἐκ μερῶν χωριστῶν, οἷον διαμερισμάτων, αἰθουσῶν κ.τ.τ. — Εὐνόητον εἶναι ὅτι, ἀφ' οὗ τὸ ἐσωτερικὸν τῶν τοιούτων οἰκοδομημάτων δὲν προσπίπτει ὁλόκληρον συγχρόνως εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἐπισκέπτου, ἀλλ' ἀλληλοδιαδόχως ἕκαστον τῶν μερῶν αὐτοῦ, ἢ περιγραφή θὰ ἀκολουθήσῃ τὸν τρόπον τῆς ἀντίληψεως κατὰ τὸ ἑξῆς σχῆμα :

I. Εἰσαγωγή.—Λόγοι περὶ αὐτοῦ σημασία. Ἡ μακρόθεν ὄψις καὶ ἐν ὀλίγοις ὑποδήλωσις τοῦ περιβάλλοντος.

II. Κύριον μέρος.—α') Ἡ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ ὄψις καὶ τὸ περιβάλλον ἀπὸ τῶν ἀπωτέρων μερῶν μέχρι τῶν πλησιέστερων εἰς τὴν εἴσοδον.—β')

Εἰσόδος. Διάδρομος. — γ') Τὰ διάφορα διαμερίσματα: — αα') κεντρικὸν οἰκοδόμημα (τὸ ὁποῖον ὑποδιαιρεῖται εἰς διάφορα δωμάτια καὶ αἰθούσας)· ββ') δεξιὰ πτέρυξ· — γγ') ἀριστερὰ πτέρυξ· ἢ: αα') πρῶτος ὄροφος· — ββ') δεύτερος ὄροφος· — γγ') ὑπόγειον· — ἢ (ἀν τοιαῦτα δὲν εἶναι): αἱ διάφοροι αἰθουσai.

Σημ. Κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μερῶν τούτων θὰ περιγράφωνται λεπτομερῶς μόνον τὰ κυριώτερα μέρη καὶ ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἐντελῶς διαφέρουσιν ἀπὸ τὰ προλεχθέντα, τῶν δὲ λοιπῶν θὰ δηλοῦνται μόνον αἱ διαφοραὶ πρὸς ἐκεῖνα.

4. *Περιγραφή ἀγαλμάτων, εἰκόνων, μνημείων κτλ.* — Ἐκ τῶν ὀφθέντων ἀνωτέρω περὶ τῆς περιγραφῆς συγχρόνων οἰκοδομημάτων, δυνάμεθα εὐκόλως νὰ ἀνεύρωμεν πῶς πρέπει νὰ γίνη ἡ διάταξις προκειμένου περὶ περιγραφῆς καλλιτεχνικοῦ τινος οἰκοδομήματος. Τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν εἶναι σύγχρονα. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ποικιλώτατα, διὰ τοῦτο κοινόν τι κτῆμα διατάξεως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προσαρμόζεται εἰς πάντα ἀκριβῶς. Αἱ δ' ἐπὶ τὸ ἐπόμενον σχῆμα μόνον διὰ νὰ παράσχω γενικὰς τινας ὁδηγίας δύναται νὰ χρησιμεύσῃ.

I. Εἰσαγωγή. — Τί εἶναι. Τί παριστάνει γενικῶς. Ποίου ὅντιμοῦ εἶναι ἢ εἰς ποίαν τάξιν ἀντικειμένων ἀνήκει.

II. Κύριον μέρος. — α') Ἐκτασις, μέγεθος, μορφή, μέρη, γενικὴ τις ἐντύπωσις. — β') Τοποθεσία· περιβάλλον (δυνατὸν νὰ γίνη ἐναλλαγὴ τῆς τάξεως τῶν δύο τούτων μερῶν). — γ') Περιγραφή λεπτομερῆς: αα') τῆς ἐξωτερικῆς ὀψεως· ββ') τῶν ἐσωτερικῶν μερῶν, καθ' ἣν σειρὰν παρουσιάζονται. — δ') Ὁμοιότητες πρὸς ἄλλα οἰκοδομήματα. — ε') Ὁ χρόνος τῆς κατασκευῆς καὶ περιπέτεια τοῦ οἰκοδομήματος σὺν τῷ χρόνῳ. — ς') Καλλιτεχνικὴ αὐτοῦ ἀξία.

III. Ἐπίλογος. — Καθολικαὶ ἐντυπώσεις καὶ συναισθήματα. Ἀναπαράστασις τοῦ ἀρχαίου οἰκοδομήματος ἐν τῇ ἀκμῇ του.

Προκειμένου δὲ περὶ ἀρχαίου τινὸς ἀγάλματος ἢ συμπλέγματος ἢ ἀναγλύφου, θὰ περιγράψωμεν τί τοῦτο παριστάνει, ποῦ καὶ πῶς ἀνευρέθη, τὴν ἐν τῷ παρόντι κατάστασιν αὐτοῦ, τὸ περιβάλλον, τὰς διαστάσεις καὶ τὴν γενικὴν ἀπ' αὐτοῦ ἐντύπωσιν. Ἐπακολουθεῖ ἡ λεπτομερὴς αὐτοῦ περιγραφή καὶ ἡ δῆλωσις τῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίας τῆς παραστάσεως, ἐνίοτε δὲ καὶ ἱστορικὴ ἐξηγήσις τοῦ τί ἀκριβῶς ἐπιζητεῖται νὰ παρασταθῇ. Εἰς αὐτὰ πολλάκις προστίθεται καὶ ἀκριβεστέρα τῆς τέχνης αὐτοῦ ἐξέτασις. Ἀφ' οὗ δὲ οὕτω κοιτῇ ἡ καλλιτεχνικὴ ἀξία τοῦ ἔργου, ἐν τέλει ἀναφέρονται αἱ ἀπ' αὐτοῦ ἐντυπώσεις καὶ συναισθήματα.

Σημ. Μετὰ τὰ ἀνωτέρω (σελ. 88—89) λεχθέντα περὶ εἰκόνων εἶναι περιττὸν ἤδη νὰ κάμωμεν ἰδιαίτερον περὶ αὐτῶν λόγον.

5. *Περιγραφή πόλεως.* — Διὰ νὰ περιγράψωμεν πόλιν τινὰ, πρέπει νὰ ἀναιμνησθῶμεν ποίαν ὄψιν παρουσιάζει, ὅταν τὴν παρατηρήσωμεν μακρόθεν ἢ ἀπὸ ὑψώματός τινος ἢ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐν πλοίῳ. Ἐπειτα θὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν γενικὴν ἐντύπωσιν ὅταν πλησιάζωμεν, καὶ θὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι εἰσερχόμεθα εἰς αὐτὴν ἢ ἀπὸ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ ἢ ἀπὸ τοῦ λιμένος ἢ ἀλλαχόθεν. Φανταζόμεθα, ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ μεταβαίνομεν εἰς τὰ κεντρικὰ μέρη τῆς πόλεως καὶ ὑποθέτομεν ὅτι ἀπὸ τούτων εἰσερχόμεθα εἰς τὰς οἰκίας καὶ παρατηροῦμεν τοὺς κατοίκους, τὰς ἀσχολίας των καὶ τὸν τρόπον τοῦ βίου των, ὅτι μεταβαίνομεν εἰς τὰς ἐξοχὰς καὶ τὰ πέριξ τῆς πόλεως καὶ οὕτως ἀπε-

κτῆσαμεν πλήρη αὐτῆς εἰκόνα. Ταύτην δὲ θὰ διατυπώσῃ ἡ περιγραφὴ, ἔχουσα τὸ ἐξῆς περίπου σχῆμα:

I. Εἰσαγωγή.—"Ὄνομα, θέσις, σπουδαιότης, ἐξωτερικὴ μακρόθεν ἀποψις.

II. Κύριον μέρος.—α') Ἡ τοῦ ὅλου ἐκ τοῦ πλησίον ἐντύπωσις.

β') Ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ μέρους, ἐξ οὗ ἐγένετο ἡ εἰσὸς εἰς τὴν πόλιν (λιμένος, σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, κτλ., οἷτινες συντόμως περιγράφονται) εἰς τὸ κεντρικώτερον μέρος.

γ') Περιγραφὴ τοῦ κεντρικώτερου μέρους (πλατείας κτλ.) μετὰ τῆς ἐν αὐτῇ κινήσεως.

δ') Περιγραφὴ τῶν λοιπῶν δευτερευόντων μερῶν καὶ τῶν ὁδῶν διὰ τῶν ὁποίων μεταβαίνει τις εἰς αὐτά, ἰδίως τῶν περισσώτερον πολυσυχνάστων, μετὰ τῆς περιγραφῆς τῆς κινήσεως τοῦ πλήθους, τῶν φυσικογνωμῶν, τῶν ἀσχολιῶν τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ τοῖς ἐργαστηρίοις.

ε') Κατ' ἐξαίρεσιν δύναται νὰ γίνῃ καὶ περιγραφὴ καταστημάτων τινῶν ἢ ἀσχολιῶν ἢ ἐπαγγελμάτων ἢ τύπων ἀνθρώπων ἰδιαζόντων ἐν τῇ πόλει, ἐκ τῶν ὁποίων καταφαίνονται ἰδιαίτερά τινα αὐτῆς χαρακτηριστικά. Δημόσιος βίος.

στ') Συνοπτικὴ περιγραφὴ τῶν ἀποκέντρων ὁδῶν τῆς πόλεως καὶ τῆς ὄψεως ἐν γένει καὶ διατάξεως τῶν οἰκιῶν.

ζ') Οἰκιακὸς βίος ἐν γενικαῖς γραμμαῖς. Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν οἰκιῶν. Σιγήθῃαι καὶ ἡθῆ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν. Ἀσχολίαι καὶ διασκεδάσεις. Δίαιτα.

η') Περίπατοι καὶ ἐξοχαί.

III. Ἐπίλογος.—Ἀνακεφαλαίωσις καὶ συμπεράσματα ἢ τὰ κυριώτατα τῶν συναισθημάτων τῶν ἀπὸ διαφόρων ἐντυπώσεων.

Ἐὰν ἡ πόλις ἔχῃ ἱστορικὰ ἢ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, τούτων ἡ περιγραφὴ ἀποτελοῦσα ἴδιον μέρος, τίθεται μετὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ κεντρικώτερου μέρους.

6. Περιγραφὴ λιμένος. — Τοῦ λιμένος εἰσὸς εἶναι πάντοτε τὸ στόμιον. Ὡστε διὰ τὴν περιγράψωμεν αὐτόν, ἀπὸ ἐκεῖ πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν. Διὰ νὰ γίνῃ ὁρὸς τούτο, πρέπει νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ἐσχόμεθα διὰ πλοίου εἰς αὐτόν καὶ ὅτι τὸν βλέπομεν μακρόθεν καί, ἐφ' ὅσον τὸν πλησιάζομεν, διακρίνομεν αὐτόν εὐκρινέστερον. Ὁ εἰσερχόμενος δὲ εἰς τὸν λιμένα ταξιδιώτης, ἀφ' οὗ παρατηρήσῃ τὸν λιμένα καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πλοῖα, παρατηρεῖ τὰ περὶ οἰκοδομήματα, τὴν παραλιακὴν ὁδὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ κίνησιν. Τὴν διάταξιν ταύτην θὰ ἀκολουθήσῃ καὶ ἡ περιγραφὴ κατὰ τὸ ἐξῆς σχῆμα :

I. Εἰσαγωγή.—"Ὄνομα, τοποθεσία, περιβάλλον.

II. Κύριον μέρος.—α') Ὅψις αὐτοῦ εἰς τὸν πλησιάζοντα.—β') Εἰσὸς λιμενοβορῶν ἢ προλιμν. — γ') Γενικὴ ὄψις τοῦ λιμένος καὶ τῶν περὶ αὐτόν, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ στοικίου. — δ') Διαίρεσις καὶ περιγραφὴ ἐκάστου τῶν μερῶν ἀτμόπλοια, λέμβοι, ἐπιβάται, κίνησις κτλ.

—ε') Τὰ περὶ τὸν λιμένα οἰκοδομήματα καὶ ὁδοί, καθ' ἣν σειρὰν παρουσιάζονται. Κίνησις ἐν αὐτοῖς ἐν δεδομένη χρόνῳ στιγμῇ ἢ καὶ ἐν διαφόροις περιστάσεσιν.

III. Ἐπίλογος.—Γενικὴ ἐντύπωσις. Κατὰ πόσον ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν κατοίκων.

7. Περιγραφὴ ὁρυκτῶν. — Δι' οὗς λόγους ἀνωτέρω εἴπομεν, πε-

ριγραφὰι ὀρυκτῶν δὲν προτείνονται συνήθως εἰς μαθητάς. Ἄλλ' ἐπει-
 ξαιρετικῶς δύναται νὰ προταθῇ τοιαύτη, ἰδίως εἰς μαθητάς εἰδικ-
 σχολῶν, κείμενον περὶ αὐτῶν λόγον. Εἰς τοιαύτας περιγραφὰς κυρί-
 ἀναφέρονται, ὅσα ἀντιλαμβανόμεθα περὶ τοῦ μετάλλου ἢ μεταλλο-
 δοῦς διὰ τῆς ἀφῆς, ὁράσεως, γεύσεως, ὁσφρήσεως καὶ ἀκοῆς, καὶ οὗ-
 τελειώνει ἡ κυρίως περιγραφὴ αὐτοῦ· εἰς ταύτην προστίθεται ἡ ἀν-
 ῥίθμησις τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ὀρυκτοῦ, αἵτινες διὰ τῆς πείρας γιν-
 σκονται. Οὕτω τὸ σχῆμα τῆς περιγραφῆς εἶναι :

I. Εἰσαγωγή. — Σπουδαιότης διὰ τὸν βίον ἢ ἀξία αὐτοῦ καὶ ἐ-
 ζήτησις (ἢ ἀνεκδοτόν τι περὶ αὐτοῦ).

II. Κύριον μέρος. — α') Τί εἶναι τὸ ὀρυκτόν· δηλαδὴ τὰ ἐξ αὐτοῦ
 στήματα τὰ προκαλούμενα δι' ἐκάστης τῶν διαφορῶν αἰσθήσεων (ἢ
 ὄψις, χρῶμα, ἐπιφάνεια, βάρος, σκληρότης, ἐλαστικότης, θερμοκρασί-
 γεύσις κτλ.). — β') Τὰ καθ' ἑκάστον συστατικά αὐτοῦ. — γ') Αἱ διάφ-
 ροι ἰδιότητες τὰς ὁποίας ἔχει. — δ') Ἐῖδη εἰς τὰ ὅποια ὑποδιαιρεῖ-
 (π. χ. προκειμένου περὶ ὕδρου). — ε') Ὡφέλειαι καὶ βλάβαι (ἥτοι χρ-
 σιμοποιήσις αὐτοῦ ἐν τῇ παρελθόντι καὶ παρόντι). — ς') Μέσα διὰ τ-
 ὁποίων ἀνευρίσκεται τὸ ὀρυκτόν (δυνατὸν νὰ συμπτυχθῇ τοῦτο μετὰ τ-
 β' μέρος).

III. Ἐπίλογος. — Τί θὰ ἦτο ὁ βίος ἄνευ αὐτοῦ· ἢ σύντομος τ-
 προηγουμένων ἀνακεφαλαίωσις. (Πολλάκις ὅμως τίθεται ἀπλῶς τελ-
 τις παρατήρησις ἀντὶ ἰδιαιτέρου ἐπιλόγου.)

8. Περιγραφὴ μηχανημάτων. — Ἡ περιγραφὴ διαφορῶν ἐρ-
 λείων καὶ μηχανημάτων ἀπαιτεῖ μεγάλην ἀκριβείαν. Οὐδὲν τὸ μὴ ἀν-
 καίον πρέπει νὰ παρεμβληθῇ καὶ πᾶν τὸ ἀναγκαῖον πρέπει νὰ λεχ-
 ὥστε καμμία ἀμφιβολία νὰ μὴ ἀφήνεται εἰς τὸν ἀναγνώστην. Ἐν-
 στον μηχανήμα συνίσταται ἐκ διαφορῶν τμημάτων ἢ μερῶν, τὰ ὅπο-
 καταλλήλως συναρμολογούμενα δύναται νὰ τεθῶσιν εἰς κίνησιν. Ἡ
 τῇ περιγραφῇ δὲ αὐτῶν ὁ μαθητὴς ἀρχίζει ἀπὸ τῆς δηλώσεως τοῦ σ-
 ποῦ τοῦ μηχανήματος. Ἐπειτα ὑποθέτει ὅτι διαλύει τὸ μηχανήμα καὶ
 ἐξετάζει ἑκάστον μέρος αὐτοῦ ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ σπουδαιότατου, ἐκ-
 νου τὸ ὅποιον διασαφηνίζει, πῶς ἐνεργεῖ τὸ μηχανήμα· μετὰ τοῦ-
 ἐξετάζει τὰ συμπληρωτικά αὐτοῦ μέρη, ἕως οὗ συμπληρωθῇ ἡ πε-
 γραφή.

Ὡστε ἡ περιγραφὴ μηχανημάτων δὲν ἐκτείνεται εἰς λεπτομερε-
 ἀνωφελεῖς τῆς μακρόθεν ὄψεως, οὐδὲ τοῦ περιβάλλοντος· δὲν ἐξετά-
 πρῶτον τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν, οὐδὲ ἐκ ταύτης προχωρεῖ εἰς τὰ ἐν-
 τερα. Ἐξετάζει μόνον καθ' ἑαυτὸ τὸ μηχανήμα κατὰ τὸ ἐξῆς σχῆμα :

I. Εἰσαγωγή. — Σκοπὸς τοῦ μηχανήματος, ἥτοι ἡ χρῆσις δι' ἣν ν-
 τεσκευάσθη κλ.

II. Κύριον μέρος. — 1) Αὐτὸ τὸ μηχανήμα. — α') Σπουδαιότη-
 μέρος· μέρη αὐτοῦ α') β') γ') κλ. — β') Δευτερεύον μέρος ἢ μέρη.
 γ) Βοηθητικά τμήματα τοῦ μηχανήματος. — δ') Σύνδεσις αὐτῶν. —
 Βάσις ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται τὸ μηχανήμα.

2) Λειτουργία τοῦ μηχανήματος.

III. Ἐπίλογος. — Κρίσεις περὶ τῆς σπουδαιότητος ἢ ἐλλείψεων κ-
 τοῦ μηχανήματος.

9. Περιγραφὴ φυτῶν. — Ἐν τῇ περιγραφῇ δένδρων, φυτῶν, κ-
 θῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ ἐντελῶς ὁμοίμορφον σχῆμα, κα-

τὸ ὁποῖον νὰ γίνεται ἡ διάταξις. Διότι ἕκαστον φυτόν, ἰδίως ἄνθος, ἔχει ἰδιαίτον τι κάλλος καὶ ἰδιαίχοντα χαρακτηριστικά· ἀναλόγως δὲ τῶν χαρακτηριστικῶν τούτων καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ γράφοντος θὰ γίνῃ καὶ ἡ διάταξις. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τὰ ἑξῆς :

Ἐν ἀρχῇ πρέπει νὰ γνωσθῇ περὶ τίνος φυτοῦ γίνεται λόγος καὶ εἰς ποῖον γένος τοῦτο ἀνήκει. Ἡ δὲ κυρίως περιγραφὴ ἀρχεται ἀπὸ τῆς περιγραφῆς τῆς ἀρχῆς, ἥτοι τοῦ κορμοῦ ἢ καλύτερον τῶν ῥιζῶν, καὶ εἰ δυνατόν ἀπὸ τοῦ σπόρου. Μετὰ τὴν βάσιν τοῦ κορμοῦ, ἐξετάζεται τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀνωμάλου ἢ λείου φλοιοῦ· ἔπειτα περιγράφονται οἱ κλάδοι, τῶν ὁποίων ἀναπαρίσταται ἡ γένεσις, ἡ συνάρθρωσις καὶ ἡ διαίρεσις· μετὰ ταῦτα ἐξετάζονται οἱ κλώνοι, τὰ κλωνάρια, οἱ τρυφεροὶ βλαστοί, τὰ φύλλα, τῶν ὁποίων ἀναφέρεται τὸ χρῶμα, τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα, τὸ πάχος καὶ ἡ διάταξις· κατόπιν περιγράφονται τὰ ἄνθη, ἔπειτα οἱ καρποὶ καὶ τελευταῖον οἱ σπόροι. Τὸ κύριον λοιπὸν μέρος ὑποδιαιρεῖται εἰς διάφορα δευτερεύοντα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἢ περισσότερα ἢ ὀλιγώτερα ἀναλόγως τοῦ εἶδους τοῦ φυτοῦ, τῆς ἐκτάσεως τῆς περιγραφῆς καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Ἄλλοτε μὲν ἀναπτύσσεται περισσότερο τὸ μέρος τῆς περιγραφῆς τοῦ φυλλώματος, ἄλλοτε δὲ τοῦ ἄνθους, ἄλλοτε δὲ τοῦ καρποῦ. Ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τίθενται αἱ διαφοροὶ ἀπὸ τοῦ φυτοῦ μερικαὶ ἐντυπώσεις καὶ ἡ γενικὴ ἐντύπωσις.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τελειώνει ἡ περιγραφὴ τῶν φυτῶν· πολλάκις ὅμως, ὅταν ἔχῃ αὕτη διδακτικὸν χαρακτήρα, ἡ κυρίως περιγραφὴ τοῦ φυτοῦ ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον μόνον τμήμα τοῦ κυρίου μέρους, εἰς τὸ ὁποῖον προστίθεται δεύτερον τμήμα, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀφηγηματικὸν χαρακτήρα· εἰς αὐτὸ ἀναφέρονται ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος τῆς παραγωγῆς, καὶ τὰ μέρη εἰς τὰ ὁποῖα πρὸ πάντων εὐδοκιμεῖ τὸ φυτόν· ὁ τρόπος τῆς ἀναπτύξεως καὶ καλλιιεργείας· αἱ ιδιότητες αὐτοῦ καὶ ἀρεταί· καὶ τέλος ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου χρησιμοποίησις τοῦ φυτοῦ ἢ μέρους τινὸς αὐτοῦ, ὅσον ἄνθους, καρποῦ, φύλλων ἢ ῥιζῶν.

Βεβαίως ἡ προσθήκη τῶν τοιούτων ἄλλοι οὖν τὸν χαρακτήρα τῆς περιγραφῆς διὰ τοῦτο πρέπει νὰ προσέχωσιν οἱ μαθηταί, ὥστε δι' αὐτῶν νὰ μὴ περιορίζεται, ἀλλὰ τοῦναντίον νὰ ἐξαιρεται ἡ ἀπὸ τοῦ συνόλου ἐντύπωσις, ἥτις καὶ εἰς ὅλην τὴν περιγραφὴν διαφαίνεται, ἀλλὰ σαφέστερον ἐκφράζεται εἰς τὸν ἐπίλογον. Ὡστε τὸ πλῆρες σχῆμα τῆς περιγραφῆς φυτοῦ εἶναι :

Ι. Εἰσαγωγή.—Γένος τοῦ φυτοῦ ἢ τοποθεσία εἰς τὴν ὁποίαν φύεται, εἴτε συσχετίσις αὐτοῦ πρὸς ἄλλα φυτά. Μέγεθος, χρῶμα, σχῆμα.

ΙΙ. Κύριον Μέρος.—1) Ἀνατομία αὐτοῦ: α') Ῥίζα—Κορμός: αα') βάσις· ββ') ὕψος· γγ') μέγεθος· δδ') σχῆμα· εε') ἐπιφάνεια ὁμαλὴ ἢ μετὰ ἐξογκώσεων εἴτε κοιλότητων καὶ ποίων· σστ') χρῶμα· ζζ') φλοιὸς ὀκνῶδης ἢ λείος.—β') Κλάδοι: αα') τρόπος διασχίσεως αὐτῶν· ββ') κατεύθυνσις· γγ') μέγεθος· δδ') ἀριθμὸς κτλ.—γγ') Κλώνοι.—δδ') Κλωνάρια.—εε') Βλαστοί.—στ') Φύλλα: αα') χρῶμα ἢ χρώματα· ββ') μέγεθος· γγ') σχῆμα· δδ') πάχος· εε') διάταξις.—ζζ') Ἄνθη.—ηη') Καρποί.—θθ') Σπόροι.

2. Ὁ βίος τοῦ φυτοῦ (φυσιολογία αὐτοῦ).—α') Διαμονή (κατὰ τὸ κλίμα, τόπον, φύσιν τοῦ ἐδάφους).—Ἐὰν εἶναι ἐντόπιον, ξένον ἢ ἐγκλιματισθὲν φυτόν.—Ἐὰν εὐρίσκεται μόνον ἢ ἐν συστάδι μετ' ἄλλων

ομοίων.—β') Ἀνάπτυξις αὐτοῦ: αα') χρόνος τῆς γενέσεως· ββ') τρόπος τῆς καλλιέργειας ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· γγ') τρόπος τῆς ἀναπτύξεως τοῦ φυτοῦ, ἀνθήσεως, καρποφορίας· δδ') ἰδιάζοντα αὐτοῦ χαρακτηριστικά κατὰ τὸν βίον, ἰδιότητες καὶ ἀρεταί.

3. Χρησιμοποίησις καὶ σχέσεις τοῦ φυτοῦ.—α') Ὡς πρὸς ἄλλα φυτά (ἐὰν παρέχη εἰς αὐτὰ σκιάν, τροφήν κτλ. ἢ παραλαμβάνῃ ἀπ' αὐτῶν).

β') Ὡς πρὸς τὰ ζῶα (ἐὰν παρέχη εἰς αὐτὰ σκέπην, καταφύγιον, τροφήν· ἐὰν εἶναι ὠφέλιμον ἢ ἐπιβλαβὲς εἰς αὐτά).

γ') Ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον:—αα') ἡ ἐπίδρασις τοῦ φυτοῦ ἐπ' αὐτοῦ (ὡς μέσου τέρψεως τῶν αἰσθήσεων του διὰ τοῦ χρώματος, ὀσμῆς, ὡς μέσου τροφῆς, ὡς δηλητηρίου, φαρμάκου, ὕλης ἐνδυναμσίας, θερμότητος, ὡς ὕλης ἐπιτηδευματιῶν)—ββ') ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τοῦ φυτοῦ (πῶς ἴσως ἐκ ξένης τὸ μετέφερε, μετεφύτευσεν, ἐπολλαπλασίασε καὶ πῶς τὸ κατέστησεν ἀντικείμενον τῆς φυτοκομίας, τοῦ ἐμπορίου κτλ.).

III. Ἐπίλογος.—Πῶς ἀναφέρεται τὸ φυτὸν ὑπὸ τῶν ποιητῶν, ἐν παροιμίαις, ὡς σύμβολον κτλ.

Σημ. Εὐνόητον ὅτι τὸ πρῶτον μέρος τοῦ κυρίου μέρους εἶναι ἐκτενέστερον τῶν λοιπῶν.

10. Περιγραφή ζῶων. — Ἡ περιγραφή τῶν ζῶων εἶναι δυσκολωτέρα τῆς τῶν φυτῶν, διότι ἔχουσι ταῦτα καὶ ὀργανισμὸν πολυπλοκώτερον καὶ αἰσθήσεις τελειότερας, ἐνίοτε δὲ καὶ νόησιν καὶ βούλησιν. Διὰ ταῦτα ἀπ' οὗ περιγράψωμεν τὴν ὀλικὴν ἀπὸ τοῦ περιγραφομένου ζῴου ἐντύπωσιν, ἦτοι τὸ ἀνάστημα, σχῆμα, χρῶμα, μέγεθος, ἔπειτα ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς κεφαλῆς θὰ περιγράψωμεν ἕκαστον μέρος τοῦ σώματός του, ἕως οὗ φθάσωμεν εἰς τὴν οὐραν καὶ τοὺς πόδας. Ἐνταῦθα λήγει ἡ σωματικὴ περιγραφή, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον τμήμα τοῦ κυρίου μέρους. Ἐὰν ἐτελείωμεν ἐνταῦθα ἡ περιγραφή, θὰ ἦτο ὡς νὰ περιεγράφετο τὸ σῶμα ζῴου ὅπως φαίνεται ἐν εἰκόνι· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι νεκρὸν, εἶναι ζωντανὸς ὀργανισμὸς ποικιλοτρόπως ἐκδηλῶν τὰς διαφόρους ἰδιότητας αὐτοῦ. Ἡ περιγραφή δὲ τῶν ἰδιοτήτων τούτων ἀποτελεῖ τὸ δεύτερον τμήμα τῆς περιγραφῆς· εἶναι δὲ αἱ ἰδιότητες αὗται τριπλαῖ: πρῶτον αἱ φυσικαί, ἦτοι αἱ τῶν διαφορῶν μερῶν τοῦ σώματος του καὶ ἰδίως τῶν αἰσθήσεων· δεύτερον αἱ ψυχικαὶ ἰδιότητες, ἦτοι αἱ διάφοροι ἐκδηλώσεις τῆς νοήσεώς του· τρίτον τὰ ἠθικὰ προτερήματα, ὅπου ταῦτα ὑπάρχουν.

Μετὰ ταῦτα δύναται νὰ προστεθῇ ἐν ἐπιλόγῳ ἡ ἀπὸ τοῦ ὅλου ἐντύπωσις, ἣτις δικαιολογεῖ καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν χρησιμοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος τὸ περιγραφόμενον ζῶον, ἂν τὸ χρησιμοποιῇ.

Πολλάκις ὁμοῦς ὡς τρίτον τμήμα τῆς περιγραφῆς προστίθεται ὁ βίος καὶ ἡ διαίτα τοῦ ζῴου· τεχνικώτερον βεβαίως θὰ ἦτο, τὸ τμήμα τοῦτο νὰ συνυφαίνετο μετὰ τοῦ πρώτου ἢ δευτέρου τμήματος· ἀλλὰ τοῦτο συνήθως εἶναι ἀνώτερον τῶν δυνάμεων τῶν μαθητῶν.

Καὶ τέτατον μέρος δυνατόν νὰ προστεθῇ περιλαμβάνον τὸν τρόπον τῆς χρησιμοποίησεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου σήμερον καὶ ἐν τῷ παρελθόντι· ἀλλὰ τὸ ἀφηγηματικὸν τοῦτο μέρος, καὶ ἂν τεθῇ, πρέπει νὰ εἶναι σύντομον, διὰ νὰ μὴ ἀλλοιώσῃ τὸν χαρακτήρα τῆς περιγραφῆς.

Κατὰ ταῦτα τὸ πλῆρες σχῆμα τῆς περιγραφῆς θὰ ἔχῃ ὡς ἑξῆς:

1. Εἰσαγωγή.—Τάξις εἰς ἣν ἀνήκει τὸ ζῶον· σχῆμα, ἀνάστημα, χρῶμα.

Π. Κύριον μέρος.—Α') Σωματικὴ κατασκευή: α') Κεφαλὴ (ὦτα, μέτωπον, κρόταφοι, ὀφθαλμοί, στόμα).

β') Κορμός (τράχηλος [χαίτη], ὠμοπλάτη, ἀκρώμιον, ἄκανθα ὀστέως, γόμφοι, ἰσχία).

γ') Ἄκρα (ὕψος κλ. ποδῶν, ὀπλάι, οὐρά)· τρόπος κινήσεως.

Β') Ἰδιότητες. — 1. Φυσικαί. — α') Φωνή· β') ἡ δύναμις τῆς ὀράσεως, ἀκοῆς, γεύσεως καὶ ὁσφρήσεως· γ') σωματικὴ δύναμις, ταχύτης, ἀντοχή (περὶ τοὺς πόνους, δίψαν, ψυχὸς κτλ.).

2. Πνευματικαί. — Μνήμη, φαντασία, νοημοσύνη, ἀναγνώρισις τόπων, ὁδῶν, προσώπων καὶ πραγμάτων· προσοχή ἢ ἀπροσεξία· νοηρότης ἢ ζωηρότης (καὶ ἐν γένει αἱ διακρινόμεναι νοητικαὶ ἰδιότητες).

3. Ἠθικαί. — Ἐγκράτεια, ἐπιμονή, ὑπερηφάνεια, τόλμη· ὁμότης, μνησικακία, εὐσπλαγγία, ἀγάπη τῆς ἐλευθερίας· συμπεριφορὰ αὐτοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἄνθρωπον (πίστις ἢ ἀπιστία, εὐγνωμοσύνη, ἐπαγρύπνησις, εὐπειθεία).

Γ') Τρόπος τοῦ βίου. — α') Τόπος διαμονῆς. — Φύσις τοῦ ἐδάφους εἰς τὸ ὁποῖον μένει, ἢ ὕψος εἰς τὸ ὁποῖον πετᾷ, κατοικία καὶ τρόπος διαρρυθμίσεως αὐτῆς κ.τ.τ. — β') Τροφή. — Τί τρώγει, πῶς καὶ πότε γίνεται κύριον τῆς τροφῆς, πῶς μεταφέρει αὐτὴν ἢ τρώγει κλ. γ') Τρόπος ἀναπτύξεως. — Ἐάν ζῇ μετ' ἄλλον ἐν ζεύγει (περιστερά, τρυγῶν, λέων) ἢ ὄχι (ὄρνις, γαλῆ)· πῶς τρέφει, ἀναπτύσσει, προφυλάττει ἢ καὶ διδάσκει τὰ νεογνά του· ἰδιοσυγκρασία αὐτοῦ καὶ ἀνάπτυξις· — δ') Κοινωνικὸς ἢ κατὰ μόνας βίος αὐτοῦ — ε') Διάρκεια τοῦ βίου.

Δ') Σχέσεις πρὸς τὸν ἄνθρωπον. — α') Χρήσις τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι κάμνουσιν αὐτοῦ· αἱ ἀπ' αὐτοῦ ὠφέλειαι καὶ βλάβαι. — β') Τρόπος καθ' ὃν οἱ ἄνθρωποι λαμβάνουσι τὰς ἀπ' αὐτοῦ ὠφελείας (ἐν τῷ βίῳ καὶ μετὰ θάνατον) ἢ ἀποφεύγουσι τὰς ἀπ' αὐτοῦ βλάβας. — γ') Ἐμφάνισις τοῦ ζῶντος εἰς τὴν ἱστορίαν, τοὺς μύθους, τὰ σύμβολα.

ΠΙ. Ἐπίλογος. — Γενικὴ ἐντύπωσις δικαιολογοῦσα καὶ τὸν τρόπον τῆς χρησιμοποιήσεως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἢ καταδιώξεως.

11. Περιγραφή ἀνθρώπου. — Ἀφ' οὗ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶν, ἢ περιγραφή αὐτοῦ δὲν εἶναι ὅλως διάφορος ἀπὸ τὴν τοῦ ζῶντος· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι δὲν διαφέρουσιν ἀλλήλων τόσον, ὅσον τὰ ζῷα, ἢ φυσικὴ τοῦ ἀνθρώπου περιγραφή περιορίζεται εἰς τὴν περιγραφήν τοῦ προσώπου, τῆς φυσιογνωμίας, τοῦ ἀναστήματος καὶ φυσικῶν ἰδιοτήτων, διὰ τῶν ὁποίων κυρίως ἀναγνωρίζεται ὁ περιγραφόμενος ἄνθρωπος καὶ διακρίνεται ἀπὸ τοὺς λοιπούς.

Μετὰ τὴν φυσικὴν περιγραφήν ἀκολουθεῖ ἡ ἐξέτασις τῶν πνευματικῶν ἀρετῶν καὶ ἐλαττωμάτων· ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶναι τὰ αὐτὰ δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως καὶ τῶν ἀσχολιῶν τοῦ περιγραφομένου προσώπου· διάφοροι εἶναι αἱ πνευματικαὶ ἀρεταὶ τοῦ ποιητοῦ ἀπὸ τὰς τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ ἀπὸ τὰς τοῦ κτηματίου. Ὡστε εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ὁ μαθητὴς θὰ ἐξετάσῃ ποῖαι εἶναι αἱ ἀσχολίαι καὶ τὸ ἔργον τοῦ περιγραφομένου προσώπου, ποίας ἀρετὰς χορεύεται νὰ ἔχῃ, διὰ νὰ ἐξασκῇ καλῶς τὸ ἔργον του· ἔπειτα ποίας ἐξ αὐτῶν κατέχει καὶ μέχρι τίνος βαθμοῦ καὶ ἐξ αὐτῶν θὰ κρίνῃ ποίας πνευματικὰς ἔχει καὶ τίνων στερεῖται.

Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος δὲν ζῇ μόνος του· ἀποτελεῖ μέρος τῆς κοινωνίας καὶ εἶναι συνδεδεμένος πολυειδῶς μὲ αὐτήν· πρῶτον μὲ τὴν οἰκογένειαν

νειάν του, ἔπειτα με τὴν πατρίδα του καὶ τέλος με τὴν ἀνθρωπότητι ὅλην. Ὁ τρόπος λοιπὸν με τὸν ὁποῖον φέρεται καὶ ἐκτελεῖ τὰ καθήκοντά του πρὸς τοὺς γονεῖς, ἀδελφούς, φίλους, συμπολίτας καὶ τὴν ἀνθρωπότητα μᾶς δίδουσι τὸ μετрон τῆς ἠθικῆς του ἀξίας. Τὴν ἀξίαν δὲ ἀνθρώπου τινὸς γνωρίζομεν καλύτερα, ὅταν ἐξετάζωμεν τὰς πράξεις αὐτοῦ· ἀνερευνῶντες δὲ τὸν σκοπὸν καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν πράξεων του ἐκείνων, τὰς ὁποίας γνωρίζομεν, δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἀσφαλῶς στερὰν περὶ τῶν ἠθικῶν του προτερημάτων ἢ ἐλαττωμάτων καὶ τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ.

Κατὰ ταῦτα ἡ πλήρης περιγραφὴ ἀνθρώπου δύναται νὰ διαπλάσθῃ κατὰ τὸ ἑξῆς σχῆμα:

I. Εἰσαγωγή. — Γενικόν τι γνώρισμα ἢ χαρακτηριστικὴ ιδιότης.

II. Κύριον μέρος. — Α') Φυσικὴ περιγραφὴ. — 1) Σχῆμα, ἀντοχή, στήμα, χρομα.

2) Πρὸς ὅσον καὶ ἰδίως ἡ ἐν αὐτῷ ἀποτυπωμένη φυσιογνωμία καὶ πρὸ πάντων ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς· ὄρις, στόμα, κόμη κ.τ.τ. ὅσα κυρίως διὰ τὴν λόγον προκαλοῦσι τὴν προσοχήν.

3) Ἐάν τι ὑπάρχῃ ἰδιάζον ἐν τῇ σωματικῇ κατασκευῇ.

4) Φωνὴ καὶ τρόπος ἐκφράσεως· κινήσεις διάφοροι, εἰς αὐταὶ προσκλίνουσιν ἐντυπωσιν· ἰσχύς, υἡγία.

Β') Πνευματικαὶ ιδιότητες. — α') Φυσικαί· — μνήμη, φαντασία, ἐφευρετικότης, ταχύτης ἀντιλήψεως, κρίσις (ἢ τὸ ἐναντιοῦν τούτων). — β') Ἐπικτητοί· — ἐπιμέλεια, διαφοροὶ ἱκανότητες ἀπαιτούμεναι πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ ἔργου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται· προσοχὴ, δύνამις θελήσεως, ἀποφασιστικότης κτλ.

Γ') Ἠθικά προτερήματα. — α') Ὁρμαί, κλίσεις, πάθη (καὶ ἐπὶ πόσον ταῦτα διὰ τῆς βουλήσεως του διεγερθεῖσθαι). — β') Ἐπιτέλεις τῶν καθηκόντων πρὸς τὸν Θεόν, ἑαυτὸν, οἰκογένειαν, πολίτην, ἀνθρωπότητα. — γ') Τὸ συναισθητικὸν αὐτοῦ. Τίνα εἶναι τὰ περισσότερα διεγείροντα τὴν εὐαισθησίαν του.

Δ') Ἐξωτερικαὶ αὐτοῦ σχέσεις. — α') Ἰδιωτικὸς βίος καὶ ἰδιωτικαὶ σχέσεις (οἰκογένεια, φίλοι καὶ ἐχθροί). Ἔργασία. Ἐρπνεύματα αὐτοῦ. — β') Δημόσιος βίος· δῶρα αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ, τέχνῃ καὶ ἐπιστήμῃ. — γ') Ἀξίωμα καὶ θέσις εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ εἰς τὰς συναναστροφάς. — δ') Σημασία τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν ἀπ' αὐτοῦ ὠφέλειαν ἢ βλάβην.

III. Ἐπίλογος. — Παρακλήσεις πρὸς ἀπομίμησιν ἢ ἀποτροπήν.

Τὸ σχῆμα περιγραφῆς ὁμάδος τινὸς ἀνθρώπων, φυλῆς, τάξεως, κοινωνίας κτλ. δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς τοῦ τῆς περιγραφῆς ἑνὸς μόνου προσώπου. Μόνον ὅτι ἡ φυσικὴ αὐτῆς περιγραφὴ εἶναι λίαν περιορισμένη, ἀπ' οὗ τὰ γνωρίσματά της εἶναι πολὺ ὀλιγώτερα τῶν γνωρισμάτων ἑνὸς ἀτόμου· ἥτιον περιορισμένη εἶναι ἡ περιγραφὴ τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρετῶν. Ἐκτενέστερα δὲ τοῦ τετάρτου μέρους ἡ περιγραφὴ, πολλάκις ἐν ἑαυτῇ περιλαμβάνονσα καὶ τμήματα, ἅτινα θὰ ἐφαρμόζοντο κανονικώτερον νὰ τεθῶσιν εἰς τὸ τρίτον μέρος. Ἀλλὰ τίθενται ἐνίοτε ἐνταῦθα, διότι παρίστανται ὡς αἷτια ἢ ἀποτελέσματα διὰ βλαπτικῶν ὑποδηλούμενα.

12. Περιγραφὴ φυσικῶν φαινομένων. — Τὰ φυσικὰ φαινόμενα συνήθως δὲν παρουσιάζονται ἐξαίφνης, ἀλλ' ἔχουσιν αἷτια κατὰ τὸ μᾶλλον.

λον ἢ ἦττον φανερά καὶ προμηνυτικά σημεῖα· προσέτι δὲ ταῦτα δὲν ἐκδηλοῦνται ἀμέσως ἐν ὅλῃ τῇ ἐντάσει, ἀλλὰ συνήθως ἐπιτείνονται διὰ σειρᾶς διαδοχικῶν ἐπανήξεων περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον αἰσθητῶν, μέχρι τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τῆς ἐντάσεως αὐτῶν καὶ ἔπειτα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξασθενοῦνται διὰ σειρᾶς διαδοχικῶν ἐλαττώσεων, ἕως οὗ καταπαύσωσιν. Τέλος δὲ καταλείπουν ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια ἀρκετὸν χρόνον μετὰ τὴν κατάπαυσιν αὐτῶν μαρτυροῦσι τὴν ὀλεθρίαν ἢ εὐεργετικὴν τῶν ἐπιδράσεων. Ὡστε ἡ περιγραφή φυσικοῦ φαινομένου ἀποκωλύουσα τὴν φύσιν πρέπει νὰ ἀπεικονίζῃ αὐτὸ κατὰ τὴν γένεσιν, τὴν ἐπίτασιν, τὸ σημεῖον τῆς μεγίστης ἐντάσεως, τὴν ἐλάττωσιν καὶ τὸ τέλος. Ἀλλ' ὁ τόπος τοῦ φυσικοῦ φαινομένου δύναται νὰ ἀλλοιωθῇ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ· π.χ. δὲν εἶναι τὸ ἴδιον ἂν θύελλα ἐπέλθῃ εἰς ἔρημον ἢ κατοικημένον μέρος· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ χρόνος δύναται νὰ αὐξήσῃ ἢ νὰ ἐλαττώσῃ τὸν τρόπον ἢ τὴν ὥραιότητα αὐτοῦ· π.χ. εἰς πυρκαϊὰ γίνῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἢ τὴν νύκτα. Τέλος δὲ εἶναι δυνατόν ἐν τοιαύτῃ τινὶ περιγραφῇ ἀνθρωπος νὰ ἀπεικονίζεσθαι ὡς πάσχων ἢ ὡς δρῶν πρόσωπον. Ταῦτα ἔχοντες ὑπ' ὄψιν δυνάμεθα ὡς ἐξῆς νὰ διατυπώσωμεν τὸ σχῆμα περιγραφῆς φυσικοῦ φαινομένου.

I. Εἰσαγωγή.—Αἷτια καὶ ἀφορμαί.—Περιστάσεις ὅφ' ὧς ἐγένετο.—Τόπος καὶ χρόνος.

II. Κύριον μέρος.—Α') Τὸ φυσικὸν φαινόμενον καθ' ἑαυτό.—α') Προμηνυτικά σημεῖα.—β') Ἐναρξίς αὐτοῦ καὶ ἐπενέργεια.—γ') Ἐπίτασις ἤτοι βαθμιαία ἐξέλιξις. Περιγραφή τῶν διαφόρων ἐκδηλώσεων τῆς ἐπιτετινομένης ἐνεργείας καὶ ἐπιδράσεων. Προάγοντα καὶ ἀποκωλύοντα ταύτην περιστατικά.—δ') Τὸ κύριον σημεῖον. Περιγραφή ζωηρὰ ἐκάστης τῶν διαφόρων ἐκδηλώσεων ἐν τῇ ὑψίστῃ ἀκμῇ τοῦ φαινομένου (ἐνίοτε καὶ ἐπενέργεια αὐτῶν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου).—ε') Βαθμιαία ἐλάττωσις ἐν τῇ ἐκδηλώσει ἐκάστης τῶν ἐνεργειῶν τοῦ φαινομένου.—στ') Τέλος αὐτοῦ.

Β') Ἀποτελέσματα.—Τὰ ἀπολειφθέντα ἔχνη τοῦ φαινομένου καὶ τὰ εὐάρεστα ἢ δυσάρεστα αὐτοῦ ἀποτελέσματα :

α') διὰ τοὺς ἀμέσως μετασχόντας αὐτοῦ· β') ὑπὸ γενικωτέραν ἔπαιον.

III. Ἐπίλογος.—Γενικαὶ ἐντυπώσεις καὶ συμπεράσματα.

13. Περιγραφὴ μάχης, ἐορτῆς κττ. — Τὸ σχῆμα περιγραφῆς μάχης, ἐορτῆς, νόσου, δραματικῆς τιμῆς πράξεως δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς τοῦ σχήματος τῆς περιγραφῆς φυσικοῦ φαινομένου. Ἐν πᾶσιν ἔχομεν ἐναρξιν, ἐπίτασιν, κρίσιμον σημεῖον, ἐλάττωσιν, τέλος· π.χ. τῆς μάχης ἔχομεν ἀφορμὴν καὶ σχολόν· προπαρασκευαστικὰς ἐνεργείας· ἐναρξιν· βαθμιαίαν ἐπίτασιν· κρίσιμον σημεῖον· τροπὴν τῆς μάχης καὶ δοᾶσιν ἐν αὐτῇ τῶν ἀντιμαχομένων· τέλος· ἀποτελέσματα.—ἐν περιγραφῇ ἐορτῆς ἔχομεν ἀφορμὴν καὶ σχολόν· τόπον, χρόνον καὶ περιστάσεις· προπαρασκευαστικὰς ἐνεργείας· ἐναρξιν· προοῖον ἐξέλιξιν· τὴν ἀκμὴν· βαθμιαίαν ἐλάττωσιν· τέλος. Δηλαδή ἐν ἐκάστῳ τούτων τῶν σημείων πρόκειται νὰ γίνῃ βραχυπεριγραφή, καὶ αἱ διάφοροι αὗται περιγραφαὶ νὰ συναπαρτισθῶσιν εἰς ἓν ὅλον.

4. Ἡ ἀνάπτυξις.

Ἐὰν ἡ διάταξις τῆς περιγραφῆς εἶναι κανονικωτέρα ἀπὸ τῆς τοῦ διηγήματος καὶ εὐκολύνῃ κατὰ τοῦτο τὴν ἐργασίαν τοῦ εἰδους αὐτοῦ

τῶν ἐκθέσεων, ἡ διὰ λεκτικοῦ καταλλήλου περιένδυνσις αὐτοῦ παρονομαστικῶς δυσκολίας τινάς. Ἐνεκα αὐτῆς τῆς φύσεώς της ἡ περιγραφή ἀπαιτεῖται ὡς σχέσις πρὸς τὸ διήγημα, πλουσιώτερον τὸν γλωσσικὸν θησαυρὸν τοῦ γράφοντος, ὁξύτεραν τὴν διάκρισιν τῆς σημασίας τῶν διαφόρων λέξεων καὶ δὴ τῶν συνωνύμων, μεγαλύτεραν ἱκανότητα περὶ τὴν ποικιλίαν κατασκευῆς τῶν προτάσεων καὶ ἐν γένει μεγαλύτεραν εὐχέριαν πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης. Ἀλλὰ τοῦτο ἀποτελεῖ ἓνα ἐτι πρόσθετον λόγον εἰς τοὺς τόσους ἄλλους παιδαγωγικοὺς τοὺς ἐπιβάλλοντας ἐκτὸς τῆς μεθοδικῆς ἀσκήσεως περὶ τὴν κανονικὴν παρατήρησιν, καὶ τὴν ἐπιμνηστικὴν νωτέραν εἰς τὰς περιγραφὰς ἀσκήσιν, ἰδίως μάλιστα ὅταν αὕτη γίνετο μετὰ τὴν καθοδήγησιν τοῦ διδάσκοντος ἐν ὑποδειγματικαῖς ἐκθέσεσιν καὶ ἀναγνωστικοῖς τεμαχίοις, περὶ τῆς ὁποίας ἐκάμαμεν ἤδη λόγον.

Ὅπως δὲ ἐλέχθη καὶ διὰ τὰ ἄλλα εἶδη τῶν ἐκθέσεων, οὕτω καὶ ἐν ταῖς περιγραφαῖς, ὅταν ἡ ὕλη συνάγεται ἐξ ἀρχαίου ἢ νεωτέρου συγγραφέως μετὰ τὴν διδακτικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ μέρους ἐξ οὗ θὰ ληφθῇ ἡ ἐκθεσιολογία θὰ γίνῃ ἡ διάκρισις τῶν μερῶν καὶ ἡ ἐκτίμησις τῆς σπουδαιότητος ἐκαστοῦ ἐξ αὐτῶν κατὰ τὰς δοθείσας ὁδηγίας, μετ' ὃ ἀπὸ τοῦ γενομένου συγγραφέως θὰ γίνῃ ἡ ἀνάπτυξις, χωρὶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ἂν τινα εἴτε συντομώτερον ἢ ἐκτενέστερον ἢ κατ' ἄλλον τρόπον ὁ συγγραφεὺς οὕτως τὴν ὕλην μόνον παρέχει, ἥτις καὶ ἀλλαχόθεν δύναται νὰ συμπληρωθῇ. Ἀλλὰ ἡ ἀνάπτυξις γίνεται ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας καὶ τῶν γνώσεων τῶν παιδῶν οὕτως ὥστε αὐτοτελές, πλήρες, εὐχάριστον καὶ ἐνδιαφέρον τὸ λογοτεχνικὸν γνημα νὰ ἀπαρτισθῇ.

Ἀναπτύσσοντες τὴν περιγραφὴν οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν ὅτι εἶναι ἀποραίτητον, αὕτη νὰ ἔχῃ τὰς ἐξῆς ἀρετάς: 1) νὰ εἶναι ἀληθής· δηλαδὴ νὰ συμφωνῇ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον μετὰ τὴν πραγματικότητα· 2) Εὐσύννοπος, ἥτοι τὰ μέρη αὐτῆς νὰ εἶναι εὐδοκίμως κεκολλημένα καὶ τὸ σύνολον καλῶς διηρθρωμένον, ὅπερ ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἀπὸ τῆς διατάξεως ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀναπτύξεως ἐκαστοῦ μέρους, ὥστε τοῦτο νὰ ἀποτελῇ πλῆρες ὅλον, διακρινόμενον ἀπὸ τῶν λοιπῶν μερῶν ἀλλὰ καὶ συνεχόμενον μετ' αὐτῶν διὰ τῶν μεταβατικῶν φράσεων· 3) ἐναργές, ἥτοι τοιοῦτον ὥστε νὰ ἐξελίσῃ πρὸ τῶν ὁμιμάτων τοῦ ἀναγνώστου ὅσον τὸ δυνατόν πλήρη καὶ εὐκρινὴ εἰκόνα τοῦ περιγραφομένου ἀντικειμένου (πνευματικὴν ἐποπτείαν).

Ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν δὲν πρέπει νὰ περιγράφεται τὸ ὑποκείμενον ὅποιον εἶναι, δηλαδὴ κατὰ τὰ σπουδαῖα αὐτοῦ γνωρίσματα, ἀλλὰ πῶς γίνεται ἢ πῶς ἐνεργεῖ. Οὕτω δὲν περιγράφονται νεκρὰ σώματα ἀλλὰ ζῶσαι ἐνεργεῖαι.

ΣΧΕΔΙΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΩΝ

1. Ἡ μάχη παρὰ τὰ Κούναξα (Ξενοφ. Κυρ. Ἀναβ. Ι, 8 καὶ 10).

I Εἰσαγωγή.—Δήλωσις τῶν προτέρων γεγονότων, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς κατανόησιν τοῦ θέματος.

II. Κύριον μέρος: 1) α') Τόπος καὶ χρόνος (20 Αὐγούστ. 401). β') Προτέρα κατὰστασις τῶν Ἑλλήνων.

Μετάδοσις: Προειδοποιήσις. — 2) Παράταξις τῶν στρατευμάτων καὶ συντεταγμένη πορεία: α') Τῶν μετὰ τοῦ Κύρου: αα') τῶν Ἑλλήνων ββ') τῶν βαρβάρων. — β') Τῶν μετὰ τοῦ βασιλέως.

3) Ἡ πρώτη ἐπίθεσις: α') Τῶν Ἑλλήνων. — Μεταβατικὴ ἐννοία

ἢ μεταβληθεῖσα θέσις τῶν Ἑλλήνων ἐπέφερε τὴν ἐπιθεσιν. — β') Τοῦ Κύρου. — γ') Ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιθέσεως. — δ') Ἐξακολούθησις τῆς ἐπιθέσεως ὑπὸ τοῦ βασιλέως.

4) Ἡ δευτέρα φάσις τῆς μάχης: α') Προπαρασκευαστικαὶ κινήσεις τῶν ἀντιπάλων στρατευμάτων. — β') Ἐπιθεσις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν πεδιάδα. — γ') Ἐπιθεσις κατὰ τοῦ λόφου.

5) Ἀποτέλεσμα τῆς μάχης.

III. Ἐπίλογος. — Κρίσις περὶ τῆς μάχης.

2. Περιγραφὴ δειπνοῦ Θρακῶν (Ξενοφ. Ἀναδ. III, 3).

(Θὰ συμπληρωθῇ ἐκ τῶν γνωστῶν περὶ τῶν Ἑλληνικῶν δειπνῶν).

I. Εἰσαγωγή. — Ὁ στρατὸς τῶν μυρίων φθάσας εἰς Βόσπορον, ἀντὶ νὰ μεταβῇ εἰς Ἑλλάδα, μένει συνηγμένος, ἵνα ὑπηρετήσῃ ἐπὶ μισθῷ τοὺς Σπαρτιάτας. Ὁ Σπαρτιάτης ἀρμοστής Ἀρίσταρχος παρακωλύει αὐτοὺς νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ἀναγκάζει νὰ ὑπηρετήσωσι τὸν Σεύθην ἡγεμόνα τῶν Θρακῶν. Δι' οὗτος παραθέτει εἰς αὐτοὺς δείπνον.

II. Κύριον μέρος. — 1) Τὰ πρὸ τοῦ δειπνοῦ γνωσθέντα ἔθιμα τῶν Θρακῶν. — 2) Πῶς καὶ κατὰ τίνα τάξιν εἰσῆλθον καὶ ἐκάθισαν. — 3) Πῶς εἰσῆχθησαν αἱ τράπεζαι· τί ὑπῆρχον ἐπ' αὐτῶν (λεπτομερεστέρᾳ περιγραφῇ). — 4) Πῶς ἔτρωγον. — 5) Πῶς ἔπινον. — 6) Οἱ λόγοι κατὰ τὸν ποτὸν. — 7) Διασκέδασις (αὐλοί, σάλπιγγες, γελωτοποιοί).

III. Ἐπίλογος. — Κρίσις ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ δειπνοῦ τῶν Θρακῶν ἀπὸ τοῦ τῶν Ἑλλήνων.

3. Περιγραφὴ τοῦ σπηλαίου τοῦ Πολυφήμου (Ὅδυσσ. ι 181 κ.ε.).

I. Εἰσαγωγή. — Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς περιγραφῇ τῆς νήσου τῶν Κυκλάδων (Ὅδ. ι 116 κ. ε.).

II. Κύριον μέρος. — 1) Θέσις (εἰς τὴν ἐσχατιὰν τῆς νήσου, παρὰ τὴν θάλασσαν, ὑψηλά, ὑπὸ θάμνων κεκαλυμμένη).

2) Ἡ εἴσοδος (στενὸν ἀνοιγμα διὰ τοῦ περιδόλου, κλειόμενον διὰ πελωρίων λίθων ἤγεν εἰς τὴν αὐλήν).

3) Ἡ αὐλή. — Ἐκτεταμένον προαύλιον, εἰς τὸ ὅποσον διενυκτέρευε μέρος τοῦ ποιμνίου. — Ὑπὲρ τὸν διὰ πελωρίων λίθων οἰκοδομημένον περιδολόν, ὕψικριμα δένδρα ἔρριπτον τὴν μακράν των σκιάν.

4) Ἐκ τοῦ προαυλίου ἐφαίνετο ἡ ὁπή, ἡ ἀποτελοῦσα τὴν εἴσοδον τοῦ σπηλαίου. (Κατὰ φαντασίαν ταύτης λεπτομερεστέρᾳ περιγραφῇ).

5) Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σπηλαίου: α') Ὅψις, ἑκτασις εἰς βᾶθος, πλάτος, ὕψος· παρειαὶ τοῦ σπηλαίου. — β') Διαίρεσις τοῦ σπηλαίου. — γ') Ἀγγεῖα ἐν αὐτῷ. — δ') Ἐστία καὶ κλίνη. — ε') Διάφορα σκεύη καὶ στολισμὸς τοῦ σπηλαίου, σύμφωνα πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν καλαισθησίαν τοῦ γίγαντος.

III. Ἐπίλογος. — Συναισθήματα τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ τῶν συντρόφων του ἐκ τῆς ὁφειλῆς τοιαύτης κατοικίας.

Σημ. Αἱ λεπτομέρειαι θὰ ἐφευρεθῶσιν ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

4. Περιγραφὴ τῆς νήσου τῶν αἰγῶν (Ὅδ. ι 116—151).

I. Εἰσαγωγή. — Πρόσδοξος εἰς αὐτὴν (στ. 142—151).

II. Κύριον μέρος. — 1) Γενικὴ αὐτῆς ὄψις καὶ σχῆμα. — 2) Λιμὴν καὶ κρήνη. — 3) Κατάστασις (ἀνήροτος κτλ.). — Εὐφορία, προδόντα. —

4) Ζῷα· ἐλλειψίς ἐργατικῶν ἀνδρῶν κτλ.

III. Ἐπίλογος. — Γενικὴ ἐντύπωσις.

5. Περιγραφή Θεοσίτου ('Ιλιάδ. Β 211—277).

I. Εἰσαγωγή.—Τί ἦτο ὁ Θεοσίτης· γενικὸν γνῶρισμα (στ. 215).

II. Κύριον μέρος.—1) Φυσικὴ περιγραφή.—α') Σῶμα—κορμός (κυφότης)· κνήμαι. —β') Πρόσωπον, κεφαλὴ, βλέμμα. —γ') Φωνή (ὄξεα κεκληγώς, μακρὰ βοῶν)· κινήσεις χειρῶν (πρὸς τὸν λόγον του).

2) Ἰδιότητες.—α') Λιγὺς ἀγορητής, ἀλλ' ἀμετροπής.—β') Ὑδριστής τῶν βασιλέων, συκοφάντης καὶ ἐν γένει κακόγλωσσος· ὕδριστής καὶ τοῦ λαοῦ καὶ ἐν γένει εὐτελής. —γ') Θρασύδειλος (θρασύς μὲν ἐν τῷ ὀδρῖζειν, δειλὸς δὲ καὶ ταπεινὸς ἐπιφερομένων τῶν τιμωριῶν).

3) Διαθέσεις τῶν ἄλλων πρὸς αὐτόν. —α') Οἱ βασιλεῖς ἐμίσουν αὐτόν.—β') Ὁ λαὸς τὸν περιεφρόνει καὶ τὸν ἀπεστρέφετο.—γ') Ἡδωχαιστεῖτο διὰ τὴν ἐπαξίαν αὐτοῦ τιμωρίαν.

III. Ἐπίλογος.—Γενικὴ κρίσις.

6. Πρόθεσις νεκροῦ (τοῦ Πατρόκλου· 'Ιλ. Σ 346—355).

I. Εἰσαγωγή.—Τὰ προηγούμενα (φόνος τοῦ Πατρόκλου· μεταφορὰ εἰς τὴν σκηνήν· στ. 231—236.)

II. Κύριον μέρος.—α') Λούσις τοῦ νεκροῦ.—β') Διακόσμησις αὐτοῦ (πρὸς τὸν 666 κ. ἐ.). —γ') Τοποθέτησις ἐπὶ τῆς κλίνης.

Θρήνος : α') Τοῦ Ἀχιλλέως (315 κ. ἐ.). —β') Τῶν λοιπῶν Ἀχαιῶν.

III. Ἐπίλογος.—Συναίσθηματα.

7. Πάλη μεταξὺ δύο μαθητῶν.

Θέμα.—Ὁ Πέτρος εἶναι ὀργισμένος.—ῤαπίζει τὸν φίλον του Ἀνδρέαν.—Οὗτος ἀνταποδίδει εἰς αὐτόν τὰ ἴσα. Συνάπτεται πάλη, καθ' ἣν ὁ Πέτρος ἀνατρέπεται καὶ πληγώνεται.

Μελέτη.—(Ποῦ πρέπει νὰ στραφῇ ἡ παρατήρησις;) 1) Διατί ὁ Πέτρος ὀργίσθη. —2) Χαρακτηριστικὰ σημεῖα τῆς ὀργῆς· πρόσωπον ἐρυθρόν ἢ λίαν ὀχρόν, ὀφθαλμοὶ σπινθηροβολοῦντες, στόμα σεσηρὸς, μυῶνες ἐξωγκωμένοι κλπ.—3) Στάσις τοῦ Ἀνδρέου, ὅτε ἐρραπίσθη· ἔπειτα ὁρμῇ κατὰ τοῦ Πέτρου, τὸν ἀρπάζει ἐκ τοῦ λαίμου, τοῦ σφίγγει τὸν ἀριστερὸν βραχίονα, τὸν κτυπᾷ διὰ τοῦ γρόνθου, λακτίζει κλπ.—4) Παρέμβασις τῶν συντρόφων, τέλος τῆς πάλης.

Σημ. Ἡ διατύπωσις τοῦ σχεδίου εἶναι ἤδη εὐκολος.

8. Ὁ γεωργὸς ἐν τῇ ἐργασίᾳ του.

Ὁδηγίαι πρὸς μελέτην.—Ἀνακαλέσαστε εἰς τὴν μνήμην σας γεωργὸν γνωστὸν σας, ὁμοίως ζεύγος βοῶν ἢ ἵππων ἀροτριώντων, ἀγρόν τὸν ὅποιον ἐπεσκέφητε καλλιεργούμενον. Συνδυάσετε αὐτὰ καὶ σχηματίσαστε διὰ τῆς φαντασίας εἰκόνα, τῆς ὁποίας προσπαθήσατε ἀκριδῶς νὰ διακρίνετε τὰ διάφορα μέρη.

Σχέδιον.—I. Εἰσαγωγή.—Σπουδαιότης τῆς ἐργασίας ταύτης· ἐποχὴ καθ' ἣν εἶδεν ὁ μαθητὴς ταύτην, ἀτμοσφαιρικὴ κατάστασις. Τόπος κλπ.

II. Κύριον μέρος.—1) Ὁ γεωργός· στάσις, ἐνδυμασία, ὄψις, διαθέσις, λόγος.

2) α') Οἱ βόες· σχῆμα, στάσις, κινήσεις, καταβαλλόμεναι δυνάμεις καὶ τρόπος ἐκδηλώσεως αὐτῶν.—β') Ὁ ζυγός, ὁ τρόπος τῆς ζεύξεως.—γ') Τὸ ἀροτριον· ὁ τρόπος τῆς ἐνεργείας.

3) Ἀποτέλεσμα ἐπὶ τῆς γῆς· σπορά (πῶς ἐγένετο αὕτη διὰ μηχανήματος ἢ ὑπὸ βοηθῶν κλπ.).

4) Ἀποφίς τῆς ὅλης εἰκόνας. Πῶς φαίνεται ὁ ἀγρός, ἡ κοιλάς ἡ πεδιάς, τὰ δένδρα, ἡ χλόη· τὸ ἄσμα τῶν πτηνῶν κτλ.

III. Ἐπίλογος. — Γενικὴ ἐντύπωσις. — Τί ὀφείλομεν εἰς τὴν μητέρα γῆν· ἢ ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν τὸν ἐπίμονον τοῦτον ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν γῆν, διὰ νὰ νοήσωμεν τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τούτου τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς εἰρήνης ἐν τῇ φύσει.

9. Τὸ σιδηρουργεῖον τῆς συνοικίας μας.

I. Εἰσαγωγή. — Θέσις αὐτοῦ. Τὸ περιβάλλον. Τί φαίνεται ἡ τί ἀκούεται μακρόθεν.

II. Κύριον μέρος. — 1) Ἐξωτερικὴ ὄψις· μέγεθος καθ' ἑαυτὸ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸ περιβάλλον. Ἀντικείμενα ἐξωθεν αὐτοῦ. — 2) Ἐσωτερικὴ ὄψις ἐν συνόλῳ· βραχεῖα ἀπαρίθμησις τῶν μερῶν ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἐρυθρᾶς φλογὸς ἐν μελανῷ περιβάλλοντι (θὰ ἐπιμείνωμεν εἰς τὸ κύριον τοῦτο χαρακτηριστικὸν τοῦ σιδηρουργεῖου). — 3) Ὁ σιδηρουργὸς ἐν τῇ ἐργασίᾳ· ὄψις, χεῖρες, περιβολή, τρόπος ἐργασίας, ἰδρῶς κτλ. — 4) Οἱ βροθοὶ του. — 5) Ἐργαλεῖα ἐν κινήσει· ἡ πυρὰ μετὰ τῶν ἐρυθρῶν σιδηρῶν· φυσητήρ· σφύρα καὶ ἄκμων κλπ. — 6) Ὅτι ἀκούομεν· ὁ συριγμὸς τοῦ πυρός, ὁ βαρὺς κτύπος τῆς βαρείας σφύρας, ὁ ταχὺς κτύπος τῶν ἐλαφροτέρων σφυρίων, ὁ τριγμὸς τῆς ῥίνης κλπ.

III. Ἐπίλογος. — Γενικὴ ἐντύπωσις· — δύναμις, ἐργασία, παραγωγή.

10. Περιγραφή γηραιᾶς ὑπηρετρίας.

I. Εἰσαγωγή. — Διὰ ποῖον λόγον κάμνομεν τὴν περιγραφὴν αὐτῆς, μετὰ δηλώσεως τῆς χαρακτηριστικῆς τῆς ιδιότητος (ἀγαθότης ἢ εὐμένεια ἐξαιρετικὴ πρὸς τινα κτλ.)

II. Κύριον μέρος. — 1. Σωματικὴ περιγραφή· α') Ἡλικία, σχῆμα τοῦ σώματος, ἐνδυμασία. — β') Πρόσωπον, κόμη, φυσιογνωμία. — γ') Τρόπος ἐκφράσεως.

2. Ἡθικαὶ αὐτῆς ιδιότητες· συμπεριφορὰ πρὸς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας· ὑπηρεσίαι κλ· ἀνιδιοτέλεια· αὐτοθυσία.

3. Διθέσεις καὶ συμπεριφορὰ τῆς οἰκογενείας, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπηρετεῖ, πρὸς αὐτήν.

III. Ἐπίλογος. — Τί αὕτη θὰ ἀπογίνη.

Σημ. Ὅταν πρόκειται νὰ περιγράψωμεν γηραιὰν ὑπηρετρίαν, θὰ περιγράψωμεν ὠρισιμένην τοιαύτην καὶ θὰ ἐκλέξωμεν κατὰ τὴν ἐξεικονιστὴν τῶν διαφόρων μερῶν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα τὴν χαρακτηρίζουσι καὶ διακρίνουσιν ἀπὸ ἄλλας ὑπηρετρίας καὶ ἀπὸ τὰ λοιπὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ πρόσωπα.

11. Περιγραφή γνωστοῦ κυνός (τοῦ Ἀζώρ κτλ.).

I. Εἰσαγωγή. — Τί εἶναι ὁ Ἀζώρ. — Σχῆμα, ἀνάστημα, χρῶμα, τρίχωμα.

II. Κύριον μέρος. — Α' — 1) Τὰ ἰδιάζοντα αὐτοῦ χαρακτηριστικὰ εἰς τὸ πρόσωπον, στόμα, μυκτῆρας, βλέμμα, πόδας, οὐράν, κτλ. — 2) Βαρύτης ἢ ἐλαφρότης· ταχύτης, εὐκαμψία καὶ διατί. — Δύναμις τῶν διαφόρων αἰσθήσεων. — 3) Ἡ νοημοσύνη, προσοχή, νωθρότης.

Β' — Αἱ ἀρεταὶ καὶ τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ διαφανόμενα ἰδίως ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ ζῆν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς πρὸς τοὺς οἰκείους καὶ τοὺς ξένους, πρὸς τὰ λοιπὰ ζῷα, ἐκ τῶν παιδιῶν αὐτοῦ κτλ.

Τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προκαλεῖ τὴν ἀγάπην μας, τὴν προσοχὴν μας πρὸς αὐτόν.

III. Ἐπίλογος.—Γενική τις παρατήρησις περὶ αὐτοῦ, συνοψίζουσα τὴν ὅλην ἐντύπωσιν ἣ κρίσιν μας.

Σημ. Ἐὰν ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦτῳ ἀπέστημεν ὀλίγον τοῦ γενικοῦ σχήματος τῆς περιγραφῆς ζῳοῦ, ἐπράξαμεν τοῦτο, διότι δὲν εἶναι σχέδιον περιγραφῆς παντὸς κυνός, ἀλλ' ὠρισμένου· διὰ τοῦτο δὲν θὰ περιγράψωμεν λεπτομερῶς τὸ σῶμά του, ἀλλὰ θὰ περιορισθῶμεν εἰς ὃ, διακρίνει τὸν Ἀζῶρ τῶν ἄλλων κυνῶν. Δι' ὃ ἡ σωματικὴ κατασκευὴ καὶ ιδιότητες, διακρινόμεναι βεβαίως ἀλλήλων, δύνανται ν' ἀποτελέσωσι τὸ πρῶτον μέρος τῆς περιγραφῆς· ἡ περιγραφή δὲ τοῦ τρόπου τοῦ ζῆν, ζωηρά, γοργή, θὰ παρίστανῃ αὐτὸ τὸ ζῶον ἐνεργοῦν, κινουμένον, ζῶν ἐν μέσῳ τῆς οἰκογενείας κατὰ ποικίλας περιστάσεις, ὥστε νὰ ἐξηγηθῶνται τὰ προκαλούμενα συναισθήματα. Τὸ ὕψος θὰ εἶναι τερπνόν καὶ εὐχάριστον.

12. Ἡ γαλῆ μας.

I. Εἰσαγωγή.—Μέγεθος, ἡλικία, ἀνάστημα, χρῶμα, τρίχωμα (στῆγματα). Ὅλίγα τινὰ περὶ τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν τοῦ σώματος τῆς, ἐὰν ἔχῃ τοιαῦτα.

II. Κύριον μέρος.—1) Ἡ γαλῆ μας ἐν ἀναπαύσει καὶ ἐν ὕπνῳ.

2) Ἡ γαλῆ ἐν κινήσει· ὅταν πορεύεται ἐλαφρῶς, ἄνευ θορύβου·—ὅταν τρέχῃ καὶ πηδᾷ·—ὅταν παίζει·—ὅταν μᾶς κολακεύῃ·—ὅταν ζητῇ νὰ φάγῃ ἢ τρώγῃ·—ὅταν θυμῶνῃ διότι τὴν ἐξερεθίζομεν· (πῶς;)—ὅταν παραφυλάττῃ τὸν ποντικὸν καὶ τὸν συλλαμβάνῃ·—ὅταν παίζει μὲ τὸ θῆμά της, προτοῦ καταφάγῃ αὐτό.

3. Τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματά της.

III. Ἐπίλογος.—Γενικὴ ἐντύπωσις προερχομένη ἐκ τῆς εὐκαταφύας, χάριτος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐγωΐσμου καὶ σκληρότητος αὐτῆς.

Σημ. Ἡ τοιαύτη περιγραφή διαφέρει τοῦ σχήματος, καθ' ὅσον ἀφ' οὗ δὲν ἔχομεν ἢ ὀλίγα νὰ εἰπωμεν περὶ τῶν σωματικῶν διαφορῶν τῆς γαλῆς, τὰς περιλαμβάνομεν ὅλας ἐν τῷ προλόγῳ. Ὅλον δὲ τὸ κύριον μέρος τῆς περιγραφῆς περιλαμβάνει ὁ τρόπος τοῦ βίου τοῦ ζῳοῦ καὶ ἐν τούτῳ τοῦ τρόπου συνάγονται ἐν ὀλίγοις αἱ ἠθικαὶ αὐτοῦ ἰδιότητες.

12. Ἡ δύσις τοῦ ἡλίου.

I. Εἰσαγωγή.—Τόπος καὶ χρόνος καθ' ὃν ἐγένετο ἡ παρατήρησις καὶ γενικὴ ἐντύπωσις.

II. Κύριον μέρος.—1. Προμηνυτικὰ σημεῖα: Ὁ ἥλιος κλίνει πρὸς τὴν δύσιν του· φαίνεται ὡς χρυσίζων δίσκος·—τὰ νέφη καθίστανται φαιά·—ἡ θάλασσα στίλβει ὡς πλάξ μεταλλίνη·—ὁ αἰὲρ καθίσταται δροσερώτερος·—οἱ ἄνθρωποι ἐντείνουν τὰς δυνάμεις του·—ἵνα τελειώσουν ἡμιτελῆ ἐργασίαν.

2. Βαθμιαία ἐπίτασις: Ὁ ἥλιος καθίσταται ἐρυθρῶς· τὸ σχῆμά του τὸ στρογγύλον μεταβάλλεται·—τὰ νέφη ἀρχίζουν νὰ λαμβάνουν χρῶμα χρυσίζον μετὰ διαφόρων ἀποχρώσεων·—αἱ σκιαὶ τῶν διαφόρων ἀντικειμένων φαίνονται ἐπιμηκυνόμεναι·—αἱ φάραγγες ἀρχίζουν νὰ φαίνωνται σκιερώτεραι.

3. Τὸ κύριον σημεῖον: Μεγαλοπρεπής, ἐρυθρὸς ὡς σφαῖρα ὑπερμεγέθους κατὰ μικρὸν κατέρχεται εἰς τὴν θάλασσαν ἢ κρύπτεται ὑπὸ τῶν βουνῶν ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου·—αἱ ἀκτίνες του ὡς δέσμη φωτὸς διαπλοῦνται πανταχόσε·—τὰ νέφη καθίστανται ἐρυθρότερα·

τὸ φῶς τοῦ ἡλίου φαίνεται μόνον εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων — αἱ σκιαὶ ἐπιμικνυόμεναι κατὰ μικρὸν ἐκλείπουσιν.

4. Βαθμιαία ἐλάττωσις: Νέφη καὶ ὠραιότης αὐτῶν — αἱ ἀποχρώσεις τοῦ χρωματισμοῦ τῶν ὀρέων — τὸ λυκόφως — οἱ ἄνθρωποι οἵτινες σπεύδουσιν νὰ ἐπανεέλθουν εἰς τὰς οἰκίας των — τὰ πτηνὰ (πτησίς, συνάθροισις ὑπὸ τὰ φυλλώματα τῶν δένδρων κλπ. ἐσπερινή των προσευχή) — τὰ ἡμερὰ ζῶα, ἅτινα ἐπανέρχονται εἰς τὰς κατοικίας των καὶ τὰ ἄγρια, ἅτινα ἐξέρχονται.

5. Τέλος. — Ἀρχὴ τῆς νυκτός. — οἱ ζωηρότεροι ἀστέρες ἀναφαίνονται. — ἀνάπαυσις.

III. Ἐπίλογος. — Γενικὴ ἐντύπωσις.

Θέματα περιγραφῶν.

1. Ἡ ἐθνικὴ ἐορτὴ ἐν τῇ γενεθλίῳ πόλει ἢ χωρίῳ. — 2. Ὁ τρυγητὸς ἐν τῷ χωρίῳ μας. — 3. Γάμος ἐν ἐξοχῇ. — 4. Ὁ κτίστης ἐν τῷ ἔργῳ του. — 5. Ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου. — 6. Τὸ λυκόφως (ὁ οὐρανός· τὰ δένδρα· ἡ θάλασσα· αἱ τελευταῖαι ἐργασίαι· οἱ τελευταῖοι θόρυβοι κτλ.). — 7. Ἐορτὴ βαπτίσματος. — 8. Ἡ αὐλὴ τοῦ σχολείου κατὰ τινὰ σχολικὴν ἐορτήν. — 9. Φωλεὰ χελιδόνος. — 10. Ἡ ἀνθισμένη ἀμυγδαλὴ. — 11. Ἐρημοκκλησιον ἐν δάσει. — 12. Ἡ δημοσία πλατεῖα τῆς πόλεώς μας κατὰ τινὰ Κυριακὴν. — 13. Ἐπίσκεψις εἰς μελισσόκηπον. — 14. Ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς (ἢ ἡ γέφυρα Α).

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΣΥΝΤΟΜΟΥ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗΣ

Περιγραφὴ τοῦ ὠραίου μου καναρινιοῦ.

Τὸ καναρινάκι μας τὸ ἔχομεν θέσει ἐντὸς εὐρυχώρου κλωβίου, εἰς τὸ ὅποιον εἶναι ἐλευθέρον νὰ παίξῃ καὶ νὰ κάμῃ ὅλας τὰς τρέλλας του.

Εἶναι πολὺ μικρόν, τὸ δὲ χρῶμά του εἶναι κίτρινον ἀνοιχτόν, μὲ μίαν μαύρην κιλτὶδα εἰς τὴν κεφαλὴν, πλησίον τοῦ ὀφθαλμοῦ.

Ὅταν τὴν ἡμέραν εὐρίσκειται ἐν κινήσει, τότε πηδᾷ ἀπὸ ἐδῶ διὰ νὰ φάγῃ τὸ καναβοῦρι του, τότε ἀπὸ ἐκεῖ διὰ τὸ κεχρί του καὶ τότε διὰ τὸ μαρούλι του, μὲ τὸ ὅποιον τρελλαίνεται.

Τὸ πρωτὶ ἐξυπᾷ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου καὶ ἀφ' οὗ πῆχ' ὀλίγον ὕδωρ καὶ φάγῃ ὀλίγον, ἀρχίζει τὸ γλυκὸ του τραγουδάκι.

Τὴν γλυκεῖαν αὐτὴν μελωδίαν τὴν φάλλει μὲ τὴν ζωηρότητα καὶ ὑπερηφάνειαν ὥς νὰ μᾶς λέγῃ :

— Στυπῆστε τώρα καὶ ἀκούσατε τὸ τραγουδάκι μου.

Κατὰ τὴν 10ην πρωΐνῃν ὥραν θὰ κάμῃ τὸ λουτρόν του.

Καὶ νὰ τὸ ἴδῃτε μὲ πόσῃ χάριν τὸ κάμνει.

Πρῶτον θέτει τοὺς πόδας του εἰς τὸ ὕδωρ καὶ κατόπιν μὲ τὰς πτέρυγας του τὸ κτυπᾷ, καὶ τοιουτοτρόπως βρέχει ὅλον τὸ σῶμά του.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ λουτροῦ τινάζεται διὰ νὰ φύγῃ τὸ νερὸ καὶ ἀφ' οὗ στεγνώσῃ ὀλίγον, ἀρχίζει πάλιν νὰ τρώγῃ.

Καὶ τοιουτοτρόπως περνᾷ ὅλην τὴν ἡμέραν του, μὲ τὸ νὰ κελαῖδῃ, νὰ πηδᾷ καὶ νὰ τρώγῃ.

Καὶ ὀλίγον μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, θέτει τὸ κεφαλάκι του εἰς τὰς πτέρυγας του, διὰ νὰ ἀναπαυθῇ ἀπὸ τὰς τρέλλας τῆς ἡμέρας. Καὶ κοιμάται μὲ ὅλην τὴν ἡσυχίαν, ἀδιάφορον πρὸς τὰ περίεξ γινόμενα.

(Ἰπὸ Ἀ Τρουπάκη, μαθητρίας μου τῆς Β' Γυμνασίου.)

Γ' Η ΕΚΦΡΑΣΙΣ

Γνωστὸν εἶναι ὅτι ἐν τῇ ἐκφράσει δὲν ἐπιζητοῦμεν νὰ περιγραφῶμεν τὸ ἀντικείμενον ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν· δὲν ἐπιζητοῦμεν νὰ παρῶμεν πλήρη καὶ τελείαν αὐτοῦ εἰκόνα, ὅπως διδάξωμεν τοὺς μὴ γνωρίζοντας τὸ ὑποκείμενον τῆς περιγραφῆς. Ἐν τῇ ἐκφράσει συνήθως ζωγραφίζομεν τὸ ἀντικείμενον, ὅπως προσπίπτει εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, ἐξαίροντες τὰ κύρια γνωρίσματα καὶ τὰ προξενούντα εἰς ἡμᾶς τὴν μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν· ἐξαίρομεν ἰδίως τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν τὰ γνωρίσματα ταῦτα μᾶς προξενούσι, τὰ συναισθήματα ἡμῶν, τὴν ἐντεῦθεν προκαλουμένην ψυχικὴν ἡμῶν διάθεσιν. Ἐκθέτομεν ὅχι τὸ ἀντικείμενον, ὅπως ἔχει, ἐν ψυχρότητι καὶ ἀδιαφορίᾳ, ἀλλὰ παρουσιάζομεν αὐτὸ ὡς ὥραϊον, ὠφέλιμον, ἀξιόλογον, φρικτόν, τερατῶδες κ.τ.τ. Ὁ γράφων οἶονεὶ θερμοαινόμενος ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου ἐπιζητεῖ νὰ παραστήσῃ αὐτὸ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ διεγείρῃ τὴν φαντασίαν τοῦ ἀναγνώστου καὶ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ συναισθητικοῦ καὶ τῆς βουλῆσεως αὐτοῦ. Βεβαίως ἡ ὑποκειμενικότης εἰς τὰς ἐκφράσεις δὲν ἐξαίρεται διὰ παθητικῶν ἐπιφωνήσεων, διὰ ζωηρῶν ἐκδηλώσεων ψυχικῶν παθημάτων ἢ διὰ σχολιοτενῶν παρατηρήσεων. Ἡ προσήλωσις πρὸς τὸ ἀντικείμενον πρέπει καὶ εἰς τὴν ἐκφρασιν νὰ ὑπερισχύῃ, ἡ δὲ προσωπικότης τοῦ γράφοντος διακρίνεται μόνον διὰ τοῦ μεγαλυτέρου ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον ἔχει περὶ τοῦ ἀντικειμένου, διὰ τῆς σαφοῦς ἐξεκονίσεως μὲ τὴν ὁποίαν παριστᾷ αὐτὸ, διὰ τῶν σχέσεων αἱ ὁποῖαι καταδεικνύονται ὅτι ὑφίστανται μεταξὺ τῶν διαφορῶν μερῶν τοῦ ἀντικειμένου ἢ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπινου βίου (Πρβλ. καὶ ὑποδείγματα καὶ ἀναλύσεις ἐκφράσεων εἰς σ. 181—186 τῆς Διδ. μετρ. γλώσ.).

Ὑπὸ ἐμπείρων παιδαγωγικῶν ὑπεστηρίχθη, ὅτι ἡ νεαρά τῶν μαθητῶν ἡλικία δὲν εἶναι ὥριμος διὰ τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ λόγου, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ὑποκειμενικῆς ἀντιλήψεως καὶ διαθέσεως, καὶ ὅτι ὁ ἐξαναγκασμὸς πρὸς τοιαύτην ἐξωτερικέυσιν παρασύρει πρὸς προσποίησιν καὶ κενολογίαν· ἐξ ἄλλου καὶ ἡ διὰ λόγον διατύπωσις τῆς ἐκφράσεως εἶναι δυσκολωτέρα. Ταῦτα ὅμως δὲν ἰσχύουσιν, ὅπως ἀποκλείσωσιν αὐτὴν ἐξ ὀλοκλήρου ἐκ τοῦ σχολείου. Ἄν καὶ ἡ ἐκφρασις εἶναι ὑπερτέρα τῶν δυνάμεων τῶν μαθητῶν κατωτέρων τάξεων, ἐν τούτοις οἱ μαθηταὶ τοῦ Γυμνασίου, ἐφ' ὅσον πρότερον μεθοδικῶς περὶ τὰς ἐκθέσεις ἡσκήθησαν, δὲν πρέπει ὅλως ἀνάσκηται νὰ μείνωσι καὶ περὶ τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ λόγου. Τόσον δὲ μᾶλλον πρέπει νὰ γίνεται τοῦτο, καθ' ὅσον ὅλως ἀνίδεοι δὲν εἶναι οἱ μαθηταὶ αὗτοι τῶν ἐκφράσεων· διότι περιγραφαὶ ἐντελῶς διδασκτικαί, εἶναι σπάνιαι· μῆος τινὰ αὐτῶν φέρουσι τὸν χαρακτῆρα ἐκφράσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ἀκριβοῦς διάκρισις καὶ αὐστηρὸς χωρισμὸς τῶν δύο τούτων εἰδῶν δὲν πρέπει νὰ ἐπιζητῇται πάντοτε.

1. Τὸ θέμα.

Ἄν καὶ πλεῖστα ἀντικείμενα ὁμοίως δύνανται νὰ περιγραφῶσιν ὡς καὶ νὰ ἐκφρασθῶσιν, ἐν τούτοις καταλληλότερα θέματα πρὸς ἐκφρασιν εἶναι τὰ λαμβανόμενα ἀπὸ ὥρας τοῦ ἔτους, φυσικὰ φαινόμενα, τοπία, συμπλέγματα, καλλιτεχνήματα, ὡς καὶ ἀπὸ σιηνᾶς φιλίας, ἀγάπης, ἀνδρείας, ἀγωνίας καὶ μάλιστα ὅταν τὰ τοιαῦτα εἶναι γνωστὰ ἐξ ἰδίας.

ἀντιλήψεως καὶ οὐχὶ ἐξ ἀναγνώσεως ἢ διδασκαλίας. Τοιαῦτα θέματα π.χ. εἶναι· *Θερινὴ ἑσπέρα παρὰ τὴν παραλίαν τῆς Θ.*—*σεληνόφωτος νύξ*·—*ὁ ἑναστρὸς οὐρανός*·—*φθινοπωρινὴ ἡμέρα*·—*ἡ πρώτη χιὼν κτλ.*

2. Εὗρεσις καὶ διάταξις.

Ἐπειδὴ ἡ ἔκφρασις φέρει ἄλλοτε μὲν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ θέμα διηγήματος, ἄλλοτε δὲ τὸν τῆς περιγραφῆς, διὰ τοῦτο οὐσιωδῶς δὲν διαφέρει ἡ εὗρεσις καὶ διάταξις τῆς ἔκφρασεως ἀπὸ τῆς ὁμοίας ἐργασίας εἰς τὰ διηγήματα καὶ περιγραφάς, ὅπως ἀλλαγῶν εἴπομεν (Διδ. μητρ. γλωσσ. σ. 180). Ἐν τούτοις ὁμῶς πρέπει νὰ προσέξωμεν εἰς τινὰς διαφοράς, τὰς ἐξῆς:

Ἐν τῇ εὐρέσει τῆς ἔκφρασεως πρέπει νὰ στρέψωμεν τὴν προσοχήν μας προκειμένου περὶ πράξεως εἰς τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς· δὲν θὰ ἐνδιατρίβωμεν εἰς τὰ ἐξωθεν περιστατικά, εἰς τὰ αἰτία· ἀλλὰ θὰ ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν κατανόησιν ἢ μᾶλλον τὴν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς μας παράστασιν τῶν διαφορῶν εἰκόνων, αἱ ὁποῖαι παρουσιάσθησαν κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς πράξεως· θὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τῶν ὁρώντων προσώπων, ἢ ὁποῖα ἐξεδηλοῦτο εἰς τὸν ἐξωτερικὸν αὐτῶν καὶ τὰς πράξεις· θὰ ἐμβαθύνωμεν σαφῶς καὶ ἀκριβῶς εἰς τὰ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα τὰ διάφορα στάδια τῆς πράξεως διήγειραν ἐν ἡμῖν· ἡ ἀνάλυσις δὲ αὕτη εἶναι ἀναγκαία πρὸς ζωηροτέραν αὐτῶν παραστάσιν διὰ λόγου ἢ μᾶλλον πρὸς τοιαύτην διὰ λόγου παράστασιν, ἣτις νὰ διεγείρῃ τὰ αὐτὰ συναισθήματα καὶ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀναγνώστου. Τὸ αὐτὸ πρέπει νὰ λεχθῇ καὶ ὅταν πρόκειται περὶ ἔκφρασεων, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι χαρακτῆρα περιγραφῆς· κατὰ τὴν εὗρεσιν δὲν θὰ ἀναζητήσωμεν οὔτε τὸ γένος οὔτε τὴν γένεσιν οὔτε τὴν λεπτομερῆ εξέτασιν, ἥτις θὰ ἀπομακρύνῃ τὸν ἀναγνώστην ἀπὸ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ συνόλου ἢ τῆς καθολικῆς ἐντυπώσεως· θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰς ἐντυπώσεις ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι ἀποκτῶνται μόνον διὰ τῆς κατ' αἴσθησιν ἀντιλήψεως καὶ δὲν θὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι διὰ ἡσύχου μελέτης, ἐξ ἄλλων πληροφοριῶν, ἐκ γνώσεων διὰ βιβλίων ἢ διδασκαλίας ἀποκτῶνται· αὗται μόνον ἐπικουρικῶς δύνανται νὰ μᾶς χρησιμεύσωσιν. Ἀντὶ τούτων ὁμῶς θὰ ἐξετάσωμεν ἀκριβέστατα ὅχι μόνον τὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀποκτώμενα αἰσθήματα, ἀλλὰ καὶ θὰ ἀναλύσωμεν τὰ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα διεγείρει ἕκαστον τῶν αἰσθημάτων τούτων ἢ καὶ τὸ σύνολον αὐτῶν ἐν ἑκάστη χρόνῳ στιγμῇ καὶ ἀφήνει ἔπειτα εἰς τὴν ψυχὴν. Ἐὰν τὸ ὑποκείμενον τῆς ἔκφρασεως εἶναι ἔμψυχον ὄν, θὰ τὸ παρακολουθήσωμεν νοερώς· θὰ ἴδωμεν τὰς κινήσεις αὐτοῦ, τὰς ἐκδηλώσεις τῶν διαθέσεών του, τὴν συμπεριφορὰν του κατὰ διαφόρους περιστάσεις πρὸς τὸ ἄλλα ζῶα, πρὸς τὰ νεογνά, πρὸς τὸν ἄνθρωπον· θὰ ἀπεικονίσωμεν αὐτὰ καὶ θὰ ἐξαγάγωμεν σύντομα μὲν, ἀλλ' ἐκφραστικὰ τὰ ἐκ τούτων συμπεράσματα.

Κατὰ ταῦτα ἐν τῇ διατάξει διηγηματικῆς ἔκφρασεως ἐπικρατεῖ τὸ σχῆμα τῆς περιγραφῆς οἷα σδήποτε δραματικῆς πράξεως π. χ.

I. Εἰσαγωγή. — Προηγηθεῖσα κατάστασις, προπαρασκευὴ διὰ τὸ κύριον συμβεβηκός.

II. Κύριον μέρος. — Αὐτὸ τὸ συμβεβηκός: 1) Ἀρχὴ αὐτοῦ (πρόσωπα, πράγματα, τόπος, χρόνος).—2) Ἐξέλιξις τῆς πράξεως: α') ἐπίτασις

τῆς ἐνεργείας καὶ περιπλοκῇ (προάγοντα ἢ κωλύοντα πρόσωπα καὶ συμβεβηκότα)· β') κρίσιμον σημεῖον (λύσις).—3) Ἐλάττωσις τῆς ἐνεργείας ἢ ἔκβασις.

III. Ἐπίλογος. — Ἀποτελέσματα καὶ συμπεράσματα.

Ὅταν δὲ πρόκειται περὶ ἐκφράσεως φυτῶν, παραλείπεται ἐν τῷ κυρίῳ μέρει ἡ ἐξέτασις τοῦ βίου καὶ τῆς χρησιμοποιήσεως αὐτῶν. Κατὰ τὴν ἐκφράσιν ζῶων τὸ Γ' καὶ Δ' μέρος ἐλλείπουσι συνυφαινόμενα μετὰ τοῦ Α' καὶ Β' μέρους. Κατὰ τὴν ἐκφράσιν ἀνθρώπων μετὰ τὴν φυσικὴν περιγραφὴν αἱ πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀρεταὶ ἐκτίθενται ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἐκδηλώσεως τῶν διαθέσεων, συμπεριφορᾶς καὶ ομιλίας αὐτῶν. Εἰς τὰ λοιπὰ παρατεθέντα ἐν ταῖς περιγραφαῖς σχήματα δὲν ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορά.

Πρὸς διασάφησιν τούτων παρατίθενται δύο σχέδια :

1. Ὁ ἵππος.

Σημ. Ἐν ᾧ ἡ περιγραφὴ τοῦ ἵππου συμφώνως πρὸς τὸ σχῆμα τῆς περιγραφῆς ζῴου θὰ περιλαμβάνῃ α') τὰ τῆς σωματικῆς του κατασκευῆς· — β') τὰς ιδιότητας· — γ') τὸν τρόπον τοῦ βίου· καὶ ἐνίοτε καὶ δ') τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, κατὰ τὰ ἤδη ἐκτενέστερον εἰρημένα ἢ ἐκφράσις ἄλλως θὰ διαπτυχθῇ :

I. Εἰσαγωγή. — Γενικὴ περὶ αὐτοῦ ἐντύπωσις (ὑπερήφανος καὶ εὐγενής).

II. Κύριον μέρος. — α') Στάσις αὐτοῦ : Ὁ τράχηλος, ἡ κεφαλὴ, τὰ ὄτα, τὸ βλέμμα του, τὸ σχῆμα τοῦ σώματος, τὸ τρίχωμα, αἱ κνῆμαι (εἰκὼν).

β') Αἱ ἐν τῇ στάσει κινήσεις του : Ἡ ὑπερήφανος ἀνύψωσις τῆς κεφαλῆς, ἡ ἀνάσεισις τῆς χαίτης, ἡ ἐπὶ κρουσις διὰ τοῦ ποδός, ἡ χάρις τῶν κινήσεων τοῦ σώματος· χρομετισμός.

γ') Ἰδιότητες αὐτοῦ : Πῶς τρέχει εἰς τὴν πεδιάδα ἀμιλλώμενος, πῶς δὲν ἀνέχεται κακομεταχειρίσιν, πῶς εἶναι εὐαίσθητος εἰς τὴν καλὴν πρὸς αὐτὸν συμπεριφορὰν, πῶς δεικνύει τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν μουσικὴν, καὶ πῶς εἶναι πιστὸς εἰς τὸν κύριόν του ἐν πορείᾳ ἢ ἐν δυστυχίᾳ. — (Φιλοπόλεμος· πῶς ὁρμᾷ εἰς τὴν μάχην· τὸν μεθύσκει ὁ καπνὸς τῆς πυρίτιδος, τὸν ἐνθουσιάζει ὁ ἦχος τῆς σάλπιγγος. Πῶς ἐκδηλοῖ τὴν λύπην του διὰ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου του).

III. Ἐπίλογος. — Ὁ ἵππος ὥς οὐδὲν ἄλλο ζῶον συντελεῖ εἰς τὸν ἐξωραϊσμόν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

2 Τὸ ἐρίφιον.

I. Εἰσαγωγή. — Ἐν ᾧ ἔχει τόσας χάριτας, δὲν εἶναι ἀγαπητὸν ὥς τὰ λοιπὰ ἐν ταῖς οἰκίαις ζῶα, διότι γίνεται ταχέως ἄσχημος αἰξ.

II. Κύριον μέρος. — α') Στάσις αὐτοῦ : Κεφαλὴ, ἀνάστημα, χροῶμα, τρίχωμα, οὐρά, πόδες (εἰκὼν).

β') Κινήσεις αὐτοῦ εἰς τὰς ὁποίας διαφαίνεται χάρις καὶ εὐφυΐα· κινήσεις τοῦ τραχήλου καὶ τῆς κεφαλῆς· ὀφθαλμοὶ ἐκφραστικοὶ στρεφόμενοι πρὸς ὑμᾶς· ταχύτης τῶν κινήσεων καὶ εὐκολία (εὐκνησία)· σκιότηματα· πρόθυμος ὑπακοὴ εἰς τὴν πρόσκλησίν σας.

γ') Ἰδιότητες : Εὐπείθεια· καθαριότης.

δ') Βίος του εἰς τὰ βουνά : Εὐχαρίστησις του εἰς τὰς ἀποτόμους κλιτῆς· εὐκολία μεταβάσεως· πηδημάτων ταχύτης καὶ χάρις· πῶς

βλέπει ἀπὸ τῶν ἀκρωρειῶν ἱστάμενον· πῶς ἀνευρίσκει τὴν τροφὴν του, πῶς ἐκλέγει καὶ πῶς λαμβάνει ταύτην· πῶς καλεῖ τὴν μητέρα του καὶ πῶς ὑπακούει εἰς τὴν πρόσκλησίν της· πῶς παίζει· πῶς κοιμάται.

III. Ἐπίλογος.—Σύγκρισις πρὸς τὴν χάριν ἄλλων ζώων.

3. Ἡ ἀνάπτυξις.

Ἐπειδὴ ἡ ἔκφρασις πρέπει νὰ εἶναι ὄχι μόνον πιστὴ καὶ ἀκριβής, ἀλλὰ καὶ πρὸ παντὸς ζωηρά, διὰ νὰ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τῆς φαντασίας καὶ τοῦ θυμικοῦ τοῦ ἀναγνώστου, διὰ τοῦτο χρειάζεται νὰ εἶναι κατάλληλον καὶ τὸ λεκτικὸν αὐτῆς. Βραχεῖαι προτάσεις καὶ περίοδοι, ἡ παρατακτικὴ σύνδεσις τῶν προτάσεων καὶ ὁ ἱστορικὸς ἐνεστὼς ἐπικρατοῦσιν εἰς αὐτήν. Ὅμοιος διάφορα ῥητορικὰ σχήματα, οἷον τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἀναδιπλώσεως, τὸ ἀσύνδετον καὶ τὸ πολυσύνδετον, προσέτι σχήματα τῆς διανοίας, ἐπιφωνήσεις, ῥητορικαὶ ἐρωτήσεις, εὐθύς ἢ πλάγιος λόγος καὶ κατάλληλοι φράσεις πρὸς δῆλωσιν χαρᾶς ἢ λύπης, ἐλπίδος ἢ φόβου χρησιμοποιοῦνται συνήθως. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὰς τοιαύτας ἔκφράσεις ἐπικρατεῖ ἡ εἰρομένη λέξις, διὰ τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν μονοτονίας καὶ ἐπιψόγου ἐπαναλήψεως τῶν αὐτῶν λέξεων χρειάζεται προσοχὴ εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν προτάσεων, ἵνα ὑπάρχῃ ποικιλία καὶ χάρις. Ἀκόμη καὶ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν καταλλήλων λέξεων, αἵτινες νὰ ἀπεικονίζωσιν ἀκριβῶς τὰ πράγματα καὶ νὰ μὴ δηλώσιν αὐτὰ ἁορίστως καὶ γενικῶς, χρειάζεται προσοχή· διότι οἱ μαθηταὶ μεταχειριζόμενοι λέξεις δηλούσας γενικωτέραν ἔννοιαν, ἐπαναλαμβάνουσι πολλάκις τὰς αὐτάς, ἀντὶ νὰ θέτωσι δι' ἑκάστην περίπτωσιν ἡ ἔννοιαν διαφόρους λέξεις.—Ἐν τῇ ἔκφρασις πρέπει ἀπικρατῇ ὁ ἀνθηρὸς τοῦ λόγου χαρακτήρ, ἡ συμμετρία ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν φράσεων, ἡ ποικιλία καὶ ἡ ἀκρίβεια ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν λέξεων, ἡ ἁρμονία καὶ τὸ σκόπιμον ἐν τῇ τοποθετήσῃ αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου ὅμως πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἡ ὑπερβολὴ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν νοημάτων καὶ ἐν τῇ διακοσμῇ τοῦ λόγου. Ἡ δὲ συσσώφρευσις ἀναληθῶν καὶ ἀπιδράνων συναισθημάτων καταστρέφει πᾶσαν ἀγαθὴν ἐκ τῆς ἔκφράσεως ἐντύπωσιν.

Δ' Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ

Χαράσσω σημαίνει χαρακῶνω, ἐντυπῶνω καὶ χαρακτήρ λέγεται τὸ διακριτικὸν σημεῖον, τὸ γνῶρισμα, ἡ φύσις, ἡ ιδιότης, ὁ τύπος (καὶ τὸ ὄργανον δι' οὗ τυποῦμεν καὶ τὸ τυπούμενον). Ὡς ὁλόκληροι ὁμάδες νομισμάτων διὰ τοῦ τύπου διακρίνονται ἀπὸ ἄλλων ὁμάδων καὶ ὡς ἕκαστον νόμισμα διακρίνεται δι' ἰδίου διακριτικοῦ γνωρίσματος ἀπὸ νομισμάτων ὁμοίας φύσεως, οὕτως ἕκαστον πρόσωπον, ἕκαστος λαός, ἕκαστη ἱστορικὴ περίοδος, ἕκαστη χώρα ἢ πόλις ἢ ἔργον τέχνης· ἐκτὸς τινων μᾶλλον γενικῶν ιδιοτήτων ἔχουσι καὶ ἰδιάζοντα, ἀτομικὸν χαρακτήρα. Ὁ καθορισμὸς καὶ τοῦ ἀτομικοῦ τούτου καὶ τοῦ γενικοῦ ἐκείνου χαρακτήρος εἶναι ἔργον τοῦ χαρακτηρισμοῦ.—Οὐδεμία δὲ ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἱκανότης τῆς ταχείας καὶ ἀκριβοῦς ἀνευρέσεως τῶν χαρακτηριστικῶν τούτων ιδιοτήτων καὶ ἡ ἱκανότης τῆς διατυπώσεως αὐτῶν ἔχει μεγίστην σημασίαν ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ, ἐν τῇ τέχνῃ καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ὁ δὲ χαρακτηρισμὸς προσώπων καὶ ἰδία ἐξόχων προσωπικοτήτων εἶναι τὸ σπουδαιότατον εἶδος τοῦ χαρακτηρισμοῦ.

Ὅπως καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη (σ. 46), ὁ χαρακτηρισμὸς εἶναι εἶδος

λόγου ἔχον στενότερον τὸ περιεχόμενον ἢ ἡ περιγραφή προσώπων κατὰ τοῦτο ὅτι παραλείπεται ἡ φυσικὴ ἢτοι ἡ σωματικὴ αὐτῶν περιγραφή, περιγράφονται δὲ αἱ πνευματικαὶ ἀρεταί, τὰ ἠθικὰ προτερήματα καὶ τὸ συναισθητικὸν αὐτῶν. Δηλαδή ὁ χαρακτηρισμὸς κυρίως δὲν περιγράφει τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα, ἀλλὰ τὰ ἐσωτερικά, ἢτοι τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ ἰδιότητας.

1. Τὸ θέμα.

Θέμα τοῦ χαρακτηρισμοῦ δύναται νὰ εἶναι: 1) Ἐν μόνον πρόσωπον, α') σύγχρονον, β') ἱστορικὸν καὶ γ') ἐκ τῆς ποιήσεως.

2) Πολλὰ πρόσωπα, οἷον τάξεις, λαοί, φυλαί, ἔθνη α') σύγχρονα, β') ἱστορικά. Ὁμοίως καὶ χρονικαὶ περίοδοι καὶ καταστάσεις.

3) Τύπος τις ἢ τύποι κοινωνικοὶ ἢ φιλετικοί· οἷον ὁ ἄσωτος, ὁ μέθυσος, οἱ ὀρεσίβιοι.

Σημ. Ἐκ τούτων τὰ θέματα τῶν δύο πρώτων εἰδῶν ἀνήκουσιν εἰς τὰ ἱστορικά, ἐν ᾧ ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ἐξεικονίζονται γενικαὶ ἰδιότητες εἴτε ἀναφέρονται εἴτε μὴ εἰς ὁρισμένον πρόσωπον, ἀνήκουσιν μᾶλλον εἰς τὰ λογικὰ θέματα.

Ὁ χαρακτηρισμὸς συγχρόνου τινὸς προσώπου τότε μόνον διεγείρει τὸ ἐνδιαφέρον, ὅταν τοῦτο εἶναι λίαν γνωστόν, ἢ σπουδαία τις προσοπικότης. Ἄλλ' ὁ τοιοῦτος ἀπὸ τῆς φύσεως χαρακτηρισμὸς ἐκ τῶν ἐν τῇ βίῳ ἐκδηλώσεων (πολιτικῶν πράξεων, συγγραφῶν κτλ.) ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν, χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ μὲν δύναται εἰς ἀτοπίας νὰ ἐμπέσῃ, τὸ δὲ οὐχὶ ἀμερόληπτος νὰ γίνῃ. Ὅ,τι μαθηταὶ δύναται νὰ κάμωσιν εἶναι, πρῶτον ὁ χαρακτηρισμὸς ἱστορικῶν προσώπων ἐκ τῶν πράξεων αὐτῶν, ὁποίας ἡ ἱστορία καὶ διδασκαλία τὰς ἐξεικονίσει· δεύτερον ἡ ἐξεικόνισις τοῦ χαρακτῆρος προσώπων, ὁποῖον ὁ ποιητὴς διετύπωσεν αὐτὸν πρότερον ἐν τῇ διανοίᾳ του, προτοῦ γράψῃ τὸ ποίημα αὐτοῦ καὶ αἰσθητοποιήσῃ οὕτως εἰπεῖν τὰς ἰδιότητας τοῦ χαρακτῆρος, ἐκδηλῶν αὐτὰς εἰς πράξεις καὶ λόγους τοῦ προσώπου· ἔργον λοιπὸν τοῦ μαθητοῦ εἰς τοὺς τοιοῦτους χαρακτηρισμοὺς εἶναι νὰ ἀνεύρῃ ἐκ τῆς ποιικιλίας τῆς ποιητικῆς ἐξεικόνισεως καὶ ἐξαγάγῃ τὴν ἰδέαν ἢ εἰκόνα, τὴν ὁποῖαν ὁ ποιητὴς ἐκφρασεῖ σχηματίζων ἐν τῇ φαντασίᾳ του· τρίτον εἶναι ὁ χαρακτηρισμὸς λαῶν ἢ ἔθνων καὶ τύπων κοινωνικῶν.

Εἶδος τοῦ χαρακτηρισμοῦ εἶναι καὶ ὁ γενετικός· οὗτος δεικνύει ὑπὸ ποίας ἐπιδράσεις καὶ ἐκ ποίων φυσικῶν προδιαθέσεων ἀνεπτύχθη ὁ χαρακτήρ τις· ἀκολουθεῖ τὴν ἀνάπτυξιν μέχρι τοῦ κρισίμου σημείου ἢ μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποῖαν οὗτος φέρεται εἰς τραγικὴν καταστροφὴν. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ ποιητὴς μᾶς παρουσιάζει τέλειον τὸν χαρακτήρα, ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν ἢ εὑρεσις, διὰ τίνων βαθμίδων ἐξεκλίψεως ἤχθησαν εἰς τὸ νῦν σημεῖον αἱ διαφοροὶ χαρακτηριστικαὶ ἰδιότητες. Μόνον κατὰ τὰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἐξεικονίζει τὴν ἐξέλιξιν τοῦ χαρακτῆρος, δυνάμεθα νὰ ζητήσωμεν τοιοῦτον παρὰ τῶν μαθητῶν χαρακτήρισμόν. Τοιοῦτο συμβαίνει συνήθως εἰς τὸ ἔπος π.χ. ὁ Τηλέμαχος ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ.

Εὐρύτεραν ἀντίληψιν ὁμοίως ἀπαιτοῦσι καὶ οἱ χαρακτηρισμοὶ ὑπαρχουσῶν καταστάσεων ἢ περιόδου τινὸς πολιτισμοῦ· διότι ὅσον εὐρύτε-

ρον είναι τὸ ὑποκείμενον τοῦ χαρακτηρισμοῦ, τὸσον δυσκολωτέρα εἶναι ἢ ἐπισκόπησις.

Συγγενεῦον εἶδος πρὸς τοῦτο εἶναι ὁ φιλολογικὸς χαρακτηρισμός, δηλαδή ὁ χαρακτηρισμὸς ποιητῶν ἢ τῶν ἔργων αὐτῶν ὑπὸ γενικὰς ἐπόψεως ἢ ἡ χαρακτηριστικὴ ἔκφρασις φιλογολικῶν περιόδων. Εὐνόητον καὶ πάλιν, ὅτι ὅσον εὐρύτερον εἶναι τὸ θέμα, τὸσον εἶναι δυσκολωτέρον. Θέματα ὅποια «κατὰ πόσον ὁ ποιητὴς Βερναρδάκης εἰσήγαγεν εἰς τὰ δράματα αὐτοῦ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας» ἢ «ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Κοραῆ ἐπὶ τῆς νέας Ἑλληνικῆς φιλογολίας» ὑπερβαίνουνσι δυστυχῶς τὰς δυνάμεις τῶν ἡμετέρων μαθητῶν.

2. Ἡ εὕρεσις.

Πρῶτον ἔργον τῆς εὐρέσεως, προκειμένου περὶ χαρακτηρισμοῦ ποιητικῶν ἢ ἱστορικῶν προσώπων εἶναι ἡ ἐπιμελεημένη ἐκλογή ὧλων τῶν πράξεων καὶ ἐκδηλώσεων, αἱ ὁποῖαι καταδεικνύουσιν ὠρισμένας χαρακτηριστικὰς ιδιότητες, καὶ ἡ κατάταξις αὐτῶν ὑπὸ ὠρισμένας ἐπιγραφάς. Ἡ ἀπλουστάτη δ' αὐτῶν κατάταξις θὰ ἦτο· I) σωματικαὶ ιδιότητες (ἐμφυτοί, ἐπίκτητοι)· II) πνευματικαὶ ιδιότητες (ἐμφυτοί καὶ ἐπίκτητοι). Αὗται δὲ πάλιν ὑποδιαιοῦνται εἰς ιδιότητας 1) κυρίως πνευματικὰς καὶ 2) ἠθικὰς. Ψυχολογικῶς ὀρθὸν θὰ ἦτο, τὸ γνωστικόν, τὸ βουλευτικόν καὶ τὸ συναισθητικόν νὰ γνωσθῶσιν ἐκ τῶν διαφόρων πράξεων ἐξεταζομένων καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην· ἀλλὰ τοῦτο τὸ μὲν εἶναι διὰ πλείστον τῶν μαθητῶν πολὺν δύσκολον, τὸ δὲ εἶναι δυνατόν τὸ συλλεγόμενον τοιοῦτον ὕλικόν νὰ καταταχθῇ ὑπὸ τὰς πνευματικὰς ἢ ἠθικὰς ιδιότητας (οὕτως ἡ ὀξύτης τῆς νοήσεως καὶ ἡ ἰσχὺς τῆς βουλήσεως δύναται νὰ ὑπαχθῶσιν ὑπὸ τὰς κυρίως πνευματικὰς ιδιότητας, αἱ δὲ ψυχικαὶ διαθέσεις ὑπὸ τὰς ἠθικὰς). Ἐὰν δὲ προσέτι ἐξετασθῶσιν αἱ πράξεις καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ χαρακτηριζομένου ἐν τῷ ἀξιώματι, τὸ ὅποιον κατέχει, ἢ ἐν τῷ ἐπαγγέλματι, τὸ ὅποιον ἀσκεῖ (ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ, στρατιωτικὸς κ.τ.λ.), καὶ ἐν γένει ἡ συμπεριφορὰ αὐτοῦ ὡς μέλους οἰκογενείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, τότε ἡρευνήθησαν ὅλαι αἱ πηγαί, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀντλεῖ τὴν ὕλην τοῦ ὁ χαρακτηρισμοῦ.

Δεύτερον καὶ δυσκολώτερον ἔργον τῆς εὐρέσεως εἶναι ἡ ἀναζήτησις τῆς κυρίως χαρακτηριστικῆς ιδιότητος, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ἡ ἐνότης τοῦ χαρακτῆρος. Ἡ τοιαύτη ἐνότης τοῦ χαρακτῆρος εὐρίσκεται κανονικῶς διὰ τῆς μελέτης μιᾶς ἐκάστης τῶν χαρακτηριστικῶν ιδιοτήτων καὶ τῆς διαβαθμίσεως αὐτῶν κατὰ λογικὴν κλίμακα, ὥστε εἰς τὴν ἀνωτάτην τῆς βαθμίδας νὰ εἶναι τὸ κύριον χαρακτηριστικόν, ὅπως θὰ εἴπωμεν ἐν τῇ διατάξει· ἐν τῇ πράξει ὁμως πολλάκις ἡ ἀναλυτικὴ ἐργασία τῆς εὐρέσεως τῶν διαφόρων συστατικῶν τοῦ χαρακτῆρος δὲν εἶναι κεχωρισμένη τῆς συνθετικῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς κυρίως χαρακτηριστικῆς ιδιότητος ἐξελίσσει πρὸ ἡμῶν τὴν συνοχὴν τοῦ συμφώνου πρὸς ἑαυτὸν χαρακτῆρος. Πλειστάκις ἡ τοιαύτη χαρακτηριστικὴ ιδιότης εὐρίσκεται δι' ἐμβριθεύς καὶ προσεκτικῆς ἀναγνώσεως καὶ ἐπὶ ταύτης ἀμέσως ἐποικοδομεῖται ἡ συνολικὴ τοῦ χαρακτῆρος εἰκὼν. Πολλάκις αὐτὸς ὁ ποιητὴς βοηθεῖ ἀμέσως τὴν προσπάθειαν ταύτην τῆς εὐρέσεως τοῦ κυρίου χαρακτηριστικοῦ διατυπῶν αὐτὸ διὰ λόγων, τοὺς ὁποίους θέτει εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ τοῦ ἥρωος ἢ ἄλλου τινὸς προσώπου· (ὁ Σαῖξπηρ ἐν τῷ Ἰονλίῳ Καίσαρι χαρακτηρίζει τὸν Κάσσιον διὰ τῶν ἰδίων του λέ-

ξῶον I, 2). Ἐνίοτε ὁ χαρακτήρ δὲν ἐκδηλοῦται ἀπροκαλύπτως διὰ λέξεων, ἀλλ' ἀντικατοπτρίζεται εἰς μίαν μόνην ἔκφρασιν, εἴτε αὕτη ἐκφράζει μερικόν τι νόημα εἴτε γενικῶς ἰσχύουσαν γνώμην· τότε δ' ἐν ἐπιγραμματικῇ μορφῇ δηλοῦται τὸ κύριον γνώρισμα τοῦ χαρακτήρος· οὕτως ὁ Σαλαδιν ἐν τῷ Νάθαν τοῦ Λέσσινγκ λέγει: «Ἐν φόρεμα, ἐν ξίφος, ἓνα ἵππον—καὶ ἓνα Θεόν.—Τί χρειάζομαι ἀκόμη;» —Ἀλλ' ἡ ἐνότης τοῦ χαρακτήρος, ὅπως διδάσκει ἡ ψυχολογία, τότε ἐπιτυγχάνεται πληρέστατα, ὅταν ὁ ψυχικὸς βίος καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐκφάνσεις εἶναι υποτεταγμένος εἰς τὸ λογικόν (ἠθικόν—θρησκευτικὰς ιδέας, αἱ ὁποῖαι θεωροῦνται ἀπολύτως διὰ πάντα ἰσχύουσαι). Ὁ ἠθικῶς τέλειος χαρακτήρ εἶναι θαυμαστόν τι τεχνουργημα, διότι ἔχει ἐλευθερίαν καὶ μεγίστην ἁρμονίαν.

Ἀλλὰ κοινῶς ἀποδίδεται χαρακτήρ εἰς ἄνθρωπον τινα, ὅταν ἡ ἄνω-τέρω ἀναφερομένη ἐνότης, ἣτις τοσοῦτον σαφέστερον ἐκδηλοῦται, ὅσον πολυμερέστερος καὶ ἰσχυρότερος ἐξελίσσεται ὁ ψυχικὸς βίος, ἀντικαθίσταται ὑπὸ τινος μονομερείας· τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν κυρία τις κατεύθυνσις τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου (νόησις, συναισθημα ἢ βούλησις) τόσον καταδηλοῦται ὑπερισχύουσα εἰς βάρος τῶν ἄλλων ιδιοτήτων, ὥστε δι' αὐτῆς χαρακτηρίζεται ὁ ὅλος ἄνθρωπος. Κατὰ ταῦτα λέγομεν ὅτι χαρακτήρα ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπερισχύει ἡ φρόνησις, οἱ σόφρονες, ἢ ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους ὑπερισχύει τὸ συναισθητικόν, οἱ εὐαίσθητοι, ἢ οἱ ἀποφασιστικοί. Πραγματικῶς ὅμως ἡ νόησις ἢ τὸ συναισθητικόν ἢ ἡ βούλησις δὲν δύνανται ὅλως νὰ κατασιγάσῃσι τὰς λοιπὰς ψυχικὰς λειτουργίας, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τὸν ζυγὸν αὐτῶν νὰ τὰς ὑπαγάγῃσιν. Ἐκ τοῦ τρόπου δὲ κατὰ τὸν ὁποῖον τις τῶν θεμελιωδῶν τούτων ἐνεργειῶν τῆς ψυχῆς ὑποτάσσει τὰς λοιπὰς, προέρχονται κρά-ματά τινα ψυχικῶν ιδιοτήτων, ἅτινα ὡς πολλάκις ἐμφανιζόμενα καλοῦνται χαρακτηριστικοὶ τύποι. Ἐὰν π. χ. ἡ κυριαρχία τῆς νοήσεως ἐπιβάλλῃ τὴν ἐν πράξεσιν ἐκδήλωσιν τῆς ὑποτιθεμένης ὀρθῆς σκέψεως, τότε παράγεται ὁ τύπος τοῦ δογματικοῦ αὐτάρχου (Κρέων, Ροβεσπιέρρος). Οἱ γενικοὶ τύποι τοῦ πραγματισμοῦ (Πυλάδης, Τέλλος) καὶ τῆς ἰδεολογίας (Ἰφιγένεια, Ὀρέστης, Ἀντιγόνη) διακρίνονται ἐν ποικίλαις ἀποχωρήσει καὶ εἰς τὸν κίθημερινὸν βίον καὶ εἰς φιλολογικὰ ἔργα. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστον ἐπιτήδευμα ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ χαρακτήρος προσδίδον εἰς αὐτὸν ὥρισμένην κατεύθυνσιν, ἔχομεν σήμερον τὸν τύπον τοῦ στρατιωτικοῦ, τοῦ λογίου, τοῦ ἐξερευνητοῦ, τοῦ ἐμπόρου, γεωργοῦ, ναυτικοῦ, κυνηγοῦ κτλ.

Ἐνθα ὑπάρχει πολὺ φῶς, εἶναι καὶ πολλὴ σκιά· διὰ τοῦτο ὅλοι οἱ τύποι οὗτοι, οἱ ὁποῖοι παριστῶσι μονομερείαν τινα, φυσικῶς ἔχουσι καὶ ὥρισμένας ἐλλείψεις, αἵτινες ἐκφαίνονται περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἐντόνως εἰς τὰ καθ' ἕκαστον ἄτομα. Διὰ τοῦτο προκειμένον καὶ περὶ ἐγκληματικῶν ἀκόμη ἀνθρώπων, λέγεται κοινῶς ὅτι ἔχουσι χαρακτήρα, ἐφ' ὅσον εἰς τὰς πράξεις καὶ τὰς ἐκδηλώσεις αὐτῶν ἀναγνωρίζεται ἡ ἐνότης ἐκεῖνη, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο λόγος. Ἐὰν δὲ τὸ ὑπέρτατον πρακτικὸν ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον κατευθύνει τὰς πράξεις τῶν, εἶναι καθ' ἑαυτὸ ἄξιον ἐπιδοκιμασίας, δὲν ἐξετάζεται κατὰ τὴν καθαρῶς αἰσθητικὴν καὶ τυπικὴν ταύτην ἐξέτασιν.

Πρὸ παντὸς εἰς τὰς σχολικὰς ἐκθέσεις πρέπει νὰ χαρακτηρίζωνται τοιαῦται προσωπικότητες, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι ἀποτετυπωμένοι χαρα-

ηριστικοί τύποι, ἀπηλλαγμένοι παντός τυχόν υπάρχοντος καθαρῶς τοιαύτου χαρακτήρος. Ἐξ ἄλλου ὁμως χαρακτήρες, εἰς τοὺς ὁποίους ἔχον τὸ τυπικὸν παρουσιάζεται, ἀποβαίνουσιν ἀφηρημένοι ἔννοιαί, μαθηματικά σχήματα. Ἐάν δὲ πάλιν διὰ τῆς ἐπιμελεμένης ἀναλύσεως ψυχολογικῶν ἢ παθολογικῶν παραδοξοτήτων ἐπιζητῇται ἡ παράστασις αὐτομικότητος, τοῦτο συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἀληθείας, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν σπουδαιωτάτην ἰδιότητα τοῦ χαρακτήρος. Ὁ ὅμως μέσων μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὑπερβολῶν (τὸ κλασικὸν δράμα τῶν Γάλλων—τὸ ψυχολογικὸν δράμα τῶν νεωτέρων χρόνων), ἀποτελεῖται αἱ διατυπώσεις τοῦ χαρακτήρος, αἱ ὁποῖαι ἀνευρίσκονται εἰς τὰ κλασσικὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν καὶ τοῦ Σαίξπηρου.

Εἰς τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα τῆς τελειότητος εὐρίσκονται οἱ χαρακτήρες, οἵτινες οὔτε ἀπλῶς ἀτομικοὶ οὔτε ἀπλῶς τυπικοί, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς εἶναι καὶ συμβολικοί, δηλαδή χαρακτήρες εἰς τοὺς ὁποίους τὸ τυπικόν, τὸ ὁποῖον ἰσχύει δι' ὀρισμένον χρόνον, δι' ὀρισμένην τάξιν ἀνθρώπων, ἐπεκτείνει τὴν σημασίαν αὐτοῦ δι' ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα γενέει. Συμβολικὴν σημασίαν ἔχει πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀμεταβλήτως καὶ ἀνεκτικῶς νέον εἰς τὰ ἔντεχνα τοῦ παρελθόντος δημιουργήματα (Ἀχιλλεύς τοῦ Ὀμήρου, Δηιάνειρα τοῦ Σοφοκλέους, Φάουστ τοῦ Γκαίτε κ.τ.τ.). Ἐάν δὲ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἔργων τούτων ὑποδηλοῦται εἰς τοὺς μαθητὰς τὸ τυπικὸν καὶ συμβολικόν, τότε δὲν εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ κάμωσι καὶ ἑκθεσίιν τινα τοιαύτην.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι πρέπει νὰ προσπαθῇ ὁ μαθητὴς νὰ ἀνευρίσῃ πᾶν ἐπικρατοῦν χαρακτηριστικόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ ἐνότης τοῦ χαρακτήρος. Τοῦτο δὲ ἐπιτυγχάνεται εἰς τὰς περισσότερας περιπτώσεις—διὰ τῆς βοηθείας τοῦ διδάσκοντος. Ἐν τῷ Γ. Ἰουλίῳ Καίσαρι μᾶς παρουσιάζεται (Ἱστορία Βερτολίνης—Λάμπρου) ὁ τύπος τοῦ τυραννοῦ (σαφῶς σκεπτομένου) καί, ἔφ' ὅσον μετὰ τῆς συνέσεως τοῦτο ἀντιβιάζεται, ἐπεικοῦς, φιланθρώπου πολιτικοῦ καὶ θὰ εἶναι ὀρθόν καὶ αἱ στρατιωτικαὶ καὶ συγγραφικαὶ ἰδιότητες τοῦ Καίσαρος ἀπὸ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης νὰ ἐξετάζωνται. Πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν ἐξετάζονται πρῶτον οἱ λόγοι τοῦ χαρακτηριζομένου προσώπου, δεύτερον αἱ πράξεις του καὶ τρίτον πᾶν ὅ,τι ἀναφέρεται περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ δράματι, Ἱστορία κτλ.—Ἀλλ' ὅταν προτίθεται εἰς ἡμᾶς ὁ χαρακτήρ ὡς ὁ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἢ τινος ὁμοίου, οἵτινες τοὐλάχιστον κατὰ τὸν τρόπον φέρονται ἐν τῷ βίῳ, πῶς θὰ κάμωμεν; Τοιαῦτα θέματα κατὰ τὸν γενικὸν κανόνα δὲν συνιστᾶται νὰ δίδωνται εἰς τοὺς μαθητὰς. Ἀλλ' ὅταν τυχόν προταθῶσι, πρέπει νὰ καταδεικνύεται τὸ διμερὲς τῶν ἀντιθέσεων φύσεων καὶ ἔφ' ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγηθῇ.

Τοιοῦτοι κυμαινόμενοι χαρακτήρες εὐρίσκονται καὶ εἰς ποιητικὰ ἔργα. Ὁ μαθητὴς δὲ εἶναι ὅτι δὲν ἐπλάσθησαν οὕτως ἐκ σφάλματος τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' οὕτως ἐπίτηδες ἔθηκεν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἥρωος τοιαύτην ἀντίθεσιν τῆς φυσικῆς ὁρμῆς πρὸς τὴν βούλησιν, ἣτις συμφώνως πρὸς τὰς ἀντιθέσεις τοῦ ἐκτείνεται τόσον, ὥστε νὰ παρουσιάζῃ χαίρον χάσμα. Ἐνίοτε αἱ ἀντιθέσεις αὗται οὔσαι μετριώτεραι δὲν χοροφθοῦνται εἰς τραγικὴν ἀνταρτίαν, ἀλλὰ μᾶλλον σωτηρίως συμπληροῦσιν ἀλλήλας. Ἐν τοιαύταις περιπτώσεσι τὸ σπουδαῖον εἶναι, ὅτι τὸ κύριον χαρακτηριστικόν δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ὡς ἐνιαῖόν τι, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀναζητῇται ἐν τινι ἀντι-

θέσει καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς μᾶς παρουσιάζει δύο σειρὰς ἰδιοτήτων ὁποῖαι συνδέονται διὰ τῆς ἀντιθέσεως.

Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει ἕτερον εἶδος ἐκθέσεως εἰς τὸ ὁποῖον περισσότερα καὶ σπουδαιότερα νὰ δύναται νὰ μὴ μαθητὴς ἀπὸ τὸν χαρακτηρισμὸν. Οὗτος προϋποθέτει τοιαύτην θυσίαν εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀναγνωσθέντος, ὅποια δὲν ἀπαιτῶν εἰς κανὲν ἄλλο εἶδος ἐκθέσεως. Ἐκτὸς τούτων ὁ μαθητὴς μανθάνει συστηματοποιῇ τὰς γνώσεις του· διότι τὸ μὲν ἐκλέγει ἐξ ὅλων τῶν ἔξεων καὶ ἐκδηλώσεων τοῦ προσώπου ἐκεῖνας, αἵτινες δύνανται νὰ πρῶσι τὰς προκειμένας κρίσεις τῶν συλλογισμῶν περὶ τοῦ χαρακτῆρος· τὰ διάφορα δὲ χαρακτηριστικὰ ἅπερ οὗτος εὐρίσκει, πρὸς διατάξιν ἐν λογικῇ διαβαθμίσει, τῆς ὁποίας τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα κατέχει τὸ κυριαρχοῦν χαρακτηριστικόν, ὅπερ κατὰ βάθος καθορίζει τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτῶνται αἱ λοιπαὶ ἰδιότητες πρὸς τὸ ὁποῖον εὐρίσκονται ἐν σχέσει αἰτιώδει ἢ ἀναλογίας· ἐπὶ τούτῳ στηρίζεται καὶ ἡ ἐνότης τοῦ χαρακτῆρος. Ὅταν δὲ εὐρεθῇ ἡ ἐνότης αὕτη, τότε αὕτη σχηματίζει τὴν ἁποψιν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν συνάγονται τὰ ἐπὶ μέρους διακριτικὰ σημεῖα τῆς συνολικῆς εἰκόνας. Ἐντεῦθεν δύναται νὰ λάβῃ τὴν ἀρχὴν διάταξις τις, ἣτις ἀναπαριστᾷ τὴν συνολικὴν εἰκόνα τῶν χαρακτηριστικῶν σημείων πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὸ σύνολον.

Διὰ τοῦτο εὐλόγως παρὰ πολὺν ἀσκοῦνται εἰς τοὺς χαρακτῆρας ἱστορικῶν καὶ περισσότερον ποιητικῶν προσώπων οἱ μαθηταὶ τῶν ἀνωτέρων καὶ ἀνωτάτων τάξεων τῶν ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ Γυμνασίων.

3. Ἡ διάταξις.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὅτι πρέπει ν' ἀναζητῶνται διακρίνωνται αἱ σωματικαὶ καὶ ψυχικαὶ ἰδιότητες, ἰσχύει μόνον διὰ τῶν εὐρεσιν· ἀλλ' ὅ,τι εἶναι διὰ ταύτην καλόν, δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι καλὸν διὰ τὴν διάταξιν.

Χαρακτηρισμὸς εἶναι, ὅπως ἐλέχθη ἐν τῇ ἀρχῇ τούτου τοῦ κεφαλαίου, ἡ ἐξεικόνισις τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἰδιοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι τὸν χαρακτῆρα, ἐν ᾧ αἱ σωματικαὶ ἰδιότητες ἔχουσιν δευτερεύουσαν σημασίαν. Διὰ τοῦτο ἐν ἀνάγκῃ δύνανται αὐτὰ προσθήκης μέρει νὰ τεθῶσι παρὰ τὰ κύρια μέρη τοῦ χαρακτῆρος, ὡς διασαφηνικαὶ τούτων συμπληρώσεις· π.χ. ὡς ἐκδηλώσεις πνεύματος, τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου. Συγχρότον δὲ τοῦτο συμβαίνει εἰς ποιητικὰ πρόσωπα, ἔνθα ὁ ποιητὴς φαντάζεται πάντοτε ἁρμονικῶς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. Ἰδίως δὲ εἶναι ἀπαραγνώριστος ἡ ἐπίδρασις πνεύματος ἐπὶ τοῦ σώματος ἐν τῇ φυσιογνωμίᾳ τοῦ προσώπου, ἐν ταῖς χειρονομίαις κατὰ τὴν ὁμιλίαν καὶ γενικῶς ἐν ταῖς διαφόροις κινήσει.

Μετὰ τὴν ἐργασίαν τῆς εὐρέσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν διὰ συνθετικῆς ἐργασίας τὸ σπουδαῖον διὰ τὸν χαρακτῆρισμὸν ἀπὸ τοῦ μὴ σπουδαίου ἀπεχωρίσθη, πρῶτον ἔργον τῆς διατάξεως εἶναι ἡ λογικὴ τῶν μετὰ τὴν εὐρέσιν διατάξις κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὅστις ν' ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικὴν συγγένειαν τῶν ἰδιοτήτων χαρακτῆρός τινος. Αἱ διατάξεις οὖν ἐκδηλώσεις τοῦ βίου, λόγοι καὶ πράξεις, παρουσιάζονται ἐν συντάξει καὶ ἀρμονίᾳ· τέχνη δὲ τοῦ χαρακτῆρισμοῦ εἶναι νὰ μεταβάλλῃ τὴν συντάξιν ταύτην εἰς ἐπαλληλίαν· ἥτοι, διὰ νὰ εἰπωμεν κατὰ τὴν σχολικὴν ἑρμηνείαν, νὰ μεταβάλλῃ τὴν συντάξιν.

ἢν, νὰ μετατρέψῃ τὸν μερισμὸν τῶν χαρακτηριστικῶν ιδιοτήτων εἰς αἰρέσεις. Ὅσον δὲ περισσότερον ὁμοιάζει ἡ διάταξις πρὸς τὴν μορφήν αὐτήν, τόσον τελειότερα εἶναι.

Κοινὸν σχῆμα διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Ὅταν ὁ κύριον διακριτικὸν γνώρισμα εἶναι ὀρθῶς καθωρισμένον, παρέχει καὶ τὴν βᾶσιν τῆς διακρίσεως. Ἐν τούτοις ὅμως δυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν σχήματά τινα πρὸς εὐκολίαν.

Α' Σχῆμα. — Κατὰ ψυχολογικὴν διαίρεσιν.

Κύριον μέρος. — α') Πνευματικαὶ ιδιότητες : Δύναμις ἀντιλήψεως, παραστατικοῦ, νοήσεως — εὐφυΐα, ὀξύνοια, καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ὅλων ἐπερχομένη ἀληθὴς κατανόησις τοῦ κόσμου καὶ τῶν περιστάσεων, ἡ συνείδησις. — Μνήμη, φαντασία καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἐπερχομένη καλαισθησία.

β') Ἰδιότητες τῆς διαθέσεως : Ἰδιοσυγκρασία καὶ συναισθητικὸν καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν προκαλουμένη ἐπιδίωξις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἡ ἠθικότης.

γ') Ἰδιότητες τῆς βουλήσεως : Ὁρμαί, κλίσεις, πάθη.

Β'. — Τὸ σχῆμα τοῦ χαρακτηρισμοῦ ἑνὸς ἢ περισσοτέρων προσώπων δύναται νὰ γίνῃ διὰ τῆς καταδηλώσεως τῶν σπουδαιότερων βιωτικῶν περιστάσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἐμπράκτως δηλοῦνται αἱ ψυχικαὶ ιδιότητες ἡλαδή : α') ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ (οἰκογενεΐα, μετὰξὺ φίλων, ἐν συναντατροφαῖς) β') ἐν τῇ γεωργίᾳ, βιομηχανίᾳ, ἐμπορίῳ, θαλασσοπολίᾳ γ') ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ δ') ἐν τῇ θρησκείᾳ.

Γ' Σχῆμα. — 1. Ἐξωτερικαὶ σχέσεις : α') καταγωγή, ἀνατροφή, ἐξέλιξις τῆς μορφώσεως β') ἐξωτερικὴ αὐτοῦ παράστασις καὶ γενικὴ ἐντύπωσις ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ.

2. Φυσικαὶ τούτου προδιαθέσεις καὶ τάσεις : α') πνευματικαὶ β') φυσικαὶ γ') πρακτικαί. (Ἐπικρατήσις ἀγαθῶν ἢ κακῶν τάσεων τῆς βουλήσεως καὶ πνευματικῆς ἱκανότητος.)

3. Βιωτικὴ κατάστασις : α') ἰδιωτικὸς βίος β') κοινωνικὸς βίος, θέσις αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, τῇ τέχνῃ κτλ.

4. Σχέσις πρὸς ἄλλα πρόσωπα.

5. Ἀσχολίαι, ἐπιτηδεύματα, ἔργα.

6. Τέλος.

7. Ἀξίωμα καὶ θέσις ἐν τῇ ἀνθρωπότητι (ἱστορία).

Ἐπίλογος. Παρότρυνσις πρὸς ἀπομίμησιν ἢ ἀποτροπή.

Δ'. — Σχῆμα γενετικοῦ χαρακτῆρος.

1. Γονεῖς, γέννησις, χρονικαὶ περιστάσεις.

2. Αἱ διαφοροὶ ἡλικίας : α') Ἡ νεότης : Ἐξελλισσόμεναι προδιαθέσεις καὶ τάσεις — νεανικὴ μορφώσις — μεγάλην ἐπίδρασιν σχόντες διδάσκαλοι καὶ παιδαγωγοί. — Αἱ κατὰ προτίμησιν ἐνασχολήσεις, ἀνάπτυξις τοῦ σώματος, πνεύματος, θυμικοῦ. β') Ἀνδρική ἡλικία : Βιωτικὴ κατάστασις, δρᾶσις, τύχη, τρόπος τοῦ βίου, κοινωνικὴ θέσις, ἀξίωμα ἐν τῇ κοινωνίᾳ. γ') Τὸ τέλος τοῦ βίου. — Ἐπίδρασις τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ.

Ε'. — Σχῆμα χαρακτῆρος ἔχοντος τελείαν ἐνότητα.

Εἰσαγωγή. — Γενικὴ ἀλήθεια ἐφαρμοζομένη ἐπὶ τοῦ χαρακτηριζομένου ἢ φύσεως αὐτοῦ.

Κύριον μέρος. — Κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ χαρακτῆρος, προερχόμενον ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ χαρακτηριζομένου καὶ ἐκτελούμενον :

1) ἐν τῷ σώματι: α') διὰ τῆς φυσιογνωμίας, κινήσεων κτλ. — διὰ τῶν φυσικῶν τοῦ σώματος δυνάμεων, φωνῆς, ἀντοχῆς, ἰσχύος.

2) ἐν τῷ πνεύματι καὶ δῆ: α') ἐν τῇ νοήσει (γνώσεσιν ἢ παρὰ γὰρ κτλ.). β') ἐν τοῖς συναισθήμασιν. γ') ἐν τῇ βουλήσει (εἰς τὰς ἐπιθυμίας, ἐπιθυμίας ἀσθη).

3) ἐν τῷ ἦθει. — α') ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῶν καθηκόντων τοῦ ἐν τῇ καθ' ὅλον ἠθικῇ του καταστάσει.

Ἐπίλογος. — Ἐπίδρασις τῆς προσωπικότητος ἢ παραίνεσις.

Περὶ ἠθικοῦ χαρακτῆρος. — Ἐν τῷ ἠθικῷ χαρακτῆρι χαρακτηρίζεται ὁρισμένος ἄνθρωπος, ἀλλ' οἷοσδήποτε κατεχόμενος πάθους τινός, συνηθείας ἢ ἐπαγγέλματος· ὥστε εἰς αὐτὸ τὸ εἶδος χαρακτηρισμοῦ κυρίως ἀρετὴ τις ἢ κακία, προτέρημα ἢ ἐλάττωμα προσποιοῦται καὶ παρουσιάζεται ὡς τὸ μοναδικὸν ἐλαττέριον τῆς διαγωγῆς τοῦ χαρακτηριζομένου προσώπου. Ὁ μαθητὴς, γράφων τὸν χαρακτηρισμόν, κατ' ἀρχάς θὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὸ πρόσωπον τοῦτο τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ διακρίνωμεν ὅτι ἔχει τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν πρότερον ἢ ἐλάττωμα· ἔπειτα θὰ ἐξετάσῃ τὴν συμπεριφορὰν του, συναναστροφάς του, τὴν ὁμιλίαν, τὸ βάδισμα καὶ θὰ ἀπεικονίσῃ ὅ,τι πράττει ἢ λέγει, τὸ ὅποῖον νὰ δεικνύῃ τὸν χαρακτῆρά του· ἐκθέτῃ δὲ πάντα ταῦτα, χωρὶς νὰ ἐκφράσῃ ἰδικὰς του σκέψεις, οὕτως ὥστε ἀπλῶς νὰ δεικνύῃ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων πόσον ἢ ἄρα ἥτις ἐξεικονίζεται, δύναται νὰ προαγάγῃ τὸν ἄνθρωπον ἢ τὸ ἐλάττωμα νὰ ἐξεντελίσῃ αὐτόν.

Τὸ σύνηδες σχῆμα ἠθικοῦ χαρακτῆρος εἶναι:

Εἰσαγωγή. — Ποῦ εὐρίσκεται (καὶ διατί). Ὅρισμός. — ("Ἡ δὴ τοῦ γενικωτέρου τύπου, ὑφ' ὃν ὑπάγεται ὁ χαρακτηριζόμενος· π.χ. οὐκ ἐκτετατὸν περὶ τοῦ μεθύσου ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ὁμιλοῦμεν περὶ τῶν ευομένων ὑπὸ ἰσχυροτάτων παθῶν).

Κύριον μέρος. — 1. Ἐξωτερικὴ ὄψις· διακριτικὰ ἐξωτερικὰ ῥίσματα. — 2. Συμπεριφορὰ αὐτοῦ κατὰ τὴν πρώτην συνάντησιν (ἡλία, τρόποι, διαθέσεις κλ.). — 3. Συμπεριφορὰ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ κατὰ ἐν τῇ πόλει ἀναστροφὴν (τρόποι κλ. ἐκδηλώσεις ψυχικῶν καταστάσεων). — 4. Συμπεριφορὰ εἰς τὸν οἶκόν του (ἠθικὰ προτερήματα). — 5. Συμπεριφορὰ κατὰ τὰς συναναστροφάς. — 6. Γενικὴ κατάστασις αὐτοῦ. Θέσις ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐκτιμησις αὐτοῦ.

Ἐπίλογος. — Ἀποτελέσματα.

4. Ἡ ἀνάπτυξις.

"Ὅπως καὶ ἀλλαγῇ εἴπομεν (Αἰδ. μητρ. γλ. σ. 188), ἐν τῇ ἀναπτύξει δὲν πρέπει ἀπλῶς νὰ ἐκτίθενται καὶ ψυχρῶς ν' ἀπαριθμῶνται καὶ μὴ διὰ περισσοτέρων λόγων νὰ παρίστανται αἱ ἐν τῇ διατάξει εὐρεθεῖς ιδιότητες. Τοιαύτη διατύπωσις θὰ ἦτο ξηρὰ καὶ μονότονος, ἐν ᾧ ὁ χαρακτηρισμὸς πρέπει καὶ ζωηρότητα καὶ ἐνάργειαν καὶ ποικιλίαν νὰ ἔχῃ. τοῦτο ἀντὶ τῆς ἀμέσου ἀνακοινώσεως τῶν χαρακτηριστικῶν ιδιοτήτων α') ἐξεικονίζεται ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὅποιον τὸ χαρακτηριζόμενον πρόσωπον ἐνεργεῖ καὶ ὁμιλεῖ καὶ προσέτι ἢ ἐπίδρασις τῶν πράξεων καὶ τῶν λόγων καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν ἐντυπώσεις· β') αἱ διάφοροι ιδιότητες τοῦ χαρακτῆρος ἐξαίρονται, διατυπῶνται ζωηρότερον εἰς ἀξιωματικὰ πράξεις καὶ λόγους τοῦ χαρακτηριζομένου· γ') εἰς δευτερεύοντα μέρη.

ἢ εἰς τὸν ἐπίλογον δυνατόν νὰ παρατεθῶσι γνωστοὶ ὅμοιοι ἢ ἀντίθετοι χαρακτῆρες. (Ποβλ. καὶ τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἀνάπτυξιν χαρακτηρισμοῦ ἐν Διδ. μητρ. γλ. ἐνθα ἀνωτέρω.)

ΣΧΕΔΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΩΝ

1. Χαρακτηρισμός Κύρου τοῦ νεωτέρου (Ξενοφ. Κύρ. Ἀναδ. I, 9).

I. Εἰσαγωγή. — Σύντομος σύγκρισις τοῦ Ἀρταξέρξου πρὸς τὸν Κύρον.

II. Κύριον μέρος. — Κύριον γνώρισμα αὐτοῦ· ἱκανώτατος εἰς τὸ ἄρχειν· θὰ ἦτο πρότυπον βασιλέως.

I. Φυσικαὶ καὶ πνευματικαὶ ιδιότητες : α') Ἐπιμελὴς ἀνατροφῇ. — β') Φιλομάθεια ἐν τοῖς πολεμικοῖς. — γ') Φιλοκίνδυνος (παράδειγμα). — δ') Συνετῶς παρεσκεύασε τὸν πόλεμον (ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου). — ε') Ἐγνώριζε νὰ φέρεται. Συνετὴ διαγωγή του πρὸς Ἕλληνας οὔτινες καθ' ὁδὸν ἠπειλοῦν ὅτι θὰ ἐπιστρέψωσιν.

2. Ἠθικαὶ ιδιότητες : α') Σώφρων καὶ αἰδέμων· ἀφελὴς (ἀπέρितος τὴν περιβολήν). — β') Ἀψευδής, πιστὸς εἰς τὰς συμβάσεις. — γ') Εὐγνώμων καὶ μεγαλόδωρος. — δ') Δίκαιος. — ε') Αὐστηρὸς εἰς τοὺς κακοὺς, τιμητικὸς τῶν ἀγαθῶν. — ς') Περιποιητικώτατος εἰς τοὺς φίλους (διάφορα παραδείγματα).

3. Διαθέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς αὐτόν : α') Ἐμπιστοσύνη τῶν ὑπηκόων καὶ τῶν ἐχθρῶν. — β') Ἐθελουσία ὑποταγῇ καὶ προθυμία τῶν ὑπηκόων. — γ') Πληθὺς τῶν φίλων· πίστις αὐτῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐπιφανῶν.

III. Ἐπίλογος. — Ἀν μὴ ἐφρονεύετο ὁ Κύρος, θὰ ἀνέξῃ τὸ Περσικὸν κράτος.

2. Ἐτερον σχέδιον. Χαρακτηρισμός τοῦ Κύρου (γενετικὸς χαρακτήρ).

I. Εἰσαγωγή. — Ἡ καταγωγή καὶ παιδικὴ ἡλικία τοῦ Κύρου.

II. Κύριον μέρος. — Α' Ὡς νεανίας ὁ Κύρος : — α') Ὑπὸ σωματικὴν ἔποψιν : Κόλλιστος ἱππεύς, ἀριστος τοξότης, ἀκοντιστὴς καὶ κυνηγός. — β') Ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν : Οὐδεὶς ἦτο κοσμιώτερος καὶ αἰδέμονεστερος αὐτοῦ.

Β' Ὁ Κύρος ὡς ἀνὴρ : — 1) Δημοσίᾳ· δηλαδὴ ὡς διοικητὴς τῶν Σάρδεων κατεδεικνύετο : α') ἐκάστοτε πιστὸς καὶ διατηρῶν τὰς ὑποσχέσεις του εἰς συνθήκας καὶ παντοσείδεις συμφωνίας. — β') ἱκανὸς καὶ παντὶ σθένει προσπαθῶν ἀγαθοὺς καὶ ἱκανοὺς ἀνδρας νὰ ἀνευρίσκῃ καὶ καθιστᾷ ἰδικούς του, τοῦναντίον — γ') ἀδυσωπῆτως αὐστηρὸς πρὸς ταραξίας καὶ ἐγκληματίας.

2. Εἰς τὰς ἰδιωτικὰς του σχέσεις ἐδεικνύετο πρὸ παντὸς εὐγνωμόνεστατος καὶ πιστότατος φίλος : α') πάντοτε πρόθυμος βοηθὸς καὶ μεγαλόδωρος· ἰδίᾳ δὲ — β') ἀνυπέρβλητος εἰς μετὰ λόγου διαφόρους περιποιήσεις καὶ ὑποχρεωτικὸς τρόπους συμπεριφορᾶς.

3. Ὡς στρατηγὸς ἦτο ἱκανώτατος, ὅς δεικνύει ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὠδήγησε τοὺς Πέρσας καὶ Ἕλληνας ἀπὸ τῶν Σάρδεων εἰς τὴν Βαβυλῶνα.

Ἐπίλογος. — Ὡςτε εἶχε δίκαιον ὁ Ξενοφὼν λέγων, ὅτι μετὰ τὸν πρεσβύτερον Κύρον οὐδεὶς δικαιότερον ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ « βασιλικώτατος καὶ ἄρχειν ἀξιώτατος ».

3. Χαρακτηρισμός Κλεάρχου (Ξεν. Κ. Ἀν. Β, 1—3 καὶ Γ, 6, 1—16).

I. Εἰσαγωγή. — Τίς ἦτο ὁ Κλέαρχος.

II. Κύριον μέρος. — Διακριτικὸν γνῶρισμα τοῦ χαρακτηῆρος : ἱκανώτατος νὰ ἐπιβάλλῃ πειθαρχίαν (δι' ὃ ἀρχικιώτατος). Τοῦτο προήρχετο :

1. Ἐκ τῶν φυσικῶν του ἰδιοτήτων : — α') τραχὺς τὴν φωνήν. — β') στυγνὸς τὴν ὄψιν, ἀλλ' ἐν ταῖς μάχαις ἥπιος. — γ') ἑσπερεῖτο χάριτος.

2. Ἐκ τῶν ἀρετῶν τῆς νοήσεως : — α') προνοητικὸς. — β') εἶχεν εὐρεῖαν ἀντίληψιν (B, 2, 1—6). — γ') ἦτο φρόνιμος εἰς τοὺς κινδύνους.

3. Ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας του : — α') ὀργίλος ἀλλὰ καὶ αὐστηρὸς. — β') δραστήριος (B, 3, 11—13). — γ') φιλοκίνδυνος. — δ') συγκρατῶν τὴν τάξιν ἡδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὴν νίκην.

4. Ἐκ τῶν τάσεων αὐτοῦ καὶ τοῦ τρόπου τοῦ ζῆν : — Φιλοπόλεμος (ἀνάπτυξις διὰ παραδειγμάτων).

III. Ἐπίλογος. — Μόνον διὰ τοῦ πόδου συνεκράτει τοὺς στρατιώτας, οὐχὶ διὰ τῆς εὐνοίας· αὕτη εἶναι σιδηρὰ μὲν πειθαρχία ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης, ἀλλ' οὐχὶ διαρκής.

4. Χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος (ἐκ τῆς ἱστορίας).

I. Εἰσαγωγή. — Σύντομος σύγκρισις αὐτοῦ πρὸς ἄλλους μεγάλους ἄνδρας τῆς Ῥώμης.

II. Κύριον μέρος. — Διακριτικὸν γνῶρισμα : φιλοδοξία δικαιολογούμενη ἐκ τῆς μεγαλεπήθελου του διανοίας καὶ τῶν εὐγενῶν του διαθέσεων.

1. Σωματικαὶ ἀρεταί : ἄριστος μαχητής, ἱππεύς, καρτερικὸς εἰς τοὺς κόπους καὶ τὰς ταλαιπωρίας τῶν ὁδοποριῶν, ἐκστρατειῶν καὶ κινδύνων.

2. Πνευματικαὶ ἀρεταί : — α') Ἀπέραντος μνήμη. — β') Φιλομάθεια. — γ') Ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν ἀστρονομικῶν ἐρευνῶν (διορθώσεις ἡμερολογίου) καὶ φυσικῶν σπουδῶν. — δ') Συγγραφικὴ ἱκανότης. — ε') Διανυγμὸς ἀντίληψις τῆς ἐκάστοτε καταστάσεως. — ς') Ἐπιτυχία περὶ τὴν διαχάραξιν σχεδίων. — ζ) Στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ εὐφυΐα καὶ δεξιότης. — η') Μεγάλῃ ῥητορικῇ δεινότης.

3. Ἡθικαὶ ἀρεταί : — α') Διετήρησε πάντοτε εὐλαδῇ λατρείαν πρὸς τὴν μητέρα του, εἶχε πάντοτε φιλικὰς σχέσεις μὲ τοὺς ἱκανωτέρους ἄνδρας τῶν χρόνων του, εἰς οἵανδήποτε τάξιν καὶ ἀν' ἀνήκον. — β') Εἶχε μεγάλῃν ἀνεξαρτησίαν φρονήματος, ἥτις οὐδεμίαν ἡγήετο ἐπιβολήν, ἀφοδίαν δὲ καὶ τόλμην εἰς τοὺς κινδύνους.

III. Ἐπίλογος. — Ὅποια τις ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ Καίσαρος ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων.

5. Ὁ ἐπιμελὴς μαθητής.

I. Εἰσαγωγή. — Γενικὸς αὐτοῦ χαρακτηρισμὸς (ἦτοι πῶς διακρίνεται ὁ ἐπιμελὴς ὅχι μόνον εἰς τὰ μαθήματα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τάξιν, τὴν φοίτησιν, τὴν συμπεριφορὰν δι' ὃ εἶναι ὑπόδειγμα καὶ ἀγαπᾶται).

II. Κύριον μέρος. — 1. Πῶς ἐγείρεται τὸ πρωτὶ καὶ τί πράττει.

2. Πῶς ἐν γένει μελετᾷ κατ' οἶκον — ἄνευ παρεκλύσεων καὶ χρονοτριβῶν προσοχὴ καὶ μεθοδικότης.

3. Ἐν τῇ τάξει πῶς ἐπιζητεῖ σπουδαίως νὰ μάθῃ (ἡ στάσις, τὸ βλέμμα, ἡ προσοχή, ὁ τρόπος καθ' ὃ κρατεῖ τὰς σημειώσεις) αἱ ἀποκρίσεις του ὅταν ἐξετάζεται.

4. Κατὰ τὰ διαλείμματα πῶς παίζει μὲ τοὺς συμμαθητάς του εὐχαρίστως καὶ ζωηρῶς, ἀλλ' εὐπρεπῶς καὶ κοσμίως.

5. Τὰ βιβλία αὐτοῦ, τὰ γραπτὰ, τὰ ἐνδύματα· ἡ συμπεριφορὰ του

πρὸς τοὺς συμμαθητάς του· αἱ διαθέσεις του πρὸς τοὺς διδάσκοντας.

III. Ἐπίλογος. — Γενική ἐντύπωσις.

6. Μαθητὴς ψεύστης.

I. Εἰσαγωγή. — Τὸ ἐλάττωμα τοῦτο εἶναι δυνατόν δυστυχῶς νὰ εὗρεθῇ ἐνίοτε καὶ εἰς μαθητάς.

II. Κύριον μέρος. — 1. Πρὸς τίνας ψεύδεται; Πρὸς τοὺς συμμαθητάς, τοὺς γονεῖς, τοὺς διδασκάλους του.

2. Πῶς ψεύδεται; Διὰ τῶν λόγων ἢ καὶ τῶν πράξεών του. Ὅτε μὲν μετὰ πεποιθήσεως, ὅτε δὲ στενοχωρούμενος.

3. Διὰ τί ψεύδεται; Ἐκ ματαιοδοξίας (παράδειγμα), ἐκ συμφέροντος (παράδειγμα) ἢ καὶ ἐκ δειλίας ἢ νωθρότητος (παράδειγμα).

4. Πῶς ὑποδέχονται καὶ θεωροῦσιν αὐτὸν οἱ ἄλλοι;

III. Ἐπίλογος. — Τί σκέπτεσθε περὶ αὐτοῦ.

Σημ. Τὸ δεύτερον μέρος (πῶς ψεύδεται) εἶναι τὸ σπουδαιότερον, διότι θὰ καταδειχθῇ ὁ τρόπος ἐν γένει τοῦ ψεύστου καὶ πρέπει ν' ἀναπτυχθῇ περισσότερον τῶν λοιπῶν μερῶν.

Μεθ' ὃ κατὰ σειράν σπουδαιότητος ἔρχεται τὸ τρίτον μέρος.

7. Ὁ ἀκατάστατος.

I. Εἰσαγωγή. — Ἄνθρωπος ἔχων ποικίλα ἐλαττώματα ἐκ πρώτης ὀψεως προσπίπτοντα, ἅτινα θὰ ἐθεραπεύοντο εὐκόλως διὰ καταλλήλου τρόπου, ἀλλὰ παρημελήθησαν.

II. Κύριον μέρος. — 1. Ἰδιότητές του. — α') Ἀγαθαὶ ἰδιότητες: εὐχερὴς ἀντίληψις, ἀγαθὴ μνήμη, ὀξύνοια, πραότης, εὐθυμία χαράζηντος. — β') Κακαὶ ἰδιότητες: κλίσις πρὸς βρασιώνην, ἀταξία, παραμέλησις τῶν κοινωνικῶν ἀπαιτήσεων, παραμέλησις τῶν ὅρων τῆς ὀρθῆς ἐργασίας, ἀφροντιστία.

2. Αἱ πράξεις του: Ἐνδυμασία του· ὑπόδησις, διευθέτησις τῆς κόμης, καθαριότης. Ἡ κατάστασις τοῦ ὡματίου, τῆς τραπέζης ἐφ' ἧς ἐργάζεται, τῶν βιβλίων του. Ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐνδύεται, βραδύνει καὶ διατὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἐργασίαν του, ἐργάζεται, ἀναπαύεται, κοιμᾶται. Πῶς διεξάγει τὰς ὑποθέσεις του, πῶς φέρεται ὅταν θέλῃ νὰ ταξιθεύσῃ, νὰ μεταβῇ εἰς διασκέδασιν, νὰ λάβῃ συνέντευξιν, νὰ κανονίσῃ λογαριασμοὺς κλπ. — Ὅταν ἐπιπλήττεται, ἀποδίδει τὰ πάντα εἰς κακὴν τύχην· ὅταν ἡ ἀταξία γίνῃ πολὺ μεγάλη εἰς τὸν οἶκόν του κτλ. ἀρχίζει τὴν κατάταξιν. Ἀλλ' ὅταν διακόψῃ τὴν ἐργασίαν του, ἐπαναφέρει τὰ πάντα εἰς τὴν προτέραν ἀταξίαν.

3. Ἀποτελέσματα. — α') Διὰ τῆς ἰκανότητός του ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ καλὴν θέσιν, ἀλλ' ἡ ἀκαταστασία του ἐξαντλεῖ τὴν ὑπομονὴν τῶν προϊσταμένων του, ἐπιπλήττεται, παραγκωνίζεται, χάνει τὴν θέσιν του. — β') Ἐὰν ἀποκτήσῃ ἀξίωμά τι, π. χ. γίνῃ δικηγόρος, δὲν λαμβάνει ὅπ' ὅσιν τὰς προθεσμίας, ἀπορρίπτει ἐμπιστευθέντα ἔγγραφα, παραβιάζει τὰ συμφέροντα τῶν πελατῶν του, χάνει τὴν ἐμπιστοσύνην, ἀποβάλλει τὴν ὑπόληψιν τῆς κοινωνίας.

III. Ἐπίλογος. — Δύναται νὰ θεραπευθῇ ἀπὸ τὸ ἐρριζωθὲν εἰς αὐτὸν κακόν;

8. Ὁ σπερμολόγος.

I. Εἰσαγωγή. — Οὗτος συναρμολογῶν διαφόρους κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀναληθεῖς εἰδήσεις κοινολογεῖ αὐτάς εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα.

II. Κύριον μέρος.—1. Χαρακτηριστικά: α') Σταματᾷ καὶ ὁδὸν τοὺς φίλους, σχηματίζει τὸ πρόσωπον διαφοροτρόπως καὶ ἐρωτᾷ διὰ τὰ νέα. Δὲν ἀποδέχεται τὰ λεγόμενα. Μὲ μυστηριώδες ὕφος ἀγγέλλει διάφορα νέα. — β') Μεταβαίνειν εἰς τὴν ἐργασίαν του, δὲν ἀρχίζει αὐτὴν ἐγκαίρως, διὰ νὰ εἴπῃ νέα. Διακόπτει τὴν ἐργασίαν του, ἵνα κοινολογήσῃ σκάνδαλα. Διαδεδαίωται αὐτὰ προσάγων μάρτυρας ἢ τράπου-
πους ἀνεξελέγκτους. Εἶναι πάντοτε καλῶς πληροφωρημένος. Δι' ὃ φαίνεται ὡς νὰ λέγῃ μέρος τῶν ὧσων γνωρίζει. Κοινολογεῖ μυστικά. — γ') Διηγείται ἐν περιπάτῳ περὶ τῶν ἀντιπαρερχομένων εἴτε οἰκογενειακῶς μυστικά αὐτῶν εἴτε παραπτώματα· εἴτε συγκυρίας, τὰς ὁποίας ἀνέγει εἰς σοβαρὰ παραδείγματα ἐθελονακίας. — δ') Ἐν ταῖς συναναστροφαῖς ἐπαναλαμβάνει τὰ αὐτὰ εἰς πολλοὺς, ἐπὶ μᾶλλον ἐπηρυθμιμένα. Ἄν κινεῖς ἀντίπῃ εἰς τὰς τερατολογίας του, διαδεδαίωται αὐτὰς λέγων ὅτι τὰς γνωρίζει ὅλη ἡ πόλις. Ἐξοργίζεται ἀπὸ τὰς ἀντιρρήσεις. Περιφρονητικῶς ὁμιλεῖ εἰς τοὺς ἄλλους περὶ τῶν δυσπιστούντων πρὸς αὐτόν.
2. Ἀμеса ἀποτελέσματα. — Τίνα σκοπὸν ἐπιδιώκει ὁ σπερμολόγος, δὲν εἶναι πάντοτε εὐνόητον. Διότι ἐν τῷ λέγει ψεῦδη, δὲν μένει ἀδολογία· διὰ νὰ διαδώσῃ σπερμολογίας, παραμελεῖ τὰς ὑποθέσεις του. Ἐπὶ τέλους ἀποβαίνει ἀξιολύπητος.

III. Ἐπίλογος. — Γενικῶς ἀποτελέσματα τῆς σπερμολογίας ἐν τῷ κοινωνίᾳ.

9. Ὁ δεισιδαίμων.

I. Εἰσαγωγή. — Τίς εἶναι. Μεταξὺ τίνων τάξεων ἀνθρώπων εὐρίσκονται ἰδίως οἱ δεισιδαίμονες.

II. Κύριον μέρος. — α') Ὅταν ἐξέρχεται ἀπὸ τὸν οἶκόν του, τί κἀκεῖναι ἀν συναντήσῃ ἱερέα, κλπ. Ἄν μεταβαίνειν εἰς κυνήγιον καὶ τῷ εὐχρηθῇ τις ἐπιτυχίαν, στενοχωρεῖται κλ. — β') Ὅταν εἶναι ὑπηρέτριον ἀφήνει τὴν ἐργασίαν τῆς τρέχουσα διὰ νὰ προφθάσῃ τὸν καλοῦντα τὴν πλῆθῃ πανούργον, ὅπως οἱ ἐν τῷ κλωθῷ λευκοὶ ποντικοὶ ἢ πτηνὰ ἀνασφύρωσιν ἐκ τῆς θήκης τὸ μαντικὸν χαρτίον κτλ. — γ') Ὁ δεισιδαίμων πιστεύει εἰς τὰς μαγείας (πῶς;), βασκανίας κλ. — δ') Τί κάμνει κατὰ τὴν ἐργασίαν του, εἰς τὰς συναναστροφάς, τὰ ταξίδια, κατ' οἶκον (διάφορα δεισιδαιμονίαι).

III. Ἐπίλογος — Ἀποτελέσματα.

10. Ὁ ἰδιότροπος.

I. Εἰσαγωγή. — Πῶς διακρίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως διὰ τῶν τρόπων ἐνδυμασίας, φυσιογνωμίας.

II. Κύριον μέρος. — Οὐδέποτε σχεδὸν εἶναι εὐχαριστημένος· θεωρεῖ ὅτι οἱ ἄλλοι τὸν παραμελοῦσι, τὸν προσβάλλουσιν· ἐὰν δὲν τὸν χαίρει τις, καθίσταται μανιώδης· ἐὰν γὰρ τις, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὴν αἰτίαν, νομίζει ὅτι περιπαίζεται. — β') Ἐν συναναστροφῇ νομίζει ὅτι ὁμιλοῦσι δι' αὐτόν, ὅτι τὸν προσδλέπουσι σκωπτικῶς κλ. Δὲν ἀνέχεται νὰ ὁμιλῶσι, νὰ ἀστεύζωνται. Δὲν δύναται νὰ προσδλέπῃ ὀρισμένα πρόσωπα διὰ φανταστικὰς αἰτίας. Ἐὰν μὴ προσκληθῇ εἰς διασκεδάσεις θεωρεῖ ἑαυτὸν προσδεχθέντα· ἐὰν προσκληθῇ εἰς γεῦμα, ζητεῖ ἄλλη θέσιν. — γ') Κατ' οἶκον τὰ φορέματά του, τὰ φαγητά, ὁ τρόπος τῆς περιποιήσεως δὲν ἀρέσκουν εἰς αὐτόν. Ἐὰν τὰ φαγητὰ δὲν εἶναι ἐγκαίρως ἑτοιμα ἢ ἀν ἡτοιμάσθησαν προῶτως, θορυβεῖ κτλ. — δ') Περιπατοῦ ὁμιλᾷ, ἐπικέφεις, ταξίδια, ἐφημερίδες κλ. δίδουσιν ἀφορμὴν στενοχωρίας.

χωριῶν εἰς αὐτόν. Εἶναι ἐνίοτε μισάνθρωπος. — Ἡ ἔχει κατὰ τρόπον γελοῖον μεγάλην περὶ ἑαυτοῦ ἰδέαν ἢ θεωρεῖ τοὺς ἄλλους ἀναξίους, κακέντρεχαις κτλ.

III. Ἐπίλογος. — Ἀποτελέσματα καὶ συμπεράσματα.

11. ὁ ἀφηρημένος.

Ἐν τῇ ἐνδυμασίᾳ, συμπεριφορᾷ, ὁμιλίᾳ, ἐργασίᾳ, φαγητῷ, ἀναπαύσει κτλ. εἶναι δυνατόν νὰ εὗρεθῶσι ποικιλώτατα χαρακτηριστικὰ τερπνά.

Σημ. Οἱ πλείστοι βεβαίως τῶν σχολικῶν χαρακτηρισμῶν, ἰδίως τῶν ἀνωτέρων τάξεων, ἀναφέρονται εἰς ποιητικὰ πρόσωπα καὶ κατὰ δευτέρον λόγον εἰς ἱστορικά (ἴδε καὶ ἀνωτ. Κεφ. Α'). Ἐνταῦθα δὲ παρέσχομεν μόνον σχέδια χαρακτηρισμῶν ἱστορικῶν προσώπων, συμφώνως πρὸς τὰ ὅποια περίπου γίνονται καὶ τὰ σχέδια χαρακτηρισμῶν ποιητικῶν προσώπων. Ἐὰν δὲ παρέσχομεν πλείονα σχέδια ἠθικῶν χαρακτήρων, ἐκμάχμεν τοῦτο, διότι ἠθελήσαμεν νὰ ὑποδοηθῶμεν καὶ τὴν ἀσκησιν περὶ τὴν εὗρεσιν εἰς τοιαύτας ἐκθέσεις ἐκ τοῦ βίου τῶν μαθητῶν, καὶ ὅχι διότι νομίζομεν ὅτι ἐξ αὐτῶν θὰ λαμβάνονται αἱ περισσότεραι ἐκθέσεις χαρακτηρισμῶν.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΥ

Περὶ φλυαροῦ.

Ὁ φλύαρος πάντοτε λέγει· ἀισθάνεται ἐσωτερικὴν, ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην νὰ ὁμιλῇ πάντοτε· ἐνῷ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἡ γλῶσσα κουράζεται ὅταν πολλὰ εἴπῃ, ἐκείνου κουράζεται ὅταν μίαν στιγμὴν σταματήσῃ. Σπεύδει ὅταν εἶναι μόνος του, στενοχωρεῖται σιωπῶν καὶ ἐπιζητεῖ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν νὰ ἀγρεύσῃ θυμῷ, ἐνῷ τὰ χεῖλη του κινούνται ψιθυρίζοντα ἀκατάληπτα. Εὕρισκει τὸν πρῶτον τυχόντα, ἀρκεῖ ὀλίγον νὰ τὸν γνωρίσῃ, καὶ μετὰ τινὰ δισταγμὸν ἀρχίζει ἡ γλῶσσά του. Καὶ ἀνώτερος του εἶναι οὗτος, ἀρκεῖ μικρά τις ἐκ μέρους τοῦ ἐνθάρρυνσις, ἵνα διανοίξῃ τὸν ἀκατάσχετον ῥοὺν τῶν λόγων του. Ἀλλοίμονον δ' εἰς τοὺς φίλους, γνωρίμους, ἢ συμπαθητάς του. Ἐὰν εὕρῃ τινὰ πορευόμενον εἰς τὴν ἐργασίαν του, τὸν παρακολουθεῖ καὶ ἀρχίζει νὰ λέγῃ· ὅλα τὰ ζητήματα κατὰ σειρὰν ἐξετάζονται· τὰ συμβάντα τῆς ἡμέρας ἐν τῷ σχολείῳ, κοινωνικὰ γεγονότα, ἐπεισόδια ἐν τῇ ἀγορᾷ, τὰ πολιτικά, αἱ συνήθεις διασκεδάσεις κτλ. Ἐὰν τὸν ἐρωτήσετε ποῖον δρόμον θὰ ἀκολουθήσῃ, ὑμεῖς δ' ἀπαντήσετε ὅτι ἄλλον θὰ λάβῃτε, δὲν πειράζει λέγει, ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον σας καὶ ἐξακολουθεῖ λέγων χωρὶς μίαν τελείαν, χωρὶς οὔτε εἰς τὰς οὔτε εἰς τὴν γλῶσσάν του νὰ παρὰσχῃ στιγμὴν ἀναψυχῆς. Εἰς τὰς οἰκογενειακὰς συναναστροφὰς διακόπτει ἀποτόμως τοὺς γονεῖς ἢ πρεσβυτέρους, διηγεῖται τὰ γεγονότα ἄλλως, μὲ τρόπον δίδοντα τροφήν εἰς τὴν πολυλογίαν, στενοχωρεῖται ὅταν ἄλλος ὁμιλῇ καί, ὅσakis δὲν δύνανται ὅλοι νὰ τὸν ἀκούσωσι, συλλαμβάνει τὸν πρῶτον τυχόντα, κάθηται πλησίον αὐτοῦ καὶ ἀρχίζει· ἂν οὗτος ἀπαλλαγῇ ὅπωςδήποτε φεύγων, κάθηται πλησίον ἄλλου καὶ ἀρχίζει νὰ τοῦ λέγῃ μυστικά· λέγει, λέγει καὶ οὕτω καθεξῆς· ἂν τρίτος τὸν διακόψῃ, ὀργίζεται καὶ διαμαρτύρεται, διότι τὸν ἐμποδίζει ὁμιλοῦντα περὶ σπουδαίων. Ἐν ᾧ φωνίζετε εἰς τὴν ἀγοράν, ἀκούετε τινὰ φιλικῶς ψαύοντα τὸν ὄμῳ σας καὶ στρέφοντες τὴν κεφαλὴν βλέπετε τὴν γελοῖαν αὐτοῦ μορφήν. Μόλις σας χαιρετίσῃ καὶ ἐρωτήσῃ

περὶ τῶν καθ' ὑμᾶς, ζητεῖ τὴν γνώμην σας περὶ τίνος οἰουδήποτε γεγονότος, ὅτι πρῶτον τοῦ ἔλθῃ εἰς τὸν νοῦν, καὶ ἔπειτα λέγει καὶ αὐτὸς τὴν ἰδικήν του· οἱ λόγοι του πίπτουν ἀλλεπαλλήλως ὡς νιφάδες χιόνος· προσπαθεῖτε νὰ φύγετε, ἀλλ' εἰς μάτην. Μεταβαίνετε ἐκ τῶν μαθημάτων κατάκοποι εἰς τὴν οἰκίαν σας τὴν μεσημβρίαν· σὰς παρακολουθεῖ, λέγων περὶ τῶν καθηγητῶν, περὶ τῶν ἐξετασθέντων μαθημάτων, σὰς συνοδεύει μέχρι τῆς θύρας, καὶ τότε μόνον ἀπαλλάττεσθε αὐτοῦ, ὅταν τις ἐκ τῶν οἰκείων ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ παράθυρον, σὰς φωνάζῃ ὅτι τὸ φαγητὸν εἶναι πρὸ πολλοῦ ἑτοιμον καὶ ὅτι σὰς περιμένουν τόσῃν ὥρᾳ δι' αὐτό. Ἐὰν βρέχεσθε καθ' ὁδόν, προτιμᾷ νὰ σὰς προφυλάξῃ διὰ τοῦ ἀλεξιδροχίου του καὶ ἐκεῖνος νὰ εἶναι ἐκτεθειμένος εἰς τὴν βροχήν, διὰ νὰ ἀκούσετε τὰ σχέδιά του περὶ τοῦ μέλλοντος, τὰς κρίσεις του περὶ τῶν συμμαθητῶν καὶ καθηγητῶν του. Καὶ τὰ μυστικά καὶ τὰ φανερά, καὶ κοινωνικά καὶ οἰκογενειακά γεγονότα καὶ σκάνδαλα εἶναι ὑποκείμενον τῆς ὁμιλίας του. Εἶναι ἱκανὸς ὅλα τὰ οἰκογενειακά του νὰ διηγηθῇ εἰς τὸν κόσμον, ὑπὸ τύπον αὐστηρᾶς πάντοτε ἐχεμυθίας· κοινολογεῖ σκάνδαλα λίαν ἐμπιστευτικῶς εἰς ὅλους. Εἶναι ἱκανὸς νὰ πλάττῃ λόγους, νὰ διαπλάτνῃ τὴν ὁμιλίαν του, ἐφευρίσκων λεπτομερείας, ἀδιάφορον ἂν τὰ τοιαῦτα δύνανται νὰ προσβάλωσιν ἀνθρώπους ἢ εἶναι εὐκόλον νὰ ἀνακαλυφθῇ ὅτι λέγει ψεύματα. Οἱ λόγοι του δὲν ἔχουν καμμίαν συνοχήν, εἶναι πλήρεις ἀνοησιῶν, ὑπερβολῶν, ψευδῶν, ἀσυναρτησιῶν. Ὅταν ἀπαλλαγῇτε αὐτοῦ, νομίζετε ὅτι ἀνανήψετε ἀπὸ τῆς ἐπηρείας ναρκωτικοῦ· εἶναι δὲ δύσκολον νὰ ἐνθυμηθῇτε περὶ τίνος σὰς ἔλεγεν.

Διὰ τοῦτο ἅμα τὸν ἴδῃτε, σπεύδετε ν' ἀπομακρυνθῇτε, ν' ἀκοφύγετε τὴν συνάντησιν αὐτοῦ, ὡς νὰ ἔφερε τὸ μικρόδιον μολυσματικῆς νόσου. Πάντες ἀπομακρύνονται τοῦ φλυαροῦ· ἂν εἶναι συναναστροφή, ἐντὸς ὀλίγου σχηματίζεται κενὸν πέριξ αὐτοῦ· ὅταν εἶναι διάλειμμα, οἱ ὅμιλοι, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται, τάχιστα διαλύονται· ὁ δὲ τρόπος, μὲ τὸν ὅποιον ἕκαστος ἀπομακρύνεται ἀπὸ αὐτόν, εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐπιμονήν, μὲ τὴν ὁποίαν αὐτὸς θέλει νὰ γίνῃ σύντροφος τῶν ἄλλων. Ὅθεν ἐπὶ τέλους ὁ φλύαρος μένει μόνος, προσβάλλεται καὶ γίνεταί το ἀντικείμενον τῆς περιφρονήσεως τῶν συμμαθητῶν καὶ τοῦ χλευασμοῦ πάντων.

Ε' ΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Τὰ περὶ ἐπιστολῶν παραγγέλματα εἶναι :

Α'—Γενικά, ἀφορῶντα πάσας τὰς ἐπιστολάς. Β'—Τὰ ἀφορῶντα τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἐπιστολῶν.

Τὰ γενικά παραγγέλματα ἀναφέρονται: 1) εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς· 2) εἰς τὸ λεκτικὸν αὐτῆς· 3) εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς συνηθείας καθιερωθέντας τύπους, ἥτοι εἰς τὴν ἐθιμοταξίαν τῆς ἐπιστολῆς, καὶ 4) εἰς τὰς ἀπαντήσεις.

Ἐπειδὴ δὲ αἱ σχολικαὶ ἐπιστολαὶ εἶναι προάσκησις τῶν ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ ἐπιστολῶν, ἐν τοῖς ἐπομένοις θὰ ζητήσωμεν νὰ παρασχωμεν καὶ τὰ διὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἀναγκασιότατα παραγγέλματα. Ταῦτα δὲ ὁ διδάσκων θὰ καταστήσῃ γνωστὰ εἰς τοὺς μαθητὰς κατὰ τὴν προπαρασκευὴν ἢ τὴν διόρθωσιν τῶν σχολικῶν ἐπιστολῶν.

1. Τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν.

Ἡ ἐπιστολὴ καλεῖται ἢ διὰ γραπτοῦ λόγου ἀνακοίνωσις τῶν διανοημάτων μας πρὸς πρόσωπόν τι εὐρισκόμενον μακρὰν ἡμῶν.

Διὰ τῆς ἐπιστολῆς καθιστῶμεν εἰς τοὺς ἀπόντας γνωστὰ ἐκεῖνα, τὰ τὰ ὅποια θὰ ἀνηγγέλλομεν εἰς αὐτοὺς, ἂν ἦσαν παρόντες. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπιστολὴ ὑπὸ τινα ἔποψιν ὁμοιάζει πρὸς τὸν διάλογον, ἀφ' οὗ ἐν μέρει ἀναπληροῖ αὐτόν.

Εὐνόητον ὅμως εἶναι ὅτι ἀπαιτεῖται, ἵνα ἡ ἐπιστολὴ εἶναι περισσότερον ἐπιμελεημένη τοῦ ἀπὸ στόματος διαλόγου, διότι οἱ μὲν λόγοι ἵπτανται, τὰ δὲ γεγραμμένα μένουσιν. Ἐκτὸς δὲ τούτου, εἰς μὲν τὸν ἀπὸ στόματος διάλογον δυνάμεθα νὰ διορθώσωμεν τὰ σφάλματα ἡμῶν, εἰς δὲ τὴν ἐπιστολὴν τὸ τοιοῦτον δὲν δύναται νὰ γίνῃ. Διὰ τοῦτο ὅταν πρόκειται νὰ συνθέσωμεν ἐπιστολὴν ἐπιβάλλεται:

α') Ἡ πρόνοια.—Προτοῦ ἀναλάβωμεν τὴν γραφίδα, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ζυγοστατήσωμεν ἐκεῖνα, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γράψωμεν ἢ σπουδῇ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡδύνατο νὰ μᾶς παρασύρῃ εἰς τὸ νὰ εἰπωμεν ἀπερισκεψίαν τινά· νὰ ἀναγράψωμεν πράγματα, τὰ ὅποια δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναφέρωμεν· οἷον μυστικόν, τὸ ὁποῖον τοιοῦτοτρόπως διαδίδομεν, ἢ ψευδῇ διάδοσιν ἢ καὶ λόγον, ὅστις δυνατόν νὰ προσβάλλῃ τὸν φίλον μας· τέλος δὲ καὶ ἀδιακρισίαν, ἥτις δύναται νὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ τὴν ὑποστήριξιν φίλου τινός. Διὰ τοῦτο οὐδέποτε πρέπει νὰ ἐπιχειρῶμεν νὰ γράψωμεν ἐπιστολὴν, ὅταν κατεχόμεθα ὑπὸ ὀργῆς, παραφορᾶς ἢ ἐν γένει ὑπὸ οἰουδήποτε σφοδροῦ ψυχικοῦ πάθους.

β') Ἡ σύνεσις κατὰ τὴν σύνθεσιν τῆς ἐπιστολῆς ἐπιβάλλει, ὅπως αὕτη μὴ περιέχῃ τίποτε, τὸ ὁποῖον νὰ δύναται ἔστω καὶ πόρρωθεν νὰ προσβάλλῃ οἰονδήποτε. Διὰ τοῦτο πρέπει ν' ἀποφεύγωνται τὰ σκώμματα, οἱ χλευασμοὶ καὶ τὰ δηκτικὰ ἀνέκδοτα, ὅταν καθ' οἰονδήποτε τρόπον προσβάλλωσι τὴν ὑπόληψιν ἄλλου. Δὲν πρέπει νὰ ἀστειεύεται τις εἰς βάρος του πλησίον, ἵνα δῇθεν καταστήσῃ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν τὴν ἐπιστολὴν.

Ἡ σύνεσις δὲ αὕτη ἐπιβάλλεται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συμφέροντος τοῦ γράφοντος τὴν ἐπιστολὴν. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἡ φιλία μας μετὰ τοῦ προσώπου, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθυνόμεθα, θὰ διαρκέσῃ ἐπὶ μακρόν· Ἐξ ἄλλου πᾶσα ἐπιστολὴ, ἐξ οἰασδήποτε αἰτίας δυνατόν νὰ μὴ διατηρηθῇ μυστικῇ. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπιστολὴ πρέπει νὰ μὴ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ δυσαρεστηθῇ τις ἐκ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς.

γ') Τὸ πρέπον.—Ἀπαραίτητος τῆς ἐπιστολῆς ἀρετὴ εἶναι τὸ πρέπον. Ἵνα δὲ ἐπιτύχωμεν εἰς τοῦτο, πρέπει νὰ σκεφθῶμεν τὴν θέσιν τοῦ προσώπου πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθυνόμεθα, τὴν ἡλικίαν, τὸν χαρακτῆρά του καὶ τὴν σχέσιν του πρὸς ἡμᾶς. Διότι ἄλλως ἀπαιτεῖται νὰ γράψωμεν πρὸς ἄνθρωπον αὐστηρόν καὶ βαρὺν καὶ ἄλλως πρὸς νέον πλήρη, φαιδρότητος· ἄλλως πρὸς προστάτην ἡμῶν καὶ ἄλλως πρὸς συμμαθητήν· ἄλλως πρὸς φίλον ἡμῶν καὶ ἄλλως πρὸς ἄγνωστον· ἄλλως πρὸς ἀργὸν καὶ ἄλλως πρὸς ἔχοντα πολλὰς ἀσχολίας· οὐδὲν δὲ γελοιότερον μαθητοῦ, ὅστις θὰ ἔδιδε συμβουλὰς εἰς ἀνωτέρους του ἢ προβεβηκότας τὴν ἡλικίαν.

Τὸ πρέπον δὲ ἀπαιτεῖ προσέτι, ὅπως προτοῦ γράψωμεν τὴν ἐπιστο-

λήν, ἐξετάσωμεν τὴν ἐν τῷ παρόντι κατάστασιν καὶ τὴν ψυχικὴν διάθεσιν ἐκείνου, πρὸς τὸν ὁποῖον γράφομεν. Ὅταν οὗτος εἶναι πλήρης εὐτυχίας, πρέπει νὰ συνευφραινώμεθα μετ' αὐτοῦ· ἐὰν δὲ περιέλεσεν εἰς δυστυχίαν, πρέπει τότε νὰ φαινώμεθα συμπάσχοντες, διὰ νὰ καταπραυνώμεν τὰς λύπας του. Ὅταν δὲ ἀγνοῶμεν, ἐὰν ὁ φίλος μας θὰ εἶναι εὐθυμος ἢ δύσθυμος ὅταν θὰ ἀναγινώσῃ τὴν ἐπιστολὴν, δὲν πρέπει νὰ συνθέσωμεν αὐτὴν οὔτε πολὺ φαιδρὰν οὔτε πολὺ σκυθρωπήν, ἵνα μὴ εὐρίσκεται αὕτη εἰς ἀπότομον ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ διάθεσιν.

Ὅταν γράφομεν πρὸς φίλον περὶ πράγματος ἐνδιαφέροντος, πρέπει νὰ ἐκλέξωμεν τὴν κατάλληλον περίστασιν. Ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν χάριν τινά, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀνεύρωμεν τὴν προσφορωτάτην στιγμήν· ἐὰν θέλωμεν νὰ παρηγορήσωμεν τινά, δὲν πρέπει νὰ περιμένωμεν τὴν ἐλαύριον. Ἐὰν θέλωμεν νὰ δώσωμεν συμβουλὴν, δὲν πρέπει νὰ περιμένωμεν τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ὁ φίλος ἡμῶν ὑπὸ τῆς εὐτυχίας ἔχει καταστή ἀλαζονικός.

Ἐν τέλει γράφοντες πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν πᾶσαν ὑπερβολὴν καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἐκδηλώσεις τῆς φιλίας ἢ τοῦ σεβασμοῦ. Ἐὰν τις γράφῃ καθιστᾷ λίαν ἐπαισθητὴν τὴν ὑπεροχὴν του ἀπέναντι ἐκείνου πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνει τὴν ἐπιστολὴν, τότε ἀποβαίνει προσβλητικός. Ἐὰν δὲ κατώτερος ταπεινοῦται πολὺ ἐν τῇ ἐπιστολῇ, τότε ἐξευτελίζεται ἀπέναντι τοῦ ἀνωτέρου του. Ἐὰν δὲ ζητῇ τις μετὰ τόλμης τι, φαίνεται ὡς ἄνθρωπος ἔχων πολὺ μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς ἑαυτόν· ἐὰν δὲ τοῦναντίον μετὰ μεγάλης συστολῆς, φαίνεται ὡς δυσπιστῶν εἰς ἑαυτόν.

Αἱ σχολικαὶ ἐπιστολαί.—Συνήθως αἱ ἐπιστολαὶ τῶν μαθητῶν ἔχουσι τι τὸ προσποιητόν· πρῶτον διότι δὲν ἀπευθύνονται εἰς πραγματικὰ πρόσωπα, δὲν εἶναι πραγματικαὶ ἐπιστολαί· δεύτερον διότι ἂν εἴπωμεν εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ γράψωσι πραγματικὰς ἐπιστολάς, διαστᾶν οὗτοι νὰ ἐκθέσωσι τὰ καθ' ἑαυτοὺς εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ συμμαθητὰς των (ἴδε ἄνωτ. σ. 26). Ἐξ ἄλλου ἂν ἕκαστος τῶν μαθητῶν ἔγραφε τὰς ἰδίαις του ἐντυπώσεις πρὸς γνωστὸν πρόσωπον, ὅπερ θὰ ἦτο διάφορον δι' ἕκαστον μαθητὴν, τότε αἱ ἐπιστολαὶ τῶν μαθητῶν θὰ ἦσαν ἐντελῶς διάφοροι πρὸς ἀλλήλας, καὶ πολλοὶ τῶν διδασκόντων θὰ ἐδυσκολεύοντο νὰ διορθώσωσι ταύτας καὶ προβῶσιν εἰς κοινὴν συζήτησιν τῶν σφαλμάτων. Διὰ τοῦτο τινες προτείνουσιν ὡς θέματα τῶν ἐπιστολῶν τῶν μαθητῶν των, θέματα ἱστορικά, ἠθικά, ἐπιστημονικά. Οὐδὲν τούτου ἀτοπώτερον. Διότι τὴν ἐπιστολὴν δὲν καθιστᾷ πραγματικῶς τοιαύτην μόνη ἡ προσφώνησις καὶ ἡ μορφὴ, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὸ περιεχόμενον καὶ ἔπειτα τὸ λεκτικόν. Βεβαίως θὰ δοθῶσι θέματα ἐπιστολῶν κοινά, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι τοιαῦτα, ὥστε νὰ ἐνδιαφέρωσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὅλους τοὺς μαθητὰς. Μόνον τὸ πρόσωπον πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθύνεται ἡ ἐπιστολή, δὲν πρέπει ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ εἶναι τὸ αὐτό. Ἀλλὰ καὶ τὸ περιεχόμενον φιλικῆς τιнос ἐπιστολῆς δυνατόν νὰ ἀφελῇ εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ μαθητοῦ· τότε αἱ κοιναὶ παρατηρήσεις, ἰδίως τῆς μορφῆς, θὰ ἐκτίθενται εἰς ἐπὶ ἡκούον ὄλων, τοῦ δὲ περιεχομένου ὅσαι εἶναι ὅλως προσωπικῆς φύσεως θὰ γράφονται ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ ἐν τῷ περιθωρίῳ τοῦ τετραδίου τῶν ἐκθέσεων.

2. Τὸ λεκτικὸν τῶν ἐπιστολῶν.

Ἀφ' οὗ ἡ ἐπιστολὴ εἶναι διάλογος προσώπων εὐρισκομένων μακρὰν ἀλλήλων, εἶναι εὐνόητον ὅτι πρέπει νὰ ἔχη τὰς ἀρετὰς τοῦ διαλόγου, δηλ. τὴν φυσικότητα καὶ τὴν ἀπλότητα· διὰ τοῦτο καὶ τὸ λεκτικὸν τῆς ἐπιστολῆς ἀνάγκη νὰ εἶναι ἀπέρριπτον, φυσικόν, ἀβίαστον· ἦτοι ὁ ἐπιστολικὸς χαρακτήρ νὰ μὴ εἶναι διάφορος τοῦ λεγομένου ἰσχνοῦ ἢ ἀφελοῦς χαρακτήρος τοῦ λόγου.

Ἡ διατύπωσις τῆς ἐπιστολῆς διὰ λόγου πρέπει νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἀποτυπώσῃ τὸν ψυχικὸν χαρακτήρα τοῦ γράφοντος· τὸ δὲ λεκτικὸν τῶν παιδῶν πρέπει νὰ ἀριόξῃ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν διάθεσιν τῶν οὐτε τῶν ἐνηλίκων τὸ λεκτικὸν πρέπει οὕτως ν' ἀπομιμῶνται, ὅπως δὲν ἀπομιμῶνται τὴν ἀντίληψιν καὶ τὰς σκέψεις, οὐτε ἡμεῖς πρέπει νὰ τοὺς ἐξαναγκάζωμεν εἰς τοῦτο ἐν παντὶ μὲν εἶδει ἐκθέσεων, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς· τοῦναντίον πρέπει τὴν φυσικότητα αὐτῶν νὰ ἐπιζητῶμεν τοιαύτην, ὥστε πρὸς τὴν ἀτομικότητα τῶν παιδῶν νὰ πλησιάσῃ· «πλείστον ἔχεται τὸ ἠθικόν ἢ ἐπιστολὴ, ὥσπερ καὶ ὁ διάλογος»· σχεδὸν γὰρ εἰκόνα ἕκαστος τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς γράφει τὴν ἐπιστολήν· καὶ ἔστι μὲν καὶ ἐξ ἄλλου λόγου παντὸς ἰδεῖν τὸ ἦθος τοῦ γράφοντος, ἐξ οὐδενὸς δὲ οὕτως, ὡς ἐπιστολῆς (Δημητρίου. Περὶ ἐρμηνείας).

Εὐνόητον δὲ ἐκ τούτων εἶναι ὅτι ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται τὰ τολμηρὰ τοῦ λόγου σχήματα καὶ τὰ κοσμήματα ἐν γένει τοῦ λόγου, τὰ προδίδοντα ἐπιμελελημένην ἐπεξεργασίαν. Δὲν λέγεται ὅτι ταῦτα πρέπει ὅλως νὰ ἐξορισθῶσιν· ἀλλὰ τὸ πομπώδες, τὸ ἀφύσικον εἶναι ἀξιοκατάκριτον ἐν αὐταῖς. Καὶ αἱ περίοδοι δὲ δὲν πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ἐκτεταμέναι, διότι τότε ἀποβάλλει ἡ ἐπιστολὴ τὴν ζωρότητα αὐτῆς καὶ ἀπλότητα· («καὶ τῇ συντάξει λελύσθω μᾶλλον» γελοῖον γὰρ περιοδεύειν». Δημητρ. ἐνθα ἀνωτέρω).

Ἐπιζητοῦντες δὲ τὴν ἀπλότητα, δὲν νοοῦμεν ὅτι πρέπει νὰ καταναλώμεν εἰς ἀπρεπεῖς ἐκφράσεις καὶ ταπεινότητας. Τρόποι ἐκφράσεως μὴ ἐπιτρεπόμενοι εἰς ἀξίαν λόγου συνανατροφὴν, πολὺ ὀλιγώτερον ἐπιτρέπονται εἰς τὴν ἐπιστολήν.

Ἄλλ' ὁ ἐπιστολικὸς χαρακτήρ δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἐπιστολῶν, ὥς θ' ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις· π.χ. ἐν ταῖς φιλικαῖς εἶναι διάφορος ἀπὸ τὸν τῶν δικαιολογητικῶν· ἰδίως δὲ ἀπαιτεῖται νὰ καταβάλλωμεν προσοχὴν πολλήν περὶ τὸ πρέπον αὐτῶν εἰς τὰς συλλυπητηφίους ἐπιστολάς.

Ἐὰν δὲ εἰς πᾶν εἶδος τῶν ἐκθέσεων ἀπαιτῆται ἡ ἀκρίβεια, εἰς τὴν ἐπιστολήν ὄχι μόνον εἶναι ἀπαραίτητος ἀλλὰ καὶ ὑποχρεωτική. Αἱ ἀμφιβολοὶ καὶ διαφορούμεναι φράσεις, τὰ πολλαπλὰ ἐπίθετα, τὰ συνώνυμα, αἱ παρενθέσεις ἐμποιοῦσι κακὴν ἐντύπωσιν ἀπαντῶμεναι ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς.

Καὶ ἡ συντομία εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐπιστολῶν εἶναι ἀρετὴ καταδηλοῦσα τὴν εὐγένειαν ἡμῶν, νὰ μὴ θέλωμεν νὰ καταχρασθῶμεν τὸν χρόνον τοῦ ἄλλου. Ἄλλ' ὑπὸ δύο ὅροις· πρῶτον ὅτι δὲν πρέπει ἡ συντομία νὰ καταστῇ εἰς ξηρότητα τῆς ἐκφράσεως, ἀποδιώκουσα τὴν φυσικότητα, ἀφ' οὗ καὶ μικρὰ ἀνέκδοτα καὶ τινες κατὰλληλοι εὐφρολογαί, χωρὶς νὰ προδίδωσιν ἐπίδειξιν πνεύματος, ἐπιτρέπονται εἰς αὐτάς· δευτέρον ὅτι ἐπιζητοῦντες νὰ ἐκφράσωμεν δι' ὀλιγωτέρων λέξεων,

ὅσα ἔχομεν κατὰ νοῦν, πρέπει νὰ προσέχωμεν νὰ μὴ παραβλάψωμεν τούτων τὴν σαφήνειαν τῆς ἐπιστολῆς.

Ἡ συντομία ἐπιβάλλει νὰ εἰσερχώμεθα ἀμέσως εἰς τὸ θέμα τῆς ἐπιστολῆς. Οὔτε προοίμια, οὔτε πρόλογοι δὲν χρειάζονται εἰς αὐτὴν (ὡς τὰ τετριμμένα «πρῶτον ἐρωτῶ περὶ τῆς ποθητῆς μου ὑγείας σου κτλ.»). Ὅλαι δὲ αἱ προφυλάξεις καὶ προδιορθώσεις εἶναι ἐνοχλητικαὶ ἐκτὸς εἰδικῶν τινῶν περιπτώσεων· π. χ. ἐν δικαιολογητικαῖς ἐπιστολαῖς ἢ ὅταν πρόκειται νὰ ἀναγγεῖλωμεν λυπηρόν τι. Τόσον δὲ περὶ σότερον ἐπιβάλλεται ἡ συντομία αὕτη, καθ' ὅσον καὶ διὰ τὸν ἀναγνώσκοντα τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον εἶναι νὰ μάθῃ τὸν λόγον τῆς ἐπιστολῆς. Ὅταν δὲ ὁρμώμεθα ἀπὸ τῆς ἀφορμῆς τῆς ἐπιστολῆς, ὅταν λαμβάνοντες τὴν γραφίδα ἀποτείνωμεν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας πρῶτον τὴν ἐρώτησιν, διατί γράφομεν, ὅταν διατυπώνωμεν πρῶτον τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν, τί μᾶς παρεκίνησε νὰ γράψωμεν, τὰ ἄλλα ἔρχονται φυσικῶς.

Πρὸς ἐπιτηχίαν δὲ ὅλων τῶν ἀρετῶν τούτων πρέπει πρῶτον νὰ γίνεται τὸ σχέδιον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ κατατάσσονται κατὰ τὴν ἀρίστην οὐσίαν σειρὰν τὰ διάφορα μέρη καὶ διανοήματα ἐν τῇ ἐπιστολῇ· μετὰ ταῦτα νὰ γίνεται ἡ ἀνάπτυξις. Οἱ παῖδες πρέπει νὰ συνηθίσωσιν ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας νὰ γράφωσι πρῶτον ἐν προχείρῳ τὰς ἐπιστολάς καὶ ἔπειτα μετὰ προσοχῆς νὰ ἀντιγράψωσιν αὐτάς. Βεβαίως εἶναι προτιμότερον νὰ διαφαίνεται ἐργασία τις καὶ τέχνη εἰς τὰς ἐπιστολάς ἢ νὰ ἐννιπάρχωσιν ἐν αὐταῖς ἀσαφεῖς φράσεις, συντακτικὰ ἢ γραμματικὰ σφάλματα, μακρολογίαι καὶ ἐπαναλήψεις. Πρέπει οἱ παῖδες ὅχι μόνον νὰ κατανοήσωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ συνηθίσωσιν εἰς τὴν κοινωνικὴν ἀπάντησιν, κατὰ τὴν ὁποίαν διόλου δὲν ἐπιτρέπονται εἰς τὰς ἐπιστολάς οὔτε προσθῆκαι, οὔτε διαγραφαί, οὔτε κηλίδες μελάνης, οὔτε ἀποξύσεις. Καὶ μετὰ τὴν ἀντιγραφὴν δὲ εἶναι μεγίστη ἀμέλεια νὰ μὴ ἐπαναγινώσκειται ἡ ἐπιστολή, ἵνα διορθωθῇ πᾶν ἐκ παραδρομῆς σφάλμα.

3. Ἡ ἐθιμοταξία τῶν ἐπιστολῶν.

Ἡ ἐθιμοταξία τῶν ἐπιστολῶν περιλαμβάνει τοὺς ὑπὸ τῆς συνηθείας καθιερωθέντας τύπους, πρῶτον περὶ τὸ χρησιμοποιοῦμενον ὕλικόν, δεύτερον περὶ τὸ ἔξωτερικόν αὐτῶν σχῆμα καὶ τρίτον περὶ τὴν διατάξιν αὐτῶν.

Ἄν δὲ καὶ ἡ ἐθιμοταξία τῶν ἐπιστολῶν ἡπλοποιήθη ἤδη ἐν πολλοῖς ἐν τούτοις δὲν πρέπει ἐντελῶς νὰ παραμελῇται. Αὕτη χρησιμεύει ἐν καὶ ἔξωτερικῶς καταδηλοῖ τὰ συναισθήματα τοῦ σεβασμοῦ, εὐγνωμοσύνης καὶ ἐν γένει εὐπρεποῦς συμπεριφορᾶς, ἥτις δὲν δύναται νὰ ἐλλείπῃ ἀπὸ παντὸς καλῶς ἀνατεθραμμένου μέλους τῆς κοινωνίας. Ἡ δὲ θὰ ἐξετάσωμεν ἐν τοῖς καθ' ἑκάστον τὰ τῆς ἐθιμοταξίας ταύτης.

1. Τὸ ὕλικόν τῶν ἐπιστολῶν. — α') Ὁ χάρτης τῶν ἐπιστολῶν εἶναι εἰδικός· οὐδαμῶς ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις κοινῶν χαρτῶν.

Τοῦ ἐπιστολικοῦ χαρτοῦ ὑπάρχουσι συνήθως δύο μεγέθη ἢ σχήματα· τὸ μικρὸν καὶ τὸ μέγα.

Εἰς τὰς συνήθεις ἐπιστολάς χρησιμοποιεῖται τὸ μικρὸν σχῆμα. Αἱ αἰτητικαί, αἱ εὐχαριστήριαι, ἰδίως ὅταν ἀποστέλλονται εἰς ἀρχάς, ἐν γένει αἱ εἰς σπουδαιότερα πρόσωπα ἀποστελλόμεναι ἐπιστολαὶ προσέτι δὲ καὶ αἱ ἔμπορικαί, γράφονται ἐπὶ χαρτοῦ μεγάλου σχήματος.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ χάρτης πρέπει νὰ εἶναι καθαρός, ἄνευ πτυχῶν καὶ γραμμῶν, λευκὸς καὶ εἰς διπλοῦν φύλλον· μόνον εἰς ἐμπορικὰς μετ' ἐντύπων ἐπικεφαλίδων ἐπιστολὰς χρησιμοποιεῖται χάρτης μὲ ἓν φύλλον.

β') Συνήθως αἱ ἐπιστολαὶ γράφονται διὰ μαύρης μελάνης· ἡ κναιὴ μελάνη δὲν χρησιμοποιεῖται.

γ') Ὁ φάκελλος πρέπει νὰ εἶναι λευκὸς καὶ μετροῦν σχήματος, ἀνάλογος πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ χάρτου τῆς ἐπιστολῆς, ὥστε οὗτος νὰ διπλώνεται εἰς δύο μέρη ἢ εἰς τέσσαρα καὶ ὄχι κατ' ἄλλον τρόπον. Οἱ μικροὶ καὶ οἱ πολὺ μεγάλοι φάκελλοι χρησιμοποιοῦνται εἰς εἰδικὰς περιπτώσεις· χρωματιστοὶ τοιοῦτοι μόνον εἰς ἐμπορικὰς ἐπιστολὰς χρησιμοποιοῦνται ἢ εἰς ἐγκυκλίους. Τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων ὑπάρχει συνήθως ἴδιος τύπος φακέλλων.

2. Τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα.—Τὸ πρῶτον ζήτημα εἶναι τὸ τοῦ περιθωρίου. Πᾶσα ἐπιστολὴ πρέπει νὰ φέρῃ περιθώριον· μόνον μεταξὺ οἰκείων καὶ στενῶν φίλων δυνατόν νὰ μὴ προσέξῃ τις εἰς τοῦτο. Εἰς πᾶσαν ἄλλην περίστασιν τὸ περιθώριον πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀξίωμα τῶν προσώπων καὶ τὸν βαθμὸν τῆς ὑπεροχῆς αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς ἡμᾶς. Ἐν χάρτῃ μικροῦ μὲν σχήματος ἔχει τοῦτο πλάτος περίπου δακτύλου, μεγάλου δὲ σχήματος ἔχει πλάτος 2—3 δακτύλων.

Διὰ νὰ εἶναι τὸ περιθώριον ἴσον, δὲν πρέπει νὰ διπλώνεται ὁ χάρτης ἐν τούτοις ὅμως δὲν ἀρμόζει αἱ γραμμαὶ νὰ παρουσιάσωσιν ἀρρυθμίαν ἐν ἀρχῇ.

Ἡ προσφώνησις γράφεται πάντοτε ἐν ἰδιαιτέρᾳ σειρᾷ μεμονωμένῃ· ἀρχόμεθα ἓνα ἢ δύο δακτύλους μᾶλλον δεξιᾷ τῶν λοιπῶν γραμμῶν καὶ μετὰ τὴν προσφώνησιν ἀφήνωμεν συνήθως μίαν γραμμὴν κενήν.

Ὅταν γράφωμεν εἰς διακεκριμένα πρόσωπα, ἡ προσφώνησις τίθεται εἰς τὸ τέταρτον ἀπὸ τὸ ἄνω μέρος τοῦ φύλλον καὶ ὀλίγον δεξιώτερον, δηλαδὴ εἰς τὸ τρίτον τῆς συνήθους γραμμῆς. Ἡ προσφώνησις γράφεται τότε διὰ γραμμάτων σαφῶς διακρινομένων, ἡ δὲ ἐπιστολὴ ἀρχεται δύο ἢ τρεῖς σειρὰς κατωτέρω, σχεδὸν ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς σελίδος.

Ἐὰν ἡ ἐπιστολὴ εἶναι πολὺ βραχεῖα καὶ δύναται νὰ περιληφθῇ εἰς τὴν πρώτην σελίδα, πρέπει νὰ ὑπολογισθῶσι τὰ διαστήματα καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ περισταλῶσιν ὀλίγον, ὥστε ἡ ὑπογραφή νὰ μὴ τεθῇ εἰς τὴν ἔσχατιάν τῆς σελίδος.

Ἐὰν δὲ πρέπη νὰ στρέψωμεν τὴν σελίδα, πρέπει νὰ ἀφήσωμεν κενὰς δύο ἢ τρεῖς γραμμάς ἐν τέλει τῆς πρώτης σελίδος καὶ ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς δευτέρας πρέπει νὰ ἀφήσωμεν τὸ αὐτὸ διάστημα.

Περὶ τὸν δὲ νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ὅταν εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴν κάμνωμεν λόγον περὶ διαφόρων πραγμάτων, πρέπει νὰ ἀρχίζωμεν ἐκάστοτε ἀπὸ νέας σειρᾶς.

3. Ἡ διατύπωσις τῆς ἐπιστολῆς.—Ἡ ἐπιστολὴ περιλαμβάνει τὴν ἡμερομηνίαν, τὴν προσφώνησιν, τὸ κύριον μέρος καὶ τὴν τελικὴν φιλοφρόνησιν μετὰ τῆς ὑπογραφῆς.

α') Ἡ ἡμερομηνία τῆς ἐπιστολῆς περιλαμβάνουσα τὸν τόπον τῆς προελεύσεως (π.χ. «Ἐν Ἀθῆναις κλ.» τὸ «Ἀθῆναι» εἶναι ἐσφαλμένον), τὴν ἡμέραν τοῦ μηνὸς καὶ τὸ ἐτος ἄνευ βραχυλογιῶν (οἷον 8[5]21), αἱτινες προδίδουσιν ἑλλειψιν ἐκτιμήσεως πρὸς τὸ πρόσωπον πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθυνόμεθα, γράφεται συνήθως εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς πρώτης σελί-

δοι. Ὅταν ὁμῶς ἀπευθυνόμεθα εἰς ὑψηλότερα πρόσωπα ἢ εἰς ἐπιστολὰς ἐξ εὐγενείας ἐπιβεβλημένας, προτιμότερον εἶναι νὰ τίθεται ἡ ἡμερομηνία εἰς τὸ τέλος, πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς ἐπιστολῆς.

β') Ἡ προσφώνησις. — Ὅταν εἰς φιλικὰς ἐπιστολὰς ἀποτεινώμεθα εἰς πολὺ γνωστοὺς, προσφωνοῦμεν αὐτοὺς διὰ τοῦ: Φίλτατε, Ἀγαπητὲ φίλε μετὰ τοῦ κυρίου ὀνόματος τοῦ προσώπου, πρὸς τὸ ὁποῖον γράφομεν, ἢ διὰ τοῦ: Σεβαστὲ φίλε, ὅταν ἀποτεινώμεθα πρὸς φίλους πρεσβυτέρους ἡμῶν ἢ πρὸς τοὺς ὁποίους αἰσθανόμεθα σεβασμόν. — Τὸν πατέρα προσφωνοῦμεν διὰ τοῦ: Σεβαστὲ πάτερ, τοὺς ἀδελφοὺς διὰ οἰκείων φράσεων. — Ἀν ἀποτεινώμεθα εἰς πρόσωπα ἄγνωστα ἢ ὀλίγον γνωστά, διὰ τοῦ Κύριε ἀπλῶς ἢ καλύτερον: Ἀξιότιμε Κύριε. — Εἰς κυρίαν σεβαστήν διὰ τοῦ: Ἐρίτιμος Κυρία. — Ἀν τὰ πρόσωπα ταῦτα ἔχωσιν ἀξίωμα τι, προσθέτομεν τοῦτο καὶ μάλιστα ἂν τὸ θέμα τῆς ἐπιστολῆς ἔχη σχέσιν πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦτο· π.χ. Κύριε Ὑπουργέ· — Κύριε Στρατηγέ· — Κύριε Δήμαρχε. — Τὸν βασιλέα προσφωνοῦμεν διὰ τοῦ: Μεγαλειότατε. — Τοὺς πρίγκιπας διὰ τοῦ: Ὑψηλότητε. — Τὰ διπλωματικὰ πρόσωπα διὰ τοῦ: Ἐξοχώτατε. — Τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχη διὰ τοῦ: Παναγιώτατε· τοὺς δὲ λοιποὺς πατριάρχας διὰ τοῦ: Μακαριώτατε. Τοὺς μητροπολίτας, ἐὰν εἶναι συνοδικοί, διὰ τοῦ: Σεβασμιώτατε, εἰ δὲ μὴ διὰ τοῦ: Πανιερώτατε. Τοὺς ἐπισκόπους διὰ τοῦ: Θεοφιλέστατε, τοὺς ἀρχιεπισκόπους διὰ τοῦ: Πανοσιολογιώτατε, τοὺς ἱερεῖς διὰ τοῦ: Αἰδεσιμώτατε, τοὺς ἱεροδιακόνους διὰ τοῦ: Ἱερολογιώτατε. Τοὺς δὲ ἀσχολουμένους εἰς τὰ γράμματα διὰ τοῦ: Ἐλλόγιμε Κύριε.

Σημ. Εἰς ἐμπορικὰς ἐπιστολὰς ἢ ἄλλας συνεπαγομένης χρηματικὰς ὑποχρεώσεις ἢ ἀπαλλαγὰς ἀπὸ τούτων, τίθεται ἐν τῇ προσφωνήσει μετὰ τὴν φράσιν Κύριε ἢ Ἀξιότιμε Κύριε τὸ ὄνομα καὶ ἐπώνυμον ἐκείνου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνεται ἡ ἐπιστολή· εἰς δὲ τὸ δεξιὸν μέρος τῆς ἐπομένης σειρᾶς τίθεται ὁ τόπος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνεται ἡ ἐπιστολή καὶ κατοικεῖ ὁ παραλήπτης αὐτῆς· π. χ. Εἰς Ἀθήνας. Ἀπὸ τῆς ἐπομένης δὲ ἢ μεθεπομένης γραμμῆς ἀρχόμεθα νὰ γράφωμεν τὸ κύριον μέρος τῆς ἐπιστολῆς.

γ') Ἡ τελικὴ φιλοφρόνησις. — Τὸ τελευταῖον μέρος τῆς ἐπιστολῆς εἶναι ἀρκετὰ σπουδαῖον. Παρέχει δὲ πολλὰς τοῦτο δυσκολίας καὶ διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ θέτουσιν ἐξ ἀγνοίας ἀκαταλλήλους ἐκφράσεις εἰς αὐτό.

Οἱ τρόποι τῆς τελικῆς φιλοφρονήσεως εἶναι ποικιλωτάτοι. Ἡ δυσκολία δὲ συνίσταται εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς καταλληλοτάτης διὰ τὴν θέσιν τοῦ γράφοντος καὶ τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν τοῦ παραλήπτον. Πρὸς πρόσωπον κατέχον ὑψηλὴν θέσιν ἀπαιτοῦνται φιλοφρονήσεις δηλωτικαὶ σεβασμοῦ· ἀλλ' αἱ φιλοφρονήσεις αὗται εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐλαβέστεραι ἀναλόγως καὶ τῆς θέσεως τοῦ γράφοντος.

Ἐὰν τὸ πρόσωπον πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθινώμεθα ἔχῃ δημόσιόν τι ἀξίωμα, εἶναι εὐκόλον νὰ ἀνεύρωμεν τὰς ἀρμοζούσας φιλοφρονήσεις. Προσέτι πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν, ἐὰν εἴμεθα ἱεραρχικῶς κατώτεροι αὐτοῦ καὶ ἂν ὀφείλωμεν εἰς αὐτὸ ὑποταγήν, σεβασμόν, ἐκτίμησιν, συμπάθειαν, εὐγνωμοσύνην ἢ ἂν ἀπλῶς ἔχωμεν φιλίαν πρὸς αὐτό. Ἡ ἐξέτασις αὕτη θὰ κανονίσῃ καὶ τὸν τύπον τῆς φιλοφρονήσεως.

Πρὸς τοὺς φέροντας τὰ πρῶτα ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐπιβάλλονται αἱ εὐλαβέσταται φιλοφρονήσεις.

Ἐν οἷτῃσει ἀπειθυνομένην πρὸς τὸν Μονάρχην καταλήγομεν ὡς ἑξῆς :
 Τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος
 ταπεινότητος καὶ ὑποκλινέστατος θεράπων
 (Ὑπογραφή)

Εἰς ἐπιφανεῖς ἄνδρας καταλήγομεν : Σᾶς παρακαλῶ ὅπως δεχθῆτε, Κύριε Διευθυντά, τὴν ἐκφρασιν τοῦ βαθυτάτου πρὸς Ὑμᾶς σεβασμοῦ.
 Ἡ : Σᾶς παρακαλῶ ὅπως μοι ἐπιτρέψῃτε, Κύριε..., νὰ ὑποβάλω Ὑμῖν τὴν διαβεβαίωσιν κτλ.

Εἰς ἱεράρχας : Τῆς Ὑμετέρας Θειοτάτης Παναγιότητός εἰμι μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ

τέκνον ἐν Χριστῷ εὐσεβές

Ἡ : Ἀποδεχόμενος τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος (ἢ Θεοφιλίας κλπ. ἀναλόγως τοῦ τίτλου), διατελῶ μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ. — Τῆς Ὑμετέρας Πανιερότητος τέκνον ἐν Χριστῷ εὐπειθές. — Τῆς Ὑμετέρας Πανοσιολογιότητος ἀσπαζόμενος τὴν δεξιάν.

Ὅταν γράφωμεν εἰς ἄνθρώπους κατέχοντας ἁξίαν λόγου θέσιν, μετὰ τῶν ὁποίων δὲν ἔχομεν στενὰς σχέσεις, ἢ ἀπειθυνομεν ἐπιστολὴν εἰς εὐγενείας ἐπιβεβλημένην καταλήγομεν : Δέξασθε, παρακαλῶ, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς διακεκριμένης πρὸς Ὑμᾶς ὑπολήψεως καὶ τιμῆς, μεθ' ὧν διατελῶ.

Ἄλλαι τελικαὶ φιλοφρονήσεις εἶναι : Ἐπὶ τούτοις εἰμι μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ. — Δέχθητε, παρακαλῶ, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς Ὑμᾶς ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεώς μου (ὅταν γράφωμεν εἰς εὐεργέτην) κλπ. — Δέχθητε τὴν ἐκδήλωσιν τῆς εὐκρινούς (ἢ ἀπεριορίστου) πρὸς Ὑμᾶς ἐκτιμήσεώς μου (ὅταν γράφωμεν εἰς πρόσωπον νεώτερον, ἢ ἡλικιῶν κτλ.).

Εἰς οἰκογενειακὰς, φιλικὰς ἢ ἐμπορικὰς ἐπιστολάς τίθενται συντομότεραι φιλοφρονήσεις οἷαι : Σᾶς ἀσπάζομαι. — Ὅλως Ὑμέτερος. — Ἀναμένων ταχεῖαν ἀπάντησιν διατελῶ Ὑμέτερος. — Ἀσπαζόμενος τὴν δεξιάν σας διατελῶ Ὑμέτερος. — Σᾶς φιλῶ. — Σός. — Ὁ ἀδελφός σου κτλ.

Τὴν ἀκριβεστέραν ἐκλογὴν τῶν φιλοφρονήσεων διδάσκει ἡ ἐξέτασις τῶν σχέσεων καὶ συναισθημάτων τοῦ γράφοντος πρὸς τὸν παραλήπτην τῆς ἐπιστολῆς· π.χ. δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐκφράξῃ νέος τις συναισθήματα ἐκτιμήσεως πρὸς γεροντότερον ἢ ἔχοντα ὑψηλότεραν θέσιν· δὲν ἀρμόζει νὰ τίθενται διαβεβαιώσεις ἀφοσιώσεως πρὸς ἄνθρώπους, τοὺς ὁποίους μόλις γνωρίζομεν· δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ γράφωμεν περὶ ὑπολήψεως πρὸς πρόσωπα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἁξία παρ' ἡμῶν τοιαύτης.

Εὐνόητον ὅτι πρὸς λίαν οἰκείους καὶ συγγενεῖς, ἐν ἴσῃ θέσει εὐρίσκει μένους πρὸς ἡμᾶς, αἱ φιλοφρονήσεις περιορίζονται εἰς μίαν λέξιν, ἐκδηλοῦσαν ἀπερίττως τὸ πρὸς τὸν παραλήπτην συναίσθημα.

Ἡ φιλοφρόνησις γράφεται εἰς νέαν γραμμὴν, ἀπέχουσαν συνήθως τοῦ κυρίου μέρους τῆς ἐπιστολῆς ὀλίγον περισσότερον παρ' ὅσον αἱ λοιπαὶ γραμμαὶ ἀπέχουσιν ἀλλήλων. Ἐπὶ φιλοφρονήσεων συντόμων ἀρχόμεθα ὅχι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς γραμμῆς, ἀλλὰ δεξιώτερον ὥστε τὸ τέλος τῆς φιλοφρονητικῆς φράσεως νὰ συμπίπτῃ μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπογραφῆς ἢ τῆς τελευταίας αὐτῆς λέξης νὰ εἶναι ἄνωθεν τῆς ὑπογραφῆς, ἢ ὁποία τίθεται πλησίον τοῦ δεξιοῦ πρὸς ἡμᾶς ἄκρου τοῦ φύλλου.

Ἐπὶ τῶν οἰκογενειακῶν ἐπιστολῶν ἀντὶ ὁλοκλήρου τῆς ὑπογραφῆς τίθεται μόνον τὸ κύριον ὄνομα.

Ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ εἶναι ἀπαραίτητος ὑποχρέωσις νὰ τίθεται εἰς γνώστως ἡ ὑπογραφή.

Ὑστερόγραφον ἐπιτρέπεται μόνον εἰς ἐπιστολὰς οἰκογενειακὰς πρὸς στενοὺς φίλους.

4. Ἡ ἐπιγραφή τῆς ἐπιστολῆς. — Πρώτη ἀπαίτησις τῆς γραφῆς εἶναι νὰ περιλαμβάνη ἀρκούντως εὐαναγνώστως τὸ ὄνομα ἐπώνυμον τοῦ προσώπου πρὸς τὸ ὁποῖον στέλλεται, τὸ ἐπάγγελμα τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, τὸ ὄνομα τοῦ τόπου εἰς τὸν ὁποῖον κατοικεῖ, τὴν ὁδὸν τὸν ἀριθμὸν αὐτῆς, ὅταν πρόκειται περὶ πόλεως ὅπως αὐτοῦ ἀξιολόγηται.

Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς ἐπιγραφῆς καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ οὐδὲν ὥστε νὰ ἀφήνεται χωρὸς διὰ τὸ γραμματόσημον, γράφεται ἡ φράσις «Πρὸς τὸν Κύριον» ἢ «Πρὸς τὸν Ἀξιότιμον Κύριον» (οὐδέποτε δὲ ἀπλῶς «Κύριον», ἀλλ' ἢ ἐμπροθέτως ἢ σπανίως διὰ δοτικῆς). τὴν δευτέραν γραμμὴν τίθεται τὸ κύριον ὄνομα ὁλοκλήρου καὶ ἐπώνυμον διὰ γραμμάτων σαφῶς σεσημειωμένων· εἰς τὴν τρίτην τίθεται τὸ ἐπάγγελμα ἢ τὸ ἀξίωμα τοῦ προσώπου. Εἰς τὴν ἐπομένην σειρὰν τίθεται τὸ ὄνομα τῆς ὁδοῦ καὶ ὁ ἀριθμὸς, ἂν ὑπάρχῃ, καὶ τὴν τελευταίαν γραμμὴν δεξιὰ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως διὰ μεγαλυτέρων γραμμάτων καὶ ὑπογραμμιζόμενον. Ἐπὶ πόλεων μικρῶν ἢ μικρῶν τέρων συνοικισμῶν τίθεται κάτωθεν τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ἡ χωρὶς καὶ τὸ ὄνομα τῆς γνωστοτέρας ἐπαρχίας, νομοῦ ἢ κράτους (ὅταν παραλήπτῃ κατοικῇ εἰς τὸ ἐξωτερικόν), εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει ἡ σημερινὴ θείσα πόλις ἢ χωρίον.

Ἐὰν τὸ πρόσωπον, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθυνόμεθα, ἔχῃ μέγα ἄξίαν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἐπιβάλλονται ἰδιαίτεροι τύποι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ.

Ὅταν ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται εἰς τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα γράφεται

Πρὸς τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα
Τὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων

Εἰς διπλωματικὸν πρόσωπον:

Πρὸς τὴν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα
Τὸν Κύριον Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν

Εἰς ἱερωμένον:

Πρὸς τὴν Αὐτοῦ Σεβασμιότητα
Τὸν Ἅγιον Λακεδαιμόνον

Κὺρ. (τίθεται τὸ ἱερατικὸν ὄνομα)

Εἰς

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τίθεται ἀφηρημένον οὐσιαστικὸν ἀντὶ ἐπιθέτου, τὸ ὁποῖον τίθεται ἐν τῇ προσφωνήσῃ πρὸς ἀνωτέρους ἱερωμένους. Πρὸς κατωτέρους τίθεται τὸ ἐπίθετον, ὅπως ἔχει ἐν τῇ προσφωνήσῃ π. χ.

Πρὸς τὸν Αἰδεσιμώτατον
Κὺρ Ἱεροθέον
Πρωθυερέα

Εἰς

Τελευταῖον υπενθυμίζομεν ὅτι εἶναι ἀπρεπὲς νὰ ἀποστέλλωνται ἐπιστολαὶ ἀνευ γραμματόσημου ἢ μὲ γραμματόσημον μικροτέρας ἀξίας.

τοῦ ἀρμόζοντος· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ παρατηροῦμεν τοῦτο, προτοῦ ὑψώσωμεν τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸ γραμματικοβώτιον.

Σημ. α'—Διὰ τὴν συνηθίσωσιν εἰς τὴν ἐθιμοταξίαν ταύτην οἱ μαθηταί, καλὸν εἶναι νὰ τὴν ἐφαρμόζωσι πλήρως εἰς τὰς σχολικὰς ἐπιστολάς, ἀντιγράφοντες ἐπὶ ἐπιστολικοῦ χάρτου αὐτάς καὶ θέτοντες ἐν τῇ φακέλλῳ ἐνεπιγράφου κατὰ τὰ ἀνωτέρω.

Σημ. β'—Τὰ ἐπιστολικά δελτάρια χρησιμοποιοῦμενα συνήθως μεταξὺ οἰκείων μόνον, διακρίνονται τῆς ἐπιστολῆς διὰ τὴν βραχύτητα αὐτῶν καὶ τὴν ἔλλειψιν πάσης ἐν αὐτοῖς ἐθιμοταξίας· δι' ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγωτέρων λέξεων ἀνακοινοῦται μὲ αὐτὰ ὁ σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς των.

4. Περὶ ἀπαντήσεων.

Ἡ ἀπάντησις εἰς σταλεῖσαν ἐπιστολὴν εἶναι ὑποχρέωσις ἐπιβεβλημένη ὑπὸ τῆς εὐπρεπείας. Ὅχι δὲ μόνον πρέπει νὰ ἀπαντῶμεν εἰς πᾶσαν λαμβανομένην ἐπιστολὴν, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν τοῦτο ὅσον τὸ δυνατόν ταχέως. Ἡ βραδύτης τῆς ἀπαντήσεως δυσαρεστεῖ καὶ ψυχραίνει τοὺς φίλους. Ἐὰν δὲ δι' ἀσθένειαν ἢ ἐπείγουσαν ὑπόθεσιν ἐβραδύνωμεν νὰ ἀπαντήσωμεν, ὀφείλομεν νὰ δικαιολογηθῶμεν ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς ἡμῶν.

Μόνον εἰς ἐπιστολάς ὑβριστικὰς ἢ καλυτέρα ἀπάντησις εἶναι ἡ σιωπὴ καὶ ἡ περιφρόνησις. Ἐὰν ὅμως νομίζωμεν ὅτι πρέπει νὰ ἀπαντήσωμεν, εἶναι ὀρθὸν νὰ περιμένωμεν νὰ παρέλθωσιν αἱ πρῶται ἐντυπώσεις τῆς ὁργῆς καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας ν' ἀναγνώσωμεν ἡρεμώτερον τὴν ἐπιστολήν. Ἴσως τότε φανῇ εἰς ἡμᾶς ὀλιγωτέρον προσβλητικὴ, καὶ δὲν θὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὰς τραχείας τοῦ ἄλλου φράσεις δι' ὅφους ὁμοίου ἢ καὶ περισσότερον ὑβριστικῶς.

Ἐν γένει προτοῦ ἀπαντήσωμεν, ἀπαιτεῖται ὅπως ἀναγνώσωμεν ἐκ νέου προσεκτικῶς τὴν ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν ἐλάβομεν. Ἐὰν δὲ αὕτη εἶναι μακρὰ καὶ κάμνη λόγον περὶ περισσοτέρων ὑποθέσεων, πρέπει νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτήν, ὅπως εἰς ἐκάστην ὑπόθεσιν δίδωμεν τὴν κατάλληλον ἀπάντησιν, διότι ἡ παράλειψις τῆς ἀπαντήσεως εἰς σπουδαίαν παράγραφον δύναται ἢ νὰ βλάβῃ συμφέροντα ἢ νὰ προκαλέσῃ παρεξηγήσεις. Διὰ τοῦτο οὐδέποτε πρέπει νὰ καταστρέφωμεν ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ ἀπαντήσωμεν· καλύτερον δὲ εἶναι νὰ θέτωμεν πᾶσας τὰς πρὸς ἀπάντησιν ἐπιστολάς εἰς μέρος πρὸς τοῦτο ὀρισμένον.

Κατὰ γενικὸν κανόνα πᾶσα ἀπάντησις πρέπει νὰ συμμορφώνεται, καὶ περὶ τὸ περιεχόμενον καὶ περὶ τὸ ὕφος, πρὸς τὴν ἐπιστολήν ἢ ὁποία τὴν προσέκαλεσε, διότι ἡ ἀπάντησις συνεχίζει διάλογον, ὅστις ἤρχισε διὰ τῆς πρώτης ἐπιστολῆς. Ἐὰν αὕτη εἶναι φιλοπαίγμων, σοβαρὰ ἢ φιλόφρων, τοιαύτη ἀρμόζει νὰ εἶναι καὶ ἡ ἀπάντησίς μας.

Ἐν τούτοις εἰς ἐπιστολὴν οἰκείως καὶ φιλοφρόνως γεγραμμένην, εἰς τινὰς περιστάσεις δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· π.χ. ἐὰν ὁ γράφων εἰς ἡμᾶς κατέχῃ πολὺ ἀνωτέραν θέσιν ἢ εἶναι ἄρκετὰ πρεσβύτερος ἡμῶν. Ὅμοίως εἰς τοὺς λησυσνήσαντας τὴν εὐπρέπειαν δὲν ἀρμόζει νὰ συμπεριφερθῶμεν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ καλύτερος τρόπος πρὸς διατήρησιν τῆς φιλίας εἶναι ἡ ἐπιείκεια πρὸς τοὺς φίλους καὶ ἡ τήρησις μετὰ προσ-

οχῆς τῶν κανόνων τῆς εὐπρεπειᾶς κατὰ τὴν συμπεριφορὰν μας αὐτούς.

Β'—ΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ

Ἐπιστολῶν ὑπάρχουσι πλεῖστα εἶδη. Τὰ συνηθέστερα ἐξ αὐτῶν εἶναι:

α') Αἱ φιλικαί, εἰς τὰς ὁποίας περιλαμβάνονται καὶ αἱ οἰκογενειακαὶ ἐπιστολαί.

β') Αἱ ἐξ εὐγενείας καὶ κοινωνικῆς εὐπρεπειᾶς ἐπιβαλλόμεναι ἐπιστολαί εἰς λύπας, εἰς χαράς, εἰς ἐκδήλωσιν εὐγνωμοσύνης, πρὸς αἰτήσιν συγγνώμης κτλ.

γ') Αἱ ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος ἡμῶν ἐπιβαλλόμεναι ἐπιστολαί ἢ ἐκ τῶν διαφόρων ἡμῶν ἐνασχολήσεων καὶ ὑποθέσεων.

1. Φιλικαὶ ἐπιστολαί.— Οὕτως ὀνομάζονται αἱ πρὸς τοὺς οἰκείους καὶ φίλους ἀπευθυνόμεναι ἐπιστολαί. Τὸ λεκτικὸν αὐτῶν πρέπει νὰ εἶναι ἀπλὸν, εὐχάριστον, νὰ ἀποπνέῃ τὴν εὐκρίνειαν, ἀλλ' οὐδὲ ποτε νὰ εἶναι χυδαῖον. Ὁ δὲ πρὸς τὸν πλησίον ὀφειλόμενος σεβασμὸς δὲν παραμελεῖται οὐδὲ εἰς τὰς φιλικὰς ἐπιστολάς. Λεπτὴ τις ἀστειότης καὶ εὐχάριστοι χαριεντισμοὶ καὶ βραχύτατοι ὑποδηλώσεις ἀνεκδότου ἐπιτρέπονται εἰς αὐτάς.

Εἰς τὰς ἐπιστολάς ταύτας πρέπει νὰ τίθενται μόνον τὰ ἀρεσκόμενα καὶ ἐνδιαφέροντα, ἐπιμελῶς δὲ νὰ ἀποφεύγονται τὰ κοινὰ καὶ τετριμμένα, τὰ ὁποῖα εἰς τινὰ συνδιάλεξιν δύνανται νὰ εἶναι ἀνεκτά. Καὶ εὐρισκώμεθα εἰς ἀπορίαν περὶ τοῦ τί θὰ γράψωμεν, ἅς ἐνθυμώμεθα τὴν συμβουλὴν, τὴν ὁποῖαν ἔδιδε πατὴρ τις εἰς τὸν υἱὸν του «ἐπεὶ πάντοτε τέσσαρα κεφάλαια νὰ πραγματευθῇς» τοῦ ἔγραφε· «τὰς τρυφεύς, τὰς λύπας, τὰς ἐνασχολήσεις καὶ τὰς ἐπιθυμίας σου.»

Πρὸ πάντων δὲ εἰς τὰς οἰκογενειακὰς ἐπιστολάς ἐπιτρέπεται μικρὰ φλυαρία καὶ εὐτραπεία. Ἐν ᾧ εἰς ἄλλας ἐπιστολάς πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ νὰ γράφῃ τις περὶ ἑαυτοῦ, εἰς τὰς οἰκογενειακὰς, ὅπως εἴπομεν, ἐπιτρέπεται. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ διηγηθῶμεν τὰ περὶ ἡμᾶς συμβαίνοντα, τὰ ἐπεισόδια τοῦ ταξιδίου, ἐμπόδια τὰ ὁποῖα συνηντήσαμεν πανουργίας τὰς ὁποίας ἐκάμαμεν ἢ τεχνάσματα, τὰ ὁποῖα ἄλλοι ἐκάμαμεν εἰς βάρος μας.

Εἰς τὰς πρὸς φίλους ἐπιστολάς πρέπει νὰ γράφωμεν περὶ ἡμῶν αὐτῶν ὅ,τι γινώσκωμεν, ὅ,τι ἀληθῶς ἐνδιαφέρει ἐκείνους πρὸς τοὺς ὁποίους ἀποτεινόμεθα· ἀλλὰ τὸ νὰ ἀσχολούμεθα μόνον περὶ ἡμῶν αὐτῶν εἶναι ἔλλειψις ἀβροφροσύνης καὶ ἐνδειξις ἐγωϊσμοῦ· τὸ σπουδαιότατον εἰς αὐτάς εἶναι νὰ δεῖξωμεν, ὅτι ἐνδιαφερόμεθα περὶ τῶν προσώπων πρὸς τὰ ὁποῖα ἀπευθυνόμεθα.

Ἀπαντήσεις.— Ἡ ἀπάντησις εἰς φιλικὰς ἐπιστολάς γίνεται κατὰ τὴν γενικῶς δοθέντα παραγγέλματα. Εἰς τὰς τοιαύτας δὲ ἐπιστολάς καὶ εἰς τὰς ἀγγελούσας εὐχάριστόν τι γεγονός καὶ δι' ἄλλον λόγον πρέπει νὰ ἀπαντῶμεν ἀμέσως· ἐν ᾧ δηλαδὴ εὐρισκώμεθα εἰσέτι ὑπὸ τὰς πρώτας ἐντυπώσεις τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης, ἀνευρίσκομεν τὰς καταλληλοτάτας πρὸς ἀπάντησιν ἐκφράσεις. Ἐκεῖνοι δὲ οἵτινες ἔγραψαν πολλὰς ἐπιστολάς γνωρίζουσιν, ὅτι ἐὰν ἡ πολὺτιμος αὕτη στιγμή ἀπολεσθῇ, δὲν ἐπανευρίσκεται πλέον.

Παράδειγμα οἰκογενειακῆς ἐπιστολῆς.— Ἀντὶ περι-

σοτέρων παραδειγμάτων και τυπικών υποδειγμάτων πρὸς ἀπομίμησιν, ἄτινα πολυεῖδῶς παραβλάπτουσι τοὺς μαθητάς, παραθέτομεν ἐπιστολὴν νεαροῦ μαθητοῦ πρὸς ἀδελφόν του, φοιτητὴν τῆς νομικῆς εἰς τὴν πρωτεύουσιν :

Ἡ μαμά ἐσκόπευε νὰ σοῦ γράψῃ σήμερον· ἐπειδὴ ὅμως ἤλθον ἐπισκέψεις, ἔχει δὲ καὶ τινα ἐργασίαν ἐπείγουσαν, μὲ ἐπεφόρτισε σήμερον ποῦ εἶναι πέμπτη νὰ σοῦ γράψω· πράττω τοῦτο τόσον εὐχαριστότερον, καθ' ὅσον ἔχω νὰ σοῦ ψάλλω ἀρκετά.

Πῶς ; ὡς τώρα ἔγραψες τρία γράμματα καὶ δὲν ἔβαλες μίαν λέξιν δι' ἐμέ ; Ἀληθῶς εἶναι δυστύχημα νὰ εἶναι τις νεώτερος ἀδελφός καὶ νὰ φυτοζωῇ, ἐν ᾧ ὁ κύριος μεγαλύτερος κάμνει τὰς σπουδὰς του. Φαίνεται, Πέτρε, χωρὶς ἀστεία, ὅτι ὁ ἀῆρ τῶν Ἀθηνῶν ἐμβάλλει ἀρκετὴν ὑπερηφάνειαν, ἀφ' οὗ ἀπὸ τώρα δὲν καταδέχεται νὰ μὲ ἐνθυμῇται.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐνθυμοῦμαι ὅτι σὲ ἐνηγκαλίστην ἀρκετὰ τρυφερῶς κατὰ τὴν ἀναχώρησίν σου καὶ ὅτι δὲν εἶχον τόσον κλαῦσαι διὰ τὴν μεγαλύτεραν τιμωρίαν τῆς ζωῆς μου· ἐφαίνετο ὅτι τὸ ἴδιον ὑπέφερες καὶ μοῦ ἔλεγες τόσον ὥραϊα «Χαῖρε, ἀγαπητέ μου Δημήτριε· μικρὲς μου Δημήτριε, μὴ μὲ λησιμονῇς· γράφε μοι συχνά· θὰ σοῦ γράφω καὶ ἐγὼ καὶ θὰ λέγωμεν τόσον ὥραϊα πράγματα». — Μόλις ὅμως ἠκούσθη τὸ παράγγελμα «ἐμπρός, ἀμαξά» καὶ ἡ ἐπιμέλεια ἤρχισε τὸν δρόμον τῆς, αἱ ὑποσχέσεις ἠκολούθησαν τὴν φυσικὴν πορείαν των καὶ ὁ δυστυχὴς Δημήτριος ἐρρίφθη εἰς τὸν Καιάδαν· ὁ κύριος Πέτρος εἶναι εἰς τὴν πρωτεύουσιν καὶ δὲν ἔχει νὰ κάμῃ μὲ ἐπαρχιώτας· ὁ κ. Πέτρος σπουδαίνει νομικὰ καὶ φυσικῶς δὲν δύναται νὰ κατεβάξῃ τὴν θέσιν του μέχρι τοῦ μικροῦ ἀδελφοῦ, ὁ ὁποῖος γράφει θέματα ἀκόμη· καὶ ἐν τούτοις, ἀγαπητέ μου, καὶ τοῦ μύρμηκος ἔχομεν ἀνάγκην.

Καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ὁ ὁποῖος μοι παρέσχε τὰς ἐνοχλήσεις, ὅσας καὶ εἰς τὸν Δαρεῖον, τὸ ἔδοκίμασεν ὁ ἴδιος· ἂν καὶ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐγγραφὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἦτο καθὼς γνωρίζεις ἀρκετὰ ὑπερήφανος, ἀφ' οὗ ὅτε εἶχε περίπου τὴν ἡλικίαν σου ἀπεκρίθη εἰς ἐκείνους, οἵτινες τον παρεκίνουν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας· «δὲν θὰ συγκατανεύσω, εἰ μὴ ὅταν ἔχω συναγωνιστὰς βασιλεῖς»· ὕστερότερα δὲ ἤθελε νὰ λατρεύεται ὡς Θεός.

Ἐν τούτοις ἐπεσεν ἀσθενὴς καὶ τόσον ἀσθενής, ὥστε ἡ ἐπιστήμη τὸν ἐγκατέλειπεν· ὁ ἡμίθεος ἐκινδύνευε νὰ ἀποθάνῃ. Εὐτυχῶς δι' αὐτὸν ἤλθεν εἰς βοήθειάν του ὁ ἱατρὸς Φίλιππος· ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε τὸ ἱατρικόν, τὸ ὁποῖον τοῦ εἶχε προετοιμάσει ὁ ἱατρός, καὶ ὁ μέγας αὐτὸς κατακτητής, ὁ τρόμος τοῦ κόσμου, ἐχρεώσται πλέον τὴν σωτηρίαν του εἰς μέτριόν τινα κάτοικον τῆς Ἀκαρνανίας.

Βλέπεις ὅτι δὲν χάνω τὸν καιρὸν μου, ὅταν ἐρμηνεύω τοὺς συγγραφείς. Ἀποδείξέ μου καὶ σὺ ὅτι ἐπωφελεῖσαι ἀπὸ τὰ μαθήματα τοῦ δικαίου, παρέχων εἰς ἑκάστην ὅτι τοῦ ἀνήκει καὶ ἀποδίδων εἰς ἐμὲ τὸ μέρος τῆς τρυφερότητός σου, τὸ ὁποῖον ἡ πρωτεύουσα μοῦ ἀφῆρεσεν.

Ἐὰν λάβω μακρὰν ἐπιστολὴν σου, θὰ συνομολογηθῇ εἰρήνη· ἀλλ' ἐὰν ἐπιμένῃς εἰς τὴν σιωπὴν, ἀκουσε τὴν ἀπειλήν μου· θὰ ἔλθῃ πιθανῶς ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ ὁ νεώτερός σου ἀδελφός θὰ γίνῃ φοιτητής· τότε εἴς ἐπιστολαὶ θὰ σταλοῦν χωρὶς οὔτε ὑπαινιγμὸς διὰ τὸν Πέτρον νὰ ὑπάρχῃ εἰς αὐτὰς καὶ θὰ προσέξῃ πολὺ νὰ μὴ σοῦ στείλῃ, καθὼς σήμερον

τὸ κάμνει, παρὰ τὴν ἔνοχόν σου σιωπὴν, χίλια τρυφερά φιλήματα, ἀνευ τῆς παραμικρᾶς μνησικακίας.

Σχέδια καὶ θέματα φιλικῶν ἐπιστολῶν.—1. Σᾶς συνέδῃ δυστύχημά τι· ἐξηρθρώσατε τὸν πόδα. Γράφετε εἰς φίλον παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ σᾶς ἐπισκεφθῇ καὶ σᾶς φέρῃ βιβλίον τι πρὸς ἀνάγνωσιν.

Ὁδηγίαι διὰ τὸ σχέδιον :

—Πρῶτον ἀγγέλλεται τὸ συμβῶν καὶ διὰ μιᾶς λέξεως χαρακτηρίζεται.

—Ἐπειτα ἐκτίθεται δι' ὀλίγων τὸ δυστύχημα. Δὲν εἶναι τοῦτο τὸ κύριον θέμα τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραλειφθῇ, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἱκανοποιεῖτο ἡ περιέργεια τοῦ φίλου.

—Ἡ πληξὶς ἐκ τῆς μοναξίας καὶ ἀναγκαστικῆς ἀκινήσεως πρέπει δεόντως νὰ ἀναπτυχθῇ· ἡ ζωηρὰ ἰδίως αὐτῆς ἐξεκόνισις θὰ παρακινήσῃ τὸν φίλον σας εἰς ἐπίσκεψιν.

—Θὰ ἐκτεθῇ ἔπειτα ἡ ἐκ τῆς συναντήσεως χαρά.

—Θὰ ζητηθῇ τὸ βιβλίον, τὸ ὅποιον ἐπιθυμοῦμεν, καὶ θὰ εἴπωμεν τὸν λόγον τῆς προτιμήσεως αὐτοῦ.

2. Ἀπάντησις τοῦ Ἀντωνίου.—Θὰ ἐπισκεφθῇ τὸν φίλον του, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ μεταβῇ πρὸ τῆς ἐσπέρας τῆς αὔριον.

α') Ἀγαπητέ μου Παῦλε. Ἐστενοχωρήθην πολὺ διὰ τὸ δυστύχημα...

β') Ἐπιθυμεῖς νὰ με ἴδῃς.....εἰμαι εὐτυχής, διότι ἡ παρουσία μου.....

γ') Δυστυχῶς πρὸ τῆς αὔριον ἐσπέρας δὲν δύναμαι νὰ ἔλθω, διότι....

δ') Δὲν ἔχω τὸν Λουκῆν Ἀράν, ἀλλὰ γνωρίζω τὰς διαθέσεις σου καὶ θὰ σοῦ φέρω.....

ε') Λάβε θάρρος καὶ ὑπομονήν· αὔριον τὴν ἐσπέραν.....

3. Διάφορος ἀπάντησις τοῦ Ἀντωνίου. — Τοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν φίλον του.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δυνατόν νὰ εἶναι μακροτέρα, μὲ ἀρκετὰς λεπτομερείας, ἐνδιαφέρουσα, τερπνὴ, διὰ νὰ ἀποζημιώσῃ τὸν ἀσθενῆ διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ φίλου του.

Τὰ συναισθήματα τῆς συμπαθείας θὰ ἐκφρασθῶσι κατὰ τρόπον θερμὸν καὶ ζωηρόν, ὥστε ὁ ἀσθενὴς λαμβάνων αὐτὴν νὰ εἴπῃ: Εἶναι ἀληθῶς ἐξαίρετος φίλος ὁ Ἀντώνιος καὶ ἂν δὲν ἔρχεται νὰ με ἴδῃ, δὲν πράττει τοῦτο, διότι πραγματικῶς τοῦ εἶναι ἀδύνατον.

Προσέτι θὰ ἐκτεθῶσι πειστικῶς τὰ αἷτια, τὰ ὅποια κρατοῦσι τὸν Ἀντώνιον μακρὰν τοῦ φίλου του, εἰς περίστασιν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἦτο τόσον εὐτυχὴς νὰ παράσχῃ εἰς αὐτὸν ἀνακούφισιν τινα διὰ τῆς παρουσίας του.

Τέλος θὰ ἀναγγέλλεται ἡ ἀποστολὴ καλῶν τιμῶν βιβλίων, ἐκλελεγμένων ἐξ ἐκείνων, τὰ ὅποια πρὸ πάντων ἀρέσκουσιν εἰς τὸν ἀσθενῆ.

4. Ἐπιστολὴ πρὸς θεῖον ἀγγέλλουσα εἰδήσεις περὶ τῆς οἰκογενείας ἡμῶν καὶ ζητοῦσα πληροφορίας περὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ.

Ὁδηγίαι: Σκέφθητε τί δύναται νὰ ἐνδιαφέρῃ τὸν θεῖόν σας.....

Ἐὰν σᾶς συνέδῃ τι ἀφορῶν τὴν ὑγείαν σας ἢ ἐν ἐλλείψει τούτου ἀσήμαντα ἐπεισόδια ἀφορῶντα ὑμᾶς καὶ τοὺς περὶ ὑμᾶς· τὰς ἐργασίας, τὰς διασκεδάσεις, τὰς ἐλπίδας κλ.

Ἐὰν εἶναι δυνατόν θὰ κάμωμεν λόγον περὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ θεοῦ, τῆς ἀπὸ κοινοῦ διαδιώσεως ἐν τῷ παρελθόντι ἢ μέλλοντι, ἐπὶ μακρὸν ἢ ὀλίγον χρόνον, τῶν σκέψεων ἡμῶν περὶ αὐτῶν κτλ.

Αἱ μεταδόσεις θὰ εἶναι βραχύταται, τὸ δὲ ὕφος τῆς ἐπιστολῆς τερπνόν.

5. Καλὴ ἄσκησις εἶναι ἡ κατὰ τὴν σημερινὴν ἀντίληψιν διατύπωσις τῆς ἀλληλογραφίας μεταξὺ Ἀμάσιος καὶ Πολυκράτους (Ἡροδ. III κ. 39—44 καὶ 45—60).

Α' ἐπιστολὴ. — Ὁ Πολυκράτης ἀγγέλλει εἰς τὸν φίλον του πόσον ἐξαιρετικὰς ἐπιτυχίας καὶ ποίαν εὐτυχίαν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἔσχεν.

Β' — Ἀπάντησις τοῦ Ἀμάσιος. — Ἡ ἐξαιρετικὴ εὐτυχία εἶναι ἐπικίνδυνος. Αἷτια τοῦτου. Διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Πολυκράτης πρέπει νὰ προκαλέσῃ καθ' ἑαυτοῦ δυστύχημά τι.

Γ' — Ὁ Πολυκράτης ἐκθέτει ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Ἀμασιν, πῶς ἠκολούθησε τὴν συμβουλὴν του, διατί ἐπεζητήσῃ νὰ ἀπολέσῃ τὸν δακτύλιον, πῶς τὸν ἔρριψε καὶ κατὰ τίνα τρόπον ἀνεῦρεν αὐτόν. — Ἐρώτησις πῶς πρέπει νὰ θεωρήσῃ τὴν θαυμαστὴν ἀνέυρεσιν καὶ τί πρέπει νὰ κάμῃ.

Δ' — Ἀπάντησις τοῦ Ἀμάσιος. — Εἰς ταύτην πρέπει αἱ ἐπιτυχίαι καὶ αἱ πράξεις τοῦ Πολυκράτους νὰ παραβληθῶσι καὶ ἐξ αὐτῶν νὰ ἐξαχθῇ ὡς συμπέρασμα: «Αἱ κακαὶ πράξεις σου σὲ ἔκαμαν τόσον μέγαν· αὐταὶ θὰ ἐπιφέρωσι τὴν πτώσιν σου ὡς δικαίαν ποινὴν. Οὐδεμίαν θυσίαν δύναται νὰ ἀποτρέψῃ ταύτην. Οἱ θεοὶ σοὶ ἐγνώρισαν ὅτι οὐδὲν γήϊνον ἀγαθόν, ὅσονδήποτε πολυτίμιον καὶ ἀγαπητόν ἐξελώναι τὴν ὀργὴν των. Διὰ νὰ μὴ περιπλακῶ δὲ εἰς τὰς τύχας σου, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ διακόψωμεν τὴν ἀλληλογραφίαν».

Σημ. Ἀντὶ τῆς γνώμης τοῦ Ἡροδότου ὅτι τὸ θεῖον εἶναι φθονερόν, ἄρθρον εἶναι νὰ τεθῇ ἡ χριστιανικὴ ἀντίληψις, ὅτι ὁ ἐγκληματῆσας περιέρχεται εἰς δυστυχίαν ὑπὸ τῆς θείας δικαιοσύνης.

6. Γράφετε εἰς φίλον σας περὶ οἰκογενειακῆς ἐορτῆς, εἰς τὴν ἑορταζέσθε.

7. Εἴσθε ἐν ἀναρρώσει καὶ γράφετε εἰς τὸν ἀπόντα ἀδελφόν σας περὶ τῆς ἀσθενείας σας.

8. Μεγάλῃ ξηρασίᾳ εἰς τοὺς ἀγρούς. Ἀνακοινώνετε τὰς περὶ τούτου ντυπώσεις εἰς φίλον σας.

9. Εἴσθε εἰς τὴν ἐξοχὴν κατὰ τὰς διακοπὰς καὶ ἀναγγέλλετε εἰς τὸν διδάσκαλον οἰκογενειακόν τι δυστύχημα.

10. Ἐξελέξατε ἐπάγγελμά τι. Ἀγγέλλοντες τὴν ἐκλογὴν δηλοῦτε τοὺς λόγους αὐτῆς.

2. Αἱ ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς εὐπρεπεΐας ἐπιβαλλόμεναι ἐπιστολαί. — Τὰ κύρια αὐτῶν εἶδη εἶναι αἱ εὐχαριστήριοι, συγχαρητήριοι καὶ συλλυπητήριοι ἐπιστολαί. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται συνήθως εἶναι βραχεῖαι. Πρῶτῃ δὲ ἀρετὴ αὐτῶν εἶναι τὸ πρέπον. Τὸ ὕφος αὐτῶν πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν ἡλικίαν, τὴν θέσιν καὶ τὸν βαθμὸν τῆς οἰκειότητος τοῦ προσώπου, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθυνόμεθα.

α) **Εὐχαριστήριοι ἐπιστολαί.** — Ἡ ἐκφρασις τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ εὐχαριστηρίου ἐπιστολῆς εἶναι ὑποχρέωσις ἀπαράβατος διὰ τὸν εὐεργετηθέντα. Ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη δυσαρεστοῦσι καὶ τὰς μετὰ τὴν εὐεργεσίαν ψυχάς, ἐν ᾗ ἡ εὐγνωμοσύνη ἐπαναΐσκει τὴν ἐκ τῆς εὐεργεσίας εὐχαρίστησιν.

Ἡ φύσις τῆς εὐεργεσίας πρέπει νὰ ὑπαγορεύῃ τοὺς τρόπους τῆς ἀποφράσεως τῆς εὐγνωμοσύνης, ὁ δὲ χαρακτήρ τοῦ εὐεργετοῦντος νὰ

κανονίξῃ τὸ ὕψος. Ὁ εὐχαριστῶν πρέπει νὰ καταστήσῃ φανερόν, ὅτι ἡ εὐεργεσία, ἡ ὁποία εἰς ἄλλον εἶναι βάρος, εἶναι εἰς αὐτὸν εὐάρεστος ὑποχρέωσις.

Ἐν τῇ εὐχαριστηρίῳ ἐπιστολῇ δὲν πρέπει νὰ ὑποδεικνύωμεν εἰς τὸν εὐεργέτην, ὅτι εἰς πρώτην εὐκαιρίαν θὰ ἀποδώσωμεν τὴν χάριν. Τοῦτο ἐκτὸς τοῦ ὅτι καταβιβάζει τὴν εὐεργεσίαν εἰς εἰδός τι δανείου, θέτει προσέτι εἰς τὴν αὐτὴν μοῖραν τὸν εὐεργετούμενον καὶ τὸν εὐεργετοῦντα.

Εἰς τὰς τοιαύτας ἐπιστολάς πρέπει ὁ γράφων νὰ μὴ ἀποβλέπῃ εἰς ἑαυτὸν, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸν ἀπονέμοντα τὴν χάριν· νὰ ἀποδίδῃ ὅλην τὴν πρόεπουσαν ἀξίαν εἰς τὴν εὐεργεσίαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε, νὰ ἐπαρνηθῇ ἐπιτηδείως τὴν ἐλευθεριότητα τοῦ εὐεργέτου καὶ νὰ διαβεβαίωσιν αὐτὸν περὶ τῆς ἀπεριορίστου εὐγνωμοσύνης του, χωρὶς νὰ περιλίπῃ ὑπερβολὰς καὶ εἰς κολακαίαν.

Ἀπαντήσεις. — Ἐὰν πρόκειται νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς εὐχαριστήριον ἐπιστολήν, πρέπει νὰ παραστήσωμεν μικροτέραν τὴν ἀξίαν τῆς παρεσχεθείσης χάριτος καὶ νὰ προσπαθῇσωμεν νὰ φανώμεν ἐκτεπληγμένοι ὅτι τόσον μικρὰ ἐκδούλυσαι ἐκρίθη ἀξία τοσαύτης ἐκτιμήσεως καὶ εὐγνωμοσύνης.

Θέματα. — 1. Ἐπιστολὴ πρὸς ἓνα τῶν προῖσταμένων τῆς ὁπῆρας, ὅστις συντέλεσεν εἰς τὴν προαγωγὴν σας. — α') Ἐμαθον... — β') Εἰς Ἰμάς ὀφείλω..... — γ') Σὰς παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃτε νὰ σῶν προσφέρω τὰς ἐγκαρδίους εὐχαριστίας μου, διὰ τὴν νέαν ταύτην ἀπόδειξιν τῆς εὐνοίας σας. — δ') Ὑπὲρξατε πάντοτε καλὸς πρὸς ἐμέ. — ε') Δὲν θὰ λησμονήσω τὰς πρὸς Ἰμάς ὑποχρεώσεις μου.... καὶ θὰ παρακαλῶ νὰ φανῶ ἀξίος κ.τ.λ.

Ἐν τῇ τελικῇ φιλοφρονήσει μετὰ σεβασμοῦ ἐκδήλωσις τῆς ἀπορίσκεισιν.

2. Εὐχαριστήριος πρὸς πρόσωπον, τὸ ὅποιον σὰς ἐπρομήθευσεν θέσιν τινά.

3. Εὐχαριστήριος εἰς διδάσκαλον μετὰ τὸ τέλος τῶν σπουδῶν σας. α') Δείξατε ὅτι ἐκτιμᾶτε ὅλην τὴν ἀξίαν τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια ἔλαβετε παρ' αὐτοῦ. — β') Παραστήσατε πόσον εὐχάριστον εἶναι διὰ τὸ συναίσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτόν.

4. Εὐχαριστήριος εἰς φίλον, ὁ ὁποῖος σὰς προσέφερεν ὡς δῶρον βιβλίον: Ἐπαινέσατε τὴν ἀξίαν τοῦ βιβλίου καὶ τονίσατε τὴν εὐχάριστήσιν, τὴν ὁποίαν ἡσθάνθητε ἀναγινώσκοντες αὐτό.

Σημ. Εὐχετήριοι λέγονται συνήθως αἱ ἐπὶ τῷ νέῳ ἔτει ἢ ὀνομαστικῇ ἑορτῇ ἀπευθυνόμεναι ἐπιστολαί. Σήμερον καὶ μεταξὺ οἰκείων, φίλων καὶ συγγενῶν ἀνταλλάσσονται εὐχετήρια δελτάρια ἢ ἐπισκεπτήρια τηλεγραφήματα. Ἀλλὰ πρὸς τοὺς γονεῖς ἢ σεβαστοὺς συγγενεῖς ἀπεστέλλονται ἐπιστολαὶ κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους ἢ ἄλλην μεγάλαν ἑορτήν, αἵτινες δὲν εἶναι ἀπλὰ εὐχετήριοι, ἀλλὰ περιλαμβάνουσι καὶ ἄλλα θέματα. Ἐν ἀρχῇ δὲ ἡ καλύτερον ἐν τέλει ὁ γράφων ἐκδηλοῖ τὴν τρυφεράν αὐτοῦ ἀφοσίωσιν καὶ τὰς ἀπὸ μέσης καρδίας εὐχὰς διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ μακροβιότητα αὐτῶν. Εὐνόητον ὅτι ἐπιπόνως δὲν πρέπει νὰ ἀναζητῶνται ἐξεζητημένα φράσεις· τὸ παιδίον θὰ ἐκφράσῃ ἀπροσπονήτως τὴν ἀγάπην του, τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ γίνῃ ἀξιόλογος στοργῆς τῶν πατέρων του, τὴν εὐγνωμοσύνην δι' ὅσα ἔλαβε καλὰ.

πρόδοον τὴν ὁποῖαν ἐπετέλεσε, καὶ τὴν ὁποῖαν ἐπιθυμεῖ ἀκόμη νὰ ἐπιτελέσῃ.

Προσκλητήρια δὲ διὰ συμμετοχὴν εἰς τι εὐχάριστον γεγονός δὲν γίνονται σήμερον δι' ἐπιστολῶν, ἀλλ' ἢ διὰ ἐντύπων περιεχόντων ἐν ὀλίγοις τὸ θέμα ἢ δελταρίων ἢ καὶ γραπτῶν βραχειῶν προσκλήσεων, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχει ἡ προσφώνησις καὶ ἡ ὑπογραφή μετὰ βραχείας φιλοφρονήσεως ὡς ἐν τῇ ἐπιστολῇ.

Αἱ ἀρνήσεις δὲ εἰς τὰς διαφόρους προσκλήσεις, εἶναι ὀρθὸν νὰ γίνωνται δι' ἐπιστολῆς.

β') Συγχαρητήριοι ἐπιστολαί.—Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἀπευθύνονται εἰς προσφιλῆ ἡμῶν πρόσωπα ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ εὐτυχοῦς τινος συμβάντος.

Αἱ συγχαρητήριοι ἐπιστολαὶ πρέπει νὰ εἶναι σύντομοι. Εἰς αὐτάς, ὅταν τὰς ἀποστέλλωμεν διὰ τινὰ χάριν ἢ εὐνοίαν, τῆς ὁποίας ἐτυχεν ὁ παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς, ἐπιμένομεν ἐπὶ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς ἀπονεμηθείσης χάριτος, ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ λαβόντος ταύτην, ἐπὶ τῆς διορατικότητος τοῦ ἀπονεύσαντος αὐτήν, ἐπὶ τῆς ἀβρότητας μετὰ τῆς ὁποίας οὗτος παρέσχε ταύτην, ἐπὶ τῆς ἐλπίδος ὅτι ὁ φίλος μας θὰ λάβῃ καὶ ἄλλας χάριτας. Ἄλλοτε μὲν ἡ ἀπονεμηθεῖσα χάρις εἶναι ἀμοιβὴ ὀφειλομένη εἰς σπανίας ἀρετὰς ἢ μακρὰν καὶ ἐπίπονον ἐργασίαν· ἄλλοτε δὲ εἶναι ἀπόδοσις δικαιοσύνης ἢ ἀπλῶς βῆμα πρὸς ἀνώτερα ἀξιώματα. Πρέπει ὅμως ἐπιμελῶς νὰ ἀποφύγωμεν πάντα περὶ ἡμῶν ὑπαινιγμόν, νὰ προσέξωμεν μήπως εἶναι δυνατόν νὰ ὑπονοηθῇ, ὅτι περιμένομεν οἰανδήποτε ὠφέλειαν ἐκ τοῦ προστάτου ἢ φίλου ἡμῶν. Ἡ ἐγωϊστικὴ αὕτη γλῶσσα παριστῶσα τὴν φιλοφροσύνην ἐξ ιδιοτελείας προερχομένην θὰ δυσηρέσκει τὸν λαμβάνοντα.

Ἀπαντήσεις.—Ἐν τῇ ἀπαντήσῃ εἰς συγχαρητήριον ἐπιστολὴν πρέπει νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ζωηρὰν ἡμῶν εὐγνωμοσύνην καὶ νὰ δείξωμεν ὅτι ἀποδίδομεν μεγίστην σημασίαν εἰς τὰς ἐκδηλώσεις ταύτας τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς χαρᾶς.

Θέματα.—1. Συγχαρητήριος εἰς φίλον προδιδασθέντα: α') Ἐκδήλωσις τῆς χαρᾶς ἡμῶν μετὰ εὐκρινείας καὶ ἀπλότητος. —β') Κατάδειξις ὅτι τοῦτο ἐπεριμένετο. —γ') Ἐλπὶς ὅτι καὶ εἰς τὸ μέλλον.....

2. Συγχαρητήριος εἰς πατέρα διὰ τὴν ἀπόκτησιν υἱοῦ.

3. Συγχαρητήριος εἰς φίλον διὰ τοὺς γάμους τοῦ ἀδελφοῦ του.

4. Συγχαρητήριος εἰς φίλον, ὅστις ἐπηγήθη ὑπὸ πάντων ἐν πράξει, εἰς τὴν ὁποῖαν κατεδείχθη ἡ αὐταπαρνησίς του.

5. Συγχαρητήριος εἰς φίλον, ὅστις ἐκέρδισε σπουδαίαν δίκην.

6. Συγχαρητήριος εἰς φίλον ἀπαλλαγέντα βαρείας νόσου.

γ') Συλλυπητήριοι ἐπιστολαὶ λέγονται αἱ ἀπευθυνόμεναι εἰς πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν συμφορὰν τινὰ ἢ ἀπώλειαν συγγενοῦς τινος.

Πρώτη ἀρετὴ τῶν τοιούτων ἐπιστολῶν εἶναι ἡ σπουδὴ καὶ ἡ προθυμία μετὰ τῆς ὁποίας ἀποστέλλονται. Καὶ αἱ ἐπιστολαὶ αὗται σινηθῶς δὲν εἶναι πολὺ ἐκτενεῖς. Ἐν ταύταις πρέπει νὰ περιοριζόμεθα εἰς τὸ αἷτιον τῆς θλίψεως καὶ οὐδαμῶς πρέπει νὰ ἐπεκτεινόμεθα εἰς ἄλλο θέμα. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ συλλυπητήριος ἐπιστολὴ δύναται νὰ εἶναι ἐκτενής. Ἐὰν εἴμεθα πολὺ στενωὺς συνδεδεμένοι μετ' ἐκείνου πρὸς τὸν ὁποῖον γράφομεν, ἐὰν θρηνοῦμεν πρόσωπον πολὺ προσφιλές, δυνάμεθα νὰ ἐκταθῶμεν ἐπὶ τῶν ιδιοτήτων

αὐτοῦ, τῶν περιστάσεων κατὰ τὰς ὁποίας ἡδυνήθημεν νὰ ἐκτιμήσωμεν τὰς ἀρετάς του, ἐπὶ τῶν καλῶν τὰ ὁποῖα μᾶς ἔκαμε, καὶ ἐπὶ τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξε πρὸς ἡμᾶς. Ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ διατυπώσωμεν τὰς τοιαύτας λεπτομερείας περὶ τοῦ ὑποκειμένου τῆς θλίψεως ὡς καὶ περὶ τῶν παρηγοριῶν ἐν γένει, πρέπει νὰ προσαρμόζεται εἰς τὸν χαρακτῆρα ἐκείνου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνομεν τὴν ἐπιστολήν.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν παρηγοριῶν πρέπει νὰ εἵμεθα πολὺ ἐπιφυλακτικοί· διότι αἱ πολὺ πρόωροι παρηγορίαι ἐρεθίζουνσι μᾶλλον ἢπραῖνονσιν ἐκεῖνον πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνονται· μετὰ δυσαρρεσκείας ἀκούει τοιαύτας παρηγορίας ὁ πενθῶν, μάλιστα ὅταν κατέχεται ὑπὸ μεγάλης λύπης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὐδέποτε προσδοκᾷ ὅτι θὰ παύσῃ νὰ κατέχεται. Ἀλλ' ὅμως θρησκευτικαὶ τινες σκέψεις, π. χ. περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ θανάτου, τῆς παντοδυναμίας καὶ ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ τίθενται εἰς τὰς ἐπιστολάς ταύτας, αἱ ὁποῖαι καλὸν εἶναι νὰ τελειώνωσιν εἰς εὐέλπιδά τινα νοήματα.

Ἐὰν τὸ πρόσωπον, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀποτεινόμεθα, εἶναι ὄχι πολὺ οἰκεῖον, πρέπει νὰ περιορισθῶμεν εἰς γενικὰς τινὰς σκέψεις· νὰ εἰπώμεν ὅτι δὲν ἐπιζητοῦμεν νὰ παρηγορήσωμεν καρδίαν συντετριμμένην ἢπραῖνωμεν ψυχὴν πάσχουσαν, ἢ ὁποῖα εὗρισκει εἰς τὴν σύνεσίν της τὰς παρηγορίας, τὰς ὁποίας καγεῖς ἄλλος δὲν δύναται νὰ παράσῃ· νὰ δειξώμεν τὴν λύπην μας διὰ τὸ δυστύχημα καὶ νὰ ἐκθέσωμεν τότε, ὡς νὰ ἀπηυθυνόμεθα πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, τὰς παρηγορίας, τὰς ὁποίας θέλωμεν νὰ ἐνσταλάξωμεν εἰς τὴν καρδίαν ἐκείνου· διότι εἰς πρόσωπα πρεσβύτερα ἡμῶν ἢ κατέχοντα ἀνωτέραν θέσιν δὲν ἐπιτρέπεται ὑπὸ τῶν νεωτέρων νὰ ἀπευθύνωνται οὔτε ἄμεισοι παρηγορίαι οὔτε οὐδέν, τὸ ὁποῖον θὰ ὁμοίᾳζε πρὸς μάθημα ἠθικῆς ἢ ἐκκλησιαστικὸν λόγον. Προσέτι δὲ πρέπει νὰ ἀντιτάξωμεν τὰ ἀπομένοντα ἀγαθὰ πρὸς τὰ ἀπολεσθέντα· χάνεται ἡ μήτηρ, ἀλλὰ μένει ὁ υἱός· χάνεται τὸ τέκνον, ἀλλ' ἀπομένει ἡ μήτηρ, ἥτις ἔχει ἀνάγκην περιποιήσεων, καὶ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ προσέχωμεν ἡμεῖς (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἀναγινώσκων τὴν ἐπιστολήν), ὥστε νὰ μὴ ἐπαυξήσωμεν τὴν λύπην της, ἀλλὰ νὰ ἐλαττώσωμεν αὐτὴν μετριάζοντες τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἡμετέρας.

Ἐπιστολαὶ συλλυπητήριοι ἀπευθύνονται ὁμοίως εἰς πρόσωπα, ἅτινα ἀπώλεσαν ἐξέχουσιν θέσιν ἢ ἀξίωμα ἢ ὑπέστησαν οἰανδήποτε ἀτυχίαν. Τὰς καταλλήλους σκέψεις καὶ φράσεις θὰ ὑπαγορεύωσιν ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ πεῖρα τοῦ κόσμου, ἡ κοινωνικὴ θέσις καὶ ἡ διαφορὰ τῶν περιστάσεων. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ παρέχεται εἰς αὐτὰς ἡ διαβεβαίωσις, ὅτι ἡ μεταβολὴ τῆς τύχης δὲν μετέβαλε τὴν φιλίαν ἡμῶν καὶ ὅτι οἱ χρηστοὶ ἐκτιμῶσι τὸν φίλον μας καὶ τοῦ ἀποδίδουσι τὸ δίκαιον καὶ ὅτι ἡ δυστυχία θὰ τοῦ ἐπαυξήσῃ τοὺς ἀξίους τιμῆς φίλους, καὶ τέλος ν' ἀναφέρεται ὅτι ὁ ἐντιμὸς ἄνθρωπος τόσον εὐαίσθητος εἰς τὴν αἰσχύνην δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάζεται ὁμοίως ὑπὸ τῆς ἀδικίας καὶ τῆς τύχης.

Ἐνίοτε εἰς τὰς τοιαύτας ἐπιστολάς ὑποχρεούμεθα νὰ ἀναγγείλωμεν λυπηρὰν τινα εἶδησιν. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πρέπει νὰ προπαρασκευάσωμεν τὸν φίλον ἡμῶν εἰς τοῦτο καὶ νὰ περιβάλωμεν τὸ λυπηρὸν γεγονός δι' ὅλων τῶν εἰκόνων καὶ τῶν διανοημάτων, τὰ ὁποῖα δύναται νὰ καταστήσωσιν αὐτὸ ὀλιγώτερον λυπηρὸν.

Ἀπαντήσεις.—Ἡ εἰς συλλυπητήριον ἐπιστολήν ἀπάντησις εἶναι ἕξ

ανάγκης πολὺ σύντομος. Ἐν αὐτῇ εὐχαριστοῦμεν τὸν γράψαντα διὰ τὴν συμμετοχὴν του εἰς τὴν λύπην ἡμῶν καὶ δεικνύομεν, ὅτι ἐὰν ἡδυνάμεθα νὰ εὐρώμεν παρηγορίαν τινά, θὰ ἡντλοῦμεν ταύτην ἐκ τῶν εἰλικρινῶν ἐκδηλώσεων τῆς φιλίας αὐτοῦ.

Θέματα. — 1. Συλλυπητήριος πρὸς ἐπιστήθιον φίλον διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς μητρὸς του: α') Ἡ ἀπώλεια αὕτη μᾶς ἐπροξένησεν ἀναμφιδόλως ἄρκετὴν λύπην. Ἀφ' οὗ δὲ αὕτη εἶναι εἰλικρινής, αἰσθανόμεθα ὑποχρέωσιν νὰ ἐκδηλώσωμεν αὐτήν. — β') Συλλυπούμενοι τὸν φίλον μας, θὰ παραστήσωμεν εἰς αὐτὸν ὅτι ἀντιλαμβάνομεθα τὸν πόνον του καὶ συμμεριζόμεθα αὐτόν. — γ') Μετὰ προσοχῆς δὲ κάμνοντες σύντομον λόγον περὶ τῶν ἀρετῶν τῆς ἀποθανούσης, θὰ τελειώσωμεν διὰ καταλλήλου παρηγορίας.

2. Συλλυπητήριος εἰς μητέρα, ἣ ὁποία ἔχασε πιστὸν σας φίλον.

Τὰ δύο πρῶτα μέρη τῆς ἐπιστολῆς ταύτης θὰ ὁμοιάζωσι πρὸς τὰ τῆς ἀνωτέρω. Ἀλλ' ἔπειτα ἀντὶ νὰ κάμωμεν λόγον περὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀποθανόντος, τοὐναντίον πρέπει νὰ προσπαθῇσωμεν νὰ ἀπομακρύνωμεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πνεύματός τῆς. Διὰ τοῦτο πρῶτον θὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς θείας προνοίας καὶ μετὰ ταῦτα θὰ ὑπενθυμίσωμεν εἰς τὴν μητέρα, ὅτι ἔχει καὶ ἄλλα καθήκοντα νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ πρέπει νὰ συγκρατήσῃ τὴν λύπην τῆς.

3. Συλλυπητήριος εἰς πρόσωπον, μετὰ τοῦ ὁποίου ἔχομεν τυπικὰς σχέσεις, διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀδελφοῦ του.

3. Αἱ ἔνεκα τῶν διὰφόρων ἡμῶν ἀσχολικῶν ἐπιστολαί. — Αἱ ἔνεκα τοῦ ἐπαγγέλματος, τῆς θέσεως, τῶν συμφερόντων κλ. ἡμῶν ἐπιστολαὶ εἶναι συστατικά, μεμπτικά, δικαιολογητικά, αἰτητικά ἢ ἀναφερόμεναι εἰς παντοειδεῖς ἀγοράς, πωλήσεις, παραγγελίας, ἀπαιτήσεις ὀφειλῆς κττ.

α') *Συστατικαὶ ἐπιστολαὶ* ὀνομάζονται ἐκεῖναι, διὰ τῶν ὁποίων ἀποτείνόμενοι εἰς πρόσωπα ἰσχύοντα, τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν ὁποίων ἀπολαύομεν, ζητοῦμεν παρ' αὐτῶν ὅπως προστατεύσωσιν ἄλλο τι πρόσωπον ἢ παράσχωσιν εἰς αὐτὸ ἐκδούλευσιν τινά.

Θὰ ἦτο ἄδικον νὰ θεωρηθῶσιν αἱ τοιαῦται ἐπιστολαὶ ὡς ἐπιβεβλημένοι ἐξ εὐγενείας πρὸς τὸ συνιστώμενον πρόσωπον· θὰ ἦτο μεγάλη ἀδικία νὰ συνιστῶνται διὰ τῶν αὐτῶν φράσεων καὶ οἱ μόνις γνωστοὶ καὶ οἱ ἐντελῶς γνωστοὶ εἰς ἡμᾶς. Οἱ εὐσυνείδητοι ἄνθρωποι ἀπονέμους τὴν χάριν ταύτην μετὰ μεγίστης ἐπιφυλάξεως καὶ οὕτω δὲν μετανοοῦσιν, ὅτι παρέσχον εἰς ἀναξίους τὴν ἐκδήλωσιν ταύτην τῆς εὐνοίας ἢ ὅτι παρέσυρον φίλους τῶν εἰς πλάνην.

Πάντοτε σχεδὸν ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς ἐκτίθενται τὰ αἷτια, τὰ ὁποία ἐπροκάλεσαν αὐτήν. Ἐὰν ἀπευθύνεται αὕτη εἰς ὑψηλὸν πρόσωπον, ὑπενθυμίζονται αἱ εὐεργεσίαι, τὰς ὁποίας τοῦ ὀφείλομεν· γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀγαθότητος, τῆς ὑποχρεωτικότητός του, τὰ ὁποία μᾶς δίδουν τὸ θάρρος νὰ προστρέξωμεν ἐκ νέου εἰς αὐτόν. Ἐὰν ἡ διαφορὰ τῆς θέσεως τοῦ γράφοντος καὶ ἐκείνου πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνεται ἡ ἐπιστολὴ εἶναι μεγάλη, τότε ἐπιβάλλεται ἐν ἀρχῇ νὰ τεθῇ ἡ δικαιολογία τῆς ἀποστολῆς.

Τὸ κύριον θέμα τῶν ἐπιστολῶν τούτων εἶναι ὁ ἔπαινος τοῦ συνιστωμένου προσώπου· κυρίως ἐπὶ τῆς εὐνοϊκῆς μαρτυρίας ἡμῶν θὰ στηριχθῇ ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθυνόμεθα, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὑπο-

στήριξίν του. Ὁ ἔπαινος δὲ αὐτὸς δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὸ μέτρον. Διὰ τοῦτο ὅταν ἡ συστατικὴ ἐπιστολὴ γίνεται παρ' ἡμῶν διὰ νὰ ἀπαλλαγώμεν ὀχληροῦ τινος ἢ διότι δι' οἰονδήποτε λόγον δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθώμεν ταύτην, ἂν καὶ δὲν ἔχομεν διάθεσιν νὰ συστήσωμεν τὸ πρόσωπον περὶ τοῦ ὁποίου γράφομεν, πρέπει νὰ περιορισθώμεν νὰ κάμωμεν μὲν τοὺς ἐπαίνους, τῶν ὁποίων εἶναι ἀληθῶς ἄξιον, νὰ τηρήσωμεν δὲ σιωπὴν δι' ὅλα τὰ ἄλλα.

Ἡ συστατικὴ ἐπιστολὴ τελειώνει συνήθως διὰ τῆς αἰτήσεως συγγνώμης διὰ τὴν ἐνόχλησιν τὴν ὁποίαν παρέχει, τοὺς κόπους εἰς τοὺς ὁποίους ὑποβάλλει καὶ διὰ τοὺς ὁποίους εὐχαριστοῦμεν ἐκ τῶν προτέρων, καὶ προσεῖτι διὰ τῶν διαβεβαιώσεων τῆς εὐγνωμοσύνης διὰ τὰς προσδοκώμενας ἐκδουλεύσεις.

Θέμα 4α.—Συνιστᾶτε εἰς φίλον σας, συμμαθητὴν σας, ὅστις μεταβαίνει ἵνα συμπληρώσῃ τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν ἐμπορικὴν σχολὴν τῆς πόλεως, ὅπου διαμένει ὁ φίλος σας.

2. Συνιστᾶτε εἰς ἔμπορον νεανίαν τινά, ἐπιθυμοῦντα νὰ γίνῃ ὑπάλληλός του.

3. Συνιστᾶτε εἰς θεῖόν σας μένοντα εἰς τὴν ἐσχολὴν παιδίον τι, διὰ νὰ γίνῃ ὑπηρέτης του.

β') *Αἱ μεμπτικαὶ ἐπιστολαὶ εἶναι ποικιλώταται*· ὅτε μὲν ἀπευθύνονται διὰ βαρεῖαν προσβολήν, ὅτε δὲ δι' ἐλαφρὰν ἀδικίαν καὶ ἄλλοτε, χωρὶς νὰ εἴμεθα προσωπικῶς προσβεβλημένοι, ἐκφράζουσιν ἀπλῶς τὴν δυσαρέσκειάν μας διὰ τινὰ ἀδεξιότητα ἢ πρᾶξιν ἐκείνου, πρὸς τὸν ὁποῖον γράφομεν.

Ὅταν νομίζωμεν ὅτι πρέπει νὰ ἀποτείνωμεν τοιαύτην ἐπιστολήν, εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴ γράψωμεν αὐτὴν ἐν στιγμῇ παραφορᾶς, ἥτις δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς ἡμᾶς φράσεις, διὰ τὰς ὁποίας ἴσως μετὰ ταῦτα θὰ μετανοώμεν.

Καὶ ἂν μὲν τὸ αἷτιον δὲν εἶναι σπουδαῖον, π.χ. ἡ βραδύτης ἐπιστολῆς τινος, ἐπισκέψεως κτλ., ἡ ἐπιστολὴ μας μᾶλλον θὰ εἶναι ἐκδήλωσις φιλίας καὶ δὲν δύναται νὰ προσβάλλῃ· διὰ τοῦτο ἐλαφρὰ εἰρωνεία, χαριεντισμός τις κατάλληλος, χωρὶς νὰ προσβάλωμεν τινὰ ἐπιτρέπεται ἐν αὐτῇ.—Ἐὰν τοῦναντίον πρόκειται περὶ βαρείας προσβολῆς ἢ σπουδαίου γεγονότος, καὶ τότε δὲν πρέπει ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἡμῶν νὰ διαφαίνεται ἡ ὀργή, οὐδὲ νὰ ὑπάρχωσιν ἐν αὐτῇ σκώμματα, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ὕβρεις.

Καὶ ἂν μὲν τὸ γεγονός διεγείρῃ τὴν ἀγανάκτησιν ἡμῶν καὶ περιφρόνησιν, τότε δυνάμεθα μὲν νὰ χαρακτηρίσωμεν αὐτὸ αὐστηρῶς καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν· πολλάκις ἡ προσποιητὴ εὐγένεια ἐν τῇ κατηγορίᾳ εἶναι περισσότερον πειρακτικὴ τῶν πικροτέρων μομφῶν, διότι φαίνεται ὡς ἐκδήλωσις ἀδιαφορίας. Καὶ ταῦτα μὲν προκειμένου περὶ περιπτώσεων, εἰς τὰς ὁποίας εἴμεθα ἀποφασισμένοι νὰ διακόψωμεν διὰ παντὸς πᾶσαν σχέσιν.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ πρόθεσις ἡμῶν εἶναι νὰ ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν ἐκείνους, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνομεν τὴν ἐπιστολήν, πρέπει ὁ χαριεντισμὸς νὰ πρᾶνῃ τὰς μομφὰς ἡμῶν· πρέπει νὰ προλαμβάνωμεν τὴν συγγνώμην αὐτῶν· νὰ προσφέρωμεν εἰς αὐτοὺς τὸν τρόπον τῆς δικαιολογίας κατακρίνοντες μὲν τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ φαινόμενοι ἐπιφυλακτικοὶ πρὸς τὴν πρόθεσιν τοῦ φίλου μας. Ὅταν φαινόμεθα βέβαιοι

διὰ τὴν πίστιν τοῦ φίλου, κατορθώνομεν ν' ἀσφαλίζωμεν ἀληθῶς αὐτήν.
Δὲν πρέπει νὰ συγγώμεν τὴν μομφὴν πρὸς τὴν ἐπίπληξιν· ἐκείνη
μὲν γίνεται μεταξὺ ἰσῶν, αὕτη δὲ ὑπὸ ἀνωτέρου πρὸς κατώτερον. Οὐ-
τως ὁ πατὴρ ἐπιπλήττει τὰ τέκνα, ὁ προστάτης τοὺς κηδεμονευομέ-
νους, ὁ διδάσκαλος τοὺς μαθητάς. Εἰς ταύτας τὰς ἐπιστολάς τὸ ὕψος
εἶναι σοβαρὸν ἐνίοτε δὲ καὶ αὐστηρόν, ἀλλ' ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ ἐπιεί-
κεια διαφαίνονται εἰς ἐκάστην φράσιν. Τὸν ἔνοχον δὲν πρέπει νὰ δυσ-
αρεστώμεν ἢ ἐξερεθίζωμεν· τοῦναντίον ἐπιδεικνύοντες τὰ σφάλματά
του πρέπει νὰ πείσωμεν αὐτόν, ὅτι ἡ μεγίστη ἐπιθυμία μας εἶναι νὰ
τὰ ἐξαλείψωμεν καὶ νὰ τὰ λησμονήσωμεν. Εἰς τὰς τοιαύτας ἐπιστολάς ὁ
χαριεντισμὸς οὐδεμίαν ἔχει θέσιν.

Ἀπαντήσεις.—Συνήθως ἀπαντήσεις τῶν μεμπτικῶν ἐπιστολῶν εἶναι
αἱ δικαιολογητικαὶ ἐπιστολαί. Ἐνίοτε ὅμως εἶναι δυνατόν ἡ μεμπτικὴ
ἐπιστολὴ νὰ προηλθῇ ἐκ παρεξηγήσεως· διὰ τοῦτο ἀπαντώντες δὲν θὰ
δικαιολογηθῶμεν, ἀλλὰ θὰ ἐξηγήσωμεν τὸ συμβάν μετὰ πολλῆς ἡρεμίας
καὶ εὐπρεπείας χωρὶς νὰ δείξωμεν δυσαρέσκειαν πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι
ἄνευ λόγου μᾶς προσέβαλον.

Θέματα.—1. Συμμαθητὴς σας παρέλαβε κατ' οἶκον, ἄνευ τῆς ἀδείας
σας τὴν ἔκθεσίν σας πρὸς ἀντιγραφὴν· α') Θὰ ἐκτεθῇ πρῶτον πῶς ἐνόη-
σατε τὴν πρᾶξιν, οὐχὶ διὰ τόνου αὐστηροῦ. —β') Θὰ ὑποδηλωθῶσιν οἱ λό-
γοι διὰ τοὺς ὁποίους δὲν εἶναι ὀρθὸν τοῦτο· αἱ ζημίαι, αἵτινες ἐπέρχονται
εἰς ἐκείνον, θὰ καταδειχθῶσι διὰ τόνου ἐνδιαφέροντος· ἔπειτα διὰ τόνου
φιλικοῦ αἱ ἰδικαί σας συμβουλαί. —γ') Θὰ ἐπιζητηθῇ ἡ ἐπανόρθωσις
τοῦ πράγματος καὶ θὰ προστίθεται ἡ διαβεβαίωσις, ὅτι ἡ φιλία θὰ ἐξα-
κολουθήσῃ κτλ.

2. Ἐπιπλήττετε τὸν ἀδελφόν σας ἀπορριφθέντα εἰς τὰς ἐξετάσεις
καὶ τοῦ παρέχετε συμβουλάς.

γ') **Αἱ δικαιολογητικαὶ ἐπιστολαί** προκαλοῦνται συνήθως ὑπὸ τῶν
μεμπτικῶν· ἀλλ' ὅμως αἱ ἐπιστολαὶ αὗται δὲν εἶναι πάντοτε ἀπαντήσεις·
διότι ὅταν ἀναγνωρίσῃ τις ὅτι διέπραξε σφάλμα τι, πρέπει νὰ φρον-
τίσῃ νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ παράπτωμά του, προτοῦ οἱ ἄλλοι τὸ καταδεί-
ξωσιν εἰς αὐτόν. Ἐκείνο τὸ ὅποῖον συνήθως γίνεται, ν' ἀποφεύγωμεν
ἐξ ἐντροπῆς διῆθεν νὰ ὁμολογήσωμεν τὸ ἄδικόν μας καὶ νὰ ζητῶμεν μὲ
προφάσεις νὰ δικαιολογούμεθα εἰς ἡμᾶς αὐτούς, δὲν εἶναι κοινωνικῶς
ὀρθόν. Οὐδέποτε ἡ διειλία, ἡ ἀμέλεια ἢ ἡ φιλαντία πρέπει νὰ μᾶς παρα-
σύρῃσιν εἰς παραλείψιν τοῦ καθήκοντος τῆς δικαιοσύνης.

Εἰς τὰς ἐπιστολάς ταύτας ἀποτεινόμενοι μὲν πρὸς ἀνωτέρους ὀφεί-
λομεν νὰ μεταχειρίζομεθα φράσεις εὐλαβεῖς καὶ σεμνοπρεπεῖς, πρὸς
ἰσῶν δὲ δυνάμεθα νὰ ἐκφραζόμεθα φησικῶς καὶ ἀφελῶς. Συστήσις
τις ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ἐξήγησις τις κατ' ἀλλήλους, ὅπως παραστήσῃ αὐτὸ
ἐλαφρότερον, κατάδειξις ὅτι ἡ πρόθεσις δὲν ἦτο κακὴ, ζωηρὰ ἐκφρα-
σις λύπης, διότι ἐγενόμεθα αἵτιοι δυσαρεσκείας, ἐκδήλωσις τέλος ζω-
ρᾶς ἐπιθυμίας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς προτέρας εὐνοίας καὶ φιλίας πρέπει
νὰ περιλαμβάνονται εἰς τὰς δικαιολογητικὰς ἐπιστολάς.

Πολλάκις ἐν φιλικῇ ἐπιστολῇ εἶναι ἀνάγκη νὰ δικαιολογηθῶμεν διὰ
τὴν βραδύτητα τῆς ἀποστολῆς ταύτης ἢ τῆς ἀπαντήσεως εἰς δοθεῖσαν
ἐπιστολήν. Τότε ἡ ἰδικὴ μας ἐπιστολὴ πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ τῆς δικαιο-
λογίας. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν πρέπει νὰ δικαιολογούμεθα μὲ τὸ αὐτὸ ὕψος,
μὲ τὸ ὅποῖον καὶ ὅταν πρόκειται περὶ σπουδαίου γεγονότος· τοῦτο θὰ

ἦτο γελοῖον. Ἀρκεῖ νὰ ἐκθέσωμεν τοὺς λόγους, οἱ ὅποιοι μᾶς ἡμῶν
 δισαν νὰ γράψωμεν, νὰ ἐκφράσωμεν τὴν λύπην διὰ τὴν παράλειψιν
 ταύτην, νὰ κατηγορήσωμεν εἰλικρινῶς τὴν ἀμέλειάν μας καὶ νὰ ὑπο-
 σχεθῶμεν ἀκρίβειαν ἐν τῷ μέλλοντι.

Θέματα καὶ ὁδηγίαι διὰ σχέδια.—1. Μαθητὴς ἀπουσίαστον
 ἐκ τοῦ σχολείου, διότι ἠθέλησε νὰ βοηθήσῃ φίλον του ἐν στενοχωρίᾳ ἐπι-
 ρισκόμενον, δικαιολογεῖται εἰς τὸν διδάσκαλον:—α') Ὁμολογεῖ μετάνοιαν
 ταπεινοφροσύνης τὸ σφάλμα του.—β') Διηγεῖται τὰς περιστάσεις κατὰ
 τὰς ὁποίας συνέβη τὸ παράπτωμα, χωρὶς νὰ ἀλλοιώσῃ τι χάριν ἐκείνου
 τοῦ.—γ') Ἐπιζητεῖ συγχώρησιν, ἀποδεχόμενος πᾶσαν τιμωρίαν, ἀλλὰ
 παρακαλεῖ νὰ μὴ στερηθῇ τῆς εὐνοίας καὶ συμπαθείας τοῦ διδασκάλου.
 —δ') Ὑπόσχεται ὅτι δὲν θὰ ἐπαναληφθῇ πλέον κτλ.

2. Κατὰ τινα περιστάσιν, τὴν ὁποίαν θὰ δηλώσωμεν, ὠργίσθημεν
 ἐναντίον φίλου ἡμῶν καὶ προσηνέχθημεν ἀπρεπῶς πρὸς αὐτόν. Προσ-
 δεχόμενος τὸν συναντήσωμεν ἐκ νέου, γράφομεν προτείνοντες συμφιλίωσιν.

3. Ὁ Δημήτριος ἀποκρίνεται ὅτι εἶναι πολὺ εὐτυχὴς ν' ἀνακτῇ
 τὴν παλαιὰν φιλίαν:

α') Ἐπρεπεν ἐγὼ πρῶτος νὰ προτείνω (διατί;)—β') Σὺ ἐφάνης ἀντι-
 τερός μου.—γ') Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ λόγοι σου ἦσαν πικροὶ κτλ., ἀλλὰ καὶ
 ἐγὼ ἔπαισα..... δ') Ἀς λησμονήσωμεν τὴν ἀναξίαν λόγου ταύτης
 ἔριδα.... Ἀς εἴμεθα φίλοι....

4. Ἀπευτύχετε εἰς τὰς ἐξετάσεις. Δικαιολογεῖσθε εἰς τοὺς γονεῖς
 ἐκθέτοντες τοὺς λόγους τῆς ἀποτυχίας.

δ') **Αἰτητικαὶ ἐπιστολαί.**—Αὗται ἀπευθυνόμεναι μάλιστα πρὸς
 ἀνωτέρους ἡμῶν ἢ ἀπασχολημένους ἀνθρώπους ἀπαιτοῦσι σαφήνειαν
 καὶ συντομίαν. Διὰ τοῦτο ἄνευ προοιμίων πρέπει νὰ εἰσερχώμεθα εὐ-
 τὴν ὑπόθεσιν ἐκθέτοντες αὐτὴν δι' ὀλίγων λέξεων. Ἐὰν ζητῶμεν χάριν
 τινά, δὲν πρέπει οὔτε μεθ' ὑπερηφανείας νὰ ἀπαιτῶμεν οὔτε μετὰ
 ταπεινότητος νὰ ἐκλιπαρῶμεν. Οὐδὲ πρέπει νὰ στηρίζωμεν τὴν αἴτησιν
 ἡμῶν ἀπλῶς μόνον ἐπὶ τοῦ δικαίου, διότι τοῦτο πιθανὸν νὰ μὴ κατα-
 στήσῃ εὐνοϊκώτερον πρὸς ἡμᾶς ἐκεῖνον πρὸς τὸν ὅποιον ἀπευθυνόμεθα
 ἀλλὰ προτιμότερον εἶναι νὰ ἐπικαλώμεθα τὴν μεγαλοφροσύνην τοῦ

Ἐνίοτε αἱ τοιαῦται ἐπιστολαὶ ἀπαιτοῦσιν ἑκαστὴν τινα εἴδος
 ἐκθέσεως τῆς στενοχωρίας τοῦ αἰτοῦντος εἴτε πρὸς ἐξήγησιν τοῦ εἴδους
 τῆς χάριτος. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἀπαιτεῖται πολλὴ δεξιότης
 ὅπως καταστήσωμεν εὐνοϊκὸν τὸ πρόσωπον, τοῦ ὁποίου ἐπικαλούμεθα
 τὴν ἀντίληψιν· πρέπει νὰ διεγείρωμεν εἰς αὐτὸ κατάλληλα συναισθή-
 ματα· ν' ἀναπτύξωμεν τὴν σπουδαιότητα, τὴν ὁποίαν ἀπενέμομεν
 τὸ αἰτούμενον καὶ νὰ παραστήσωμεν τὸν βαθμὸν καὶ τὴν διάρκειαν
 τῆς εὐγνωμοσύνης μας πρὸς αὐτό, χωρὶς νὰ ὑπομνήσωμεν προηγου-
 νας τυχόν ὑπηρεσίας ἡμῶν.

Ἀπαντήσεις.—Ἐν τῇ ἀπαντήσῃ εἰς αἰτητικὰς ἐπιστολὰς ἡ συγγρα-
 ταεὺς εἰς ὅ,τι ζητεῖται παρ' ἡμῶν ἢ ἀρνούμεθα ἢ ἀπλῶς δίδομεν
 ὑπόσχεσιν.

Ὅταν συγκατανεύωμεν, πρέπει νὰ πράξωμεν αὐτὸ ἀμέσως καὶ πρὸς
 θυμῶς· τοῦτο διπλασιάζει τὴν χάριν. Πρέπει δὲ ἐν τῇ ἀπαντήσῃ
 περιβάλλωμεν τὴν εὐεργεσίαν διὰ παντός, τὸ ὅποιον δύναται νὰ κατα-
 στήσῃ αὐτὴν εὐαρεστοτέραν· νὰ ἐπιμείνωμεν ἐπὶ τῆς εὐχαριστήσεως

τὴν ὁποῖαν αἰσθανόμεθα, καὶ νὰ ἀποκρύψωμεν τοὺς κόπους, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ παροχὴ αὐτῆς μᾶς ὑπέβαλεν.

Ἐὰν δὲ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀρνηθῶμεν, πρέπει μετ' εὐγενείας νὰ δηλώσωμεν τοῦτο· νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ μεγαλύτερα ἡμῶν ἐπιθυμία ἦτο νὰ φανῶμεν εὐάρεστοι, ὅτι μετεχειρίσθημεν πᾶν μέσον, ὅτι παρουσιάσθησαν πλείστα ἐμπόδια καὶ ὅτι ἂν παρουσιασθῇ εὐκαιρία τις εἰς τὸ μέλλον, δὲν θὰ ἀφῆσωμεν αὐτὴν νὰ παρέλθῃ.

Ἐὰν πρόκειται νὰ ὑποσχεθῶμεν, πρέπει νὰ ἐκδηλώσωμεν τοῦτο μετὰ σπουδῆς, εἰς τὴν ὁποῖαν νὰ διαφαίνεται ὅλη ἡ καλὴ μας θέλησις. Εἰς πλείστας περιπτώσεις ἡ καλυτέρα παρηγορία εἶναι ἡ ἐλπίς.

ε') *Ἐμπορικαὶ ἐπιστολαί.* — Αὗται οὐδὲν ἄλλο περιέχουσιν εἰ μὴ τὴν ἀκριβὴ καὶ καθαρὰν ἐξιστόρησιν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὁ ἔμπορος προτείνει, ἀποστέλλει ἢ ζητεῖ παρὰ τοῦ ἀνταποκριτοῦ. — Ἡ πρώτη αὐτῶν ἀρετὴ εἶναι ἡ βραχύτης. Ἐν αὐταῖς οὔτε περιτταὶ λέξεις πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν, οὔτε ἀστείότητες, οὔτε φιλοφρονήσεις κ.τ.τ. Ἀμέσως δ' ἐξ ἀρχῆς ἄνευ προοιμίου πρέπει νὰ ἐπιλαμβάνεται τις τοῦ θέματος. Τὰ διαφορὰ δὲ μέρη τῆς ἐπιστολῆς πρέπει νὰ εἶναι ἐντελῶς διακεκομμένα καὶ ἕκαστον ἐξ αὐτῶν νὰ κατέχῃ τὴν ἀρμοζούσαν θέσιν, οὐδεμία δὲ ξένη πρὸς τὸ θέμα λεπτομέρεια νὰ ἐπιμηκύνῃ ἢ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διήγησιν. Ἡ ἐπιστολὴ δὲ τελειώνει διὰ τῆς διαβεβαιώσεως τῆς ἀφοσιώσεως ἢ τοῦ ζήλου ἢ ἄλλης τινὸς φιλοφρονητικῆς ἐκφράσεως πολὺ συντόμου. — Ἄλλη ἀπαραίτητος ἀρετὴ τῶν ἐπιστολῶν τούτων εἶναι ἡ σαφήνεια. Οὐδεμία λέξις ἀμφιβόλου σημασίας, οὐδεμία φράσις ἀσαφῆς, οὐδεμία κατασκευὴ περιόδου σκοτεινὴ ἐπιτρέπεται εἰς αὐτάς. Ἐὰν δὲ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συνυπάρξῃ μετὰ τῆς σαφήνειας ἡ βραχύτης, πρέπει νὰ προτιμήσωμεν τὴν σαφήνειαν. — Τὸ ὕφος τῶν ἐπιστολῶν τούτων πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ἀπλοῦν καὶ ἀπῆλλαγμενον παντὸς κοσμήματος λόγου.

Τῶν τοιούτων ἐπιστολῶν πάντοτε κρατεῖται ἀντίγραφον ἐν εἰδικῷ βιβλίῳ, καλουμένῳ βιβλίῳ ἐπιστολῶν. Διὰ τοῦτο γράφονται δι' εἰδικῆς μελάνης καὶ ἀποτυπῶνται ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ.

Ἀπαντήσεις. — Εἰς τὰς ἀπαντήσεις αὐτῶν πρέπει νὰ ἐπιζητῶμεν σαφήνειαν καὶ ἀκρίβειαν καὶ νὰ μὴ λησιμονῶμεν μὲν καμμίαν λεπτομέρειαν, ἀλλὰ νὰ ἀποφεύγωμεν πᾶσαν περιττὴν φράσιν. Ἐὰν δὲ προβλέπωμεν ὅτι θὰ ἔχωμεν ἀντιρροήσεις, πρέπει νὰ προσπαθῇσωμεν νὰ ἀναιρέσωμεν αὐτάς ἐκ τῶν προτέρων.

Σημ. Εἰς τὰς ἐμπορικὰς σχολὰς παρέχονται εἰς τοὺς μαθητὰς πλείσται ὑποδειγματικαὶ ἐπιστολαί, διὰ τὰς περισσοτέρας τῶν περιπτώσεων τῆς ἐμπορικῆς ἀλληλογραφίας· ἀσκήσεις δὲ πλείσται γίνονται, ἀφ' οὗ εἶναι ἰδιαίτερον μάθημα ἡ ἐμπορικὴ ἀλληλογραφία. Ἄλλ' ἐνταῦθα εἶναι περιττὸν νὰ ἐκταθῶμεν περισσότερον. Τὰ λεχθέντα ἀρκοῦσι διὰ νὰ δοθῶσι γενικαὶ ὁδηγίαι, πῶς πρέπει νὰ γράφονται αἱ τοιαῦται ἐπιστολαί, καὶ ὅταν ὁ μαθητὴς συντάξῃ 3—4 ἐξ αὐτῶν θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ γράψῃ τοιαύτας, ἂν γίνῃ μικροβιομήχανος ἢ ἀσκήσῃ μέτριον ἐμπόριον.

Παρέχομεν δὲ μόνον τινὰ ἐξ αὐτῶν παραδείγματα, διὰ νὰ λάβωσιν οἱ μαθηταὶ ἰδέαν τινὰ τῶν διαφορῶν εἰδῶν αὐτῶν καὶ συμφώνως πρὸς ταῦτα συντάξωσιν ἐμπορικὰς ἐπιστολάς, τῶν ὁποίων τὰ θέματα θὰ παράσῃ ὁ διδάσκων.

α') Συνοδευτικά ἔμπορευμάτων ἐπιστολαί.—Ἐν.....

Κύριε Γ. Ἀτρείδη,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς γνωρίσω, ὅτι ἐφόρτωσα σήμερον κατὰ τὴν παραγγελίαν σας διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου. τῆς ἐταιρείας ὃ δέματα βάμβακος Λεβαδείας. Θὰ λάβετε αὐτὰ μετὰ 3 ἢ 5 ἡμέρας τὸ βραδύτερον καὶ ἐλπίζω ὅτι θὰ μείνετε εὐχαριστημένος εἶναι λευκὸς καὶ καθαρὸς, πρώτης ποιότητος.

Θὰ ἴδῃτε εἰς τὸ τιμολόγιον, τὸ ὁποῖον σᾶς ἀποστέλλω, ὅτι ὁ λογαριασμὸς ἀνέρχεται εἰς δραχμάς. Σᾶς παρακαλῶ ἅμα παραλάβετε τὸ ἔμπορεύμα, νὰ μοὶ γνωρίσετε ἀμέσως τὴν παραλαβὴν του καὶ συγχρόνως νὰ μοὶ ἀποστείλετε τὴν συναλλαγματικὴν μὲ τρίμηνον προθεσμίαν. Ὅταν δὲ λάβετε καὶ πάλιν ἀνάγκην, ἔχω τὴν κεποιθήσιν, ὅτι θὰ μὲ τιμήσετε διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης σας.

Ὅλως πρόθυμος

Ἀπάντησις:

Κύριε Ν Δ

Εἰς Πειραιᾶ.

Βεβαιῶ τὴν λήψιν τῆς ἀπὸ ἐπιστολῆς σας· σήμερον δὲ ἔλαβον ἐν καλῇ καταστάσει καὶ τὰ σταλέντα ὃ δέματα τοῦ βάμβακος. Εἶμαι δὲ τελείως εὐχαριστημένος ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ πράγματος. Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ὑμῶν, σᾶς ἐμβάζω ἐγκλειστον συναλλαγματικὴν ὅψεως ἐπὶ τοῦ κ. Μ. πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ λογαριασμοῦ μας.

Ὅλως Ὑμέτερος

Κύριε Γ. . . Δ. . . .

Εἰς

Τὰ ἔντυπα, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἀπὸ Ὑμετέρας ἐπιστολῆς παρηγγεῖλατε, σᾶς ἀποστέλλω σιδηροδρομικῶς. Ἐλπίζω ὅτι θὰ εὐχαριστηθῇτε μὲ τὴν ἐπιμεμελημένην καὶ εὐσυνειδητον ἐργασίαν μου.

Πρὸς ἀποφυγὴν πλάνης προσθέτω ἀκριβῆ πίνακα τῶν ἔμπορευμάτων:

1000 τιμολόγια εἰς μονὰ φύλλα χάρτου ἐμπορικῶν ἐπιστολῶν 50,00

1000 ἐγκύκλιοι εἰς μικρὰ φύλλα χάρτου 25,00

2000 φάκελλοι μετ' ἐπιγραφῶν, μετρίου μεγέθους 48,00

123,00

Ἐλπίζων ὅτι θὰ τιμᾶτε μὲ παραγγελίας σας τὸ τυπογραφεῖον ἡμῶν, τὸ ὁποῖον ἐφωδιάσθη ἐσχάτως διὰ τελειωτῶν μηχανημάτων διατελῶ Ὑμέτερος

β') Ἐμπορικαὶ ἐγκύκλιοι, αἱ ὁποῖαι τυπώνονται ἢ καὶ ἀποτυπῶνται διὰ πολυγράφου καὶ ἀποστέλλονται εἰς ὅλους τοὺς πελάτας. Π.χ.

Ἀξιότιμε Κύριε,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀνακοινώσω Ὑμῖν, ὅτι μετεδίβασα σήμερον τὸ ἐμπορικόν μου, κατὰστημα εἰς τὸν μέχρι τοῦδε λογιστὴν μου κ. Α. . Γ. . . Εὐχαριστῶν δ' Ὑμᾶς διὰ τὴν παρασχεθεῖσάν μοι ἐμπιστοσύνην σας, Σᾶς παρακαλῶ ὅπως διατηρήσῃτε ταύτην καὶ εἰς τὸν διάδοχόν μου.

Μεθ' ὑπολήψεως

Ἰωάννης Κόμπης

Ἀξιότιμε Κύριε,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς καταστήσω γνωστὸν, ὅπως καὶ ἡ συνημμένη ἐγκύκλιος διαλαμβάνει, ὅτι ἀπὸ τῆς σήμερον ἀνέλαβον τὸ ἐμπορικὸν κατὰστημα τοῦ κ. Ἰωάννου Κόμπου μεθ' ὧν τῶν ἐν αὐτῷ ἐμπο-

ρευμάτων και θὰ ἐξακολουθήσω τὰς ἐμπορικὰς αὐτοῦ ἐργασίας δι' ἰδιόν μου λογαριασμόν. Θὰ προσπαθήσω δὲ ὅπως τύχω και ἐγὼ τῆς ἐμπιστοσύνης, τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦδε ἐπεδείξατε εἰς τὸν προκατόχον μου, διὰ ταχείας καὶ εὐσυνειδήτου ἐκτελέσεως τῶν παραγγελιῶν.

Μετ' ἐξαιρέτου ὑπολήψεως

Θέματα. — Τὸ κατάστημα Ἰ. Κανδύλη καὶ Σίας ἀναγγέλλει τὸν θάνατον τοῦ συνεταίρου καὶ δηλοῖ, ὅτι αἱ ἐργασίαι θὰ ἐξακολουθήσουν ὅπως καὶ πρότερον.

— Ὁ βιβλιοδότης ἐγκαθίδρυσεν νέαν μεγάλην κοπτικὴν καὶ χρυσοποιικτικὴν μηχανὴν καὶ παρακαλεῖ ὅπως τύχη παραγγελιῶν.

— Ὁ ἔμπορος ἀγγέλλει, ὅτι ἀνεκάλεσε τὴν πληρεξουσιότητα, τὴν ὁποίαν εἶχε παράσχει εἰς τὸν λογιστὴν τοῦ Δ. Κάσκαν.

γ) Ἐπιστολαὶ διὰ τῶν ὁποίων συνιστῶνται ἐμπορεύματα ἢ ἐργασίαι. — Τούτων σκοπὸς εἶναι ἢ ἐπίτευξις παραγγελιῶν ἢ πελατείας. Ἡ σύστασις πρέπει νὰ γίνεται δι' ἀπερίττων φράσεων καὶ δὲν πρέπει νὰ δίδονται ὑποσχέσεις μεγαλύτεραι ἐκείνων, τὰς ὁποίας ὁ ἔμπορος δύναται νὰ ἐκτελέσῃ, ἢ ἐκείνων ὅσα εὐσυνειδήτως πρέπει νὰ κάμνῃ. Π. γ.

Ἐν

Ἀξιότιμε Κύριε Α Ε

Εἰς

Διὰ τοῦ φίλου μου ἔμαθον ὅτι κάμνετε μεγάλην κατανάλωσιν διαφόρων μαλλίνων ὑφασμάτων διὰ κυρίας. Ἐπειδὴ δὲ πάντοτε προσεπάθησα νὰ κατασκευάζω κομψὰ καὶ στερεὰ ὑφάσματα, διὰ τοῦτο λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς συστήσω τὰ προϊόντα τοῦ ἐργοστασίου μου. Ἐκ τοῦ συνημμένου τιμοκαταλόγου θὰ ἴδῃτε, ὅτι τὰ ἐμπορεύματά μου εἶναι κατὰ μέσον ὅρον ὃ ἕως 10 ο] εὐφηνότερα ἀπὸ τὰ ἐμπορεύματα τῶν ἄλλων ἐργοστασίων, ὡς πρὸς δὲ τὴν ποιότητα τοῦλάχιστον εἶναι ὅμοια.

Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ τιμῆσετε διὰ παραγγελίας σας καὶ δὲν ἀμφιβάλω, ὅτι τότε αἱ ἐμπορικαὶ μας συναλλαγαὶ θὰ ἐξακολουθήσωσι μετ' ἀμοιβαίας εὐαρεσκείας.

Ὅπως πρόθυμος

Ἀπάντησις: Κύριε ἐργοστασιάρχᾳ

Εἰς

Ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ ἡμετέραν ἐπιστολὴν λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ἀνακινώσω, ὅτι ἡ ἀποθήκη μου εἶναι πλήρης ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ εἰς οὐδεμίαν παραγγελίαν δύναμαι νὰ προβῶ· θὰ λάβω ὅμως τὴν τιμὴν νὰ χρησιμοποιήσω ἐν καιρῷ τὴν υποχρεωτικὴν σας πρότασιν.

Μεθ' ὑπολήψεως

Θέματα. — 1. Ὁ Ἰ. Κ. σκοπεῖ νὰ μεταβάλλῃ ἐπάγγελμα καὶ προτιθέμενος νὰ πωλήσῃ μέρος τῶν ἐμπορευμάτων τοῦ προσφέρει ταῦτα εἰς τὸν ἀνταποκριτὴν τοῦ Α. Χ. εἰς τὴν τιμὴν τῆς ἀγορᾶς (κόστος).

2. Ὁ ἐπιπλοποιὸς Ἀ. Θ. συνιστᾷ εἰς τὸν ἀρραβωνισμένον Κ. εἰς τὰ ἐπιπλά του.

3. Τὸ ἐργοστάσιον Φ. ἀποστέλλει νέον δειγματολόγιον εἰς καὶ ἐπιζητεῖ παραγγελίας.

δ) Ἐπιστολαὶ διὰ τῶν ὁποίων παραγγέλλονται ἐμπορεύματα. — Αὗται πρέπει ν' ἀναφέρωσι τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν ἢ

πληθύν, μορφήν, ὕλην, τιμὴν, χρόνον παραδόσεως καὶ ἄλλας ἰδιαιτέρας περιπτώσεις. Δύναται δὲ νὰ συναποστείλῃ τις δείγματα, νὰ κάμῃ λόγον περὶ τῶν τιμῶν καὶ τοῦ τρόπου τῆς πληρωμῆς τῆς τιμῆς, περὶ ἐμπορευμάτων τὰ ὁποῖα ἔλαβον ἄλλοι γνωστοί. Π. χ.

Κύριε Ἀ Β

Εἰς

Σὰς παρακαλῶ ὅπως μοι ἀποστείλῃτε διὰ πρώτης εὐκαιρίας τὰ ἑξῆς εἶδη χαρτοπωλείου:

12 δεσμίδας ἐπιστολικοῦ χάρτου	ἀντὶ δραχ.	150,00
20 δεσμ. λευκ. λείου χάρτ. ἄνευ γραμ. τῶν 6 κοιλ. » »	» »	500,00
10 » » » » μετὰ γραμ. τῶν 5 κοιλ. » »	» »	250,00
1 δωδεκάδα κυτίων πεννῶν	» »	60,00
10 δεσμίδας μολυβδοκονδ. μάρ. Demel No 1, 2, 3 » »	» »	30,00

Ἐν ὅλῳ δραχ. 990,00

Πάντα κατὰ τὰ συναποστελλόμενα δείγματα. Ἡ πληρωμὴ δὲ αὐτῶν θὰ γίνῃ διὰ συναλλαγματικῆς ὀψεως, τὴν ὁποίαν παρακαλῶ νὰ μοι ἐμβάσετε.

Μετὰ τιμῆς

ε') Μεμπτικάι ἐμπορικάι ἐπιστολαί. — Ἐν αὐταῖς πρέπει νὰ τηρῶνται οἱ γενικοὶ κανόνες τῶν ἄλλων μεμπτικῶν ἐπιστολῶν. Δὲν πρέπει νὰ γραφῶνται τὴν πρώτην στιγμὴν ἐν παραφορῇ οὐδὲ προοβλητικάι λέξεις πρέπει νὰ ἐνυπαρχωσιν. Οὐδέποτε ἡ εὐπρεπεία τῆς ἐκφράσεως πρέπει νὰ ἐλλείπῃ. Χαριεντισμοὶ δὲν ἐπιτρέπονται. Π. χ.

Κύριε Γ . . . Ἡ

Εἰς

Τὰ ἐμπορεύματα τὰ ὁποῖα προχθὲς μοι ἀπεστείλατε καὶ περὶ τῶν ἑποίων διαλαμβάνει ἡ ἀπὸ εἰς χεῖράς μου ἡμετέρα ἐπιστολή, δὲν ἀνταποκρίνονται δυστυχῶς πρὸς τὰ δείγματα (καταδείξεις διὰ λεπτομερειῶν τῆς διαφοράς αὐτῆς). Ἐπειδὴ δὲ δὲν δύναμαι νὰ τὰ χρησιμοποίσω, εὐρίσκονται ταῦτα εἰς τὴν διάθεσίν σας.

Ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ εὐαρέστου ἀπαντήσεως

διατελῶ ἡμετέρος

Ἀξιότιμος Κυρία Γ . . . Δ

Εἰς

Δις μέχρι τοῦδε ἐλάβομεν τὴν τιμὴν νὰ σὰς ὑποβάλωμεν τὸν λογαριασμὸν τῶν ἀπὸ σταλέντων μεταξωτῶν καὶ σὰς παρεκάλῃσαμεν νὰ λάβῃτε τὴν καλωσύνην νὰ ἐξοφλήσετε αὐτὸν ἀνερχόμενον εἰς δραχ. 2.434. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἐξεπληρώσατε τὴν παράκλησίν μας. Δι' οὗτο εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἐπαναλάβωμεν ταύτην. Ἀφ' οὗ τὰ ἐμπορεύματά μας προσφέρομεν εἰς πολὺ χαμηλοτέραν τιμὴν ἀπὸ ἄλλα καταστήματα, μᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ παρέχωμεν εἰς τὴν πληρωμὴν αὐτῶν τόσον μεγάλην προθεσίαν.

Δι' οὗτο ἀναμένομεν μετὰ βεβαιότητος τὴν ἐξόφλησιν τοῦ λογαριασμοῦ ἡμῶν.

Μετὰ σεβασμοῦ

Κ. Φίλιος καὶ Υἱός.

Ἀξιότιμος Κυρία Γ Δ

Ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀπὸ ἡμετέραν ἐπιστολὴν οὐτε ἀπάντησιν ἐλάβομεν οὐτε ἐξόφλησιν τοῦ λογαριασμοῦ, διὰ τοῦτο ἀγγέλλομεν ἡμῶν.

ἔτι ἂν ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν δὲν κανονίσετε αὐτόν, εἴμεθα δυστυχῶς ὑποχρεωμένοι νὰ τὸν ἀποστείλωμεν εἰς τὸν δικηγόρον ἡμῶν κ. μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ προβῇ εἰς πᾶσαν περαιτέρω νόμιμον ἐνέργειαν.

Ἐλπίζω ὅτι δὲν δύνασθε διὰ τοῦτο νὰ ἔχετε καθ' ἡμῶν παράπονον.

Μετὰ σεβασμοῦ

Κ. Φίλιος καὶ Υἱός.

στ') Αἱ δικαιολογητικαὶ ἐμπορικαὶ ἐπιστολαὶ γράφονται κατὰ τοὺς κανόνας τῆς εὐπρεπείας, οὐδὲν τὸ ἰδιαιτέρον ἔχουσαι. Θέματα.—1. Βιβλιοδέτης δικαιολογεῖται, διότι δὲν ἤρχισεν ἐγκαίρως τὴν ἀναληφθεῖσαν ἐργασίαν.

2. Ἐργοστάσιον δικαιολογεῖται διὰ τὴν ἀποστολὴν πληρωθέντος λογαριασμοῦ.

3. Ὁ Κ. Α. δικαιολογεῖται διὰ τὴν κατωτέραν ποιότητα τῶν ἀποσταλέντων ὑπ' αὐτοῦ ἐμπορευμάτων.

4. Ζητεῖται συγγνώμη διὰ βραδείαν πληρωμὴν ὀφειλῆς.

ζ') Ἐπιστολαὶ αἰτητικαὶ πληροφοριῶν.—Τὸ ἐμπόριον στηρίζεται ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς πίστεως· αὕτη εἶναι ἡ βάσις τῶν πιστώσεων. Ἄλλ' αὗται παρέχονται εἰς ἐγνωσμένης πίστεως ἀνθρώπους, διότι ἄλλως θὰ ἐκινδύνευε τις νὰ ἐξαντλήσῃ τὰ διαθέσιμα τοῦ κεφάλαιου. Ἐπειδὴ ὁμως εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωρίζῃ ὁ ἐμπορος ὅλα τὰ πρόσωπα μετὰ τῶν ὁποίων ἐπιθυμεῖ νὰ προβῇ εἰς ἐμπορικὰς δοσοληψίας ἢ τὰ ὁποῖα ἐπιθυμοῦσι νὰ συνάψωσι μετ' αὐτοῦ τοιαύτας, διὰ τοῦτο εἶναι σὺν ἡθέως νὰ ζητῶνται πληροφορίαι περὶ τῶν περιουσιακῶν σχέσεων, ἀξιοπιστίας, ἐνίστε δὲ καὶ περὶ τῆς ποιότητος τῶν ἐμπορευμάτων ἢ τῆς ἐργασίας.

Ἡ ἀπάντησις πρὸς τοιαύτας ἐπιστολάς δυνατὸν νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὸν ἀπαντῶντα ἐνοχλήσεις, ἂν ἐκατέρωθεν δὲν ἐπικρατήσῃ περίσκεψις καὶ μυστικότης. Διὰ τοῦτο συνιστᾶται ὅπως τὸ ὄνομα καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ καταστήματος (firma) ἐκείνου, περὶ τοῦ ὁποίου ζητοῦνται πληροφορίες, μὴ σημειώνωνται εἰς τὴν ἐπιστολὴν, ἀλλ' εἰς ἰδιαιτέρον ἐπισυναπτόμενον μικρὸν τεμάχιον χάρτου.

Ἡ ἀπάντησις πρέπει νὰ ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ἂν δὲ δὲν θέλῃ τις ἢ δὲν δύναται νὰ ἐκθέσῃ ταύτην, τότε τὸ καλύτερον εἶναι νὰ ἀποφύγῃ νὰ δώσῃ οἰανδήποτε ἀπάντησιν. Ἄλλ' ὅταν δίδεται ἀπάντησις, προστίθεται συνήθως ἡ φράσις: «Ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐκ μέρους μου εὐθύνης». Π.χ. Ἐν.

Κύριε

Εἰς

Ἐμπιστευόμενος εἰς τὴν ἡμετέραν ἐχεμύθειαν λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ σᾶς ἀνακινώσω, ὅτι ὁ αὐτόθι οἶκος, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπιγραφὴν εὐρίσκετε εἰς τὸ συναποστελλόμενον φύλλον χάρτου, μὲ ἐπεφόρτισε διὰ παραγγελίας καπνοῦ ἀξίας 17000 δρ. Ὑπεσχέθη δὲ ὅτι ἐντὸς τριῶν μηνῶν θὰ ἐξοφλήσῃ τὸν λογαριασμόν.

Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔσχον δοσοληψίας μετὰ τοῦ οἴκου τούτου καὶ ἄλλως αὐτὸς μοι εἶναι ἄγνωστος, ἀπευθύνω πρὸς ὑμᾶς τὴν παράκλησιν νὰ μοι παράσχητε τάχιστα περὶ τῆς ἀξιοπιστίας αὐτοῦ τὰς δεούσας πληροφορίες.

Ἐχω πλήρη συναισθησιν τῆς ὑποχρέωσός μου νὰ κρατήσω ὑπὸ αὐστη-

ρὰν μυστικότητα τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς σας. Πρόθυμος δὲ εἰς
πᾶσαν ἀνταπόδοσιν τῆς χάριτος

διατελῶ Ὑμέτερος
Σ. . . . Κ. . . .

Τὸ ἐπισυνυμμένον φύλλον.

A. καὶ Π. Ῥέπας

Ἀπαντήσεις : Ἀξιότιμε Κύριε

Εἰς

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀπὸ ἐπιστολῆς Σας, εὐχαρίστως ἀγγέλλω
ὑμῖν, ὅτι ὁ οἶκος περὶ τοῦ ὁποίου ζητεῖτε πληροφώρα εἶναι ἐντελὴς
ἀσφαλῆς καὶ ἄξιος πάσης ἐμπιστοσύνης. Καὶ ἐγὼ πρὸ πολλοῦ ἔχω
δοσοληψίας μετ' αὐτοῦ.

Ὑμέτερος

Κύριε

Εἰς

Συμφώνως πρὸς τὰς πληροφώρας τὰς ὁποίας μετὰ τὴν λήψιν τῆς
φιλικῆς ὑμῶν ἀπὸ 15 Μαΐου ἐ. ἔ. ἐπιστολῆς συνέλεξα, τὸ κατάστημα
ἔχει ἀρκετὰ κεφάλαια, ἀλλ' εἶναι ἐπιβεβαρυμένον διὰ σημαντικῶν ὑπο
χρεώσεων. Περίσκειψίς τις εἰς τὰς μετ' αὐτοῦ συναλλαγὰς δὲν θὰ ἦτο
ἄτοπος. Ταῦτα ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐκ μέρους μου εὐθύνης.

Βέβαιος δὲ ὢν περὶ αὐστηρᾶς ἐκ μέρους ὑμῶν ἐχευρίας
διατελῶ Ὑμέτερος

Θέματα.— 1. Εἰς τὸν ξενοδόχον Κ. . . . Γ. . . . παρουσιάσθη
ὁ Κ. Α. ζητῶν θέσιν μαγειροῦ· ζητοῦνται πληροφωρίαι παρὰ τοῦ Σ. Τ.
ἐν Π.

2, 3, 4. Ἀπάντησις εὐνοϊκῇ· ὀλιγώτερον εὐνοϊκῇ· δυσμενῆς.

5. Ἑρώτησις περὶ τῆς ποιότητος τῶν καρπῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι εἰς
τὰς ἀποθήκας τοῦ σιτεμπορίου Ν. Φ. — Ἀπάντησις.

6. Ζητοῦνται πληροφωρίαι, ἐὰν εἶναι ἐπικερδῆς ἢ μίσθωσις ξενοδο
χείου, τὸ ὅποσον ὁ γράφων σκοπεῖ νὰ ἀναλάβῃ.

7. Ἀπάντησις εὐμενῆς μὲν διὰ τὴν θέσιν καὶ φήμην, δυσμενῆς δὲ
διὰ τὴν καλὴν διατήρησιν τῆς οἰκοδομῆς.

8. Παρέχομεν πληροφωρίαν περὶ ὑπηρετοῦ, ὅστις πρὸ ὀλίγου κατέ
λιπε τὸν οἶκόν μας, εἰς φίλον μας ζητήσαντα τοιαύτας.

ΣΤ' ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Μετὰ τὰς ἐμπορικὰς ἐπιστολάς θὰ ἦτο παράλειψις νὰ μὴ γίνῃ
λόγος περὶ συντόμων ἐμπορικῶν ἢ πρὸς τὰς δοσοληψίας ἡμῶν σχετιζο
μένων γραπτῶν ἐκθέσεων ἢ ἐγγράφων ἀναφερομένων εἰς διαφόρους
ἀνάγκας τοῦ καθημερινοῦ βίου. Διὰ τοῦτο ἐν ὀλίγοις κάμνομεν λόγον
περὶ αὐτῶν.

1. **Δογαριασμοί.** — Οὗτοι εἶναι πίνακες ἀποσταλέντων ἐμπορευμά
των ἢ ἐπιτελεσθείσης ἐργασίας. Περιλαμβάνουσι δέ :

α') τὸ ὄνομα καὶ τὸν τίτλον ἐκείνου πρὸς τὸν ὅποιον ἀπευθύνον
ται· — β') τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀποστέλλοντος· — γ') ἀπα
ρίθμηση τῶν σταλέντων ἐμπορευμάτων καὶ τῆς ἐπιτελεσθείσης ἐργασίας
μετὰ δηλώσεως τοῦ χρόνου καὶ τῆς τιμῆς· — δ') τὸ ἄθροισμα τῶν

σημειωθέντων ποσῶν — ε') τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς γραφῆς τοῦ λογαριασμοῦ.

Συνήθως οἱ τοιοῦτοι λογαριασμοὶ εἶναι ἔντυποι συμπληρούμενοι ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους. Π.χ.

Κατάστημα Νεωτερισμῶν Κ. Πάγκου καὶ Σας
Ἐν Πειραιεὶ ὁδ. Ὁ Κύριος Δημ. Θοῦντος Δοῦναι

1921			Δρ.	Λ.
Μαΐου	12	Ἐξ πῆχαις λινοῦ πρὸς 5 δρ. ὁ πῆχυς	30	
»	27	Ὁκτὼ πῆχαις μαλλίνου λεπτοῦ ὑφάσματος. .	56	
Ἰουνίου	3	Ἐν ζευγος χειροκτίων.	18	
»	18	Πέντε πῆχ. βαμβάκ. χρωματιστοῦ πρὸς 3.20	16	
		Ἐν ὄλῳ	120	
		Ἐν Πειραιεὶ τῇ 2 Ἰουλίου 1921		

Λογαριασμός μαθητοῦ πρὸς τὸν πατέρα του διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ληφθέντων ὑπ' αὐτοῦ χρημάτων :

Λ ο γ α ρ ι α σ μ ὸ ς

τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1921

Ἐσ ο δ α

Ἐ ξ ο δ α

Δρ.	Λ.		Δρ.	Λ.
47		Χρήματα ἐν τῇ θυλακίᾳ μου ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου		
450		Ληφθέντα παρὰ τοῦ πατρὸς μου τῇ 2 Μαρτίου . . .		
25		Δῶρον τοῦ θείου μου κατὰ τὴν ἑορτὴν μου		
		Λογαριασμός τοῦ βιβλιοπώλου πληρωθεὶς 7 Μαρτίου	75	
		Λογαριασμός τοῦ ὑποδηματοποιοῦ πληρ. 13 Μαρτ.	80	
		Ἐξοδα διατροφ. ἐν οἰκοτροφείῳ διὰ τὸν μῆνα Μαρτ.	300	
		Μικρὰ ἐξοδα	48	
150		Ληφθέντα παρὰ τοῦ πατρὸς τῇ 22 Μαρτίου.		
		Διὰ τὴν ἰδιαιτέραν διδασκαλίαν Γαλλικῶν	100	
672		Ἀθροισμα.	593	
		Ἀθροισμα		

Ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσκήσεις τῶν μαθητῶν εἶναι εὐκόλος· οὗτοι πρέπει νὰ μάθωσι καλῶς τὰ στοιχεῖα τοῦ λογαριασμοῦ, νὰ ἴδωσιν αὐτὰ εἰς διάφορα παραδείγματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπιφέροντες διαφοροὺς μεταβολὰς δύνανται νὰ ἀσκηθῶσιν.

2. **Χρεωστικαὶ ἀποδείξεις.**—Αὗται εἶναι γραπτὰ διαβεβαιώσεις, ὅτι τις ὀφείλει ὠρισμένον ποσὸν χρημάτων μετὰ ἢ ἄνευ τόκου. Πρέπει δὲ νὰ περιλαμβάνωσι :

α') τὸ ὄνομα, τὸ ἐπάγγελμα καὶ τὴν κατοικίαν (τοῦ ὀφειλέτου καὶ τοῦ δανειστοῦ — β') τὸ ὀφειλόμενον ποσόν — γ') τὸν συμφωνηθέντα τόκον — δ') τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐγένετο τὸ δάνειον — ε') τὴν ἡμέραν καθ' ἣν θὰ πληρωθῇ — στ') τὴν ὑπογραφήν τοῦ ὀφειλέτου — ζ') τόπον καὶ χρονολογίαν. Π.χ.

Ἀποδείξεις διὰ δρ. 320.

Ὁ ὑποφαινόμενος Δ. Θ. Μίρκος κτηματίας ἐν Μεγάροις ἔλαβον σήμερον παρὰ τοῦ Πέτρου Καραδημητρίου δικηγόρου ἐν Ἀθήναις δραχμὰς τριακοσίας εἴκοσι, τὰς ὁποίας ὑποχρεοῦμαι νὰ ἀποδώσω εἰς αὐτὸν μετὰ 1 ἔτος πρὸς τόκον 9 ο/ο.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Μαρτίου 1921.

Ὁ λαδὼν

Δ. Θ. Μίρκος

3. Ἐξοφλήσεις.—Ἐκάστη τούτων πρέπει νὰ περιλαμβάνη: α') τὸ πληρωθὲν ποσὸν ὁλογράφως καὶ ἀριθμητικῶς— β') τὸ ὄνομα τοῦ πληρωόντος— γ') τὸν λόγον τῆς πληρωμῆς— δ') βεβαίωσιν ὅτι πραγματικῶς ἐγένετο ἡ πληρωμή— ε') τόπον καὶ χρόνον τῆς πληρωμῆς— στ') τὴν ὑπογραφὴν τοῦ παραλαβόντος τὸ χοῦμα. Π. χ.

Ἀποδείξεις πληρωμῆς.

Βεβαιῶ ὁ ὑποφαινόμενος Πέτρος Καραδημητρίου δικηγόρος ἐν Ἀθήναις, ὅτι ἔλαβον σήμερον παρὰ τοῦ Δημοσθένους Θ. Μίρκου κτηματικοῦ ἐν Μεγάροις δραχμὰς ἑκατὸν πενήντα (ἀρ. 150), ἀπέναντι τοῦ ποσοῦ τῶν 320 δρ. τὸ ὅποion ἐδάνεισα εἰς αὐτὸν ἐντόκως τῇ 10 Μαρτίου 1921.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Αὐγούστου 1921.

Ὁ λαδὼν

Πέτρος Καραδημητρίου

Εἰς τοὺς ἐμπορικὸς λογαριασμοὺς, ὅταν κάτωθεν αὐτῶν τεθῇ ἡ λέξις ἐξοφλήθη μετὰ τῆς ἡμερομηνίας καὶ ὑπογραφῆς τοῦ παραλαβόντος τὸ χοῦμα, δὲν χρειάζεται ἄλλη ἐξόφλησις.

4. Ἀποδείξεις παραλαβῆς.—Αὗται περιέχουσι τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι παρεδόθη τι πρὸς φύλαξιν ἢ πρὸς παράδοσιν ἢ μεταβίβασιν εἰς τρίτον τι πρόσωπον. Περιλαμβάνουσι δέ: α') τὸ ὄνομα τοῦ παραλήπτου— β') τὸ παραδοθὲν ἀντικείμενον— γ') τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν τοῦτο παρεδόθη— δ') τὸ ὄνομα τοῦ παραδίδοντος— ε') τὸν λόγον τῆς παραδόσεως— στ') τὴν χρονολογίαν τῆς παραδόσεως.

Εἰς τὰς ἀποδείξεις ταύτας ἀνήκουσι καὶ αἱ φορτωτικά· εἰς ταύτας ἀναφέρονται τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ὁ πλοίαρχος ἢ ὁ πρᾶκτωρ ἐταιρείας ἢ ἄλλος τις ἀνέλαβε δι' ὠρισμένου πλοίου ἢ σιδηροδρόμου κλ. νὰ μεταβιβάσῃ· περιλαμβάνουσι δὲ καὶ τοὺς διὰ τὴν μεταφορὰν συμπεφωνημένους ὅρους. Π. χ.

Διὰ τοῦ παρόντος βεβαιῶ ὁ ὑποφαινόμενος ἀμαξηλάτης, ὅτι παρέλαβον παρὰ τοῦ Ἰωάννου Βάλου φαρμακοποιοῦ ἐν κιθώτιον ξύλινον βάρους 7 κοιλῶν, ἵνα τὸ παραδώσω εἰς τὸν Ἰω. Βόντον ἔμπορον εἰς Σπάρτην· μία γωνία τοῦ κιθωτίου εἶναι ὀλίγον τεθλασμένη, χωρὶς νὰ φαίνεται ἂν ἔχῃ ἐπέλθει βλάβη εἰς τὸ περιεχόμενον.

Ἐν Γυθείῳ τῇ

Ὁ παραλαβὼν

5. Ἀποδείξεις μεταβιβάσεως.—Αὗται δίδονται ἀνοιχταὶ εἰς τὸν κομιστήν. Π. χ.

Ἐν

Πρὸς τὸν Κύριον Α. . . . Β. . . .

Εἰς

Διὰ τοῦ ἀμαξηλάτου Α. Π. . . . σᾶς ἀποστέλλω σήμερον μὲ προθεσμίαν παραδόσεως τριῶν ἡμερῶν:

1 κιβώτιον Μάρκ. Α. Ρ. βάρους μείκτου 50 κοιλῶν περιέχον μάλ-
λινα υφάσματα.

1 κιβώτιον Μάρκ. Α. Β. βάρους 120 κοιλῶν περιέχον βαμβάκερά
υφάσματα.

1 κιβώτιον Μάρκ. Α. Ρ. βάρους 35 κοιλῶν περιέχον νήματα χρω-
ματιστά.

Ἐξοδα μεταφορᾶς 2 δραχ. καὶ 70 λεπτά τὸ κοιλόν.

Σὰς παρακαλῶ δὲ μετὰ τὴν ἔγκαιρον παράδοσιν τῶν ἐμπορευμάτων
καὶ ἐν καλῇ καταστάσει νὰ πληρώσετε τὰ ἔξοδα μεταφορᾶς εἰς τὸν
Ἀρμυρῆν Κάντην.

Δημήτριος Κάντης

Ὅμοια περίπου κατὰ τὸν τύπον μετὰ τινων εὐνοήτων παραλλαγῶν
εἶναι καὶ ἄλλα εἶδη ἐγγράφων ἐμπορικῆς καὶ χρηματιστικῆς φύσεως· π.χ.
ἀποδείξεις παρακαταθήκης, ἐνεχυρίασεως, μεταβιβάσεως χρημάτων, ἀσφα-
λείας (δι' ὧν βεβαιοῦται, ὅτι τὸ χρησιμοποιούμενον ἀντικείμενον δὲν
ἀντὶκει εἰς τὴν κυριότητα τοῦ προσωρινοῦ κατόχου), μικρὰ πληρεξού-
σια ἢ ἀνακλήσεις αὐτῶν. Δι' ὃ δὲν θὰ κάμωμεν ἰδιαίτερον λόγον περὶ
αὐτῶν, ἀλλὰ περὶ ἐγγράφων μᾶλλον διαφόρου φύσεως, τῶν ὁποίων θὰ
προσθέσωμεν ὀλίγα παραδείγματα. Ταῦτα δὲ εἶναι:

1. **Συμφωνητικά.**—Αὐτὰ εἶναι ἰδιωτικά ἐγγράφα συμφωνίας με-
ταξὺ δύο ἐμπόρων, ἢ διὰ παροχὴν προϊόντος μεταξὺ ἄλλων προσώπων,
ἢ δι' ἐκτέλεσιν ἐργασίας μεταξὺ ἐργοδότη καὶ ἐργολήπτου. Π. χ.

Συμφωνητικόν.

Ἐν Ἀθήναις σήμερον τῇ ὁ Γεώργιος Κοδσος κτηματίας
κάτοικος Μαρκοπούλου καὶ ὁ Δημήτριος Κορώνης οἰκονόμος κάτοικος
Ἀθηνῶν συνεφώνησαν τὰ ἐπόμενα:

1. Ὁ πρῶτος Γεώργιος Κοδσος ὑποχρεοῦται ὅπως παραδώσῃ εἰς
τὸν Δημήτρ. Κορώνην μέχρι τῆς 1 Σεπτεμβρίου ἐ. ἐ. 5000 μπότσες
γλεύκου 11 ο]ο πυκνότητος εἰς τιμὴν 2 δρ. τὴν μπότσαν.

2. Ὁ Δημ. Κορώνης ὑποχρεοῦται νὰ παραλάβῃ τὸ ἄνω ὠρισμένον
ποσὸν τοῦ γλεύκου 11 ο]ο εἰς τὴν τιμὴν ταύτην.

3. Ὁ Δημ. Κορώνης ἔχει τὸ δικαίωμα μεταβαίνων εἰς τὸ κτῆμα
καὶ δοκιμάζων τὰς σταφυλὰς νὰ ὀρίσῃ τὴν ἐποχὴν τοῦ τρυγητοῦ καὶ
νὰ παραστῇ εἰς τὸ πάτημα.

4. Ἡ φόρτωσις θὰ γίνῃ κατὰ τὴν ἡμέραν, τὴν ὁποίαν θὰ ὀρίσῃ ὁ
παραλήπτης· πρὸ αὐτῆς θὰ γίνῃ ἡ ζύγισις.

5. Τὰ ἔξοδα μεταφορᾶς βαρύνουσι τὸν παραλήπτην· οὗτος θὰ στεί-
λῃ τὰ κατάλληλα βαρέλια. Εἰς τὴν μεταφορὰν δὲ πᾶσαν δυνατὴν συν-
δρομὴν ὑποχρεοῦται νὰ παράσχω ὁ πωλητής.

6. Ἐκ τοῦ ἀντιτίμου θὰ καταβληθῶσι μὲν 2500 δραχμαὶ ἀμέσως
μετὰ τὴν φόρτωσιν, τὸ δὲ ἐπίλοιπον ποσὸν μετὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ
γλεύκου εἰς τὴν ἀποθήκην τοῦ παραλήπτου.

Ἐφ' ᾧ συνετάχθη καὶ ὑπεγράφη τὸ παρὸν εἰς διπλοῦν καὶ ἔλαβεν
ἕκαστον τῶν συμβαλλομένων μερῶν ἀπὸ ἑν ὁμοιον.

Οἱ συμβαλλόμενοι

2. **Ἐνοικιαστήρια μικρῶν οἰκοδομῶν** κτλ. Π. χ.

Ἐν Ἀθήναις σήμερον ὁ Ἰωάννης Λάγκος κτηματίας καὶ Δημήτριος
Κόμπος πολιτικὸς συνταξιούχος κάτοικοι ἀμφοτέρω Ἀθηνῶν συνεφώ-
νησαν τὰ ἑξῆς:

1. Ὁ πρῶτος Ἰω. Λάγκος ἐνοικιάζει ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου ἐ. ἐ. εἰς

τὸν δεύτερον Δγμ. Κόμπον τὸ ἰσόγειον τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Τρύφωνος 68 οἰκίας του, ἀποτελουμένης ἐκ τριῶν δωματίων μετὰ κουζίνας ἀντὶ δραχμ. 200 προπληρωτέων ἐν ἀρχῇ ἐκάστου μηνός.

2. Ὁ δεύτερος Δγμ. Κόμπος ἔχει δικαίωμα χρήσεως, μετὰ τῶν ἄλλων ἐνοίκων, τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ ποσίμου ὕδατος, τοῦ πλυσταριοῦ καὶ τοῦ δώματος.

3. Ὁ ἐνοικιαστής εἶναι ὑπεύθυνος διὰ πᾶσαν ζημίαν γενομένην κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐνοικιάσεως καὶ ὑποχρεοῦται νὰ παραδώσῃ τὴν οἰκίαν εἰς τὸν ἰδιοκτήτην εἰς καλὴν κατάστασιν, ὅπως παρέλαβεν αὐτήν.

4. Πᾶσα ἐπισκευὴ βαρύνει τὸν ἐνοικιαστήν.

5. Ἡ ὑπενοικίασις ἀπαγορεύεται ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἰδιοκτήτου.

Ἐφ' ᾧ συνετάχθη καὶ ὑπεγράφη τὸ παρὸν εἰς διπλοῦν καὶ ἔλαβεν ἑκάτερον τῶν συμβληθέντων μερῶν ἀνὰ ἓν.

Οἱ συμβαλλόμενοι

Θέμα.—Ὁ κλειθροποιὸς Α. λαμβάνει τὸν υἱὸν τοῦ ὑδραυλικοῦ Κ. ὡς μαθητήν. Συμφωνήθη :

1. Ἡ μαθητεία θὰ διαρκέσῃ δύο ἔτη.—2. Ὁ μαθητευόμενος πρέπει νὰ καταστῇ τέλειος κλειθροποιός.—3. Ὁ κλειθροποιὸς θὰ διδῇ εἰς τὸν μαθητευόμενον τροφήν καὶ κατοικίαν.—4. Ὁ μαθητευόμενος πρέπει νὰ εἶναι πειθαρχικὸς καὶ πιστός.—5. Ὁ κλειθροποιὸς θὰ λάβῃ 200 δραχμὰς, ἐκ τῶν ὁποίων τὰς 100 κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς μαθητείας καὶ τὰς λοιπὰς κατὰ τὸ τέλος.

3. Δηλώσεις εἰς ἐφημερίδας. Π. χ.

1) Ἐνοικιάζεται ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου ἐ.ἔ. δωμάτιον εὐρύχωρον, εὐάερον καὶ εὐήλιον μετ' ἐπίπλων ἐν ὁδῷ.

Πληροφορίαι ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀπὸ 10—12 π. μ.

2) Ἐν τῷ περιπάτῳ ἀπὸ τῆς πόλεως πρὸς τὸ Γυμναστήριον ἀπωλέσθη χθὲς μικρὰ χρυσὴ ἄλυσις μετ' ἀργυροῦ νομίσματος τοῦ Ὄθωνος. Παρακαλεῖται ὁ εὐρών, ὅπως φέρῃ ταύτην εἰς τὸ γραφεῖον, ὁδὸς Κολοκοτρώνη 157, καὶ θὰ λάβῃ ἀμοιβὴν 50 δραχμῶν.

Ἐν

Κ. Α.

Παραγγελιοδόχος.

4. Διαφημίσεις.—Αὗται χρειάζονται πολλὴν τέχνην καὶ πρωτοτυπίαν δι' ὃ εἶναι ποικιλόταται. Τὸ πρῶτον αὐτῶν προτέρημα εἶναι νὰ προσελκύωσι τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου. Διὰ τοῦτο χρησιμοποιοῦνται μεγάλα γράμματα, δημοσιεύονται εἰς ἐπιφανῆ μέρη τῶν ἐφημερίδων ἢ ἀφήνεται κενὸν περίξ, τίθενται χρώματα κτλ. Δευτέρα ἀρετὴ αὐτῶν εἶναι, νὰ εἶναι τοιοῦτοτρόπως γεγραμμένα, ὥστε νὰ διεγείρωσι τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τοῦτο χρησιμοποιοῦνται λέξεις, ἀνακαλοῦσαι ἐνδιαφέροντα ἀντικείμενα, εἰκόνες κτλ. Τρίτον νὰ εἶναι σύντομοι· αἱ μακρολογίαι συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ μὴ ἀναγινώσκωνται. Π. χ.

Μεγάλη ἐκθεσις εἰς πώλησιν

Κατάστημα νσωτερισμῶν Ἀδελφῶν Πάμπα

Ὀδὸς Ἰφίτου 14

Εἰς τιμὰς ἡλαττωμένας κατὰ 20 ο/ο

ἀπὸ 15 (Δευτέρας) μέχρι 20 Φεβρουαρίου.

Χασέδες ἐκλεκτοὶ — λινὰ ὑφάσματα — μεταξωτὰ ταινία — πλουσιώ

τάτη συλλογή λαϊμοδετῶν — ὑποκάμισα ἀνδρικά παντὸς εἶδους
— φωκὸλ — κάλτσες τελευταίου συρμού κτλ. κτλ.
ἐκτίθενται εἰς πώλησιν.

Πάντες πρέπει νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν εὐκαιρίαν τῶν ὀλίγων ἡμερῶν.

5. *Ἀναφοραὶ καὶ αἰτήσεις.*—Αἱ αἰτήσεις ἢ ἀναφοραὶ εἶναι κυρίως αἰτητικαὶ ἐπιστολαί, αἵτινες λαμβάνουσιν ἰδιαιτέραν μορφήν, διότι ἀπευθύνονται εἰς ἐπίσημα πρόσωπα ἢ εἰς ἀρχάς. Αὗται ὅταν μὲν ἀπευθύνονται εἰς ἰδιώτας πολὺ ἐπιφανεῖς, γράφονται ἐπὶ χάρτου καλοῦ καὶ μεγάλου, ἄνευ γραμμῶν, ὅταν δὲ εἰς ἀρχὰς ἐπὶ ἐνσφραγίστου χάρτου ἀξίας μιᾶς δραχμῆς. Ὁ χάρτης διπλοῦται καθέτως εἰς δύο ἴσα μέρη καὶ πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν ἡμῖς τοῦ διπλοῦ φύλλου γράφεται ἡ αἴτησις. Εἰς τὸ ἄνω μέρος, ἀφ' οὗ ἀφήσωμεν δύο ἢ τριῶν δακτύλων κενόν, γράφεται ἡ διεύθυνσις μετὰ τοῦ τίτλου τοῦ προσώπου, πρὸς τὸ ὅποιον ἀπευθύνομεθα· μετὰ ταῦτα ἀφήνεται πάλιν μία γραμμὴ κενὴ καὶ ἀπὸ τοῦ τρίτου σχεδὸν τοῦ ὅλου μήκους τῆς σελίδος ἀρχίζομεν νὰ γράφωμεν τὴν αἴτησιν. Ὅταν ἐξαρτώμεθα ἀπὸ τοῦ προσώπου πρὸς τὸ ὅποιον ἀποτεινόμεθα, ἀρχόμεθα διὰ τῆς φράσεως «Ὁ εὐσεβάστως ὑπογεγραμμένος» ἢ «Λαμβάνω τὴν τιμὴν» κτλ. Ὅταν πρόκειται νὰ ἐξακολουθήσωμεν εἰς τὴν ἐπομένην σελίδα, ἀφήνομεν κενὸν ὅπως καὶ ὅταν ἀποτεινόμεθα δι' ἐπιστολῆς εἰς ἐπίσημα πρόσωπα, εἰς δὲ τὴν β' σελίδα γράφωμεν εἰς τὸ μέρος αὐτῆς, εἰς τὸ ὅποιον ἐγράψαμεν καὶ ἐν τῇ πρώτῃ. Ἡ τελικὴ προσφώνησις πολλάκις παραλείπεται. Ἄλλ' εἰς τινὰς περιπτώσεις δύναται νὰ τεθῇ: «Εὐλαβεστάτος», «εὐπειθέστατος» κ.τ.τ. Εἰς μονάρχας οὐδέποτε παραλείπεται. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ εἰς τὸ κενὸν μέρος καὶ ὀλίγον κατωτέρω τοῦ σημείου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀρχίζομεν νὰ γράφωμεν τὴν αἴτησιν, σημειοῦται περίληψις τοῦ περιεχομένου τῆς αἰτήσεως καὶ κάτωθι ἡ ἡμερομηνία. Π. ζ.

Πρὸς
τὸν Κύριον Γυμνασιάρχην
τοῦ Γυμνασίου

Κύριε Γυμνασιάρχα

Ἐπειδὴ ὁ ὑπ' ἐμοῦ κηδεμονούμενος μαθητὴς πάσχει ἐκ νοσήματος τὸ ὅποιον διὰ τῆς Γυμναστικῆς δύναται νὰ ἐπιταθῇ, παρακαλῶ ὅπως ἀπαλλάξητε αὐτὸν τοῦ μαθήματος τούτου.

Ὁ αἰτῶν

Πρὸς
τὸ Σεβαστὸν Ὑπουργεῖον
ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς
Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως.

Κύριε Ὑπουργέ

Ὁ εὐσεβάστως ὑπογεγραμμένος ἔχω υἱόν, ὅστις ἦτο μαθητὴς τῆς Β' τάξεως τοῦ Γυμνασίου. Ἐπειδὴ δὲ ἔπασχεν ἐκ ἡναγκάσθην νὰ ὀδηγήσω αὐτὸν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ὑπέστη ἐγχείρησιν εἰς τὴν κλινικὴν τοῦ ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ συνημμένου πιστοποιητικοῦ.

Αἰτησις
Γ Κ
περὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς
Γυμναστικῆς
Ἐν τῇ

Αἰτησις
Γ Α
Περὶ ἐγγραφῆς τοῦ
υἱοῦ του
εἰς τὸ Γυμνάσιον
Ἐν Χαλκίδι τῇ

Ἐπειδὴ δὲ ἐντεῦθεν ἐβράδυνεν ἡ ἐγγραφὴ αὐτοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖται ἡδὴ ἡ Ὑμετέρα ἐγκρισις, διὰ τοῦτο παρακαλῶ Ὑμᾶς, ὅπως εὐαρεστούμενος παραγγείλητε τὴν ἐγγραφὴν αὐτοῦ εἰς τὸ Γυμνάσιον εἰς τὸ ὁποῖον ἐφοῖτα.

Ὁ αἰτῶν

Ἑτεραι ἐπιγραφαί :

Πρὸς
τὴν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα
τὸν Κύριον Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν

Πρὸς
τὴν Αὐτοῦ Σεβασμιότητα
τὸν Ἅγιον Χαλκίδος

Θέματα. — 1. Τραυματίας πολέμου ζητεῖ ἄδειαν παρὰ τοῦ νομάρχου νὰ πωλῇ ποτὰ εἰς ἐξοχικὸν μέρος ἢ παρὰ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ πλησίον τῶν στρατῶνων.

2. Αἴτησις πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τῶν σιδηροδρόμων, ὅπως λάβωμεν θέσιν

6. Τηλεγραφήματα. — Ταῦτα γράφονται ἐπὶ εἰδικῶν φύλλων χάρτον παρεχομένων ὑπὸ τοῦ τηλεγραφείου (ἐνίστε καὶ ἐπὶ μεγάλου φύλλου ἀπλῶς). Πρέπει δὲ νὰ εἶναι βραχύτατα καὶ λίαν εὐανάγνωστα.

Π. χ. Δημήτριον Κάγγαν Ἀθήνας Πραξιτέλους 265

Πατὴρ αἴφνης ἡσθένησεν ἔλθετε ἀμέσως.

Παῦλος

Ἀγησίλαον Χρυσοχοῖδην ἀργυραμοιβὸν Ἀθήνας Αἰόλου 3

Ἀγοράσατε διὰ λογαριασμόν μου τσέκ 15 χιλιάδων γαλλικῶν φράγκων Ἀπαντήσατε.

Α. Ἀδαμαντίδης

Μαρίαν Ῥάκου Θήβας

Μεταβαίνω αὐριον Ἀθήνας περίμενε εἰς σταθμὸν 9 μ. μ.
Ἰουλία

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

1. Περὶ εὐρέσεως.

Ἡ ἐργασία εἰς τὰς ἐκθέσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ γένους εἶναι, ὅπως καὶ εἰς τὰς τοῦ ἱστορικοῦ γένους, τριπλῇ, ἥτοι διακρίνεται εἰς τὴν ἐργασίαν περὶ τὴν εὐρεσιν, δεύτερον εἰς τὴν περὶ τὴν διάταξιν καὶ τρίτον εἰς τὴν περὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν διανοημάτων. Διὰ τοῦτο δὲ θὰ κάμωμεν λόγον πρῶτον περὶ τῆς εὐρέσεως.

Κατανόησις τοῦ θέματος. — Πρώτη ἐργασία καὶ ἐν τῇ εὐρέσει τῶν ἐκθέσεων τοῦ φιλοσοφικοῦ γένους εἶναι ἡ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν κατανόησις τοῦ θέματος· πρὸς τοῦτο πρέπει ὁ μαθητὴς νὰ προσέξῃ εἰς τὰ ἑξῆς:

α) Νὰ ἀποβλέψῃ εἰς τὴν μορφήν τοῦ θέματος, ἐκ τῆς ὁποίας θὰ

όριση τὰ ὅρια αὐτοῦ· διότι ἄλλως δυνατόν νά ἐκτείνῃ ἢ νά περιορίσῃ τὸ περιεχομένον τοῦ περισσότερον τοῦ πρέποντος· π. χ. ἐάν δοθῇ τὸ θέμα «περὶ τῆς χριστιανικῆς μετριοφροσύνης», διαφέρει πολὺ ἂν θὰ ἐξετάσῃ ταύτην ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν (τοιοῦτον θέμα εἶναι πολὺ ἐκτενές), ἢ ἂν ἐκθέσῃ μόνον ἓν τίνι συνίσταται ἡ χριστιανικὴ μετριοφροσύνη, ἢ ἂν περιορισθῇ εἰς τὰ αἷτια τῆς χριστιανικῆς μετριοφροσύνης, ἢ θὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ χριστιανικὴ μετριοφροσύνη καθαριάζει ἀληθῶς τὸν βίον· (τὰ δύο τελευταία θέματα εἶναι πολὺ στενότερα).

β') Μετὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ὁρίων τοῦ θέματος ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, πρέπει νά καθορισθῇ τὸ εἶδος τῆς ἐκθέσεως· διότι καὶ εἰς τας ἐκθέσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ γένους εἶναι δυνατόν νά παραπλανηθῶσιν οἱ μαθηταί· π. χ. νά περιγράψωσιν ἀντὶ νά ἀποδείξωσιν ἢ τοῦναντίον νά ἀποδείξωσιν ἀντὶ νά διασαφίσωσιν. Ὁ δὲ καθηγητὴς γνωρίζων προηγουμένως τὸ εἶδος τῆς ἐκθέσεως, τὸ ὁποῖον ἀρμοζει εἰς ἕκαστην περιπτῶσιν, θὰ ὁδηγῇ τοὺς μαθητὰς νά ἀνευρίσκωσι τοῦτο, ἕως οὗ οὗτοι γνωρίσαντες τὰ διάφορα εἶδη δύνανται μόνοι τῶν νά ἀνεύρωσι τὸ ἐκάστοτε ζητούμενον· ἀλλὰ καὶ πάλιν ὅταν προτείνεται εἰς αὐτοὺς τὸ θέμα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ, πρέπει νά καλῶνται ἵνα ὁρίσωσι τοῦτο, πρὸς ἀποφυγὴν παρεννοήσεως. Ὅχι δὲ μόνον τὸ εἶδος τῆς ἐκθέσεως πρέπει νά ὁρίσῃ ὁ μαθητὴς, ἀλλὰ πολλακίς εἶναι ἀνάγκη καὶ νά ἐξετάσῃ ἀκριβέστερον, ἐάν εἶναι ἀνάγκη νά προσδώσῃ εἰς τὴν ἐκθεσιν ἰδιαίτουσαν τινα διατύπωσιν· π. χ. προκειμένου περὶ συγκρίσεως, ἂν αὕτη μᾶλλον θὰ φέρῃ χαρακτῆρα παραλληλισμοῦ ἢ ἀντιθέσεως· προκειμένου περὶ τινος ὀρθοῦ ὡς θέματος πλήρους πραγματείας, ἂν θὰ προσέξῃ μᾶλλον εἰς τὴν διασαφήσιν ἢ εἰς τὴν ἀπόδειξιν κ.τ.τ.

γ') Μετὰ ταῦτα εἶναι ἀνάγκη νά ἐννοήσωσιν οἱ μαθηταί, ποία εἶναι ἀκριβῶς ἡ σημασία τῶν λέξεων τοῦ θέματος, διότι συχνοτάτα συμβαίνει μαθηταὶ τελείως νά ἀποτυγχάνωσιν, ἐπειδὴ νομίζουσιν ὅτι γνωρίζουν τὴν σημασίαν τῶν λέξεων καὶ δὲν δίδουσιν εἰς αὐτὴν τὴν δέουσαν προσοχήν· π. χ. μαθηταί εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθη τὸ θέμα «περὶ ἀλαστονείας» ἐγραψαν «περὶ κομπορρημοσύνης», ἄλλοι δὲ ἐν ᾧ ἤρchiσαν νά γραφῶσι καλῶς περὶ ἀλαστονείας, παραπλανηθέντες, διότι δὲν εἶχον σαφὴ τοῦ πράγματος ἰδέαν, ἐγραψαν ἐν τέλει περὶ κενοδοξίας. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νά παύσῃ τὸ συνήθως γινόμενον, ἥτοι μετὰ ταχείαν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἀνάγνωσιν τοῦ θέματος, δι' ἧς ἀτελῶς καὶ ἐπιπολαίως τοῦτο κατανοεῖται, νά ἀρχίξῃ ἀμέσως ἡ ἐργασία τῆς συνθέσεως.

Ἡ ἀκριβὴς τῶν λέξεων τοῦ θέματος κατανόησις ἐπιβάλλει πολλάκις τὸν ὁρισμὸν τῶν κυρίων τοῦλάχιστον λέξεων· π.χ. τὸ θέμα «περὶ κακολογίας, διαβολῆς καὶ συκοφαντίας» φαίνεται μὲν σαφές, ἀλλὰ καθίσταται πολὺ σαφέστερον, ἐὰν πρότερον καθορισθῇ, τί νοεῖται ἀκριβῶς δι' ἕκαστου τῶν τριῶν ὀρων. Ὁ ὁρισμὸς οὗτος πρέπει νά εἶναι γραπτός· ὁ μαθητὴς ὑποθέτει ὅτι ἀρκούντως ἔχει κατανοήσῃ λέξιν τινά, ὅταν νομίσῃ ὅτι ἔχει ἐν νῷ τὴν ἐννοίαν, ἣτις διὰ τῆς λέξεως αὐτῆς δηλοῦται, χωρὶς νά λάβῃ τὸν κόπον νά ἀποδώσῃ ἕκαστον τῶν συστατικῶν τῆς ἐννοίας ταύτης διὰ λέξεων· ὅταν δὲ ἀναγκασθῇ νά περιβάλῃ τὰ συστατικά ταῦτα διὰ λέξεων, τότε πολλάκις προσκόπτει καὶ παρατηρεῖ εἴτε χάσματα εἰς τὴν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἐννοίαν εἶτε ἀνικανότητα περὶ τὴν ἔκφρασίν του. Καὶ δυνατόν μὲν ἡ διάνοιά του νά εἶναι ἀρκούντως ἀνεπτυγμένη, ὥστε τὸ τοιοῦτον νά μὴ συμβαίνει· ἀλλὰ καὶ

ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ὠφελήθῃ ἐκ τοῦ γραπτοῦ ὁρισμοῦ, διότι ἡ γραπτὴ ἐξεκόνισις θὰ καταστήσῃ ἀκριβεστέρας καὶ μᾶλλον καθωρισμένας τὰς ἰδέας του.

Ἐννοεῖται ὅτι εἰς πάντα τὰ θέματα δὲν ἐπιβάλλεται ὁ γραπτὸς ὁρισμὸς λέξεων τινων· π.χ. διατὶ κρίνομεν δικαιοτέρον περὶ τῶν ἀποθανόντων ἢ περὶ τῶν ζώντων. Ἀλλὰ πλεῖστα θέματα, οἷον παροιμίαι καὶ γνῶμαι εἶναι περιβεβλημένα με μεταφορικὰ ἢ ἀλληγορικὰ περικαλύμματα· καίτοι δὲ διὰ τῆς ποιητικῆς διατυπώσεως τοῦ θέματος προκαλεῖται ἡ κομψότης τῆς ἐκφράσεως, ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐργασίαν τῆς ἐκθέσεως ἐπιβάλλεται νὰ διατυπώσωμεν τὸ θέμα ἐν κυριολεξίᾳ· ἡ ποιητικὴ διατύπωσις πρέπει νὰ μετασχηματίζεται εἰς πεζὴν, ἡ ἀσυνήθης εἰς συνήθη, αἱ ἀλληγοραὶ καὶ παρομοιώσεις νὰ διασαφηνίζονται, διὰ νὰ καταφαίνεται σαφῶς ἡ κυρία σημασία τοῦ θέματος, τὸ ὁποῖον τοιούτῳ τρόπῳ θὰ μετασχηματίζεται ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ, ὥστε νὰ φαίνεται εὐκρινῶς ἂν πρόκειται νὰ γίνῃ διασάφησις ἢ ἀπόδειξις, παρατήρησις ἢ ἐκφρασις κτ.—Τοιαῦτα εἶναι τὰ θέματα: Τῆς παιδείας αἱ μὲν ῥίζαι πικραὶ, οἱ δὲ καρποὶ γλυκεῖς.—Ὅν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει.—Σταγόνες ὕδατος πέτρας κοιλαινουσιν.—Φέρετέ μου τὸ λυχναρί νὰ κουρέψω πέντε δέκα καὶ τὸ μισοκουρεμένο.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ θέματα τὰ διὰ προστακτικῆς ἐκφερόμενα πρέπει νὰ μετασχηματίζεται τὸ λεκτικόν, ὥστε νὰ ἐκφαίνεται τὸ εἶδος τῆς ἐκθέσεως· π. χ. Ἄκουε πολλὰ καὶ λέγε λίγα.—Γινῶθι σαυτόν.—Κάμε τὸ καλὸ καὶ ῥίξε το ὅς τὸ ῥυαλό.—Ὁ μετασχηματισμὸς δὲ οὗτος ἐπιβάλλεται, διότι διὰ τῶν τοιούτων θεμάτων δὲν γίνεται μόνον προτροπὴ ἢ ἀπαγόρευσις, ἀλλὰ καὶ διατυποῦνται δι' αὐτῶν καὶ δοξασαί καὶ πρακτικαὶ ἰδέαι· πρὸς κατανόησιν δὲ τῆς ἐκτάσεως αὐτῶν ἢ τὴν ἀποδοχὴν τῆς ὁρθότητός των πολλάκις ἐπιβάλλεται ἡ διασάφησις καὶ ἡ ἀπόδειξις.

Ἀνεύρεσις τῶν σπουδαιοτέρων ἢ κυρίων νοημάτων.—Μετὰ τὴν τοιαύτην ἐντελὴ κατανόησιν τῆς σημασίας τοῦ θέματος ὁ μαθητὴς, ὅπως εἰς τὰς ἐκθέσεις τοῦ ἱστορικοῦ γένους ἀνευρίσκει τὰ κύρια γεγονότα καὶ ἐντυπώσεις, οὕτω καὶ εἰς τὰς ἐκθέσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ γένους πρέπει νὰ ἀνεύρῃ τὰ σπουδαιότερα γνωρίσματα· ἡ ἀνεύρεσις δὲ αὕτη, ἐπειδὴ κυρίως ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς κριτικῆς λειτουργίας τοῦ πνεύματος, δὲν ὑπάγεται εἰς ὠρισμένους κανόνας· ἐν τούτοις βραχεῖαι τινες γενικαὶ ὑποδείξεις δὲν θὰ ἦσαν ἄσκοποι εἰς τὴν σπουδαίαν ταύτην διαγνωστικὴν ἐργασίαν τοῦ νοῦ.

Σπουδαῖον λέγεται ὅ,τι εἶναι ἀπαραίτητον (*conditio sine qua non*) πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ὁ γράφων ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν. Κατὰ ταῦτα σπουδαῖον δύναται νὰ εἶναι ἄλλο εἰς ἄλλας περιπτώσεις, καὶ ὅταν εἶναι τὸ αὐτὸ περιεχόμενον τοῦ θέματος· π.χ. ἄλλο εἶναι τὸ σπουδαῖον, ὅταν ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ Ὅμηρου σκοπὸς εἶναι ἡ γνῶσις τῆς γλώσσης αὐτοῦ, καὶ ἄλλο ὅταν εἶναι ἡ διὰ τῆς φαντασίας ἀπόλαυσις τῶν ἀξιοθαυμάστων πράξεων καὶ τυχῶν τοῦ πανούργου Ὀδυσσεὺς καὶ προσέτι ἄλλο, ὅταν εἶναι σκοπὸς ἡ γνῶσις τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως ἐπὶ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων.

Κατὰ ταῦτα εἰς θέματα φιλοσοφικοῦ γένους λέγεται σπουδαιότερον ἢ κύριον νόημα, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπαραίτητον πλήρως νὰ ἀναπτυχθῇ ἢ ἀποδειχθῇ, διὰ νὰ κατορθωθῇ ὁ διὰ τῆς ἐκθέσεως ἐπιζη-

τούμενος σκοπός· π.χ. εἰς τὸ θέμα «τῆς παιδείας αἱ μὲν ῥίζαι πικραί, οἱ δὲ καρποὶ γλυκεῖς», κύριον νόημα εἶναι τὰ εὐχάριστα ἀποτελέσματα ἐκ τῆς παιδείας, ἂν καὶ τὰ μέσα πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῆς δὲν εἶναι εὐχάριστα.

Ὅταν δὲ ἔχοντες ταῦτα ὑπ' ὄψιν οἱ μαθηταὶ ἀνευρίσκωσι τὰς λέξεις ἐκείνας τοῦ θέματος, αἱ ὁποῖαι φαίνονται εἰς αὐτοὺς ὅτι περιέχουσι τὰ σπουδαιότερα νόηματα, πρέπει νὰ σύρῃσι γραμμὰς κάτωθεν αὐτῶν, ἵνα κατὰ τὴν ἐργασίαν, ἣτις θὰ ἐπακολουθήσῃ, προσέξωσι περισσότερον εἰς αὐτάς· π.χ. εἰς τὸ θέμα «τῶν ἀγαθῶν ἐγένετο πρόξενος ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τὰς Ἀθήνας» εἶναι φανερόν ὅτι ἡ λέξις ἀγαθῶν περιέχει τὸ κύριον νόημα, καὶ ὅτι ταύτην θὰ ἀναπτύξωμεν περισσότερον διὰ τοῦτο σύρομεν ὑπ' αὐτὴν δύο γραμμὰς· «ἐγένετο πρόξενος»· εἰς ποῖον μέρος; «εἰς τὰς Ἀθήνας»· καὶ αὕτη ἡ λέξις πρέπει νὰ ὑπογραμμαισθῇ, διότι περιορίζει τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων ἐγένετο πρόξενος ὁ Θεμιστοκλῆς, εἰς μόνας τὰς Ἀθήνας.—Εἰς τὸ θέμα «ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι εὐάρεστος ἐν συναναστροφῇ, μὴ ὁμίλει σχεδὸν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου», τὸ κύριον νόημα περιέχει ἡ φράσις «νὰ εἶσαι εὐάρεστος», ὑπὸ τὴν ὁποίαν σύρομεν δύο γραμμὰς· τὸ νόημα αὐτῆς περιορίζεται ὑπὸ ἄλλου «ἐν τῇ συναναστροφῇ» καὶ ὑπὸ τὴν φράσιν ταύτην σύρομεν μίαν γραμμὴν· ποῖον δὲ εἶναι τὸ σπουδαιότατον μέρος, ἵνα ἐπιτύχῃ τις τοῦτο; νὰ μὴ ὁμίλῃ σχεδὸν περὶ ἑαυτοῦ.

Μελέτη σχετικῶν βοηθημάτων.—Πλειστάκις εἶναι ἀνάγκη, ὁ μαθητὴς προτοῦ ἀρχίσῃ νὰ γράφῃ περὶ τοῦ θέματος, νὰ μελετήσῃ βοηθηματὰ τινα σχετικὰ πρὸς αὐτό. Καὶ ἂν μὲν τὸ θέμα ἔχῃ ληφθῇ ἐκ τῆς ἱστορίας, πρέπει νὰ μελετήσῃ, ἵνα ἀναινησθῇ ἡ ἀκριβέστερον κατανόησις, ὅσα σχετίζονται πρὸς τὴν ἱστορικὴν ὕλην καὶ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἀρυσθῇ τὰς ἰδέας του. Ἄν δὲ τὸ θέμα εἶναι φιλολογικόν, ἥτοι εἶναι συνημμένον πρὸς ἀναγνώσθην ἢ ἀναγνωστέον λογοτέχνημα (π.χ. ὁ χαρακτήρ τῆς Ἀντιγόνης.—ποῖα μέρη τῆς Μηδείας τοῦ Εὐριπίδου διεγείρουσι τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον—αἱ ἀντιθέσεις τοῦ χαρακτῆρος Ἡλέκτρας καὶ Χρυσοθέμιδος—ἀντιπαραβάλλεται ἡ ἀνδρεία τοῦ Αἴαντος πρὸς τὴν τοῦ Ἀχιλλέως;), τότε πρὸς συλλογὴν τῆς ὕλης πρέπει ἐπιμελῶς νὰ ἀναγνώσθῃ τὸ λογοτέχνημα, κατὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τὸ ἔργον θὰ καταταμηθῇ εἰς τμήματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐπιμελῶς θὰ ἐπαναγνώσθῃ, ἐν ᾧ ὁ νοῦς τοῦ ἀναγινώσκοντος ἀδιαλείπτως θὰ εἶναι προσηλωμένος εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀναγνώσεως, καὶ κατὰ τὴν ἐπανάληψιν ἢ μετὰ ταύτην θὰ κρατηθῶσιν αἱ ἀναγκαῖαι σημειώσεις εἰς τὸ πρόχειρον τετράδιον τῶν ἐκθέσεων καὶ κάτωθεν τοῦ ἀναγεγραμμένου θέματος· ἀλλὰ καὶ διὰ γραμμῶν πολλάκις ἐντὸς τοῦ βιβλίου θὰ ὑποδηλοῦνται τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα ἔχουσι σπουδαιότητα διὰ τὴν ἐκθεσιν.—Ἄν δὲ τὸ θέμα εἶναι γενικόν, τότε πρὸς εὔρεσιν τῆς ὕλης πολλάκις χρησιμοποιοῦνται καὶ ἐπιστημονικὰ βιβλία καὶ διάφορα ἄλλα βοηθήματα.

Μελέτη τοῦ θέματος.—Τὴν προηγηθεῖσαν ἐργασίαν ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ μαθητὴς θὰ προβῇ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἀνέυρεσιν τῶν λεπτομερειῶν ἐμβαθύνων εἰς τὸ θέμα· καὶ πῶς μὲν θὰ γίνῃ αὕτη ἐπὶ τῶν συγκρίσεων καὶ τῶν παρατηρήσεων θὰ εἴπωμεν, ὅταν θὰ κάμωμεν λόγον περὶ ἑκάστου τῶν εἰδῶν τούτων· προκειμένου δὲ περὶ πραγματειῶν, δύναται μὲν ὁ παῖς ἀμέσως νὰ προβῇ εἰς τὴν κανονικὴν εὔρεσιν, ἀλλὰ πολλάκις

εἶναι καλύτερον πρὸ αὐτῆς νὰ προσπαθῇ νὰ ἐνθυμηθῇ γεγονότα καὶ περιστατικά, τὰ ὅποια ἔχουσι σχέσιν μὲ τὸ θέμα, εἴτε νὰ ἀνεύρῃ ἰδικὰς τοῦ σκεψεί, αἱ ὁποῖαι συμπληροῦσι τὴν θεματικὴν ἐννοίαν καὶ καθιστῶσιν αὐτὴν καταφανέστεραν εἴτε σχετίζονται πρὸς αὐτὴν ὡς αἰτία ἢ ἀποτελέσματα ἐκείνης, ὡς ὅμοια ἢ ἀντίθετα νοήματα· ὁμοίως δύναται διὰ τῆς σκεψέως νὰ ἐνθυμηθῇ ἢ μελετῶν νὰ ἀνεύρῃ γνώμας ἄλλων ἀνδρῶν, παροιμίας κλ. συμφωνούσας ἢ ἀντιθέτους, παραδείγματα ἐκ τῆς ἱστορίας ἢ ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου πρὸς βεβαίωσιν ἢ ἀναίρεσιν λογισμοῦ τινος κλπ. Ἐφ' ὅσον δὲ αὐτὸς ἀνευρισκὼν σημειοὶ διὰ βραχέων καὶ ἔπειτα ἀναγινώσκων τὰς σημειώσεις του συμπληροῖ αὐτὰς ἢ ἀφαιρῇ νοήματα, θεωρηθέντα κατὰ τὴν ἐπανάγνωσιν ἄσχετα, ἔχομεν τὴν ἀκωνόνιστον εὐρεσιν. Περὶ δὲ τῆς κανονικῆς εὐρεσεως ὡς συνημμένη μετὰ τῆς διατάξεως, θὰ κάμωμεν λόγον ἀμεσῶς ἐν τοῖς ἐπομένοις.

2. Περὶ διατάξεως.

Ἐὰν ἡ ἐργασία τῆς διατάξεως εἶναι σπουδαία καὶ ἀπαραίτητος διὰ τὰς ἐκθέσεις τοῦ ἱστορικοῦ γένους, ὡς κατεδείχθη, αὕτη εἶναι ἀναγκαῖα οὔτερά δια τὰς ἐκθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουσιν ὡς κυρίαν αὐτῶν βάσιν τὴν διανόησιν, τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου.

Αἱ ἐκθέσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ γένους περιλαμβάνουσιν, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἐκθέσεις, τρία μέρη, τὴν εἰσαγωγὴν, τὸ κύριον μέρος καὶ τὸν ἐπὶ λόγον. Ἄλλ' ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῆς διατάξεως εἰς τὰς τοιαύτας ἐκθέσεις ἀρχομεθα πρῶτον ἀπὸ τοῦ κυρίου μέρους, τὸ ὅποιον περιλαμβάνει τὴν ἐξέσιν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψὴν τῆς θεματικῆς ἐννοίας, διότι ἡ μορφή καθ' ὅλην τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τοῦ ἐπιλόγου ἐξαρτάται ἐξ ἐκείνου, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸ κύριον περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεως· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα θὰ κάμωμεν λόγον πρῶτον περὶ τοῦ κυρίου μέρους.

Τὸ κύριον μέρος. — Πρὸς εὐρεσιν τῶν μερῶν τῆς διατάξεως πρέπει, λαμβάνοντες ὡς κύριον σημεῖον καὶ ἀφετηρίαν τῆς ἐργασίας ἡμῶν τὴν ἐννοίαν τοῦ θέματος, νὰ διακρίνωμεν ἀπ' ἀλλήλων σαφῶς ὅλα τὰ διανοήματα, τὰ διὰ τῆς ἐλοπτείας καὶ ἀκριβοῦς μελέτης ἀποκτηθέντα, καὶ νὰ διατάξωμεν ταῦτα εἰς τμήματα κανονικῶς διηρθρωμένα.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς ἐκθέσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ γένους ἔχομεν ἀφετηρίαν ὅχι μόνον τὰς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἀντιλήψεις, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τῇ ψυχῇ μας ἐννοίας, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπενθυμίσωμεν ὀλίγα τινα περὶ αὐτῶν ἐκ τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς λογικῆς.

Παράστασις λέγεται ἡ εἰκὼν ἀντικειμένου τινός, ἥτις ἐν τῇ ψυχῇ μας ἐκ τῆς ἀντιλήψεως αὐτοῦ σχηματίζεται. Ἐννοία δὲ τοῦ ἀντικειμένου λέγεται ἡ εἰκὼν, ἥτις σχηματίζεται διὰ τῆς παραλείψεως ὅλων τῶν μεταβλητῶν (ἐπουσιωδῶν) γνωρισμάτων καὶ τῆς συνενώσεως μόνον ὅλων τῶν μονίμων (σπουδαίων).

Γνωρίσματα καλοῦνται ἰδιότητες πράγματός τινος, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται νὰ νοηθοῦν χωρισμέναι ἀπ' αὐτοῦ· π. χ. γνωρίσματα τοῦ δένδρου εἶναι ἡ αὔξησις, ὕψος, πάχος, ἄνθησις καὶ ὠρίμανσις τῶν καρπῶν. Ἀπὸ τῶν γνωρισμάτων πρεπεὶ νὰ διακρίνωνται τὰ συστατικά μέρη· τοιοῦτοτρόπως ὀνομαζονται τὰ μέρη, τὰ ὅποια δύνανται νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τινος πράγματος καὶ νὰ σχηματίσωσιν ὅλον τι· π. χ. συστατικά μέρη τοῦ δένδρου εἶναι ἡ ῥίζα, ὁ κορμός, οἱ κλώνοι καὶ τὰ φύλλα.

Αἱ ἔννοιαι εἶναι ἀτομικαί, ὅταν ἀναφέρονται εἰς ἓν μόνον ὀρισμένον ἀντικείμενον, π. χ. ἡ σελήνη, καὶ γενικαί, ὅταν ἀναφέρονται εἰς πολλὰ ὁμοειδῆ ἀντικείμενα· π. χ. ὁ ἄνθρωπος. Σχηματίζεται δὲ ἡ γενικὴ ἔννοια ἐκ πολλῶν ἀτομικῶν διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ἀπὸ ἐκάστης ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδιαιτέρων τῆς γνωρισμάτων (εἰδοποιῶν διαφορᾶς) καὶ τῆς συνενόσεως τῶν λοιπῶν κοινῶν γνωρισμάτων.

Διὰ τὴν διατάξωμεν λοιπὸν τὴν ἔννοιαν τοῦ θέματος πρέπει νὰ κατανεύωμεν αὐτὴν εἰς μέρη. — Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι δύο τρόποι κατανομῆς ὑπάρχουσιν, ἡ διαίρεσις καὶ ὁ μερισμός.

Διαίρεσις εἶναι ἡ ἀνεύρεσις τῶν μερικωτέρων ἔννοιῶν, αἵτινες ὑπάγονται ὑπὸ τινος γενικῆς ἔννοιαν· ὥστε ἐπὶ μόνον τῶν γενικῶν ἔννοιῶν γίνεται διαίρεσις. Αὕτη δὲ διακρίνεται εἰς ταξινόμησιν καὶ κατανομήν· καὶ ταξινόμησις μὲν λέγεται ἡ διαίρεσις ἔννοιας τινὸς εἰς ὑποτεταγμένα γένη καὶ ἔπειτα ἐκάστου τούτων εἰς εἶδη (ὑποδιαίρεσις), μέχρι τῆς κατονομασίας τῶν ἀτόμων· κατανομή δὲ λέγεται ἡ ἄμεσος διαίρεσις τῆς γενικῆς ἔννοιας εἰς ἀτομικάς.

Διὰ τὴν κάμωμεν διαίρεσιν γενικῆς ἔννοιας, λαμβάνομεν ὡς βάσιν τῆς διαιρέσεως γνώρισμά τι τῆς γενικῆς ταύτης ἔννοιας· π. χ. διὰ τὴν διαιρέσωμεν τὴν ἔννοιαν ἄνθρωπος, λαμβάνομεν ὡς βάσιν διαιρέσεως τὸ φύλον καὶ διαιροῦμεν αὐτὴν εἰς ἄνδρας καὶ γυναῖκας· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι πολλὰ τὰ γνωρίσματα καὶ ἐπομένως καὶ βάσεις διαιρέσεως, διὰ τοῦτο τῆς αὐτῆς ἔννοιας διάφοροι δύνανται νὰ γίνουν διαίρεσεις· π. χ. οἱ ἄνθρωποι, ἂν ληφθῇ ὡς βάσις διαιρέσεως ὁ τόπος τῆς καταγωγῆς, δύνανται νὰ διαιρεθῶν εἰς Εὐρωπαϊοὺς, Ἀσιανοὺς κτλ.

Μερισμός δὲ εἶναι ὁ χωρισμός ἀδιαίρετου τινὸς ὅλου εἰς τὰ μέρη αὐτοῦ· τὰ μέρη δὲ ταῦτα ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸ ὅλον, ὅπως τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἦτοι ἡ κεφαλὴ, ὁ κορμός, τὰ ἄκρα, πρὸς τὸ ὅλον σῶμα. Ὡστε τὰ μέρη ταῦτα προκειμένου περὶ ἔννοιῶν αἰσθητῶν ὄντων εἶναι αἰσθητά. Προκειμένου δὲ περὶ ἀφηρημένων ἔννοιῶν, τὰ μέρη εἰς τὰ ὁποῖα αὐταὶ θὰ μερισθῶσι, δὲν εἶναι πάντοτε αἰσθητά, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἀφηρημένα, τὰ ὁποῖα μᾶς φανερόνουν τὴν φύσιν, τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ τῆς ἔννοιας· π. χ. τῆς ἔννοιας τοῦ κώδωνος μέρη εἶναι ἡ ὕλη, ἀλλ' οὐχὶ ὀρισμένη ὕλη, ὁ χαλκός, διότι εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ καὶ ἀπὸ ἄλλης ὕλης ὁ κώδων· ἔπειτα εἶναι ἡ κοιλότης, ἣτις μᾶς παριστάνει ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν τοῦ κώδωνος. Ἐκ τούτου εἶναι εὐνόητον, ὅτι ὡς μέρη τῶν ἀφηρημένων ἔννοιῶν ὀνομάζονται αὐτὰ τὰ γνωρίσματα αὐτῶν. — Αἱ ἀτομικαὶ ἔννοιαι δύνανται μὲν νὰ μερισθῶσιν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ διαιρεθῶσιν.

Εὐκολώτερον θὰ διακρίνωμεν τὸν μερισμὸν ἀπὸ τῆς διαιρέσεως, ὅταν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ διαίρεσις χωρίζει ἔννοιάν τινος γένους κατὰ τὸ περιεχόμενον τῆς εἰς μερικὰς ἔννοιας αὐτοτελεῖς ἢ μέρη, ἐκαστον τῶν ὁποίων ἔχει ὅλα τὰ συστατικὰ μέρη τῆς ἔννοιας τοῦ γένους· π. χ. ἡ γενικὴ ἔννοια ὕδωρ διαιρεῖται εἰς

α') πηγαῖα	ἢ α')	θολὰ	ἢ α')	ὕγιεινά	} ὕδατα.
β') ὄμβρια	β')	διανγῇ	β')	ἀνθυγιεινά	
γ') χιόνινα					

Τὰ μέρη εὐρέθησαν διὰ διαιρέσεως· ἐκαστον δὲ τούτων εἶναι ὕδωρ καὶ ἔχει ὅλα τὰ σπουδαῖα συστατικὰ τοῦ ὕδατος.

Ἀλλ' ἐν τῷ μερισμῷ τὰ καθ' ἑκαστον συστατικὰ μέρη ἢ γνωρί-

σματα, εἰς τὰ ὁποῖα κατανέμεται τὸ ὅλον, δὲν δύνανται νὰ ἀποδοθῶσιν ὡς κατηγορούμενα αὐτοῦ, διότι κανὲν συστατικὸν καθ' ἑαυτὸ λαμβανόμενον δὲν ἀποτελεῖ τὴν φύσιν τοῦ ὅλου· π.χ. ὁ ἄνθρωπος συνίσταται α') ἐκ σώματος· β') ἐκ ψυχῆς (μερισμός). Διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν: τὸ σῶμα (ἢ ἡ ψυχὴ) εἶναι ἄνθρωπος (διότι τὸ ὅλον δὲν ἐνυπάρχει ἐν τῷ συστατικῷ μέρει). Ἄλλως ὁμως συμβαίνει ἐν τῇ διαιρέσει· π.χ. οἱ ἄνθρωποι διακρίνονται εἰς ἄνδρας καὶ γυναῖκας· διὰ τοῦτο λέγομεν: ἡ γυνή (ἢ ὁ ἄνθρωπος) εἶναι ἄνθρωπος (διότι ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς γενικῆς ἐννοίας ἐνυπάρχουσιν εἰς πᾶσαν τοῦ εἴδους ἐννοίαν).

Οὕτως ἔχομεν εὐκόλον τρόπον ἀνευρέσεως, ὅταν εὐρισκώμεθα εἰς ἀμφιβολίαν, ἂν ἐκάμαμεν μερισμὸν ἢ διαίρεσιν.

Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἐν τῷ μερισμῷ λαμβάνονται κατὰ κανόνα τὸ οὐσιώδη συστατικά· ἀλλὰ δυνατόν ἐνεκα τοῦ σκοποῦ τοῦ θέματος νὰ μὴ λαμβάνωνται ὅλα ταῦτα λεπτολόγως· δυνατόν δὲ καὶ τινα ἐπουσιώδη νὰ προστεθῶσιν.

Πρὸς κατανόησιν τῆς διαιρέσεως καὶ τοῦ μερισμοῦ παραθέτομεν παραδείγματα τινά:

Τὸ σχολεῖον.—1. Μερισμός. α') Εἴσοδος: πύλη, θύραι, κλίμακες.—β') Ἐσωτερικόν: διάδρομος, αἴθουσαι παραδόσεων, γραφεῖον καθηγητῶν, μεγάλη αἴθουσα.—γ') Μέρη: ὄροφοι καὶ στέγη.—δ') Αὐλὴ τοῦ σχολείου.

2. Διαίρεσις. α') Ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἰδρυτὰς (ἢ βάσις διαιρέσεως: ἰδρυταί): δημοτικά, δημόσια, ἰδιωτικά σχολεῖα.—β') Ἐν σχέσει πρὸς τὸ εἶδος τῆς μορφώσεως: ἀνθρωπιστικά, πρακτικά, ἐπαγγελματικά.—γ') Σχετικῶς πρὸς τὴν θέσιν: ἀνώτερα καὶ κατώτερα σχολεῖα.—δ') Ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ γένος: ἀρρεναγωγεῖα καὶ παρθεναγωγεῖα.

Ἡ πολιτεία.—1. Μερισμός. Μέρη τῆς πολιτείας εἶναι: α') Οἱ ἄρχοντες (ἡγεμόν, κυβέρνησις, βουλὴ).—β') Οἱ ἀρχόμενοι.

2. Διαίρεσις. α') Κατὰ τὸ πολίτευμα: μοναρχικαί, συνταγματικαί (συνταγματικὴ βασιλεῖα, συνταγματικὴ δημοκρατία) πολιτεία.—β') Κατὰ τὰ μέρη τῆς γῆς: Εὐρωπαϊκαὶ κτλ.—γ') Κατὰ τὴν θέσιν: Μεσόγειοι καὶ παράλιοι πολιτεία.—δ') Κατὰ τὴν συνηθεστέραν ἐνασχόλησιν τῶν κατοίκων: γεωργικαί, βιομηχανικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ πολιτεία.—ε') Κατὰ τὸ θρήσκευμα: χριστιανικαί, μωαμεθανικαὶ καὶ εἰδωλολατρικαὶ πολιτεία.

Τὰ δένδρα.—1. Μερισμός: ῥίζα, κορμός, κλάδοι, κλώνοι (μετὰ τῶν φύλλων, ἀνθέων καὶ καρπῶν), κορυφή.

2. Διαίρεσις.—α') Κατὰ τὸ φύλλωμα: εἰς φυλλοφόρα καὶ εἰς ἀκανθόφυλλα (βελονωτά) δένδρα.—β') Κατὰ τὴν ὠφέλειαν: εἰς καρποφόρα καὶ πρὸς ξυλείαν μόνον χρήσιμα δένδρα.—γ') Κατὰ τὸν τόπον τῆς προελεύσεως: εἰς ἐντόπια καὶ ἀλλοδαπά.

Καρποί.—1. Μερισμός: φλοιὸς ἢ λοδός, καρπὸς ἢ σὰρξ.

2. Διαίρεσις. α') Οἱ ἐκ τῶν ἐτησίων φυτειῶν καρποί: α') δημητριακοὶ καρποί.—β') ὕσπρια.—γ') λαχανικά.

β') Οἱ ἐκ τῶν δένδρων καρποί: α') ἐγχώριοι.—β') ἀλλοδαποί.

Βιβλία.—1. Μερισμός: Περιχάρισμα, ἐξώφυλλον, πρόλογος, κύριον μέρος, πῖναξ τῶν περιεχομένων· εἰς τόμος ἢ πλείονα μέρη.

2 Διαίρεσις.—α') Κατὰ τὸν σκοπὸν: ἀναγνωστικά, διδακτικά, φυχαγωγικά βιβλία.—β') Κατὰ τὸ περιεχόμενον: θεολογικά, δικα-

στικά, ιατρικά, φιλολογικά κτλ. — γ') Κατὰ τὴν μορφήν: εἰς πεζὸν λόγον, ποιήσιν. — δ') Κατὰ τὸ σχῆμα: εἰς τέταρτον, ὀγδοὺν κτλ. — ε') Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκδόσεως: παλαιὰ καὶ νέα. — ς') Κατὰ τὴν γλῶσσαν: ἑλληνικά, λατινικά, γαλλικά, γερμανικά κτλ.

Χρήσεις τοῦ σιδήρου. — I. Διὰ τοῦ μερισμοῦ ἀνευρίσκονται τὰ ἐπόμενα μέρη: 1) Ὁ σίδηρος ὡς ἱαματικὸν μέσον. — 2) Ὡς χρωματιστικὸν μέσον. — 3) Ὡς μέσον παραγωγῆς σπινθήρων καὶ φωτὸς διὰ τριβῆς. — 4) Ὡς ὕλη πρὸς κατασκευὴν ἐπίπλων, μηχανημάτων κτλ.

II. Διὰ τῆς διαιρέσεως δὲ δύναται τις νὰ ἀνεύρῃ ὑποδιαιρέσεις ἐκάστου μέρους: ὁ σίδηρος ὡς ἱαματικὸν μέσον διαιρεῖται εἰς φυσικὸν καὶ τεχνητὸν ἱαματικὸν μέσον — ὡς στερεὰ οὐσία (κόνις), ὡς ρευστὴ (βάμμα) κτλ.

Ὁ κήπος. — Εἶδη τοῦ κήπου (διὰ τῆς διαιρέσεως). I. Κατὰ τὰ προϊόντα: 1) Ἀνθόκηποι. — 2) Λαχανόκηποι. — 3) Δενδρῶνες (ἰδίως κήποι).

II. Κατὰ τὸν σκοπὸν: 1) Προσοδοφόροι κήποι. — 2) Διασκεδαστικοὶ κήποι.

III. Κατὰ τὴν διευθέτησιν: 1) Κατὰ τὸν ἐγγώριον τρόπον ἄπλοισι κήποι. — 2) Ἐντεχνοὶ κήποι.

Ἐκαστον τούτων τῶν μερῶν δύναται νὰ χωρισθῇ εἰς μέρη: Ποῖα εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ἀνθοκήπου ἢ λαχανοκήπου;

Ἡ οἰκία. — I. Μερισμός. Ἐκάστη οἰκία ἔχει: α') (περιβάλλοντας) τοίχους β') μίαν θύραν γ') στέγην δ') ἴδιον προορισμὸν, ἔργον ἐν αὐτῇ προφυλάττεται τι (ἄνθρωποι, ζῷα, σιτηρὰ κλ.). Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπαραίτητα ἀποθήκη, παράθυρα, διάφοροι ὄροφοι, ἐξώστα κλ. διότι ὑπάρχουσιν οἰκίαι, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουσι τὰ συστατικὰ ταῦτα μέρη.

2. Διαίσεις: α') Κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀρόφων (ἦτοι βάσεις διαιρέσεως ὁ ἀριθμ. τῶν ὀρόφων): μονώροφοι, διώροφοι, τριώροφοι, πολυώροφοι β') κατὰ τὴν ὕλην ἐξ ἧς κατασκευάζονται: ξύλιναι, σιδηραῖ, λίθιναι γ') κατὰ τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον κατασκευάζονται: σχολεῖα, δημαρχεῖα, κατοικίαι, δεσποτήρια κλ. δ') κατὰ τὸν οἰκοδομικὸν ῥυθμὸν: ῥυθμοὶ ῥωμανικοῦ, γαθικοῦ, ῥυθμοὶ ἀναγεννήσεως κλ.

Εὐγένεια. — Διὰ τοῦ μερισμοῦ ἀνευρίσκονται τὰ γνωρίσματα: α') λεπτότης καὶ υποχρεωτικότητος περὶ τὴν συμπεριφορὰν β') συμπαθῆς πρὸς τοὺς ἄλλους ἐπιείκεια ἐν τῇ κρίσει γ') εὐφυΐα καὶ ταχύτης περὶ τὴν κατανόησιν τῶν ἐπιβαλλομένων ἐκαστοτε κοινωνικῶν υποχρεώσεων καὶ εἰς τὴν ὁμιλίαν καὶ εἰς τὰς πράξεις. Διὰ τῆς διαιρέσεως δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εὐγένειαν πρὸς ἑαυτοὺς, ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους, ἢ εὐγένειαν κατὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων καὶ κατὰ τὰς διασκεδάσεις ἢ εὐγένειαν πρὸς τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς κυρίας κτλ.

Ἀσκήσεις μερισμοῦ καὶ διαιρέσεως. — Ὁ σίδηρος (κατὰ τὴν χρησιμοποίησίν του). — Ἡ οἰκοδομικὴ (κατὰ τὴν ὠφέλειάν της). — Τὸ ἐμπόριον (κατὰ τὰ εἶδη του). — Ἡ ἱστορία (κατὰ τὴν ὕλην της). — Ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία (κατὰ τὰ μέρη της). — Ἡ μουσικὴ (κατὰ τὰ τεχνικά αὐτῆς μέσα). — Αἱ ἐφευρέσεις (κατὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν). — Αἱ περὶ γῆσεις (κατὰ τὸν σκοπὸν των). — Αἱ παιδῖαι (κατὰ τὴν ἀξίαν των ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα). — Ὁ πόλεμος (κατὰ τὰς ἀφορμὰς αὐτοῦ). — Τὰ ζῷα (κατὰ τὰς τάξεις). — Τὰ μέταλλα (κατὰ τὴν ἀξίαν των). — Τὸ δράμα (κατὰ τὰ εἶδη του). — Αἱ λαϊκαὶ διασκεδάσεις (κατὰ τὰς

ἐθνικὰς τῶν διαφορὰς).—Αἱ θρησκείαι (κατὰ τὴν ἀνωτέραν καὶ κατωτέραν αὐτῶν βαθμίδα).—Τὸ πῦρ (κατὰ τὰ ἀποτελέσματα).—Ὁ θάνατος (ἐκ τῶν αἰτίων του).—Τὰ ὄπλα (κατὰ τὴν χρῆσιν των).—Ὁ στρατός (κατὰ τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν).—Τὰ ὕδατα (κατὰ τὴν πληθύν των).—Ὁ ἄνεμος (κατὰ τὰς μεταβολὰς αὐτοῦ).—Τὸ κλίμα (κατὰ τὴν ὠφέλειάν του).—Τὰ φυτὰ (κατὰ τὴν ὠφέλειάν των).—Τὰ καταστήματα (κατὰ τὸν σκοπὸν των).

Σημ. Τοιαῦται ἀσκήσεις ἐπιβάλλονται καὶ ὑπὸ ἐπισήμων προγραμμάτων ἐν Εὐρώπῃ· τὸ ἐν ἰσχύι πρόγραμμα τῶν Σαξωνικῶν Oberrealschulen τοῦ 1908 ὀρίζει: Εἰς τὴν κατωτέραν δευτέραν παρὰ τὰς διαφοροὺς ἀσκήσεις τοῦ ὕφους γίνονται καὶ εὐκολοὶ λογικαὶ ἀσκήσεις (ὀρισμοὶ ἐννοιῶν, διακρίσεις ἐννοιῶν κατὰ τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος, εὐρέσεις ὁμοιοτήτων καὶ ἀντιθέσεων), ἀσκήσεις διατάξεως κτλ.

Θεμελιώδεις νόμοι πάσης ὁρθῆς διαιρέσεως καὶ μερισμοῦ εἶναι οἱ ἑξῆς:

1. Ἡ ὅλη ἐννοια, ἥτοι τὸ περιεχόμενον τοῦ θέματος, πρέπει ἐντελῶς νὰ ἐξαντλήται· δηλαδὴ τὰ κύρια μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα χωρίζεται ἡ θεματικὴ ἐννοια, πρέπει ὁμοῦ λαμβανόμενα νὰ ἀπαρτίξωσιν ὁλόκληρον τὴν θεματικὴν ἐννοιαν· π.χ. ἐν τῷ θεματι «ὁ ἄνθρωπος ἐν ἀγῶνι πρὸς τὴν φύσιν», εἰάν τις λάβῃ μόνον τὰ λεγόμενα στοιχεῖα (ὕδωρ, πῦρ, ἀήρ, γῆ), τότε τὸ θέμα δὲν ἐξαντλεῖται, διότι λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν μόνον ἡ ἄψυχος φύσις, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ.

Ἐκαστον μέρος δια τῆς διαιρέσεως ἀνευρισκόμενον δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς ἄλλα δευτερεύοντα μέρη· π.χ. αἱ καλὰ τέχναι διαιροῦνται εἰς πλαστικὰς (ἐν χώρῳ ἐκτεινομένης) καὶ πρακτικὰς (ἐν χρόνῳ γινόμενης)· ἐκεῖναι ἄλλιν εἰς ζωγραφικὴν, ἰδίως πλαστικὴν καὶ οἰκοδομικὴν· αὗται δὲ εἰς ποίησιν, μουσικὴν καὶ ὁυθμικὴν· ἡ ποίησις δὲ πάλιν εἰς ἐπικὴν, λυρικήν καὶ δραματικήν. Αἱ ὁρμαὶ διαιροῦνται εἰς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς· αἱ πρῶται ὑποδιαιροῦνται εἰς ὁρμὰς θρέψεως, αὐτοσυντηρησίας κλ. αἱ δὲ δευτέραι εἰς ὁρμὰς ἀνακοινώσεως, κοινωνίας κλ.

2. Ἐκαστον μέρος πρέπει νὰ ἐμπεριέχεται εἰς τὸ ὅλον, νὰ ὑποτάσσεται εἰς αὐτὸ καὶ νὰ ἔχῃ μικροτέραν ἑκτασιν ἢ τὸ ὅλον, οὐδὲν δὲ νὰ περιλαμβάνῃ μὴ περιεχόμενον εἰς τὴν θεματικὴν ἐννοιαν· π.χ. εἰς τὸ θέμα «ὁ 16ος αἰὼν ὡς ἀρχὴ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ τῶν νεωτέρων χρόνων», ἂν τις ὑποθέσῃ ὡς νέα ἀποκτῆματα τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ὅχι μόνον α') τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν· β') τὴν προαγωγὴν τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν· γ') τὴν ἀνακάλυψιν τῆς τυπογραφίας· δ') τὴν ἀνακάλυψιν νέων ἐμπορικῶν ὁδῶν καὶ χωρῶν· ε') τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τάξεως τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ στ') τὴν ἐφαρμογὴν καταπιεστικῶν μέτρων εἰς τὸ ἐμπόριον, ἢ καὶ ζ') τὰ ἐλλειπῆ ὑγιεινὰ μέτρα τῶν πόλεων, σφάλλεται, διότι τὰ δύο τελευταῖα μέρη δεικνύουσιν ἑλλειψιν πολιτισμοῦ τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ δὲν ἐμπεριέχονται ὑπὸ τὸν ὅρον «νέα».

3. Ἐκαστον μέρος πρέπει σαφῶς νὰ διακρίνεται ἀπὸ τῶν λοιπῶν μερῶν· διὰ τοῦτο οὐδὲν πρέπει νὰ περιέχῃ, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὴν φύσιν ἄλλου παραλλήλως τεταγμένου μέρους· ἥτοι τὰ παραλλήλα μέρη πρέπει νὰ ἀποκλείωσιν ἄλληλα καὶ ἕκαστον τούτων νὰ παρουσιάζεται ἔχον τὴν ἰδιάζουσαν αὐτοῦ σύστασιν καὶ περιεχόμενον, ἥτοι τὴν ἀτομ-

1. Ἄρρενες : 1) Ἄνδρες - ἐνήλικες. — 2) Παῖδες - ἀνήλικοι.

II. Θήλεις: 1) Γυναῖκες - ἐνήλικες. — 2) Κοράσια - ἀνήλικα. Τοιαῦται διχοτομίαι εἶναι καὶ αἱ ἐξῆς: ἀπλοῦς—σύνθετος, ἐξωτερικὸς—ἐσωτερικὸς, ὑποκειμενικὸς—ἀντικειμενικὸς, πραγματικὸν—τυπικόν, σωματικὸν—πνευματικόν, ἀπόλυτον—σχετικόν.

Ἄλλ' ἡ ἀντιφατικὴ διχοτομία (A—οὐκ A) ἔχει τὸ ἐλάττωμα, ὅτι τὸ ἀρνητικὸν μέρος εἶναι πολὺ ἀόριστον· διὰ τοῦτο μένον εἰς ὀλίγας περιστάσεις δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ:

α') Ὄταν τὸ ἀρνητικὸν μέρος δύναται νὰ συμπεριληφθῇ ὑπὸ τινος γενικῆς ἔννοιαν (κεκαλυμμένη διχοτομία)· εἶναι δὲ τοῦτο δυνατόν, ὅταν τὸ ὅλον θέμα ἔχῃ ἐντελὸς καθωρισμένον καὶ οὐχὶ ἐκτενὲς περιεχόμενον· π.χ. ἐν τῷ θεματι: «διὰ τίνων μέσων ἠδυνήθη ὁ Φίλιππος νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα;» εὐνόητον εἶναι ὅτι μέρος μὲν τῶν μέσων ἦτο ἐν αὐτῷ τῷ Φιλίππῳ καὶ τῇ θέσει του· ὅ,τι δὲ ἦτο ἐκτὸς τοῦ κύκλου τούτου, μόνον ἐν τῇ καταστάσει καὶ τῇ θέσει τῆς Ἑλλάδος δύναται νὰ ζητηθῇ.

β') Ὄταν τὸ ἀρνητικὸν μέρος εἶναι δυνατόν νὰ διχοτομηθῇ, τότε ἀντὶ τῶν δύο ἐπουσιωδῶν διχοτομιῶν, ἀφ' οὗ ἀντικατασταθῇ τὸ ἀρνητικὸν μέρος διὰ θετικοῦ, σχηματίζεται ἀμέσως λογικὴ τις τριχοτομία· π.χ. ἐν τῷ θεματι: «ποῦ ἐμφαίνεται ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἀνθρώπου;» εἶναι προτιμότερα ἢ διαίρεσις: «1) ἐν τῇ διαθέσει· 2) ἐν ταῖς λέξεσι· 3) ἐν ταῖς πράξεσιν», ἀπὸ τὴν διαίρεσιν «1) ἐν τῇ διαθέσει· 2) ἐν ταῖς ἐξωτερικαῖς ἐκδηλώσεσιν· α') διὰ λέξεων· β') διὰ ἀνεν λέξεων ἐκδηλώσεων».

Ἡ ἐναντία διχοτομία γίνεται ὅταν τὰ δύο μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα διαίρεται ἡ γενικὴ ἔννοια, εὐρίσκωνται εἰς τὰ ἄκρα τῆς αὐτῆς βαθμίδος τῆς λογικῆς κλίμακος τῆς διαιρέσεως· π.χ. λευκὸς—μέλας, ἐπιβλαβὴς—ὠφέλιμος. Ἀλλὰ ἐν ταύτῃ δὲν ἀσφαλίζεται τὸ πλῆρες τῆς διαιρέσεως· διότι ἀποκλείονται μὲν αἱ ἐναντίαι ἔννοιαι, ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουσιν ἄλλαι, αἵτινες εὐρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν σειρὰν· π.χ. μεταξὺ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ ὑπάρχουσι πράξεις, αἵτινες οὔτε ἀγαθαὶ οὔτε κακαὶ εἶναι δηλ. ἠθικῶς ἀδιάφοροι· οὕτω μεταξὺ ωραίου καὶ ἀσχήμου, μίσου καὶ ἀγάπης, εὐαρέστου καὶ δυσαρέστου, κεῖται μέσον τι. Ἐφ' ὅσον δὲ αἱ διάμεσοι αὗται ἔννοιαι ἔχουσι σπουδαιότητα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος, τότε τίθενται. Ἀντὶ δὲ τῆς διχοτομίας ἀπαρτίζεται τριχοτομία, πολυτομία, καθ' ἣν οὐδὲν σπουδαῖον μέρος παραλείπεται· π.χ. ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἐπιφανείας χώρας τινὸς δύναται τις νὰ διαίρῃ τὴν τὴν εἰς στερεάν γῆν καὶ ὕδατα· μεταξὺ δὲ αὐτῶν εἶναι τὰ ἔλη· δι' ὅ σχηματίζεται ἡ τριχοτομία α') στερεὰ γῆ· β') ἔλη· γ') ὕδατα. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ὅστις ἔλεγεν «ὅλον ἐστὶ τὸ ἔχον ἀρχήν, μέσον καὶ τέλος τήν», εἶναι πολὺ ἀρεστὴ καὶ τώρα ἡ τριχοτομία ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκάστου μέρους διακρίνεται ἡ ἀρχή, ἡ ἐξέλιξις καὶ τὸ τέλος.

Ἔργασία τῆς διατάξεως. — Τὰ ἀνωτέρω θεωρητικῶς λεχθέντα πῶς θὰ ἐφαρμόσωμεν ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῆς διατάξεως; Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τῆς ἔννοιαις τοῦ θέματος καὶ τὰ διὰ τῆς μελέτης εὐρεθέντα νοήματα προβαίνομεν εἰς τὴν διαίρεσιν αὐτῶν παρατηροῦντες ποῖα εἶναι: γένος καὶ εἶδη, ὅλον καὶ μέρη, γενικά καὶ μερικά, ἀφηρημένα καὶ συγκεκριμένα· ἀρχή, μέσον, τέλος· ἀφορμή, ἀκμή, φθορά· γίνεσθαι, εἶναι, ἀπόλλυσθαι· ἀπόφασις, ἐκτέλεσις, ἀποτελέσματα κτλ. Μετὰ τοῦτο:

α') Τὰ ἐνεκα τοῦ περιεχομένου ἢ τῆς φύσεως αὐτῶν συγγενῇ διανοήματα τάσσομεν πλησίον ἀλλήλων.

β') Τὰ ἀντιτιθέμενα πρὸς αὐτὰ συνάπτοντες ἀντιτίθεμεν πρὸς ἐκεῖνα.

γ') Διακρίνομεν τὰ ἀποτελοῦντα τὰ κύρια μέρη ἢ τὰς ἐπαλλήλους ἐννοίας.

δ') Ἐπειτα συνάπτομεν τὰς ὑπαλλήλους αὐτῶν ἐννοίας ἢ δευτερεύοντα μέρη.

Κατὰ τὸν σχηματισμὸν δὲ τῶν μερῶν πρέπει νὰ προσέχωμεν:

α') Τὰ κύρια μέρη ἔχοντα ἑκτενέστερον τὸ περιεχόμενον πρέπει νὰ εὐρίσκωνται ἐν σχέσει παραλληλίας (ἥτοι νὰ ἀποκλείωσιν ἄλληλα).

β') Τὰ δευτερεύοντα μέρη, ἔχοντα στενότερον τὸ περιεχόμενον, νὰ εἶναι πραγματικά μέρη τοῦ κυρίου αὐτῶν μέρους καὶ νὰ εὐρίσκωνται ἐν σχέσει ὑπαλληλίας.

Μετὰ τὴν ἐκτίμησιν ταύτην καὶ διάκρισιν τῶν μερῶν προβαίνομεν εἰς τὴν κατὰ τινὰ σειρὰν τοποθέτησιν αὐτῶν. Καὶ ὅταν μὲν ἐν τῷ θέματι ζητῆται τὸ ὅλον (ὑποτίθεται δὲ τότε ὅτι τὰ μέρη εἶναι γνωστὰ ἐκ τῶν προτέρων), τότε βαίνομεν κατὰ τὴν ἀναλυτικὴν μέθοδον, ἥτοι ὁρμώμεθα ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστον, παραθέτομεν τὰ ὅμοια καὶ συγγενῇ καὶ ἐνώνομεν ταῦτα ὑπὸ γενικωτέρας ἐννοίας, τὰς ὁποίας σχηματίζομεν ἐκ τῶν μερικωτέρων τὰς γενικωτέρας ταύτας ἐννοίας ἐνώνομεν ὑπὸ ἄλλας γενικωτέρας, ἕως οὗ φθάσωμεν εἰς τὴν γενικωτάτην. Ὅταν δὲ ἀπὸ τοῦ ὁλοῦ ἀρχώμεθα καὶ προβαίνομεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μερῶν, τότε χωροῦμεν κατὰ τὴν συνθετικὴν μέθοδον.

Ἔστω ὡς παράδειγμα αὐστηρῶς ἀναλυτικῆς διατάξεως τὸ ἐν σ. 198 τοῦ περὶ τῆς διδ. τῆς μητρ. γλ. βιβλίου ἡμῶν.

Θέμα: Ὅποίας συνεπείας ἔσχεν ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος διὰ τὰς Ἀθήνας.

Ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος

α') ἡλάττωσε τὸν πληθυσμὸν· β') κατέστρεψε τὸ ἐμπόριον· (αἱ δύο αὗται ἐννοιαί δύνανται νὰ συνενωθῶσιν ὑπὸ τὴν γενικωτέραν ἐννοίαν:)

1. Ἐξῆσθένισε τὴν ὕλικὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐπειτα ἔχομεν τὰς μερικὰς ἐννοίας: α') διέφθειρε τοὺς κατοίκους· β') μετέβαλε τὸ πολίτευμα. Αἱ δύο αὗται μερικαὶ ἐννοιαί συνεννοῦνται ὑπὸ τὴν γενικωτέραν ἐννοίαν: 2. Ἐξῆσθένισε τὴν ἡθικὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 2 γενικώτεραι ἐννοιαί δύνανται νὰ συνενωθῶν εἰς ἀκόμῃ γενικωτέραν, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ βῆθῃσαι ὡς μερικαὶ ἐννοιαί ὑπάγονται: I. Ἐξῆσθένισε τὰς Ἀθήνας ἐσωτερικῶς.

Ἐξακολουθοῦντες καθ' ὅμοιον τρόπον εὐρίσκομεν τὰ ἐξῆς μέρη:

α') ἐμείωσε τὸ ναυτικόν· — β') ἐκρήμνισε τὰ μακρὰ τεῖχη:

1. Ἠλάττωσε τὴν ἀμυντικὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν.

α') Ἀφήρесе τοὺς συμμάχους· — β') ἐξήρτησε τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῆς Σπάρτης: — 2. Ἀφήρесе λοιπὸν τὴν ἡγεμονίαν:

II. Μετέβαλεν ἐπιβλαβῶς τὴν ἐξωτερικὴν θέσιν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ ἀντίθετος πρὸς ταύτην διάταξις εἶναι ἡ κατὰ τὴν συνθετικὴν μέθοδον.

Πολλὰ δ' ὅμως θέματα δὲν ἐπιδέχονται οὔτε τὴν ἀναλυτικὴν οὔτε τὴν συνθετικὴν μέθοδον τῆς διατάξεως· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει προτιμᾶται ἡ ἢ λεγομένη λογικὴ διάταξις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῶν κατ'

II. Αἷτια ἐξ ὧν προέρχεται ὁ ζήλος: — 1. Ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔμφυτος ὁρμή πρὸς μίμησιν (αὕτη καθ' ἑαυτὴν δὲν ἔχει ἠθικὴν ἀξίαν).

2. Αἷτια ἠθικῆς φύσεως: — α') Ἐκτίμησις καὶ ἀγάπη (α'') πρὸς τὸν πράττοντα. — β'') πρὸς τὰς πράξεις του). — β') Φιλοδοξία καὶ φθόνος.

III. Ἐκτίμησις τῆς ἀξίας. — Ἡ ἀξία αὐτοῦ ὀρίζεται: — 1. Ὑποκειμενικῶς α') ἐκ τῶν αἰτίων, τὰ ὁποῖα παρακινοῦσι τὸν ζηλοῦντα. — β') ἐκ τῶν μέσων καὶ τοῦ τρόπου, δι' ὧν ἐπιδιώκει τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ζήλου του.

2. Ἀντικειμενικῶς: — κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκεται.

IV. Ἀποτέλεσμα. — 1. Τοῦ εὐγενοῦς καὶ δικαίου.

2. Τοῦ ἀγενοῦς καὶ ἀδίκου ζήλου.

Ἀλλὰ καὶ τὰ κύρια μέρη εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῶσι διὰ τῆς διαιρέσεως, τὰ δὲ δευτερεύοντα διὰ τοῦ μερισμοῦ π.χ. ἐν τῷ ἀνωτέρῳ θεματι «περὶ ζήλου» δυνάμεθα τὸ μὲν διανόημα «ὁ ζήλος προέρχεται ἐκ τῆς ἐμφύτου ὁρμῆς πρὸς μίμησιν», τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ λείπῃ ἐκ τῆς ἐκθέσεως, νὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ καὶ ἔπειτα νὰ διακρίνωμεν τὸν ζήλον εἰς ὀρθὸν καὶ ἐλαττωματικὸν ζήλον. Ἐκαστον δὲ τούτων τῶν κυρίων μερῶν δυνάμεθα διὰ μερισμοῦ νὰ χωρίσωμεν εἰς δευτερεύοντα μέρη τοιαῦτα δὲ θὰ εἶναι:

1. Αἷτια. — 2. Τρόπος συμπεριφορᾶς. — 3. Ἐπίδρασις καὶ ἀποτελέσματα. — 4. Ἀξία.

Ἀλλὰ δυνατόν τὰ μὲν κύρια καὶ τὰ δευτερεύοντα μέρη νὰ ἀνευρίσκωνται διὰ διαιρέσεως, τὰ δὲ τριτεύοντα διὰ μερισμοῦ. Δυνατὸν ὅμως καὶ τὰ παράλληλα μέρη, ἔπειδὴ ἕκαστον αὐτῶν θεωρεῖται ὡς αὐτοτελὲς ὅλον, διαφόρως νὰ χωρίζωνται: τὸ μὲν τούτων διὰ διαιρέσεως, τὸ δὲ ἕτερον ἢ τὰ λοιπὰ διὰ μερισμοῦ νὰ κατατέμνωνται.

Καὶ ταῦτα μὲν γενικῶς περὶ τῆς διατάξεως, ἥτοι τῆς κατανομῆς καὶ τῆς σειρᾶς τῶν μερῶν τοῦ κυρίου μέρους· μετὰ τὴν ἐργασίαν δὲ ταύτην θὰ καθορίσωμεν τὰ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐν τέλει τὰ τοῦ ἐπιλόγου.

III εἰσαγωγή. — 1. Ἡ εἰσαγωγή, ὅπως ἐλέχθη ἀνωτέρω, πρέπει νὰ ἔχῃ στενὴν συνάφειαν πρὸς τὸ θέμα, ὥστε νὰ ἀπαρτίξῃ ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ λογικοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἡ ἐκθεσις.

Ἡ εἰσαγωγή γίνεται κατὰ διαφόρους τρόπους:

α) Ἡ εἰσαγωγή δύναται νὰ περιλάβῃ τὴν γένεσιν τῶν ἐπομένων ἥτοι τὴν ἀφορμὴν, τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἐπομένη ἐκθεσις π.χ. ἡ ἐκθεσις περὶ τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα δυνατόν νὰ ἐγράφη, διότι ἐορτάσθη πρὸ τινῶν ἡμερῶν τὸ Πάσχα ἢ ἐξ ἄλλης ἀφορμῆς.

β) Πολλὰκις ἡ εἰσαγωγή ἀρχεται ἀπὸ γενικωτέρας ἐννοίας, ἥτοι ἐκείνης ὑπὸ τὴν ὁποίαν περιλαμβάνεται ἡ ἐννοία τοῦ θέματος π.χ. εἰς τὴν ἐκθεσιν περὶ ἐλεημοσύνης δυνατόν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τῆς ἀγαθουργίας.

γ) Ἐὰν τὸ θέμα εἶναι λίαν γενικόν, δυνάμεθα νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ μερικωτέρας ἐννοίας ἢ μερικωτέρων ἐννοιῶν, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ θεωρηθῶν ὡς ἀφορμὴ τῆς γενικῆς ἐννοίας τοῦ θέματος π.χ. ἐὰν πρόκειται νὰ ἐξερευνηθῶμεν τὴν γνώμην τοῦ Γκαίτε «ἡ ἀχαριστία εἶναι τῆς κοινωνίας ἢ ἀνταμοιβή», δυνάμεθα νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ μερικωτέρων

γεγονότων: «ὁ Σωκράτης ἔπιε τὸ κώνειον ἐν τῇ φυλακῇ, ὁ Κολόμβος ἀπεθανεν ἐκ λύπης· ταῦτα δικαιολογοῦσι τὴν θεματικὴν ἐννοιαν;»

δ') Δυνάμεθα ἐν τῇ εἰσαγωγῇ νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ ὁμοίαν ἐννοιαν· π.χ. ἐν τῇ ἐκθέσει περὶ ἀλαζονείας νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τῆς κομπορρημοσύνης.

ε') Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τινος ἀντιθέτου δυνάμεθα νὰ ἀρχίσωμεν νὰ κáινωμεν λόγον εἰς τὴν εἰσαγωγὴν· π.χ. ἐν τῇ ἐκθέσει περὶ κενοδοξίας δυνατόν νὰ ἀρχίσωμεν ὁμιλοῦντες περὶ ὀρθοφροσύνης.

στ') Ἡ εἰσαγωγὴ δυνατόν νὰ παρέχῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην διασάφησιν τῶν ἐπομένων, αἰσθητοποιήσιν εἰκόνας τινός· π.χ. εἰς τὴν παρατήρησιν «οἱ προάγγελοι τοῦ χειμῶνος» ἐν τῇ εἰσαγωγῇ νὰ περιγραφῇ ὡς πρόσωπον ὁ χειμῶν.

ζ') Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν πολλάκις ἐξαίρεται ἡ σπουδαιότης καὶ ἡ ἀξία ἢ τὸ ἐπίκαιρον τοῦ θέματος.

2. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων νοημάτων ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἐκτίθεται τὸ ὑποκείμενον τῆς ἐκθέσεως· ἰδίως δὲ προκειμένου περὶ πραγματείας εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ καθορισθῇ ἐν ὀρισμένῃ μορφῇ τὸ θέμα αὐτῆς (πρόθεσις ἢ θέσις τοῦ θέματος ἢ τοῦ ζητήματος).

Ἡ εἰσαγωγὴ συνάπτεται μετὰ τοῦ κυρίου μέρους διὰ καταλλήλου μεταβατικῆς φράσεως.

3. Κατὰ ταῦτα ἡ εἰσαγωγὴ περιλαμβάνει κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης τρία κύρια νοήματα: τὸ τῆς ἀρχῆς ἢ ἀφετηρίας, τὸ ἐν μέσῳ καὶ τὸ συνδετικὸν (μεταβατικὴ ἐννοία πρὸς τὴν πρόθεσιν)· μετὰ ταῦτα δηλοῦται καταλλήλως τὸ θέμα· π.χ.

Θέμα. — Διατί ἡ Ῥώμη ἐκλήθη αἰωνία πόλις;

Εἰσαγωγή.—α') Τί κυρίως καλεῖται αἰώνιον (τὸ τῆς ἀρχῆς νόημα).

—β') Ἐπὶ πόσον δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐν μεταφορικῇ σημασίᾳ (τὸ ἐν μέσῳ). —γ') Ἀρμόζει ἡ μεταφορικὴ αὕτη σημασία διὰ τὴν Ῥώμην; (συνδετικὸν νόημα.)

Θέσις τοῦ ζητήματος (πρόθεσις). — Θὰ ἐξετάσωμεν διὰ τίνα λόγον ἀρμόζει ἡ προσωπομεία αὕτη εἰς τὴν Ῥώμην.

4. Ἡ συνάφεια τῆς εἰσαγωγῆς πρὸς τὸ θέμα δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἐξωτερικὴ, ἀλλὰ νὰ πηγάζῃ ὅσον τὸ δυνατόν ἐκ τοῦ περιεχομένου.

5. Πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται: α') Λίαν γενικὴ εἰσαγωγὴ (*exordium commune*). — β') Τετριμμένη εἰσαγωγὴ (*exordium vulgare*). — γ') Ἀπὸ πολὺ μακρὰν ἀρχομένη (*exordium ab ovo*). — δ') Πολὺ κολακευτικὴ εἰσαγωγὴ. — ε') Ἡ ἐξεζητημένη, ἥτοι ἡ μὴ εὐρισκομένη ἐν στενῇ συναφείᾳ πρὸς τὸ θέμα. — στ') Ἡ προληπτικῶς ἐκθέτουσα νοήματα ἀνήκοντα εἰς τὸ κύριον μέρος. — ζ') Ἡ προϋποθέτουσα τὴν γνῶσιν τοῦ θέματος.

Κανονικῶς ἡ εἰσαγωγὴ ἔχει ἕκτασιν ἴσην πρὸς τὸ 1|8 ἢ 1|10 τῆς ὅλης ἐκθέσεως.

Ἡ ἐπίλογος.—1. Σκοπὸς αὐτοῦ εἶναι νὰ δοθῇ κατάλληλον τέρας εἰς τὴν ἐργασίαν διὰ τῆς συγκεφαλαιώσεως εἰς ἓν ὅλον πάντων τῶν μερῶν τῆς ἐκθέσεως μετ' ἐπαναφορᾶς εἰς τὴν εἰσαγωγὴν καὶ τὸ θέμα. Δι' ὃ ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸ finale τῆς μουσικῆς συνθέσεως.

2. Κατὰ ταῦτα ὁ ἐπίλογος ἀναφέρεται εἰς ὅλην τὴν προηγουμένην ἐργασίαν καὶ οὐχὶ εἰς μέρος τι μόνον αὐτῆς.

3. Ἡ ὕλη αὐτοῦ συνάγεται: α') διὰ συγκεφαλαιώσεως τῶν κυρίων

νοημάτων.—β') δι' ὑπομνήσεων καὶ συμβουλῶν, αἱ ὁποῖαι φυσικῶς καὶ πιθανῶς ἀπενθύνονται πρὸς αὐτὸν τὸν γράφοντα καὶ κατ' ἀκολουθίαν πρὸς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν.—γ') δι' ἀποτροπῆς ἀπὸ ἐσφαλμένων ἐκδοχῶν.—δ') δι' ὑποδείξεως τῆς σπουδαιότητος τῶν ἀποτελεσμάτων.—ε') διὰ σχετικῆς παροιμίας ἢ γνωμικῶν.—στ') δι' ἐπαναφορᾶς ὑπὸ ἄλλην μορφήν εἰς νόημα ἐκφρασθὲν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ.

Ἀξιοσύστατον εἶναι νὰ διαιρηθῇ ὁ ἐπίλογος εἰς δύο μέρη: εἰς μεταβατικὸν νόημα καὶ εἰς ἰδιαιτερόν νόημα τοῦ ἐπιλόγου.

4. Ὁ ἐπίλογος πρέπει νὰ μὴ εἶναι ἐκτενέστερος τῆς εἰσαγωγῆς.

Κατὰ ταῦτα γενικὸν σχῆμα εἶναι τὸ ἑξῆς:

Α'—Εἰσαγωγή: 1. Τὸ τῆς ἀφετηρίας νόημα.—2. Τὸ ἐν μέσῳ.—

3. Μετάβασις εἰς τὸ θέμα.—4. Πρόθεσις.

Β'—Κύριον μέρος: 1. Πρῶτον κύριον νόημα. 1. Πρώτη δευτερεύουσα ἔννοια: α') πρώτη τριτεύουσα ἔννοια· β') δευτέρα τριτεύουσα ἔννοια· γ') τρίτη τριτεύουσα ἔννοια.—2. Δευτέρα δευτερεύουσα ἔννοια κλ.

II. Δεύτερον κύριον νόημα (ὡς ἀνωτέρω).

III. Τρίτον κύριον νόημα κτλ.

Γ'—Ἐπίλογος: 1. Μεταβατικὴ ἔννοια.—2. Ἰδιάζουσα ἔννοια τοῦ ἐπιλόγου ἢ: 1. Συγκεφαλαίωσις.—2. Ἀποτελέσματα ἢ συμπεράσματα.

Σημ. Τὰ περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐκθέσεων τοῦ ἱστορικοῦ γένους λεχθέντα ἰσχύουσι καὶ διὰ τὰς ἐκθέσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ γένους. Ἐπειδὴ δὲ ἐάν τινα ἔχωμεν νὰ προσθέσωμεν προκειμένου περὶ τοῦ λεκτικοῦ γένους τῶν εἰδῶν τοῦ φιλοσοφικοῦ γένους, θὰ ἀναφέρωμεν αὐτὰ ἐν τοῖς ἐπομένοις, διὰ τοῦτο περιττεύει νὰ κάμωμεν ἐνταῦθα ἰδιαιτερόν λόγον περὶ τῆς ἀναπτύξεως ἐν γένει τῶν ἐκθέσεων τούτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΠΕΡΙ ΕΚΑΣΤΟΥ ΕΙΔΟΥΣ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Α' ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ

Εἰς τὰς ἐκθέσεις τοῦ ἱστορικοῦ γένους παρίσταται τὸ ἀντικείμενον ἐναργῶς, ὅπως διὰ τῶν αἰσθήσεων παρουσιάζεται εἰς ἡμᾶς. Τὴν μετάβασιν εἰς τὸ φιλοσοφικὸν γένος, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ οὐσία τῶν ἀντικειμένων ἐξετάζεται, ἀποτελοῦσιν αἱ ἐκθέσεις, εἰς τὰς ὁποίας γίνεται μὲν περιγραφή ἢ διήγησις, ἀλλ' αἵτινες ἀπαιτοῦσι καὶ ἐνέργειάν τινα τῆς νοήσεως, ἢ ὁποία δὲν ἐπιβάλλεται ἀφ' ἑαυτῆς ὑπὸ τῆς φύσεως τοῦ ἀντικειμένου. Αὕτη ἢ ὑφ' ἡμῶν ἐπιφερομένη ἐπὶ τὸ ἀντικείμενον ἐνέργεια τοῦ πνεύματος διατυπῶνται διὰ τινος κρίσεως καὶ ἡ μορφή τῆς κρίσεως, ἥτις πλησιέστατα πρόσκειται εἰς τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντίληψιν, στηρίζεται ἐπὶ τῆς συγκρίσεως τῶν ὑπαρχουσῶν σχέσεων μεταξὺ δύο καθ' ἑαυτὰ γνωστῶν προσώπων ἢ πραγμάτων. Γενικῶς δὲν δύναται τις νὰ κρίνῃ χωρὶς—ἔστω καὶ ἀσυνειδήτως—νὰ συγκρίνῃ. Ὅταν λέγω: τοῦτο εἶναι ἐλαία, σχηματίζω ταύτην τὴν κρίσιν συγκρίνων τὰ γνωρίσματα τῆς ἐλαίας. Γραμματικὸν τινα κανόνα χρησιμοποιοῦ μεταφράζων εἰς ξένην γλῶσσαν, ὅταν τὴν ἤδη προκειμένην περίπτωσιν

συγκρίνω πρὸς τὰς ἐνδεχομένας περιπτώσεις, αἵτινες περιλαμβάνονται ὑπὸ τὴν σφαῖραν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κανόνος.

Σύγκρισις δὲ εἶναι ἡ συμπαράθεσις δύο ἀντικειμένων καὶ ἡ μετὰ ταῦτα ἀνέυρεσις τῶν ὁμοιοτήτων καὶ διαφορῶν. Αἱ συγκρίσεις λοιπὸν ὑποδιαίρουνται, ἔφ' ὅσον ὑπερισχίνει ἡ ὁμοιότης ἢ ἡ διαφορά, εἰς παραλληλισμούς καὶ ἀντιθέσεις. Διὰ μὲν τῆς ἀντιθέσεως μᾶλλον ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ διαφωτίζεται τὸ ἀντικείμενον, διὰ δὲ τοῦ παραλληλισμοῦ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον.

1. Τὸ θέμα.

Αἱ συγκρίσεις, αἱ ὁποῖαι λαμβάνονται ὡς θέματα ἐκθέσεων, ἀναφέρονται εἰς ποικιλώτατα ἀντικείμενα, ἰδίως δέ:

α') Εἰς φυσικὰ ὄντα: Θάλασσα καὶ ἔρημος. — Χρυσὸς καὶ σίδηρος.

β') Εἰς φυσικὰ φαινόμενα: Πρωῖα καὶ ἑσπέρα. — Σεισμός καὶ θύελλα.

γ') Εἰς γεγονότα ἢ καταστάσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου: Θερισμός καὶ τρυγητός. — Ἐμπορικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ πανηγύρεις. — Ταξίδια θαλάσσια καὶ διὰ σιδηροδρόμων. — Γεωργὸς μεμορφωμένος καὶ γεωργὸς ἐντελὼς ἀπαίδευτος. — Σύγκρισις τῆς παιδικῆς πρὸς τὴν σημερινὴν ἑφηβικὴν μας σχεδὸν ἡλικίαν.

δ') Εἰς διάφορα ἱστορικὰ πρόσωπα: Φίλιππος καὶ Βίκτωρ Ἐμμανουήλ. — Μέγας Ἀλέξανδρος καὶ Ναπολέων. — Γουτεμβέργιος καὶ Κολόμβος. — Θηραμένης καὶ Δαντὼν. — Σόλων καὶ Λυκούργος. — Θάνατος Δημοσθένους καὶ Ἀννίβα.

ε') Εἰς ποιητικούς χαρακτήρας: Ἀντιγόνη καὶ Ἰσμήνη. — Χρυσόθεμις καὶ Ἡλέκτρα. — Ὁ Ὀδυσσεὺς τοῦ Ὀμήρου καὶ ὁ Ἰάγος τοῦ Schiller.

ς') Εἰς προϊόντα τῆς ἐργασίας καὶ τῆς τέχνης: Ἀνάκτορον καὶ καλύβη. — Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον. — Λίκνον καὶ φέρετρον.

ζ') Εἰς γεγονότα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἢ ψυχικὰς λειτουργίας, αἵτινα συγκρίνονται πρὸς φυσικὰ ὄντα ἢ φαινόμενα, ὥστε ταῦτα νὰ χρησιμεύωσιν ὡς εἰκὼν ἐκείνων: Πόλεμος καὶ θύελλα. — Ὁ βίος εἶναι ὁδοπορία (ἢ ποταμός). — Ἐλπίδες καὶ ἄνθη. — Ἡ νεότης εἶναι τὸ ἔαρ τοῦ βίου. — Αἱ ὥραι τοῦ ἔτους καὶ αἱ ἡλικίαι τοῦ ἀνθρώπου. — Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ὁμοιάζει πρὸς τὸ ὕδωρ. — Ἡ σελήνη εἶναι εἰκὼν τῆς ζωῆς. — Ἡ ἄγκυρα εἰκὼν τῆς ἐλπίδος. — Ἡ ζωὴ εἶναι ὄνειρον.

Θέματα ἀντιθέσεων: Ἀσπὸς καὶ φιλάργυρος. — Φίλος καὶ κόλαξ. — Ἀστική καὶ ἀγροτική ζωὴ. — Χειμὼν καὶ θέρος. — Πόλεμος καὶ εἰρήνη. — Δουλεία καὶ ἐλευθερία. — Ταπεινὸς καὶ ἀνεξάρτητος χαρακτήρ.

Θέματα παραλληλισμῶν: Φοινίκη καὶ Ἑνετία. — Χρόνοι τοῦ Περικλέους καὶ γουσοῦς αἰὼν τῆς Ῥώμης (ἐπὶ Αὐγούστου). — Πειρατεία μετὰ τοὺς Μιθραδατικὸς πολέμους καὶ Ἀλγερινοὶ πειραταὶ (ἢ Σαρακηνοὶ). — Κίμων καὶ Θεμιστοκλῆς. — Κιγκιννᾶτος καὶ Φωκίων. — Ὁ ὕπνος εἶναι ἀδελφὸς τοῦ θανάτου.

Πολλάκις τὸ θέμα τῆς συγκρίσεως δίδεται ὑπὸ μορφὴν ἐρωτηματικὴν: Παρέχει ὁ ἀστικὸς βίος ἢ ὁ ἀγροτικὸς περισσοτέρας εὐχαριστήσεις; — Μεγαλύτερα πλεονεκτήματα παρέχει ἢ ἀνοιξὶς ἢ τὸ φθινόπωρον; — Ὑπερορεοῦσιν αἱ τέρψεις ἢ αἱ δυσἀρέσκειαι κατὰ τὴν πεζοποιάν;

Βεβαίως εὐχαριστότατα εἶναι τὰ θέματα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ἔτερον τῶν

παραβαλλομένων χρησιμεύει ὡς εἰκὼν τοῦ ἑτέρου. Ἀλλὰ πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς ταῦτα, διότι παρασυροὺν τοὺς μαθητὰς εἰς ἐξέτασιν τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν περὶ τὰς ὁμοιότητας οὕτως, ὥστε οὗτοι ἐνίοτε ἢ τὴν εἰκόνα κατατεμνοῦσι καὶ καθιστῶσιν ἄψυχον ἢ παρουσιάζουσιν ὁμοιότητας γελοίας καὶ ἀνοήτους.

Λίαν ἐπωφελεῖς καὶ ἀπὸ πραγματικῆς ἀπόψεως θεωροῦνται συγκρίσεις ἱστορικῶν προσώπων, ὁμοίων συμβεβηκότων ἱστορικῶν περιόδων, πολιτικῶν διατάξεων, γεωγραφικῶν σχεσεων κτλ. Μόνον ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ θεματος ὁ καθηγητὴς πρέπει νὰ προφυλάττῃ τοὺς μαθητὰς, νὰ μὴ παραβλαπτῶσι τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ ἐπιζητήσει ὁμοιοτήτων.

2. Ἡ εὕρεσις.

Ἐπειδὴ τὰ θέματα εἶναι ποικιλώτατα, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τεθῶσι γενικῶς ἰσχύοντες κανόνες εὕρεσεως οὐδὲ διατάξεως. Ὅταν μεταξὺ δύο παραβαλλομένων προσώπων ἢ πραγμάτων τὸ ἕτερον εἶναι γνωστότερον καὶ διὰ τοῦτο εὐκολώτερον, εἶναι εὐνόητον ὅτι ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῆς εὕρεσεως πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τοῦ εὐκολώτερου μέρους (διηγοῦμενοι, περιγραφόντες ἢ χαρακτηρίζοντες τὸ ἀντικείμενον τοῦτο) καὶ νὰ παρατηρήσωμεν ποῖον τοῦ ἑτέρου ἀντικειμένου μέρος συμφωνεῖ ἢ διαφέρει τούτου.

Τὸ κανονικώτερον εἶναι ἐν τῇ μελέτῃ νὰ ἐξετάζεται χωριστὰ ἐκάτερον τῶν ἀντικειμένων καὶ νὰ διακρίνονται τὰ γνωρίσματα αὐτοῦ. Ἐπειτα νὰ συμπαραβάλλωνται πρὸς ἄλληλα καὶ νὰ σημειῶνται τὰ ὅμοια ἢ ἀντίθετα γνωρίσματα, τὰ δὲ ἀσύγκριτα νὰ παραλείπωνται.— Καὶ ἐὰν μὲν πρόκειται περὶ φυσικῶν ὄντων καὶ φαινομένων καὶ περὶ τῶν ἀφορώντων τὸν ἀνθρώπινον βίον, τότε ἐξετάζονται ὁ τόπος, ὁ τρόπος τῆς ἀναπτύξεως, αἱ ἐξέχονσαι ιδιότητες, ἡ χρησιμοποίησις καὶ ἡ ἀπ' αὐτῶν ὠφέλεια ἢ βλάβη.— Ὅταν δὲ συγκρίνονται ἱστορικά ἢ πειρητικά πρόσωπα, ἐξετάζονται αἱ φυσικαί, πνευματικαὶ καὶ ἡθικαὶ αὐτῶν ιδιότητες κατὰ τὴν γνωστὴν διάκρισιν αὐτῶν ἐκ τῆς περιγραφῆς προσώπων ἢ ἐκ τοῦ χαρακτηρισμοῦ, προκειμένου δὲ περὶ συγκρίσεως χαρακτηρισμῶν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν τὰ ἀξιωματικώτερα ἐκαστοῦ χαρακτηριστικά.— Ὅταν δὲ ἱστορικαὶ περίοδοι συγκρίνωνται, τότε λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ὕλη, ἡθικὴ καὶ πνευματικὴ δύναμις, ἡ ἐκφαινόμενη εἰς τὸν ἐσωτερικὸν βίον ἐκαστοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὰς πρὸς ἄλλους λαοὺς σχέσεις ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἐνίοτε ὅμως ὁ σκοπὸς τῆς ἐκθέσεως ἢ μᾶλλον ἡ ἀποψις ἀπὸ τῆς ὁποίας τὰ ἀντικείμενα συνεξετάζονται, μᾶς ἐπιβάλλει νὰ προσέξωμεν εἰς ὁρισμένας μόνον ὁμοιότητας ἢ διαφοράς· π. χ. ὅταν συγκρίνωμεν τὰ πνευματικά καὶ ἡθικὰ προτερήματα ἢ μόνον τὰ στρατηγικὰς ιδιότητος τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ Ἀντίβου ἢ τὸν διαφωτιστικὸν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπὸ τῆς τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἢ τὰς ἀντιθέσεις μεταξὺ πλουσίου καὶ πτωχοῦ ἢ τὰ εἰς ἑχέριστα ἢ δυσάρεστα ἀποτελέσματα μεταξὺ δύο κοινωνικῶν καταστάσεων, ὡς τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου.

3. Ἡ διάταξις.

Ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ ἐξεθήκαμεν (πρβλ. Διδ. μετρ. γλ. σ. 192), δύο τρόποι διατάξεως ἐπικρατοῦσιν εἰς τὰς συγκρίσεις· ἢ ἐκτίθενται πρῶ-

πον τοῦ ἑνὸς ἔπειτα τοῦ ἑτέρου ἀντικειμένου τὰ σπουδαιότατα πρὸς παραβολὴν γνωρίσματα καὶ ἔπειτα δεικνύονται αἱ ὁμοιότητες αὐτῶν καὶ διαφοραί, ἡ συγκρίνεται ἕκαστον γνώρισμα καὶ χαρακτηριστικὸν τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ ἀντίστοιχον τοῦ ἑτέρου τῶν παραβαλλομένων. Ἐκαστος τῶν δύο τούτων τρόπων ἔχει πλεονεκτήματα, ἀλλὰ καὶ ἐλαττώματα. — Ὁ πρῶτος τρόπος περιλαμβάνει τρία μέρη (ἐκτὸς τοῦ προλόγου καὶ ἐπιλόγου, ὅταν ὑπάρχωσι)· α') τὰ πρὸς παραβολὴν γνωρίσματα τοῦ ἑνὸς ἀντικειμένου· β') τὰ τοῦ δευτέρου καὶ γ') τὴν ἐκθεσιν τῶν ὁμοιοτήτων καὶ διαφορῶν (ὥστε καὶ τὸ τρίτον μέρος δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς δύο δευτερεύοντα μέρη). Ὁ τοιοῦτος τρόπος ἐπεκτείνει περισσότερον τὴν σύγκρισιν καὶ παρουσιάζει κατὰ πρῶτον δύο αὐτοτελεῖς ἀπεικονίσεις ἀντικειμένων, χωρὶς νὰ ἔχωσιν αὐταὶ πολλὴν συνάφειαν μετὰ τῶν, ἔπειτα ἀντιπαραβάλλει συντόμως ἢ ὑπὸ μορφήν ἐπαναλήψεως τὰ σημεῖα τῆς συγκρίσεως ὥστε ὁ πρῶτος τρόπος δὲν πραγματοποιεῖ πλήρως τὸν σκοπὸν τῆς παραβολῆς. — Ὁ δεύτερος δὲ τρόπος διὰ τῆς συνεχοῦς ἀντιπαραθέσεως ἑνὸς ἑκάστου τῶν σημείων τῆς συγκρίσεως καθιστᾷ δύσκολον τὸ νὰ σχηματίσωμεν ἀκριβῆ εἰκόνα αὐτῶν, διασπᾷ τὰ λογικῶς ἀλληλένδετα καὶ διὰ τῆς ἀλματικῆς πορείας κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν νοημάτων, παρασύρει εἰς ἐπαναλήψεις καὶ ἔπειτα καὶ εἰς μονοτονίαν τοῦ λεκτικοῦ. Διὰ τοῦτο ἐπιτυχέστεραι θεωροῦνται αἱ διατάξεις ἐκεῖναι, κατὰ τὰς ὁποίας εἰς τὰ κύρια μέρη οἱ δύο προλεχθέντες τρόποι ἐπιτυχῶς ἐναλλάσσονται· π.χ. προκειμένου νὰ συγκριθῶσι δύο πρόσωπα, δύνανται οἱ δύο τρόποι ἐπιτυχῶς νὰ ἐναλλαχθῶσιν, ὅταν ἐξετασθῶσι πρῶτον αἱ φυσικαὶ ιδιότητες ἑκατέρου καὶ ἔπειτα γίνῃ βραχεῖα αὐτῶν σύγκρισις, τὸ αὐτὸ δὲ νὰ ἐπαναληφθῇ διὰ τὰς πνευματικὰς ιδιότητας καὶ ἔπειτα διὰ τὰ ἠθικὰ προτερήματα αὐτῶν. — Οἱ καταλλήλοτεροι δὲ ἐπίλογοι εἶναι ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους συμπαρατίθενται ὁξέως καὶ εὐσυνόπτως τὰ γεγονότα ἢ αἱ ιδιότητες, ἐν οἷς κυρίως καταφαίνεται ὅτι τὰ συγκρινόμενα ἔχουσι συγγενεῖς τὰς φυσικὰς ιδιότητας ἢ ὅλως διαφόρους, ὥστε ἀμέσως ὁ ἀναγνώστης νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι παρὰ τινὰς ἀντιτιθεμένας περιπτώσεις ὑπάρχει μετὰ τῶν πραγματικῇ ὁμοιότης ἢ ἀντίθεσις.

Ἀφ' οὗ δέ, ὅπως καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν, σχῆμα γενικὸν διατάξεως τῆς συγκρίσεως δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ἀρκούμεθα νὰ παραθέσωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις σχῆμά τινα.

1. Δύο ὁμηρικοὶ ἀοιδοί.

Α'—Εἰσαγωγή. — 1. Σημασία τῶν ἀοιδῶν παρ' Ὀμήρῳ : α') Ὁχι μόνον διέδιδον τὰ δημοτικὰ ᾄσματα—β') ἀλλ' ἦσαν καὶ αὐτοὶ ποιηταὶ καὶ ἑντεχνοὶ ἀοιδοί.

2. Μετάδασις : Ὡς τοιοῦτοι παρουσιάζονται ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ὁ Φημίος (α 153, 325 κ.έ. χ 330 κ.έ.) καὶ ὁ Δημόδοκος (θ 44 κ.έ.).

Β'—Κύριον μέρος. — I. Οἱ ἀοιδοὶ ἐμφανίζονται : 1. Ὁ Φημίος ἐν τοῖς μεγάροις τοῦ Ὀδυσσεύς.—2. Ὁ Δημόδοκος ἐν τοῖς Φαίαξιν.

II. Ὑπόθεσις τοῦ ᾄσματος : 1. Ἑθνικῶν ἡρώων κλέα. α') Ὁ Φημίος : Τὴν νόστον τῶν Ἑλλήνων. — β') Ὁ Δημόδοκος : Τὴν ἔριδα τοῦ Ἀχιλλεύς καὶ τοῦ Ὀδυσσεύς πρὸ τῆς Τροίας.

2. Ἄλλη ὕλη : Ὁ Φημίος πρὸ τῆς Πηνελόπης, ὁ Δημόδοκος πρὸ τῶν νεανιῶν τῶν Φαίακων.

III. Ἐπίδρασις τοῦ ἄσματος. — Ἐπίχαρι καὶ δεσμεῦον ὡς πρὸς τοὺς Φαίακας, Πηνελόπην καὶ Ὀδυσσεά.

Γ' — Ἐπίλογος. — Παρὰ τῶν θεῶν παρέχεται εἰς τὸν αἰδὸν ἡ δύναμις τῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς διαθέσεως καὶ ὑπὸ θείας ἐμπνεύσεως διεγείρομενος οὗτος ἄδει.

2. *Πρόξενος καὶ Μένων* (Ξεν. Κυρ. Ἀναδ. II, 6, 16—27).

(Σχέδιον ἀντιθέσεως δύο προσώπων).

Α' — Εἰσαγωγή. — Ἐκ τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν τῶν μυρίων τῶν θανατωθέντων μετὰ τὴν παρὰ τὰ Κούναξα μάχην διὰ πονηρίας παρὰ τῶν Περσῶν ὑπερεῖχον τρεῖς, ὁ Κλέαρχος, ὁ Πρόξενος καὶ ὁ Μένων. Οἱ δύο τελευταῖοι εἶχον ὅλως ἀντίθετον πρὸς ἀλλήλους χαρακτήρα.

Β' — Κύριον μέρος. — I. Ὁ Πρόξενος. — Κύριον γνώρισμα: Λεπτὸς καὶ εὐγενὴς φύσει.

1. Νεανικὴ ἡλικία (μαθητὴς Γοργίου). — Φυσικαὶ προδιαθέσεις: ἐπεθύμει νὰ γίνῃ ἀνὴρ ἱκανὸς νὰ πράττῃ μέγала.

2. Ἀνδρική ἡλικία. — α') Ἐπιθυμία αὐτοῦ: α') δόξα. — β') μεγάλη δύναμις. — γ') χρήματα πολλὰ.

β') Ἠθικά του προτερήματα: — ἤθελε νὰ ἀποκτήσῃ ταῦτα (τὴν δόξαν κτ.) οὐχὶ μετ' ἀδικίας, ἀλλὰ δικαίως καὶ καλῶς· εἰ δὲ μὴ δὲν ἤθελε ταῦτα.

γ') Πνευματικαὶ ιδιότητες: — α') ἥμισυ ἀρχικός (ᾧετο δοκεῖν πρὸς τὸ ἀρχικὸν εἶναι κτλ.) λοιπὸν ἥπιος χαρακτήρ· — β') ἥμισυ αὐστηρὸς (οὔτε αἰδῶ οὔτε φόβον κτλ.) καὶ αἰσχυνηγλὸς κτλ. πρὸ τῶν στρατιωτῶν. — γ') δὲν ἦτο καθόλου ἐπιδέξιος στρατηγός (μόνον τῶν ἀγαθῶν ἱκανὸς ἀρχειν). — δ') κατ' ἀκολουθίαν ἐπασχεν ὡς εὐμεταχείριστος.

II. Ὁ Μένων. — Κύριον γνώρισμα: Τελείως ἀνήθικος, ἐν πλήρει συνειδήσει ἀπορρίψας πᾶν δίκαιον καὶ ὅτιον.

Ἐπιθυμία αὐτοῦ τὸ κατὰ πάντα ἀποκτᾶν: — α') πλοῦτον μέγαν· — β') ἀρχὴν χάριν πλεονεξίας. — γ') τιμὴν χάριν κέρδους.

2. Μέσα πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐπιθυμίας του: — α') φιλία ἰσχυρῶν· β') ἐπιτοκία, ψεῦδος, ἀπάτη.

3. Ἀνήθικοι αὐτοῦ ἴσται: — α') τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀληθὲς ᾧετο τὸ αὐτὸ τῷ ἡλιθίῳ εἶναι — β') ἐνόμιζε τὸ μὴ πανοῦργον εἶναι τῶν ἀπαιδεύτων. — γ') ἡγάλλετο τῷ δύνασθαι ἐξαπατᾶν, πλάττειν ψεύδη, φίλους διαγεῖν. — δ') εὐεργεσίαν ἐθεώρει ὅτι οὐκ ἀπώλεσε τοὺς ἀφισταμένους ἀπ' αὐτοῦ.

4. Συμπεριφορὰ αὐτοῦ: — α') πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς· ἐπιζητήσεις τῆς φιλίας αὐτῶν διὰ διαβοῶν. — β') πρὸς τοὺς φίλους: — α') ἐπεδούλευεν αὐτοῖς. — β') κατεγέλα αὐτὸν. — γ') ἤρπαζε τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς. — γ') πρὸς τοὺς ἐχθρούς (οὐκ ἐπεδούλευεν). — δ') πρὸς τοὺς δικαίους ἀνθρώπους (ἐπεὶ ἄλλο ὡς ἀνάνδροις χρῆσθαι). — ε') πρὸς τοὺς ἀδίκους (ἐφορεῖτο). — Ἐκαυχᾶτο διὰ τὴν ἀπάτην, ψεῦδος καὶ διὰ τὸ ὅτι ἐνόμιζε τοὺς φίλους ἐνόμιζε τὸ μὴ πανοῦργον τῶν ἀπαιδεύτων εἶναι. — ε') πρὸς τοὺς στρατιώτας (συναζικῶν ἐπεχειρεῖ ἀρχειν). — ζ') πρὸς πάντας (ἡξίου θε ἀπεύεσθαι ἐπιταίῶν ἀδικίας).

III. Συμπαραθεσις τῶν δύο χαρακτήρων:

Ἀντίθεσις ἐπιθυμιῶν : εὐγενὴς φιλοδοξία πρὸς σφοδρὰν αἰσχροκέρδειαν.

Μέσα πρὸς ἐπίτευξιν : ὁ μὲν μετὰ δικαιοσύνης κλ. ὁ δὲ μετ' ἀπάτης κλπ.

Ἡθικαὶ διαφοραὶ : ὁ μὲν ἤθελε τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἀγαθότητα κλ., ὁ δὲ ἄλλος ηὐχαριστεῖτο μὲ τὸ ψεῦδος κλ.

Συμπεριφορὰ αὐτῶν : ὁ μὲν ἦτο ἥπιος, ἀγαπώμενος ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ, ὁ δὲ ἐπίβουλος πρὸς πάντας καὶ μόνον τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀδίκους εὐλαβούμενος.

Γ' — Ἐπίλογος. — Ὁ μὲν φαίνεται ἡμῖν ἀξιάγαστος, ὁ δὲ ἀποτρόπαιος πρὸς τὸν χαρακτήρα του φαίνεται ὅμοιον καὶ τὸ ἐλεεινόν του τέλος.

3. Σύγκρισις προβάτου καὶ αἰγός.

Ἡ σύγκρισις αὕτη εἶναι εὐκόλος, διότι αἱ διαφοραὶ ἀμέσως προσπίπτουσαι εἰς τὴν ἀντίληψιν διακρίνονται εὐκόλως : 1. Σωματικὴ κατασκευὴ.—2. Τρόπος καὶ τόπος τοῦ ζῆν.—3. Τάσεις καὶ συνήθειαι.—4. Ὠφέλεια τοῦ ἀνθρώπου ἐξ αὐτῶν.

Συμπέρασμα.

4. Σύγκρισις ἵππου καὶ ὄνου.

1. Ὁμοιότητες.—1. Περὶ τὸ σῶμα.—Κεφαλὴ, ὀφθαλμοί, οὐρά, κνήμιναι.

2. Περὶ τὰς ὠφελείας.—Εἰς τὸ μεταφέρειν τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τῶν νώτων ἢ δι' ἀμαξῶν, εἰς τὸ μεταφέρειν βάρη ἐπὶ τῆς βράχεως ἢ διὰ τῆς ἑλξεως.

11. Διαφοραὶ.—1. Περὶ τὸ σῶμα.—Μέγεθος, χρωματισμός, ὄτα, ταχύτης, δυνάμεις.

2. Περὶ τὰς ιδιότητας.—Ὁ ἵππος εἶναι εὐμαθής, πιστός, θαρραλέος.—Ὁ ὄνος εἶναι δυσμαθέστερος, βραδύτερος, ἀλλ' ἀσφαλέστερος εἰς τὸ βάδισμα, ἰσχυρογνώμων, οὐδεμίαν προκαλὼν συμπάθειαν.

3. Περὶ τὴν χρησιμοποίησιν.—Τοῦ μὲν ἵππου μετὰ κόσμου καὶ λαμπρότητός τινος συνδεδεμένη χρησιμοποίησις, τοῦ δὲ ὄνου μετὰ τινος ταπεινοτητος καὶ ἐνδείξεως ἀσφαλείας. Τοῦ μὲν ἵππου καὶ εἰς πολεμικά, τοῦ δὲ ὄνου μόνον εἰς εἰρηνικὰ ἔργα.

Γ'. Ἐπίλογος.—Ὁ μὲν ἵππος εἶναι εἰκὼν τῆς ὑπερηφανείας καὶ δυνάμεως, ὁ δὲ ὄνος τῆς ἀφιλοτιμίας καὶ ὀκνηρίας, καίτοι οὐχὶ τόσον δικαίως.

5. Μέλισσα καὶ μυῖα.

1. Ὁμοιότητες. — α') Εἶδος· μέρη τοῦ σώματος. — β') Χρόνος τῆς πτήσεως.—γ') Ἡ κατὰ τὸν χειμῶνα διαδίωσις.

11. Διαφοραὶ.—1. Περὶ τὸ σῶμα.—α') Μέγεθος.—β') Μέρη τοῦ σώματος.—Ἡ μέλισσα ἔχει τέσσαρα πτερά, ἡ μυῖα δύο.—Ἡ μέλισσα ἔχει κέντρον, τοῦ ὁποίου στερεῖται ἡ μυῖα. — 2. Περὶ τὰς ιδιότητας : Ἐργατικότης, ἐκλογὴ τῆς τροφῆς καὶ χρησιμοποίησις ὑπὸ τῆς μελίσσης. — Ἀργία, ἀκαθαρσία καὶ ἀδηφαγία τῆς μυῖας. — 3. Ὠφέλεια τῆς μὲν, βλάβη τῆς δέ.—4. Συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἑκατέραν.

Ἐπίλογος. — Ἡ μέλισσα εἰκὼν τῆς ἐπιμελείας, ἡ μυῖα τοῦ παρασίτου.

6. Κύων καὶ γαλῆ.

Α'—Εἰσαγωγή.—Τὰ δύο κατ' ἐξοχὴν ἐν ταῖς ἀστικαῖς οἰκίαις συνδιαιτώμενα μετὰ τῶν ἀνθρώπων ζῶα.

Β'—Κύριον μέρος.— 1. Ὁμοιότητες. α') Βίος αὐτῶν μετὰ τῶν ἀνθρώπων.— β') Παίγνια αὐτῶν.— γ') Ὠφέλειαι ἀπ' αὐτῶν.— δ') Τροφή κλπ.

2. Διαφοραί.— α') Περὶ τὸ σῶμα καὶ τὰς φυσικὰς δυνάμεις.— β') Καθαριότης φυσικὴ τῆς γαλῆς, οὐχὶ φυσικὴ τοῦ κυνός.— γ') Πίστις τοῦ κυνός, ἀπιστία τῆς γαλῆς.— δ') Συμπεριφορὰ πρὸς τοὺς ξένους.

Γ'—Επίλογος.— Εὐχάριστοι ἀναμνήσεις.

7. Κατὰ τί προεῖχον οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς τῶν Σπαρτιατῶν.

Α'—Εἰσαγωγή.— Καθ' οὗς χρόνους ἡ Ἑλλὰς ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ, διαρκῶς ἀντετίθεντο οἱ Μακεδόνες καὶ οἱ Σπαρτιαταὶ· ἀλλ' οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς ὑπερεῖχον ἐν πολλοῖς ἀπὸ τοὺς τῶν Σπαρτιατῶν.

Β'—Κύριον μέρος.— Τὰ πλεονεκτήματα αὐτῶν ἦσαν :

1. Ἡ νόμιμος ἐλευθερία ἐν ταῖς ἐνεργείαις των. Ἐν Σπάρτῃ ἦσαν δύο βασιλεῖς καὶ περιορίζοντο ὑπὸ τῶν ἐφόρων.— 2. Ἡ Μακεδονία ἦτο πολὺ μεγαλυτέρα τῆς Λακωνίας καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ ἡλευθερώθη ἡ Μεσσηνία.— 3. Οἱ Μακεδόνες εἶχον ἰσχυρὸν ἐθνικὸν στρατὸν καὶ πλούσια ἐφόδια, ἐν ᾧ ἡ Σπάρτη ἦτο ὀλιγάνθρωπος καὶ πτωχή.— 4. Ἐκεῖνοι κατὰ μικρὸν ἔτυχον Ἑλληνικῆς μορφώσεως, ἐν ᾧ οὗτοι ἔμειναν τραχεῖς καὶ ἀπαίδευτοι.— 5. Ἐκεῖνοι ἀνέλαβον τὴν πραγματοποίησιν τῶν Ἑθνικῶν ἰδεῶν, ἦτοι τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Περσῶν, ἐν ᾧ οὗτοι μετὰ βραχείαν προσπάθειαν ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον ἐγκατέλειπον τοὺς ὁμοεθνεῖς των εἰς τοὺς Πέρσας.

Γ'—Επίλογος.— Ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους φυσικὸν ἦτο νὰ καταπέσῃ ἡ Σπάρτη καὶ ἀνυψωθῇ ἡ Μακεδονία.

8. Γουτεμβέργιος καὶ Κολόμβος.

Α'—Εἰσαγωγή.— Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας καὶ ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς εἶναι δύο ἱστορικὰ γεγονότα μεγίστης σπουδαιότητος.

Πρόθεσις καὶ μετάδοσις : Οἱ πρωτοῦργοι αὐτῶν Γουτεμβέργιος καὶ Κολόμβος δεικνύουσιν ἐν ἀκριβεστέρᾳ ἐπισκοπῇ πλείστας ὁμοιότητας.

Κύριον μέρος.— 1. Κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἔζησαν.

2. Κατὰ τὰς μάλιστα ἐξεχούσας ἰδιότητας αὐτῶν.— α') Πνευματικᾶς· ἦτοι α'') κατὰ τὰς διανοητικὰς δυνάμεις· β'') κατὰ τὴν ἰσχὺν τῆς βουλήσεως καὶ τὴν διαρκὴ εὐτολμίαν.

β') Ἠθικᾶς : α'') γενναιοφροσύνην καὶ ἀφιλοκέρδειαν· β'') γενναιοφυλίαν ἐν ταῖς δυστυχίαις.

3. Κατὰ τὰς ἐν τῇ βίῃ δυστυχίας αὐτῶν.

4. Κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν πράξεων των.

9. Σύγκρισις τῆς φύσεως πρὸ τῆς θυέλλης καὶ μετὰ τὴν θύελλαν.

1. Πρὸ τῆς θυέλλης—Ὀυρανὸς μολυβδόχρους, ἀτμόσφαιρα βαρεῖα, ἀκίνησις, σιωπή.—Συναίσθημα ἀορίστου ἀνησυχίας.

2. Μετὰ τὴν θύελλαν.—Ὁ ἥλιος λάμπει·—οὐράνιον τόξον·—σταγόνες ὕδατος ἀντανακλῶσαι τοῦ ἡλίου τὰς ἀκτῖνας·—φυτὰ ἀναζωογονούμενα·—κάλυκες διανοιγόμενοι·—εὐωδία ἐκπεμπόμεναι ἐκ τῶν ἀνθέων·—ἀτμόσφαιρα δροσερὰ καὶ εὐάρεστος·—ἀναπνέομεν, ἀναγεννώμεθα.—Ἡ φύσις φαίνεται ἀνανεωθείσα.

10. Πόλεμος καὶ θύελλα.

Α'—Εἰσαγωγή. — Φυσικὰ φαινόμενα εἶναι πολλάκις ἀπεικονίσεις συμβεβηκότων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Μετάβασις. Οὕτως ὁ πόλεμος ὁμοιάζει πρὸς θύελλαν.

Β'—Κύριον μέρος.—Αἱ ὁμοιότητες ἀναγνωρίζονται: 1. Εἰς τὸ προμηνυτικὸν τῆς καταιγίδος πνίγος καὶ εἰς τὴν προηγουμένην τοῦ πολέμου ἀνήσυχον προσδοκίαν.

2. Κατὰ τὴν ἐξέλιξιν, ἦτοι α') τὴν ἐκρηξιν· β') τὴν ἐπικίνδυνον προσέγγισιν· γ') τὴν ὕφεσιν καὶ τὸ τέλος.

3. Εἰς τὰς φοβεράς καταστροφάς, τὰς ὁποίας ἐπιφέρουσιν: α') Εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν. — β') Εἰς τὰς κτήσεις, κατοικίας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους.

4. Εἰς τὰ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἀμφότερα δύνανται νὰ ἔχωσιν: ἐνίοτε νὰ ἀποκαθάρωσι τὰ ἥθη, νὰ ἐμβάλωσι νέαν ζωὴν καὶ δύναμιν καὶ προαγάγωσι τὸν βίον.

Γ'—Ἐπιλογος.—Ὁ πόλεμος καὶ ἡ θύελλα ἔχουσι μὲν τὰ καλὰ των, ἀλλ' εἶναι ἀνώτερα τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης καὶ ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ βίῳ τῶν ἔθνων.

Σημ. Τὰ σημεῖα ταῦτα τοῦ παραλληλισμοῦ δύνανται καὶ κατὰ τοὺς δύο τρόπους νὰ ἐξετασθῶσι: α') νὰ περιγραφῶσι πρῶτον τὰ τῆς θύελλης, ἔπειτα τὰ τοῦ πολέμου καὶ τρίτον διὰ βραχείας ἐπαναλήψεως νὰ συγκριθῶσι πρὸς ἀλλήλα, ἢ β') νὰ ἐξετασθῇ ἐν ἑκάστῳ τῶν γνωρισμάτων τούτων τοῦ πολέμου καὶ νὰ δειχθῇ ἔπειτα ἡ ὁμοιότης τοῦ πρὸς τοῦ ἀντίστοιχον μέρος τῆς θύελλης. Καλύτερον ὅμως εἶναι νὰ συνεξετασθῶσιν ὁμοῦ ὅλα τὰ γνωρίσματα ἑκάστου τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κυρίου μέρους χωριστά, καὶ ἔπειτα νὰ γίνῃ ὁ παραλληλισμὸς αὐτῶν, ὥστε ἡ λογικὴ σειρὰ τῶν νοημάτων τετράκις μόνον νὰ διακοπῇ, διὰ μεταδατικῶν δὲ φράσεων νὰ ἐπαναφέρεται αὕτη εἰς τὸ πνεῦμα ἡμῶν.

11. Σύγκρισις τῆς πρώτης καὶ τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ σχολικοῦ ἔτους.

1. "Ο,τι βλέπομεν.—2. "Ο,τι πράττομεν.—3. "Ο,τι συναισθανόμεθα.

12. Χριστούγεννα καὶ Πάσχα.

1. Ὅμοιότητες: Ἡ καθ' ὅλου σημασία αὐτῶν, ἑορτασμὸς καὶ διάρκεια τῶν σπουδαιωτέρων τούτων Χριστιανικῶν ἑορτῶν.

2. Διαφοραί.—Ἰδιαιτέρα σημασία ἑκατέρας τούτων. Διαφορὰ τοῦ χρόνου, τῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν καὶ τοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ πανηγυρισμοῦ.

13. Δίκνον καὶ φέρετρον.

Α'—Εἰσαγωγή. — Ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα πράγματα, οὕτω τὸ δίκνον καὶ τὸ φέρετρον παρουσιάζουσι τὰς μεγαλυτέρας καὶ ὁμοιότητας καὶ διαφοράς.

Β'—Κύριον μέρος. — 1. Ἐν τῇ κατασκευῇ: α') Ὅμοιότητες: ἐκ τοῦ αὐτοῦ ξύλου ἕως καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ δένδρου καὶ πιθανῶς καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου. — β') Διαφοραί: Τὸ μὲν πενήθιμως διεσκευασμένον, διὰ νὰ καλύψῃ τὸ ἑσπερ. μένον ζώης σῶμα, τὸ δὲ κατεσκευασμένον ὥστε νὰ παρέχῃ ἀνάπαυσιν εἰς τὴν διανοιγομένην ζωὴν.

2. Ἐν τῇ τροπῇ τῆς τοποθετήσεως: α') Ὅμοιότητες: καὶ εἰς τὰ δύο ἄλλοι μᾶς τοποθετοῦν.

β') Διαφοραί: Ἄλλ' εἰς τὸ λίκνον οἱ γονεῖς θέτουσι τὰ τέκνα, εἰς δὲ τὸ φέρετρον τὰ τέκνα τοὺς γονεῖς.

3. Ἐν τῇ καταστάσει τῶν ἐν αὐτοῖς: α') Ὁμοιότητες: Εἰς ἀμφοτέρα ὁ ἄνθρωπος κοιμᾶται ἀμέριμνος καὶ οὐδεμίαν αἰσθανόμενος ἀνάγκην.—β') Διαφοραί: Ὑπνος ζωογόνος παροδικὸς ἐν τῷ λίκνῳ, ὕπνος φθοροποιὸς τοῦ σώματος αἰώνιος ἐν τῷ φερέτρῳ.

4. Ἐν τοῖς αἰσθήμασι τῶν περὶ αὐτά: α') Ὁμοιότητες: Ἐλπίδες καὶ δάκρυα καὶ δεήσεις.—β') Διαφοραί: Ἐλπίδες νέας ζωῆς, εὐτυχίας ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐλπίδες συνενώσεως τῶν ψυχῶν ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ, δάκρυα χαρᾶς παρὰ τὸ λίκνον, δάκρυα λύπης παρὰ τὸ φέρετρον, δεήσεις ὑπὲρ τῆς ζωῆς καὶ εὐτυχίας, δεήσεις ὑπὲρ τῆς ἀναπαύσεως καὶ γαλήνης.

Γ'—Ἐπίλογος. — Γενικὴ ἐντύπωσις, διὰ ζωηρᾶς ἀποστροφῆς ἐκφερομένη.—Ἀμφοτέρα εἶναι εἰς τὰς ἀπαρχὰς νέας ζωῆς, τὸ μὲν τῆς ἐν τῇ γῇ, τὸ δὲ τῆς ἐν οὐρανῷ.

14. Ὁ ποταμὸς εἰκὼν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

1. Ὁ ἄνω ῥοὺς τοῦ ποταμοῦ παραβάλλεται πρὸς τὴν παιδικὴν καὶ κανικὴν ἡλικίαν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἀρχήν, τὴν ἀσθένειαν, τὸ εὐκαμπτον, τὴν ὀρμητικότητα, τὴν καθαρότητα καὶ διαύγειαν καὶ τὸ περπνόν κτλ.

2. Ὁ μέσος ῥοὺς πρὸς τὴν ὄριμον ἀνδρικὴν ἡλικίαν κατὰ τὴν δύναμιν, ὀριμότητα, ἡρεμίαν, ὠφελείας, ἀλλὰ καὶ τὴν θολότητα τῶν ὑδάτων καὶ τῆς διανοήσεως κτλ.

3. Ὁ κάτω ῥοὺς πρὸς τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν. — Αἱ ἐκβολαὶ πρὸς τὸν θάνατον.

4. Ἡ ἀνάπτυξις.

Ὁ μαθητὴς ὅστις πρόκειται νὰ ἀναπτύξῃ σύγκρισίν τινα ὄχι μόνον πρέπει νὰ ἔχῃ ἀποκτήσῃ προηγουμένως εὐχέρειαν τινα καὶ εὐκαμψίαν περὶ τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς εἰδικά τινα παραγγέλματα περὶ τὴν γλωσσικὴν αὐτῆς ἐπένδυσιν. Ἡ μετάβασις τῶν μαθητῶν ἀπὸ τῆς ἀπλῆς ἐξεικονίσεως ἐξωτερικοῦ τινος ἀντικειμένου εἰς τὴν κρίσιν περὶ αὐτοῦ ταράττει τὴν λεκτικὴν διατύπωσιν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ ἐγκατάλειψις ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῆς κανονικῆς ἐξελίξεως τῶν παραστάσεων αὐτῶν, αἵτινες φέρονται περὶ ἐν καὶ μόνον ἀντικείμενον καὶ ὁ ἐξαναγκασμὸς αὐτῶν νὰ παρατηρῶσιν ὅτε μὲν τὸ ἐν, ὅτε δὲ τὸ ἔξω, ἐπιφέρει σύγχυσιν εἰς αὐτοὺς, ἡ ὁποία πολυειδῶς ἀναφαίνεται, α) ἐκ τοῦ ὅτι δὲν δύναται μόνοι τῶν νὰ ἀνεύρωσι τὰ συγκριτὰ σημεῖα· β) ἐκ τοῦ ὅτι ἐν ᾧ καταγίνονται εἰς ἀνεύρεσιν ὁμοιοτήτων καὶ πολλάκις μετατρέψουσιν εἰς λεπτολόγους ἀνευρέσεις τοιούτων, δὲν γνωρίζουσι νὰ ἀναπτύξωσι ταύτας ἐπαρκῶς, ἀλλὰ ξηρῶς συμπαραθέτουσιν αὐτάς· γ) ἐκ τοῦ ὅτι ὁ λόγος τῶν ἔχει πολλὴν μονοτονίαν· οἱ παῖδες ἀρχίζουν ἀπὸ τῆς ἐκείνου ἐν τῇ διατυπώσει ἐκάστου εἶδους ὁμοιοτήτων κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐνίοτε καὶ διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων· π. χ. ἀρχίζουν πάντοτε διὰ τοῦ ὅπως, ὅταν ἐκθέτουσιν γνῶρισμά τι τοῦ α' ἀντικειμένου ὁμοιον πρὸς τοῦ β' καὶ διὰ τοῦ οὕτως, ὅταν ἐκθέτουσιν τὸ ὅμοιον γνῶρισμα τοῦ α'. κατασκευάζουσιν ὁμοιοτρόπως καὶ μονοτόνως τὰς προτάσεις καὶ ἐπελάσεις· συνδέουσι ταύτας μόνον παρατακτικῶς καὶ χαλαρῶς· μετατρέπονται εἰς ἀπλοὺς λέξεις γενικὴν ἐχούσας σημασίαν καὶ οὐχὶ παραστατικάς.

Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη, ὅταν κατὰ πρῶτον εἰσαχθῶσιν οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἐκθέσεων, νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ ἀναλυθῇ πρὸς τὰ μαθητῶν ὑποδειγματικὴ τις σύγκρισις, ἔπειτα δὲ νὰ ἐξετασθῇ τὸ λεκτικὸν αὐτῆς, ὥστε νὰ ὑποδειχθῇ εἰς τοὺς μαθητάς, πῶς πρέπει νὰ ἀποφύγῃσι τὰ ἀνωτέρω σφάλματα, νὰ ἐπιστηθῇ δὲ τοῦναντίον ἡ ποικιλία τῶν ἐπὶ τῆς ἐναλλαγῆς τῆς ἐκφράσεως, τῆς ποικιλίας περὶ ἀρχὴν τῶν περιόδων καὶ κώλων καὶ περὶ τὸ μῆκος, τὴν σύνταξιν τῶν σύνδεσιν τῶν προτάσεων καὶ ἔπειτα περὶ τοὺς διαφόρους τρόπους ἐμφυχώσεως καὶ ἐναργείας τοῦ λόγου· μετὰ ταῦτα περὶ τὴν ἐξεικόνισιν καὶ παραστατικότητά τῶν μερῶν τῆς παραβολῆς διὰ καταλλήλου χρήσεως ὁρημάτων καὶ ἐπιθέτων συνοδευτικῶν τῶν οὐσιαστικῶν καὶ προσφύγων ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων μερῶν. Ταῦτα δ' ἔπειτα οἱ μαθηταὶ προσπαθήσωσι νὰ ἐφαρμόσωσιν ἐν τῇ κατ' οἶκον ἐργασίᾳ καὶ εἰς ταῦτα ἔπειτα θὰ ἐπιμείνῃ κατὰ τὴν διόρθωσιν ὁ καθηγητής. Καὶ ἡμεῖς πότε ἐν ἀρχῇ τῆς ἀσκήσεως περὶ τὰς συγκρίσεις τοιαῦτα εὐρόντες σφάλματα τῶν μαθητῶν, διὰ τοῦ λεχθέντος τρόπου κατωρθώσαμεν καταστήσωμεν τοὺς θέλοντας νὰ γίνωσιν ἱκανοὺς, νὰ δύνανται καταλλήλως νὰ ἀναπτύσσωσι καὶ διὰ λόγου περιενδύωσι τὰς συγκρίσεις.

Β ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Εἰς τὰς παρατηρήσεις, ὅπως καὶ εἰς τὰς περιγραφὰς καὶ ἐκφράσεις λαμβάνεται συνήθως ὡς ἀφετηρία ἀντικείμενόν τι τοῦ ἔξωτερου κόσμου. Ἀλλ' ἐν μὲν τῇ περιγραφῇ καὶ τῇ ἐκφράσει τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἐξεικονίζεται ἀντικειμενικῶς, ἥτοι ὅπως εἶχε ἢ ὅπως παρῶν ζεταὶ εἰς ἡμᾶς. Καὶ ἐν τῇ παρατηρήσει τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, ἀλλὰ δὲν ἐπιζητεῖται ἐν ταύτῃ κατὰ τὸ δυνατόν ἀκριβοῦς τούτου ἐξεικόνισις. Κυρίως ἐπιζητεῖται ἡ ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τῆς ἰδίας τῆς ξένης ἐμπειρίας πλήρης κατανόησις τῆς φύσεως καὶ τῆς σημασίας αὐτοῦ, ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐπὶ τῶν συναισθημάτων, ἡ ἐξέτασις τῶν διαφορῶν ἐπόψεων, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς ἡ δύναμις ἐμφανισθῇ, ἡ παράστασις τῶν σπουδαίων ἰδιοτήτων, τῶν ἐπενεργειῶν αὐτῶν, ἐντυπώσεων καὶ σχέσεων εἰς συγγενῇ ἢ ἀντίθετα ἀντικείμενα. Ὡστε τὸ κύριον ἐν τῇ παρατηρήσει δὲν εἶναι ἡ πνευματικὴ ἐκπομπὴ ἀντικειμένου τινός, ἀλλ' ἡ κατανόησις αὐτοῦ διὰ τοῦ νοῦ καὶ ἡ ἀνάληψις τῆς ἐπὶ τοῦ συναισθητικοῦ ἐπίδρασεως· π. χ. «ὁ ποταμὸς Νεῖλος τὸν παρὰ τὴν πόλιν μας ῥοῦν» εἶναι ἐξ ἀντικειμένου περιγραφὴ· εἰ δὲ ἂν τὸ θέμα εἶναι «τίνι τρόπῳ ὁ Νεῖλος καθιστᾷ τὰ περὶ χώραν πόλεως εὐχάριστα τοπία», τότε ἡ περιγραφὴ τοῦ ποταμοῦ εἶναι δευτερεύον στοιχεῖον· τὸ καθ' αὐτὸ ζήτημα εἶναι νὰ ἐκθέσωμεν ὅτι τὸ θεῖον γητρον τῆς χώρας ἐξαυτᾶται ἐκ τινων ἰδιοτήτων τοῦ ποταμοῦ, οἷον τῆς ἐκτάσεως, τῶν καμπῶν τοῦ ποταμοῦ, τοῦ ῥοῦ, τῶν διακλαδώσεων τῶν νησίδων, τῶν κολπίσκων, τῆς κλίσεως καὶ σχηματισμοῦ τῶν ὄχθων κτλ.· ταῦτα δὲ δύνανται μὲν νὰ γίνωσι καταληπτά διὰ τῶν αἰσθησέων, ἀλλὰ τὰ αἷτια τῆς ἰδιαζούσης αὐτῶν ἐπίδρασεως μόνον διὰ τῆς νουθεσεως εὐρίσκονται. Ὅταν δίδεται τὸ θέμα «ἡ ἐλάτη», τότε συντίθεται περιγραφὴ περιλαμβάνουσα τὰ σπουδαῖα καὶ ἐπουσιώδη γνωρίσματα καὶ συστατικὰ μέρη, ἔτι δὲ καὶ τὸν βίον καὶ χρησιμοποίησιν τοῦ δένδρου ἐν συντόμῳ· εἰ δὲ περιορισθῶμεν εἰς τὴν ἐναργεῆ ἐξεικόνισιν τῶν αἰσθησέων ὑποπιπτόντων μερῶν τοῦ δένδρου καὶ τῶν ἀπ' αὐτῶν ἐκπομπῶν

πόσεων τῆς ἐλάτης, τότε ἀντὶ περιγραφῆς ἔχομεν ἔκφρασιν. Ἄλλ' ὅταν τὸ θέμα διατυπωθῇ «ἡ ἐλάτη καὶ ἡ νεοελληνικὴ ποίησις», τότε τὸ θέμα ἀπαιτεῖ τὴν ἐνέργειαν καὶ τῆς νοήσεως καὶ τοῦ συναισθητικοῦ. Θὰ ἀνεύρωμεν μὲν εἰς ποίας περιστάσεις καὶ εἰς τίνας περιπτώσεις μεταχειρίζεται ἡ νεοελληνικὴ ποίησις τὴν ἐλάτην, ἀλλ' ἰδίως διὰ νὰ κατανοήσωμεν ἐξ αὐτῶν τὰς ποιητικὰς ιδιότητας τοῦ δένδρου καὶ τὰς ἐντέϋθεν παραγομένας ποιητικὰς ιδέας. Καλοῦμεν δὲ τὰ τοιαῦτα θέματα παρατηρήσεις, διότι ἐπιβάλλουσιν εἰς τὴν νόησιν νὰ παρατηρήσῃ καὶ ἀνεύρῃ τὰς ιδιότητας καὶ ἐπενεργίας τοῦ παρατηρουμένου ἀντικειμένου, τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς ἄλλα ἀντικείμενα, πρὸς αὐτὸν τὸν παρατηρητὴν εἴτε πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον ἐν γένει. Ἐφ' ὅσον δὲ ὁ παρατηρῶν διὰ τῆς διανοίας του ἐμβαθύνει εἰς τὸ ὑποκείμενον τῆς παρατηρήσεως, τὸ μετακινεῖ ἀπὸ τῆς ἀντικειμενικῆς ἀποστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται καὶ ὑποκειμενικῶς τὸ πλησιάζει πρὸς ἑαυτόν, θερμαίνεται δι' αὐτὸ καὶ οὕτω παρὰ τὴν νόησιν θέτει εἰς ἐνέργειαν καὶ τὸ συναισθητικόν. Ἡ σκοπιμότης τοῦ παρατηρουμένου πράγματος, ἡ σημασία του καὶ σπουδαιότης, ἡ ἱστορία του καὶ αἱ σχέσεις διεγείρουσι τὸ θυμικόν πρὸς εὐαρέσκειαν, χαρὰν καὶ θαυμασμόν· εἴτε ἡ ἰδιάζουσα θέσις, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν τὸ παρατηρούμενον διεγείρει τὴν συμπάθειάν μας καὶ τὸ ἐνδιαφέρουν, ὅπερ λαμβάνομεν πρὸς τὸ πρᾶγμα, ἀντικατοπτρίζεται ἐν τῇ ἐκθέσει, οὐχὶ εἰς συναισθηματικὰς διαχύσεις, οὐχὶ εἰς ῥητορικὰς ἐρωτήσεις καὶ ἐπιφωνήσεις, ἀλλ' εἰς τὸν χρωματισμὸν καὶ τὴν θερμότητα, τὴν ὁποίαν ἡ γλῶσσά μας κατ' ἀκολουθίαν τῆς συμμετοχῆς τοῦ θυμικοῦ, ἀνεπιτηδεύτως καὶ ἀκουσίως λαμβάνει.

1. Τὸ θέμα.

Ὡς θέματα παρατηρήσεως δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι :

α') Διάφορα ἀντικείμενα, τόποι, ἔντεχνα κατασκευάσματα, γεγονότα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, φυσικὰ φαινόμενα, τὰ ὅποια ὄχι μόνον καθ' ἑαυτὰ ἐξετάζονται εἰς τὰς παρατηρήσεις, ἀλλὰ καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς ἄλλα προσέτι ἀντικείμενα: Ἡ γλῶσσα τοῦ ἔαρος.— Ἐν δάσει πεύκων.— Ἐν τίνι στηρίζεται τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὰς χρυσολίδας;—Σκοπιμότης τῶν ὅπλων εἰς τὰς διαφόρους τάξεις τῶν ζώων. Ἐννοεῖται ὅτι περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν τοιούτων θεμάτων χρειάζεται προσοχή. Πᾶν ὅ,τι διεγείρει τὸ θυμικὸν ἡμῶν, ὅπως καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, δὲν διεγείρει ὁμοίως καὶ τῶν παιδων. Βεβαίως δύναται τις πολλὰ καὶ ὥραια νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ εἴπῃ, ἂν ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν θέαν τοῦ ἐνάστρου οὐρανοῦ, τῆς θαλάσσης, ἐρημοκκλησίου ἐν δάσει, σταυροῦ ἐπὶ κυπαρίσσων σκιαζομένου κτλ. ἢ ἔαν παραδοθῇ εἰς σκέψεις παρὰ τὸν τάφον φίλου, παρὰ τὸ λίκνον νηπίου, κατὰ τὸν χαιρετισμὸν ἡρωοποιημένου πολεμιστοῦ, κατὰ τὴν δίοδον ἀμαξοστοιχίας. Ἀλλὰ νὰ περισσότερα τῶν παιδιῶν εἶναι πολὺ προσηλωμένα εἰς τὴν πραγματικότητα, δὲν παραδίδονται εἰς ῥεμβασμούς, εὐχαριστοῦνται μὲ τὸ ὥραϊον, χωρὶς νὰ ἀναλύωσι τὰ συναισθήματά των, καὶ ἂν τις πρὸς τοῦτο θελήσῃ νὰ τὰ ἐξαναγάσῃ, διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ παρασύρῃ αὐτὰ εἰς κενὴν φλυαρίαν.

β') Διάφοροι ποιητικαὶ ἢ ἱστορικαὶ καταστάσεις ἢ συμβεβηκότα ἱστορικὰ ἢ εἰς ποιήματα ἐκτιθέμενα: Ὁ Ἀννίβας ἀπομακρυνόμενος ἐκ τῆς Ἰταλίας.—Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν εἴσοδόν του εἰς τὴν

Βαβυλῶνα. — Σχηπίων ὁ νεώτερος παρατηρῶν τὴν πυρπόλησιν τῆς Καρχηδόνας. — Ὁ Καῖσαρ πρὸ τοῦ Ρουβίκωνος. — Ὁ μετανάστης ἀπομακρυνόμενος τῆς οἰκίας καὶ τῆς πατρίδος (ἂν οἱ μαθηταὶ μετενάστηεν σάν ποτε).

Τὰ τοιαῦτα θέματα εἶναι δυσκολώτερα τῶν προηγουμένων· διότι μαθηταὶ δὲν πρόκειται νὰ ἀναλύσωσιν ἰδικὰ τῶν συναισθημάτων, ἀλλὰ τῶν ἄλλων προσώπων· νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ εἰς τὰς σχέσεις αὐτῶν τόσον, ὥστε νὰ μεταστῶσιν εἰς τὴν κατάστασιν τῶν τότε δρασάντων προσώπων καὶ τὸ συναισθητικὸν αὐτῶν νὰ ἀναλύσωσιν.

γ') Διασαφήσεις περὶ τῶν καὶ ποιητικῶν λογοτεχνημάτων· αὗται ἀποτελοῦσιν εἶδος παρατηρήσεων, ἀρκούντως διάφορον τῶν ἄλλων, ἀποβλέπουσαι εἰς τὸ νὰ διαφωτισθῇ πλήρως καὶ ὀρθῶς τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ μορφή διδαχθέντος συντόμου ἢ καὶ ἐκτεταμένου λογοτεχνήματος (ὑπὸ τινων λέγεται καὶ ἀνάλυσις ἢ τοιαύτη ἐργασία)· π. χ. ἡ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους. (Ἡ τοιαύτη ἐκτεταμένη ἀνάλυσις ὑπερβαίνει τὰ ὅρια μαθητικῆς ἐκθέσεως· διὰ τοῦτο εἶναι καλύτερον νὰ δοθῇ χορικὸν πρὸς ἀνάγνωσιν· π. χ. τὸ α' στάσιμον τοῦ αὐτοῦ δράματος «ὦ δεινότης τοῦ ἀνθρώπου ἐν γένει».) — Μιταιότης τῶν ἀνθρωπίνων κατὰ τὴν ποίησιν τοῦ Σιμωνίδου «ὦ παῖ, τέλος μὲν Ζεὺς ἔχει κτλ.» ἢ ἕτερον τῶν λυρικῶν ποιημάτων.

Ἡ τοιαύτη δ' ἀνάλυσις τῶν λογοτεχνημάτων εὐνόητον ὅτι εἶναι διάφορον τῆς περιλήψεως ἢ τῆς ἀποδόσεως τοῦ περιεχομένου ἐρμηνευθέντων μερῶν συγγραφέων· αὕτη μὲν φέρει τὸν τύπον διηγήματος, ἡ δὲ ἀνάλυσις εἶναι ἢ ἐξέτασις ὅχι μόνον τῆς βαθυτέρας ἐννοίας τοῦ ἐρμηνευθέντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ λόγου τῆς διατυπώσεως αὐτῶν, ἢ ἐξέτασις τῶν τεχνικῶν μέσων, διὰ τῶν ὁποίων τὸ λογικὸν οἰκοδόμημα παρουσιάσθη ὡραῖον καὶ προσέτι τῶν συναισθημάτων, τὰ ὅποια διεγείρονται δι' αὐτοῦ καὶ ἐν ἡμῖν.

2. Ἡ εὕρεσις.

Ἐνεκα τῆς ποικιλίας τῶν θεμάτων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δοθῶσιν ὁρισμένοι κανόνες εὕρεσεως καὶ σχήματα διατάξεως. Ἐν τούτοις δύναται μεθὰ νὰ παράσχωμεν γενικά τινα παραγγέλματα.

1. Εἰς θέματα τὰ ὅποια ἔχουσι ληρῆν ἐκ τῆς φύσεως καὶ τοῦ βίου τοῦ αἰσθητικοῦ τῶν ζώων πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς διαφορὰς μορφῆς τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν ἀναλόγως τῆς διαφορᾶς τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου (π. χ. κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἡμέρας ἢ τοῦ ἔτους, ἐκ τῶν ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν, ἄνω καὶ κάτω) ἢ τῶν διαφορῶν ἐν τῷ φυτικῷ ἢ ζωικῷ βίῳ· προσέτι θὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς ἀμέσους καὶ ἐμμέσους ἐντυπώσεις καὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς νοήσεως, θυμικοῦ καὶ βουλήσεως τοῦ παρατηρητοῦ, καθὼς καὶ τὰς ὁμοιότητας καὶ ἀνομοιότητας τῶν ὁμοειδῶν ἢ ἀντίθετα ἀντικείμενα· π. χ. «ὡς ἀρχὴ τοῦ ἔαρος» δύναται νὰ δοθῇ ὡς θέμα παρατηρήσεως· τότε θὰ ἀνεύρωμεν τοὺς τρόπους κατὰ τοὺς ὁποίους τὸ ἔαρ ἐμφανίζεται εἰς τὸ κλίμα καὶ ἐν γένει τὴν ἀτμοσφαιρικὴν κατάστασιν· εἰς τὰς πεδιάδας, κοιλάδας, ὄρη καὶ θαλάσσιον· εἰς τοὺς λειμῶνας, φυτείας, κήπους, δάση, μεμονωμένα δένδρα καὶ φυτὰ· εἰς τὰ πτηνὰ καὶ τὰ διάφορα ἄγρια καὶ οἰκιακὰ ζῷα· εἰς τὴν οἰκίαν καὶ δημοσίαν, εἰς τὸν ἀστικὸν καὶ ἀγροτικὸν ἐν γένει βίον, εἰς τὴν ἀντιπαραβολὴν τῶν διαθέσεων καὶ τάσεων τούτων τοῦ ἀνθρώπου.

πρὸς τὰς ἐν ἄλλαις ὥραις τοῦ ἔτους καταστάσεις αὐτοῦ καὶ ἰδίως πρὸς ἐκείνας, τὰς ὁποίας εἶχε πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἔαρος· (ὅπως καὶ ὅταν πρόκειται νὰ δηλώσωμεν, ποῖαι ἦσαν αἱ ἐκφάνσεις τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἔαρος ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωικοῦ κόσμου, θὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἀμέσως προηγουμένην, δηλαδὴ τὴν κατὰ τὸν χειμῶνα, καταστάσιν αὐτῶν καὶ τὴν τοῦ ἔαρος ἐπενέργειαν).

2. Προκειμένου περὶ παρατηρήσεων ἀναφερομένων εἰς συμβεβηκότα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, πρέπει ἐν τῇ εὐρέσει νὰ ἀνερευνήσωμεν: τὰς ἐξωτερικὰς ἀφορμὰς καὶ τὰ ἐσωτερικὰ ἐλατήρια, ἐξέλιξιν καὶ τέρμα, ἰδιαίχοντας τρόπους ἐμφανίσεως, προσέτι τὰς ἐντυπώσεις καὶ ἐξ ἐμπειρίας γνώσεις αὐτοῦ τοῦ παρατηρητοῦ καὶ ἄλλων ἀκόμη προσώπων· π. χ. «ἡ οἰκογένεια (ἢ τὰ σχολεῖα) κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας»· θὰ ἐξετάσωμεν πῶς ἦσαν αἱ οἰκίαι τῶν Ἑλλήνων καὶ πῶς ἔζων οὗτοι ἐν αὐταῖς· πῶς εἰργάζοντο κατ' οἶκον, ἐτρωγον, ἀνεπαύοντο, διεσκέδαζον καὶ διατίκατὰ τοιοῦτον τρόπον· ποῖαι ἦσαν αἱ σχέσεις τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους (σεβασμὸς τῶν πάλπων, γονέων, κῦρος, φίλτρον· τρόποι ἐκδηλώσεως αὐτῶν· συμπεριφορὰ τῶν παίδων πρὸς τοὺς οἰκείους, ξένους, δεσπότης κτλ.)· τρόπος ἀνατροφῆς· φόβοι, διωγμοί, ἀρπαγαὶ αὐτῶν, στερήσεις, στενοχωρία καὶ παθήματα. — Συμπεριφορὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πρὸς αὐτοὺς καὶ ἰδία τῶν δεσποτῶν. Γενικαὶ σκέψεις καὶ συμπεράσματα.

3. Ἐπὶ διασαφήσεων ὁλοκλήρων λογοτεχνημάτων ἢ μέρους αὐτῶν θὰ ἀναζητήσωμεν τὰ κύρια νοήματα καὶ τὴν σεῖρὰν καὶ ἐξέλιξιν τῶν νοημάτων, τὰ κινουντα ἐλατήρια καὶ τὰς διαθέσεις τῶν προσώπων, τὴν σημασίαν καὶ ἐπίδρασιν τῆς πράξεως, ἔπειτα δὲ τὰς καλλονὰς τοῦ λογοτεχνήματος κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν μορφήν (ἴδε προηγ. σελ.).

3. Ἡ διάταξις.

Ἀντὶ γενικῶν κανόνων διατάξεως θὰ παρὰσχῶμεν ὁρισμένων θεμάτων διατάξεις ἢ σχήματα, ὅπου εἶναι δυνατόν.

1. Οἱ προάγγελοι τοῦ χειμῶνος.

Α'—Εἰσαγωγή.—Ὁ χειμὼν, κραταίε, κυρίαρχος ἐγκαθίδρυσεν τὴν κυρίαν ἔδραν τοῦ εἰς τὰς πολιτικὰς χώρας.

Μεταβατικὴ ἔννοια: Ὅταν ἀποφασίσῃ νὰ μᾶς ἐπισκεφθῇ προαποστέλλει, ὅπως οἱ ἄρχοντες, τοὺς ἀγγελιαφόρους τοῦ, ἵνα προπαρασκευάσωσι τὴν ὑποδοχὴν τοῦ.

Β'—Κύριον μέρος.—Τὰ πρῶτα σημεῖα.—1. Ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ: Κακοκαιρία τῆς ἡμετέρας, αἰφνίδιοι ὄμβροι, ἀπότομος μετέωσις τῆς θερμότητος τὴν ἐσπέραν καὶ τὸ πρῶτ.

2. Ἐν τῷ φυτικῷ κόσμῳ: Πᾶν τὸ πράσινον εἶναι μισητὸν εἰς τὸν χειμῶνα· διὰ τοῦτο διὰ τῶν προαγγέλων αὐτοῦ ἐκτοπίζει πᾶν ὅ,τι ἐκ τῶν κοσμημάτων τῆς ἀνθήσεως καὶ βλαστήσεως ὑπολείπεται: —α') εἰς τοὺς κήπους· β') εἰς τοὺς ἀγρούς· γ') εἰς τὰ δάση.

3. Ἐν τῷ ζωϊκῷ κόσμῳ: Εὐθὺς ὥς οἱ προάγγελοι τοῦ αὐστηροῦ κυρίου ἐμφανισθῶσι: α') τὰ πτηνὰ παύουσι νὰ ἄδωσι· τινὰ φεύγουσι πρὸ τῆς τραχύτητος αὐτοῦ εἰς ὠραιότερας χώρας, ὅπου δὲν φθάνει τὸ χιονώδες φάσμα του· ἄλλα κρύπτονται δειλὰ εἰς κοιλότητας ἢ ὑπὸ τὰς στέγας·—β') τὰ ἀμφίβια εἰσδύουσι βαθέως εἰς τὸν κόλπον τῆς γῆς·—γ') τὰ τετράποδα ἀποσύρονται εἰς τὰ πυκνότατα

μέρη τῶν δασῶν· ἄλλα μένουσι κεκρυμμένα εἰς τὰς κοιλότητας αὐτῶν, ὅπου ἔχουσι τὰς προμηθείας τῶν· τινὰ δὲ περιπίπτουσιν εἰς λήθαργον.

4. Ἐν τῷ ἀνθρώπῳ βίῳ.—Εὐθὺς ὡς αἱ ὑποδηλώσεις αὐταὶ περὶ τῆς ἐμφάνισως τοῦ δυσαρέστου ξένου πέριξ ἡμῶν ἀναφαίνονται, ὁ περιεσκεμμένος οἰκοδεσπότης ἐπιδιορθώνει τὴν οἰκίαν, στέγην, θερμάστρας, προμηθεύεται τὴν καύσιμον ὕλην καὶ τὰς λοιπὰς προμηθείας τοῦ χειμῶνος (ἰδίως εἰς τὰς κόμας καὶ μικρὰς πόλεις)· τὰ χειμερινὰ ἐνδύματα καὶ καλύμματα ἐν γένει ἀγοράζονται· ἡ οἰκοδέσποινα φροντίζει περὶ τῆς ἐπιδιορθώσεως τῶν παλαιῶν καὶ ἐν γένει περὶ τῆς προετοιμασίας ὅλων τῶν ἀναγκαιούντων διὰ τὸν χειμερινὸν βίον· οὕτω δὲ κατωχυρωμένοι πάντες, περιμένουσι μετὰ θάρρους τὰς ἐπιθέσεις τοῦ χιονοσκεποῦς τυράννου.

Γ'—Ἐπίλογος. — Ὁ χειμὼν ἔχει καὶ τὴν σοβαράν του ὄψιν ὡς εἰκὼν τοῦ θανάτου.—Καὶ οὗτος πέμπτει τοὺς προαγγέλους του καὶ τοῦτον ἐπακολουθεῖ ἔαρ, ἡ ἀνάστασις νεκρῶν.

2. Ἡ γλῶσσα τῆς φθινοπωρινῆς φύσεως.

Α'—Εἰσαγωγή.—Τὸ φθινόπωρον πληροῖ ἡμᾶς μελαγχολίας διὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς διακοσμήσεως τῶν ἀνθέων καὶ τὴν ἀπονέκρωσιν τοῦ στολισμοῦ τῶν φύλλων· ἀλλ' εὐχαριστεῖ ἡμᾶς διὰ τῶν ὠραίων καὶ ὀρίμων καρπῶν καὶ προκαλεῖ διαφόρους ἐν ἡμῖν σκέψεις καὶ συναισθήματα.

Β'—Κύριον μέρος. — 1. Τὸ φθινόπωρον ὡς χρόνος συλλογῆς διαφόρων καρπῶν προκαλεῖ ἐν ἡμῖν : α') Εὐγνωμοσύνην διὰ τὰ δοθέντα δῶρα. — β') Χαράν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν παρελθούσης ἐργασίας καὶ κόπων καὶ διὰ τὴν πλησμονὴν τῶν ἀγαθῶν.

Οἱ καρποὶ ὅμως δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα μόνον τῆς γενομένης ἐργασίας καὶ τοῦ εὐνοικοῦ καιροῦ, ἀλλ' ἐξαρτῶνται καὶ ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους, εἰς τὸ ὅποιον αὐξάνουσιν.

«Non tellus eadem parit omnia; vitibus illa
convenit, haec oleis, hac bene farra virent».

2. Ὡς χρόνος τῆς νέας σπορᾶς μᾶς παρακινεῖ πρὸς ἐργασίαν καὶ κόπους, διότι «ὅπως ἔσπειρας, οὕτω θὰ θερίσῃς.»

Ἄλλ' ὅπως ὁ θερισμὸς εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν σποράν, οὕτω καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὰ χρησιμοποιηθέντα μέσα : — α') ὕψ' ἑκάστου ἀνθρώπου· ἤτοι τῆς ἐπιμελείας, δραστηριότητος, οἰκονομίας. Ἡ εὐφυΐα μόνη δὲν ἀρκεῖ· εὐσυνείδητοι σπουδαί, ἐμπνευσμένη ἀφοσίωσις, ἐπιμονή καὶ ἀκριβολογία ἀσφαλέστατα ἄγουσιν εἰς τὸν σκοπόν.—β') εἰς ὁλοκλήρους λαοὺς καὶ πολιτείας ὁμοίως συμβαίνει.

3. Τὸ φθινόπωρον ὡς προάγγελος τοῦ χειμῶνος ὑπενθυμίζει εἰς ἡμᾶς : —α') Τὸ ἐφήμερον καὶ φθαρτὸν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ.—Ὅταν σκεφθῶμεν τὴν παρελθούσαν τῆς φύσεως διακόσμησιν, τότε ἀναμνησκόμεθα τὸ τοῦ Χρυσοστόμου «ματαιότης ματαιότητων».—β') Τὸν χρόνον τῆς ἀναπαύσεως, τοῦ αἰωνίου βίου καὶ τῆς ἐπακολουθούσης ἀναστάσεως.

Γ'—Ἐπίλογος.—Αἱ ἐκτεθεῖσαι παρατηρήσεις μᾶς παρακινοῦσι πρὸς ἄοκνον καὶ ἐντεταμένην ἐπωφελεῖ ἐργασίαν, ὡς καὶ πρὸς ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν θεῖαν ἀντίληψιν.

3. Χρησιμοποίησις καὶ σημασία τῶν ἀνθέων.

Α'—Εἰσαγωγή.—Οἱ ἄνθρωποι συνηθίζουσι πρὸς σαφεστέραν ἐκδή-

λωση τῶν ψυχικῶν τῶν διαθέσεων, νὰ μεταχειρίζωνται διάφορα μέσα αἰσθητοποιούντα τὸν ἐσωτερικὸν τῶν κόσμον, διάφορα ἐνδύματα (πένθημα ἢ φαιδρά), τὴν μουσικὴν καὶ ἰδίως τὰ ἄνθη· δὲν ὑπάρχει χαρὰ οὐδὲ λύπη, εἰς τὴν ὁποῖαν ταῦτα δὲν χρησιμοποιοῦνται.

Β'—Κύριον μέρος.—Ι. Χρησιμοποιοῦνται εἰς ἐκδηλώσεις διαφόρων συναισθημάτων:

1. Εἰς τὰς ἐκδηλώσεις χαρᾶς:—α') Οἱ παῖδες παίζουν με ἄνθη, κοσμοῦσι τὴν κεφαλὴν τῶν δι' αὐτῶν, σχηματίζουν ἄνθο-δέσμας καὶ στρώνουσι τὴν ὁδόν.—β') Οἱ ἐνήλικοι συμπληροῦσι δι' ἄν-θῶν τὸν στολισμὸν τῶν αἰ νύμφαι φέρουσιν αὐτὰ ὡς τὸν ὠραιότατον στολισμὸν τῆς ὠραιότατης ἑορτῆς.—γ') Εἰς ἐκκλησιαστικὰς, πατριω-τικὰς καὶ οἰκογενειακὰς ἑορτὰς χρησιμεύουσι τὰ ἄνθη ὡς τὸ εὐαρεστό-τατον κόσμημα τοῦ τόπου τῆς ἑορτῆς.

2. Εἰς ἐκδηλώσεις σεβασμοῦ:—α') Εἰς τὰς πανηγυρικὰς τελετὰς νεανίαι ἢ καὶ νεάνιδες φέρουσιν ἄνθη ἢ στρώνουσι τὴν ὁδὸν ἢ ἀπὸ τῶν οἰκῶν βρῖνθουσιν τοὺς μετέχοντας τῆς πομπῆς.—β') Εἰς ὑπο-δοχὰς ἐπιστῆμων προσώπων προὔπαντῶσιν αὐτὰ ὥραια ἐνδεδυμένα νεάνιδες με ἄνθοδέσμας, διὰ νὰ ἐκδηλώσωσιν ἐν ἐρασιμωτάτῃ μορφῇ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν λατρείαν τοῦ λαοῦ.

3. Εἰς ἐκδηλώσεις λύπης:—Κατὰ τὰς κηδείας πέμπομεν στέφανους εἰς ἀγαπητὰ καὶ σεβαστὰ πρόσωπα προσφέρομεν ἄνθη εἰς τοὺς νεκροὺς· φυτεύομεν ποικίλα ἄνθη παρὰ τοὺς τάφους, ἵνα ἐκδηλώ-σωμεν τὴν ἀνεξάλειπτον ἀνάμνησιν αὐτῶν καὶ τὴν διαρκῆ ἀγάπην μας.

II. Τίς ἢ αἰτία, δι' ἣν τὰ ἄνθη ἔσχον τόσον μεγάλην σημασίαν ἐν τῇ βίῳ τῶν ἀνθρώπων.

1. Ἐνεκα τῶν καθ' ἑκάστον ἰδιοτήτων αὐτῶν. Φέρουσιν ἐν αὐ-τοῖς:—α') τὰ ὠραιότατα καὶ ποικιλώτατα σχήματα καὶ μορφάς.—β') τὰ λαμπρότατα καὶ εὐχαριστότατα χρώματα.—γ') τὰς εὐαρεστοτάτας ὀσμὰς.—δ') τὰς κομψοτάτας καὶ λεπτοτάτας διαπλάσεις.—ε') τὴν σω-τηριωδεστάτην καὶ λαματικωτάτην δυνάμιν.

2. Διότι ἐν τῇ συνόλῳ τῶν παρουσιάζονται τὸ τελειότατον κατα-σκεύασμα τῆς φύσεως, τὸ ἀπαύγασμα τῶν φυσικῶν καλλονῶν.—Δι' ὃ ὁ ἄνθρωπος θέλων νὰ διατρανώσῃ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὰς φυσικὰς καλ-λονὰς ἐπλασεν ἑορτὰς ἀνθῶν π.χ.—α') εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας τὰ Ἀν-θηστήρια.—β') εἰς τὴν Ῥώμην τὰ Rosalia καὶ Floralia.—γ') εἰς τὸ Βυζάν-τιον τὰ Ἀνθηφόρια κτλ.—δ') Παρ' ἡμῖν τὴν ἑορτὴν τῆς πρώτης Μαΐου.

Γ'.—Ἐπίλογος.—Ἐπειδὴ τὰ ἄνθη εἶναι τόσον στενῶς συνδεδεμένα με τὸν βίον μας, τὸν ὁποῖον πολυειδῶς ἐξωραΐζουσι, πρέπει μετὰ τρυ-φερότητος νὰ τὰ περιποιώμεθα καὶ οὐδέποτε ἐξ ἀπλῆς ἰδιοτροπίας νὰ τὰ καταστρέφωμεν. Ἀξίζουν τοὺς ἐπαίνους, τοὺς ὁποῖους οἱ ποιηταὶ ἀπονέμουσιν εἰς αὐτὰ (παράθεσις τοιούτων χωρίων).

4. Τὸ σκῆπτρον παρ' Ὀμήρῳ.

Α'—Εἰσαγωγή.—Κυρία σημασία: μέσον ὑποστηρίξεως. Ὑπὸ ταύτην τὴν σημασίαν εὐρίσκεται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ χωλοῦ Ἑφαιστου (Ιλ. Σ 416).

Β'—Κύριον μέρος.—Τὸ σκῆπτρον ἐξετάζεται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου: 1. Καθ' ὕλην καὶ μορφήν: εἶναι κεκομμένον ἐξ εὐγενοῦς ξύλου, διὰ χρυσοῦ ἐπικεκαλυμμένον ἢ ἐπὶ χρυσόν· φέρει χρυσοῦς ἥλους· γενικῶς ἔχει ἔντεχον μεταλλικὴν ἐργασίαν (Ὀδ. λ 91.—Ιλ. Α 246.—Β 101).

II. Κατὰ τὴν σημασίαν αὐτοῦ.—1. Κατὰ τὴν ἀρχικὴν σημασίαν εἶναι ῥάβδος τῶν ὁδοιπόρων καὶ ἐπαιτῶν· ὡς τοιοῦτον παρέχει αὐτὸ ἡ Ἀθηνᾶ εἰς τὸν Ὀδυσσεά, ὅταν τὸν μετασχηματίζῃ εἰς ἐπαίτην (Ὁδ. ν 437.—ξ 31.—σ 103).

2. Ἐν συμβολικῇ σημασίᾳ εἶναι:—α') Σημεῖον τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος: σκηπτοῦχοι βασιλεῖς (Ἰλ. B 86 — Ὁδ. β 231). Ὡς τοιοῦτον εἶναι: α'') πατρίων (κληρονομικὸν) ἄφθιτον ἀεὶ.—β'') σύμβολον εἰς τὸ ὅποσον ὀρίζονται οἱ βασιλεῖς (Ἰλ. A 234.—H 412.—K 321 καὶ 332).—γ'') ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ κυρίαρχος τιμωρεῖ τοὺς ὑποτελεῖς τοῦ (Ἰλ. B 199. 265).

β') Σύμβολον τοῦ δικαστικοῦ ἀξιώματος (Ἰλ. A 238.—Ὁδ. λ 569). γ') τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος (Ἰλ. A 15). δ') σύμβολον τῆς ὑπηρεσίας τῶν ἀπεσταλμένων καὶ ῥητόρων (Ὁδ. β 37—80.—Ἰλ. Γ 218.—Ψ 568). ε') Ῥάβδος τῶν κηρύκων (Ἰλ. H 277.—Σ 505).

Γ'—Ἐπίλογος.—Σημασία τοῦ σκηπτροῦ ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ.

5. Ὁ Ἀννίβας ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ τῆς Ἰταλίας.

Α'—Εἰσαγωγή.—Οὐδέποτε ἥρως ἀποχαιρετίζων τὴν πατρίδα τοῦ ἐδοκίμασε μεγαλυτέραν λύπην, ἀπὸ ὅσῃν ὁ Ἀννίβας ἔσχεν, ὅτε ὤφειλε νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τῆς ἐχθρικῆς χώρας.

Β'—Κύριον μέρος.—Αἷτια τῆς λύπης τοῦ.

I. Προσωπικά.—1. Ἡ Ἰταλία ἦτο τὸ θέατρον τῆς δόξης καὶ τῶν νικῶν τοῦ.

2. Ἐνταῦθα εἶχε διατηρηθῇ ἐπὶ 13 ἔτη ὑπὸ τὰς δυσχερεστάτας συνθήκας, διὰ τῆς ἰδίας τοῦ δυνάμεως, ἀνευ ὑποστηρίξεως παρὰ τῆς πατρίδος.—ἐνταῦθα εἶχε διέλθει τὰ ὠραιότατα ἔτη τῆς ἀνδρικῆς τοῦ ἡλικίας.

3. Ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἦτο δι' αὐτὸν ἰσοδύναμος πρὸς τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν μετὰ τόσου ζήλου καὶ ἐπιμονῆς ἐπιδιωχθέντων σχεδίων.—συγχρόνως δὲ παραίτησις ἄλλων ἐνδόξων πράξεων.

II. Πατριωτικά.—Ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὴν Ἀφρικὴν δὲν ἐσήμαινεν, ὅτι ἡ νίκη εἶχεν ἤδη κατὰ τὸ ἥμισυ ἀπολεσθῇ διὰ τὴν πατρίδα τοῦ.

2. Ὁ ἐμπειροπόλεμος ἐγνώριζε καλῶς ποῖα τύχη ἐπέκειτο εἰς τὴν πατρίδα τοῦ, ἐὰν ἀφήνετο ὁ ἐχθρὸς νὰ ἐκλέξῃ κατ' ἀρέσκειαν ἐν ταῖς χώραις τῆς πατρίδος τοῦ τὸ πεδῖον τῆς μάχης.

3. Διὰ τοῦτο οἱ ἀγνώμονες συμπολιταὶ τοῦ δὲν τὸν ὑπεστήριξαν, ὅτε ἦτο ἀκόμη καιρὸς!

Γ'—Ἐπίλογος.—Βαρείας μομφᾶς ἀπέτεινεν ἤδη εἰς ἑαυτὸν ὁ πολεμιὸς ἥρως, διότι δὲν ἔκαμε τὸ παράφορον τόλμημα νὰ προσβάλῃ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην τὴν Ῥώμην· ἔχυσε δάκρυα λύπης καὶ μανίας· ἀλλὰ μάτην. Ἡ πτώσις τῆς Καρχηδόνης ἦτο ἀποφασισμένη ὑπὸ τῶν θεῶν.

6. Ὁ ἱπποτισμός.

Α'—Εἰσαγωγή.—Φύσις καὶ σημασία τοῦ ἱπποτισμοῦ ἐν τῇ μεσαιωνίᾳ.

Μεταβατικὴ φράσις: Παραδοχὴ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱπποτῶν.

Β'—Κύριον μέρος.—I. Ἡ παίδευσις τοῦ ἱππότου.

1. Ἡ ἱπποτικὴ ἀνατροφή: α') Ὁ εὐγενὴς παῖς. β') Ὁ ὑπασπιστής.

2. Ἡ τελετὴ τῆς ὀνομασίας τοῦ ἱππότου (τὸ κτύπημα διὰ τῆς σπάθης).

3. Αἱ ἱπποτικαὶ περιοδεῖαι.

II. Μεγαλοπρεπής ἐκδήλωσις τοῦ ἱπποτισμοῦ : Ἱπποτικοὶ ἀγῶνες.

III. Διατήρησις τῆς ἱπποτικῆς τιμῆς : Ἐκδίωξις ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν ἱπποτῶν.

Γ' — Ἐπίλογος. — Ὁ ἱπποτισμὸς παράδοξος συνένωσις τραχείας ἰσχύος καὶ τρυφερῶν ἡθῶν.

7. Σκέψεις κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς παραμονῆς τοῦ νέου ἔτους.

α') Βλέμμα εἰς τὸ παρελθόν (ἀνασκόπησις τοῦ ἀπερχομένου ἔτους· χαρὰ δι' ἐπιτυχίας, στενοχωρία δι' ἀποτυχίας, μεταμέλεια διὰ γενόμενα σφάλματα, λύπη δι' ἀπωλείας· π.χ. θάνατον οἰκείων).

β') Βλέμμα εἰς τὸ μέλλον (σχέδια περὶ τοῦ μέλλοντος, ἐλπίδες περὶ καλυτερεύσεως πολλῶν ἀφορώντων ἡμᾶς κτλ.).

γ') Ἀνάτασις τῆς διανοίας μας πρὸς τὸ θεῖον (παράκλησις πρὸς τὸν Θεόν, ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς ὑγείας καὶ τῆς ἱκανότητος πρὸς ἐργασίαν, ἐπιτυχίας τῶν ἐπιχειρήσεων, διαφυλάξεως ἀπὸ κινδύνων κλ.).

8. Σχῆμα διασαφήσεως συγγράμματος ἢ τμήματος αὐτοῦ.

1. Πόθεν ἔσχε τὴν ἀρχὴν τὸ σύγγραμμα (ἦτοι πηγαί—συγγραφεύς). — Ἡ ἂν εἶναι τμήμα συγγράμματος, νὰ δηλωθῇ ἐν συντόμῳ τὸ ὅλον καὶ ἡ θέσις τοῦ διασαφουμένου ὡς πρὸς τὸ ὅλον.

2. Εἶδος τῆς λογοτεχνίας (ἢ καὶ τὸ μερικώτερον εἶδος αὐτοῦ), εἰς ὃ ἀνήκει.

3. Περιεχόμενον αὐτοῦ, ἦτοι τὸ νόημα διὰ βραχείων.

4. Σειρὰ ἐξελίξεως τῶν νοημάτων καὶ κυρία ἔννοια.

5. Μορφή. — Λεκτικόν (ἢ μέτρον ἐν ποιήματι)· προτερήματα ἢ καὶ ἐλλείψεις τοῦ λεκτικοῦ. Ἡ ἐπιτυχία καὶ ἡ ὠραιότης ἐν τῇ τρῳπῇ τῆς ἐκφράσεως (πλήρης συμφωνία τῶν διανοημάτων πρὸς τὴν γλωσσικὴν μορφήν).

6. Χαρακτηρισμὸς τῶν προσώπων.

7. Σχέσεις πρὸς ὅμοια λογοτεχνήματα.

8. Ἀξία τοῦ διασαφηθέντος.

4. Ἡ ἀνάπτυξις.

Ἀναλόγως τῆς ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐκ τῆς φύσεως, τῆς ποιήσεως ἢ ἱστορίας ληφθείσης ὕλης καὶ ἀναλόγως τοῦ μέτρου τῶν ἰδίων καὶ ξένων παρατηρήσεων καὶ ἐμπειρίας δύναται τὸ λεκτικόν νὰ προσλάβῃ μᾶλλον ὑποκειμενικὸν ἢ ἀντικειμενικὸν χαρακτήρα. Διὰ τοῦτο δύο εἶδη λεκτικοῦ δύναται νὰ διακριθῶσιν εἰς τὰς παρατηρήσεις:

α') Ἡ παρατήρησις ἀντικειμένων καὶ συμβεβηκότων ἐν τῇ φύσει καὶ τῷ ἰδίῳ βίῳ παρέχει ἀφορμὴν πρὸς ζῳηράν ἐκφρασιν τῶν ἰδίων τοῦ γράφοντος ἐντυπώσεων, πρὸς ἐπιφωνήσεις καὶ ἐρωτήσεις καὶ δύναται καὶ ἐν μορφῇ μονολόγου νὰ διατυπωθῇ εἰς τινὰ μέρη.

β') Εἰς τὰς παρατηρήσεις περὶ ἱστορικῶν γεγονότων ἢ ποιητικῶν πλασμάτων ἢ εἰς διασαφήσεις συγγραμμάτων, ἡ ἀνάπτυξις ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν ἐν λογικῷ συνειρημῶ ἐξεικόνισιν τῆς ἐν τῷ βιβλίῳ πιθανῶς ἔδω καὶ ἐκεῖ διεσπαρμένης ὕλης, εἰς τὸν καθορισμὸν καὶ ἀνάλογον ἀνάπτυξιν τῶν σπουδαίων σημείων καὶ τὸν ἀποχωρισμὸν τῶν μὴ σπουδαίων· πρέπει δὲ νὰ καταβληθῇ προσοχὴ περὶ τὴν ποικιλίαν τῆς ἐκφράσεως, τὰ χαρακτηριστικὰ ἐπίθετα καὶ τὰς μεταβατικὰς φράσεις.

Αἱ διασαφητικαὶ δὲ παρατηρήσεις ξένων νοημάτων καὶ συναισθη-

μάτων απαιτοῦσιν ἀντικειμενικὴν ἐξεκόνισιν καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀναμειγνύωνται μὲ ἰδίᾳ τοῦ γράφοντος παρατηρήσεις καὶ σκέψεις.

Γ' ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

Τί εἶναι πραγματεία καὶ εἰς ποῖα εἶδη ὑποδιαιροῦνται, ἐλέχθη ἀνωτέρω (ἐν κεφ. Γ').

Μέρη τῆς πραγματείας.—Πᾶσα πραγματεία, εἰς οἷονδήποτε εἶδος καὶ ἂν ἀνήκῃ, περιλαμβάνει τρία μέρη: α') τὴν εἰσαγωγὴν, ἣτις γίνεται κατὰ τινὰ τῶν εἰρημένων ἐν σ. 169—170 τρόπων· β') τὴν διευκρίνησιν, ἣτις περιλαμβάνει τὸ κύριον τῆς πραγματείας μέρος. Καὶ πῶς μὲν ἐκτίθεται ἡ σειρὰ τῶν νοημάτων εἶπομεν γενικῶς ἐν κεφ. ΣΤ', θὰ ὁμιλήσωμεν δὲ καὶ εἰς τὰ ἐπόμενα. Πολλάκις δὲ εἰς τινὰ μέρη τῆς διευκρινήσεως ἐξ ἀνάγκης ἐπιπροστίθενται πρὸς κατανόησιν τῆς φύσεως ἀντικειμένου τινός, διήγησις, περιγραφή ἢ ἔκφρασις· αὕτη ὅμως ἐπειδὴ χρησιμεύει ὡς μέσον, πρέπει νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατόν βραχεῖα· γ') τὸ συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον ἐπέχει τόλον τοῦ ἐπιλόγου τῶν ἄλλων εἰδῶν τῶν ἐκθέσεων. Αὐτὸ περιλαμβάνει τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα συνάγονται ἐκ τῶν ἐκτεθέντων ἐν τῇ διευκρινήσει καὶ συντάσσεται καθ' ὃν τρόπον ἤδη ἐλέχθη εἰς τὸ κεφ. ΣΤ'.

Καὶ ἤδη προβαίνομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν ἐκάστου τῶν εἰδῶν τῆς πραγματείας.

Ι — ΔΙΑΣΑΦΗΣΙΣ ΕΝΝΟΙΩΝ

Ἡ διασάφησις ἐννοίας διαφέρει ἀπὸ τῶν λοιπῶν εἰδῶν τῆς πραγματείας, καθ' ὅτι ἐν ταύτῃ περιοριζόμεθα περὶ μίαν μόνον ἐννοίαν, ἀποβλέποντες ὅπως διὰ συστηματικῆς ἐργασίας τῆς νοήσεως διασαφήσωμεν ταύτην ὅσον τὸ δυνατόν πληρέστερον, καὶ καταδηλώσωμεν πάσας τὰς πρὸς τὴν δεδομένην ἐννοίαν συνδεδεμένας ἐντυπώσεις· συγχρόνως δ' ἐξετάζομεν πάσας τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας ἐκ τῆς τοιαύτης διασαφήσεως δυνάμεθα νὰ ἀρυσθῶμεν. Οὕτω δὲ ἡ τοιαύτη ἐργασία ὄχι μόνον ἀποβαίνει σπουδαιότατον μέσον συλλογῆς ὑλικῶν γνώσεων, ἀλλὰ καὶ ἐπωφελὴς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νοήσεως, προσέτι δὲ καὶ ἀρίστη προπαρασκευὴ πρὸς τὰς κυρίως πραγματείας.

Βεβαίως ἡ τοιαύτη ἐργασία ἔχει τὰς δυσκολίας της· διότι τὸ κύριον σημεῖον αὐτῆς ἔγκειται εἰς τὴν διατύπωσιν σαφοῦς, ἑναργοῦς, ἔστω καὶ μὴ αὐστηρῶς λογικοῦ ὁρισμοῦ τῆς θεματικῆς ἐννοίας, καὶ ἡ τοιαύτη ἐργασία δὲν εἶναι ἔργον παντός. Ἄλλ' ὅσον μεγαλυτέρα σύγχυσις ἐπῆλθεν εἰς ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου διὰ τῆς παρανοήσεως διαφόρων ἐννοιῶν, ἣτις δυστυχῶς φαίνεται ὅτι ὁσημέραι γίνεται μεγαλυτέρα, τόσον μᾶλλον εἶναι καταλληλότεραι τοιαῦται ἀσχήσεις νὰ καταστήσωσι τοὺς μαθητὰς προσεκτικωτέρους εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, προκειμένου περὶ πραγμάτων, περὶ τῶν ὁποίων δὲν ἔχουσι σαφεῖς γνώσεις. Διὰ τοῦτο εἶναι ὀρθὸν κατὰ τὴν ἐν τῷ σχολείῳ προπαρασκευαστικὴν ἐργασίαν, τοιαῦτα θέματα εὐρύτερον νὰ ἐξετάζωνται καὶ ὑπὸ τινος περιστάσεις νὰ διατυπῶνται ἐν σαφεῖ καὶ ἀκριβεῖ ἐκφράσει ἢ διασάφησις τοῦ περιεχομένου, ἰδίᾳ δὲ ὁ ὁρισμὸς αὐτῶν. Μετὰ τινος δὲ ἐκθέσεις ὀρθόν εἶναι νὰ καταλείπεται εἰς τὴν ἰδίαν τῶν μαθητῶν ἐργασίαν ἢ περαιτέρω διασάφησις καὶ ἐξεκόνισις τοῦ πράγματος, ἢ εὗρεσις συγγενῶν καὶ ἀντιθέτων ἐννοιῶν καὶ ἡ προσθήκη τυχόν παραδείγματός

τινος πρὸς ζωηροτέραν ἐξεϊκόνισιν. Οἱ διάλογοι τοῦ Πλάτωνος παρέχουσιν ἀξιολόγους ἀφετηρίας· π.χ. μετὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Λάχητος θὰ ἦτο σκοπιμωτάτη ἡ ἀναπτυξὶς τῆς ἐννοίας «ἀνδρείας». Παιδικὰ δὲ ἐλαττώματα τυχὸν ἀναφανέντα ἐν τῇ τάξει καλὸν εἶναι νὰ ἐπιδράσωσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματος· π.χ. εἰς τινὰς τῶν παιδῶν θὰ ἦτο πολὺ ὠφελίμον νὰ ἀποκτήσωσι σαφὴ ἰδέαν τί εἶναι νόμος καὶ νομιμοφροσύνη, φιλοτιμία, γενναιοφροσύνη, ἐλαφρόνοια, ὀκνηρία κ.τ.τ. Εἰς τὰς τοιαύτας δὲ ἐργασίας πρέπει νὰ ἀποφεύγεται πᾶσα ὑποκριτικὴ ἠθικολογία ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

1. Εὗρεσις καὶ διάταξις.

Ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῆς εὗρεσεως, ἥτοι ἐν τῇ προκαταρκτικῇ τοῦ θέματος μελετῇ, πρέπει ἰδίως νὰ ἀναζητήσωμεν τα οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς θεματικῆς ἐννοίας, ἔπειτα τὰ συστατικά της μέρη καὶ τὰ εἶδη αὐτῆς. Μετὰ τὴν τοιαύτην δ' ἐργασίαν προβαίνομεν εἰς τὴν κανονικὴν εὗρεσιν, ἥτοι εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς εὗρεσεως καὶ διατάξεως ὁμοῦ, ὡς ἑξῆς :

Διὰ νὰ ἀναπτύξωμεν ἥτοι διασαφήσωμεν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν ἐννοιάν τινα, πρέπει πρῶτον νὰ δώσωμεν τὸν ὅρισμόν τῆς ἐννοίας διὰ νὰ κατανοήσῃ ὁ ἀναγνώστης πλήρως τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως· ἔπειτα θὰ προβῶμεν εἰς τὸν μερισμὸν αὐτῆς, ἥτοι θὰ παράσχωμεν τὰ οὐσιώδη αὐτῆς γνωρίσματα· τρίτον θὰ διαιρέσωμεν αὐτήν, ἥτοι θὰ εὗρωμεν τὰς μερικωτέρας ἐννοίας, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται ὑπὸ τὴν θεματικὴν ἐννοιάν· τέταρτον θὰ δηλώσωμεν τὰς ἐννοίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι συγγενεῖς ἢ ἀντίθετοι καὶ ἐκεῖνας, αἵτινες ἐκφράζουσιν τὰς αἰτίας ἢ ἀποτελέσματα τῆς θεματικῆς ἐννοίας, διὰ νὰ τὰς διακρίνωμεν ἀπ' ἄλλῃλων· τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἐκθέσεως ὀνομάζεται δῆλωσις τῶν σχέσεων ἢ τῆς ἀναφορᾶς. Εἰς τὰ τέσσαρα ταῦτα μέρη δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν πέμπτον, τὰ παραδείγματα, ἥτοι γεγονότα ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου ἢ ἐκ τῆς ἱστορίας, πρὸς πληρεστεραν κατανόησιν τῆς ἐννοίας τοῦ θέματος. Ἦδη δὲ θὰ ἐξετάσωμεν ἀκριβεστερον πῶς θὰ γίνῃ ἡ ἐργασία εἰς ἕκαστον τῶν μερῶν τούτων.

1. Ὅρισμός.—Πρώτῃ ἐργασίᾳ ἐν τῇ διασαφήσει ἐννοιῶν εἶναι ὁ ὅρισμός· εἶναι δὲ οὗτος δύο εἰδῶν ὀνομαστικός καὶ πραγματικός· καὶ ὀνομαστικός μὲν ὅρισμός ἐστίν ἡ ἐξηγησις λέξεώς τινος ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ της, τῆς παραγωγῆς ἢ συνθέσεως· π.χ. ἀριθμητικὴ εἶναι ἡ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς ἐπιστήμη· πραγματικός δὲ ὅρισμός ἐστίν ἡ δῆλωσις τοῦ πραγματικοῦ νοήματος ἐννοίας τινός· τοῦτο δὲ ὀρίζεται, ἐὰν ἀναφέρωμεν τὴν ἐπ' αὐτὴν ἐννοιάν, ἥτοι τὴν ἀμέσως γενικωτέραν καὶ τὴν εἰδοποιὸν διαφοράν, ἥτοι τὸ γνῶρισμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προσθέτοντες εἰς τὴν γενικωτέραν ἐννοιάν σχηματίζομεν τὴν ἐννοιάν τοῦ θέματος· π.χ. κολακεία εἶναι ἡ καθ' ὑπερβολὴν εὐχάριστος συμπεριφορὰ πρὸς ἄλλον (ἐλᾶλλ. ἐννοια) ἐξ ἰδιουτελείας (εἰδοποιὸς διαφ.)—ἀγχίνοια εἶναι ἡ φυσικὴ ἱκανότης τοῦ πνεύματος πρὸς εὗρεσιν ἐπιτηχῶν καὶ ἐκπληττουσῶν ομοιοτήτων μεταξὺ διαφόρων ἢ ἀντιθέτων ἀντικειμένων ἀντίθετος εἶναι ἡ ὀξύνοια, ἥτοι ἡ ἱκανότης πρὸς εὗρεσιν διαφορῶν μεταξὺ ὁμοίων πραγμάτων—ἐλευθερία εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ νὰ πρᾶττῃ τις ὅ,τι θελεῖ μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ μὴ παρεμποδίσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἄλλου (Περὶ βλ. Διδ. μὴτρ. γλ. σ. 204).

Ὅταν οἱ δύο ὅρισμοι δὲν διακριθῶσιν, ἀλλ' ἐνωθῶσιν εἰς ἓν μέρος, τὸ μέρος τοῦτο λέγεται παραφραστικόν.

Ὁ ὀνομαστικὸς ὁρισμὸς δὲν εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητος· γίνεται μόνον ὅταν ἡ σημασία τῆς λέξεως δὲν εἶναι γνωστή, ἢ ὅταν ἐξ αὐτοῦ δύναται νὰ προέλθῃ ἀκριβέστερός τις καθορισμὸς αὐτῆς χρήσιμος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος· π. χ. διὰ τὸ θέμα «κενοδοξία» φαίνεται χρησιμωτέρα ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως ἢ εἰς τὸ θέμα «φιλοδοξία» τῆς ὁποίας λέξεως ἡ σημασία εἶναι πασίγνωστος.—Πολλάκις δὲ ἡ ἐτυμολογία παρέχει ἀφετηρίαν πρὸς περαιτέρω ἀνάπτυξιν· π. χ. ὁ κνηρία ἀπὸ τοῦ ὄκνος παραγομένη σημαίνει δισταγμὸν πρὸ πάσης ἐνεργείας καὶ ἐντεῦθεν ἀποφυγὴν τῆς ἐκτελέσεως οἰουδήποτε ἔργου.

Ὁ πραγματικὸς ὁρισμὸς εἶναι ἀναγκαιότερος· οὗτος μᾶς δεικνύει τὴν ἔννοιαν, ἥτοι αὐτὸ τὸ πράγμα, τοῦ ὁποίου συμβολικὴ εἰκὼν εἶναι ἡ λέξις. Καὶ ἡ μὲν ἐπάλληλος ἔννοια εἶναι εὐκόλον νὰ εὑρεθῇ τοῦλάχιστον εἰς τοὺς πραγματικὸς ὁρισμοὺς τῶν σχολικῶν ἐκθέσεων· π. χ. ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀρετὴ, ἡ ἀπελπισία εἶναι συναίσθημα, ἡ εὐσπλαγχνία εἶναι συμπαθητικὸν συναίσθημα, τὸ ψεῦδος εἶναι ἐλάττωμα, ἡ αἰσθητικὴ εἶναι ἐπιστήμη, ἡ ὀργὴ εἶναι πάθος κ.τ.τ. Ὀλιγώτερον εὐκόλος εἶναι ἡ εὔρεσις τῆς εἰδοποιου διαφοράς, ὅχι μόνον προκειμένου περὶ ἀγνωστοτέρων ἔννοιων, ἀλλὰ καὶ περὶ πολλῶν αἵτινες φαίνονται συνήθως ὡς ἐντελῶς γνωσταὶ ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου (π. χ. βιβλίον, σιδηρόδρομος, ἐπιμέλεια)· διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται, ὅπως ὁ διδάσκων ἀσκήσῃ εἰς πολλοὺς ὁρισμοὺς τοὺς μαθητάς, ἵνα οὗτοι μάθωσι νὰ κατευθύνωσιν ὁξέως τὴν προσοχὴν των καὶ ἀνευρίσκωσι τὸ διακριτικὸν γνώρισμα, δηλαδὴ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον διακρίνει τὴν θεματικὴν ἔννοιαν ἀπὸ τῆς ἐπαλήθους· π. χ. αἰσθητικὴ εἶναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ καλοῦ (εἰδ. δ.)· — ἰσχυρογνωμοσύνη εἶναι ἡ ἐπιμονὴ εἰς τὴν γνώμην (ἐπ. ἐν.) παρὰ τὴν κατάδειξιν τοῦ ὀρθοῦ καὶ τοῦ ὠφελίμου (εἰδ. δ.). — Αἰτία μὲν ἔστιν ὅταν τις ψιλῶ χρησάμενος λόγῳ μὴ παράσχηται πίστιν, ὃν λέγει· ἔλεγχος δ' ὅταν, οἷς ἂν εἴπῃ τις, καὶ τάληθές ὁμοῦ δείξῃ (Δημοσθ. Κατ' Ἀνδρῳτίωνος).

Σημ. Κατὰ τὰς τοιαύτας ἀσκήσεις θὰ καταδειχθῶσι καὶ τὰ γνωστὰ ἐκ τῆς λογικῆς σφάλματα τοῦ ὁρισμοῦ, αἱ δυσκολίαι τῆς διατυπώσεως ὁρισμοῦ ἰδίως εἰς ἀτομικὰς καὶ γενικὰς ἐννοίας κτλ.

Ἀντὶ τοῦ ἀναλυτικοῦ ὁρισμοῦ, ὅστις ἀναλύει τὴν δοθεῖσαν ἔννοιαν εἰς τὰ γνωρίσματα αὐτῆς, δύναται νὰ τεθῇ ὁ γενετικὸς ὁρισμός· οὗτος ἐκθέτει τὰς προϋποθέσεις καὶ τοὺς ὅρους, ἐκ τῶν ὁποίων γίνεται ἔννοια τις. Ὁρμᾶται λοιπὸν ἀπὸ μερικῶν παραστάσεων, παραβάλλει ταύτας ἐπὶ ὁμοειδῶν ἀντικειμένων, ἔπειτα παραθέτει αὐτάς καὶ σχηματίζει τέλος τὴν ἔννοιαν· ἥτοι συνήθως ὡς ἐξῆς ἐξελίσσειται ὁ ὁρισμὸς οὗτος: α') γίνεται ἀπαρίθμησις τῶν γνωρισμάτων καὶ χωρισμὸς τῶν σπουδαίων ἀπὸ τῶν ἐκσυσιωδῶν· β') ἀναζητεῖται ἡ εἰδοποιὸς διαφορά· γ') τὸ ἐπάλληλον γένος· δ') ἀνευρίσκεται ὁ ὁρισμός· ε') ἡ ἔννοια.

Γενικὴ μορφή τοῦ ὁρισμοῦ τούτου εἶναι: ἔάν τις πρᾶττῃ τὸ καὶ τό, προέρχεται ἐξ αὐτοῦ τὸ ἐξῆς....

Κυρίως τοιοῦτοι ὁρισμοὶ παρέχονται εἰς τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰ φυσικὰ.

Εὐνόητον ὅτι εἰς τὰς ἐκθέσεις, ἔαν εἶναι δύσκολον νὰ ὀρίσωμεν τελείως τὴν ἔννοιαν, ὅταν θέλωμεν νὰ καταστήσωμεν ἀπλουστέραν τὴν ἐκθεσιν, εἶναι δυνατόν ἀντὶ τοῦ αὐστηροῦ ὁρισμοῦ νὰ τεθῇ ἀτελής τις ὁρισμός, ἥτοι:

α) ἡ περιγραφή, ἣτις ἀντὶ τῶν ἀναγκαίων παραθέτει αἰσθητά τινα γνωρίσματα· π. χ. ἀσθένεια τῆς ὁποίας δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ προέλευσις καὶ ἡ φύσις περιγράφεται ἐκ τῶν συμπτωμάτων τῆς.

β) ἡ διασάφησις, ἣτις ἐπιλαμβάνεται καὶ τοῦ μερισμοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως.

γ) ὁ χαρακτηρισμός, κατὰ τὸν ὁποῖον δηλοῦνται τὰ ἐξέχοντα ἢ τι ὅπως ἐξέχον νόημα· π. χ. τῆς μνήμης τὸ κύριον γνώρισμα εἶναι ἡ πίστις, τῆς φαντασίας ἡ πρωτοτυπία.

δ) Ἡ διάκρισις, διὰ τῆς ὁποίας σαφῶς καθορίζεται ἔννοιά τις ἀπὸ ἄλλης συγγενοῦς· π. χ. ὁ ἐνθουσιασμός διακρίνεται ἀπὸ τοῦ φανατισμοῦ κατὰ τὸ ὅτι ἀποβλέπει εἰς εὐγενῆ ἰδεώδη καὶ δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς μετριοπαθείας.

2. **Μερισμός.**—Εἵπομεν ἤδη ὅτι μερισμός λέγεται ἡ κατατομὴ συνεχοῦς τινος ὅλου εἰς τὰ μέρη, ἅτινα καθ' ἑαυτὰ μὲν δὲν ἀπαρτίζουνσι πλήρῃς τι, ἀλλὰ συνενούμενα σχηματίζουνσι τὴν δεδομένην ἔννοιαν· κατὰ ταῦτα ὁ μερισμός ἀπαριθμεῖ ἢ τὰ ἐν χώρῳ παρ' ἄλληλα εὐρισκόμενα μέρη ἀντικειμένου τινὸς ἢ τὰ ἐν χρόνῳ ἐπακολουθοῦντα ἄλληλα μέρη συμβεβηκότος· π. χ. ὁ ἀνθρώπινος βίος διακρίνεται εἰς παιδικήν, νεανικήν, ἀνδρικήν καὶ γεροντικήν ἡλικίαν· ἡ λέξις εἰς ῥίξαν καὶ κατάληξιν κτλ. (ἴδε καὶ τὰ ἐν τῷ προηγουμ. κεφ. παραδείγματα).

Ἐν ἐκάστῃ ἐργασίᾳ μερισμοῦ διακρίνονται τρία μέρη: α') ἡ ὕλη, ἣτοι ἡ μεριστέα ἔννοια· β') ἡ βάσις τοῦ μερισμοῦ· γ') τὰ μέρη τῆς ἔννοιας, τὰ ἀνευρισκόμενα διὰ τοῦ μερισμοῦ.

Ἡ βάσις τοῦ μερισμοῦ ἐνυπάρχει μὲν ἐν τῇ ἔννοιά, ἀλλὰ δὲν ἀνευρίσκεται ἀμέσως. Εἶναι δ' αὕτη τὸ διακριτικὸν ἐκεῖνο γνώρισμα, τὸ ὁποῖον ἐξ ὅλων τῶν γνωρισμάτων τῆς ἔννοιας ἐκλέγομεν, ὅπως συμφώνως πρὸς τὴν ἄποψιν, ἀπὸ τῆς ὁποίας θέλομεν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἔννοιαν, χωρίσωμεν τὰ μέρη αὐτῆς· π. χ. ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς ἀποτελεῖται ἐκ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς· ποία εἶναι ἡ διαφορὰ τῶν μερῶν; τὸ μὲν εἶναι στερεόν, τὸ δὲ ῥευστόν· βάσις ἄρα τοῦ μερισμοῦ εἶναι ἡ πυκνότης. Ἀλλὰ δύναται καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως νὰ γίνῃ ὁ μερισμός· π. χ. ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς συνίσταται ἐξ ἐπιπέδων καὶ ἀνωμάτων μερῶν· τὰ ἐπίπεδα μέρη εἶναι ἢ στερεὰ ἢ ῥευστά· τὰ ἀνώματα ὑψηλὰ ἢ βαθέα. Ἐκ τούτου ἐξάγεται ὅτι πᾶσα ἔννοια κατὰ διαφόρους ἀπόψεις δύναται νὰ μερισθῇ· ἐκεῖνος δὲ ὁ μερισμός εἶναι ἀξιολογώτατος, ὅστις ἀναγκαίως παρέχει ὅλα τὰ μέρη τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν ἔννοιαν.

Ἀπὸ τοῦ ὁρισμοῦ διακρίνεται ὁ μερισμός παρὰ τὴν ὁμοιότητα αὐτοῦ, καθ' ὅσον ἀποβλέπει εἰς τὰ ἐξωτερικά, τὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιληπτά συστατικά μέρη τῆς ἔννοιας μᾶλλον ἢ εἰς τὴν φύσιν, τὴν ὑπόστασιν τῆς ἔννοιας, ἣτις καθορίζεται διὰ τῆς ἐπαλλήλου ἔννοιας καὶ τῆς εἰδοποιουῦ διαφορᾶς. Διὰ τοῦτο παρέχει τὰ κύρια σημεῖα τῆς περιγραφῆς τῆς ἔννοιας (ἴδε ἀνωτ.) καὶ οὕτω συμπληροῖ τὸν αὐστηρῶς πραγματικὸν ὁρισμὸν (ἐνίοτε δὲ καὶ τὸν ἀναπληροῖ).

Ἦνα δὲ σαφέστεροι καταστῶμεν λέγομεν, ὅτι ὁ μερισμός παρέχει παρὰ τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα (τοῦ ὁρισμοῦ) καὶ τὰ ἰδιάζοντα, ἅτινα καθορίζουσιν μὲν τὴν ἔννοιαν καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν, ἀλλὰ δὲν καταδηλοῦσιν οὐδεμίαν σπουδαίαν διαφορὰν ἀπὸ τῶν συναλλήλων ἔννοιων καὶ ὑπὸ τινος περιστάσεως παρσθέτει καὶ τυχαῖα γνωρίσματα, ἅτινα χρησιμεύουσι μὲν πρὸς σαφεστέραν κατανόησιν, ἀλλὰ δύνανται καὶ νὰ

προσαρμύζονται εἰς συναλλήλους ἔννοιαι (Πρὸς τὸν μερισμὸν τῆς δυνάμεως τῶν προτέρων Ἀθηναίων. Δημοσθ. Ὀλυνθ. 3 § 24. — Κατὰ Μειδίου [Βάμβα ῥητορ. σελ. 294]).

3. *Διαιρέσεις*.—Τί εἶναι διαιρέσεις ἐλέχθη ἀνωτέρω. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἐν ἑκάστη διαιρέσει διακρίνονται τρία τινά: α') τὸ διαιρετέον ὅλον· β') τὰ μέρη τῆς διαιρέσεως καὶ γ') ἡ διαιρετικὴ βάσις δηλ. τὸ γνώρισμα, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει, ὅπως τὸ ὅλον διαιρεθῇ εἰς τὰ μέρη του. Ἡ ἐκλογή δὲ τῆς διαιρετικῆς βάσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκθέσεως· δυνατόν κατὰ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν περίπτωσιν νὰ εἶναι σκόπιμον νὰ διαιρεθῶσιν οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως κατὰ τὴν καταγωγὴν ἢ τὰ βιωτικὰ ἐπαγγέλματα, ἢ τὸ θρησκευμα ἢ τὴν μόρφωσιν ἢ τὴν περιουσίαν ἢ τὰ εἰσοδήματα ἢ τὴν χρῆσιν τῶν οἰνοπνευματῶδων ποτῶν κτλ.· καὶ κατὰ πλείστους δὲ ἄλλους τρόπους δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν· ἀλλ' ἐρωτᾶται ἐὰν πάντες ἔχωσι πρακτικὴν ἀξίαν.

4. *Σχέσεις*.—Οὐδὲν πρᾶγμα εἶναι μεμονωμένον, ἀλλ' ἕκαστον εὐρίσκεται ἐν σχέσει πρὸς ἄλλα ἀντικείμενα ἢ νοήματα. Ἡ ἐξεικόνισις δὲ τῶν διαφορῶν τούτων σχέσεων, ἄλλοτε μὲν εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς κατανόησιν τῶν πραγμάτων τούτων, ἄλλοτε δὲ συντελεῖ πρὸς πληρεστέραν αὐτῶν κατάληψιν ἢ καὶ τῶν ὠφελειῶν, τὰς ὁποίας ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης τῆς διασαφήσεως καὶ κατανοήσεως δυνάμεθα νὰ ἀρυσθώμεν.

Αἱ σχέσεις ἔννοιαις τινὸς πρὸς ἄλλας εἶναι :

α') Ἡ τῆς ὁμοιότητος δηλ. ἐξέτασις τῶν ἔννοιων ἐκείνων αἱ ὁποῖαι ἔχουσι σπουδαῖόν τι ἢ τινα γνωρίσματα ἢ τὰ πλείστα τῶν γνωρισμάτων τούτων κοινὰ πρὸς τὰ τῆς διασαφουμένης ἔννοιαις. Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀνερευνήσει ἐξετάζομεν τί το κοινὸν μεταξὺ δύο ἢ περισσοτέρων ἔννοιων θεωρουμένων διαφορῶν, ἢ τί τὸ διάφορον μεταξὺ ἔννοιων, αἱ ὁποῖαι εἶναι συγγενεῖς. Ἐξησχημένη συνδυαστικὴ φαντασία δύναται νὰ ἀνέυρῃ ἐκπληκτικὰς ὁμοιότητας μεταξὺ ἀντικειμένων, ἅτινα καθ' ἑαυτὰ εἶναι πολὺ διάφορα. Ἐξ ἄλλου διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν ὑπαρχουσῶν διαφορῶν μεταξὺ ὁμοίων ἔννοιων διαγινώσκομεν τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικά ἑκάστης τούτων καὶ διὰ τῆς διασαφουμένης ἔννοιαις· αἱ διαφοραὶ δ' αὗται δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν ἐν ταῖς αἰτίαις ταῖς προκαλούσαις καὶ τὴν διασαφουμένην καὶ τὰς ἄλλας ὁμοίας ἔννοιαις ἢ ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν ἢ ἐν τῷ σκοπῷ ἢ ἐν ταῖς ἐνεργείαις ἢ ἐν τῷ τρόπῳ καὶ βαθμῇ τῆς ἐκδηλώσεως ἢ ἐν τοῖς χρησιμοποιουμένοις μέσοις· οὕτω δύνανται νὰ παραβληθῶσι : καπνός, ἀτμός· — ἢ πρὸς τὸ καθήκον ἀφοσίωσις, νομιμοφροσύνη, ἀρετή· — παρὰπτωμα, πλημμέλημα, ἐγκλημα, ἐνοχλή· — εὐγενεία, φιλία, ἀγάπη· — κομψότης, κάλλος, ὕψος.

Ἐπὶ τῆς κατὰ τοὺς ψυχολογικοὺς νόμους ἀναπλάσεως τῶν ὁμοειδῶν ἔννοιων στηρίζονται ὡς γνωστὸν αἱ παρομοιώσεις καὶ αἱ παραβολαί.

β') Ἡ τῆς ἀντιθέσεως. Ἡ σχέσις τῆς ἀντιθέσεως εἶναι ἡ μάλιστα διασαφηνίζουσα τὰ ὅρια τῆς θεματικῆς ἔννοιαις καὶ θέτουσα ταύτην ὑπὸ τὸ πλήρες τῆς συνειδήσεως φῶς· διὰ τοῦτο πολλάκις ἀπ' αὐτῆς ἀρχόμεθα κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν σχέσεων· οὕτω πρὸς διασάφησιν τῆς ὑγείας ἐπιφέρομεν τὴν ἔννοιαν τῆς νόσου καὶ ἀντιθέτως· διότι μόνῃ ἢ κατανόησις τῆς ἀντιθέτου ταύτης καταστάσεως, μᾶς καθιστᾷ σαφῇ τὴν κατάστασιν, τὴν φύσιν καὶ τὰ ὅρια τῆς διασαφουμένης ἔννοιαις· χαρὰ

κηριστικά τινες ιδιότητες τῶν ἐννοιῶν: εὐκλείας, ἀρετῆς, ἀγάπης, προνοίας, ἐπιμελείας, πληρέστερον κατανοοῦνται, ὅταν γνωσθῶσιν αἱ ἀντίθετοι ιδιότητες τῆς δυσκλείας, πονηρίας, ἔχθρας, ἀπρονοησίας, ἀμελείας.

γ') Ἡ τῶν αἰτίων. Ἡ ἀνεύρεσις τῶν αἰτίων, ἐξ ὧν παράγεται ἡ διασαφουμένη ἐννοία δύναται νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ τρόπου τῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως αὐτῆς, δύναται οὕτως εἰπεῖν νὰ μᾶς παράσῃ ἀναλελυμένως τὴν ἐξέλιξιν τοῦ γενετικοῦ αὐτῆς ὀρισμοῦ.

Ὡς γνωστὸν γενικῶς τὰ αἷτια διακρίνονται εἰς κυρίως αἷτια καὶ εἰς ἐξωτερικὰς ἀφορμὰς· καὶ τὰ αἷτια δὲ καὶ αἱ ἀφορμαὶ δύνανται νὰ ἐνυπαχθῶσιν: 1) εἰς παρελθούσας καταστάσεις ἢ συμβεβηκότα· 2) εἰς συγχρόνους καταστάσεις ἢ συμβεβηκότα· 3) εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἐνεργούντων προσώπων· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει διακρίνονται εἰς ἐλατήρια καὶ εἰς σκοπούς.

Ἀλλὰ πάντα τὰ αἷτια δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα· τὰ μὲν ἔχουσι πρωτεύουσαν σημασίαν (κύρια αἷτια), τὰ δὲ δευτερεύουσαν. Οὕτω π. χ. ἡ ὀκνηρία προέρχεται ἐκ προϋπάρχοντος πλούτου, κακῆς ἀνατροφῆς, ἐλλιποῦς ἐπιβλέψεως (προγενέστερα αἷτια), κακῆς συναναστροφῆς ἢ παραδειγματῶν ἢ ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ ζῆν, οἷον εἰς παῖδα συνοδεύοντα ἐπαίτην (σύγχρονα αἷτια) κ.τ.τ. — Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἀγαθοεργίας διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν αἰτίων ἀγομέθα εἰς τὸ ἀρχικὸν συναίσθημα τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ οὕτω κατὰ τὸν τρόπον τοῦ γενετικοῦ ὀρισμοῦ διευκρινίζομεν τὴν ἐννοιαν.

δ') Ἡ τῶν μέσων. Ἡ ἐξέτασις τῶν μέσων διὰ τῶν ὁποίων κατορθοῦνται ἡ ἐπίτειξις τῆς διασαφουμένης ἐννοίας (ιδίως ἀρετῆς), ἄγει εἰς πληρεστέραν κατανόησιν τῶν διαθέσεων καὶ τῶν τάσεων αὐτῆς· π. χ. μέσα πρὸς ἐπίτειξιν τῆς μορφώσεως εἶναι ἡ προσοχή, ἡ ἀκριβὴς τῶν καθηκόντων ἐκτέλεσις, τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὰ σπουδαῖα, ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ πολυπραγμοσύνης κτλ.

ε') Ἡ τῶν ἀποτελεσμάτων. Τὰ ἀποτελέσματα ἐνεργείας τινός, καταστάσεως κτλ. συνίστανται εἰς μεταβολὰς (προσώπων, πραγμάτων, καταστάσεων), αἷτινες ἐπέρχονται διαρκούσης τῆς ἐξελίξεως τῆς θεματικῆς ἐννοίας, ἥτοι τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῆς διὰ πράξεων καὶ ἐνεργειῶν (σύγχρονα ἀποτελέσματα) ἢ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἐν πράξεσιν ἐκδηλωμένης ἐπιδράσεως τοῦ ὑπὸ τῆς θεματικῆς ἐννοίας ἐκφραζομένου ἐλαττώματος ἢ ἀρετῆς κλπ. (μεταγενέστερα ἀποτελέσματα)· π. χ. σύγχρονον ἀποτέλεσμα τῆς ἀργίας εἶναι ἡ ἐγλημματικότης, μεταγενέστερον δὲ ἀποτέλεσμα τῆς κενοδοξίας ἡ ἐπερχομένη μετὰ ταῦτα τοῦ ἰδίου κενოდόξου ψυχικῇ κατάπτωσις καὶ ἀθυμία.

Συντελεῖ δὲ ἡ γνῶσις τῶν αἰτίων ὥς καὶ τῶν ἐπιδράσεων καὶ ἀποτελεσμάτων τῶν ἐννοιῶν πολλάκις εἰς πληρεστέραν διευκρίνησιν τῆς διασαφουμένης ἐννοίας· π. χ. ἡ διάγνωσις τῆς φύσεως τῶν διαφόρων καλῶν τεχνῶν κυρίως ἀνευρίσκειται ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐπιδράσεων καὶ ἀποτελεσμάτων αὐτῶν· ὁμοίως ἡ φύσις τῶν διαφόρων ψυχικῶν παθημάτων καὶ παθῶν, ἐκ τῶν αἰτίων καὶ τῶν ἐπενεργειῶν αὐτῶν (λύπη, φαιδρότης, ἀγάπη, μῖσος, ἐκδίκησις κτλ.). Καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον δύνανται νὰ καταδειχθῶσι σπουδαῖα γνωρίσματα τῆς σωφροσύνης, ὀλιγαρκείας, φιλοδοξίας ἐκ τῶν αἰτίων, αἷτινα τὸν σῶφρονα, ὀλιγαρκῆ,

φιλόδοξον πρὸς ἐνέργειαν παρορμῶσι καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας των.

5. Παράδειγμα.—Τὰ παραδείγματα ἔχουσιν εἰς τὰς διασαφητικὰς πραγματείας πολὺ μεγαλύτεραν σημασίαν ἢ εἰς τὰς ἀποδεικτικὰς. Πολύλακίς ἐκ τῶν παραδειγμάτων ἐντελῶς διαφωτίζεται τὸ διασαφούμενον νόημα. Καὶ περισσότερον μὲν ἀρμόζουσι ταῦτα εἰς τὰς διασαφήσεις γνωμῶν· ἐπειδὴ ὅμως καὶ κατὰ τὴν διασάφησιν ἐννοιῶν τινῶν δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι (π. χ. δικαιοσύνη—Ἀριστείδης· υἱικὴ στοργή—Αἰνείας), διὰ τοῦτο κάμνομεν βραχὺν λόγον περὶ αὐτῶν.

Παράδειγμα λέγοντες νοοῦμεν τὴν βραχεῖαν παράθεσιν γεγονότος, τὸ ὁποῖον εἶναι ληφθῆ ἐκ τῆς ἱστορίας, ἢ ἐκ τῆς ποιήσεως, ἢ ἐκ τῆς παραδόσεως, ἢ ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου πρὸς κατάδειξιν τῆς οὐσίας καὶ τῆς φύσεως τοῦ θεματικοῦ νοήματος· ἐκ τούτου εἶναι φανερόν, ὅτι τὸ παράδειγμα δὲν πρέπει νὰ ἐκτίθεται διὰ μακρῶν ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, ἀλλὰ μόνον κατ' ἐκείνην, ἣτις ἀρμόζει εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ γράφοντος. Ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν, ὅτι δὲν γράφει ἱστορίαν, ἀλλ' ἀντλεῖ ἐξ ἱστορίας, τῆς ὁποίας τὰ μέρη πολλάκις εἶναι γνωστά· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ γράφῃ οὕτως, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ μὴ λησμονῇ ποτὲ τὸν σκοπόν, διὰ τὸν ὁποῖον τὸ παράδειγμα ἀναφέρεται. Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ μαθηταὶ διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς ἀναπτύξεως συγχρόνων ἢ ἱστορικῶν παραδειγμάτων περιπίπτουσιν εἰς δεινὸν ἐν τούτοις σφάλμα, ἐκτείνοντες ὑπερμέτρως αὐτά, ὥστε τὸ ὑποκείμενον τῆς πραγματείας λησμονεῖται· π. χ. προκειμένου νὰ καταδειχθῶσι τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς διχονοίας, μαθηταὶ τινες ἐπισωρεύουσι πάντα τὰ σχετικὰ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Πολωνικῆς ἱστορίας, ἀντὶ ἀπλῶς νὰ μᾶς εἰπῶσι, πόσον οἱ πρόγονοι ἡμῶν καὶ οἱ Πολωνοὶ ἦσαν πολλάκις διηρημένοι καὶ πόσον συνετέλεσεν ἡ διαρκὴς αὕτη διχوستασία εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς πολιτικῆς τῶν ἐλευθερίας. Προσέτι οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ διδαχθῶσι νὰ μὴ ἐκθέτωσι τὰ παραδείγματα τοῦ αὐτοῦ (ἱστορικοῦ ἢ ἄλλου τινός) εἶδους μὲ τὴν αὐτὴν διεξοδικότητα, ἀλλὰ τὰ ἐκάστοτε ἐπόμενα συντομώτερον νὰ ἀναφέρωσιν ἢ ἀπλῶς νὰ ὀνομάζωσιν. Τοῦναντίον εἶναι σπουδαιότατον τὰ παραδείγματα νὰ λαμβάνωνται ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατὸν ἐξ ὅλων τῶν διαφορῶν ἀπόψεων, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὸ πρᾶγμα ἐξετάζεται καὶ τοιοντοτρόπως νὰ ἐξαντληθῇ ἡ ἑκτασις, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἰσχύει τὸ νόημα, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀποδειχθῇ ἢ ἀπλῶς νὰ διασαφηθῇ.

Ἐκτὸς τῶν λεχθέντων εἰδῶν τῶν παραδειγμάτων δύνανται οἱ μαθηταὶ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων πλασθέντα παραδείγματα νὰ ἐκθέσωσιν, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα νὰ ἔχωσι διαμορφωθῇ τοιοντοτρόπως, ὥστε νὰ φαίνωνται ὅτι ἐξήχθησαν ἐκ τῆς πραγματικότητος.

Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ὅπως ἡ σήμερον αὐξηθεῖσα, ἰδίως ἀλλαχοῦ, τάσις πρὸς ἀνάγνωσιν, ἣτις περισσότερον στρέφει τὴν προσοχὴν πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀναγνωσθέντος ἢ κατὰ τὸ παρελθόν, καὶ ἡ κριτικὴ καὶ συγκριτικὴ διδασκαλία τῆς ἱστορίας δυνηθῶσι νὰ παρᾶσχῶσι καὶ εἰς τὰς ἐκθέσεις ὀλόκληρον θησαυρὸν καταλλήλων παραδειγμάτων.

Ὅλα τὰ λεχθέντα μέρη τῆς διευκρινήσεως, δὲν ὑπάρχουσιν εἰς πᾶσαν διασάφησιν ἐννοίας, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς φύσεως ἐκάστης ἄλλοτε μὲν μόνον μέρη τινὰ τίθενται, ἄλλοτε δὲ ἄλλα μέρη περισσότερον ἀναπτύσσονται, ὥς δεικνύουσι τὰ ἐπόμενα σχήματα καὶ σχέδια διασαφήσεως ἐννοιῶν·

ταῦτα δὲ δὲν παραθέτομεν οὔτε εἰσαγωγὴν οὔτε ἐπίλογον, διότι τὰ αὐτὰ γίνονται κατὰ τὰς αὐτὰς γενικὰς ὑποδείξεις εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῶν πραγματειῶν).

ΣΧΗΜΑΤΑ

1. Τὸ τυπικὸν τῆς διασαφήσεως ἐννοίας σχῆμα.

- I. Δήλωσις τοῦ περιεχομένου: 1. Ὀνομαστικὸς ὁρισμός.
2. Πραγματικὸς ὁρισμός: α') ἐπ'ἀλλήλους ἐννοιαί — β') εἰδοποιὸς ἀφορά: α'') ἀρνητικῶς: β'') θετικῶς.
3. Μερισμός.
- II. Διαίρεσις ἢ δήλωσις τῆς ἐκτάσεως.
- III. Σχέσεις ἢ δήλωσις τῆς ἀναφορᾶς:
 - 1) ὁμοιότης: 2) ἀντίθεσις: 3) μέσα: 4) αἵτια: 5) ἀποτελέσματα.

2. Συντομώτερον καὶ ἀπλούστερον σχῆμα.

- I. Ὀρισμός α') ὀνομαστικὸς: β') πραγματικὸς.
- II. Δήλωσις τῶν μερῶν καὶ εἰδῶν (ἤτοι μερισμός καὶ διαίρεσις εἰς αὐτὸ τμήμα συμπεριλαμβανόμενα).
- III. Σχέσεις τῆς ἐννοίας πρὸς ἄλλας ἐννοίας (γενικῶς ἄνευ διακρίσεως τοῦ εἴδους τῆς σχέσεως).
- IV. Παραδείγματα, διὰ τῶν ὁποίων καταδηλοῦνται ἡ φύσις καὶ ἡ ἀντικειμένη ἐννοία.

3. Διάφορον σχῆμα.

- I. Ἀνάλυσις:—ἤτοι ἀναζητήσεις τῶν οὐσιωδεστέρων γνωρισμάτων τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐννοίας.
- II. Ὀρισμός.
- III. Περιγραφή.—Διασάφισις καὶ πληρεστέρα ἀνάπτυξις τοῦ ὁρισμοῦ.
- IV. Διακρίσις.—Σύγκρισις πρὸς συγγενεῖς καὶ ἀντιθέτους ἐννοίας.
- V. Προσωποποιία, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰσάγεται πρόσωπόν τι, ἐν τῇ ὁποίᾳ παρουσιάζονται ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς ἐννοίας.

ΣΧΕΔΙΑ

1. Ὀκνηρία.

- I. Δήλωσις τοῦ περιεχομένου.
 1. Ὀνομαστικὸς ὁρισμός: Ὀκνηρία ἐκ τοῦ ὄκνος κυρίως σημαίνει ὁ δισταγμὸς πρὸς πᾶσαν ἐνέργειαν, πρὸς πᾶσαν πρᾶξιν.
 2. Πραγματικὸς ὁρισμός: α') ἐπ'ἀλλήλους ἐννοιαί: Ὀκνηρία καὶ ἡ ἀργία (ἀπραξία). β') εἰδοποιὸς ἀφορά: α'') ἀρνητικῶς: οὐχὶ ἐξ ἀσθενείας ἢ ἀτονίας ἀπαιτούμενην σύντονον ἐργασίαν, ἀλλὰ β'') θετικῶς: ἐπίψογος ἀπαιτούμενη.
 3. Μερισμός. Ὑπὸ τῇ ὀκνηρίᾳ δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὰ ἐξ ἑξ ὡς ἑξ ἑκτὰ γνωρίσματα: α') Περιφορὰν ἀσκοπον καὶ συνεχῆ.—β') Ἀντιπάθεσιν πρὸς πᾶσαν σπουδαίαν ἀσχολίαν.—γ') Ἐθισμόν εἰς βίον ἀπραξίας, δηλ. ἐν τῷ ὁποίῳ οὔτε τὸ πνεῦμα οὔτε αἱ χεῖρες λειτουργοῦσιν.
- II. Ἐκτασις: Βλακώδης ὀκνηρία: μετὰ νοημοσύνης ὀκνηρία: πολυ-ἀσχολῶν (ἰδίως ἐν τοῖς πολιτικοῖς) ὀκνηρία. Ὀκνηρία ἀνθρώπων ἐχόντων κοινωνικὴν τινα θέσιν: ὀκνηρία ἐπαίτων κτλ.
- III. Σχέσεις.—1. Ὁμοιοί ἐννοιαί.—Φυγοπονία: ἔχει κοινὸν μετὰ τὴν ὀκνηρίαν τὴν ἀντιπάθειαν πρὸς τὴν ἐργασίαν: διαφέρει ὅμως

ταύτης, διότι δὲν ἀπέχεται ὅλης τῆς ἐργασίας, ἀλλ' ἀναλαμβάνει αὐτὴν βραδέως καὶ ἀνευ τῆς ἀπαιτουμένης ἐντάσεως τῶν δυνάμεων. Εἶναι ἐν φθογῇ, ἀλλ' ἐν μικροτέρῳ βαθμῇ ἢ ἡ ὀκνηρία.— Ἀμέλεια.

2. Αἰτία. — Αἰτία τῆς ὀκνηρίας εἶναι ἡ κακὴ ἀνατροφή, ἑλλειψὶς ἐπιδιδάσκουσας καὶ ἀγωγῆς ἢ ἐκ μαλθακότητος προερχομένη χαλνὴ. Ἀλλὰ καὶ αἱ περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἐγεννήθη τις δύναται ἐπιδράσῃ π. χ. πλοῦτος ἐκ κληρονομίας ἢ σύγχρονα περιστατικά συμβαίνει π. χ. εἰς παῖδα συνοδευόντα ἐπαίτην.

3. Ἀποτελέσματα. — Ἡ ὀκνηρία εἶναι μὴτηρ πάσης κακίας ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα σωματικὴν καὶ ἡθικὴν κατὰπτωσιν καὶ ἐπισύρει τὸν ὅπ' αὐτῆς κατεχόμενον τὴν περιφρόνησιν τῶν ἄλλων.

Σημ. Ὁμοίως δύναται νὰ διασαφηθῶσιν αἱ ἔννοιαι : Χρηστότης, εὐλικρινεῖα, εὐγένεια, μεγαλοψυχία, ὀλιγάρκεια, μετριοφροσύνη, γωρία, οἰήσις, πραότης, φιλοδοξία, εὐγνωμοσύνη, κοινωνικότης κ.

2. Ἀνδρεία.

I. Ὁρισμός. 1) Ὀνομαστικός : ἡ εἰς ἄνδρα προσήκουσα ἀνδρεία, τὸ ἀνδρικόν.

2) Πραγματικός : α') ἐπ' ἄλλῃλος ἔννοια : ἀνδρεία εἶναι ἡ παρὰ τὴν ἀνάληψιν τῶν δεινῶν β') εἰδοποιὸς διαφορά : ἐκ λελογισμένης ἐμπιστοσύνης εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις.

II. Δήλωσις τῶν μερῶν καὶ εἰδῶν ὥστε νὰ καταφαίνεται ὁ τρόπος τῆς γενέσεως ἐκάστου : — Ἡ ἀνδρεία διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις ἐμβάλλει τὴν ἐλπίδα τῆς ὑπερνικήσεως πάσης ἀντιστάσεως καὶ τῆς ἀποφυγῆς ἀπὸ τῶν κινδύνων. — Ἡ ἀνδρεία διακρίνεται καὶ ἐν τῇ μετὰ ταχύτητος λήψει τῶν ἀποφάσεων καὶ ἐν τῇ μετὰ ἀσθηριότητος ἐπιδιώξει τῶν μέσων, τὰ ὁποία ἄγουσιν εἰς ἐπιτυχίαν. Ἡ κακοτυχία, αἱ στερήσεις, ἡ συνήθεια εἰς τοὺς κόπους ἐμβάλλουσιν ἑλλογον ἥρως εἰς τὸ νὰ ὑφίσταται τις ἐκουσίως τὰς διαφορὰς πετείας καὶ τοὺς ἐν τῇ βίῳ κινδύνους. — τὰ δεινοπαθήματα καὶ δυστυχίματα ἐν τῇ βίῳ παρέχουσι τὴν δύναμιν τοῦ νὰ ἀναδέχεται τις κόπον καὶ στενοχωρίας. — αἱ ἀσκήσεις περὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰς τολμὰς ἐπιχειρήσεις διεγείρουσι τὴν ἀφοδίαν πρὸς τοὺς, αἱ διηγήσεις τὰ παραδείγματα ἐξόχων κατορθωμάτων παρορμῶσι πρὸς ἀπομίμησιν. Ἡ νίκη ἐμβάλλει ἑλλογον τόλμην πρὸς νέας ἐπιτυχίας διότι ἡ ἐπιτυχία ἐξήγειρε καὶ ἐνίσχυσε τὴν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὰς ἰδίας δυνάμεις.

III. Σχέσεις : τόλμη, ἀτολμία. — ἥρως, ἀποθάρρυνσις. — εὐφροσύνη, δειλία, φόδος, θρασυτης.

IV. Παραδείγματα : M. Ἀλέξανδρος ἐν γένει· ἐν Γρανικῷ (δὲν ἐκλεψε τὴν νίκην)· ἐν Μαλλοῖς· συμπεριφορὰ πρὸς αἰχμαλώτους, φίλους ἐχθρούς. — Σπαρτιάται (ἰδίᾳ Λεωνίδας, Ἀμομφάρετος). — Σωκράτης (ἐν Δηλίῳ, πρὸ τῶν 30, πρὸ τοῦ θανάτου). — Ὀδυσσεὺς Ἀνδρῶν (Χάνι Γραδίας) κ.τ.τ.

Σημ. Ἐννοεῖται ὅτι διάφορος θὰ εἶναι ἡ διάταξις καὶ τὸ μέγεθος τῶν μερῶν, ἐὰν γίνῃ ἡ ἐκθεσις μετ' ἀνάγνωσιν τοῦ Λάχχτος.

3. Ἐπιμέλεια.

I. Ἀνάλυσις. — Ἐπιμέλεια ἐκ τοῦ ἐπιμελής (= ὁ φροντίζων πρὸς τινος) σημαίνει κυρίως τὴν φροντίδα, ἔπειτα δὲ τὴν μετ' ἐπιμονῆς ἐργασίαν, τὴν εὐσυνείδητον ἐργασίαν περὶ τι. Οὕτω λέγομεν : ἡ ἐπιμέλεια περὶ τὰ γράμματα· ἐπιμελής ἐργάτης· εἶναι ἐπιμελής εἰς τὰ κατὰ

μετὰ τοῦ μετ' ἐπιμελείας ἐπεδόθη εἰς τὸ ἔργον. Πανταχοῦ ἡ λέξις ἡμεῖς τὴν ἀδιάκοπον, προσεκτικὴν, μετ' εὐχαριστήσεως γινομένην ἐργασίαν.

II. Ὁρισμός. — Ἐπιμέλεια εἶναι ἡ περισκευημένη χρησιμοποίησις καὶ καταλλήλου σιγῆς πρὸς ἐπωφελεῖ καὶ σκόπιμον ἐνέργειαν.

III. Περιγραφή. — Ἐν τῇ ἐπιμέλειᾳ κυρίως εἰς τρία σημεῖα θὰ προσέξωμεν: 1) Χρησιμοποίησις τοῦ χρόνου· δὲν εἶναι ἐπιμελής, ὅστις ἀπορρίπτει τὸν χρόνον τοῦ καὶ τὰς δυνάμεις τοῦ ἀχρησιμοποιοῦντος. — 2) ὁ σκοπὸς τῆς ἐργασίας· δὲν εἶναι ἐπιμελής καὶ ἐκεῖνος ὅστις κατὰ χρόνον διαλείμματα ἐργάζεται καὶ δὲν ἔχει τάξιν ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ. — 3) ὁ ἀποκείμενος τῆς ἐργασίας· τέλος δὲν εἶναι ἐπιμελής, ὅστις ἀσχολοῦται εἰς μικρὰς καὶ ἀνωφελεῖς ἐργασίας.

IV. Διακρίσεις. — Ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἔχει καὶ ἄλλας ἐκφράσεις, αἵτινες δηλοῦσι τὸ αὐτὸ, ὡς φιλοπονία, ἐργατικότητα, δραστηριότητα. Ἀσχο- λία εἶναι λέξις ἔχουσα γενικωτέραν σημασίαν τῆς ἐπιμελείας. Τὰ εἶδη τῆς ἐπιμελείας διακρίνονται ἐκ τῶν διαφορῶν ἐργασιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἐπιμέλεια ἐκδηλοῦται. π. χ. μαθητικὴ ἐπιμέλεια, ἐπαγγελματικὴ ἐπιμέλεια, ἐπιμέλεια τοῦ γεωργοῦ, τοῦ χειρῶνακτος, τῶν μελισσῶν κτλ. Ἐκτὸς τούτου διακρίνονται καθολικὴ καὶ ἰδιάζουσα πρὸς τι ἔργον ἐπιμέλεια. Ἄντικειμενος τῆς ἐπιμελείας εἶναι ἡ ὀκνηρία· ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ὀκνηρία πρὸς τὴν ἐπίφασιν τῆς ἐπιμελείας.

V. Προσωποποιία. — Διὰ τὸν ἐπιμελεῖ εἶναι ἀνάγκη καὶ τέρψιν νὰ ἐργάζεται κατὰ τρόπον ἐπωφελεῖ. (Ἐξεκινῶνσις: πῶς σκέπτεται, πῶς ἐκτελεῖται διὰ τὴν ἐργασίαν καὶ πῶς μεταβαίνει εἰς αὐτήν). Ἐργαζό- μενος προθύμως καὶ προσεκτικῶς δὲν ἐξετάζει μόνον πόσῃ ἐργασίᾳ ἀρκεῖ καὶ εἰς πόσον χρόνον ἐκτελεῖ αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ποιότητα τοῦ ἐκτελουμένου ἔργου καὶ τὴν πρὸς τὴν τελειότητα ἐπιτελουμένην ἐνέργειαν. (Ὁ ἐπιμελής ἐν τῷ ἔργῳ ἐν γένει καὶ αἱ κατ' αὐτὸ ψυχικαὶ καὶ σωματικαὶ διαθέσεις καὶ ἐπιθυμίαι). Δὲν ἀγαπᾷ μόνον τὴν ἐπιβαλλομένην ἐργα- σίαν, ἀλλ' ἐπιζητεῖ καὶ ἄλλας, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπουν τὸν χρόνον καὶ αἱ δυνάμεις (αἱ μετὰ τὸ ἔργον διαθέσεις τοῦ). Συμπεριφορὰ καθ' ἑαυτοῦ.

Σημ. Ὁμοίως δύνανται νὰ διασαφηθῶσιν αἱ ἔννοιαι: ὀργή, μίσος, ἔκστασις, μέθη, εὐαισθησία.

4. Δικαιοσύνη.

I. Ὀνομαστικὸς ὁρισμός. — Δικαιοσύνη ἐκ τοῦ δικαίου (β. δικ.— δικαιοσύνη—dico), τὸ ὅποσον σημαίνει τὸ ἀνεγνωρισμένον ὡς ἀρμόζον εἰς τὸν σκοπόν, τὸ κατὰ νόμον ὁρθόν.

II. Περιγραφή. — Δικαιοσύνη εἶναι ὁ σεβασμὸς τοῦ ξένου δικαίου, ἐκουσία, ὡς τις αὐτοτελὲς σκοπός, μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαθείας ἀνα- γκατικῆς τοῦ ἀνήκοντος εἰς ἄλλον τινά· αὕτη εἶναι γενικὸν τοῦ ἀνθρώ- πινου καθήκοντος, ἡ βάσις πάσης ὀργανωμένης κοινωνίας καὶ κοινωνικῆς ἐκμετάλλεως τῶν τοῦ βίου.

III. Ἐκτασις. — Δίκαιοι ἡγεμόνες, πολιτικοί, δικασταί, πολῖται. Δικαιοσύνη ἐν τῷ κοινωνικῷ καὶ τῷ κατ' ἰδίαν βίῳ.

IV. Παραδείγματα. — Ἀριστείδης (διάφορα αὐτοῦ περιστατικά). — Περικλῆς. — Φριδερίκος ὁ Μέγας καὶ ὁ μυλωνοὶς (ἢ ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ οἰκία τῆς χήρας) κτλ.

V. Σχέσεις. — 1) Ὁμοίαι ἔννοιαι: τιμότης, χρηστότης, πίστις, ἐσότης.

2) Ἀντίθετοι: ἀδικία, μεροληψία, φανατισμός, ἀπιστία.

5. Τί καλεῖται μόρφωσις.

Α'—Εἰσαγωγή: Μόρφωσις εἶναι ἡ συνήθης τῆς σήμερον λέξις. Πρὸς προσπάθεια καταβάλλεται, ὅπως ἐπεκταθῇ σήμερον εἰς ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερον κύκλον καὶ οἱ ἐξέχοντες ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἄνδρες ἤρχισαν καθιστῶσι γνωστὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν τῶν κατὰ τὸν εὐληπτον ὑπὸ τῶν πολλῶν.

Ἄλλ' ἡ σημασία τῆς μορφώσεως δὲν κατενοήθη ὑπὸ πάντων πλήρως. ἄλλοτε μὲν ἀποδίδεται εἰς τὴν λέξιν πολὺ στενὴ σημασία ἢ ἐσφαλμένῃ ἢ δὲν ὑπάρχει σαφὴς αὐτῆς ἀντίληψις· ἄλλοτε δὲ θεωρεῖται ἡ μόρφωσις ὡς ἅπλουν τι ἐξωτερικὸν ἐπίχρισμα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀληθὴς μόρφωσις περιλαμβάνει τὸν ὅλον ἄνθρωπον.

Β'—Διευκρίνεις.—Πρὸς ἀληθῆ μόρφωσιν ἀπαιτοῦνται πολλὰ:

Ι) Μόρφωσις καὶ ἀσκήσις τοῦ σώματος περὶ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δεξιότητα:—Τὸ σῶμα ὀφείλει νὰ ὑπηρετῇ εἰς τὸ πνεῦμα καὶ πρὸς τοῦτο νὰ εἶναι βρωμαλέον καὶ ἐπιδέξιον. Οἱ ἀρχαῖοι ἀπέδιδον πολλὰ μεγαλύτεραν σημασίαν εἰς τὴν ἀσκήσιν τοῦ σώματος· γυμναστήρια, παλαίστραι, ἀγῶνες κτλ. Ἐκ τούτων ἐν μέρει ἡ μεγαλύτερα ἐνεργητικότης τῶν ἀρχαίων. Ὁρθῶς δὲ σήμερον διὰ τῆς διοργανώσεως ἀγῶνων κτλ. ἐπιζητεῖται νὰ ἐπανορθωθῇ ἡ ἐπὶ μακρὸν παραμέλησις τῆς μορφώσεως πρὸς τὸ μέρος τοῦτο.

2. Μόρφωσις τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἰδίᾳ:

α') τοῦ γνωστικοῦ.—Ἀναγκαῖον εἶναι σύνολόν τι θετικῶν γνώσεων ἀπαραιτήτων πρὸς κατανόησιν τοῦ σημερινοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἰδιοπονητοῦ βίου, ὅπως διεπλάσθη οὗτος, καὶ προαγωγὴν ἐν τῇ σημερινῇ κοινωνίᾳ ἀπὸ ὕλικῆς καὶ πνευματικῆς ἀπόψεως· τοῦλάχιστον εἰς ἓνα κλάδον πρέπει ἕκαστος νὰ ἔχῃ περισσοτέρας καὶ ἐδραιωτέρας γνώσεις.

β') τοῦ συναισθητικοῦ.—Θυμικὸν ἐπιδεκτικὸν τῶν ἐκ τοῦ καλοῦ προερχομένων διαθέσεων· ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς· ἐνέργειαν γὰρ συμμετοχὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ.

γ') τῆς βουλήσεως.—Ἠθικὴ ταύτης κατεύθυνσις, ἐνίσχυσις αὐτῆς πρὸς λήψιν καὶ ἐκτέλεσιν ἀποφάσεων ὑπὲρ τῆς ἐπιτελέσεως τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀποτροπῆς ἀπὸ τοῦ κακοῦ. Ἠθικὴ σύγχυσις καὶ ἀχαρakterιστικὰ ἀδυναμία καθιστῶσι φανερόν, ὅτι ἐλλείπει ἀληθὴς μόρφωσις.

Ἡ μόρφωσις οὐδέποτε ἀγεται εἰς πέρας, ὥστε νὰ ἀποκλειεταί περαιτέρω σπουδὴ· φέρει ἐν ἑαυτῇ τὸν σκοπὸν, ἥτοι εἶναι ὅχι μὲν μέσον, ἀλλὰ καὶ αὐτοτελὴς σκοπός· ἐνδιαφέρεται διὰ πᾶν ὅ, τι διεγείρει γενικῶς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀνθρώπου.

Γ'—Ἐπίλογος.—Ὁ σκοπὸς αὐτῆς εἶναι ὕψηλός, ἀλλὰ τὸ τέρας εἶναι δύσκολον νὰ τὸ φθάσῃ τις· συνήθως παρουσιάζεται ἑτερομερὴς μόρφωσις· ἄλλοτε μὲν ὑπερέχουσα μόρφωσις τοῦ σώματος καὶ τῆς σωματικῆς περιφορᾶς, ἄλλοτε δὲ πρακτικὴ τις δεξιότης καὶ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις καὶ ἄλλοτε ἀποθησαύρισις ἀκάρπου κυκεῶνος ἐπιστημονικῶν γνώσεων.—Ἀρμονικὴ ἀνάμειξις πάντων τῶν μορφωτικῶν στοιχείων εἶναι τὸ κυριώτατον.

Σημ. α'. Τὸ σχέδιον τοῦτο διαφέρει τῶν προτέρων· διότι μόνον διὰ τὴν διαιρέσεως ἀνευρίσκονται τὰ μέρη, εἰς τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἐκτείνεται ἡ μόρφωσις· ἐκάστου δὲ τῶν μερῶν ἀνερευνῶνται τὰ γνωρίσματα (μερὲς ὁρίσμος). Ὁ ὁρίσμος, ὅστις θὰ ἡδύνατο νὰ δοθῇ φαίνεται περιττός, ἀφ' ὅτι ἡ μόρφωσις ἐπιζητεῖται ἢ διὰ γνώσιν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως.

φύσεως καὶ τῶν γνωρισμάτων τῆς θεματικῆς ἐννοίας. Εἶδη τῆς μορφώσεως δὲν ὑπάρχουσιν, ἀφ' οὗ μία εἶναι ἡ ἀληθής· διὰ τοῦτο περὶ τῶν ἐκφαινομένων μονομερῶν μορφώσεων, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι εἶδη τῆς ἀληθοῦς, γίνεται λόγος ἐν τῇ ἐπιλόγῳ. Ἐκ τῶν σχέσεων ἡδύναντο νὰ ἀναπτυχθῶσι τὰ ἀποτελέσματα, ἂν ἡ ἑκτασις τῆς σχολικῆς ἐκθέσεως τὸ ἐπέτρεπεν, ἀλλὰ δύνανται καὶ νὰ παραλειφθῶσιν ὡς γνωστά, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς.

Σημ. β'. Ὁμοίως δύνανται νὰ διασαφηθῶσιν αἱ ἔννοιαι: ἐνθουσιασμός, ἀφοσίωσις, αὐταπαρνησία.

6. Ἡ πενία.

Α'—Εἰσαγωγή.—Τῇ Ἑλλάδι πενίη ἀείκοτε σύντροφός ἐστιν (Ἡρόδοτος).

Β'—Διευκρίνεις.—Ι. Π α ρ ά φ ρ α σ ι ς .—Εἶναι ἡ ἔλλειψις μέσων ἀνέτου βίου, ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου διὰ τὰς ἀπροόπτους ἀνάγκας τοῦ βίου, ἡ δὲ ἐργασίας ἐπιμόχθου σωματικῆς καὶ πνευματικῆς, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπει ἡ σωματικὴ κατάστασις καὶ υγεία, ἀπόντησις τῶν μέσων διὰ τὸν καθημερινὸν ἄρτον καὶ τὰς ἀπαραιτήτους ἀνάγκας.

ΙΙ. Π λ ε ο ν ε κ τ ῆ μ α τ α τῆς πενίας: 1) Προφυλάττει ἀπὸ ἀσωτίας, χαυνότητος, τρυφῆς, φιλαργυρίας, ἀλαζονείας.

2) Ἐξαναγκάζει εἰς φειδωλίαν, περιορισμὸν, ἐπιμέλειαν (παραδείγματα).

3) Ὅστις ἔχει ὀλίγα, δύναται ὀλίγα ἢ οὐδὲν νὰ ἀπολέσῃ.

4) Ὁ πτωχὸς δι' ὀλίγων καὶ εὐκόλως δύναται νὰ εὐχαριστηθῇ.

5) Ἐχει ὀλίγας ἀπαιτήσεις ὡς πρὸς τὴν ἐνδυμασίαν, κατοικίαν, τροφήν, εὐμάρειαν.

6) Δὲν δύναται νὰ παρασυρθῇ εἰς τινὰς κακίας καὶ ἐλαττώματα, εἰς τὰ ὅποια ὁ πλούσιος ἔχει τὴν εὐκολίαν νὰ περιπέσῃ.

ΙΙΙ. Μ ε ι ο ν ε κ τ ῆ μ α τ α ἡ ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα τῆς πενίας: 1) Ἐξαναγκάζει εἰς δεινὰ κακοπαθήματα κατὰ τὰς κακοκαιρίας, τὰ ψυχρὰ, τὸν καύσωνα.

2) Δύναται νὰ προκαλέσῃ ἀσθενείας καὶ καθιστᾷ ἔπειτα τὴν ἀνάγκην διττῶς ἐπαισθητὴν (ἐλλειψις περιποιήσεως, ἱατρικῆς περιθάλψεως).

3) Δυσχεραίνει τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἐμμογήν εἰς τὴν ἡθικὴν.

4) Δύναται νὰ παρασύρῃ εἰς ἀπάτην, κλοπὴν, ἄρπαγην, φόνον.

5) Δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἑχθραν, μίσος, φθόνον πρὸς τοὺς εὐπόρους.

6) Καθιστᾷ ἀδύνατον ἀναπτυκτικὸν τινὰ βίον καὶ ἐξαναγκάζει πρὸς στέρησιν τῶν μικρῶν καλλωπισμάτων τοῦ βίου.

ΙV. Ἀ ν α κ ο ὕ φ ι σ ι ς τῆς πενίας: 1) Ἰδιωτικὴ φροντίς.—Ἐλεημοσύνη εἰς τοὺς πτωχοὺς· εἰς οἰκογενείας πασχούσας· δῶρα ἐν ἑορταῖς· φιλανθρωπικαὶ ἀγοραί· σύλλογοι ἰδίως γυναικῶν.

2) Κοινωνικὴ φροντίς.—Διανομὴ χρημάτων ἐν ἑορταῖς ὑπὸ δῆμων· πτωχοκομεῖα, βρεφοκομεῖα, νοσοκομεῖα· ὑποτροφίαι πρὸς σπουδὰς.

4. Πολιτειακὴ φροντίς.—Νόμοι ἐργατικοί· νόμοι προφυλάξεως ἀπὸ ἀνθυγιεινῶν συνθηκῶν· ἐργατικαὶ συντάξεις· περίθαλψις παθόντων.

Γ'—Ἐπίλογος.—Πῶς ὁ πτωχὸς δύναται νὰ παρηγορήσῃ ἑαυτὸν.

Σημ. Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ διασαφηνίζονται ἰδίως αἱ σχέσεις τῆς πενίας πρὸς τὸν ἄνθρωπον, αἱ ἐπενέργειαι αὐτῆς. — Οὕτω δύναται νὰ διασαφηθῇ ἡ ἔννοια: πλοῦτος (ἐνθα τὰ πλεονεκτῆματα καὶ τὰ μειονε-

κτήματα ἐξετάζονται· α') διὰ τὸν πλούσιον· β') διὰ τοὺς ἄλλους· (τρίτον μέρος δὲν ὑπάρχει)· προσέτι ἡ ἔννοια· μοναξία.

7. Ἡ φιλία.

Α'—Εἰσαγωγή. — Ὁ ἄνθρωπος ἐκ φύσεως φέρεται εἰς τὸ νὰ ἀποκτῇ φίλους, διότι ἀγαπᾷ τὴν κοινωνίαν, διότι θέλει νὰ μεταδίδῃ τὰς σκέψεις του κλ.

Β'—Διευκρίνεις.—1. Ὁρισμός.—Τί εἶναι φιλία; Ἡ συμφωνία τῶν διαθέσεων, ἡ πλήρης συνένωσις τῶν διανοημάτων, συμφερόντων καὶ ἐνεργειῶν, ἀπηλλαγμένη πάσης ἰδιοτελείας καὶ δόλου.

2. Μερισμός.—Διαγινώσκεται εἰς τὸ ζῶηρόν ἐνδιαφέρον κατὰ τὰς ἀνάγκας καὶ λύπας.

3. Σχέσεις.—Ἀξία τῆς φιλίας· α') Καθιστᾷ τὸν βίον τερπνόν, διπλασιάζει τὰς ἀπολαύσεις αὐτοῦ.—β') Ἀνακουφίζει τὴν δυστυχίαν.—γ') Ἐξευγενίζει καὶ τελειοποιεῖ τὸν χαρακτήρα.

Γ'—Ἐπίλογος.—Διάκρισις τοῦ ἀληθοῦς ἀπὸ τῶν ψευδῶν φίλων.

8. Ἡ φιλοπατρία.

Α'—Εἰσαγωγή.—Πατὴρς τε καὶ μητὴρς κτλ.

Β'—Διευκρίνεις.—1. Ὁρισμός διὰ περιγραφῆς.—Ἐν τίνι συνίσταται ἡ φιλοπατρία· α') εἰς τὸ νὰ συμμορφούμεθα εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος·—β') εἰς τὸ νὰ ὑποστηρίζωμεν αὐτὴν δι' ὅλων τῶν μέσων μας·—γ') εἰς τὸ νὰ θυσιάζωμεν ὑπὲρ αὐτῆς ζωὴν καὶ περιουσίαν·—δ') εἰς τὸ νὰ προτιμῶμεν αὐτὴν πάσης ἄλλης χώρας.

2. Ποῖα εἶναι τὰ αἶτια τὰ ὁποῖα μᾶς παρακινοῦσιν εἰς αὐτήν.

Τὸ πατριωτικὸν συναίσθημα τὸ ὁποῖον εἶναι ἐν ἡμῖν·

α') διὰ τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐγεννήθημεν, ἀνετράφημεν, τὴν ὁποῖαν ἐγνωρίσαμεν, εἰς τὴν ὁποῖαν μένουσιν οἱ γονεῖς, οἱ φίλοι κλ.

β') διὰ τὴν χώραν εἰς τὴν ὁποῖαν ἐτάφησαν οἱ πρόγονοι καὶ οἱ φίλτατοι, τὴν ὁποῖαν ἐπότισαν διὰ τοῦ αἵματος γενεαὶ γενεῶν καὶ τὴν ὁποῖαν διὰ τοῦ ἰδρωτός των μετέβαλον εἰς δότειραν τῶν ἀγαθῶν.

γ') διὰ τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποῖαν μένουσιν οἱ ὁμοεθνεῖς μας, μετὰ τῶν ὁποίων εἴμεθα συνδεδεμένοι διὰ συμφερόντων τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος.

3. Παραδείγματα.—Ἀτομικὰ καὶ ἐθνικά.

Γ'—Ἐπίλογος.—Πῶς πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὁ ἔχων ἀσθενὲς τὸ αἶσθημα τοῦτο.

9. Ἡ φαιδρότης.

Α'—Εἰσαγωγή.—Οἱ λαοὶ θεωροῦσιν ἀναλόγως τῆς διαθέσεως καὶ τοῦ χαρακτήρος των, οἱ μὲν τοῦτον, οἱ δὲ ἐκεῖνον ὡς σπουδαιότατον ὄρον τῆς βιωτικῆς των εὐτυχίας καὶ κατὰ τοῦτον διετύπωσαν καὶ τοὺς χαιρετισμούς των. Οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ἠῤῥοντο διὰ τοῦ salve ἢ vale· οἱ Ἕλληνες διὰ τοῦ χαίρετε, διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ τοὺς νεκροὺς προσεφώνουν.

Β'—Διευκρίνεις.—1. Ἡ φαιδρότης εἶναι ἐπιφελὴς εἰς πολλά.

α') Εἶναι σπουδαῖος παράγων τῆς υγείας.

β') Κεντρίζει πρὸς ἐργασίαν καὶ δραστηριότητα. Ὁ εὐθυμὸς ἀναλαμβάνει προθυμότερον τὴν ἐργασίαν, ἐργάζεται ἐπιτυχέστερον, δὲν κουράζεται, τελειώνει ταχύτερον· ἢ δὲ ἐπιτυχία τῆς ἐργασίας προξενεῖ νέαν χαράν.

γ') Εὐκολύνει τὴν μάθησιν, τὴν ἀνάπτυξιν, τὴν πρόοδον.

δ') Συντελεῖ εἰς τὴν ἠθικοποίησιν, ἀποτρέπει τὴν δολιότητα καὶ πονηρίαν.

ε') Ἐξωρατίζει τὴν συναναστροφὴν καὶ τὴν φιλίαν.

2. Αἱ τὰ προκαλοῦντα τὴν φαιδρότητα εἶναι πλεῖστα: Ἡ ποίησις—ἡ ὠραιότης τῆς φύσεως—ἡ φιλία—ἡ συναναστροφή μετὰ φαιδρῶν προσώπων—ἡ φιλοσοφικὴ ἀντίληψις τοῦ κόσμου.—Πάντα ταῦτα συνδεσμένα μετὰ φαιδρᾶς ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸ θεῖον, μετὰ ἐγκρατοῦς βίου καὶ ἐσωτερικῆς γαλήνης τῆς συνειδήσεως εἶναι ἀνεξάντλητοι, ἀλλ' ἀφ' ἡμῶν ἐξαρτῶμεναι πηγαί φαιδρότητος.

Γ'—Ἐπίλογος. — Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τοὺς σκυθρωποὺς καὶ τὴν σκυθρωπότητα.

ΣΧΕΔΙΑ ΔΙΑΣΑΦΗΣΕΩΣ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΜΙΑΣ ΕΝΝΟΙΩΝ

Πολλάκις ἀντὶ μιᾶς ἐννοίας δύνανται νὰ δοθῶσι δύο ἢ περισσότεροι συγγενεῖς ἐννοιαὶ πρὸς διασαφήσιν. Τῆς τοιαύτης ἐργασίας προϋποτίθεται ὑπάρχονσα ὁλωσδήποτε ἀξία τις λόγῳ γνώσις περὶ συνωνύμων ἐν γένει (Πρὸβλ. Τόμ. Α' σελ. 64—66). Κατὰ τὴν ἐργασίαν τῆς κανονικῆς εὐρέσεως θὰ ἐξετάσωμεν χωριστὰ ἐκάστην ἐννοιαν, δι' ὁρισμοῦ καὶ μερισμοῦ, ἔπειτα δὲ θὰ παραβάλωμεν αὐτὰς πρὸς ἀλλήλας· οὕτω δὲ αἱ τοιαῦται διασαφήσεις προσομοιάζουσι πρὸς τὰς συγκρίσεις· π.χ. ἀγάπη καὶ πίστις—φιλαργυρία καὶ πλεονεξία—πόλεμος καὶ εἰρήνη—ἐχθρός, ἀντίπαλος, ἀντίζηλος—ἀνδρεία, τόλμη—εὐψυχία, μεγαλοψυχία, μικροψυχία.

10. Πνεῦμα, καλαισθησία, τόνος, ὕφος.

I. Τὸ κοινὸν εἰς τὰς ἐννοίας ταύτας.

α') Ὁ ἰδιαιτερός τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον ἕκαστος ἐκδηλοῖ τὰ διανοήματα καὶ συναισθημάτα του προφορικῶς, ἐγγράφως ἢ εἰς ἔργα τέχνης.

β') Αὗται δὲν προσιδιάζουσιν εἰς πάντα ἄνθρωπον, ἀλλὰ μόνον εἰς τοὺς πνευματικῶς ἐργαζομένους, τοὺς καλλιτέχνας καὶ τοὺς χειριστάς τοῦ λόγου ἐν οἰαδήποτε περιστάσει.

II. Τὸ ἰδιάζον εἰς ἐκάστην τῶν ἐννοιῶν τούτων.

1. Πνεῦμα. — Ὁ τρόπος τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι, διανοεῖσθαι καὶ παράγειν ἀξία λόγου διανοητικὰ προϊόντα, ὅστις ἐκδηλοῦται εἰς τοὺς λόγους, τὰ συγγράμματα καὶ τὰ ἔντεχνα ἔργα ἀνδρός τινος· ἰδίως δὲ καταφαίνεται εἰς βαθέα καὶ εὐφυᾶ διανοήματα, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως, εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ ὀρθότητα τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν κρίσεων.

2. Καλαισθησία. — α') Συνήθως χρησιμοποιεῖται εἰς ἀντικείμενα, ὅτινα μᾶς εὐχαριστοῦσιν.

β') Οἱ κανόνες, τοὺς ὁποίους ἕκαστος ἀκολουθεῖ πρὸς παράστασιν τοῦ καλοῦ, δὲν εἶναι ἐντελῶς ὅμοιοι· διὰ τοῦτο ἕκαστος συγγραφεὺς ἔχει τοὺς θαυμαστάς του, ἕκαστος καλλιτέχνης θαυμάζεται περισσότερο ἀπὸ ἰδιαιτερόν κύκλον ἀνθρώπων. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι παρά πάντων ἐκτιμῶνται.

3. Τόνος. — α') Ἰδιάζων τρόπος σχηματισμοῦ ἤχων, ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται τὸ εὐάρεστον ἢ δυσάρεστον αὐτῶν (λυπηρὸς τόνος φωνῆς—ἀριστοὶ τόνοι μουσικῆς).

β') Διάφοροι μουσικοὶ ἤχοι.

γ') Ἰσχύς ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ καὶ τῇ μουσικῇ (ἰσχυρὸς τόνος φωνῆς) καὶ ἐν γένει ἰσχύς· τόνος χαρᾶς.

4. "Υψος" σημαίνει τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ἐνεργεῖν καὶ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον παρίστανται τὰ διανοήματα καὶ συναισθήματα εἰς λόγους, συγγράμματα καὶ καλλιτεχνήματα.

Ἐπίλογος. — Δυνατὸν νὰ μιμηθῶμεν τὸ ὕψος καὶ τὸν τόνον τῆς φωνῆς τινος, νὰ ἀποκτήσωμεν τὴν καλαισθησίαν καὶ νὰ μορφωθῶμεν διὰ τοῦ πνεύματος ἄλλων. Ἡ ἀπομίμησις τοῦ ὕψους καὶ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς μεγάλων ἀνδρῶν εἶναι γελοία, ἡ συμφωνία ἐν τῇ καλαισθησίᾳ εἶναι ἐκδήλωσις συναισθημάτων εὐγενῶν, ἡ ἐμιδάθουσις εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῶν εἶναι ἐπαινετὴ.

11. Θάρρος, τόλμη, ἀνδρεία καὶ συναφεῖς πρὸς αὐτὰς ἔννοιαι.

Α' — Εἰσαγωγή. — Πολλὰ ἐμπόδια, δυσκολίαι καὶ κίνδυνοι παροῦσι σιάζονται κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου. Ὁ ἀποδειλιῶν νικᾶται· ὁ ἐπιμένων δύναται γὰρ ὑπερισχύσει τὴν ιδιότητα τοῦ νὰ ἐναντιώνεται τις καὶ νὰ ὑπερνική τὰς δυσχερείας ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς ἀποκτήσεως καὶ ἐκδήλωσεως αὐτῆς καλοῦμεν θάρρος, τόλμην, ἀνδρείαν.

Β' — Κύριον μέρος. — 1. Θάρρος. — α') Ὁ ρι σ μ ό ς : θάρρος καλεῖται ἡ σταθερὰ καὶ κανονικὴ πνευματικὴ ιδιότης, διὰ τῆς ὁποίας ἀντὶ περὶ ἐρχομένη κατὰ τῶν ἐγειρομένων προσκομιμάτων καὶ κινδύνων μετ' ἐσκεμμένης ἀποφασιστικότητος.

β') Σ χ έ σ ε ι ς. — Τὸ θάρρος προέρχεται ἐκ τῆς συναισθήσεως ὅτι κατέχοντες ἀρκετὸν μέτρον πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων, τῶν ὁποίων ἐν πάσῃ περιπτώσει δυνάμεθα νὰ κάμωμεν χρήσιν. — Ὅταν δὲ ἡ τοιαύτη τῶν δυνάμεων συνείδησις δὲν ὑπακούῃ εἰς τὸ λογικόν καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ κατωτέρου εἰς ἀνώτερον, ἀποβαίνει θραύς. — Περιεσκεμμένη ἐκτίμησις τῆς σχέσεως μεταξὺ δυνάμεως καὶ ἀντιστάσεως ἐμβάλλει τὴν πεποίθησιν τῆς ὑπερνικήσεως. Στρατὸς νικηθεὶς χάνει τὸ θάρρος, τὸ ἠθικόν του, διότι ἀπέβαλε τὴν πεποίθησιν εἰς τὰς δυνάμεις του. Ἀλλὰ δύναται νὰ ἀνακτήσῃ αὐτό.

2. Τόλμη. — α') (Μεταβατ. ἔννοια): Ὁ θαρραλέος γινώσκει τὸν κίνδυνον, ἀλλ' ἐπειδὴ γινώσκει αὐτόν, δὲν τὸν θεωρεῖ ἀκατάβλητον.

β') Π ε ρ ι γ ρ α φ ή. — Ὁ τολμηρὸς τολμᾷ, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὸν κίνδυνον· ἐλλείπει ἀπ' αὐτοῦ ἡ περίσκεψις. Δὲν προηγεῖται ἡ συγκριτικὴ ἐκτίμησις δυνάμεων καὶ ἐμποδίων, ἀλλὰ μετὰ τυφλῆς πεποιθήσεως εἰς τὰς δυνάμεις καὶ τὴν εὐτυχίαν ἀναλαμβάνεται ἡ ἐπιθεσις.

γ') Σ χ έ σ ε ι ς. — Ὅταν ἡ τόλμη τινὸς προέρχεται ἐξ ἐμφύτου διαθέσεως πρὸς τὴν ἀνάληψιν ἐπικινδύνων ἐπιχειρήσεων, διότι ἐν ταύταις ἀνεξαρτήτως τῆς ἐπιτυχίας ἢ ἀποτυχίας αἰσθάνεται χαρὰν λέγομεν τὸν τοιοῦτον ριψοκίνδυνον. Τὸ ριψοκίνδυνον ἄγει εἰς ἀλόγους πράξεις.

3. Ἀνδρεία. — Ὅσον ἡ τόλμη εἶναι ὀλιγώτερον ἀξιόσυστατος τοῦ θάρρους, τοσοῦτον ἡ ἀνδρεία εἶναι ἀνωτέρα αὐτοῦ. Ὁ τολμηρὸς διακινδυνεύει, ὁ θαρραλέος προσβάλλει, ὁ ἀνδρεὺς πράττει καὶ ἑτερόν τι ἐμμένει σταθερὸς. Ὁ θαρραλέος συνδέει τόλμην μετὰ περισκέψεως· ὁ ἀνδρεὺς συνδέει μετὰ τοῦ θάρρους τὴν συναίσθησιν, ὅτι προσβάλλων ἢ ἀνδρεὺς ἐπιμένων, ἐνεργῶν ἢ πάσχων, ἐκπληροῖ καθήκον· καὶ τὸ συναίσθημα τοῦ καθήκοντος ἐνισχύει τὴν βούλησιν τόσον, ὥστε οὐδὲν ἄλλο ἐνώπιον τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν. Ὁ θαρραλέος πολεμιστὴς π. χ. ὡς δοθῇ ἡ διαταγή, ὁρμᾷ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μὲ τὴν σταθερὰν βούλησιν νὰ νικήσῃ αὐτόν· ἀνδρείαν δεικνύει ὅστις ἐν μέσῳ τῆς βροχῆς

τῶν σφαιρῶν οὔτε ὑποχωρεῖ οὔτε ἀλογίστως ὀρμᾷ ἀκατάσχετος, ἀλλ' ἀνευ ἀμφιταλαντεύσεως ἐπιμένει, ἐφ' ὅσον τὸ καθήκον τὸ ἐπιβάλλει.

4. Εὐθυχία θεωρεῖται συγγενής πρὸς τὸ θάρρος ἐννοια· ἀλλὰ γίνεται περιωρισμένη ταύτης χρήσις καὶ μόνον ὅταν θέλωμεν νὰ δηλώσωμεν τὸ ἔμφυτον καὶ μετρημένον θάρρος· στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἰδιοσυγκρασίας καὶ δὲν εἶναι ἀρετὴ ὡς ἡ ἀνδρεία.

5. Παραδείγματα διάφορα τόλμης (Μούκιος Σκαιόλας), — θάρρους Καρλόττα Κορδαὶ ἐν τῷ φόνῳ τοῦ Μαρά), — ἀνδρείας (Σωκράτους ἐν τῇ μάχῃ παρὰ τὸ Δῆλιον, ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ) κτ).

Γ' — Εἰπίλογος. — Ἡ ἀνδρεία εἶναι κυρίως ἀρετὴ συνημμένη καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν αὐτῆς ἐκδηλώσεων (δικαιοσύνης, φιλάνθρωπίας, σωφροσύνης κτλ.).

Σημ. Ἐξετάσθῃ τὸ σχέδιον περισσότερον τοῦ ἀναγκαίου, ἵνα καταδειχθῇ σαφέστερον ὁ τρόπος τῆς διασαφήσεως.

Ἐπειδὴ δὲν εὐρίσκονται παρ' ἡμῖν προχείρως καὶ εὐνόως διασαφήσεις ἐννοιῶν, ἵνα δοθῶσιν εἰς τοὺς μαθητὰς πρὸς μελέτην πρὸ τῆς ἀσκήσεως εἰς τοιαύτας ἐκθέσεις, διὰ τοῦτο παραθέτομεν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐννοίας «κενοδοξίας» συμφώνως πρὸς τὸ ἐξῆς σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἀνεγράφη καὶ ἐν σελ. 205 τοῦ περὶ Διδ. τῆς μητρ. γλώσσης ἔργον ἡμῶν.

Ἡ κενοδοξία.

(Σχέδιον).

A' — Εἰσαγωγή. — Ἀπὸ τῆς ἀντιθέτου ἐννοίας: ὀρθοφροσύνης.

Π: ὁθεσις καὶ μεταδατικὴ ἐννοια: Τὸ ἐλάττωμα τῆς κενοδοξίας εἶναι σύνθετος.

B' — Διευκρίνησις. — I. Διήλωσις τοῦ περιεχομένου.

1. Ὁνοματικὸς ὁρισμὸς: κενοδοξία καλεῖται ἡ δόξα κενῶν, οὐδεμίαν πραγματικὴν ἀξίαν ἔχόντων πραγμάτων.

2. Πραγματικὸς ὁρισμὸς: — α') ἐπ' ἀλλήλους ἐννοια: ἡ κενοδοξία εἶναι ἐπιθυμία τις, τάσις τῆς ψυχῆς. — β') εἰδοποιὸς διαφορὰ: α') ἀρνητικῶς: οὐχὶ πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἀρετῆς τιμὴν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν εὐαρέσκειαν, ἀλλὰ β') θετικῶς: νοσηρὰ ἐπιθυμία πρὸς ἐπιδοκιμασίαν καὶ ἐξωτερικὰς τιμὰς.

3. Μερικισμὸς: α') ἡ κενοδοξία ἐπιζητεῖ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν πραγματικῶν ἢ φανταστικῶν ὑπηρεσιῶν. — β') ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτῆς ὑπολογίζει πάντοτε τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν ὄψιν, τὴν ἀπ' αὐτῶν ἐντύπωσιν. — γ') ἐλαττοῖ τὴν ἀξίαν τῶν ξένων ὑπηρεσιῶν.

II. Διήλωσις τῆς ἐκτάσεως: Κοινωνική, ἐπιστημονική, καλλιτεχνική, σωματικὴ κενοδοξία ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ἐν τῷ βίῳ.

III. Διήλωσις τῆς ἀναφορᾶς: 1. Ὁμοιότητες: ἡ μὲν φιλοδοξία, δηλαδὴ ἡ τάσις πρὸς ἀναγνώρισιν ἐν εὐρυτέρῳ κύκλῳ διὰ τῶν ἰδίων πράξεων καὶ κατορθωμάτων, δύναται νὰ ἀποδῇ ἐπιδραδὴς πρὸς πολλούς, ἡ δὲ κενοδοξία μόνον εἰς τὸν ἔχοντα αὐτήν· ἀλαζονεία· κομπορρημοσύνη· φιλαρέσκεια.

2. Ἀντίθεσις: μετριοφροσύνη.

3. Αἵτια. — Ἰδιαίτερά τινες συνθήκαι τῆς γεννήσεως ἢ τῆς ἀνατροφῆς.

4. Ἀποτελέσματα. — Δυσaréσκεια ἐκ τῆς διαρκoῦς προσποιή-

σεως· χαμέρπεια πρὸς τοὺς ἀνωτέρους· ἀλαζονεία πρὸς κατωτέρους· ἄθυμία.

Γ'—Συμπέρασμα. — Ἡ μετριοφροσύνη εἶναι τὸ κύριον μέσον τῆς προφυλάξεως ἀπὸ τοῦ ἐλαττώματος τῆς κενοδοξίας καὶ συγχρόνως τὸ κύριον ἐφόδιον διὰ τὴν ἀληθῆ πρόοδον.

Ἀ ν ά π τ υ ξ ι ς .

Ἡ ὀρθοφροσύνη δὲν εἶναι κοινὸν κτῆμα· ἂν ᾗτο τοιοῦτον, τότε πολλὰ τῶν ἐλαττωμάτων ἐκείνων, ἅτινα ἐκ πρώτης ὀφθεις μᾶς παρουσιάζονται ἐν τῇ βίῳ μερικῶν ἀνθρώπων καὶ διεγείρουσι τὸ μείδιον εἰς τὰ χεῖλη τῶν λοιπῶν, τῶν ὁποίων φαίνονται χρησιμεύοντα διὰ νὰ καθιστῶσι τὴν ζωὴν παιδροτέραν, δὲν θὰ παρουσιάζοντο. Ἐκ τῶν τοιούτων ἐλαττωμάτων ἅτινα ἰδίως ἐμφανίζονται μεταξὺ ἐκείνων, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἐπέδρασεν ἀκόμη ἡ βιωτικὴ πείρα, ὥστε νὰ καταστήσῃ θετικωτέρους, εἶναι καὶ ἡ κενοδοξία. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο δὲν εἶναι ἀσύνηθες καὶ παρ' ἡμῖν, διὰ τοῦτο ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος δὲν θὰ ἀποβῇ ἀνωφελής.

Ἐὰν ἐξετάσωμεν αὐτὴν τὴν λέξιν, τότε παρατηροῦμεν ὅτι κενοδοξία λέγεται ἡ δόξα κενῶν πραγμάτων, ἡτοι ἐκείνων ἅτινα οὐδεμίαν πραγματικὴν ἀξίαν ἔχουσιν. Ὁ κενοδόξος ἄνθρωπος ἔχει νοσηρὰν τῆς ψυχῆς διάθεσιν καὶ ἐπιθυμεῖ τὴν δόξαν· ἀλλ' οὐχὶ τὴν δόξαν δι' ἀντικείμενα ἔχοντα πραγματικὴν ἀξίαν, δι' ἀρετὰς ὑποτιθεμένας ἢ πραγματικάς, διὰ ἱκανότητα πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν ἢ διὰ κατορθώματα εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον· οὐδὲ κἀν ἐπιζητεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν ἑαυτὸν του, τὴν συνείδησίν του, τὰ εἰς πάντα εὐγενῆ ἄνθρωπον φιλόανθρωπον συναισθήματα. Ὁ κενοδόξος ἀγαπᾷ νὰ τον τιμοῦν διὰ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ποῖον ὁμιλεῖ, διὰ τὴν ἐνδυμασίαν του, διὰ τὴν συναναστροφὴν του, διὰ τὴν στάσιν καὶ τὴν συμπεριφορὰν του.

Εὐκόλως δὲ ἀναγνωρίζεται ὁ κενοδόξος· ἀναγνωρίζεται ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν διευθετεῖ τὴν κόμην του, διορθώνει τὸν λαιμοδέτην του, ἐνδύεται ἢ περιπατεῖ· φαίνεται ἐκ τῆς ὁμιλίας του· ὅταν εὐρίσκεται εἰς ὄμιλον ἢ αὐτὸς θέλει νὰ ὁμιλῇ, νὰ διηγῇται τὰ κατορθώματά του, τὰ ἀληθινὰ ἢ φανταστικά, τὰς ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας παρέσχεν εἰς ἀπομειναρύματα πρόσωπα ἢ ἀποθανόντας φίλους. Δὲν ἀνέχεται ἄλλοι νὰ ὁμιλῶσιν ἢ μόνον ὅταν λέγωσι περὶ αὐτοῦ· ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἢ καλύπτει τὴν ὁμιλίαν των διὰ τῆς φωνῆς του ἢ κινεῖ μείδιον τὴν κεφαλὴν εἰς τοὺς λόγους αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ὅταν τις κατέχεται ὑπὸ τοῦ ἐλαττώματος τούτου, εἰς πᾶσάν του πράξιν ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν· πᾶν ὅ,τι πράττει, τὸ πράττει διὰ νὰ κάμῃ ἐντύπωσιν, διὰ νὰ εἰναι λόγος περὶ αὐτοῦ, διὰ νὰ ἐπαινεθῇ, διὰ νὰ γραφῇ τι εἰς τὰς ἐφημερίδας. Ἄν γίνῃ χορὸς, θὰ παραστῇ διὰ νὰ φανῇ, νὰ ἀκουσθῇ· ἂν γίνῃ φιланθρωπικὴ ἀγορά, ἢ θὰ φροντίσῃ νὰ μεταβῇ μετὰ δημοσιογράφου ἢ θὰ μεταβῇ μετ' αὐτὴν αὐτὸς εἰς τὰ γραφεῖα τῶν ἐφημερίδων· ἂν παραστῇ ἀνάγκη ἐλεῆμονός τινος πράξεως, θὰ μετάσχῃ αὐτῆς μόνον ὁνόπιον πολλοῦ πλῆθους, ὅτε πρὸς αὐτὸ θὰ περιστρέφῃ τὰ βλέμματά του. Διὰ τοῦτο ὁ κενοδόξος δὲν ἔχει ἐχθροὺς παρὰ ἐκείνους οἵτινες πραγματικῶς ἐνεργοῦσιν ἢ φαίνονται ὅτι ἐνεργοῦσιν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ· αὐτοὺς νομίζει ἀνταπαιτητὰς τῆς δόξης του, τούτους ὑποβλέπει, τούτους θεωρεῖ ἀμαυροῦντας τὴν αἴγλην του· δι' ὃ πάντοτε κατ' αὐτῶν στρέφει καὶ τὸ βλέμμα καὶ τὸν λόγον του (ὅσάκις ἐννοεῖται δὲν ὁμιλεῖ ὑπὲρ ἑαυτοῦ).

Ἡ κενοδοξία εἶναι ποιικίλη· ἔχει τόσα πεδία δράσεως, ὅσα εἶναι τὰ στίλβοντα, περὶ τὰ ὅποια ἡ πραγματικὴ ἀρετὴ καὶ ἐργατικότης δύναται νὰ ἀναδειχθῇ. Εἰς αὐτὰ τὰ μαθητικά θρανία δύνανται νὰ ἀναφανῶσι κενοδοξοί. Οἱ τοιοῦτοι φαίνονται ὅχι μόνον κατὰ τὰς μετὰ τῶν συμμάχων των συναναστροφάς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐν τῇ τάξει συμπεριφορᾶς καὶ διὰ τῆς προπετείας των πρὸς τὸν διδάσκαλον· ἀλλ' ἰδίως ὁ κενοδοξὸς ἀναπτύσσεται εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον· εἰς τὰς οἰκογενειακὰς συναναστροφάς, τοὺς δημοσίους χοροὺς, εἰς τὰ θεάτρα καὶ πανηγύρεις, τὰ εὐθυμια ταῦτα ὄντα περιφέρονται καὶ εὐκόλως διακρίνονται πολλάκις προκαλοῦντα τὴν θυμῳδίαν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι σπανιωτάτῃ ἡ ἐπίδειξις τῆς κενοδοξίας καὶ κατὰ τὰς καλλιτεχνικὰς ἀπολαύσεις. Ποίος δὲν ἔννοεῖ τὸν κενοδοξόν, ὅστις οὐδεμίαν ἔχων περὶ μουσικῆς ἰδέαν κρίνει καὶ πάντοτε κατακρίνει καὶ μάλιστα μεγαλοφώνως, ὅτι ἐκτελεσθῇ εἴτε διὰ ὀργάνου μουσικοῦ, εἴτε ψαλλόμενον; Ἀλλοίμονον ὅταν τις ἔχῃ τοιοῦτον γείτονα ἐν μελοδράματι ἢ ᾠδῇ ἢ καὶ θεάτρῳ οἰφδύποτε· ἂν δέ τις τοιοῦτος ψάλλῃ ἐν θεάτρῳ ἢ οἰκογενείᾳ, οὕτω συμπεριφέρεται, ἵνα γίνῃ καταφανέστερος καὶ ἐπιδείξῃ τὸ τάλαντόν του, ὥστε ὁ δυστυχὴς καθίσταται γελοῖος. Ἀλλὰ μήπως κενοδοξοὶ δὲν παρουσιάζονται ἐνίοτε καὶ ἐπιστήμονες; μήπως κενοδοξία δὲν καταφαίνεται πολλάκις ἐν τῇ ἐξερευνήσει ἐπιστημονικῶν ζητημάτων καὶ θεμάτων; Πολλοὶ θέλοντες νὰ παρουσιάσωνται ὡς βαθεῖς ἐξερευνηταὶ ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, ἐν ᾧ ἀπὸ τοὺς βαθεῖς ἐπιστήμονας οὐδὲ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν, δὲν προκαλοῦσι οὐδὲ τὴν προσοχὴν τῶν πολλῶν, οἱ ὅποιοι κανὲν ἐνδιαφέρον δὲν ἔχουσι περὶ τῶν τοιούτων ζητημάτων.

Ἀλλὰ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο εὐτυχῶς δὲν βλάπτει κανένα ἄλλον εἰμὴ τὸν ἔχοντα αὐτό· ἐν ᾧ ὁ δυστυχὴς κενοδοξὸς καθίσταται δυστυχὴς ἐπιζητῶν νὰ φαίνεται ἀνώτερος ἑαυτοῦ, ἐν ᾧ καθίσταται γελοῖος, διότι καθίσταται ἐπὶ τέλους γνωστὸς τί εἶναι πραγματικῶς, τοῦλάχιστον δὲν φέρει κακὸν εἰς τοὺς φίλους ἢ εἰς τὴν κοινωνίαν, ὅπως ὁ φιλόδοξος. Ὁ φιλόδοξος δύναται νὰ ἐπισύρῃ μεγάλα κακὰ κατὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἢ ἐναντίον ὁλοκλήρου ἔθνους· ὁ φιλόδοξος πολλάκις ἵνα περιβάλῃ ἑαυτὸν διὰ δοξῆς, δὲν διστάζει νὰ πατήσῃ ἐπὶ ἐρείπιῳ ἢ πτωμάτῳ, νὰ θυσιάσῃ τὴν εὐημερίαν των συμπολιτῶν του καὶ νὰ προκαλέσῃ ἀπείρους καταστροφάς, ἵνα κυδερνήσῃ τὸν τόπον του, ἢ νὰ διαπρέψῃ ὡς στρατιωτικὸς· ἵνα θεωρηθῇ οὐχὶ κοινὸς ἄνθρωπος, προκαλεῖ ἐμφυλίους πολέμους ἢ συνταράσσει τὸν κόσμον· τοιοῦτος μέγας φιλόδοξος ἦτο ὁ Μ. Ναπολέων.

Συγγενὴς πρὸς τὸ ἐλάττωμα τοῦτο εἶναι ἡ ἀλαζονεία· οὕτω καλεῖται ἡ ὑπερηφάνεια δι' ἀγαθὰ προτερήματα, τῶν ὁποίων ὁ ἀλαζονευόμενος στερεῖται· ὁ κενοδοξὸς προσποιεῖται ὅτι ὑπερφηανεύεται δι' αὐτά· ἐν ᾧ ὁ ἀλαζὼν ἐπὶ τέλους πιστεύει ὅτι ἔχει τὰ προτερήματα ταῦτα καὶ ἐπιδεικνύεται δι' αὐτά· ἂν οἱ ἄλλοι δὲν τὰ ἀναγνωρίζουν τὰ ἑξοχὰ του προτερήματα, αὐτὸν δὲν τὸν μέλει, τόσον τὸ χειρότερον δι' αὐτοὺς κατὰ τὴν ἰδέαν του, αὐτὸς περιφρονεῖ τοὺς ἄλλους καὶ τὴν γνώμην των. Ὁ ἀλαζὼν δὲν εἶναι κομπορρήμων· ποῦ νὰ κάθῃται αὐτὸς νὰ διηγῇται εἰς τοὺς ἄλλους τί ἔκαμιν· ὁ κομπορρήμων ὅμως διηγεῖται τὰ κατορθώματά του, τόνιζει αὐτὰ καὶ ἐξαίρει τὸ μοναδικόν, τὸ δυσχερὲς τῶν περιστάσεων κατὰ τὰς ὁποίας ἐπῆδησε τὸ πῆδημα τῆς Ῥόδου ἢ ἐξετέλεσεν ἄλλους ὁμοίους πρὸς τοὺς τοῦ Ἡρακλέους. Ἀπὸ τοῦ ἐλάττωμα τοῦτο

συγγενέστερον πρὸς τὸ τῆς κενοδοξίας εἶναι ἢ φιλαρέσκεια ὁ φιλάρεσκος θέλει νὰ φαίνεται ἀρεστὸς εἰς τοὺς ἄλλους διὰ τῆς ἐνδυμασίας του τῆς πλέον ἢ κομψοπρεποῦς, τοῦ τρόπου του καὶ ἰδίως τῶν ἀκκισμῶν, τοῦ βαδίσματος, τοῦ μειδιάματος.

Εἶναι τῷ ὄντι λυπηρὰ τὰ ἐλαττώματα ταῦτα καὶ ἀξιολύπητα τὰ ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενα ὄντα. Πόσον εὐτυχέστερος εἶναι ὁ ἔχων τὴν ἀρετὴν τὴν ἀντίθετον πρὸς τὸ ἐλάττωμα τῆς κενοδοξίας, τὴν μετριοφροσύνην! Ὁ μετριοφρων μαθητὴς, ἐν ᾧ εἶναι καλύτερος τῶν ἄλλων, δὲν νομίζει ὅτι γνωρίζει τὰ πάντα, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ νὰ γίνῃ ἀκόμη καλύτερος· ὅσον τις ἀποκτᾷ μεγαλυτέραν ἀξίαν, τόσον γίνεται μετριοφρονέστερος, ἀναμετρῶν τὸ μέγεθος τῶν ὧν πρέπει νὰ μάθῃ ἢ κατορθώσῃ. Οὕτω δὲ ἡ μετριοφροσύνη εἶναι ἐνθάρρυνσις πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὸ καλόν.

Διατί ὅμως νὰ μὴ εἶναι πάντες μετριοφρονες; πῶς τινες νὰ περιπίπτωσιν εἰς τὸ ἐλάττωμα τῆς κενοδοξίας; Πρῶτον πολλάκις ἰδιαίτεροι συνθήκαι τῆς γεννήσεως ἢ τῆς ἀνατροφῆς συντελοῦσιν εἰς τοῦτο. Ὁ Α. ἐγεννήθη ἐν οἰκογενεῖᾳ, τῆς ὁποίας οἱ πρόγονοι ὑπῆρξαν ἀληθεῖς ἐργάται τοῦ καλοῦ καὶ ἐπαξίως ἀπέκτησαν δόξαν· αὐτὸς ἀνετράφη ἐν χλιδῇ· μὴ δυνάμενος δὲ νὰ φθάσῃ τοὺς προγόνους, ἀλλὰ κεντριζόμενος ὑπὸ τῆς τάσεως τῆς μιμήσεως αὐτῶν, τὴν ὁποίαν τοῦ ἀνέπτυξεν ἐλλιπὴς ἀνατροφή, ἐνόμισεν ὅτι διὰ ἐπιχρίσματος ἀρετῆς καὶ ἐξωτερικῶν τρόπων ἀναπληρῶν ὅσα πράγματι δὲν ἔχει, δύναται καὶ νὰ ἀποκτήσῃ τὰς τιμὰς ἐκείνων καὶ ὑπόληψιν.

Ἄς ἴδωμεν ὅμως ἂν ὁ κενοδόξος ἐπιθυμῶν νὰ ἀποκτήσῃ ὅ,τι ἐπιζητεῖ, ζῇ εὐχαριστημένος μὲ τὸν ἑαυτὸν του. Ἡναγκασμένος νὰ φαίνεται ὅ,τι δὲν εἶναι, ζῇ ἐν ψευδεῖ περιβάλλοντι, πρὸς τὸ ὅποιον ἐπιζητεῖ νὰ προσαρμόζεται· τοῦτο δὲ δημιουργεῖ εἰς αὐτὸν δυσχερείας καὶ ἐνοχλήσεις· πρέπει εἰς κάθε του βῆμα νὰ προσέχῃ· ζῇ φέρων αὐτὸς τὴν λεοντὴν τῆς προσποιήσεως καὶ φοβεῖται μὴ φυσήσῃ ὁ ἄνεμος καὶ φανῇ γυμνός· ζῇ δούλος τῆς τάσεώς του κυνηγῶν ὁ δυστυχὴς πάντοτε φεύγουσαν χίμαιραν· ταπεινὸς πρὸς τοὺς ἀνωτέρους του, ἀλαζὼν πρὸς τοὺς κατωτέρους του, γελοῖος ἐνώπιον πάντων, κατανοῶν ἐπὶ τέλους τὴν θέσιν του καὶ τὴν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν οἱ ἄλλοι περὶ ἑαυτοῦ σχηματίζουν, ἀλλὰ μὴ θέλων, διστάζων νὰ ὁμολογήσῃ περὶ αὐτοῦ αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀλήθειαν, ζῇ βίον κατηναγκασμένον καὶ δυστυχῇ.

Ὅτι λοιπὸν ἡ κενοδοξία εἶναι ἐλάττωμα, τοῦτο εἶναι πλέον καταφανές. Ἀλλὰ πρέπει πᾶς ἄνθρωπος καὶ μάλιστα νέος, νὰ ὀχυροῦται ἵνα μὴ περιπέσῃ εἰς τὸ δυστύχημα αὐτό, καὶ εἰς τοῦτο καθὼς εἰς δίνην νὰ περιστρέφεται· τοῦτο δὲ εἶναι εὐκὸλον νὰ κατορθωθῇ, φθάνει νὰ ὀπλισθῇ δι' ἀρετῆς καὶ ἰδίως διὰ τῆς ἀρετῆς ἐκείνης, ἥτις εἶναι τὸ ἀντιφάρμακον τῆς κενοδοξίας, ἥτοι τῆς μετριοφροσύνης. Διὰ ταύτης δὲ θὰ ἀποκτήσῃ καὶ τὴν πραγματικὴν ἐκείνην ἀξίαν, ἥτις εἶναι τὸ ἀναφαίρετον ὄπλον καὶ τὸ ἀποτελεσματικώτερον καὶ συγχρόνως τὸ κυριώτερον ἐφόδιον πρὸς ἐπιτυχίαν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, ὅπου ἡ ἀληθὴς ἀξία ἔχει τὴν διαρκὴ νίκην.

II — ΔΙΑΣΑΦΗΣΙΣ ΓΝΩΜΗΣ

Ὡς γνωστόν, κρίσις λέγεται ἡ δήλωσις τῆς συμφωνίας ἢ ἀσυμφωνίας καὶ ἐν γένει τῆς σχέσεως δύο ἐννοιῶν. Αἱ κρίσεις ἐκφράζονται διὰ προτάσεων. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ ἀλήθεια ἢ ἡ πραγματικότης προτάσεως ἢ

κρίσεώς τινος εἶναι γενικῶς ἀποδεκτή, ἐφ' ὅσον τὸ κῦρος γνωμικοῦ τινος εἶναι ἀναμφισβήτητον, ἢ πραγματεία ἔχουσα τοιοῦτον θέμα, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ περιλάβῃ ἀπόδειξιν αὐτοῦ, ἥτις τοῦναντίον εἶναι περιττή. Ἡ τοιαύτη λοιπὸν γνώμη εἶναι ἀρκετὸν νὰ διασαφηθῇ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, διὰ τὰ κατανοηθῶσι καὶ ἡ φύσις τῆς καὶ ἡ σημασία καὶ νὰ εἶναι οὕτω δυνατόν νὰ ἐξαχθῶσι τὰ ἐξ αὐτῆς κατάλληλα συμπεράσματα.

Αἱ τοιαῦται ἐκθέσεις εἶναι πολυειδῶς ὠφέλιμοι· ἀναγκάζουσι τὸν μαθητὴν νὰ συγκεντρώσῃ ὅλας τὰς πνευματικὰς του δυνάμεις εἰς ὁρισμένον κύκλον διανοημάτων καὶ νὰ ἐκδηλοῖ ὅλον τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον. Ὅταν τὸ πνεῦμα προσηλωθῇ εἰς ξένον τι διανόημα ἢ εἰς γεγονός τι τῆς ἐμπειρίας, ἐξ ἀνάγκης ἀναπτύσσει ὅλον τὸν πλοῦτον τῶν ἰδίων διανοημάτων, ὅστις εἶναι μὲν περιορισμένος ὑπὸ τοῦ κύκλου τῶν νοημάτων αὐτοῦ τοῦ θέματος, ἀλλ' ὁμως παρέχει ἐλευθερίαν εἰς τὸν μαθητὴν νὰ κινῆται ἐντὸς τοῦ καθωρισμένου ὑπὸ τοῦ θέματος χώρου. Πᾶν ὅ,τι ὁ μαθητὴς κατέστησεν ἴδιον κτῆμα διὰ τῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς πείρας, διὰ τῆς ἀναγνώσεως καὶ ξένων ἀνακοινώσεων, διὰ τῆς σχέσεως καὶ τῆς ἀφομοιώσεως τῶν γνωσθέντων, πάντα ταῦτα δύναται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν, ὥστε ὅσον μεγαλύτερος γενικῶς εἶναι ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ, τόσον ἀξιολογότερα θὰ εἶναι ἡ ἐκθεσις. Τοιαύτας προτάσεις πρὸς ἀνάπτυξιν δύναται νὰ παράσῃ ὅλος ὁ κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν.

Ἄλλ' ὅχι μόνον τοιαῦται προτάσεις, ἀλλὰ καὶ γνῶμαι καὶ ἀποφθέγματα ποιητῶν καὶ πεζῶν συγγραφέων ἀναπτύσσονται ὑπὸ τῶν παίδων. Καλύτερον βεβαίως εἶναι ὅταν προηγῇται ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἔργου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξήχθη ἡ θεματικὴ γνώμη· διότι οὕτω καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ὑπὲρ αὐτῆς διηγέσθῃ καὶ ἀκριβεστέρα γνῶσις τῆς σημασίας καὶ τῶν σχέσεων ὑπάρχει ἤδη εἰς τοὺς μαθητάς· εἰ δὲ μή, εἶναι ἀνάγκη ταῦτα νὰ ἀναπτύσσωνται ἐν τῇ προπαρασκευῇ εἰς τοὺς παῖδας. Εἶναι δὲ πολλὰ ὠφέλιμον εἰς τοὺς μαθητάς νὰ ἀναπτύσσωσι τοιαύτας ὑψηλὰς ἰδέας, αἱ ὁποῖαι ἀνυψοῦσι τὸ πνεῦμά των εἰς γενικωτέραν καὶ εὐγενεστέραν ἀντιλήψιν τῶν πραγμάτων. Ἀποτελοῦσιν αὐταὶ πολὺτιμον ἐφόδιον διὰ τὸν μετὰ ταῦτα πλήρη ἀκανθῶν καὶ ἐνεδρῶν βίον.

Εὔρεσις καὶ διάταξις.

Ἀφ' οὗ ἡ γνώμη δηλοῖ τὴν σχέσιν δύο ἐννοιῶν, εἶναι εὐνόητον ὅτι πρὸς διασάφησιν τῶν ἐννοιῶν αὐτῆς θὰ μεταχειρισθῶμεν τὸν ὁρισμόν, τὸν μερισμόν, τὴν διαίρεσιν, τὴν δῆλωσιν τῶν σχέσεων καὶ τὰ παραδείγματα, δηλαδὴ θὰ διακρίνωμεν ἐν τῇ διασαφήσει τῆς γνώμης τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα διακρίνωμεν καὶ εἰς τὴν διασάφησιν ἐκάστης ἐννοίας. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων εἰς τὴν διασάφησιν γνώμης δυνατόν νὰ προστεθῶσι καὶ ἄλλα μέρη, ἥτοι ἡ ἐκτίμησις τῆς ἀξίας τῆς γνώμης καὶ ἡ σύγκρισις αὐτῆς πρὸς ἄλλας γνώμας· τὰ ἰδιάζοντα δὲ ταῦτα μέρη τῆς διασαφήσεως γνώμης ἐξετάζομεν ἐν τοῖς ἐπομένοις.

1. *Ἐκτίμησις τῆς ἀξίας (ποιότης).* — Εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς πραγματείας ἐξετάζεται ποίαν ἀξίαν καὶ ποίαν σπουδαιότητα ἔχει τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως. Ἐπειδὴ δὲ τῶν διασαφητικῶν πραγματειῶν τὰ θέματα ἔχουσι γενικὸν κῦρος, κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας γίνεται ἐξέτασις κατὰ πόσον ἡ θεματικὴ κρίσις εἶναι ἀξία προτροπῆς ἢ ἀποτροπῆς. Τὰ αἷτια τῆς προτροπῆς ἢ ἀποτροπῆς ἐνυπάρχουσιν ἐν πρώτοις ἐν

τῇ φύσει τῆς διασαφηνιμένης κρίσεως καὶ τότε ἐξάγονται ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ, μερισμοῦ καὶ διαίρεσεως αὐτῆς. Συνιστῶμεν δὲ ἀντικειμένον τι ἢ ἀποτρέπομεν ἀπ' αὐτοῦ διὰ διαφοροὺς λόγους:

α') ὅταν τὸ ἀντικείμενον εἶναι εὐάρεστον ἢ δυσάρεστον. — Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐξετάζεται, ἐὰν τὸ ἀντικείμενον τῆς διερευνήσεως εὐάρεστον ἢ τὸ πνεῦμα ἢ τὰς αἰσθήσεις, ἐὰν εἶναι ὡραῖον ἢ ἀσχημον.

β') ὅταν εἶναι ὠφελίμον ἢ ἐπιβλαβές. — Ὅ, τι ἀμέσως εὐαρεστεῖ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὸ σῶμα, δὲν προάγει πάντοτε καὶ διαρκῶς τὴν ἀνθρώπιν πίνην εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου· διὰ τοῦτο πρέπει τὸ ἀπλῶς ἡδονικὸν νὰ ὑποχωρῇ πρὸ τοῦ ὠφελίμου.

γ') ὅταν εἶναι ἀναγκαῖον ἢ μὴ ἀναγκαῖον. — Τὸ ἀναγκαῖον προηγείται τοῦ ὠφελίμου· ἀκριβῶς δ' ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος δὲν ὑπάρχουσι βαθμοὶ ἀναγκαιότητος, ὥς ἔχομεν διαβάθμισιν τῶν εὐαρέστων καὶ ὠφελίμων πραγμάτων.

Διὰ τὸν ἄνθρωπον εἶναι σπουδαῖον πᾶν τὸ συντελοῦν πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ ἀπομακρῦνον ἀπὸ ταύτης. Αἱ μνημονευθεῖσαι δὲ τρεῖς ἀπόψεις δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὅψιν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον προκειμένου καὶ περὶ τῆς ὕλικῆς καὶ περὶ τῆς πνευματικῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ὕλική εὐδαιμονία δὲν στηρίζεται ἀπλῶς ἐπὶ τοῦ σώματος ἢ τῶν χρημάτων ἢ κτημάτων, ἀλλὰ γενικῶς ἐπὶ εὐνοϊκῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων (θεαῖς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ κοινωνίᾳ), αἱ ὁποῖαι καθιστῶσι καρποφόρον καὶ τελεσφόρον τὴν δρᾶσιν τοῦ ἀνθρώπου. Αὗται δὲ πάλιν σπουδαίως ἐπηρεάζονται ἐκ τῆς θέσεως τοῦ εὐρύτερου περιβάλλοντος (οἰκογενείας, πολιτείας, ἔθνους), ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ ἄνθρωπος ζῇ.

Ἡ πνευματικὴ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου στηρίζεται ἐπὶ τοῦ γνωστικοῦ αὐτοῦ, ὥς καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτοῦ ιδιοτήτων. Ὅστις θέλει ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης νὰ συστήσῃ ἀντικείμενόν τι, πρέπει νὰ καταδείξῃ ὅτι τοῦτο:

α') διορθοῖ, μερφώνει, ἐξευγενίζει τὴν δύναμιν τῆς ἀντιλήψεως·

β') πολλαπλασιάζει τὸ γνωστικόν καὶ προάγει τὴν ἐπ' αὐτοῦ στηριζομένην νόησιν·

γ') ἐνισχύει τὴν βούλησιν καὶ ἐπιβάλλει ἐνέργειαν, ἣ ὁποία συμφωνεῖ πρὸς τὰ παραγγέλματα τοῦ δικαίου, τῆς ἠθικῆς (ἢ καὶ τῆς εὐπρεπειᾶς) καὶ τῆς θρησκείας.

Ἐκ τῶν ἤδη ἐκτεθέντων περὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον εὐφρασκονται οἱ λόγοι τῆς συστάσεως ἀντικειμένου τινός, εἶναι εὐχολον νὰ συναχθῶσιν οἱ λόγοι τῆς ἀποτροπῆς ἀπὸ ἄλλου ἀντικειμένου.

Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ὀρισθεῖσων ἀπόψεων τῆς συστάσεως ἀντικειμένου τινός πολλάκις εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ σύγκρισίς τις:

α') μεταξὺ τοῦ ἀπλῶς εὐαρέστου καὶ τοῦ ὠφελίμου ἢ τοῦ ἀναγκαῖου·

β') μεταξὺ τοῦ προάγοντος μόνον τὴν ὕλικήν εὐδαιμονίαν καὶ τοῦ προάγοντος τὴν πνευματικήν. Ἀλλ' αἱ δύο αὗται περιπτώσεις πολυεὶδῶς δύνανται νὰ συγκριθῶσι μεταξύ των· τὸ διαρκῶς ὠφελίμον εἶναι προτιμότερον τοῦ προσκαιρῶς ὠφελοῦντος. Τὸ εἰς μεγαλύντεραν ἔκτασιν ὠφελοῦν εἶναι προτιμότερον τοῦ ἐν μικροτέρῳ μέτρῳ ὠφελοῦντος. Τὸ ἠθικῶς ἀναγκαῖον καὶ τὸ ὅλως ἀνῆθικον σχηματίζουν τὰ δύο ἅκρα· ἐκεῖνο μὲν πρέπει ἀπολύτως νὰ συνιστάται, τοῦτο δὲ ἀνεπιφυλάκτως νὰ ἀπορρίπτεται.

Σημ. Ἐκ τῶν ἀρχαίων πραγματεύεται περὶ προτροπῆς ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ κεφ. 4—8 καὶ ἰδίως εἰς τὸ ὄν κεφάλαιον τῆς Ῥητορικῆς του.

Καὶ πάντες μὲν οἱ ἤδη ἐκτεθέντες λόγοι τῆς ἐκτιμήσεως ἐξάγονται ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος· ἀλλὰ παρὰ τούτους δύνανται νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἄλλοι λόγοι συστάσεως ἢ ἀποτροπῆς· τοιοῦτοι δὲ εἶναι οἱ προερχόμενοι· α') ἀπὸ τῶν προσώπων· β') ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου· γ') ἀπὸ τῶν περιστάσεων· π.χ. πράγμα τι τὸ ὁποῖον συνιστάται γενικῶς, ἀρὰ γε ἐν ὁμοίῳ βαθμῷ θα συσταθῇ προκειμένου περὶ νέου καὶ γέροντος, πολέμου ἢ πεπαιδευμένου ἢ οὐχί; Ἀρὰ γε λαμβανομένων ὑπ' ὅψιν τῶν προσώπων, τόπου, χρόνου ἢ περιστάσεων εἶναι τοῦτο πραγματοποιήσιμον ἢ ἀδύνατον.

2. Σύγκρισις.—Πολλάκις ἡ ὁρθότης τοῦ θέματος γίνεται φανερά, ἂν ἐξεικονισθῇ ἡ ἔννοια διὰ τινος ἐκτενεστέρας πως καὶ ζωηρᾶς συγκρίσεως· ἐννοεῖται ὅτι ἡ πρὸς σύγκρισιν λαμβανομένη εἰκὼν πρέπει νὰ εἶναι ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Τοῦτο δ' εἶναι δυνατόν, ἂν ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ ἢ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ ὑπάρχωσι γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὴν θεματικὴν γνώμην. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τοιαύτη εἰκὼν πρέπει νὰ παρίσταται καὶ διὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν λεπτομερειῶν καὶ διὰ τῶν λέξεων ζωηρά, παρέχεται εὐκαιρία εἰς τὸν μαθητὴν νὰ καταδείξῃ καὶ τὴν παρατηρητικότητά του καὶ τὴν περὶ τὴν ἐκφράσιν ἱκανότητα· εἰ δὲ μή, πρέπει νὰ ἀποφύγῃ τολμηρὰς συγκρίσεις καὶ ἑλλιπῆ διὰ λόγου ἐξεικονίσιν τῆς ἐν τῷ νῷ του συλληφθείσης εἰκόνας. (Ἰδιαίτερον δ' ὅλως εἶδος ἀποτελεῖ ἡ πλαστὴ διήγησις ἢ παραβολή, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ μαθητὴς δύνανται νὰ κάμῃ χρῆσιν τῆς ζωηρᾶς φαντασίας του). Π.χ. ἡ γνώμη «ἀρχὴ δὲ τοι ἡμῖν παντὸς» διασαφηνίζεται διὰ τῆς ἐπομένης εἰκόνας:

«Βραδέως καὶ μετὰ μεγάλων κινδύνων γίνεται τοῦ φυτοῦ ἡ ἀνάπτυξις. Μικρόν τινα σπόρον ἐμπιστεύεται ὁ γεωργὸς εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς γῆς. Μετὰ τινα χρόνον τὸ τρυφερόν φυτόν ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ σπόρου αὐξάνει, διανοίγον τὴν ὁδὸν τοῦ ἐντὸς τοῦ παχέος χώματος. Ἄλλ' εἶναι ἀκόμη ἀδύνατον καὶ ἀσθενές. Μικρὰ νιφὰς χιόνος δύνανται νὰ τὸ καταστρέψῃ· μόνον ἡ παρέχουσα τὴν τροφὴν βροχὴ καὶ αἱ θερμαίνουσαι ἀκτίνες τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς δύνανται νὰ τὸ ἀπαλλάξωσιν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς. Ἀφ' οὗ ὅμως παρέλθωσιν αἱ πρῶται ἐβδομάδες τῆς ἀπάρξεως, γίνεται ἰσχυρότερον τὸ φυτόν καὶ εὐρίσκεται εἰς θέσιν νὰ ἀποφύγῃ μεγαλύτερα ἀτυχήματα καὶ ἰδιάζοντας κινδύνους. Καὶ ἐν τούτοις τὸ φυτόν εἶναι ἀτελὲς ὄν. Πόσον δὲ φυσικώτερον εἶναι ὁ τελειότερος ἄνθρωπος νὰ ἔχῃ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀναπτύξεως, ἰδίως δὲ πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς».

III ἐργασία τῆς κανονικῆς εὐρέσεως.—Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, ἐξετάζομεν ἤδη τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας τῆς κανονικῆς εὐρέσεως ἐν τῇ διασαφήσει γνώμης· αὕτη δὲ κατὰ διαφόρους τρόπους δύναται νὰ γίνῃ, ἀναλόγως τῆς φύσεως τοῦ θέματος καὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ γράφοντος· οἱ τρόποι δὲ οὗτοι εἶναι οἱ ἑξῆς:

1. Ὅταν αἱ δύο ἔννοιαι τῆς κρίσεως εἶναι σαφῶς διακεκριμέναι καὶ ἐκφέρονται ὡς ἰσοδύναμοι (π.χ. ἐργάζου καὶ προσεύχου), τότε ἀναπτύσσομεν πρῶτον ἑκατέραν τούτων χωριστὰ δι' ὁρισμοῦ, μερισμοῦ, διαιρέσεως· ἔπειτα ἐξετάζομεν τὴν φύσιν καὶ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον γίνεται ἡ σύνδεσις τῶν δύο ἔννοιῶν· ὡς τελευταῖον δὲ μέρος τῆς

διευκρινήσεως προστίθεται ἡ ἐξέτασις τῆς σχέσεως τῆς ὅλης διασαφυν-
μένης κρίσεως πρὸς τὰς ἀντιθέτους, τὰς ὁμοίας καὶ πρὸς ἐκείνας ἀπὸ τῶν
ὁποίων παράγεται, ἡ ἐκείνας, τὰς ὁποίας παράγει (ἴδ. Διδ. μητρ. γλ. σ.
207—208).

Ὑπάρχουσι δὲ θέματα εἰς τὰ ὁποῖα ἀντὶ καὶ τῶν δύο ἐννοιῶν νὰ
γίνῃ ἀνάπτυξις καὶ διὰ μερισμοῦ καὶ διὰ διαιρέσεως, φαίνεται καλύτε-
ρον νὰ ἀναπτυχθῇ ἢ μὲν μία τῶν ἐννοιῶν διὰ μερισμοῦ, ἢ δὲ ἄλλη διὰ
διαιρέσεως· π.χ. τοῦ θέματος «τὰ καλὰ βιβλία εἶναι οἱ καλύτεροί μας
φίλοι» γίνεται καταλληλοτέρα ἡ ἀνάπτυξις, ἐὰν τὸν μὲν πρῶτον ὅρον
«τὰ καλὰ βιβλία» μερίσωμεν (εἰς διδακτικά, διασκεδαστικά, ἠθικά, παρη-
γορητικά), τὸν δὲ δεύτερον τοὺς καλοὺς φίλους» διαιρέσωμεν (εἰς ἐκεί-
νους οἵτινες μᾶς διδάσκουν, πῶς πρέπει νὰ συμπεριφερώμεθα εἰς τὸν
βίον, εἰς ἐκείνους οἵτινες μᾶς εὐχαριστοῦν, εἰς ἐκείνους οἵτινες μᾶς
παραινοῦν εἰς τὴν ἀρετὴν, εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μᾶς παρηγοροῦν εἰς
τὰς λύπας μας κτλ.).

2. Ὅταν ἡ μία μόνον τῆς κρίσεως ἐννοια ἔχῃ ἀνάγκην διασαφή-
σεως εἴτε πλήρους (δι' ὁρισμοῦ, μερισμοῦ, διαιρέσεως) εἴτε μερικῆς
(π.χ. ἐν τῷ θεματι «ἡ ὀρθὴ χρῆσις τοῦ πλούτου πορίζει πολλὰ ἀγαθὰ»
ὁ ὅρος ὀρθὴ διασαφηνίζεται διὰ διαιρέσεως) εἴτε περιέχῃ ἐννοίαν ἄλλη-
γορικὴν, τότε διασαφηνίζεται ὁ ὅρος οὗτος καὶ ἔπειτα ἀποδίδεται ἡ ὅλη
τῆς κρίσεως ἐννοια.

3. Πολλάκις ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ δοθῇ ἀκραιβέστερα ἡ ἐννοια τῆς
ὅλης κρίσεως, διότι αὕτη εἶναι δυσνόητος ἢ σκοτεινὴ (π.χ. πᾶσιν ἀδεῖν
χαλεπόν)· τότε αὕτη παραφράζεται ἀπλῶς καὶ ἀναπτύσσεται πλατύτε-
ρον ἢ ἐννοια αὐτῆς, ὥστε νὰ καταστῇ σαφέστερον τὸ περιεχόμενον.
Ὅταν δὲ εἶναι ποιητικὴ τις φράσις ἢ θεματικὴ ἐννοια (π.χ. *per aspera*
ad astra), τότε ὅχι μόνον πρέπει νὰ δοθῇ ἡ πρότερον ἐξηγησιὰ ἀλλὰ καὶ
νὰ ἐξηγηθῇ πῶς ὁ ποιητὴς καὶ διατί τὸ ἐν τῇ ψυχῇ τὸν διανόημα περι-
έβαλε διὰ τοιοῦτον λεκτικὸν ἐνδύματος καὶ νὰ δηλωθῇ ὁ λόγος, διὰ τὸν
ὁποῖον τὸ ὁητὸν ἔχει τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς τοῦ ἀποδίδουεν.

4. Πολλάκις δὲ ἡ ὅλη κρίσις πρέπει νὰ ἐνηνευθῇ τοιουτοτρόπως,
ὥστε νὰ καθορισθῇ ἀκραιβέστερον ἡ σχέσις τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ
κατηγορούμενον τῆς κρίσεως· π.χ. ἡ κρίσις «ὁ μὴ δασεὶς ἄνθρωπος οὐ
παιδεύεται» δὲν εἶναι πάντοτε ὀρθή· πρέτει νὰ διασαφηνθῇ πλήρως ἡ
σχέσις ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις τοῦ δασιοῦ ἢ τιμωρίας καὶ τῆς παιδεύ-
σεως ἢ ἀγωγῆς· τὰ αὐτὰ ἰσχύουσι καὶ διὰ τὴν κρίσιν «ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦ-
σιν ἀποθνήσκει νέος».

Κατὰ ἓνα ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων τοῦτων γίνονται ἡ διασάφησις
τῆς κρίσεως. Ὅταν δὲ αὕτη εἶναι ἀρκετὰ ἐκτενής, τὸ ὁποῖον συμβαίνει
κυρίως ὅταν ἡ διασάφησις γίνεται κατὰ τὸν πρῶτον τοῦτον, τότε ἡ ὅλη
διευκρίνησις δὲν περιλαμβάνει κανὲν ἄλλο μέρος. Πολλάκις ὅμως ἡ
κυρίως αὕτη διασάφησις τῶν ἐν τῇ κρίσει ἐννοιῶν ἐκτίθεται συντομώ-
τερον καὶ τὰ διάφορα αὐτῆς μέρη θεωροῦμενα ὡς δευτεροῦντα ἢ καὶ
τινα καὶ συνενοούμενα συναπαρτίζουσιν ἐν μόνον μέρος τῇ-
διευκρινήσεως, τὸ ὁποῖον λέγεται ἐ μνηεῖα. Ἀναλόγως δὲ τῆς ἐκτάσεως αὐτῆς
προστίθεται δεύτερον μόνον μέρος ἢ ἐκτίμησις ἢ καὶ τοῖτον ἢ ἐφαρμογή.

Ἡ ἐκτίμησις τῆς κρίσεως γίνεται κατὰ τὰ ἥδη λεχθέντα: 1) ἡ ἐξετά-
ζεται πρῶτον ἡ ἀξία τῆς πρώτης ἐννοίας ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς πνευμα-
τικῆς ἢ ὑλικῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἠθικοῦ ἢ ἀναγκαίου,

τοῦ ὠφελίμου καὶ εὐαρέστου· δεύτερον ἡ ἀξία τῆς δευτέρας ἐννοίας καθ' ὅμοιον τρόπον· καὶ τρίτον ἡ ἐκ τῆς ἐνότητος αὐτῶν προκύπτουσα ἀξία· 2) ἡ ἐξετάζεται γενικῶς ἡ ἀξία τῆς ὅλης κρίσεως κατὰ τὰς λεχθεί-
σας τρεῖς ἀπόψεις.

Ἡ χρῆσις ἢ ἐφαρμογὴ τῆς γνώμης περιλαμβάνει παραδείγματα δια-
φόρα, κατὰ τὰ λεχθέντα ἐν τῷ περὶ ἐννοιῶν μέρει. Ἀλλὰ εἶναι δυνατόν
ἐπὶ πράγματι γενομένων παραδειγμάτων ἢ πλαστῶν, ἀλλὰ παριστανό-
ντων ὡς γενομένων, νὰ παραστήσωμεν καὶ διὰ παραδειγμάτων πῶς
ἐφαρμόζεται ἡ γνώμη, δηλαδὴ νὰ ἐκθέσωμεν πῶς εἰς τὸν καθημερινόν
ὅλον ἐξελλίσσονται ἢ δύνανται νὰ ἐξελιχθῶσι τὰ περιστατικά, εἰς τὰ
ποῖα ἐφαρμόζεται τὸ περιεχόμενον, ἥτοι ἡ ἐννοία τῆς γνώμης. Τὰ
ἀπορροα δὲ ταῦτα περιστατικά θὰ παριστῶσιν ἐφαρμογὰς αὐτῆς δια-
φόρους, ὥστε ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις νὰ διευκρινίζεται ἡ κρίσις· ἐξ
αὐτοῦ δὲ τὰ ἐκάστοτε ἐπόμενα θὰ εἶναι συντομώτερα τῶν προηγουμέ-
νως λεχθέντων, ὅπως καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη.

Ὅταν τὰ ἐκτεθέντα μέρη τῆς διευκρινήσεως εἶναι σύντομα, δύνανται
προσθεθῆναι καὶ ἕτερον μέρος περιέχον τὰ συμπεράσματα καὶ παραγ-
γέλματα, τὰ ὅποια ἰδίως ἐκ τῆς χρήσεως ἐπὶ διαφορῶν περιστατικῶν
ἐπὶ βίου δύνανται νὰ ἐξαχθῶσιν. Ἀλλ' ὅταν τοιοῦτον μέρος προσθεθῇ,
ἀνάγκης πρέπει νὰ ἐλλείπῃ ἡ ἐκτίμησις τῆς ἀξίας, ἥτις περιέχει καὶ
τὸν λόγον τῆς προτροπῆς ἢ ἀποτροπῆς. Διὰ τοῦτο ἡ τοιαύτη διάταξις
ἐνταῖς εἰς διασαφητικὰς πραγματείας ὀλιγώτερον ὠρίμων μαθητῶν, οἱ
ποῖοι δύνανται μὲν νὰ ἐξαγάγῃσι πρακτικὰ συμπεράσματα ἐκ μερικῶν
παραδειγμάτων, δὲν εἶναι δὲ ἱκανοὶ νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς τὴν θεωρητι-
κὴν ἐξέτασιν τῆς ἐκτιμήσεως τῆς γνώμης.
Συμφώνως πρὸς τὰ εἰρημένα (Πρὸβλ. καὶ Διδ. μητρ. γλ. σελ. 208—
209), ἐχθμεν τὰ ἐξῆς σχήματα διασαφήσεως γνώμης.

1.

Διευκρίνησις. — 1. Δήλωσις τοῦ περιεχομένου τῆς πρώτης ἐν-
νοίας: α') δι' ὀρισμοῦ· β') διὰ μερισμοῦ· γ') διὰ διαιρέσεως.

2. Δήλωσις τοῦ περιεχομένου τῆς δευτέρας ἐννοίας (καθ' ὅμοιον
τρόπον).

3. Δήλωσις τῆς φύσεως καὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὅποιον γίνεται ἡ
κρίσις τῶν ἐννοιῶν ἐν τῇ κρίσει.

4. Δήλωσις τῆς σχέσεως τῆς διασαφουμένης κρίσεως πρὸς ἄλλας
κρίσεις.

2.

1. Ἑρμηνεία. — Ἦτοι διασαφίσις τῆς σημασίας τῶν ἐννοιῶν καὶ
τῆς ὅλης κρίσεως περιλαμβάνουσα ὀνομαστικὴν καὶ πραγματικὴν ἐρμη-
νείαν, ἐξήγησιν τῶν εἰκόνων καὶ παραβολῶν καὶ διάκρισιν τῶν ὁμοίων
ἀντιθέτων.

2. Ἐκτίμησις τῆς ἀξίας καὶ σπουδαιότητος.

(Εἷς τινὰς δὲ ἐκθέσεις προστίθεται καὶ)

3. Χρῆσις καὶ ἐφαρμογὴ εἰς ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρας διαφῶ-
ς ἀλλήλων περιπτώσεις.

3. (δι' ὀλιγώτερον ὠρίμους μαθητάς).

1. Ἡ κατὰ λέξιν καὶ πραγματικὴ ἐρμηνεία τῆς γνώμης.

2. Ἡ διὰ παραδειγμάτων ἀπεικόνισις αὐτῆς ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις.

3. Ἡ ἀναγραφὴ συμπερασμάτων καὶ παραγγελμάτων, τὰ ὅποια ἐκ

τῆς γνώμης ταύτης δύνανται νὰ ἐξαχθῶσιν (ιδίως ἐκ τῶν παραδειγμάτων).

ΣΧΕΔΙΑ

1. Ἐργάζου καὶ προσεύχου.

Α'—Εἰσαγωγή.—Πολλοὶ ἄνθρωποι τὴν προσευχὴν θεωροῦσι σήμερον ὥς τι παρέλκον, ἀποφεύγουσιν αὐτὴν νομίζοντες ὅτι χάνουσι χρόνον ἀπὸ τὴν ἐργασίαν, ἄλλοι δὲ νομίζουσιν ὅτι μόνον προσευχόμενοι θὰ ἐπιτύχωσι τὸ ποθοῦμενον.

Θέσις τοῦ θέματος καὶ μετάβασις. Καὶ οἱ δύο πράττουσιν ἀντιθέτως πρὸς τὸ παράγγελλμα: ἐργάζου καὶ προσεύχου.

Β'—Διευκρίνεις. I. Ἐργάζου. — 1. Ἀνάλυσις: Ἐργασία εἶναι ἡ ἐντασις τῶν σωματικῶν ἢ ψυχικῶν δυνάμεων πρὸς ἐπιτέλεσιν ἔργου τινὸς ἢ καθήκοντος.

2. Διακρίσις: α') Ἐργασία εἶναι τὸ ἀντίθετον τῆς ὀκνηρίας, δηλαδὴ τοῦ ἐλαττώματος, κατὰ τὸ ὅποσον ὁ ἄνθρωπος οὔτε ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ καθήκοντά του οὔτε ἄλλως ἐργάζεται κατὰ τὸν προσήκοντα τρόπον.

β') Ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἡ ἐργασία ἀντιτίθεται ἐνταῦθα καὶ πρὸς τὴν φυγοπονίαν περὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐργασίας καὶ πρὸς τὴν ἀμελείαν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς.

3. Διαίρεσις. — Ἡ ἐργασία εἶναι: α') ἡ διὰ χειρῶν ἐργασία — β') ἡ πνευματικὴ ἐργασία.

II. Προσεύχου. 1. Ὅρισμός: α') ἀρνητικῶς: α'') οὐχὶ ἀπὸ τυπικῶν εὐχῶν ἐκφορά· — β'') οὐχὶ παρακλησις ἄτοποι· — β') θετικῶς: ἀλλὰ θερμὴ ἀπὸ καρδίας παρακλησις πρὸς ἀπομάκρυνσιν — α'') σωματικῆς καὶ β'') πνευματικῆς ἀνάγκης.

2. Διακρίσις: Ἡ ἀληθὴς προσευχὴ διακρίνεται ἀπὸ τῆς σαρρῆς, διότι εἶναι: α') προσεκτικὴ — β') οὐχὶ κατ' ἐπίφασιν γινομένη.

3. Περιγραφὴ καὶ διαίρεσις. — Ἡ προσευχὴ δύναται νὰ εἶναι: α') Κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὸν σκοπὸν: παρακλητικὴ, δοξαστικὴ, εὐχαριστήριος προσευχὴ.

β') Κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἐπιτελέσεως: σιωπηλὴ καὶ μεγαλοφώνου γινομένη προσευχὴ.

γ') Κατὰ τὸν τόπον: α'') κατὰ μόναν προσευχὴ καὶ δὴ φανερά καὶ κρυφία — β'') κοινὴ ἐν ἐκκλησίᾳ κ. α.

III. Ἐργάζου καὶ προσεύχου. — 1. Μόνῃ ἡ προσευχὴ ὁδηγεῖ εἰς ἀργίαν, τὸ ὅποσον δὲν θέλει ὁ Θεός.

2. Ἡ μακρὰ προσευχὴ δύναται νὰ μᾶς ἐπιφέρῃ τὴν ἀπώλειαν τῆς εὐκαιρίας τῆς ἐν καταλλήλῳ χρόνῳ ἐνεργείας.

3. Μόνῃ ἡ ἐργασία, ἰδίως ὅταν παρουσιάζωνται ἐμπόδια, δύναται νὰ μᾶς κουράσῃ ἢ ἀποθαρρύνῃ.

4. Ἀλλ' ὅταν ἡ προσευχὴ προηγήται τῆς ἐργασίας, δίδει εἰς ἡμᾶς θάρρος, διότι ἐλπίζομεν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐκολύνει τὴν ἐργασίαν.

5. Ἡ προσευχὴ συνενουμένη μετὰ τῆς ἐργασίας μᾶς ἀποτρέπει ἀπὸ κακὰ μέσα κατὰ τὴν ἐπιδιώξιν τοῦ σκοποῦ μας καὶ ἐξευγενίζουσα τὴν ἐργασίαν προάγει τὸν ὅλον ἄνθρωπον, ὁδηγεῖ εἰς ἀληθὴ εὐδαιμονίαν.

IV. Σχέσεις. — Σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει. — Ἀὐτὴ Γεώργι βοήθει· μὰ σεῖε καὶ σὺ τὰ πόδια σου (παροιμία Κρητικῇ). — Ἀπὸ Θεοῦ ἀρχεῖς

Γ'—^οΕπίλογος.—Βραχεία ἀνακεφαλαίωσις ἢ ἀποτροπὴ ἀπὸ κακῶν μμήσεων.

2. Φείδου χρόνου (πρβλ. σχῆμα ὑπ' ἀρ. 3).

Α'—Εἰσαγωγή.—'Απὸ τῆς ἀργολογίας πολλῶν.

Θέσις τοῦ θέματος καὶ μετάδοσις.

Β'—Διευκρίνησις.—1. Ἑρμηνεία.—α') Κατὰ λέξιν: φείδου χρόνου=νὰ μεταχειρίζεσαι μετὰ φειδοῦς ἤτοι φροντίδος τὸν χρόνον, ὅπως ἢ ἐξοδευθῇ.

β') Πραγματικὴ: Πάντοτε καὶ εἰς τὰς πράξεις καὶ εἰς τὰς ἀναπαύσεις σου ἔχε ὑπ' ὄψιν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀργοπορῇς πολὺ, νὰ κατασπαταλῇς τὸν χρόνον, ἀλλὰ νὰ φέρῃς εἰς πέρας τὴν σκέψιν, τὸ ἔργον ἢ τὴν ἀσχολίαν σου τελείως, εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μικρότερον χρόνον.

2. Παραδείγματα.—α') Ὑποθέσωμεν μαθητὴν ἐργαζόμενον κατ' οἶκον μετὰ φειδοῦς χρόνου (ἢ καὶ ἀντιθέτως).—β') Ὑποθέσωμεν νεανίας συναντωμένους καὶ ὁμιλοῦντας καθ' ὁδόν.—γ') Δάδωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ῥήτου εἰς τὸν ὕπνον καὶ εἰς τὰς ἀναπαύσεις.—δ') Δάδωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ῥήτου κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν διαφόρων ἔργων: οἷον τῶν καθημερινῶν ἀσχυλιῶν, τῶν ἐργασιῶν τὰς ὁποίας ἕκαστος ἔχει συμφώνως πρὸς τὸ ἐπάγγελμά του· ὁμοίως τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως ὑπηρεσίας ὑπὸ ὑπαλλήλων· πρβλ. τὴν ταχύτητα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τοῦ Μ. Ναπολέοντος εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις.

3. Παραγγέλματα.—Ὡς πρέπει νὰ ἐφαρμόζωμεν τὸ ῥητόν: α') κατὰ τὴν ἔγερσιν ἀπὸ τοῦ ὕπνου.—β') κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας, κατὰ τὴν προσοχὴν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ κτλ.—γ') κατὰ τὰς ἀναπαύσεις καὶ διασκέδας.—δ') κατὰ τὴν μετ' ἐπιμελείας ἐπιτέλεσιν τῶν καθηκόντων μας χάριν ὑψηλοτέρων καὶ ἀπωτέρων σκοπῶν.

Γ'—^οΕπίλογος.—Ὁ χρόνος εἶναι πολὺτιμος καὶ πρέπει νὰ φειδῶμεθα αὐτοῦ περισσότερο ὢλων τῶν κτημάτων (εἶδος ἀνακεφαλαιώσεως).

3. Τὰ παθήματα γίνονται μαθήματα.

Α'—Εἰσαγωγή.—Ὑπάρχουσι πλεῖστοι τρόποι, διὰ τῶν ὁποίων οἱ ἄνθρωποι ἀποβαίνουν: συνετοὶ καὶ σώφρονες· π.χ. ἐμπειρία, κατ' ἰδίαν ἐλέτη, μάθησις ἐν τῷ σχολείῳ, ἀσκησις κλ. Πάντα τὰ μέσα ταῦτα εἶναι ἐλαδῆ· ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἀντιθέτου φύσεως καὶ περὶ τούτων ἴσχυει λόγος τὸ ῥητόν:

Θέσις τοῦ ζητήματος: τὰ παθήματα γίνονται μαθήματα.

Β'—Διευκρίνησις.—1. Ἑρμηνεία: α') παθήματα εἶναι α') τιμωρητικά· βλάβαι· β') ὕλικά· ζημίαι· γ') ἠθικά· ἀπώλειαι· δ') τιμωρητικά διὰ παραβάσεις θείων ἢ ἀνθρωπίνων νόμων.

β') μαθήματα κυρίως εἶναι ὅ,τι μανθάνει τις· ἐνταῦθα τίθεται τὸ ἔσον ἀντὶ τοῦ σκοποῦ καὶ σημαίνεται ἢ ἐμπειρία, ἢ σύνεσις, ἢ ὁποία ἀποκτάται διὰ τῆς μαθήσεως, ἢ γνώσεως τῆς ἀποφυγῆς κτλ.

γ') Σύνδεσις τῶν δύο ἐννοιῶν: Διὰ τῶν βλαβῶν καὶ τῶν τιμωριῶν ὁποίας ὑφίσταται τις ἀποβαίνει συνετός, γινώσκων μὲν νὰ ἀποφεύγῃ τὰ κακά, νὰ ἐκλέγῃ δὲ τὰ ἀλλεῖστα μέσα πρὸς ἐπιτυχίαν ἀγαθοῦ σκοποῦ.

2. Χρησις.—Τὸ ῥητόν τοῦτο ἐφαρμόζεται: α') ἐπὶ τῶν παίδων, οἱ ὅποιοι στεροῦνται ἐμπειρίας·—β') ἐπὶ τῶν σπευδόντων καὶ τῶν ἐμπα-

θῶν ἀνθρώπων.—γ') ἐπὶ τῶν ἐπιπολαίων, ἀπερισκέπτων καὶ μωρῶν.—
ἐπὶ τῶν ἀναισθητῶν καὶ ἰσχυρογνωμόνων.

3. Παράδειγματα.—Ὁ ἄσωτος υἱός.—ὁ ὀκνηρὸς ἀγροδεσπότης
—ὁ ἀμελής μαθητής.—ὁ Φαραώ.—ὁ Κρέων (ἐν τῇ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους) κ. α.

4. Μαρτυρίαι.—Ὅμοιαι παροιμίαι: "Ὅποιος κατ' ἑστὴν κολοκύνθη
φυσᾷ καὶ τὸ γίαιον.—Τοῦ χωριάτη τὸ σκοινὶ μονοὸν δὲ φτάνει
διπλοὸν περισσεύει.

1'—Επίλογος.—Γενικῶς εἶναι ὀρθὸν τὸ ῥητὸν διὰ τοὺς ἀπερισκεπ-
τους· οἱ Ῥωμαῖοι ἔλεγον *Eventus stultorum magister est*. Διὰ τοῦτο
ὁ προσεκτικὸς ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ τὸ ῥητὸν τοῦ Πλάτωνα: *Felicitas*
qui in periculo alieno sapit.

4. "Ἀνθρώπος ὧν ἴσθι καὶ τοῦτο μέμνησ' αἰί.

(Παράδειγμα ἐλευθερωτέρας διατάξεως).

Α'—Εἰσαγωγή.—Ἱστορικὸν τοῦ ῥήτου.

Β'—Διευκρίνισις.—Τί σημαίνει εἶναι ἄνθρωπον.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὃν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς.

1. Ἡ ἐκ τοῦ σώματος κατάστασις καὶ υποχρεώσεις: α') Διὰ τὸ
σῶμα μας υποκείμεθα εἰς ὅλας τὰς ἀδυναμίας καὶ ἀτελείας τῆς ἀνθρώπου
φύσεως. Ἀσθενεῖς εἰσερχόμεθα εἰς τὸν βίον· κόποι συνοδεύονται
τὴν πορείαν μας, ἀσθενεῖται καὶ λυπαί μᾶς καταβάλλουσιν. Ὅταν
σκεπτόμεθα τὴν κατάστασιν ταύτην, τότε λαμβάνομεν συνείδησιν μετὰ
τῆς ἀρμοζούσης διαθέσεως τῆς ταπεινότητος ἡμῶν.

β') Ὡς ἐκ τῆς σωματικῆς μας κατασκευῆς διακρινόμεθα τῶν λοιπῶν
ζωϊκῶν ὄντων διὰ τῆς τελειότητος τῶν μελῶν, τῆς γλώσσης κτλ. Διὰ
τοῦτο πρέπει:—α') νὰ διαπλάσωμεν ὅσον τὸ δυνατόν τελειότερον τὸ
σῶμα διὰ τῆς γυμναστικῆς.—β') νὰ προφυλάττωμεν αὐτὸ ἀπὸ πάσης
βλάβης.—γ') νὰ κἀμνωμεν ὀρθὴν χρῆσιν τῶν σωματικῶν δώρων.

2. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἔχει καὶ ψυχὴν· διὰ τοῦτο εἶναι πεποικισμέ-
νος διὰ λογικὸν καὶ ἐλευθερὰς βουλήσεως.

α') Αἱ γνώσεις ἡμῶν εἶναι περιορισμέναι καὶ ἀδέδαιτοι· διότι κυρίως
διὰ τῶν αἰσθησέων διαδιδύκονται. Καὶ ὁ βαθυτάτος εἰσδύων φιλόσοφος
καὶ ὁ τολμηρότατος ἐρευνητὴς φθάνουσι τέλος εἰς τὸ συμπέρασμα
«οὐδὲν δυναμὲν νὰ γνωρίσωμεν», δηλαδή ὅτι ἐμάθομεν καὶ ἐννοήσωμεν
εἶναι ἀσυγκρίτως μικρὸν ἐν σχέσει πρὸς ὅ, τι ἀγνοοῦμεν.

Ἀλλ' ἡ ἀσθενὴς αὕτη ἀνταύγεια τοῦ θεοῦ πνεύματος, πόσῳ ἐξυψώ-
σῃ τὸν ἄνθρωπον ὑπὲρ τὰ λοιπὰ ζῷα. Αὕτη προάγει τὴν τέχνην καὶ ἐπι-
στήμην εἰς ἔργα ἐξωραϊζόντα καὶ ἐκπολιτίζοντα τὸν ἄνθρωπον.

β') Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐν τῇ βουλήσει τοῦ ἐλεύθερος. Δύναται
βούλεται τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐπιτελέσει αὐτοῦ διὰ τὴν ἀσθενεῖαν τῆς
ἀνθρωπίνης φύσεως πολλαχὺς ἐμποδίζεται, ὑπόκειται εἰς πλάναις
σφάλματα.

Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ὑπερισχύει τὸ πνεῦμα.

(Παράδειγματα ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς δυνάμεως τῆς βουλήσεως
ἔφθασαν εἰς ὑψηλὸν βαθμὸν ἠθικῆς τελειότητος).

3. Ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῆς τοιαύτης διττῆς αὐτοῦ φύσεως ἔχει καθήκοντα

α) πρὸς τὸν Θεόν· β) πρὸς ἑαυτὸν· γ) πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Γ'—Επίλογος.—Ἡ συνείδησις τῆς τοιαύτης φροντίδος περὶ τὸν

σώματος, τῆς βουλήσεως καὶ τῆς ἐπιτελέσεως τῶν καθηκόντων πληροῦ τὴν ψυχὴν μας χαρᾶς καὶ μᾶς καθιστᾷ εὐτυχεῖς.

5. Οἱ ποιηταὶ εἶναι οἱ διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος.

1. Ὁδηγοῦσι πρὸς τὸ ἀληθές (ἀνάπτυξις τῆς διανοήσεως, λογική).
2. Ὁδηγοῦσι πρὸς τὸ ὡραῖον (ἀνάπτυξις τῆς φαντασίας, αἰσθητική).
3. Ὁδηγοῦσι πρὸς τὸ ἀγαθὸν (ἐξευγενισμὸς τῆς διαθέσεως, ἠθική).

6. Ἡ δυστυχία εἶναι σχολεῖον τῶν ἀνθρώπων.

1. Ἐνισχύει τὴν βούλησιν.
2. Ἐξευγενίζει τὴν διάνοιν (προκαλεῖ τὴν μετριοφροσύνην, τὴν εὐσέδειαν πρὸς τὸ θεῖον κλπ.).
3. Ὁξύνει τὴν διάνοιν (ἡ ἀνάγκη καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἐφευρετικόν).

7. Εἰς τί συνίσταται ἡ σταθερότης τῆς ἀληθοῦς φιλίας.

1. Εἰς τὴν ὁμοιότητα τῆς συμπεριφορᾶς.
2. Εἰς τὴν ὁμοιότητα τῶν ἐσωτερικῶν διαθέσεων (Περβλ. Sall. Catil. 20, 4 : idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est.—Cic. Lael. 55 : amicitia nisi inter bonos esse non potest).
3. Εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ὑποστήριξιν.

8. Εἰς τὴν ἀνάγκην δεικνύεται ἡ εὐγένεια τῶν μεγάλων ψυχῶν.

1. Εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν τῶν πασχόντων ἀνάγκην:
α') ἥτις ὑπὸ ἄλλων ἀνθρώπων προεκλήθη (συγχώρησις πρὸς αὐτοὺς, οὐδὲν ἐκδικητικὸν συναίσθημα)
β') ἥτις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπῆλθεν (ἐμπιστοσύνη πρὸς τὸν Θεόν, θάρρος καὶ εὐστάθεια εἰς τὸ νᾶ ὑπομένη ὁ πάσχων, δραστηριότης καὶ ἀκαταπύνητος ἐνέργεια).
2. Εἰς τὴν ξένην ἀνάγκην:
α') ἐνδιαφέρον καὶ εὐσπλαγχνία β') βοήθεια διὰ συμβουλῶν καὶ πράξεων.

Θέματα πρὸς διασάφησιν.

1. Τί σημαίνει ἡ ῥῆσις τοῦ Σωκράτους : ἐν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα.
2. Τῆς ἀρετῆς ἰδῶτα θεοὶ προπάρειθεν ἔθηκαν.
3. Ὡ ξεῖν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε κείμεθα κτλ.

Ἀντὶ γενικῶν παραγγελημάτων ἀναπτύξεως τῶν τοιούτων ἐκθέσεων παραθέτομεν τὸ ἐπόμενον παραδειγμα ἀναπτύξεως τῆς γνώμης «γνώθι σαυτὸν» κατὰ σχέδιον συμφωνοῦν πρὸς τὸ σχῆμα διασαφήσεως γνώμης ὑπ' ἀριθ. 2.

Γνώθι σαυτὸν.

Σχέδιον

Α'—Εἰσαγωγή. — Συνήθως δὲν γινώσκομεν ἡμᾶς αὐτοὺς· ἔχομεν ὑψηλὴν ἰδέαν περὶ τῶν ἑαυτῶν μας· εἴμεθα αὐστηροὶ προκειμένου περὶ τῶν ἄλλων κ.τ.τ.

(Ἡ: Ἀσχολούμεθα εἰς ἄλλα πράγματα καὶ δὲν ἐξετάζομεν ἡμᾶς αὐτοὺς κ.τ.τ.).

(Ἡ: Ἐμφάνισις τῶν σοφιστῶν κλπ. ἔπειτα τοῦ Σωκράτους, ὅστις ἔτρεφε τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ψυχῆς κ.τ.τ.).

Θέσις τοῦ ζητήματος καὶ μετάδοσις. Διὰ τοῦτο ὁρθῶς ἐγγράφη εἰς τὴν θύραν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν τὸ «γνῶθι σεαυτόν».

Β'—Διευκρίνις. — I. Ἐρμηνεία. 1. Τί σημαίνει γινώσκειν καὶ ποῦ ἀναφέρεται: Ἡ γνῶσις ἡ δι' ἐρευνῆς καὶ μελέτης ἐνταῦθα ἐπιζητούμενη δὲν στρέφεται πρὸς τὰ ἐν τῷ αἰσθητῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ ἀντικείμενα, ἀλλ' εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον, τὴν συνείδησιν, τὰς διαφορωτάτας τῆς ψυχῆς λειτουργίας καὶ ψυχικὰς ιδιότητας, ἥτοι:

α') εἰς τὰ πνευματικὰ προτερήματα, τὰ ὅποια εἶναι αα') φυσικά, ὡς δύναμις τῆς ἀντιλήψεως, νόησις, προνοητικότης, πνευματικὴ εὐστροφία κλπ. — ββ') ἐπίκτητα: γνώσεις περὶ χρησίων πραγμάτων, δεξιότητες καὶ ἱκανότητες ἀποκτώμεναι διὰ μαθήσεως καὶ ἀσκήσεως.

β') εἰς τὰ ἠθικὰ προτερήματα καὶ δῆ: αα') εἰς διάφορα συναισθημάτων, τὰ ὅποια εἶναι ἀποτελέσματα καὶ βάσεις τῆς ἀρετῆς. — ββ') εἰς ἐπιθυμίας, κλίσεις, πάθη. — γγ') εἰς διαφόρους ἀρετὰς ἢ κακίας ῥυθμιζούσας τὰς πράξεις ἡμῶν καὶ τὸν βίον.

Μετάδοσις: Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι τὸ γνῶθι· ἀλλ' ὅταν αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον πρέπει νὰ ἐξετάσῃ ἑαυτό, τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνερευνηθῇ.

2. Πῶς τις αὐτὸς γινώσκει ἑαυτόν: α') Διὰ τῆς αὐτοπαρατηρησίας· ἥτοι ἐξετάζων λεπτομερῶς ἑαυτόν κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεως. Τότε ἡμεῖς ἀπὸ τῶν πράξεων ἐρευνῶμεν τὰ ἐλαττήρια ἡμῶν καὶ ἀνευρίσκομεν οὕτω πάσας τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ἡμῶν ιδιότητας.

Ἄλλ' ἡ αὐτοπαρατηρησία δυσχεραίνεται: αα') Διότι πολλάκις δὲν γνωρίζομεν νὰ ἐξετάσωμεν ἡμᾶς αὐτούς· δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὸ ὀρθὸν ἀπὸ τοῦ ἐσφαλμένου κλ. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται γνῶσις τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ κόσμου. ββ') Διότι ὅταν κατεχόμεθα ὑπὸ πάθους, δὲν δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ἡμᾶς αὐτούς. Ὅταν στρέψωμεν τὴν παρατήρησίν μας εἰς τὴν συνείδησιν, τὸ πάθος παύει. γγ') Ἡ φιλαυτία μεγαλοποιεῖ τὰ προτερήματα καὶ ἐλαττοῖ τὰς κακίας, δικαιολογεῖ δὲ πᾶσαν πράξιν μας. δδ') Πολλοὶ φιλόστοργοι γονεῖς καθιστῶσιν εἰς τοὺς νεωτέρους δύσκολον τὴν αὐτοπαρατηρησίαν, κακοὶ δὲ φίλοι καὶ κόλακες εἰς ἐνηλίκους καὶ γέροντας.

Μεταδ. φράσις: Διὰ τοῦτο ἀποφεύγοντες ταῦτα πρέπει νὰ συμπληροῦμεν τὴν αὐτοπαρατηρησίαν:

β') Διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν πράξεων τῶν ἄλλων καὶ τῶν προτερημάτων τῶν καὶ τῆς παραβολῆς τῶν πρὸς τὰς ιδιότητας ἡμῶν τῶν ἰδίων.

γ') Διὰ τῶν παρατηρήσεων τῶν ἄλλων, προκαλουμένων ὑφ' ἡμῶν, περὶ τῶν ιδιοτήτων μας.

II. Ἐκτίμησις τῆς ἀξίας—Τὸ γνῶθι σεαυτόν παρέχει τὴν μόνην ὀρθὴν ἀφετηρίαν πρὸς τὴν ἀληθὴ εὐδαιμονίαν.

1) Ἀπὸ τῆς πλήρους γνώσεως τῶν ἀδυναμιῶν, ἐλλείψεων καὶ ἐλαττωμάτων ἐξαρτᾶται τὸ δυνατόν τῆς διορθώσεως αὐτῶν.

2) Ἀπὸ τῆς ὀρθῆς γνώσεως τῶν προτερημάτων καὶ δυνάμεων ἐξαρτᾶται ἡ ὀρθὴ χρῆσις αὐτῶν.

3) Ἀπὸ τῆς τελείας γνώσεως τοῦ ὅλου ἡμῶν ἐσωτερικοῦ κόσμου ἐξαρτᾶται ἡ ἀνεύρεσις τῶν σκοπιμωτάτων μέσων πρὸς φυσικὴν, πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν τελειοποίησιν ἡμῶν.

III. Παραδείγματα.—Δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν τὸν Σωκράτη, Κάτωνα, Μάρκον Αὐρήλιον, Φωκίωνα, Φραγκλῖνον.

Γ'—Ἐπίλογος. — "Ὡστε ὀρθῶς ἐφρόνουν οἱ ἀρχαῖοι ὅτι τὸ ῥητὸν παρέχει τὴν ὀρθὴν ἀφετηρίαν πρὸς διόρθωσιν τῶν ἐλαττωμάτων μας καὶ τὴν πρόοδον καὶ εὐδαιμονίαν.

Ἀνάπτυξις.

Πολλάκις εἰς τὰς καθημερινὰς ὁμιλίαις ἀκούομεν ἀνθρώπους, οἵτινες ἐπικρίνουσι τὰς πράξεις, τὴν διαγωγὴν καὶ τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἄλλων, γνωστῶν καὶ ἐνίοτε καὶ ἀγνώστων ἀνθρώπων· δὲν εἶναι μάλιστα ἀσύνηθες τὸ φαινόμενον εἰς συναναστροφὰς ἢ εἰς συγκεντρώσεις εἰς ἐξοχικὰ μέρη, τότε ὁ διάλογος ν' ἀποβαίνει ζωνρότερος καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρων, ὅταν ἡ ὁμιλία στραφῇ πρὸς τὸν ψόγον τῶν παρερχομένων, πρὸς τὴν μετ' αὐστηρότητος κρίσιν τῶν διαθέσεων καὶ τῶν ἐλαττωμάτων ἀπόντων φίλων ἢ ἐχθρῶν ἡμῶν.

Καὶ ὅμως ἐνίοτε συνερχόμενοι εἰς ἑαυτοὺς λέγομεν ὅτι εἴμεθα φιλοκατήγοροι καὶ ἀναμνησκόμενοι τοῦ μύθου, ὅτι ἕκαστος δύο πήρας φέρει, σκεπτόμεθα ὅτι καλύτερον εἶναι νὰ ἐξετάζωμεν καὶ τὰ ἰδικὰ μας ἐλαττώματα καὶ ὅτι διὰ τοῦτο δίκαιον εἶχον οἱ ἀρχαῖοι "Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι εἶχον γράφει μὲ χρυσᾶ γράμματα εἰς τὴν θύραν τοῦ Δελφικοῦ μαντείου «γνῶθι σαυτόν», διὰ νὰ συμμορφοῦνται ὅλοι οἱ προσερχόμενοι, πρὸς τὸ θεῖκόν τοῦτο παράγγελμα.

Ἀλλὰ πρὸς ποίαν γνῶσιν ἤθελε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἀνθρώπων τὸ ῥητὸν τοῦτο; Ἀρά γε εἰς τὸ νὰ μάθωμεν τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, τὰ ἀντικείμενα ἅτινα προσπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, τὰ φυτὰ, τὰ ζῷα, τὴν ἀνόργανον φύσιν καὶ τὰ φυσικὰ φαινόμενα; Εὐνόητον εἶναι ὅτι τὸ ῥητὸν δὲν ἐννοεῖ τὰς γνώσεις, τὰς ὁποίας αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι καὶ αἱ θετικαὶ μᾶς παρέχουν· δὲν ἐννοεῖ τὰς γνώσεις διὰ τῶν ὁποίων ἀποκτάται ὁ πλοῦτος, εὐκολύνεται ἡ ὕλική μας εὐζωΐα καὶ αἱ ὕλικαί μας ἀπολαύσεις. Ἐννοεῖ τὰς γνώσεις, αἱ ὁποῖαι ἀποκτώνται διὰ τῆς ἐξέτασεως τῶν διαθέσεων καὶ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀνθρωπίνης δηλαδὴ ψυχῆς, καὶ τῆς ἀνευρέσεως τῶν προτερημάτων καὶ ἐλαττωμάτων αὐτῆς ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν.

Τὰ προτερήματα δὲ αὐτὰ καὶ ἐλαττώματα τῆς ψυχῆς μας, δηλαδὴ αἱ ψυχικαὶ ἰδιότητες, θὰ γνωσθῶσιν εὐκολώτερον, ἐὰν διακρίνωμεν ἕκαστον αὐτῶν εἶδος χωριστά. Καὶ δὲν εἶναι δύσκολον ἐν ποσίοις νὰ διακρίνωμεν τὰ φυσικὰ προτερήματα, ὑπὸ τῶν ὁποίων κοσμοῦνται ψυχαὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ εὐνοηθεῖσαι. Ποῖος δὲν διακρίνει τὴν εὐφυΐαν τοῦ νοήμονος παιδίου, δὲν ἀναφέρει εὐφρόμως τὴν προνοητικότητά, μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι προικισμένα· προσεκτικαὶ διάνοιαι καὶ δὲν ἐπαινεῖ τὴν πνευματικὴν εὐστροφίαν, μὲ τὴν ὁποίαν εὐρίσκουν διέξοδον εἰς δυσχερεῖς περιστάσεις ἐξαιρετικαὶ φύσεις; Ἄλλ' ἂν εὐχαριστοῦμεθα ὅσάκις διακρίνωμεν τὰ ποικίλα φυσικὰ τῆς ψυχῆς προτερήματα, πολὺ περισσότερον ζηλεύομεν, ὅταν βλέπωμεν ψυχὴν πλουτισμένην μὲ ποικίλας γνώσεις, ὅταν συναντῶμεν ἀνθρώπους ἀποκτήσαντας μὲ τὴν μελέτην, μὲ τὴν ἐπιμονήν, μὲ τὴν προσεκτικὴν παρατήρησιν, μὲ τὴν ἀσκήσιν, ὅλας τὰς ἱκανότητας τοῦ χρειάζοντα· εἰς αὐτοὺς, διὰ νὰ κάμνουν καλῶς τὴν ἐργασίαν των, διὰ νὰ ἐπιτελοῦν τὰ καθήκοντά των, διὰ νὰ εἶναι χρήσιμοι πολιτικοί, ἢ στρατιωτικοί, ἢ οἰκονομολόγοι, διὰ νὰ προάγουν τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ τὴν κοινωνίαν.

Ἄλλ' ἂν ἐπαινῶμεν καὶ εἰς μίμησιν προβάλλωμεν τὰ ἐπικτήτα προτερήματα, πολὺ περισσότερον θαυμάζομεν τὰ ἠθικά τῆς ψυχῆς κοσμήματα· τὴν εὐχαρίστησιν διὰ τὰς καλὰς πράξεις, τὴν εὐγένειαν τῶν φρονημάτων, τὴν φιλοτιμίαν, τὴν προσήλωσιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς πᾶν ὅ,τι εἶναι πρᾶον καὶ εὐγενές, καὶ ἰδίως τὰ συναισθήματα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια καθιστῶσι τὸν ἄνθρωπον ἀληθινὸν ἀγλάϊσμα τῆς φύσεως· τὴν εὐσπλαγχνίαν πρὸς τοὺς πάσχοντας, τὴν ἀληθινὴν συμπάθειαν διὰ τὰ παθήματα τῶν ἄλλων, τὴν φιλαλληλίαν, τὴν αὐταπαρησίαν, τὰ συναισθήματα ποῦ ὁδηγοῦν εἰς ὑψηλὰς ιδέας καὶ μεγάλας πράξεις καὶ εἰς τῆς κοινωνίας τὴν ἀληθινὴν ἐξύψωσιν.

Ὅταν δὲ ἐξετάζωμεν τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἐκτὸς τῶν συναισθημάτων θὰ γνωρίσωμεν τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ καὶ ὁρμίας, τὰς κλίσεις καὶ παρὰ ταύτας τὰ πάθη, τὰ πάθη, τὰ ὅποια συγκλονίζουσιν πολλάκις καὶ συνταράσσουσιν τὸ λογικὸν καὶ φέρουσιν τὸν ἄνθρωπον δοῦλον εἰς ἀποφάσεις παραλόγους καὶ πράξεις παραφύρους καὶ συνήθως καταστρεπτικές καὶ εἰς τὰ άτομα καὶ εἰς τὰς κοινωνίας. Καὶ ὁμοῦ μὲ τὰ συναισθήματα τῆς ψυχῆς θὰ ἀνασκοπήσωμεν τὰς ἀρετάς, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀλήθειαν, τὴν σωφροσύνην, τὴν ἐγκράτειαν ἢ καὶ τὰς ἀντιθέτους τῶν κακίας, τὴν ἀδικίαν, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ἀσχροκέρδειαν.

Διὰ τοιαύτης διονυχίσεως καὶ μελέτης τῶν καθ' ἕκαστον ἀποκτάται ἡ γνῶσις τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, τῆς λέξεως γνῶθι τοῦ ῥήτου· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖται εἰς αὐτό· ἀποτεινόμενον εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν ἀναγινωσκόντων αὐτὸ λέγει γνῶθι σαυτὸν, δηλαδὴ τὴν τοιαύτην διερευνήσιν τῆς ψυχῆς νὰ κατευθύνῃς εἰς τὸν ἑαυτὸν σου εἰς ὅλας τῆς ψυχῆς σου τὰς ἐκδηλώσεις.

Τὴν τοιαύτην δὲ ἐξέτασιν θὰ ἐπιτύχωμεν βεβαίως, ὅταν τὸν ἑαυτὸν μας ἐξετάζωμεν κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεως· κατὰ ταύτας ἐνθυμούμενοι ὅ,τι εἴπομεν καὶ ἐπράξαμεν, ἀναλογιζόμεθα τὰ ἐλαττήρια ἀπὸ τὰ ὅποια παρεκινήθημεν καὶ κρίνοντας τὰ ἐλαττήρια ταῦτα ἂν εἶναι καλὰ ἢ κακὰ, ἀνευρίσκωμεν τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικά μας προτερήματα ἢ ἐλαττώματα.

Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι εὐκόλον. Πρῶτον μὲν πολλάκις δὲν γνωρίζομεν ποῖον εἶναι τὸ ὀρθὸν καὶ ποῖον τὸ ἐσφαλμένον· οὕτω δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας· διὰ τοῦτο πρῶτον ἀρχίσωμεν νὰ ἐξετάζωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, πρέπει νὰ ἡξεύρωμεν ὅπως δὴποτε τὸν κόσμον, νὰ γνωρίζωμεν ποῖον εἶναι τὸ ἠθικὸν καὶ τὸ ἐνάρετον.

Ἀλλὰ καὶ ἂν γνωρίζωμεν ἐν γένει ποῖα εἶναι προτερήματα καὶ ποῖα ἐλαττώματα τῆς ψυχῆς, ὅταν ἐξετάζωμεν τὰς πράξεις μας, εἶναι εὐκόλον νὰ παρασυρόμεθα ἀπὸ τὴν φιλαυτίαν μας, ἥτις μεγαλοποιεῖ τὰς ἀρετάς καὶ ἐλαττώνει τὰς κακίας μας, δικαιολογεῖ δὲ πᾶσάν μας πράξιν διὰ νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν ἀκριβῶς κάθε μας ἐνέργειαν καὶ ἐξ αὐτῆς νὰ ἀνεύρωμεν ποίας ἀρετῆς πρέπει νὰ ἐπιζητήσωμεν ἢ ἀποκτήσωμεν καὶ ποίας κακίας νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀποβάλωμεν. Εἰς τὴν ἀνικανότητα δὲ αὐτὴν νὰ κρίνωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας συντελοῦν πολλάκις ἂφ' ἑνὸς μὲν πολὺ φιλόστοργοι γονεῖς, οἱ ὅποιοι εἰς τοὺς πατέρας τῶν εὐρίσκουν μόνον ὑπέροχα προτερήματα, τὰ ὅποια κατὰ τὴν ιδέαν τῶν δὲν πρέπει νὰ περιορισθοῦν ἀπὸ κανένα, ἂφ' ἑτέρου δὲ κόλακες καὶ κακοὶ φίλοι, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐνηλίκους καὶ γέροντας δὲν ἀφήνουν νὰ δια-

κρίνουν εις τοὺς ἑαυτοὺς των κανὲν ἐλάττωμα ἢ καμμίαν ἑλλειψιν, ἀλλὰ τοὺς πληροῦν ἀπὸ οἷησιν καὶ ἀλαζονείαν καὶ τοὺς ἐμβάλλουν τὴν ἰδέαν, ὅτι ἀπὸ ὅλων ἐξέχουν καὶ κατὰ τὰς γνώσεις καὶ τὴν νοημοσύνην καὶ τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν δύναμιν τῆς θελήσεως.

Διὰ τὰ κατορθώσωμεν δὲ τὰ ὑπερνικήσωμεν ὅλας αὐτὰς τὰς δυσκολίας, αἵτινες καθίστωσι δύσκολον τὴν πλήρη ἐξέτασιν τῆς ψυχῆς μας, πρέπει νὰ μὴ ἀρκεσθῶμεν εἰς αὐτὴν τὴν αὐτοπαρατηρησίαν, ἀλλὰ νὰ ἐξετασώμεν τὰς πράξεις καὶ ἄλλων ἀνθρώπων καὶ ἀνεύρωμεν ἐξ αὐτῶν τὰς ἀρετὰς των ἢ κακίας· ταύτας δὲ παραβάλλοντες πρὸς τὰς ἰδικὰς μας δυνάμειν νὰ κρίνωμεν ἀσφαλέστερον κατὰ τί ὑπερέχομεν ἢ ὑπολείπομεθα, εἰς ποῖα κατήκοντά μας ἀνταποκρινόμεθα ἢ διὰ τίνα πράγματα φαινόμεθα ἀξιοκατάκριτοι. "Ὅταν δὲ ἀληθῶς φροντίζωμεν νὰ γνωρίσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, δὲν θὰ διαστάσωμεν οὐδὲ τὴν κρίσιν τῶν φίλων μας νὰ ἐπικαλεσθῶμεν διὰ τὰς πράξεις μας καὶ τὴν διαγωγὴν μας καὶ νὰ ζητῶμεν νὰ μᾶς εἰπουν εἰλικρινῶς τὴν γνώμην των περὶ τῆς συμπεριφορᾶς μας, τῶν ἰδεῶν καὶ πεποιθήσεων, περὶ τῶν διαθέσεων καὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας μας.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, τὸν ὑπομονητικὸν καὶ ἐπίμονον, ἐπιτυγχάνεται τὸ «γνῶθι σαυτὸν». Ἄλλ' ἀξίζει ἀρὰ γε νὰ καταβάλλωμεν τόσον κόπον, τόσην προσοχὴν, τόσον χρόνον, διὰ νὰ μάθωμεν ἀκριβῶς, τί ἀξίζομεν καὶ τί δὲν ἀξίζομεν, ποῖα προτερήματα καὶ ποῖας ἑλλείψεις ἔχομεν; Διότι ἂν δὲν ἀξίζῃ, διατί νὰ μὴ χρησιμοποιῶμεν τὸν πολυτίμον αὐτὸν χρόνον εἰς ἀπόκτησιν πλούτου, εἰς ἀπολαύσεις καὶ διασκεδάσεις, εἰς τὸ νὰ ζῶμεν εὐτυχεῖς καὶ νὰ χαρῶμεν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον τὴν ζωὴν μας αὐτὴν, ἢ ὅποια δὲν εἶναι καὶ αἰωνία;

Ἄλλ' ἂν δὲν γνωρίσωμεν τὰς ἑλλείψεις μας καὶ τὰ ἐλαττώματά μας, πῶς θὰ τὰ διορθώσωμεν; Δὲν θὰ φέρωμεν αὐτὰ πάντοτε, δὲν θὰ μᾶς εἶναι ἐμπόδιον εἰς τὸ νὰ προοδεύσωμεν, εἰς τὸ νὰ γίνωμεν καλῶτεροι καὶ ἱκανώτεροι, εἰς τὸ νὰ ὠφελήσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, τὴν οἰκογένειαν καὶ τοὺς ὁμοίους μας, εἰς τὸ νὰ ἐκτιμηθῶμεν ἀπὸ τὴν κοινωνίαν καὶ τοὺς ἀνωτέρους μας, εἰς τὸ νὰ καθέξωμεν τὴν κοινωνικὴν θέσιν, τὴν ὅποιαν ἤλπισαν οἱ γονεῖς μας καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ὀνειροπολήσαμεν;

Ἄν δὲ ἐξ ἄλλου δὲν γνωρίσωμεν τὰ προτερήματά μας, τὰς ἀρετὰς, τὸ τί εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ πράξωμεν, πῶς δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν αὐτὴν τὴν ἱκανότητά μας εἰς τὸ νὰ παραγάγωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, εἰς τὰ ἔργα τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς, εἰς τὸ ἐπαγγέλιον καὶ τὰς ἀσχολίας μας;

Ἀλλὰ καὶ ἡ γνώσις ὅλων τῶν ἐσωτερικῶν μας διαθέσεων, τῆς καταστάσεως, τῶν κλίσεων καὶ ἐπιθυμιῶν τῆς ψυχῆς εἶναι ἀπαραίτητος, διὰ νὰ ἀνεύρωμεν τὰ καταλληλότερα διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας μέσα, τὰ ὅποια μεταχειριζόμενοι δυνάμεθα ν' ἀναπτύξωμεν τὰς φυσικὰς μας δυνάμεις, νὰ πλουτίσωμεν τὰς γνώσεις μας καὶ νὰ στολίσωμεν τὴν ψυχὴν μας μὲ ὅλας ἐκεῖνας τὰς ἀρετὰς, τοῦ ἀποτελοῦν τὸ ἀληθὲς στόλισμα αὐτῆς καὶ καθίστανον τὸν ἄνθρωπον, ἀληθινῶς ἄνθρωπον, τῷ ὄντι μορφωμένον, εἰς πάντα ἀξιοζήλευτον καὶ ἀξιόμιμητον, ἐκτιμώμενον καὶ τιμώμενον καὶ ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους.

Τοιοῦτοι ἄνθρωποι, οἵτινες διὰ τῆς αὐτοπαρατηρησίας καὶ τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ τὴν κοινωνίαν ἐξύψωσαν, εἶναι ὁ Σωκράτης, ὅστις ἔχων ὡς ἀφετηρίαν τὴν ἀρχὴν ὅτι οὐδὲν γινώσκει, ἀπέκτησε τὴν ἀληθινὴν

εὐδαιμονίαν διὰ τῆς ἡθικῆς του τελειοποιήσεως· ὁ Φωκίων, ὅστις φέρων τὴν ἐντιμὸν του πενίαν ἦτο εὐτυχής, διότι οὐδέποτε κατεδέχθη νὰ πράξῃ παρὰ τὸ δίκαιον καὶ τὴν φωτισμένην του συνειδήσιν· ὁ φιλόσοφος αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος, ὅστις ἐν ᾧ εἰσδύει εἰς τὰ βάθη τῆς ἀνθρωπίνης διαθέσεως εἰς τὸ σύγγραμμά του τὰ εἰς ἑαυτόν, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς φιλοσοφικῆς του ἐρευνῆς παραινεῖ τὴν ψυχὴν του νὰ στολισθῇ μὲ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἐντροπὴν διὰ κάθε πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἐνάρτεον· ὁ μέγας Ἀμερικανὸς πατριώτης Φραγκλίνος, ὁ ὁποῖος γνωρίζας ἀκριβῶς τὸν ἑαυτόν του ἔλεγεν, ὅτι αἱ ἐπιτυχίαι του εἰς τὸν δημόσιον βίον καὶ ἡ ἐπιβολή του ἐπὶ τῶν συμπολιτῶν του δὲν προήρχοντο οὔτε ἐκ τῆς εὐφυΐας οὔτε ἐκ τῆς εὐγλωττίας του, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ χαρακτῆρός του.

Ὡςτε εἶχον δίκαιον οἱ ἀρχαῖοι φρονούντες, ὅτι τὸ γνῶθι σαυτόν εἶναι γνωμικὸν παρέχον πολύτιμον συμβουλήν, εἶναι ἀδάμας ἀνεκτιμήτου ἀξίας, διότι διδάσκον ἡμᾶς πῶς πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν διὰ νὰ προδῶμεν εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ ἑαυτοῦ μας, μᾶς ὁδηγεῖ ν' ἀνεύρωμεν τὴν βᾶσιν καὶ τὴν ἀφετηρίαν πρὸς τὴν πρόσδον καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀληθινὴν μόρφωσιν, μᾶς παρέχει τὸ μόνον ἀσφαλὲς θεμέλιον, τὴν μόνην ὁρθὴν ἀφετηρίαν πρὸς τὴν ἀληθινὴν, τὴν ἀναφαίρετον, τὴν διαρκῆ εὐδαιμονίαν ἐν τῷ πλήρει ἀκανθῶν σήμερινῷ βίῳ.

III—ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΠΑΡΟΙΜΙΩΝ

Τὴν διδακτικὴν τῆς παροιμίας ἀξίαν ἐξεθῆκαμεν ἤδη εἰς τὸ περὶ διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης βιβλίον ἡμῶν, ἔνθα ἐκτενῆ περὶ παροιμιῶν ἐκάραμεν λόγον. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀξιολύστατος ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν ὡς θεμάτων ἐκθέσεων, καθ' ὅσον μάλιστα αἱ τοιαῦται ἐκθέσεις εἶναι ἀρισταὶ προασκήσεις τῶν ἀποδεικτικῶν πραγματειῶν.

Τῶν καταλλήλων πρὸς χρησιμοποίησιν ἐν τῷ σχολείῳ παροιμιῶν (πρβλ. Διδ. μητρ. γλ. σ. 210 κ. ἐ.) πρέπει νὰ ἐξετασθῇ πρῶτον τὸ περιεχόμενον καὶ ἔπειτα ἡ μορφή.

1. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸ περιεχόμενον ἡ παροιμία εἶναι ἡ ἀλήθεια ἀρυσθεῖσα ἐκ τῆς πείρας (π.χ. ὁποῖος κάτση μὲ τὸ στραβό, τὸ πρῶτ' ἀλλοιθωρίζει), ἡ ἠθικὴ τις συμβουλή (π.χ. κάμε τὸ καλὸ καὶ ὄξζε το 'ς τὸ 'γριαλό). Ἐάν δὲ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἀξίας ἐξετάσωμεν τὸ περιεχόμενον τῆς παροιμίας, παρατηροῦμεν ὅτι α') ἔχει αὕτη γενικὸν κῦρος καὶ ἐκφράζει ἀπόλυτον ἀλήθειαν, ὅταν ὁ ὑπ' αὐτῆς διατυπούμενος ἰσχυρισμὸς, ἀπαιτήσεις, παραίνεσις συμφωνῇ ὅλως πρὸς τὰ παραγγέλματα τῆς θρησκείας, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φύσεως: "Ὅποιος βαρεῖται, πολλὰ στενεύεται. — Δὲ βλέπει ὁ τυφλός, ἀλλὰ βλέπει ὁ Θεός. — Ὅπ' εὔρε φίλον ἀκριβό, εὔρε μεγάλο θησαυρό. — Τὸ κακὸ ξεῖδι τὰ γγείῳ του χαλᾷ. — β') ἐκφράζει σχετικὴν τινα ἀλήθειαν, ὑπὸ τινος προϋποθέσεως ἢ περιορισμοὺς παραίνεσιν τινα· π.χ. «τὸ γοργὸ καὶ χάριν ἔχει» ἀλλὰ καὶ «δέκα κόβει καὶ ἓνα ὀάβει» — «τοῦ κόρακα τὰν γὸ δὲ βγάξει περιστέρι» ἀλλὰ καὶ «ἀπ' ἀγκάθι βγαίνει ὁ ὁδο». — Ἡ παροιμία «ὅσα θέλεις δούλειε καὶ ὅσα θέλει ὁ Θεός σου δίνει» δὲν ἔχει ὁμοίως γενικὸν κῦρος, ἰδίως ὅταν ὑπ' ὀκνηρῶν λέγεται, ὡς ἡ παροιμία «ὁποῖος δουλεύει ἔχει τὸ Θεὸ βοηθό».

2. Ὡς πρὸς τὴν μορφήν ἡ παροιμία, ἐπεὶ εἶναι ποιητικὸν προῖον τοῦ λαοῦ, δὲν ἐκφράζει ἐν κυριολεξίᾳ τὴν γενικὴν καὶ ἀφηρημένην ἀλή-

θειαν ἢ συμβουλήν, ἀλλὰ παρουσιάζει αὐτὴν ὑπὸ αἰσθητὸν περίβλημα, ὑπὸ συγκεκριμένην μορφήν· οὕτω:

α') παρουσιάζει μερικὴν περίπτωσιν, γεγονός τι συγκεκριμένον, τὸ ὁποῖον ἐκφράζεται παροιμιωδῶς καὶ ἔπειτα ἐφαρμόζεται ἐπὶ ὅλων τῶν συγγενῶν περιπτώσεων (πρβλ. Διδ. μητρ. γλ. σ. 265): διὰ συγκρίσεως δὲ πρὸς τὰς τοιαύτας περιπτώσεις θὰ εὗρεθῇ ἡ γενικὴ ἀλήθεια ἢ ὑπὸ τὴν μερικὴν περίπτωσιν ὑποκρυπτομένη (ἴδ. Διδ. μητρ. γλ. σ. 271 — 2^ο πρβλ. τὸν ἀράπη καὶ ἂν λευκαίνης, μόνον τὸ σαποῦνι χάνεις).

β') προσωποποιεῖ τὰ ἄψυχα (ἐκουλοπόνα τὸ βουνὸ καὶ ἔκαμ' ἓνα μποντικό·—ὦδινεν ὄρος κτλ.).

γ') μεταχειρίζεται ἐμφαντικὴν βραχυλογία (πολυτεχνίτης καὶ ἐρημοσπίτης·—πότε μῆλα, πότε φύλλα).

δ') διάφορα σχήματα διανοίας· π.χ. α') μεταφορὰν (μάζευε καὶ ἄς εἶν' καὶ ῥώγες)· β') ἀποστροφὴν (ποῦ πᾶς καλός; ἓ ἄλλο καλός)· γ') ἀντίθεσιν (ἀφήσανε τὰ ἡμέρα καὶ κυνηγοῦνε τᾶγρια)· δ') προσωποποιίαν (τῆς νύχτας τὰ καμώματα τὰ βλέπ' ἡ ἡμέρα καὶ γελᾷ)· ε') τὸ παρὰ προσδοκίαν (γεῖά σου Ἰλιάννη—κουκλὰ σπέρνω).

ε') διάφορα σχήματα λέξεως, ἥτοι παλλιλλογίαν (τᾶσπρα ἴμιλουν, τᾶσπρα γελοῦν, τᾶσπρα ἴν' ποῦ κουβεντιάζουν), παρήχησιν (κατὰ τὸ πᾶπλωμα καὶ τὸ ἄπλωμα).

στ') ἐντεινόμενη εἰς στίχους ἢ δίστιχα ἐκτείνεται—ἐνίοτε (ἀγάλλια ἀγάλλα φύτενε ὁ γεωργὸς τὰμπέλι, καὶ ἀγάλλια ἀγάλλια γίνεται ἡ ἀγκουρίδα μελι·—ὁ λύκος καὶ ἂν ἐγέρασε καὶ ἄλλαξε τὸ μαλλί του, οὔτε τῇ γυνῶσι τ' ἄλλαξε οὔτε τῇ κεφαλῇ του).

ζ') ἐν γένει μεταχειρίζεται ἀσυνήθην φρασιολογίαν (μὲ τὸ μεγαλύτερό σου σκόρδα μὴ φυτεύης·—λαγὸς τῇ φτέρῃ ἔτριβε, κακὸ τῇ κεφαλῇς του).

Ταῦτα ἔχοντες ὑπ' ὄψιν πρόκειται ἡδὴ νὰ ἐξετάσωμεν, πῶς γίνεται ἡ ἐργασία τῆς συνθέσεως ἐν ταῖς παροιμίαις.

1. Εὗρεσις καὶ διάταξις.

Τὸ πρῶτον ἔργον τῆς κανονικῆς εὐρέσεως εἶναι ἡ ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις διασάφησις τῆς παροιμίας. Αὕτη δὲ θὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τῆς ἐξηγήσεως τῆς μορφῆς αὐτῆς· ἥτοι ἂν ἡ παροιμία εἶναι ἐν τροπικῇ ἐκφράσει, θὰ τεθῇ ἀντ' αὐτῆς ἡ κυριολεξία, δηλούμενον συγχρόνως καὶ τοῦ τρόπου καὶ τῆς αἰτίας τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας (δηλαδή ἐφ' ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον θὰ γίνῃ ἐρμηνεία ἐκάστης λέξεως ἢ τινῶν μόνων καὶ ἔπειτα τῆς ἐκ τῆς συνδέσεως αὐτῶν προκυπτούσης σημασίας)· π.χ. ἐν τῇ παροιμίᾳ «τὸ αἶμα νερὸ δὲ γίνεται, κατανὲ γενῇ δὲ πίνεται» θὰ εἴπωμεν ὅτι αἶμα σημαίνει ἐνταῦθα τὴν ἐκ τοῦ αὐτοῦ αἵματος καταγωγὴν, νερὸ δὲ σημαίνει ἀδιαφορίαν προερχομένην ἐξ ἐλλείψεως πάσης συμπαθείας ἢ συγγενικοῦ φίλτρου· προήλθε δὲ ἡ τοιαύτη τοῦ ὕδατος σημασία ἐκ τοῦ ὅτι τοῦτο προέρχεται ἀπὸ διαφόρων πηγῶν καὶ μέσων, οἷον βροχῆς καὶ εἶναι τι πάγκοινον, ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ψυχρόν τι καὶ οἰοῦναι ἄψυχον, οὐδὲν συναίσθημα διὰ τῆς ὕψους συνήθως προκαλεῖται. Ἄν δὲ ἡ παροιμία ἐκφράζεται ἐν βραχυλογίᾳ, τότε θὰ τεθῇ πλήρης τὸ νόημα αὐτῆς· ἂν δὲ εἶναι μύθου τινὸς συντομία, θὰ ἐκτεθῇ οὗτος (π.χ. ὅσα δὲ φτάν' ἡ ἄλεπού, τὰ κάνε κρεμὰ ἰτάρια [ἀλόπηξ καὶ βότρως]·—ὅποιος πλένει τὸν ἀράπη, μόνον τὸ σαποῦνι χάνει [αἰθίοψ])· συγχρόνως δὲ θὰ δηλωθῇ, ὅπως καὶ ἀνωτέρω

ἐλέχθη, ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον ἐγένετο ἡ βραχυλογία καὶ ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον γίνεται ἡ τοιαύτη ἐπεκτεταμένη ἀπόδοσις.—Ἐννοεῖται ὅτι πρὸς κατανόησιν τῆς φρασιολογίας τῆς παροιμίας ἀπαιτεῖται πολλάκις γνῶσις τις τῶν πραγμάτων τοῦ βίου· ἐφ' ὅσον δὲ ταύτης στεροῦνται οἱ παῖδες, ἔχουσιν ἀνάγκην καθοδηγήσεώς τινος πρὸς κατανόησιν ἢ ζωηροτέραν παράστασιν σχέσεών τινων ἢ γεγονότων· π.χ. μάραθο μὲ μάραθο κλ.—λαγὸς τῇ φτέρῃ κτλ.—ἄλλου χτυπάει τὸ νερὸ καὶ ἄλλου βροντᾷ ὁ μύλος (αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι τόσον εὐνόητοι διὰ τοὺς μαθητὰς ἰδίως μεγαλυτέρων πύλων)· —ὅπου κράζουν πολλοὶ κοκκόροι, ἀργεῖ νὰ ξημερώσῃ κτλ.

Μετὰ τοῦτο ἂν ἐν αἰσθητῇ μορφῇ παρουσιάζεται μερικὸν γεγονός, ἀφ' οὗ διατυπώσωμεν αὐτὸ ἐν κυριολεξίᾳ (ὥστε νὰ ἀνασηματίζεται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀναγνώστου ἡ αἰσθητὴ παράστασις, ἣτις ἀπεικονίζεται διὰ τῆς παροιμίας), θὰ διατυπώσωμεν διὰ βραχέων περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας τὸ αὐτὸ συμβαίνει (σύγκρισις), θὰ κάμωμεν τὴν γενίκευσιν δι' ἀφαιρέσεως καὶ θὰ καθορίσωμεν οὕτω τὴν ἀφηρημένην ἀλήθειαν, ἣτις ὑπονοεῖται διὰ τῆς παροιμίας· π.χ. ἐν τῇ παροιμίᾳ «ἐκατὸς ἡ μομπὴ ᾗ τῇ στρατὰ καὶ ἀναγέλα τοὺς διαβάτες» ἐξηγοῦμεν πρῶτον ὅτι μομπὴ λέγεται τὸ ἀντικείμενον τοῦ σκώμματος πάντων, ὁ περίγελως διὰ σωματικὴν βλάβην· ἔπειτα ἐκφέρομεν ἐν κυριολεξίᾳ τὴν παροιμίαν «ἄνθρωπος τις ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ περίγελως πάντων, κάθηται εἰς τὴν ὁδὸν δημοσίᾳ καὶ περιγελᾷ τοὺς παρερχομένους»· ἀλλὰ μόνον οἱ ἔχοντες σωματικὴν ἀσχημίαν ψέγουσι τοὺς ἄλλους; δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν ὁμοίᾳ περιπτώσεις· οἱ ἔχοντες σωματικὰς ἐλλείψεις ψέγουσι τοὺς ἄλλους ὥς ἔχοντας τοιαύτας· οἱ ἔχοντες ἠθικὰ ἐλαττώματα κατηγοροῦσιν ὅχι μόνον τοὺς κατεχόμενους ὑπὸ τούτων, ἀλλὰ καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους· οἱ διὰ κλοπῶν πλουτοῦντες εἶναι αὐστηροὶ κατήγοροι ἐκείνων, οἵτινες ἐκ πείνης ἐκλειψαν ἄρτον· οἱ ὀκνηροὶ εἶναι αὐστηροὶ ἐπιτιμηταὶ τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἀμέλειάν των.—Οὕτω δι' ἀφαιρέσεως τῶν μερικοτήτων εἰς τὰς διαφοροὺς περιπτώσεις ἀγόμεθα διὰ τῆς συνενώσεως τῶν κοινῶν γνωρισμάτων εἰς τὴν γενικὴν ἀλήθειαν ὅτι: οἱ κατεχόμενοι ὑπὸ ἐλαττωμάτων κατακρίνουσι δημοσίᾳ αὐστηρότερον ὅλους τοὺς ἄλλους δι' ἐλαττώματα πραγματικά ἢ καὶ ὑποτιθέμενα.

Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀπόδοσιν τῆς σημασίας τῆς παροιμίας, θὰ ἐξετασθῇ ἂν αὕτη ἐκφράξῃ γενικὴν τινὴ ἢ σχετικὴν ἀλήθειαν· καὶ ἂν ἐκφράξῃ γενικὴν ἀλήθειαν, οὐδὲν περὶ τούτου θὰ εἴπωμεν· ἂν δὲ ἐκφράξῃ σχετικὴν ἀλήθειαν, πρέπει νὰ καταδείξωμεν ὑπὸ τίνας περιορισμοὺς εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποδεχθῶμεν τὴν ἀλήθειαν ταύτην· π.χ. εἰς τὴν παροιμίαν «ἀπ' ἀγκίδι βγαίνει ῥόδος» ἀφ' οὗ ἐξηγήσωμεν ὅτι ἐξ ἀγκαθωτοῦ βλαστοῦ ἐξέρχεται τρυφερόν καὶ εὐώδες ἄνθος, τὸ ῥόδον, καὶ ἔπειτα διὰ συγκρίσεως καὶ γενικεύσεως διατυπώσωμεν τὴν ἀφηρημένην ἀλήθειαν: «ἀπὸ τραχέων καὶ ἐλαττωματικῶν γονεῶν παράγεται ἐνίοτε εὐγενὴς βλαστὸς καὶ γέννημα», καταδεικνύομεν ὅτι τοῦτο συμβαίνει ἐνίοτε, ἥτοι ὅτι ἡ παροιμία ἐκφράζει τὸ δυνατόν νὰ γίνῃ (ὅπως δεικνύει καὶ ἡ ἀντίθετος κττ.).

Μετὰ τὴν τοιαύτην κατὰ πάντα τρόπον ἐρμηνεῖαν τῆς παροιμίας καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας αὐτῆς, πρέπει νὰ ἴδωμεν ἂν εἶναι αὕτη ἀλήθεια ἐκ τῆς πείρας ἐξηγμένη ἢ ἠθικὴ τις συμβουλή. Ἐπειτα ὑπολείπεται δύο τινὰ νὰ πράξωμεν· νὰ ἀποδείξωμεν τὴν ἀλήθειαν τῆς παροιμίας

καὶ νὰ καταδείξωμεν τὴν χρῆσιν, ἥτοι τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς εἰς ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρας περιπτώσεις τοῦ καθημερινοῦ βίου. Ποῖον ἐκ τῶν δύο τούτων μερῶν πρέπει νὰ προηγηθῇ; Δυνατὸν βεβαίως καὶ νὰ προηγηθῇ ἡ ἀπόδειξις καὶ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ παράθεσις τῶν παραδειγμάτων· ταῦτα δὲ τότε δικαιολογοῦσι τὴν ἀποδειχθεῖσαν ὀρθότητα τοῦ γνωμικοῦ. Δυνατὸν δὲ νὰ προηγηθῶσι τὰ παραδείγματα καὶ νὰ παρασχεθῇ σαφὴς εἰκὼν τῆς σημασίας τῆς παροιμίας εἰς πλείστας περιπτώσεις τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἂν πρόκειται περὶ ἀληθείας ἐξηγμένης ἐκ τῆς πείρας· ἢ ἂν πρόκειται περὶ ἠθικῆς συμβουλῆς, νὰ παρουσιάσωμεν πλείστας περιπτώσεις τοῦ καθημερινοῦ βίου, εἰς τὰς ὁποίας νὰ καταδείξωμεν πῶς πρέπει νὰ ἐφαρμόζωμεν τὴν συμβουλὴν ταύτην. Ἀφ' οὗ δὲ οὕτω διασαφηθῇ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ἡ παροιμία, προβαίνομεν ἔπειτα εἰς τὴν ἀπόδειξιν αὐτῆς· διὰ τοῦτο ὁ δεύτερος οὗτος τρόπος εἶναι ὁ φυσικώτερος καὶ προτιμότερος. Ἀλλὰ πρέπει νὰ προσέχωσι πολὺ εἰς τὸ ἐξῆς οἱ διδάσκοντες· οἱ μαθηταὶ διὰ τὴν δυσκολίαν τῆς ἀποδείξεως, ἐκτεινόμενοι πολὺ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν, περιορίζουσιν εἰς ὀλίγα τινὰ τὴν ἀπόδειξιν· ἐν τούτοις αὕτη εἶναι τὸ σπουδαιότερον μέρος καὶ ἀκριβῶς διὰ τὰς παρουσιαζομένας δυσχερείας πρέπει νὰ ἐπιμείνωσιν, ὅπως οἱ μαθηταὶ καὶ ἐν τῇ προπαρασκευῇ αὐτενεργοῦντες εὐρίσκωσι τὴν ἀπόδειξιν καὶ ἐν τῇ κατ' οἶκον ἐργασίᾳ διατυπώνωσι ταύτην ὀρθῶς καὶ πλήρως εἰς τὸ σχέδιον καὶ ἐν τῇ ἀναπτύξει ἀρκοῦντως ταύτην καὶ εἰς γλώσσαν ῥέουσαν νὰ ἀναπτύσσωσιν.

ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχομεν τὴν παροιμίαν «σπάρτο μὲ σπάρτο, βροῦλλο μὲ βροῦλλο».

Ἀφ' οὗ καταδείξωμεν ὅτι σημαίνει, ὅτι οἱ ὅμοιοι τὸν χαρακτήρα συνδέονται, προκαλοῦμεν τοὺς μαθητὰς νὰ καταδείξωσι διὰ παραδειγμάτων, ὅτι οὕτω πράγματι συμβαίνει παντοῦ καὶ πάντοτε (μεταβ. φράσεις). Ἀρκεῖ ὁ παῖς νὰ σκεφθῇ ἐπ' ὀλίγον, νὰ ἀνασκαλεύσῃ τὴν μνήμην του, νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα βλέπει συχνάκις ὁμοῦ, καὶ θὰ ἐνθυμηθῇ, ὅτι οἱ τίμιοι συναναστρέφονται τοὺς τιμίους καὶ οἱ μὴ τοιοῦτοι τοὺς ὁμοίους των· οἱ μέθυσοι συναντῶνται διὰ νὰ πίνωσιν, οἱ παῖται μεταβαίνουσιν ὁμοῦ διὰ νὰ παίξωσιν, οἱ χρηστοὶ διὰ νὰ πράξωσι τὸ καλὸν καὶ οἱ οὐτιδανοὶ διὰ νὰ πράξωσι τὸ κακόν. Ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσῃ περὶ ἑαυτὸν πρὸς τὸν μικρόκοσμον, ὁ ὁποῖος ἐκδλασάται ὑπὸ τὴν κοινωνίαν τῶν ἐνγλήκων, ὅπως οἱ ἀπὸ τοῦ στελέχους βλάσται ὑπὸ τὰ δένδρα· βλέπει ὅτι τὸ φρόνιμον παιδίον δὲν συμπορεύεται μετὰ τῶν ἀγριοπαίδων, οὐδὲ τὸ ἐντιμον μετὰ τῶν κλεπτῶν καὶ κακοποιῶν, οὐδὲ τὸ καλὸς ἀνατεθραμμένον μετὰ τῶν ἀγροίκων καὶ κακολόγων. Οὕτω δὲ ἀναθεωρῶν καὶ συμπαραβάλλων τὰς ἀναμνήσεις του ὁ μαθητὴς θὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀπόδειξιν καὶ τῇ πεποίησιν, ὅτι ἡ παροιμία ἔχει δίκαιον καὶ θὰ ἀκολουθήσῃ τὴν σειρὰν τῶν γεγονότων, εἰς τὸ τέλος τῆς ὁποίας ἐπέρχεται ἡ ἐπαγωγὴ, ἥτοι ἡ ἐκ μερικῶν γεγονότων ἐξαγωγὴ κανόνος ἔχοντος γενικὸν κύρος.

Ἄλλ' ἡ ἐκθεσις θὰ περιορισθῇ εἰς τοῦτο;

Οὐχί· δὲν ἀρκεῖ νὰ καταδειχθῇ γεγονός τι, πρέπει ν' ἀναζητηθῇ καὶ ἡ αἰτία αὐτοῦ· ἵνα κατανοηθῇ τοῦτο, δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐπιδεδαιωθῇ ὅτι γίνεται, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀνευρεθῶσιν οἱ λόγοι, διατί οὕτω γίνεται. Λοιπὸν θὰ ζητήσωμεν ἀπὸ τοὺς μαθητὰς νὰ ἀνεύρωσι τοὺς λόγους· οἱ ὅμοιοι τὸν χαρακτήρα συνδέονται, ὅπως κατεδείχθη· ἀλλὰ ποῖοι εἶναι

οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους συνδέονται; Ἴδου τὸ ἕτερον μέρος τῆς ἐργασίας μας.

Ποῖον ὄθει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ νὰ ἐπιζητῶσι τὴν πρὸς ἀλλήλους συναναστροφὴν; δὲν εἶναι ἡ εὐχαρίστησις τὴν ὁποίαν αἰσθάνονται εἰς τὸ νὰ εἶναι ὁμοῦ, ἢ τὸ συμφέρον, τὸ ὁποῖον ἔχουσιν ἐκ τῆς τοιαύτης συναναστροφῆς; Ποῖαν λοιπὸν εὐχαρίστησιν ἄνθρωπος μοχθηρὸς δύναται νὰ εὕρῃ ἐν τῇ συναναστροφῇ μετὰ τιμίου καὶ ἀγαθοῦ ἀνθρώπου; Δὲν εἶναι σαφές ὅτι ἡ παρουσία τοῦ μόνον πληξίν καὶ στενοχωρίαν θὰ ἐπιφέρῃ εἰς αὐτόν, πληξίν, διότι δὲν θὰ τολμήσῃ ἢ δὲν θὰ δυνήθῃ ἐνώπιόν τοῦ νὰ πράξῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ ἔπραττε μόνος ἢ μετὰ ὁμοίων του, στενοχωρίαν, διότι καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει ὁ τίμιος θὰ ἀπειχε νὰ ἀποτείνῃ μομφάς, ἐν τούτοις διὰ τῆς σιωπῆς τοῦ θὰ ἐξεδήλου τὴν ἀποδοκιμασίαν του; Διὰ τοῦτο ἐὰν ὑπομένῃ στενοχωρίαν ἢ ταπείνωσιν, τὴν ὁποίαν αἱ περιστάσεις κατὰ τύχην ἐνίοτε τοῦ ἐπιβάλλουσιν, ἐν τούτοις δὲν ἐπιζητεῖ ἐκουσίως τὴν τοιαύτην συνάντησιν, δὲν φέρεται εὐχαρίστως εἰς ἐπιζητήσιν δυσαρέστων πραγμάτων ἐν ἄλλοις λόγοις, ἐὰν δὲν δύναται πάντοτε νὰ ἀποφύγῃ τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα τοῦ ἀπαρέσκουσι, τοῦλάχιστον δὲν παρακολουθεῖ αὐτά, δὲν τὰ συναναστρέφεται. Ποῖαν εὐχαρίστησιν θὰ ἡσθάνετο ὁ μέθυσος συναναστρέφόμενος μετ' ἀνθρώπων ἀπεχόμενον τῶν ποτῶν, ἢ ὁ χαρτοπαίκτης μετ' ἀποστρεφόμενον τὸ χαρτοπαίγιον; Καὶ ἀντιθέτως τὸ θέαμα ἐλαττώματός τινος, πάθους δὲν εἶναι ὀδυνηρὸν διὰ τὸν ἀπεχθανόμενον καὶ καταδικάζοντα αὐτό; καὶ μόνῃ ἢ ὅψις τοῦ κακοῦ εἶναι ἐπώδυνος.

Διὰ τί λοιπὸν οἱ ἀνόμοιοι ἄνθρωποι θὰ ἐπέβαλλον εἰς τοὺς ἑαυτοὺς τὴν πληξίν τακτικῆς συναναστροφῆς; Δύο ὑπάρχουσι μόνον αἷτια ἐπιβάλλοντα εἰς ἡμᾶς νὰ ὑποφέρωμεν δυσάρεστα πράγματα: τὸ συμφέρον καὶ τὸ καθήκον.

Ἐὰν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι εἶναι κατὰ βάθος διάφοροι, δύνανται νὰ ἔχωσι συμφέρον τι νὰ συναντῶνται τυχαίως καὶ ἐξαιρετικῶς, ἐὰν τὸ ἐπαγγελμάτων, αἱ ὑποθέσεις των δύνανται νὰ θέτωσιν αὐτοὺς εἰς ἐπαφὴν κατὰ χρονικὰ διαστήματα καὶ νὰ δημιουργῶσι μεταξύ των σχέσεις ὠφελίμους πρὸς αὐτοὺς, αἱ σχέσεις των αὐταί, ἐπειδὴ εἶναι παροδικαὶ καὶ δι' ὄρισμένον σκοπὸν, δὲν ἀποτελοῦσι πραγματικὴν συναναστροφὴν, ἥτοι συνεχὴ ἐπικοινωνίαν μεταξύ διαφόρων ἀτόμων προερχομένην ἐκ ἐλευθέρας βουλήσεως καὶ εὐχαριστήσεως.

Ἐξ ἄλλου τὸ καθήκον δύναται νὰ προκαλέσῃ τοιοῦτους δεσμοὺς μεταξύ ἀνθρώπων; Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς πονηροὺς εἶναι ἀπίθανον ὅτι θεωροῦσιν οὗτοι ἑαυτοὺς ἠθικῶς ὑποχρέους νὰ συναναστρέφωνται τοὺς τιμίους, ἀφορᾷ ἰδιότης τοῦ χαρακτηρὸς των εἶναι νὰ μὴ ἐνεργῶσι παρακινούμενοι ὑπὸ τοῦ συναισθήματος τοῦ καθήκοντος. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τοὺς χρηστοὺς δύνανται βεβαίως οὗτοι νὰ θεωρῶσιν ἑαυτοὺς ὑποχρέους, ἐκ καθήκοντος ἢ εὐπρεπείας, διὰ νὰ κάμωσι χάριν ἢ νὰ μὴ δυσαρεστήσωσι, νὰ ἐλθωσιν ἐκτάκτως εἰς ἐπικοινωνίαν μετ' ἀνομοίων ἀνθρώπων· ἀλλ' αἱ τοιαῦται ἐπικοινωνίαι δὲν ἀποτελοῦσι φιλικὴν σύνδεσιν.

Οὕτω γινώσκομεν ὅχι μόνον ὅτι οἱ ὅμοιοι συνδέονται, ἀλλὰ καὶ διὰ τί τοῦτο γίνεται, διὰ τί δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἄλλως· οἱ ἄνθρωποι ἀλλήθως δύνανται ἐπὶ ὀλίγον χρόνον νὰ ἔλθωσιν εἰς ἐπικοινωνίαν ἐκ συμφέροντος ἢ ἐκ καθήκοντος, ἀλλὰ δὲν συναναστρέφονται ἀλλήλους, δὲν συνδέ-

ονται μεταξύ των, εἰ μὴ μόνον ἐξ εὐχαριστήσεως προερχομένης ἐκ τῆς ταυτοτήτος τῶν διαθέσεων καὶ συναισθημάτων.

(Πρὸς τὴν τοιαύτην ἀπόδειξιν εἶναι στενῶς συνδεδεμένον καὶ τὸ συμπέρασμα, εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὁποίου προβαίνομεν).

Ἡ παροιμία λοιπὸν «σπάρτο κλ.» ἔχει δίκαιον· τὸ παιδίον δ' ἤδη δύναται ἐκ τῆς μικρᾶς ταύτης διατριβῆς νὰ ἐξαγάγῃ νοθεσίαν ἐπωφελεῖ δι' αὐτό· πρέπει νὰ προσέχῃ, διότι ἐκ τῆς συναστροφῆς του θὰ κριθῇ, καὶ ἡ κακὴ ἢ ἀγαθὴ ὑπόληψις τῶν συντρόφων του θὰ ἐπεκταθῇ καὶ ἐπ' αὐτοῦ. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐκλέγῃ τοὺς φίλους του καὶ ἂν ἡπατήθῃ εἰς τὴν ἐκλογὴν του, ἂν αἱ τυχόν ἀπόπειραί του, ἵνα ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν εὐθεϊαν ὁδὸν τοὺς νέους φίλους του ἀπέδησαν μάταιαι, δὲν πρέπει νὰ διστάσῃ νὰ καταλίπῃ αὐτοὺς ἀμέσως. (Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γίνεται ἡ προπαρασκευὴ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς πρώτης παροιμίας κατὰ Vessiot).

Λάβωμεν ἕτερον παράδειγμα :

«Ὅποιος καθίσῃ μὲ τὸ στραβό, τὸ πρῶτ' ἀλλοιθωρίζει» (=εἰ χωλῶ παροικήσεις, ὑποσκάξῃν μαθήσει—αἱ κακαὶ ὀμιλίαι φθείρουσιν ἡθὴν χρηστά).

Παραδείγματα καταδεικνύοντα ὅτι πραγματικῶς συμβαίνει, αἱ κακαὶ συναναστροφαὶ νὰ παρασύρῳσιν εἰς τὸ κακόν, εἶναι εὐκολον νὰ εὐρεθῶσιν : Ὁρφανὸς παῖς μείνας ἄνευ ἐπιδ' ἑφ' ἑαυτὸν παρασύρεται εἰς τὸ κακόν· —ἐπιμελής μαθητὴς διὰ κακῆς συναναστροφῆς γίνεται κακός·—νέος συχναῶν εἰς μέρη, ἐνθα φοιτῶσι κακοποιοί, γίνεται τοιοῦτος. Ἐν γένει ἕκαστος συναναστρεφόμενος μὲ πονηροὺς, μιμεῖται αὐτοὺς καὶ διαπλάττει κακὸν τὸ ἦθος του.

Ἐὰν δὲ οἱ μαθηταὶ εἶναι ὥριμοι, διὰ συλλογισμῶν δυνάμεθα νὰ καταδείξωμεν τὴν ἀλήθειαν τῆς παροιμίας :

Ἡ ὁρμὴ πρὸς τὸ μιμεῖσθαι τὰς πράξεις τῶν περὶ αὐτὸν εἶναι μεγάλη. Αἱ πράξεις τῶν περὶ αὐτὸν εἶναι παραδείγματα.

Ἄρα τὰ παραδείγματα ἄγουσιν εἰς τὸ μιμεῖσθαι.

Ἀλλὰ τὸ μιμεῖσθαι ὁδηγεῖ εἰς τὸ πράττειν συχνὰ ἥτοι εἰς τὸ συνηθίζειν τι.

Ἄρα τὰ παραδείγματα ὁδηγοῦσιν εἰς τὸ πράττειν συχνὰ καὶ τὸ συνηθίζειν τι.

Ἄλλ' ὅταν τις ἐκ συνηθείας πράττῃ τι, τότε διαπλάττει ἐξ αὐτοῦ τὸν χαρακτήρα.

Ἄρα τὰ παραδείγματα συντελοῦσιν εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ χαρακτήρος.

Κατ' ἀκολουθίαν τὰ κακὰ παραδείγματα συντελοῦσιν εἰς τὴν διάπλασιν κακοῦ χαρακτήρος.

Τὰ κακὰ παραδείγματα εἶναι εὐκολώτερα εἰς μίμησιν ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ.

Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι φύσει φέρονται πρὸς τὰ εὐκολώτερα.

Ἄρα οἱ ἄνθρωποι εὐκολώτερον φέρονται εἰς μίμησιν τῶν κακῶν παραδειγμάτων.

Ἀλλὰ εἵπομεν ὅτι τὰ κακὰ παραδείγματα συντελοῦσιν εἰς τὴν διάπλασιν κακοῦ χαρακτήρος.

Ἄρα οἱ ἄνθρωποι εὐκολώτερον φέρονται διὰ τοῦ παραδείγματος εἰς τὴν διάπλασιν κακοῦ χαρακτήρος.

Ἔτεροι λόγοι :

Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὰς πράξεις του ἀποδλέπει εἰς τὴν ἐξ αὐτῶν εὐχαρίστησιν.

Ἄλλ' ἢ ἐκ τῶν κακῶν πράξεων εὐχαρίστησις ἐπέρχεται ταχύτερα καὶ ἀμεσωτέρα ἢ ἢ ἐκ τῶν ἀγαθῶν.

Ἄλλ' οἱ ἄπειροι ἄνθρωποι φέρονται εὐκολώτερον εἰς τὰς πράξεις, εἰς τὰς ὁποίας προσπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀμεσωτέρα καὶ ταχύτερα ἢ εὐχαρίστησις.

Ἄρα οἱ ἄπειροι ἄνθρωποι φέρονται εὐκολώτερον εἰς τὰς κακὰς πράξεις.

(Εὐνόητον ὅτι δὲν εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ διατυπωθῶσιν οἱ λόγοι οὗτοι ἐν συλλογιστικῇ σειρᾷ· ἐὰν οἱ μαθηταὶ δυσκολεύωνται εἰς τὴν διατύπωσιν ταύτης, δυνατόν νὰ εὐρεθῶσιν οἱ λόγοι οὗτοι ἀπλῶς διὰ τῆς σκέψεως, ὅπως ἐν τῷ προηγουμένῳ παραδείγματι).

Ὅμοιως δύναται νὰ διατυπωθῇ καὶ τὸ ὅτι οἱ κακοὶ παρασύρουν πολλὰκις εἰς τὸ κακὸν ἐκ συμφέροντος.

Ἦδη ἄς λάβωμεν ὡς τρίτον παράδειγμα τὴν παροιμίαν «χάμε τὸ καλὸ καὶ ᾄξε το ὅς τὸ ὀϊαλό», ἣτις εἶναι παραίνεσις σύμφωνος πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον.

Διὰ παραδειγμάτων δυνάμεθα νὰ καταδείξωμεν τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον νοεῖ ἡ παροιμία, ὅτι πρέπει νὰ συμπεριφερώμεθα εἰς διαφόρους περιστάσεις· π.χ. προκειμένου περὶ εὐεργεσίας ἀδυνάτων πλασμάτων ἢ ἀσθενῶν, περὶ φίλου παρασυρομένου εἰς τὸ κακόν, περὶ ἀνθρώπου μὴ ἀνταποδώσαντος τὴν χάριν, εὐρισκομένου δὲ καὶ πάλιν εἰς δυσχερείας· ὁμοίως διὰ παραδειγμάτων θὰ διασαφηνίσωμεν τὸν τρόπον τῆς συμπεριφορᾶς πρὸς τοὺς εὐεργετηθέντας ὑφ' ἡμῶν. Προβαίνοντες δὲ εἰς τὴν ἀνέυρεσιν τοῦ λόγου, διὰ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ συμπεριφερώμεθα ὅπως λέγει ἡ παροιμία, σκεπτόμεθα ὡς ἑξῆς:

Τὰ συμπαθητικὰ συναισθήματα ἄγουσιν εἰς ἀγαθὰς πράξεις.

Ἡ εὐεργεσία προέρχεται ἐκ συμπαθητικοῦ συναισθήματος.

Ἄρα ἡ εὐεργεσία ἄγει εἰς ἀγαθὰς πράξεις.

Ἄλλ' αἱ ἀγαθαὶ πράξεις γίνονται, διότι εἶναι ἀγαθαὶ καὶ οὐχὶ ἐξ ἰδιοτελείας (ὅποια ἢ σκέψις τῆς ἀνταποδόσεως).

Ἄρα αἱ εὐεργεσίαι διὰ τὸ νὰ εἶναι ἀγαθαὶ πράξεις, δὲν πρέπει νὰ γίνωνται ἐπὶ σκοπῷ ἀνταποδόσεως.

Κατὰ ταῦτα ὑπάρχει μικρά τις διαφορὰ ἐν τῇ ἀναπτύξει παροιμιῶν αἵτινες φανερώνουσι ἀλήθειαν ἐγνωσμένην ἐκ τῆς πείρας, καὶ παροιμιῶν αἵτινες παρέχουσιν ἠθικὴν συμβουλὴν. Εἰς μὲν τὰς πρώτας παροιμίας τὰ παραδείγματα καταδεικνύουσιν ὅτι ἐφαρμόζεται ἡ παροιμία εἰς τὸν καθημερινὸν βίον, εἰς δὲ τὰς δευτέρας τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται ἡ παροιμία εἰς διαφόρους περιπτώσεις τοῦ καθημερινοῦ βίου. Εἰς μὲν τὰς ἀποδείξεις τῶν πρώτων παροιμιῶν καταδεικνύομεν τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν τοιοῦτοτρόπως γίνεται, εἰς δὲ τὰς

αποδείξεις τῶν δευτέρων τὴν γενικὴν ἠθικὴν ἀρχὴν ἢ ἀξίωμα, τοῦ ὁποίου ἐφαρμογὴ εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς παροιμίας παρεχομένη παραίνεσις.

Δίδωμεν καὶ τέταρτον παράδειγμα : «δέκα κόβει καὶ ἓνα θάβει».
Ἡ κατὰ λέξιν ἐρμηνεία τῆς παροιμίας ταύτης δὲν μᾶς παρέχει ὀρθὴν ἔννοιαν· δὲν δύναται ὁ ῥάπτης ἢ ἡ οἰκοδόσποινα νὰ κόπῃ τὸ ἔργον δεκάκις (στρογγυλὸς ἀριθμὸς ἀντὶ πολλάκις) καὶ ἔπειτα νὰ θάβῃ αὐτό. Ἀλλὰ κόπτειν=μετρεῖν, κατὰ διαφόρους ἀποφεις σκέπτεσθαι, διασαφηνίζειν ὅ,τι ἐν νῷ ἔχει τις, ἀναλογίζεσθαι τὰ ἀποτελέσματα, συγκρίνειν τὰ μέσα, τὴν ὁδὸν, καθορίζειν τὸν σκοπὸν—ῥάπτειν=ἀναλαμβάνειν τὸ ἔργον, προβαίνειν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, ἀρχεσθαι τῆς ἐπιχειρήσεως. Εἶναι ἡ αὐτὴ ἐνέργεια ὁποῖα καὶ ὅταν πρόκειται νὰ κατασκευασθῇ τις ἐπιπλὸν ἐκ δεδομένου ξύλου· τότε πρέπει πρότερον νὰ μετρήσῃ τὸ ξύλον καλῶς, διὰ νὰ ἐπαρκέσῃ τοῦτο καὶ διὰ νὰ γίνῃ καλὸν καὶ οὐκ ἐπιπλὸν τὸ ἐπιπλὸν. Ὁμοίως ὅταν πρόκειται ἐκ δεδομένου δέρματος νὰ κατασκευασθῇ ὑπόδημα. Ὅταν πρόκειται νὰ κατασκευασθῇ μίτρα, νὰ ἐκ χυτοῦ μετάλλου γίνωσι τμήματα κομποῦ σκεύους ἢ μηχανήματος κ.τ.λ. Ὡστε (γενικεύουσιν) τὸ ῥητὸν σημαίνει, ὅτι πρέπει καλῶς τις ὑπὸ πάσης τῆς ἐπόψεως νὰ σκέπτεται καὶ ἔπειτα νὰ ἐνεργῇ.
Ἀλλὰ τὸ θέμα εἶναι πολὺ γενικόν. Πρὸς ἐξειδικεύσιν αὐτοῦ σκεπτόμεθα ὡς ἑξῆς : Εἰς πᾶσαν πρᾶξιν, ἐνέργειαν, περίστασιν πρέπει ἐπὶ τοῦ νὰ σκεπτόμεθα, ἀναμετροῦντες ὅλας τὰς συνεπειάς ; Δὲν εἶναι ἐπὶ τινι ἔποψιν ὀρθὴ ἡ παροιμία : «τὸ γοργὸ καὶ χάριν ἔχει» ἢ διδάσκουσα, ὅτι ἡ ταχύτης ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ἀσφαλίζει πολλάκις τὴν ἐπιτυχίαν ἢ ἡ ἐτέρα «ἐς τὴ βράσι ἀπάνω κολλᾷ τὸ σίδερο» διδάσκουσα τὴν ταχὺν μετὰ ταχύτητος ἐνέργειαν ; Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἐπὶ σπουδαίων πράξεων, ἐπικινδύνων τολμημάτων, ἔργων ἐχόντων μεγάλα ἐπακολουθήματα, τὰ ὁποῖα κανονίζουν τὸν βίον ἡμῶν, ἐκδηλώσεων ἀνακοινώσεων ἐχουσῶν ἀξίαν λόγου σημασίαν κ.τ.τ. ἐφαρμόζεται τὸ ῥητὸν. Δι' ὃ περιορίζομεν τὴν σημασίαν τοῦ θέματος ὡς ἑξῆς : Ὡρίμως νὰ σκεφθῇ καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν νὰ ἀναμετρήσῃ προκειμένου περὶ σπουδαίων ὑποθέσεων καὶ ἀξίων λόγου πραγμάτων, προδοῦντος εἰς τὴν πραγματοποίησιν, ἀρχίσῃς τὴν ἐκτέλεσιν.
Πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων θὰ σκεφθῶμεν, ποῖα καλὰ δύναται νὰ ἐπιφέρῃ καὶ ποῖα κακὰ νὰ ἀποτρέψῃ ἢ σκέψῃς ἐπὶ σπουδαίων πράξεων :

α') προκειμένου περὶ τῆς ἐκτελέσεως ἢ μὴ τοῦ ἔργου κατ' ἀρχὴν. Διὰ τῆς σκέψεως λαμβάνοντες ὑπ' ὅψιν τὰς περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας πρόκειται νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ πρᾶξις, τὰς ἰδίας δυνάμεις, τὰ ὑπάρχοντα ἐμπόδια κ.τ.τ. πολλάκις ἀποφεύγομεν νὰ ἐκτελέσωμεν ἐπικίνδυνα τολμήματα ἢ προφυλασσόμεθα ἀπὸ ἀλόγιστα διαδήματα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐπέφερον μεγίστας βλάβας.

β') προκειμένου περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως τῆς πράξεως.—Διὰ τῆς σκέψεως διασαφηνίζομεν προηγουμένως τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα δύναται νὰ μεταχειρισθῶμεν καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ταῦτα θὰ χρησιμοποιοῦμεν, προσέτι δὲ καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀλληλοδιαδόχου ἐνεργείας ἡμῶν, ὅπως κανονικῶς καὶ ἐπιτυχῶς νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν σκοπὸν μας, τὸν ὁποῖον ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν μας ἐθήκαμεν διὰ τῆς σκέψεως.

γ') προκειμένου περὶ τῆς ἀποφυγῆς δυσαρέστων συνεπειῶν.—Ὅταν

καλῶς σκεφθῶμεν, λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν ὄχι μόνον τὰς δυσχερείας, ὅποῃται συμπαράκολουθοσι τὴν ἐκτέλεσιν πάσης σπουδαίας πράξεως, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐμπόδια, τὰ ἵποια δυνατόν νὰ μᾶς παρουσιασθῶν καὶ τὸν τρόπον τῆς ὑπερνικήσεως αὐτῶν. Οὕτω χωρὶς νὰ ἀποθαρρυνώμεθα, χωρὶς νὰ ἐκπληττώμεθα, βαίνομεν ψυχραίμοι εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαδοχικῶν ἐνεργειῶν, τῶν πράξεων ἡμῶν.

Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀνεύρεσιν τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων, δυνάμεθα ἀνεύρωμεν διάφορα παραδείγματα καταδεικνύοντα τὸ ὀρθὸν τῆς παραδοξολογίας : Σκέψεις τοῦ Θεμιστοκλέους περὶ τῆς ἀποτροπῆς τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου τῶν βαρβάρων καὶ ναυτικὴ παρασκευὴ τῶν Ἀθηναίων κ. — Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος διὰ τὴν ἱδρυσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Ἡράκλειος πρὸ τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου κ. — (Μετὰ τὴν τοιαύτην μελέτην ὡς καὶ τὴν τοῦ συμπέρασματος καὶ τῆς εἰσαγωγῆς δυνάμεθα ὡς ἐξῆς νὰ διατυπώσωμεν τὸ σχέδιον).

Α' — Εἰσαγωγή. — Πολλοὶ ἄνθρωποι πρὸ σπουδαίων ἐπιχειρήσεων ἀναλαμβάνουσιν αὐτὰς ἀπερισκέπτως καὶ ἀποβαίνουσιν ἔπειτα δυστυχεῖς (ἢ ἀπὸ τῆς ἀντιθέτου παροιμίας : τὸ γοργὸ καὶ χάριν ἔχει τὸ ἀπὸ τοῦ μύθου τῆς ἀλώπεκος καὶ τράγου, ὅστις συμπαρὰσυνθεῖς ἐκείνης εἰς φρέαρ, ἐδοθήθησεν μὲν αὐτὴν νὰ ἀνέλθῃ, ἔμεινε δὲ αὐτὸς ἐν τῷ διότι δὲν ἐσκέφθη τὴν ἐκδοσιν).

Β' — Διευκρίνησις. — 1. Ἑρμηνεία α') λεκτικὴ (ἣτις δὲν εἶναι πλήρης) : πολλάκις κόπτε, προτοῦ ῥάψης. — β') πραγματικὴ : Κόπτε δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ κατὰ λέξιν (διατί;)· ἀνεύρεσις ὁμοίων περὶ πτώσεων (ξυλουργοῦ, ὑποδηματοποιοῦ κλ.). ἀφαίρεσις τῶν μερικῶν γενικῇ ἀλήθειᾳ τῆς παροιμίας.

Ἀκριθὲς ἑρμηνεία τῆς παροιμίας.

2. Ἀπόδειξις. — Αἱ σπουδαὶ ἐνέργειαι πρὸ τῆς πράξεως πρὸς ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν νὰ ἀναμετρῶνται : α') διότι μᾶς προφυλάττουσιν ἀπὸ ἐπικινδύνων τολμημάτων. — β') διότι τοιοῦτοτρόπως διευκολύνεται ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἔργου καὶ ἀσφαλέστερον ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπός. — γ') διότι εὐκολώτερον ἀποφεύγονται αἱ ἀποτυχίαι ἐξ ἰδίας ἀποθαρρύνσεως ἢ ξένων ἐμποδίων. (Παραδείγματα).

Γ' — Συμπέρασμα. — Ἡ προσεκτικὴ σκέψις πρέπει μὲν νὰ γίνεταῖ ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἀμέσως νὰ ἐπακολουθῇ ταχεῖα καὶ συνεχὴς ἐργασία.

Κατὰ ταῦτα τὸ σχῆμα ἀναπτύξεως παροιμίας εἶναι :

Α' — Εἰσαγωγή.

Β' — Διευκρίνησις. — 1. Ἑρμηνεία : α') κατὰ λέξιν· β') πραγματικὴ.
2. Ἐφαρμογὴ διὰ παραδειγμάτων.
3. Ἀπόδειξις.

Γ' — Ἐπίλογος. — Γενικὸν συμπέρασμα ἢ συμβουλὴ.

Ἄλλοτε σχῆμα (ὀλιγώτερον ἀξιοσύνστατον).

Α' — Εἰσαγωγή.

Β' — Διευκρίνησις : 1. Ἑρμηνεία.
2. Ἀπόδειξις.
3. Διάφοροι μαρτυρίαι (παραδείγματα ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν βίου, ἱστορίας κλπ.).

Γ' — Συμπέρασμα.

Ἡδη προσθέτομεν εἰς ταῦτα καὶ τινα σχέδια:

1. Ἀμαρτία ἑξομολογημένη ἢ μισή συχωρεμένη.

Α'—Εἰσαγωγή.—Ἡ θρησκεία ἡμῶν ἐπιβάλλει τὴν ἑξομολόγησιν ὡς πρῶτον βῆμα ἐκδηλώσεως τῆς μετανοίας.

Β'—Διευκρίνεις.—1. Ἑρμηνεία:—α') Δεκτική: Ἀμαρτία ὅχι μόνον θρησκευτική, ἀλλὰ καὶ πᾶν παράπτωμα.

ἑξομολογημένη: εἰς τὸν ἀδικηθέντα ἢ εἰς τὸν κρίνοντα.

β') Πραγματική: Εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ συγχωρήσωμεν τὸν ἔνοχον, ἀρκεῖ ἡ ὁμολογία τοῦ ἀδικήματος νὰ γίνεται ἐκούσῃ καὶ ἀνιδιοτελοῦς.

2. Βεβαίωσις διὰ παραδειγμάτων. — Γονεῖς συγχωροῦσι τέκνα των ὁμολογήσαντα τὸ σφάλμα διδάσκαλοι τοὺς μαθητάς· εἰς τοὺς κακολογήσαντας ἡμᾶς ἢ τὸν εἰπόντα εἰς τοὺς κηδεμόνας μας τί τι περὶ ἡμῶν ἢ τοὺς βλάψαντας ἡμᾶς καθ' οἷονδῆποτε τρόπον κλ. — Ἐν τοῖς παραδείγμασι θὰ ἐπιμεινῶμεν εἰς τοὺς ὅρους τῆς ἐκούσιως ἀνιδιοτελοῦς ὁμολογίας, οἱ ὅποιοι προσδίδουσιν εἰς τὰς ὁμολογίας τὴν ἠθικὴν των ἀξίαν· παράπτωμα ἐξ ἀνάγκης ἢ ὑπολογισμοῦ ὁμολογούμενον, οὐδόλως ἐλαφρύνει τὴν θέσιν τοῦ ἐνόχου καὶ δὲν μᾶς ἐκτείνεται ἀξίον οὐδεμιᾶς συγχωρήσεως (παραδείγματα).

3. Ἀπόδειξις. — α') Συγκινούμεθα ἐκ τῆς καλῆς διαθέσεως, τὴν ἡμετέραν δεικνύει πᾶσα εὐληκρινὴς ὁμολογία. — β') Ἡ πράξις αὕτη εἶναι ἠθικὴ φύσεως ἀδόλου καὶ θαρραλέας. — γ') Εἶναι πράξις ἐνθαυρυντικὴ διὰ τὸ μέλλον. — δ') Τὸ συναίσθημα τῆς δικαιοσύνης ἡμῶν ἐκαταστάθη ἤδη, διότι ἡ λύπη τῆς μετανοίας καὶ ἡ αἰσχύνῃ τῆς ὁμολογίας εἶναι ἤδη ἀληθῆς ἐξελέωσις.

Γ'—Συμπεράσματα. — Ἄν περιπίπτωμεν εἰς σφάλμα, πρέπει ἀληθῶς ἀναρῶντες νὰ λέγωμεν τοῦτο εἰς ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν.

2. Περισσότερο ψωμί τρώει κανεὶς μετὰ τὸ μέλι παρὰ μετὰ τὸ ξεῖδι.

Α'—Εἰσαγωγή.—Ἡ ἐπιτυχία πολλῶν ὑποθέσεων καὶ ἡ ἐν γένει ἐπιτυχία ἐν τῇ κοινωνικῇ βίῳ δὲν ἐξαρτῶνται μόνον ἐκ τῆς ὀρθότητος τῶν ἐργασιῶν, διὰ τῆς ὁποίας θὰ κατορθωθῇ ὁ σκοπὸς ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς μας πρὸς ἐκείνους, μετὰ τῶν ὁποίων συναναστρέφεται.

Θέμα καὶ μετάδοσις.

Β'—Διευκρίνεις.—1. Ἑρμηνεία: α') κατὰ λέξιν δικαιολογεῖται γεγονὸς ὅτι τρώγει τις περισσότερον ψωμί κτλ. — β') ἀνέυρεσις ὁμοίων περιπτώσεων — γ') ἀφαίρεσις καὶ γενίκευσις.

2. Παραδείγματα βεβαιώνοντα τὸ πρᾶγμα.—Μαθητὴς πρὸς ἀδελφόν αὐτὸν καὶ θέλοντα νὰ κρυβῇ. Καταστηματοῦρχος πρὸς ὑπαλλήλους. (Παραδείγματα γονέων πρὸς παῖδας καὶ διδασκάλων πρὸς μαθητάς καὶ ἀκατάλληλα διὰ σχολικὰς ἐκθέσεις). — Ἐκ τῶν μύθων (π.χ. 1) ἄνθρωπος θέλων νὰ τιμωρήσῃ ἀλώπεκα ζῆμιουσιν αὐτὸν προσέδεσεν αὐτὸν οὐράν τῆς ἀνῆμμένου στυππεῖον· αὕτη δὲ τρέξασα εἰς τοὺς πόδας τοῦ κατέστρεψε τὰ γεννήματά του. — 2) ὁ ἥλιος καὶ ὁ βορρᾶς ἐπὶ τοῖς ὁρίζουσιν νὰ ἐκδύσωσιν ἄνθρωπον· ὁ βορρᾶς σφοδρῶς πνέων ἐπέπληξε αὐτὸν ἀντίθετον τοῦ προσδοκωμένου, ἐν ᾧ ὁ ἥλιος ἤρεμα πνέων τὴν θερμότητά του ἠγάπησεν αὐτὸν νὰ ἐκβάλῃ τὰ ἐνδύματά του· τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο καὶ τέλος νὰ ἐκδυθῇ διὰ τὴν κάμην λουτρὸν).—

Ἐν γένει οἰαδήποτε παραδείγματα καὶ ἂν ληφθῶσιν, εἴτε ἐκ τοῦ καὶ
ἡμέραν βίου, εἴτε ἐκ τῶν μύθων, εἴτε ἐκ τῆς ἱστορίας, πρέπει νὰ δεικνύω
τὴν ἀντίθεσιν τῶν βιαίων πρὸς τὰς ἡπίας πράξεις.

3. Αἰτιολογία.— Ἡ ἡπιότης ἐπιφέρει τὴν ἐπιτυχίαν: α') διότι καλὸς τρόπος προσελκύει καὶ διαθέτει συμπαθῶς — β') διότι ἐπιδίδωται ἡ εὐγένεια τὴν εὐγένειαν — γ') διότι ὅταν φερώμεθα ἡπίως, ἔχουμε ὅλην τὴν εὐκολίαν νὰ πείσωμεν τοὺς ἄλλους — δ') διότι ἡ ἡπιότης κατορθώνει, ὅπως κατὰ μικρὸν πεισθῶσιν οἱ ἄλλοι, νὰ συμμορφωθῶσιν πρὸς τὰς διαθέσεις ἡμῶν.

Ἡ τραχύτης φέρει εἰς ἀποτυχίαν: α') διότι προκαλεῖ τὴν ἀντιπα-
 θεϊαν. — β') διότι ἐξεγείρουσα τοὺς ἄλλους παροργίζει αὐτοὺς. — γ')
 διότι δὲν ἐνεργεῖ διὰ τῆς πειθοῦς, ἀλλὰ διὰ τῆς βίας. — δ') διότι ἀπο-
 τομος μεταστροφή τῶν διαθέσεων ἢ ἐνεργείας ἢ συμπεριφορᾶς δὲν εἶναι
 φυσική.

Γ'—Συμπέρασμα.—Νὰ ἔχωμεν πάντοτε εὐπρεπὴ συμπεριφορὰν καὶ
εὐγενεῖς τρόπους.

3. Μάραθο καὶ μάραθο γεμίξ' ἡ γρᾶ τὸν κάλαθο.

Α'—Εἰσαγωγή.— Πολλοὶ κατὰ τὸν βίον των μόνον εἰς μεγάλα ἀπο-
βλέπουσι, καταφρονοῦσι μικρὰς ἐπιχειρήσεις καὶ μικρὰ κέρδη καὶ
λοῦσιν ἀμέσως ἀπὸ τὰ μεγάλα νὰ ἀρχίζωσιν.

Θέμα καὶ μετάδοσις.

Β'—Διευκρίνις.—1. Ἐρμηνεία: α') Δεκτική· τὸ μάραθο, μικρὸν καὶ εὐτελὲς χόρτον, καταλαμβάνει μικρὸν χώρον. Ἐν τούτοις ἡ γρατὴ ἐν ᾧ δὲν εὐρίσκει εἰς τοὺς ἀγροὺς πολλὰ συνηγμένα, ἀλλὰ δις σπυρμιθισμένα, συνάγει ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ μὴ ἀποκάμνουσα, καὶ μετὰ τινος χρόνου ἐν ᾧ ἡ ὥρα παρέρχεται εὐχάριστος καὶ ἀπαρατήρητος, βλέπει τὸ μέγα καλῶθιον πλήρες.

β') Γενίκευσις ἐπὶ ὁμοίων περιπτώσεων.

2.—Παραδείγματα.—Μικρὸς ὑπηρέτης συνάγων καὶ φυλάττων
ὀλίγα ποσὰ ἀπέκτησε κεφάλαιον δι' ἐργασίαν.—Μικροπωλητὴς διὰ τῆς
ἀποταμιεύσεως μικρῶν κερδῶν ἐσχημάτισεν ἐμπορικὸν (καὶ ἄλλα ἀνάμνη-
μα παραδείγματα ἀποταμιεύσεως).—Μαθητὴς κατὰ μικρὸν μανθάνων καὶ
οὐδὲν παραμελῶν γίνεται σοφός.—Ἐρευνητὴς μικρὰ παρατηρῶν ἐπιτυ-
χάνει σπουδαίας ἀνακαλύψεις ἢ εἰς εὗρεσιν γενικῶν παραγγελμάτων
καὶ διατύπωσιν ἐξόχων συγγραμμάτων.—(Κόκκοι σίτου τοῦ ἀνακαλύ-
ψαντος τὸ ζατορίκιον).

3. Ἀπόδειξις.—Ἡ οἰκονομία ἐπιφέρει τὴν ἀποκτήσιν πολλῶν
α') διότι τὰ μεγάλα ποσὰ σχηματίζονται μᾶλλον διὰ τῆς ἀθροίσεως πολλῶν μικρῶν ποσῶν ἢ ὀλίγων ἀλλὰ μεγαλυτέρων ποσῶν.—β') διότι εὐκολώτερον εἶναι ἐν τῷ βίῳ νὰ κερδίσῃ ἢ νὰ ἀποκτήσῃ τις περισσσότερα ποσὰ ἢ ἀπαιτεῖται γιὰ τὴν ἀναπόλησιν τῶν ἀπολαύσεων καὶ τῶν ἀπορρίπτων, οὐδ' ἀσφατεῦν, θὰ σχηματίσῃ μέγα ποσὸν ἀπαραιτήτως, διότι τὸ μῆκος τοῦ χρόνου καὶ τὸ ποσὸν τῆς ἐπαναλήψεως ἐν τῇ συλλογῇ δὲν μένει εἰς τὴν μνήμην ἕνεκα τῆς εὐχαριστήσεως κατὰ τὴν συλλογὴν.—δ') διότι ἡ τοιαύτη συλλογὴ εἶναι ἀσφαλεστέρα ὥς προχειροτέρα καὶ ὀλιγώτερον ἐκτεθειμένη εἰς κινδύνους.

Γ'—Συμπέρασμα. — 'Αφ' οὗ τὰ πάντα παρ' ἡμῖν στηρίζονται.

τῆς συνηθείας, πρέπει ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας νὰ συνηθίσωμεν εἰς τὴν συλλογὴν μικρῶν καὶ εἰς τὴν οἰκονομίαν.

4. Μία χελιδὼν ἕαρ οὐ ποιεῖ (ἀρχαία παροιμία).

Α'—Εἰσαγωγή. — Ὁ σκυθρωπὸς χειμὼν διεγείρει τὸν πόθον τοῦ ἔαρος, τῶν ὥραιων ἡμερῶν, τῆς ἡπίας θερμότητος. Ἀναζητοῦνται καὶ παρατηροῦνται πάντα τὰ προμηνυτικὰ τοῦ ἔαρος σημεῖα, ἰδίως δὲ ἡ ἀφιξις τῶν χελιδόνων.

Β'—Διευκρίνησις.—1. Ἑρμηνεία: α') Ἡ παροιμία ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἐκ φράσεως λεχθεῖσης πρὸς τινα, ὅστις ἰδὼν τὴν πρώτην ἀφίχουσαν πρωτῆμως χελιδόνα ἠπατήθη ἐν τῇ ἐλπίδι τῆς ταχείας ἐνάρξεως τοῦ ἐπιθυμητοῦ ἔαρος.—β') Ὅμοιαι περιπτώσεις. — γ') Γενίκευσις: Ἐκ μεμονωμένης ἐπιτυχὸς ἐκδόσεως δὲν δύναται τις νὰ συμπεράνῃ τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ ἐπιθυμητοῦ ὅρου.

2. Παραδείγματα.—Ὁ μαθητὴς δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ ἐλπίδας, ὅτι ἐξησφάλισε τὸν προβιδασμόν του, διότι ἅπαξ ἢ δις ἀπῆντησεν ἐπιτυχῶς εἰς τὸ μάθημα. — Ὁ ξένος δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται βαθὺς ἐπιστήμων, διότι εἰς τινὰς ἐρωτήσεις ἢ περιστάσεις ὀρθῶς ἀπῆντησεν. — Ὁ ἐναρξάμενος εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καθηκόντος νεανίας δὲν πρέπει νὰ ἀφήνεται ἀνεπιτήρητος, διότι ἅπαξ ἢ δις ἐφάνη προτιμῶν τὸ ἀγαθὸν κτλ.

3. Ἀπόδειξις.—α') Ἐκάστη γενικὴ ἀλήθεια εἶναι σύνολον πολλῶν μερικωτέρων ἀληθειῶν ἢ περιπτώσεων.—β') Τὸ γενικὸν συμπέρασμα εἶναι τόσον ἐπιφαλέςτερον, ὅσον ὀλιγώτεροι εἶναι αἱ παρατηρηθεῖσαι μερικαὶ περιπτώσεις· διότι ἴσως αἱ ἄλλαι, αἱ μὴ παρατηρηθεῖσαι, νὰ εἶναι ἀντίθετοι. — γ') Διότι πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν καὶ τὰς ἐξαιρέσεις, εἰς τὰς ὁποίας πλεῖστοι κανόνες ὑπόκεινται· δυνατόν δὲ ἡ ληφθεῖσα πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ γενικοῦ συμπεράσματος περίπτωσις νὰ εἶναι ἐξαίρεσις.

Γ'—Συμπέρασμα.—Δὲν πρέπει νὰ σπεύδωμεν εἰς τὰς κρίσεις καὶ τὰς ἀποφάσεις· μας· πρέπει νὰ εἴμεθα προσεκτικοί· διότι ἡ πρόωρος ἐλπίς παρασύρει εἰς παρατόλμους πράξεις καὶ ἐπιφέρει βλάβας.

2. Ἀνάπτυξις.

Ἐν τῇ ἀναπτύξει παροιμιῶν μεταχειριζόμεθα τὸν νηφάλιον καὶ ἱσχνὸν χαρακτῆρα, ὅστις ἀρμόζει εἰς λογικὰ θέματα. Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ὁμῶς εἶναι ἀξιοσύστατον νὰ θηρεύωμεν χάριν τινά. Ἐξ ἄλλου πρέπει παντὶ σθένει νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν ξηρότητα ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ, νὰ προσέξωμεν δὲ νὰ μὴ περιπέσωμεν εἰς λογικὰ χάσματα κατὰ τὴν ἐξαγωγήν τῆς γενικῆς ἀληθείας, τὴν ὁποίαν ἐκφράζει ἡ παροιμία.

Κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παραδειγμάτων ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι ὅχι μόνον δὲν πρέπει νὰ ἐκτεινώμεθα πολὺ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκάστοτε ἐπιφερόμενα τοιαῦτα πρέπει νὰ εἶναι συνήθως συντομώτερα τῶν προηγουμένων, ὥστε τὰ τελευταῖα ἀπλῶς νὰ ὑποδηλοῦνται. Κατὰ δὲ τὴν διὰ λόγον διατύπωσιν τῶν ἀποδείξεων πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐν τῷ συνήθει λόγῳ δὲν ἀκολουθεῖται ἡ οὐλλογιστικὴ σειρὰ ἀκριβῶς, ἀλλὰ πολλάκις προηγεῖται τὸ ἀμέσως πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, τὸ συμπέρασμα, ἔπεται δὲ ὡς αἰτιολογικὴ πρότασις μία ἐκ τῶν προκειμένων, συνήθως ἡ ἐλάχιστων, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἡ μέζων. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους ἐκφέρον-

ται οἱ ἀτελεῖς συλλογισμοί. Ἐνίοτε δὲ οἱ ἀτελεῖς συλλογισμοὶ ἀναπτύσσονται διὰ παρὰ θέσεως μερικῶν περιπτώσεων, συγκρίσεων κ.τ.τ.

Ἐν τοῖς ἑξῆς παραθέτομεν ἀναπτύξεις τῶν παραδειγμάτων καὶ τῆς ἀποδείξεως δύο παροιμιῶν, αἵτινες ἀνωτέρω ἐμελετήθησαν :

1. "Οποῖος καθίσῃ μὲ σεραβό, τὸ πρωῒ ἀλλοιθωρίζει.

Δὲν ἔχομεν ἢ ἐπ' ὀλίγον νὰ σκεφθῶμεν, ὅπως ἀνεύρωμεν παραδείγματα ἐπικυροῦντα τὴν παροιμίαν ταύτην. Τὸ καλὸν ἐκεῖνο παιδίον, τὸ ὅποιον, μείναν ὀρφανὸν πατρός καὶ ἐστερημένον ἐπιδλέψεως, ἔτυχε νὰ συναναστραφῇ μὲ κακὰ παιδία γίνεται καὶ αὐτὸ κακόν. Ὁ ἐπιμελής αὐτὸς μαθητής, ὁ ὅποιος δὲν ἐπρόσεξεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν φίλων του, ἀλλ' ἔτυχε νὰ συνδεθῇ μὲ ἄλλα κακὰ παιδία, ἅτινα διὰ τοῦτο δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν φοίτησίν των εἰς τὸ σχολεῖον, παραμελεῖ κατ' ὀλίγον τὰ μαθήματά του καὶ γίνεται καὶ αὐτὸς κακός. Ὁ νέος ἐκεῖνος ὅστις συχναῖ εἰς μέρη, ἔνθα κακοποιᾷ μόνον στοιχεῖα συνάγονται, ἀρ' οὐ ἔληθ' εἰς σχέσεις μετ' αὐτῶν, ἀποβαίνει καὶ αὐτὸς τοιοῦτος. — Καὶ ἐν γένει καθ' ἐκάστην βλέπομεν, ὅτι ὁ συναναστρεφόμενος μὲ ψεύστας ἢ κακολόγους ἢ βωμολόχους ἢ ἀσώτους ἢ ἀκολάστους ἢ κλέπτας, τοιοῦτος καὶ αὐτὸς ἀποβαίνει. Διὰ τοῦτο καὶ πολλάκις μὴ γνωρίζοντες τὴν ποιότητα ἀνθρώπου τινός, κρίνομεν αὐτὸν ἐκ τοῦ ἡθικοῦ τῶν ἀνθρώπων μετὰ τῶν ὁποίων συναναστρέφεται· καὶ δὲν ἀπατώμεθα οὕτω περὶ τὴν ἐκτίμησίν μας.

Ἀλλὰ διατί ἢ μετὰ τῶν κακῶν ἀνθρώπων συναναστροφή φθείρει τὰ χρηστὰ ἤθη; Αἰτία τούτου εἶναι ὅτι τὸ κυρίως ἐπενεργοῦν ἐπὶ τοῦ ἡθους τῶν ἀνθρώπων καὶ ἰδίως τῶν νέων εἶναι τὰ παραδείγματα· ἐκεῖνος ὅστις ζῇ ἐν καλῇ κοινωνίᾳ παρακινούμενος ὑπὸ τοῦ καλοῦ τῶν ἄλλων παραδείγματος γίνεται καὶ αὐτὸς τοιοῦτος καὶ τάναντα πάλιν. Ἐχει δὲ τὸ παράδειγμα τόσον μεγάλην δύναμιν, διότι ἡ κλίσις τῶν ἀνθρώπων πρὸς μίμησιν εἶναι πολὺ μεγάλη. Ἀς ἴδωμεν τὰ μικρὰ παιδία· ταῦτα πράττουσι καὶ λέγουσι καὶ ἐν γένει μιμοῦνται ἀκριβῶς τὰς πράξεις καὶ τοὺς λόγους τῶν οἰκείων των· οἱ μαθηταὶ μιμοῦνται τοὺς διδασκάλους, οἱ πτωχοὶ τοὺς πλουσίους καὶ οἱ κατώτεροι τοὺς ἀνωτέρους των. Ὅσον δὲ ἁμεσώτερον, πλησιέστερον καὶ ζωηρότερον εἶναι τὸ παράδειγμα, καὶ στενωπότερον συνδεδεμένος ὁ λαμβάνων τὸ παράδειγμα πρὸς τὸν παραδειγματίζοντα, τόσον ἰσχυροτέρα εἶναι ἡ μίμησις καὶ ἡ ἐντεῦθεν διὰ τῆς συνηθείας διάπλασις τοῦ ἡθους. Κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἐκεῖνος ὅστις συναναστρέφεται μὲ κακοὺς, φύσει μιμεῖται τὰ κακὰ αὐτῶν παραδείγματα. Μιμεῖται δὲ αὐτὰ εὐκόλως· διότι αἱ κακαὶ πράξεις εἶναι εὐκολώταται, ἐν ᾧ αἱ καλὰ μετὰ κόπου συνήθως κατορθοῦνται· ὁ δὲ ἀνθρώπος προσπαθεῖ κατὰ κανόνα νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς κόπους. Ἐκτὸς δὲ τούτου αἱ ἐκ τῶν κακῶν πράξεων ἀπολαύσεις, ἂν καὶ δεινὰς πολλάκις ἐπιφέρουσι συνεπείας, ἐπέρχονται ταχέως καὶ οἶονεῖ πρὸ τῶν ἀφθαιμῶν ἡμῶν κεῖνται, ἐν ᾧ αἱ τῶν καλῶν πράξεων ἀνταμοιβαὶ μετὰ πολυχρόνιον ἐπιμονὴν καὶ πολλοὺς κόπους ἐπερχόμεναι, ἂν καὶ διαρκῆ παρέχουσι τὴν ὠφέλειαν, ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν ὑποπίπτουσιν εἰς τὴν ἁμεσον ἀντίληψιν τῶν κοινῶν ἀνθρώπων.

(Τὸ συμπέρασμα δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ὡς ἑξῆς).

Ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἀποφεύγοντες τοὺς κακοὺς ὡς μολυσματικὴν νόσον πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς τὰς συναναστροφάς

ἡμῶν, πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν προηγουμένως τὴν διαγωγὴν καὶ τὸ ἦθος ἐκείνων, μετὰ τῶν ὁποίων θέλομεν νὰ συνάψωμεν φιλίαν. Ἐὰν δὲ ἡπατήθημεν ἐν τῇ ἐκλογῇ ἡμῶν, ἐὰν παρατηρήσαμεν ὅτι ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον πρὸς στιγμὴν ἐκάμαμεν φίλον, ἔχει προχωρήσει εἰς τὸ κακὸν καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπαναχθῇ εἰς τὸ καλόν, δὲν πρέπει οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ διατάσωμεν νὰ διακόψωμεν τὸν μετ' αὐτοῦ σύνδεσμον. Τοῦναντίον δὲ πρέπει νὰ ἐπιζητῶμεν τὴν μετὰ καλῶν καὶ χρηστῶν συναναστροφὴν, βέβαιον ὄντες ὅτι οὕτω καὶ τοὺς κινδύνους τῆς πρὸς τὸ κακὸν προσελκύσεως θὰ ἀποφύγωμεν καὶ καλὴν φήμην θὰ ἀποκτήσωμεν καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας ἡμῶν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ θὰ ἐνθαρρυνθῶμεν.

2. Κάμε τὸ καλὸ καὶ εἶξε το 'ς τὸ ῥαλὸ.

Ὅτι πρέπει νὰ πράττωμεν τὸ καλόν, ὅτι πρέπει νὰ βοηθῶμεν τοὺς πάσχοντας, τοῦτο βεβαίως εἶναι καθήκον ἡμῶν ὅταν ἴδωμεν πάσχοντα, ἀσθενή, τὴν χήραν, τὸ ὀρφανόν, τὸν γέροντα πρέπει νὰ βοηθήσωμεν αὐτούς, πρέπει νὰ ἀνακουφίσωμεν τὸν πόνον αὐτῶν, χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ἂν δύναται νὰ μᾶς ἀνταποδώσῃ τὴν χάριν. Ὅταν ἴδωμεν φίλον ἡμῶν παρασυρόμενον ὑπὸ κακῶν ἀνθρώπων ἢ φερόμενον ἐξ ἀγνοίας ἢ ἐξ ἀπάτης εἰς ψευδὴ ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων, πρέπει διὰ καταλλήλου τρόπου νὰ τοῦ ὑποδείξωμεν τοὺς κινδύνους καὶ τὰς πλάνας του, χωρὶς νὰ σκεπτόμεθα, ἂν οὗτος διὰ τοῦτο δὲν μᾶς γνωρίζῃ χάριν. Ἐὰν τις πιεζόμενος ἄλλοτε ὑπὸ οἰκογενειακῶν δυσχερειῶν ἐσώθῃ ὑπὸ φίλου ἡμῶν, πρὸς τὸν ὁποῖον δὲν ἀνταπέδωκεν, ὥπως ἔπρεπε, τὴν χάριν, τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ, ἐκ νέου εἰς δυσχερείας περιπέσοντα, νὰ τὸν ἐξαγάγωμεν ἐξ αὐτῶν, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἐξαρτᾶται παρ' ἡμῶν. Ἐὰν ἐδοξήσαμεν φίλον μας ἐν πενίᾳ εὐρισκόμενον ἢ κατεπραῦναμεν προστάτου τινὸς αὐτοῦ τὴν ὀργήν, ἥτις ἡδύνατο πολλὰ κακὰ νὰ τοῦ προσενήσῃ, ἢ ἐμποδίσωμεν αὐτὸν νὰ περιπέσῃ ἐξ ἀγνοίας ἢ ἀπάτης εἰς σφάλμα τι ἢ ἐπ' αὐτοῦ ὅπως ἀνεκουφίσωμεν τὸν ἐν στενοχωρίᾳ, παρηγορήσωμεν τὸν ἐν ἀπελπισίᾳ, εὐημερυσάμεν τὸν πλούσιον, δὲν πρέπει νὰ ἐνθυμώμεθα διαρκῶς τὴν χάριν, νὰ ὑπενθυμίζωμεν αὐτὴν καθ' ἑκάστην εἰς τὸν εὐεργετηθέντα, νὰ ἐπιζητῶμεν τὴν ἀνταπόδοσιν αὐτῆς, ἀλλὰ νὰ λησμονῶμεν, εἰ δυνατόν, ταύτην.

Τὸ τοιοῦτον εἶναι ὀρθόν διότι ἐὰν ἡμεῖς πράττωμεν τὸ καλὸν διὰ νὰ μᾶς ἀνταποδοθῇ τοῦτο, τότε οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει ἡ πράξις ἡμῶν, εἶναι οἰκονομικὴ ἢ ἐμπορικὴ τις πράξεις, δάνειον τι, τοῦ ἐποίου περιμένομεν τὴν πληρωμὴν, τὴν ἀπόδοσιν. Ἡ τοιαύτη πράξις γενομένη πρὸς ἰδιοτελεῖ σκοπὸν δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀγαθὴ πράξις· τὸ καλὸν τότε εἶναι κυρίως καλόν, ὅταν δὲν πράττεται ἐξ ὑστερολογισμοῦ καὶ συμφέροντος, ἀλλὰ ἐκ μόνον χάριν αὐτοῦ τοῦ καλοῦ. Ἐὰν μόνον ἐκεῖνας τὰς πράξεις ἐπράττομεν, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἐπιζήμιον ἀνταπόδοσιν καὶ πληρωμὴν, τότε ἡ φι' ἀνθρωπιά, ἡ ἀγαθοεργία, ἡ εὐσπλαγχνία, καὶ ὅλαι αἱ ἐκ τῶν συμπαθητικῶν συναίσθημάτων πηγάζουσιν εὐγενεῖς πράξεις δὲν θὰ ὑφίσταντο πρᾶγματι, δὲν θὰ ἦσαν πραγματικῶς τοιαῦται. Ἀλλ' ὅτι αὗται σήμερον σπουδαίως καὶ ἀνιδιοτελεῶς ἀσκροῦνται καὶ ἀποτελοῦντιν ἐν τῶν γνωρισμάτων τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καταδεικνύει ὅτι αἱ ἀγαθοεργίαι προέρχονται ἐκ τῶν συμπαθητικῶν συναίσθημάτων καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ ἀγαθοῦ. Τοῦτο ὁμῶς δὲν σημαίνει, ὅτι αἱ εὐεργεσίαι δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδονται. Ἀλλὰ περὶ τούτου πρέπει νὰ σκεφθῇ ὁ εὐεργετηθεὶς τοῦτο εἶναι καθήκον τοῦ εὐεργετηθέντος. Εἰς τὸν εὐεργετηθέντα

ὅμως δὲν ἀρμόζει νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς εὐεργεσίας, διότι πρὸς τοὺς ἄλλοις «τὸ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ὑπομινῆσκειν καὶ λέγειν μικροῦ δεῖν ὅμοιον ἐστὶ τῷ ὀνειδίζειν» ὅπως λέγει ὁ Δημοσθένης.

IV — ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

Μεταξὺ τῶν ἀπὸ τῶν διαφόρων μαθημάτων ἀραιομένων τὴν ὕλην αὐτῶν πραγματειῶν, καταλληλότεραι μάλιστα πρὸς ἀσκήσιν καὶ πολυειδή μορφῶσιν τῶν παιδῶν εἶναι αἱ ἀπὸ τῶν γεγονότων τῆς ἱστορίας ἀρτόμεναι τὴν ὕλην αὐτῶν, τὰς ὁποίας καλοῦμεν ἱστορικὸς πραγματείας. Εἰς αὐτὰς λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα διὰ νὰ ἀπαρτισθῶσιν εἰς πραγματείαν πρέπει νὰ ἐξετασθῶσιν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψὴν καὶ νὰ συσχετισθῶσι μεταξὺ τῶν οὕτως, ὥστε νὰ ἐξαχθῇ ἐξ αὐτῶν γενικόν τι συμπέρασμα ἢ νὰ καταδειχθῇ ἡ ἀλήθεια γενικῆς τινος κρίσεως.

Ἐκθέσεις αἵτινες δὲν ὁρμῶνται ἀπὸ γενικῆς ἰδέας ἢ δὲν καταλήγουσιν εἰς αὐτήν, ἀλλ' εἶναι ἱστορικαὶ ἀνερευνήσεις περὶ τινος συνόλου ἱστορικῶν γεγονότων (π.χ. ποίας τέχνας καὶ ἐπιστήμας ἐκαλλιέργησαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ποίας παρημέλησαν), κυρίως εἶναι λύσεις ἱστορικῶν ζητημάτων, εἰς τὰς ὁποίας δύναται νὰ προσαχθῇ ὡς ἄγνωστος καὶ ἱστορικὴ ὕλη, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ εἶναι πραγματεῖαι καὶ δὴ σχολικαί, ἔχουσαι αὐστηρῶς καθωρισμένον γενικώτερον σκοπόν.

Ἐν τῇ ἱστορικῇ δὲ σχολικῇ πραγματείᾳ ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ μαθηταὶ δὲν πρέπει νὰ ἀφηγῶνται τὰ γεγονότα ὡς νὰ ἦσαν ἄγνωστα, δὲν πρέπει νὰ ἀντιγράφωσι δηλαδὴ ἢ νὰ κάμνωσιν ἐπικροσὴν ἢ περίληψιν τῶν σελίδων τῆς ἱστορίας, διότι δὲν πρόκειται νὰ διδάξωσι γεγονότα ἄγνωστα, ἀλλὰ νὰ συσχετίζωσι διάφορα γνωστὰ γεγονότα καὶ ὡς ἐγνωσμένα ἀπλῶς νὰ ὑπομινῆσκωσιν αὐτὰ, νὰ συμπαράθετωσι δὲ καὶ νὰ τὰ συγκρίνωσιν ὀξέως, νὰ ἀνευρίσκωσι μετ' εὐφρίας τὰς μεταξὺ τῶν σχέσεις συναλληλίας, ὑπολληλίας, ὁμοιότητος, ἀντιθέσεως, αἰτίας, ἀποτελέσματος κτλ. νὰ συνδιάξωσι ταύτας προσφόρως καὶ νὰ τὰς ἀναπτύσσωσι καταλλήλως, ὥστε φυσικῶς καὶ ἀβιάστως νὰ ἀποδεικνύεται τὸ θέμα ἢ νὰ ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα.

Αἱ τοιαῦται ἐκθέσεις καταλλήλως προσφερόμεναι καὶ προπαρασκευαζόμεναι ὅχι μόνον ἐμπεδοῦσι τὰς ἱστορικὰς γνώσεις τῶν παιδῶν καὶ συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ καθιστῶσι τὴν ἱστορίαν ὀληθῶς μορφωτικὸν μάθημα, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων προάγουσι τὴν συνδυαστικὴν φαντασίαν καὶ εὐρύνουσι τὴν ἀντίληψιν τῶν παιδῶν, ὥστε ἀπὸ ὑψηλοτέρας ἀπόψεως νὰ δύνανται οὗτοι νὰ κρίνωσιν ἐν γένει ὅχι μόνον κατὰ τὰς βιωτικὰς περιστάσεις, ἀλλὰ καὶ ὅταν πρόκειται καὶ περὶ γενικωτέρων σχέσεων καὶ ζητημάτων.

Εὔρεσις καὶ διάταξις.

Ἡ ἀναλυτικὴ ἢ ἡ συνθετικὴ μέθοδος τῆς διατάξεως τῆς ὕλης, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἤδη λόγος (ἴδε ἄνωτ. σελ. 167), ἢ καὶ ἡ συνένωσις τῶν δύο μεθόδων ἰδίως εἰς τὰς ἱστορικὰς πραγματείας ἐφαρμόζεται. Καὶ ὅταν μὲν προβαίνωμεν ἀναλυτικῶς, τότε ἡ πραγματεία λαμβάνουσα ὡς ἀφετηρίαν τὰ ἐπὶ μέρους καὶ ἔχουσα οὕτως εἰπεῖν ἐρευνητικὴν μορφήν καὶ συνδυάζουσα αὐτὰ, ἀφαιροῦσα τὰ ἰδιάζοντα καὶ συνενοῦσα τὰ κοινὰ καταλήγει εἰς γενικόν τι συμπέρασμα. Ὅταν δὲ προβαίνωμεν συνθετι-

κῶς, θέτομεν προηγουμένως ὡς ἀφετηρίαν γενικὴν τινα ἰδέαν, τῆς ὁποίας ἔπειτα τὴν ἐφαρμογὴν καταδεικνύουσιν ὅλαι αἱ ἐπὶ μέρους περιπτώσεις, εἰς τὰς ὁποίας κατὰ μικρὸν καταλήγουμεν· ὅτι δὲ ἡ πραγματεία φέρει ἀποδεικτικὸν τύπον, χωρὶς νὰ εἶναι κυρίως ἀποδεικτικὴ πραγματεία, ἀφ' οὗ οὔτε λογικαὶ οὔτε ἐμπειρικαὶ ἀποδείξεις, ἀλλὰ μόνον ἱστορικαὶ μαρτυρίαι καὶ γεγονότα χρησιμοποιοῦνται.

Πολλάκις δὲ ὅταν τὸ θέμα εἶναι τοιοῦτον, ὥστε νὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετασθῶσιν αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν διαφορῶν νοημάτων, τὰ ὅποια αὐτὸ περιέχει, τότε εἶναι δυνατόν ἢ διὰ τάξιν νὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν σχέσεων τούτων.

Π. χ. ἂς λάβωμεν τὸ θέμα «πῶς ἐπενήργησαν ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ἡ θέσις καὶ ἡ ἰδιότης τῆς χώρας των» ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ οἱ δύο λαοὶ βεβαίως θὰ ἐξετασθῶσιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀπόψεως ἐν τούτοις εὐρίσκεται δι' αὐτῆς, ὅτι προκειμένου μὲν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς χώρας ἡ θάλασσα εἰσδύει βαθέως εἰς τὴν ξηρὰν καὶ 1) παρακινεῖ πρὸς τολμηρὰ ταξίδια καὶ ἱδρυσιν ἀποικίων. Ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Μ. Ἀσίας καὶ ὁ διάφορος σχηματισμὸς τῶν παραλίων τῶν δύο τούτων χωρῶν 2) παρεκίνησε τοὺς Ἕλληνας εἰς συχνωτέραν μὲ τὴν Ἀνατολὴν ἐπικοινωνίαν δι' ἀποικίων. Ἡ διάπλασις δὲ τῆς Ἑλληνικῆς χώρας 3) προήγαγε τὰς ἐσωτερικὰς διχοστασίας καὶ πολιτικὰς διαιρέσεις. Ἀλλ' ἡ φύσις τῆς χώρας συντημένη μὲ τὸ ὥρατον κλίμα 4) ἐδοθήθη τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν παραγωγὴν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν εἰς ὑψηλότερον βαθμόν.— Προκειμένου δὲ περὶ τῶν Ῥωμαίων 4) ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν τὸ ὅτι οὗτοι προήλθον ἐκ τῆς συνενώσεως τριῶν γειτόνων φυλῶν. Ἡ θέσις εἰς τὴν ὁποίαν ἔγινεν ἡ συνένωσις ἐξελέχθη κατάλληλος πρὸς ναυσιπλοῖαν καὶ 1) ἀπέβη ἐπωφελὴς εἰς αὐτοὺς. Ἐπωφελεστέρα ὑπῆρξεν ἡ κεντρικὴ θέσις τῆς πόλεως ἐν σχέσει μὲ τὴν Ἰταλίαν 3) τὸ ὅποιον ἐδοθήθησεν τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων ἐφ' ὅλης τῆς Ἰταλίας. Ἡ ὁμοία δὲ κεντρικὴ θέσις τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσσῃ 2) ἐδοθήθησεν τὴν Ῥωμαϊκὴν κοσμοκρατορίαν.— Οὕτως εὐρίσκεται ὅτι εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων ἐπέδρασεν ἡ σχέση μὲ τὴν θάλασσαν, εἰς δὲ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς πόλεως.— Ἐνεκα τούτου ἡ διὰ τάξιν ἐκάστου τῶν μερῶν εἶναι διάφορος (κατὰ P. Cauer, Von d. Spracherziehung) Ἄλλ' ἐν ἐκάστῳ μέρει δυνάμεθα νὰ προσδῶμεν ἢ ἀναλυτικῶς ἢ συνθετικῶς.

Μετὰ τὰ ἥδη ῥηθέντα ἀρκετὸν εἶναι νὰ προστεθῶσι σχέδιά τινα τῶν τοιούτων πραγματειῶν.

1. Περὶ τῶν αἰτίων τῶν σταυροφοριῶν.

Α'—Εἰσαγωγή.—Σημασία αὐτῶν διὰ τὴν ἱστορίαν.

Β'—Διευκρίνησις.—Ι. Σταυροφορίαι.—1. Ὁρισμός: Ἐπ' ἀλλήλους ἐννοία: ἐκστρατεία.—Εἰδυποιοὺς διαφορὰ: πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων ἐν τῇ μεσαιωνί.

2. Μερισμός.—Ἀγὼν τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τοῦ Ἰσλάμ.—Λαὶ καὶ ἐκστρατεία, ὁδοιπορία ὁλοκλήρων λαϊκῶν μαζῶν. Συναδέλφωσις. Ἑλληψις ὀργανώσεως. Τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ. Ἑλληψις ἐνότητος, ἐνεργείας, σκοποῦ καὶ μελετημένων σχεδίων. Παρὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ συμφέροντα καὶ ἐπιδιώξεις πολιτικῶν συμφερόντων ἰδιοτελῶν.

3. Σχέσεις: Ἀποδημίαι εἰς ἱεροὺς τόπους. Μένκα.

II. — Ἀφορμαὶ αὐτῶν. — Διαίρεσις : Ποικιλία ἀφορμῶν : Αἱ ἀφορμαὶ ἦσαν πολιτικά, κοινωνικά καὶ θρησκευτικά.

1. Πολιτικά αἰτίαι ἐν τῇ Ἀνατολῇ : Ἡ Παλαιστίνη ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτίου καὶ Σελτσουκίδας. Εἰδήσεις περὶ κακοποιήσεως καὶ ἐξισλαμισμού.

2. Κοινωνικά αἰτίαι ἐν Δύσει· α') ἐν τοῖς κυριάρχοις : Ἡ τάσις πρὸς ἡρωϊκὰ κατορθώματα. Ἡ δυσἀρέσκεια ἢ ἐπικρατοῦσα μεταξὺ αὐτῶν. Ἐπιθυμία κατακτήσεως νέων τόπων· β') ἐν τοῖς ὑπηκόοις : Ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν καταπιέσεων.

3. Θρησκευτικά αἰτία (τὰ ὅποια ἦσαν τὰ κυριώτερα) : α') Ἐπιθυμία τοῦ πάπα νὰ ἐνισχύσῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐν τῇ Δύσει καὶ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν του εἰς τὴν Ἀνατολήν. β') Θρησκευτικὸς ἐνθουσιασμὸς καὶ θρησκευτικὸν πνεῦμα τῶν χρόνων ἐκείνων, τοῦ ὁποῖου ἰδιαίτεραι τάσεις ἦσαν αα') ἡ προσκύνησις ἱερῶν τόπων· ββ') αἱ ἀναζητήσεις ἱερῶν λειψάνων· γγ') ἀπελευθέρωσις τοῦ ἁγίου τάφου· δδ') ἄφεςις ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν.

Γενικὴ κρίσις. — Αἱ σταυροφορίαι εἶχον ἐσωτερικὰ καὶ κύρια αἰτία ἰδιοτελῆ, ἐξωτερικὰ δὲ καὶ κοινὰ αἰτία ἄξια λόγου.

Γ' — Συμπέρασμα. — Ἐπειδὴ τὰ κύρια αὐτῶν αἰτία δὲν ἦσαν ἐπαινετὰ, ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ των.

2. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν σταυροφοριῶν διὰ τὴν Δύσιν.

Α' — Εἰσαγωγή. — Ἄν καὶ ὁ ἐπιδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν σταυροφοριῶν σκοπὸς ἀπέτυχεν, ἐν τούτοις σπουδαιότατα ἔσχον αὐταὶ ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Β' — Διευκρίνησις. — I. Ἀποτελέσματα ἐπὶ τοῦ ἱπποτισμοῦ.

1. Τὸ πνεῦμα τοῦ ἱπποτισμοῦ ἐξηυγενίσθη δι' αὐτῶν. α') Ἐκ μικρῶν ἀγώνων ἤχθησαν οἱ ἱππῶται εἰς μεγάλους πολέμους μὲ ὑπέροχα ἄλλα τῆς νίκης. — β') Διὰ τῆς ἐξ αὐτοφίας γνώσεως τοῦ παρ' Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Βυζαντινῆς μεγαλοπρεπείας ἀπέκτησαν φιλοκαλίαν καὶ λεπτότητα ἤθους, ὡς ἐφάνη εἰς τοὺς ἱπποτικούς ἀγῶνας. — γ') Εἰς τὰς ἱπποτικὰς τάξεις εἰσῆλθη πειθαρχία.

2. Ἐξ ἄλλου ἐδιδόθη ὁ ἱπποτισμὸς διὰ τῶν σταυροφοριῶν. — α') Ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τῶν διαφόρων τάξεων ἀνεπύχθη, οἱ ἱππῶται ἠσθάνθησαν ἑαυτοὺς ἀντιμετώπους τῶν ἄλλων τάξεων. — β') Ἡ τάξις τῶν πολιτῶν ταχύτερον ἐμυρφώθη, διότι :

αα') Αἱ καταπιέσεις ἡλαττώθησαν. — ββ') Οἱ τοποτηρηταὶ δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ καταβάλλωσι τοὺς ὑπηκόους. — γγ') Ἡ ἀνέπτυξις τοῦ πνεύματος τῆς ἐλευθερίας ἡῤῥησε τὴν δραστηριότητα πρὸς πλουτισμόν. Συνένωσις τῶν δύο γενικωτέρων (ὑπ' ἀρ. 1 καὶ 2) προτάσεων :

Ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῇ Δύσει π ὡρίσθη ἡθικῶς καὶ κοινωνικῶς.

II. Ἀποτελέσματα ἐπὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν ἐργασιῶν τῶν ἀνθρώπων.

3. Τὸ ἐμπόριον ἡῤῥησε. α') Θαλάσσιον ἐμπόριον. — Προνόμια ἐμπορικῶν πόλεων (Πίσσα, Γένουα, Βενετία). Ἐμπορικοὶ τούτων λιμένες καὶ ἀποικίαι. — β') Τὸ κατὰ ξηρὰν ἐμπόριον. — αα') Βιέννη, Ρεγενσδούργη καὶ διὰ ξηρᾶς ἐμπορικαὶ ὁδοὶ πρὸς Κωνσταντινούπολιν. — ββ') ἡ διὰ ξηρᾶς συγκοινωνία μεταξὺ Βιέννης καὶ Ἀντδέρπης.

4. Ἡ βιομηχανία ἡῤῥησεν : α') Ἡ μεταξουργία ἐξετάθη ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς (ἐπιδρομαὶ Νορμανδῶν). — β') Ἡ βαφικὴ ἀνεπύχθη (ἐφέρθησαν ἐξ Ἀνατολῶν ὁ κρόκος, τὸ Ἰνδικόν, ἡ στυπτηρία). — γ') Ἐκ τῆς

Τριπόλεως μετεφέρθη τὸ ζακχαροκάλαμον εἰς Σικελίαν, τὸ ὅποτον ἐν-
τεῦθεν διεδόθη εἰς τὴν Εὐρώπην.

Συνένωσις τῶν ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ 4 προτάσεων.

Αἱ βιωτικαὶ ἀσχολίαι ἐτελειοποιήθησαν.

δ. Αἱ ἐπιστήμαι ὁμοίως ἐκέρδισαν: α') Οἱ συνοδεύοντες τοὺς ἡγε-
μόνας κληρικοὶ ἐγνώρισαν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων
καὶ ἤρχισαν νὰ ἐκτιμῶσιν αὐτά. — β') Ἡ γεωγραφία, ἕως τότε ἄγνω-
στος σχεδὸν εἰς τὴν Δύσιν ἐπιστήμη, προώδευσε πολὺ. — γ') Ἡ φυσιο-
γνωσία καὶ ἡ ἱατρικὴ ὁμοίως προώδευσαν.

Γενικὴ ἀλήθεια: Τὰ ἀποτελέσματα τῶν σταυροφοριῶν διὰ τὴν
Δύσιν ἦσαν, ὅτι αὗται προήγαγον τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν κατὰ-
στασιν, τὰς ἀσχολίας καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀνθρώπων.

Δ'—Συμπέρασμα. — Ἐκ τούτων συνάγεται, ὅτι αἱ σταυροφορίαι
παρήγαγον τὸ σπέρμα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔπειτα ἐπῆλθεν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ
πνεύματος τῶν νεωτέρων χρόνων.

3. Διατί ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους.

Α'—Εἰσαγωγή. — Ἄν λάδωμεν ὑπ' ὅψιν τὰς ἐπανειλημμένας
ἐκστρατείας τῶν Περσῶν, τὰς μεγάλας δυνάμεις, τὴν ἐξαίρετον γεν-
ναιότητα, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν οἱ ἄνδρες τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν ἰδίως οἱ
Πέρσαι, τὴν μετὰστασιν εἰς τοὺς βαρβάρους πολλῶν Ἑλλήνων, τὴν
οὐχὶ ἅπαξ φανείσαν διχόνοιαν τῶν Ἑλλήνων

(θέσις τοῦ ζητήματος), δικαιούμεθα νὰ θέσωμεν τὸ ζήτημα «πῶς
ὁ τέλος ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες;»

Β'—Διευκρίνησις. — I. Αἷτια ἐκ μέρους τῶν Περσῶν: —

1) Πνευματικὰ αἷτια: α') Ἡ ἔλλειψις δεοῦσης προνοίας ἐν τῇ προπα-
ρασκευῇ καὶ διεξαγωγῇ τῶν ἐκστρατειῶν. — β') Ἡ μὴ ἐνότης τῶν στρα-
τιωτικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὰς μάχας.

2. Ἡθικὰ αἷτια. — α') Ἡ ἐλλειψις ἰδεῶς ἐθνικῆς ἐνότητος. — β') Ἰδέα
κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀσθενεῖς τοῦ καθήκοντος.

3. Ὑλικὰ αἷτια. — α') Κυρίως ἡ ἔλλειψις ἱκανοῦ στρατηγοῦ. — β')
Ὁ κατώτερος ὅπλισμός.

II. Αἷτια ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων: α') Ἡ ἐπαρκὴς μελέτη
παρὰ πᾶσαν διαφωνίαν διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις. — β') Ὁ ἀνώ-
τερος ὅπλισμός. — γ') Οἱ ἱκανοὶ στρατηγοί. — δ') Καὶ κυρίως τὸ πνεῦμα
τῆς ἐλευθερίας, τὸ ὅποτον ἐνεφύχωνε τοὺς ἄνδρας, ἐπολλαπλασίαζε τὰς
δυνάμεις, ἐνέβαλλε τὴν πρόνοιαν, τὴν ἐθελοθυσίαν, τὴν καρτερίαν, καὶ
ἀνεδείκνυε καὶ ἐκείνους, οἵτινες ἠδύναντο νὰ ποδηγετήσωσι τὴν λαμ-
πρὰν νεότητά εἰς ὑπεράνθρωπα κατορθώματα.

Γενίκευσις. — Τὰ αἷτια ἦσαν διττά: ὕλικὰ καὶ ἠθικὰ· ἀλλ' ἀνώτερα
τὰ ἠθικὰ.

Γ'—Ἐπίλογος. — Τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας εἶναι τὸ ἰδίως χα-
ρακτηρίζον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διὰ τῶν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ποικίλων
αὐτοῦ περιπετειῶν.

4. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν Περσικῶν πολέμων.

Α'—Εἰσαγωγή. — Ἐκαστος λαὸς ἔχει εἰς τὴν ἱστορίαν του μέγα τι
γεγονός, τὸ ὅποτον ἀπεμάρτυρε μὲν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δεσμῶν τοῦ παρελ-
θόντος, ἔθηκε δὲ τὰς βάσεις τοῦ μέλλοντός του.

Ὅπως δὲ οἱ Ἰουδαῖοι εἶχον ἐν τῇ ἱστορίᾳ των τοιοῦτον γεγονός
τὴν ἐκ τῆς Αἰγύπτου φυγὴν, καὶ οἱ Πέρσαι τὴν κατανίκησιν τῶν Μήδων,

οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες τοὺς Περσικοὺς πολέμους (ποιηταί, ῥήτορες κ.α. ὕμνους αὐτοὺς).

Θέμα: Ἀληθῶς οὕτως ἔχει δι' ὃ ἀφ' οὗ διὰ τούτων οἱ Ἕλληνες ἠσφάλισαν, ὡς ἔθνος, τὴν ἐλευθερίαν των, προήχθησαν εἰς πάντας τοὺς κλάδους τοῦ ἐπιστητοῦ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Ἀθηναίων.

Β'—Διευκρίνεις.—Ι. ἠσφάλισαν τὴν ἐλευθερίαν των ἀπὸ κινδύνων νέας ἐπιδρομῆς δι' ἀγώνων: 1) ἀμυντικῶν (Μυκάλη). — 2) ἀπελευθερωτικῶν (Μικρὰς Ἀσίας, Πρωποντίδος, Θράκης). — 3) ἐπιθετικῶν (τελευταῖοι ἀγῶνες Κίμωνος).

ΙΙ. Ἐλαβον ἰδέαν ἐθνικῆς ἐνότητος ἀπέναντι τῶν βαρβάρων: 1) Αἰ τιμαὶ τῶν ἐν Σαλαμῖνι φονευθέντων, ἀλλ' ἰδίως αἱ μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἀποφάσεις καὶ ἀφιερῶματα.

2) Ἐπεξήτησαν ἰδίως αἱ ἀπελευθερωθεῖσαι χώραι ὑπὸ μίαν ἡγεσίαν νὰ συνδεθῶσι διὰ περαιτέρω ἀγῶνας. Συμμαχίαι: α') Ὀλιγοχρόνιος Σπαρτιατικὴ, διαλυθεῖσα διότι δὲν συνεφώνει μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας.—β') Ἀθηναϊκὴ. — αα') ἐπὶ τῇ βῆσει τῆς ἐσότητος καὶ πολεμικῆς παρασκευῆς (Ἀριστείδης, Δῆλος). — ββ') ἐπὶ τῇ βῆσει τῆς προαγωγῆς τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν προτερημάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ (Περικλῆς κ.α.).

ΙΙΙ. Ὑπῆρξαν ἡ θαυμαστὴ ἀφετηρία τῆς ἀνυπερβλήτου ἐπιδόσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος: 1. Εἰς τὰ γράμματα: α') ἱστοριογραφίαν (Ἡρόδοτος, Ξενοφών). — β') ποίησιν (Πίνδαρος, Αἰσχύλος). — γ') φιλοσοφίαν (Σωκράτης κ.α.).

2. Εἰς τὰς καλὰς τέχνας (Φειδίας, Πραξιτέλης, Ἰκτίνος κ. α.).

3. Εἰς τὰ κυβερνητικὰ συστήματα (Πολίτευμα Ἀθηναίων· σύνθεσις τῆς ἡγεμονίας κ.α. Περικλέους).

4. Εἰς τὴν διὰ πλάσιν ὑψηλοφρόνων χαρακτῆρων ἐξόχων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν πρότυπα τῶν Ῥωμαίων καὶ σύμπαντος τοῦ κόσμου (Κίμων, Περικλῆς, Θουκυδίδης, Σωκράτης κ.α.).

Γ'—Συμπέρασμα. — Ἄν οἱ Πέρσαι ἐνίκων, θὰ ἦτο ἄλλος λαὸς ἐν Ἑλλάδι ἀντὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος δὲν θὰ ἦτο ὁποῖος εἶναι σήμερον. Διὰ τοῦτο οἱ Περσικοὶ πόλεμοι ἔχουσι κοσμοϊστορικὴν σημασίαν.

5. Ὁ Κίμων ἦτο κατ' οὐσίαν μέγας.

Α'—Εἰσαγωγή. — Τίς λέγεται μέγας καὶ διατί.

Μετάβασις καὶ θέσις τοῦ θέματος: Μόνον ἐκεῖνος εἶναι ἀληθῶς μέγας, ὅστις ὁμοίως μετριοπαθῆς παρουσιάζεται καὶ κατὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ κατὰ τὴν δυστυχίαν. Εἰς ταύτην τὴν ἀρετὴν παρουσιάζεται ὁ Κίμων ὡς ἀξιοζήλευτον ὑπόδειγμα.

Β'—Διευκρίνεις. — Ἡ ἀρετὴ αὕτη αὐτοῦ ἐκφαίνεται: 1. Κατὰ τὰς δοκιμασίας τῆς νεανικῆς τοῦ ἡλικίας. — 2. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εὐτυχίας, ὅτε ἀνῆλθεν εἰς τὰ ὑψίστα ἀξιώματα. — 3. Κατὰ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς δυστυχίας.

Γ'—Ἐπίλογος. — Αἱ ἀρεταὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν διατηροῦνται ἐν τῇ μνήμῃ τῶν εὐγνωμόνων συμπολιτῶν των καὶ προκαλοῦσι τὸν σεβασμὸν τῶν μετὰ ταῦτα γενεῶν.

Καθ' ὅμοιον τρόπον εἶναι δυνατόν νὰ πραγματευθῶμεν καὶ τὰ ἐξῆς θέματα (Πρβλ. καὶ τὰ ἐν σελ. 21 καὶ 22).

1. Τίς ἡ σημασία τῆς Σικελίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

2. Διατί ἐνίκηθησαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον.
3. Διατί ἡ ἀρχαία Ἑλλάς οὐδέποτε συνηνώθη ὑπὸ μίαν πολιτείαν.
4. Ποῖαι ἦσαν αἱ ιδιότητες τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτήρος, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέδρασαν οἱ γεωγραφικοὶ ὅροι τῆς χώρας.
5. Ἐχει δίκαιον ὁ Ἡρόδοτος ἀπονέμειν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν δόξαν τῆς κατανικήσεως τῶν Περσῶν;
6. Πῶς διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει ἡ Ἰωνικὴ καὶ ἡ Δωρικὴ φυλὴ;
7. Διατί αἱ Ἀθῆναι ὑπῆρξαν πλειότερον πάσης Ἑλληνικῆς πόλεως ἡ κυριωτάτη ἐστὶα πάσης πνευματικῆς ἀναπτύξεως;
8. Ποίαν ἐπίδρασιν ἔσχεν ἡ δράσις τοῦ Ἐπαμεινώνδα εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας;
9. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Μ. Ἀλέξανδρου ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἀρχαίου κόσμου.
10. Δικαίως ἐπωνομάσθη ὁ Ἀλέξανδρος μέγας;
11. Ἄνευ τῆς ἐλευθερίας τί θὰ ἦτο ἡ σοὶ Ἑλλάς, ἄνευ σοῦ, Ἑλλάς, τί θὰ ἦτο ὁ κόσμος;
12. Διατί ὁ Χριστιανισμὸς εὐκολώτερον ἐξηπλώθη μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων ἢ μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων.
13. Ποῖα ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν πολέμων μεταξὺ Καρχηδονίων καὶ Ῥωμαίων;
14. Ἐπὶ τίνος ἐστηρίζετο ἡ ὑπεροχὴ τῆς Σπάρτης;

V—ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

Αἱ ἀποδεικτικαὶ πραγματεῖαι διακρίνονται τῶν λοιπῶν τῆς πραγματείας εἰδῶν κατὰ τοῦτο ὅτι ἡ διευκρίνησις ἐν αὐταῖς δὲν περιλαμβάνει οὔτε ὀρισμὸν, οὔτε μερισμὸν, οὔτε ἔκτασιν ἢ τοι διαίρεσιν, οὔτε σχέσεις, οὔτε ἐκτίμησιν τῆς σπουδαιότητος, ἀλλὰ μόνον τὴν ἀπόδειξιν. Ἐὰν ἀπαιτοῦνται κατὰ τὴν διερεύνησιν τῆς θεματικῆς κρίσεως παραδείγματα, παρομοιώσεις, ὁρτὰ κ.τ.τ. καταλαμβάνουσι ταῦτα ἐν τῇ διευκρινήσει δευτερεύουσιν θέσιν· τὸ κύριον εἶναι ἡ ἀπόδειξις ἡ στηριζομένη ἐπὶ κρίσεων καὶ συλλογισμῶν. Αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς, διὰ τῆς ὁποίας ἐκ τινῶν ἤδη κτηθεισῶν πεποιθήσεων ἔχομεν τὴν ἱκανότητα νὰ συναγάγωμεν νέας. Κατὰ ταῦτα μέρη τῆς ἀποδεικτικῆς πραγματείας εἶναι:

Α' — Εἰσαγωγή. 1) Ὁ ἰδίως πρόλογος, 2) Πρόθεσις (θέσις τοῦ θέματος).

Β' — Ἀπόδειξις.

Γ' — Συμπέρασμα.

Εἶναι δὲ γνωστὸν ἐκ τῆς λογικῆς, ὅτι αἱ ἀποδείξεις ἀναλόγως τῆς δυνάμεως τῶν προσαγομένων ἀποδεικτικῶν λόγων εἶναι: 1) ἀποδείξεις ἀμφίβολοι 2) ἀποδείξεις πιθαναί 3) ἀποδείξεις βέβαιαι.

Αἱ ἀποδείξεις ἀναλόγως τῶν πηγῶν ἐξ ὧν ἀντλοῦνται. — Ἐπειδὴ αἱ πηγαὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἀντλοῦνται αἱ ἀποδείξεις εἶναι δύο εἰδῶν:

1. ἡ ἐμπειρία ἡμῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῶν ἐντεῦθεν κτηθεισῶν γνώσεων δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν,

2. τὸ λογικὸν ἡμῶν, διὰ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ ἐννοιῶν καὶ τὰς μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις,

διὰ τοῦτο ἔχομεν τὰ γνωστὰ δύο εἴδη τῶν ἀποδείξεων, τὰς ἐμπειρικὰς ἢ ἐξωτερικὰς ἀποδείξεις καὶ τὰς λογικὰς ἢ ἐσωτερικὰς (τὰς προερχομένας ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἡμῶν κόσμου). Τὰ δύο εἴδη αὐτὰ τῶν ἀποδείξεων ὁρμῶνται ἀπὸ τῶν πραγμάτων, ἀπὸ τῆς φύσεως τῆς ἀποδεικτέας θέσεως καὶ λέγονται ἀντικειμενικαὶ ἀποδείξεις. Ἀλλὰ παρὰ ταύτας ὑπάρχουσι καὶ αἱ ἀπὸ τῆς θέσεως τῶν προσώπων τῶν ἐκφραζόντων τὴν γνώμην ἢ κατὰ ταύτην πραττόντων ἀποδείξεις, αἱ ὁποῖαι λέγονται ὑποκειμενικαὶ ἀποδείξεις.

I. Ἐμπειρικαὶ ἀποδείξεις (probatio a posteriori). — Ἐπὶ τῇ βάσει παρατηρήσεων, ἐμπειριῶν καὶ πειραμάτων καὶ ξένων καὶ ἰδίων ἡμῶν ἐξάγεται ἐκ τῶν μερικῶν περιπτώσεων συμπέρασμα περὶ τοῦ ὅλου, ἐκ τῶν εἰδῶν περὶ τοῦ γένους, ἐκ τῶν ὁμοειδῶν ἐκδηλώσεων περὶ ὁμοίας αἰτίας κτλ.

Διὰ τῶν ἐμπειρικῶν ἀποδείξεων ἀποδεικνύεται ὅτι τι εἶναι ἢ δὲν εἶναι· ἀλλὰ τὴν αἰτίαν, τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, παρέχουσιν αἱ λογικαὶ ἀποδείξεις.

II. Λογικαὶ ἀποδείξεις. — Ἐπειδὴ αὗται μόναι παρέχουσι πλήρη βεβαιότητα, εἶναι δὲ ἐξ ἄλλου δύσκολοι διὰ τοὺς μαθητάς, διὰ τοῦτο θὰ κἀμωμεν ἀναλυτικώτερον λόγον περὶ αὐτῶν.

Ἐν τῇ ἀποδεικτικῇ πραγματείᾳ πρόκειται νὰ ἀποδείξωμεν κρίσιν τινά, ἥτις διατυπῶνται διὰ προτάσεως, δηλαδὴ νὰ ἀποδείξωμεν τὴν ὑπάρχουσαν σχέσιν μεταξὺ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ κατηγορουμένου τῆς κρίσεως· ἐφ' ὅσον δὲ καταδεικνύομεν, ὅτι ἡ ἐκφραζομένη διὰ τῆς κρίσεως σχέσις ἀληθεύει ἕνεκα τῆς ὑπαρχούσης ἐσωτερικῆς, λογικῆς καὶ πραγματικῆς σχέσεως τῶν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ τοῦ θέματος ὑπαρχουσῶν παραστάσεων, καὶ ἰδίως τῶν ἀτομικῶν, καὶ καταδεικνύομεν τὴν σχέσιν ταύτην, λέγομεν ὅτι παρέχομεν λογικὴν ἀπόδειξιν.

Ἀλλὰ πῶς καταδεικνύεται ἡ σχέσις αὕτη;

1. Δυνατὸν νὰ λέγωμεν ἐν τῇ θεματικῇ κρίσει, ὅτι τὸ κατηγορούμενον ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ εἶναι ἰσοδύναμον πρὸς τὸ ὑποκείμενον, πραγματικῶς συνώνυμον αὐτοῦ· τότε μόνον ἀνάλυσις καὶ ἰδίως ὁρισμὸς ἀμφοτέρων θὰ ἡδύνατο νὰ προσαγάγῃ τὴν ἀπόδειξιν. Ἡ τοιαύτη ἀπόδειξις λέγεται ἐξ ὁρισμοῦ ἀπόδειξις, ἥτοι ἐκ τῆς καταδείξεως τῆς φύσεως τῶν ἐννοιῶν ἀπόδειξις· π. χ. «ἡ σωφροσύνη εἶναι ἀληθὴς κόσμος» ἀποδεικνύεται διὰ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν δύο ἐννοιῶν, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ περιεχόμενον τῶν εἶναι τὸ αὐτό.

2. Ἐὰν ἰσχυρίζομεθα ὅτι τὸ κατηγορούμενον καὶ τὸ ὑποκείμενον εἶναι ἐννοιαὶ ταυτοπλατεῖς, τότε λέγομεν ἢ ὅτι τὸ κατηγορούμενον προσιδιάζει μόνον εἰς τὸ ὑποκείμενον (π. χ. ἀληθὴς πλούσιος εἶναι μόνον ὁ ἀρχούμενος εἰς ὅσα ἔχει), ἢ ὅτι παρὰστασίς τις νοητῶς πρότερον καθωρισμένη δηλοῦται ἤδη διὰ τινος ὁρισμένου ἀτόμου εἴτε λέξις τις συμβατικῶς ἀποδοδομένη εἰς ἐννοιάν τινα, ἤδη ἀκριβῶς παρίσταται διὰ τινος ὁρισμένου περιεχομένου ἐννοίας· π. χ. ἡ ἀργία εἶναι μῆτηρ πάσης κακίας. Αἱ τοιαῦται κρίσεις ὡς καὶ αἱ προηγούμεναι ἀπλῶς ἀναστρέφουσιν. Ἡ ἀπόδειξις τούτων γίνεται διὰ τοῦ μερισμοῦ· ἥτοι τῆς ἀνευρέσεως τῶν συστατικῶν καὶ γνωρισμάτων, τὰ ὁποῖα προστιθέμεθα εἰς ἕκαστον ὅρον τῆς κρίσεως.

3. Ἄν τὸ κατηγορούμενον εἶναι ἐπάλληλος ἐννοια τῆς ἐννοίας τοῦ

υποκειμένου, τότε αναλόγως τῆς ἀναφορᾶς εἶναι καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων, τοὺς ὁποίους θὰ ἀναζητήσωμεν :

α') Τὸ κατηγορούμενον ἀποδίδεται εἰς τὸ υποκείμενον, τοῦ ὁποίου ἐκφράζει ἰδιότητα ἢ κατάστασιν, διότι τὸ αὐτὸ κατηγορούμενον ἀποδίδεται καὶ εἰς τὴν ἐπ' ἄλλῃ ἔννοιαν τοῦ υποκειμένου ὡς γνώρισμα ἢ κατάστασις· ἐπειδὴ δὲ ὁ, τι ἰσχύει περὶ τοῦ γένους, ἰσχύει καὶ περὶ τοῦ εἶδους, διὰ τοῦτο συνάγομεν ἐκ τῆς φύσεως τοῦ υποκειμένου, ὅτι τοῦτο δέχεται τὸ κατηγορούμενον.

β') Ἐὰν τὸ υποκείμενον ὡς εἶδος ἢ ἄτομον περιλαμβάνεται ἐν τῇ ἐκτάσει τῆς ἐννοίας τοῦ κατηγορουμένου, τότε πρέπει πρὸς ἀπόδειξιν νὰ ἀναζητηθῶσι τὰ συστατικὰ γνωρίσματα τοῦ υποκειμένου καὶ τοῦ κατηγορουμένου, διὰ νὰ καταδειχθῇ ὅτι ταῦτα συμπίπτουσι καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ διὰ τοῦ υποκειμένου ἐκφραζόμενον εἶδος εὐρίσκεται ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς ἐννοίας τοῦ κατηγορουμένου· π.χ. «δυνατὸν ὁ ποιητὴς νὰ εἶναι φιλόσοφος;» ὅχι βεβαίως θὰ ἀποκριθῶμεν, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰ κύρια γνωρίσματα τῆς ἐνεργείας τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ φιλοσόφου· ὁ πρῶτος ἐπιζητεῖ αἰσθητικῶς νὰ ἐπενεργήσῃ, θέλῃ, ἐνθουσίασῃ, συγκινήσῃ κλπ. ὁ δὲ νὰ ἀνερευνήσῃ, νὰ διδάξῃ κ.τ.τ. — «Εἶναι ὁ Σωκράτης τραγικὸς χαρακτήρ;» ἐν τούτῳ θὰ ἀναζητηθῶσι τὰ συστατικὰ τοῦ τοιοῦτου χαρακτήρος καὶ ὑπὸ τὴν πλήρη ἀναπαράστασιν τοῦ ἱστορικοῦ Σωκράτους θὰ σκεφθῶμεν τὸ μέτρον τῆς συνταυτίσεως.

γ') Ἐὰν τὸ κατηγορούμενον ἀνήκῃ εἰς τὰ συστατικὰ μέρη τῆς ἐννοίας τοῦ υποκειμένου, ἐὰν δηλαδὴ ἡ θεματικὴ κρίσις ἐκφράξῃ, ὅτι εἰς συγκεκριμένην ἢ ἀφηρημένην ἐννοιαν (τὸ υποκείμενον) ἀποδίδεται πραγματικὴ ἢ υποκειμενικὴ ἰδιότης τις, κατάστασις ἢ ἐνέργεια, τότε πρέπει ἀνερευνῶντες τὸ βάθος τῆς ἐννοίας τοῦ υποκειμένου νὰ καταδείξωμεν ὅτι εἰς τὰς ἀναγκαίως ἐκ τῆς ἐννοίας ταύτης συναγομένους ἰδιότητας ἀνάγεται καὶ ἡ τοῦ κατηγορουμένου ἐννοία· π.χ. «τῆς ἀρετῆς ἰδρώτα θεοὶ προπάροιδεν ἐθήκαν»· ἡ ἀπόδειξις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς καταδείξεως, ὅτι εἰς τὰ γνωρίσματα τῆς ἀρετῆς ἀνάγεται καὶ ἡ ἐργασία μετὰ τῆς ὁποίας αὕτη ἐπιτυγχάνεται.

δ') Ἐὰν ἰδιότης τις ἀποδίδεται εἰς τὸ υποκείμενον ὡς ἐπακολουθοῦν γνώρισμα ἢ ὡς ἰδιότης τις αὐτοῦ ἕνεκα τῆς καταστάσεως αὐτοῦ τοῦ υποκειμένου, τότε πρέπει νὰ ἀνεύρωμεν τὴν αἰτιολογικὴν σχέσιν τοῦ υποκειμένου, μεταξὺ τῶν δύο ὄρων, ἥτοι τὸν λόγον διὰ τὸν ὁποῖον ἐπέρχεται ὡς ἀποτέλεσμα ἡ ἰδιότης τοῦ υποκειμένου τὸ ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου δηλούμενον· π.χ. «οὐδὲν κρυπτόν ὃ μὴ φανερόν γενήσεται»· ἀπόδειξις τούτου : ἐπειδὴ πᾶσα πράξις ἀφήνει ἐπενεργείας, αἱ ὁποῖαι γινώσκονται, καὶ ἡ κρυπτῶς γενομένη πράξις θὰ γνωσθῇ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῆς. — Πρβλ. καὶ τὸ ἔσχον ῥητὸν τοῦ Ξενοφῶντος «οὐ ῥαδίον ἔστιν εὖρεῖν ἔργον, ἐφ' ᾧ οὐκ ἂν τις αἰτίαν ἔχοι· χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι ποιῆσαι ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν, χαλεπὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιῆσαντα μὴ ἀγνώμονι κοιτῇ περιτχεῖν» (δηλώσις αἰτιολογικῆς σχέσεως).

ε') Ἐὰν τὸ κατηγορούμενον ἐκφράξῃ ἰδιότητα τοῦ υποκειμένου, ἣτις γινώσκεται ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ υποκειμένου, εὐνόητον εἶναι ὅτι πρέπει νὰ καταδηλώσωμεν τὰ ἀποτελέσματα εἴτε ἄμεσα εἴτε ἔμμεσα καὶ νὰ καταδείξωμεν ὅτι ἐξ αὐτῶν τῶν ἀποτελεσμάτων δικαιολογεῖται καὶ ἡ ἐννοία τοῦ κατηγορουμένου· π.χ. ὅταν θέλωμεν νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ πᾶσιν ἀρέσκειν εἶναι κακόν,

ὅτι ὁ δεσποτισμὸς καθιστᾷ τοὺς δεσπότας δυστυχεῖς, πρέπει νὰ ἀνεύρωμεν τὰ πραγματικά ἀποτελέσματα τῆς φιλαρεσκείας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ, ἵνα παραθέσωμεν παρ' ἄλληλα τὰ ἀγαθὰ καὶ κακὰ αὐτῶν καὶ ἐκτιμῶντες τὴν δύναμιν τῶν ἐξαγάγωμεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς συγκρίσεως.

στ') Ἐὰν ἡ ἀπόδοσις τοῦ κατηγορουμένου εἰς τὸ ὑποκείμενον δὲν πρόερχεται οὔτε ἀμέσως οὔτε ἐμμέσως ἐκ τοῦ βάθους τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου οὔτε τῆς ἐπολλήλου αὐτοῦ ἐννοίας· ἢ ἐκ τῶν ἀναγκαίων ἐπακολουθημάτων, τότε ἡ κρίσις ἀποδεικνύεται εἴτε ἐκ τῆς καταδείξεως ὅτι ἡ δηλουμένη σχέσις ἰσχύει ἐπὶ πάντων τῶν εἰδῶν τοῦ ὑποκειμένου, εἴτε συνάγονται διαψευστικῶς πάντες οἱ δυνατοὶ τρόποι τῆς ἀποδόσεως κατηγορουμένου τινὸς εἰς τὸ ὑποκείμενον καὶ δι' ἀποκλείσεως συλπεραίνεται, ὅτι μόνον τὸ θεματικὸν κατηγορούμενον ἀρμόζει εἰς τὸ ὑποκείμενον. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει διὰ διαιρέσεως ἀνευρίσκεται ἡ ὕλη τῆς ἀποδείξεως· π.χ. «κατὰ τίνα τρόπον ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ καταστῇ εὐδαίμων;» ἐξετάζονται πάντες οἱ δυνατοὶ τρόποι τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐννοίας τοῦ κατηγορουμένου, εὐδαιμονίας, εἰς τὸ ὑποκείμενον ὁ ἄνθρωπος (πλούτη, τιμαί, δόξα, οἰκογενειακὴ ἀνάπαυσις, ἀσκήσεις ἀρετῆς κ.τ.τ.)· δι' ἀποκλείσεως δ' ἐξάγεται ὅτι μόνον διὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς ἀρετῆς ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ γίνῃ εὐδαίμων.

Συνοψίζοντες τὰ ἀνωτέρω λέγομεν ὅτι οἱ ἀποδεικτικοὶ λόγοι, οἵτινες περιέχονται εἰς τὰς λογικὰς ἀποδείξεις ἐξάγονται ἐκ τῶν ἐν τῇ θεματικῇ κρίσει ὑπαρχουσῶν σχέσεων τοῦ ὑποκειμένου· δι' ὃ ἡ ἀπόδειξις δύναται νὰ εἶναι: α') Ἀπόδειξις ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἐννοίας αὐτοῦ (argumentum ex definitione). — β') Ἀπόδειξις ἐκ τοῦ βάθους (στατικῶν γνωρισμάτων) καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐννοίας (argumentum ex distributione). — γ') Ἀπόδειξις ἐκ τῶν ἀναγκαίως ἀπὸ τῆς ἐννοίας συναγομένων ἰδιοτήτων (ex attributis). — δ') Ἀπόδειξις ἐκ τῶν αἰτίων (ex rebus efficientibus). — ε') Ἀπόδειξις ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ ἐπακολουθημάτων (ex rebus effectibus).

Περὶ δὲ τῶν ὑποκειμενικῶν ἀποδείξεων θὰ γίνῃ λόγος, ἀφ' οὗ ἐξετάσωμεν τὰς μορφὰς τῶν ἀντικειμενικῶν ἀποδείξεων.

Καὶ αὕτη μὲν εἶναι ἡ διαίρεσις τῶν ἀποδείξεων κατὰ τὰς πηγὰς τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων· τῶρα δὲ πρόκειται νὰ ἐξετάσωμεν τὰς ἀποδείξεις ἀναλόγως τῆς μεθόδου τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦσι, δηλαδὴ τὰς μορφὰς τῶν ἀποδείξεων.

Μορφὴ τῶν ἀποδείξεων. — Αἱ ἀποδείξεις ἀναλόγως τῆς μεθόδου αὐτῶν εἶναι ἄμεσοι ἢ εὐθεῖαι καὶ ἔμμεσοι· παρὰ ταύτας δέ, αἵτινες πρέρχουσιν ἀπόλυτον βεβαιότητα, ἔχομεν καὶ τὰς πιθανὰς ἀποδείξεις. Περὶ ὅλων τούτων ὡς γνωστῶν ἐκ τῆς λογικῆς ὀλίγα τινα μόνον θὰ προσθέσωμεν.

1. **Ἄμεσοι ἀποδείξεις.** — Τοιούτοτρόπως λέγονται αἱ διὰ συλλογισμῶν διατυπούμεναι ἀποδείξεις. Οἱ συλλογισμοὶ δὲ ἀναλόγως τῆς φύσεως τοῦ θέματος εἶναι δύο εἰδῶν ἢ καθ' αὐτὸ λογικοὶ ἢ ἐμπειρικοί. Δηλαδὴ τὸ θέμα δύναται νὰ ἀναφέρεται εἰς τὸν πραγματικὸν κόσμον, τὸν ὁποῖον ἐξετάζουσιν αἱ ἐμπειρικαὶ ἐπιστῆμαι (αἱ φυσικαὶ καὶ φυσιογνωστικαὶ ἐπιστῆμαι, ἡ ψυχολογία) ἢ εἰς τὸν ἰδεώδη κόσμον πρὸς διατύπωσιν προτύπων ἢ ἀρχῶν, πρὸς τὰς ὁποίας πρέπει νὰ προσαρμόζωνται ὅλαι αἱ πραγματικαὶ ἢ δυνατὰ περιπτώσεις καὶ τὰς ὁποίας ἐξετάζουσιν

αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι, ἡ ἠθικὴ, λογικὴ κλ. Λοιπὸν οἱ συλλογισμοί, ὅταν μὲν ἀναφέρονται εἰς τὰ συμβαίνοντα ἐν τῷ κόσμῳ, βαίνουνσι δι' ἀναλύσεως τῆς πραγματικότητος καὶ οἱ ἀποδεικτικοὶ λόγοι ἐπ' αὐτῆς στηρίζονται (*argumenta ex posteriori*), ὅταν δὲ πρόκειται νὰ δημιουργήσωσι τὸ ἰδεῶδες, τοὺς ἰδεώδεις τύπους, ἰδεώδεις κανόνας, τότε οἱ ἀποδεικτικοὶ λόγοι στηρίζονται ἐπὶ τοῦ λόγου τοῦ ἐν ἡμῖν, ἐπὶ τῆς νοήσεως (*argumenta ex priori*).

2. Ἑμμεσοὶ λογικαὶ ἀποδείξεις. — Ἡ ἔμμεσος λογικὴ ἀπόδειξις, κατὰ τὴν ὁποίαν: α') συνάγεται ἡ ἀλήθεια προτάσεώς τινος ἐκ τῆς ἀτοπίας τῆς ἀντιθέτου· β') ἐκτίθεται ὅτι ἄλλη ἐκδοχὴ δὲν εἶναι δυνατὴ, στηρίζεται ἐπὶ τῆς λογικῆς ἀρχῆς, ὅτι δύο ἀντίθετοι ἢ ἐναντία κρίσεις δὲν δύνανται οὔτε νὰ συναληθεύωσιν οὔτε νὰ συμφυῶνται.

Συνήθως ἡ τοιαύτη ἀπόδειξις διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη καὶ ἔχει ὑποθετικὴν μορφήν. Ταῦτα δὲ εἶναι: α') Ἡ ἀποδεικτέα θέσις· π.χ. ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος. β') Ἡ ἀντίθεσις· π.χ. ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐλεύθερος. γ') Ἡ ἀναίρεσις τῆς ἀντιθέσεως· π.χ. ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦτο ἐλεύθερος, τότε δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκλέξῃ, ἀλλὰ τυφλῶς θὰ ἠκολούθει μίαν κατεύθυνσιν. Ἄλλ' ὅμως ἔχει συνείδησιν τῆς ἐλευθερίας περὶ τὴν ἐκλογὴν. Εἶναι λοιπὸν ψευδὲς ὅτι δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἐξουσίαν περὶ τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων. δ') Ἡ βεβαίωσις τῆς θέσεως· λοιπὸν εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος.

Ἐὰν ἐκ τῆς ἀντιθέτου κρίσεως ἐπακολουθῶσιν ἀσύστατα ἀποτελέσματα, τότε ἡ ἔμμεσος ἀπόδειξις καλεῖται καὶ εἰς ἄτοπον ἀπαγωγὴ· π.χ. «ἡ τυπογραφία εἶναι ἀπορριπτέα, διότι ἔχει καὶ κακὰ ἀποτελέσματα». Ἀπαγωγὴ εἰς ἄτοπον: Ἀλλὰ τότε ἔπρεπεν ἡ χρῆσις παντὸς καλοῦ νὰ ἀπαγορευθῇ. Ἄλλ' ἡ χρῆσις δὲν αἴρεται ἐνεκα τῆς καταχρήσεως.

Ἐνταῦθα ἀνέκει καὶ τὸ δίλημμα, ὅπερ εἶναι συλλογισμὸς, διὰ τοῦ ὁποίου ἐσφαλμένη κρίσις ἀναιρεῖται διὰ τῆς ἀναλύσεως αὐτῆς εἰς τὰ ἀμοιβαίως ἀποκλείοντα ἄλληλα μέρη τῆς, ἐκ τῆς ὁποίας καταδεικνύεται τὸ ἐσφαλμένον συμπέρασμα· π.χ. ἐν ὑπῆρχε νόθος· φιλία τότε θὰ ἔπρεπεν ἢ φιλία νὰ εἶναι ἢ νόθος· ἢ ἀληθής· ἀλλὰ νόθος φιλία εἶναι τὸ αὐτὸ ὥς νὰ μὴ ὑπάρχῃ οὐδεμία φιλία· κατ' ἀκολουθίαν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδεχθῶμεν τὴν ὑπαρξίν νόθου φιλίας.

Μετὰ τὴν ἐξέτασιν δὲ τῶν παρεχουσῶν ἀπόλυτον βεβαιότητα ἀποδείξεων θὰ ἐξετάσωμεν τώρα καὶ τὰς ἀποδείξεις, αἵτινες παρέχουσι μόνον πιθανότητα.

3. Ἐξωτερικαὶ ἢ πιθαναὶ ἀποδείξεις. — α') Ἡ ἐξ ἐπαγωγῆς ἀπόδειξις, κατὰ τὴν ὁποίαν γνώρισμά τι ἢ ἰδιότης, ἣτις προσιδιάζει εἰς πολλὰ ἢ τὰ πλεῖστα ἀντικείμενα γένους τινός, ἀποδίδεται καὶ εἰς τὸ ὅλον γένος. Κατὰ ταύτην συμπεραίνεται: α') ἐκ τῶν ἀτόμων περὶ τοῦ εἶδους·— β') ἐκ τῶν εἰδῶν περὶ τοῦ γένους·— γ') ἐκ μερικῶν περιπτώσεων περὶ πασῶν·— δ') ἐκ τῶν μερῶν περὶ τοῦ ὅλου.

Π.χ. εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς, οἵτινες εἶναι γνωστοὶ εἰς τὸν γράφοντα, ἀνευρίσκεται ἡ πίστις εἰς τι ἀνώτερον ὄν. Ἐκ τούτου συνάγει οὗτος τὸ συμπέρασμα, ὅτι πάντες οἱ λαοὶ (γένος) πιστεύουσιν εἰς τοιοῦτον ὄν.— Αἱ δημοκρατίαι τῶν ἀρχαίων κατεστράφησαν ἐκ τῆς διαφθορᾶς τῶν ἡθῶν· δι' ὃ ἡ διαφθορὰ τῶν ἡθῶν ἐπιφέρει πιθανῶς τὴν καταστροφὴν πάσης ἐλευθερίας.

β') Ἡ ἐξ ἀναλογίας ἀπόδειξις, ἣτις στηρίζεται ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος

τῆς ἀποδεικτέας περιπτώσεως πρὸς ἄλλην τινά· δι' ὃ κατὰ ταύτην συμπε-
ραίνεται: α') ἐκ τοῦ ὁμοίου περὶ τοῦ ὁμοίου· π.χ. ἐὰν δύο ἄνθρωποι
συμφωνῶσι κατὰ τὰς γνώμας καὶ τὰς διαθέσεις, τότε ἔχουσι καὶ τοὺς
αὐτοὺς σκοποὺς καὶ ἐπιθυμίας·— β') ἐκ τοῦ ἀνωτέρου περὶ τοῦ κατω-
τέρου καὶ τἀνάπαλιν· π.χ. ἐκ τῶν σωμάτων τῶν ζώων περὶ τοῦ σώμα-
τος τοῦ ἀνθρώπου.

Περὶ τῶν ὑποκειμενικῶν ἀποδείξεων.—Πᾶσαι αἱ λεχθεῖ-
σαι ἀποδείξεις ὡς λαμβανομεναι ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὀνομάζονται
ἀντικειμενικαὶ ἀποδείξεις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ὑποκειμενικὰς ἀποδεί-
ξεις. Ὡς τοιαῦται δὲ πρέπει νὰ θεωρηθῶσι :

1. Μαρτυρίαι: ἤτοι γινώμαι ὑπ' ἄλλων (πολιτικῶν, μεμορφωμένων,
καλλιτεχνῶν κλ.) ἐκφρασθεῖσαι καὶ τὴν αὐτὴν κρίσιν πρὸς τὴν ἀποδει-
κτέαν θεσιν ἐκφραζουσαι· ἀλλ' ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ
τῆς ἀξιολιστίας τοῦ εἰπόντος. Καὶ εἰς τὴν παροιμίαν δὲ ὡς γνώμην τοῦ
λαοῦ δυνατον νὰ ἀναγνωρισθῇ εἰδός τι αὐθεντίας, ἐπειδὴ ἀποδεχόμεθα
ὅτι πᾶν ὅ,τι ὑπὸ πολλῶν θεωρεῖται ὡς ἀληθές, πρέπει νὰ εἶναι τοιοῦτον.

2. Τὰ παραδείγματα.

3. Ὅμοιαι περιπτώσεις: Ἐκ τοῦ ὅτι οὕτως ἡδύνατο νὰ εἶναι
συνάγεται ὅτι καὶ οὕτως εἶναι.

Ἄλλ' αἱ ὑποκειμενικαὶ ἀποδείξεις ἔχουσι μόνον φαινομενικὴν ἀξίαν
καὶ ὑπὸ ὁρους δύνανται νὰ ἰσχύωσι καὶ χρησιμοποιηθῶσιν.

Καὶ πρῶτον μὲν αἱ μαρτυρίαι εἶναι ἐπικουρήματα μόνον τῶν ἄλλων
ἀποδείξεων· ὅσον καὶ ἂν εἶναι πολυάριθμοι καὶ ὀήσεις σπουδαίων
ἀνδρῶν, ἐν τούτοις δὲν ἰσοσταθμίζουσι πρὸς τὴν ἰσχύν τῶν πραγμα-
τικῶν ἀποδείξεων, ἐφ' ὅσον προκειται νὰ ἀποκτήσῃ τις πεποίθησιν
περὶ τινος, νὰ πεισθῇ, καὶ οὐχὶ ἀπλὴν πίστιν εἰς τὴν γνώμην τοῦ ἄλλου
νὰ παρασχη. Χρησιμεύουσι δὲ μόνον ὡς συμπληρωματικὸν τεκμήριον
ὅτι ἐν τῇ ἐξενηχθείσῃ πραγματικῇ ἀποδείξει οὐδὲν σφάλμα παρεισῆλθεν.

Ἄλλα καὶ καθ' ἑαυτὸς εἶναι ἀνεπαρκεῖς καὶ αἱ ἐκ παραδειγμάτων
καὶ αἱ ἐξ ὁμοίων ἀποδείξεις. Καὶ τὰ μὲν παραδείγματα μᾶλλον διασα-
φηνίζουσιν ἢ ἀποδεικνύουσιν. Ἐξ ἄλλου ὅσην ὑποκειμενικὴν πεποίθη-
σιν καὶ ἂν αποκτώμεν διὰ τῆς ἀνευρέσεως τῆς ἐφαρμογῆς εἰς διαφόρους
περιπτώσεις τῆς σχέσεως τῶν ἐννοιῶν, τὴν ὁποίαν ἐκφράζει ἡ θεματικὴ
κρίσις, ὅσον θάλητρον καὶ ζωογόνησιν καὶ ἂν προσθέτῃ εἰς τὴν ψυχρὰν
λογικὴν ἀπόδεικν ἢ προσθήκῃ ἀναλόγου ἢ ἀναλόγων περιπτώσεων καὶ
οὕτω δι' αἰσθητῆς παρομοιώσεως αἰσθητοποίησις τοῦ ζητουμένου, ἐν
τούτοις δι' αὐτῶν λογικὴ ἀκρίβεια δὲν ἐπιτυγχάνεται. Πρὸς τοῦτο ἡ
μὲν διὰ παραδειγμάτων ἀπόδειξις (ἣτις ὁμοιάζει ὑπὸ τινος ἐπόψεως πρὸς
τὴν ἐξ ἐπαγωγῆς) ἐπρεπε νὰ ἐκταθῇ εἰς τὴν συλλογὴν ὅλων τῶν ἐν τῷ
πραγματικῷ κόσμῳ παρορισιασθεῖσων περιπτώσεων, ἡ δὲ ἐξ ὁμοίων
(ἣτις συγγενεῦει πρὸς τὴν ἐξ ἀναλογίας) εἰς τὴν ἀναγωγὴν τῶν δύο
περιπτώσεων (ἤτοι τῆς θεματικῆς κρίσεως καὶ τῆς προσαγομένης περι-
πτώσεως) εἰς γενικωτέραν κρίσιν, ἡ ὁποία θὰ ἀπεδείκνυε τὴν ὁρθότητά
καὶ τῆς μὲν καὶ τῆς δέ.

Διάντηξις τῶν ἀποδείξεων καὶ ἐξέλιξις τῶν νοημάτων.— α') Ὁ συνηθεστερος τρόπος εἶναι νὰ προβαίνωμεν ἀπὸ τῶν
ἀσθενεστέρων ἀποδείξεων εἰς τὰς ἰσχυροτέρας. — β') Ἄλλὰ δυνατόν
νὰ τεθῇ πρῶτον καὶ ἡ κυρία ἀπόδειξις καὶ ἔπειτα κατὰ σειρὰν αἱ ἄλλαι.

τελευταία δὲ ἡ ἀσθενεστάτη. — γ') Ἐνίοτε τίθενται αἱ ἀσθενέσταται ἀποδείξεις εἰς τὸ μέσον.

Εὐνόητον δὲ εἶναι ἐκ τούτων, ὅτι ὁ γράφων πρέπει νὰ κρίνῃ ποία σειρά εἶναι εὐνοϊκωτέρα διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ.

Τὰ νοήματα δὲ εἶναι δυνατόν νὰ ἐξελιχθῶσι διττῶς: α') κατὰ τὴν ἀναλυτικὴν καὶ β') κατὰ τὴν συνθετικὴν μέθοδον.

1. Ἡ ἀναλυτικὴ (εὐρετικὴ ἢ ὀπισθοβατικὴ) ἥτις, ὅπως καὶ προηγουμένως ἐλέχθη, ὁρμᾶται ἀπὸ τῶν γνωστῶν (ἀτόμων) καὶ συνάγει ἐκ τῶν κη' ἕκαστον γενικὴν τινα κρίσιν, εἶναι καταλληλοτέρα διὰ τὰς ἐπαγωγικὰς ἀποδείξεις. Διὰ τοῦτο χρησιμοποιεῖται εἰς τὰς ἐμπειρικὰς ἀποδείξεις· διεγείρει δὲ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἐπάγεται σαφήνειαν.

Παραδείγματα:—Α' θέμα: Παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει σχετικὴ ἐλευθερία. — 1. Παρὰ τὰς ἐπιδράσεις ἐπὶ τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου, ἀπομένει ἐν τούτοις εἰς αὐτὸν ἡ ἐκλογὴ νὰ πράττῃ, ὅπως θέλει. — 2. Ὁ νόμος καὶ ἡ τάξις εἶναι ἀναγκαῖα. — 3. Ἀντίστασις κατὰ τοῦ νόμου καθίστα ἔνοχον τὸν ἀνθρώπον καὶ περιορίζει τὴν βούλησίν του. — 4. Ἐκουσία ὑποταγὴ εἰς τὸν νόμον δὲν ἐμποδίζει τὸν ἀνθρώπον, ἀλλὰ τὸν ἐξυψοῖ ὑπεράνω τοῦ νόμου.

Β' θέμα: Πάντες οἱ μεγάλοι κατακτῆται ἦσαν καὶ μεγάλοι πολιτικοί: 1. Κατάδειξις ὅτι τινὲς κατακτῆται ἀπ' ὧλεσαν τὰς κατακτήσεις των, τινὲς δὲ διετήρησαν αὐτάς. — 2. Κατάδειξις ὅτι ἡ διατήρησις εἶναι δυσκολωτέρα τῆς κατακτήσεως. — 3. Μέγιστοι κατακτῆται εἶναι ὅσοι ὑπῆρξαν ἱκανοὶ νὰ τὰς διατηρήσωσιν. — 4. Ἡ διατήρησις κατέστη ἱκανὴ διὰ τινος πολιτικῆς ὁργανώσεως, ἥτις τὰς ὑποταγείσας χώρας σπουδαίως προήγαγεν. (Πᾶσαι αὗται αἱ ἀποδείξεις εἶναι δυνατόν νὰ παρασχεθῶσι δι' ἐπαγωγῆς).

2. Ἡ συνθετικὴ (προχωρητικὴ) μέθοδος. Αὕτη ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς γενικῆς ἀρχῆς (τοῦ λόγου) καὶ ἐξάγονται ἐξ αὐτῆς τὰ συμπεράσματα.

Καὶ ἐν τῷ θεματι «τί νοοῦμεν λέγοντες ἐλευθερίαν» ὅταν προδῶμεν κατὰ τὴν συνθετικὴν μέθοδον, θὰ ὁρμηθῶμεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἐλευθερία δὲν εἶναι ἡ ἀκολασία, ἀλλ' ἡ ἐκουσία ἐπιτέλεσις τοῦ ἀγαθοῦ· ἔπειτα ἀναζητοῦνται τὰ αἷτια τῆς τοιαύτης κρίσεως καὶ τὰ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας προερχόμενα ἀποτελέσματα.

Δύνανται δὲ καὶ αἱ δύο μέθοδοι νὰ συνενωθῶσιν. Οὕτω π. χ. δύναται τις νὰ θέσῃ ἐν ἀρχῇ τὴν αἰτίαν τῆς γενικῆς ἀρχῆς (εἴτε ἐνὸς ἐκάστου μέρους), ἀλλ' ἔπειτα ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν νοημάτων ἐνὸς ἐκάστου μέρους νὰ ἀκολουθήσῃ ἀναλυτικὴν μέθοδον. Δύναται δὲ καὶ τὸ μὲν τῶν μερῶν τῆς ἀποδείξεως νὰ ἐξελιχθῇ κατὰ τὴν ἀναλυτικὴν, τὸ δὲ κατὰ τὴν συνθετικὴν μέθοδον, κη' ὃν τρόπον εἶναι προσφορώτερον διὰ τὸ θέμα.

Ὅταν πρέπει νὰ ἀναιρεθῶσιν ἐναντίαι γνώμαι εἶναι δυνατόν νὰ προηγηθῇ ἡ ἀνασκευή, ἡ δὲ ἀπόδειξις τῆς θεματικῆς γνώμης νὰ ἀκολουθήσῃ ὡς ἀποτέλεσμα. Συνθετικὴ δὲ μέθοδος εἶναι ἐκείνη, ἥτις θέτει μὲν προηγουμένως τὴν ὀρθὴν γνώμην καὶ ἔπειτα ἀνασκευάζει τὴν πεπλανημένην. — Ὁ σκοπὸς δὲ τῆς ἐκθέσεως καὶ ἡ φύσις τοῦ θέματος καθορίζουσι τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ τῶν δύο μεθόδων.

Συντόμευσις καὶ σύμπτυξις τῶν ἀποδείξεων.—Ὁ συλλογισμὸς εἰς τὰς ἀμέσους λογικὰς ἀποδείξεις τῶν ἐκθέσεων, δὲν διατυπύται ἐν λογικῇ μορφῇ, ὅπως ἐν τοῖς σχεδίοις, ἀλλὰ διὰ βραχέων καθὼς καὶ ἐν ταῖς παροιμίαις εἶπομεν). Οἱ δὲ ἐκτεθέντες ἀνωτέρω (ἐν

τῇ περὶ λογικῶν ἀποδείξεων μέρι) ἀποδεικτικοὶ λόγοι ἐκ τῆς φύσεως, ἰδιοτήτων, μερῶν, εἰδῶν, αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων, παρατίθενται ἀμέσως ὡς αἰτιολογία τῆς προτάσεως ἡμῶν.

Συντομία δὲ τῶν ἀλλοιογισμῶν εἶναι: 1) Τὰ ἐνθυμήματα, εἰς τὰ ὁποῖα παραλείπεται ἡ μία τῶν προκειμένων προτάσεων π. χ. πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ εἶναι ἀξιόπαινοι· λοιπὸν καὶ ἡ εὐεργεσία εἶναι ἀξιόπαινος — εἴτε, ἡ εὐεργεσία εἶναι ἀξιόπαινος, διότι εἶναι ἀρετὴ.

2. Τα ἐπιχειρήματα π. γ. Μείζων πρότασις: Τὸ πάθος εἶναι ψυχικὴ ἀσθένεια, διότι καταστρέφει τὴν ἰσορροπίαν τοῦ ψυχικοῦ βίου.

Ἐλάσσων πρότασις: Ἡ χαρτοπαιξία εἶναι πάθος, διότι ὑποτάσσει
 πάσας τὰς ψυχικὰς δυνάμεις.

Συμπέρασμα: Λοιπόν η χαρτοπαιξία είναι ψυχική ασθένεια.

Τὸ τυπικὸν σχῆμα ἀποδεικτικῆς πραγματείας.

Α'—Εισαγωγή και μεταβάσεις.

Γ'—Διευκρίνσεις.— Α πο δεῖ ξ εις: α') ἡ εὐθεΐα· — β') ἡ ἔμμεσος (εἰς ἄτοπον ἀπαγωγή, δίλημα)· — γ') ἀποδείξεις ἐξ ἀναλογίας (παραβολή)· — δ') ἀποδείξεις ἐξ ἐπαγωγῆς (μερικαὶ περιπτώσεις)· — ε') παραδείγματα ἐκ τῆς ἱστορίας· μαρτυρίαι.

Γ'—Συμπέρασμα. — Ἄνα κεφαλαίωσις ἢ Ἐλατήρια πρὸς ἐνέργειαν—α') θρησκευτικὰ καὶ ἠθικά.—β') καλαισθητικά.—γ') πραγματικῆς φύσεως.

Ἐννοεῖται ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλῳ πᾶσα ἀποδεικτικὴ πραγματεία νὰ ἔχῃ ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἀποδείξεων. Ἀναλόγως τῆς φύσεως τοῦ θέματος εἰς ἄλλην προσκιδιάζουσιν αἱ μὲν, εἰς ἄλλην ἔχουσιν αἱ δὲ σπουδαιότεραν σημασίαν καὶ ἐκτείνονται περισσότερον, ἐν ᾧ ἄλλαι τινὲς ἐλλείπουσιν.

ΣΧΕΔΙΑ

1. Ὃνθα ὑπάρχουσι μεγάλα προτερήματα ἀνευρίσκονται καὶ μεγάλα ἐλαττώματα.

Α'—Εἰσαγωγή.—Οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ἀνθρώπινα κατασκευάσματα εἶναι ἀτελεῖ.

Θέσις τοῦ θέματος.

Β'—'Αποδείξεις. — 1. Λογική ἀπόδειξις: Αὕτη θὰ ὁρμηθῇ ἀπὸ τῆς γενικεύσεως τοῦ συγκεκριμένου πρὸς σχηματισμὸν τῆς γνώμης, ὅτι ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐπικρατεῖ φυσικὴ τις καὶ ὡς φαίνεται ἀναγκαίᾳ συνάφεια μεταξὺ τῶν προτερημάτων καὶ ἐλαττωμάτων αὐτῆς· αἱ μέγιστα ἀρεταὶ καὶ αἱ ἐναντιώταται πρὸς αὐτὰς κακίαι ἔχουσι τὰς αὐτὰς ρίζας. Ἴσως αὕτη ἡ μετῆξις προέρχεται ἐκ τοῦ πεπερασμένου καὶ ἀτελοῦς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἡ ἐξοχα προτερήματα ἐπιούρουσι τὴν προσοχὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἐλαττωμάτων, ἐν ᾧ ὅταν πρόκειται περὶ μετριότητων δὲν συμβαίνει τοῦτο.

2. Ἐμπειρικὴ ἀπόδειξις. — Ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης ἐκδαστά-
νουνσι συχνάκις δύο βλαστοὶ ἔχοντες ἀντίθετον κατεύθυνσιν :

ἐκ τοῦ πλούτου | εὐμάρεια, ἀφροντιστία,
τρυφή, ὀκνηροία.

ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ { εὐγενεῖς πράξεις,
φαντασιοκοπία, φανατισμός·

ἐκ τῆς ἀσχολίας | καλαισθησία, λεπτότης τρόπων, χρηστοθήθεια,
περὶ τὰ γράμματα | εὐγένεια, — ἀλλὰ καὶ μαλθακότης, κατ' ἐπίφα-
σιν ἀρεταί, κατάπνιξις τῆς φυσικότητος.

3. Ἀπόδειξις ἐκ παραδειγμάτων. — α') μεμονωμένων : Ἀλκιβιάδης. — Μ. Ἀλέξανδρος. — Μ. Πέτρος. — Ναπολέον.

β') ἀνδρῶν ἀναλόγως τῶν ἐπιτηδευμάτων των διαιρουμένων : στρατιωτῶν, χειρωνακτῶν πεπαιδευμένων, ἀρχόντων.

γ') ὁλοκλήρων λαῶν : — Οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν ἀνδρείοτατοι, γενναίοι, φρονέστατοι, πολιτικώτατοι, ἀλλ' εἶχον καὶ πλεῖστα μεγάλα ἐλαττώματα. — Οἱ Ἕλληνες ἦσαν πολὺ ἀνεπτυγμένοι, ἀλλ' εἶχον καὶ λίαν στενὴν τοπικὴν ἀντίληψιν κτλ.

δ') χρονικῶν περὶ ὁδῶν : — Ἱπποτισμός. — Γαλλικὴ ἐπανάστασις.

Γ' — Συμπέρασμα. — Ἡ γνώμη τοῦ Lessing « Ἐξαιρετικοὶ ἄνδρες ! Οἱ ἀγνώμονες ἀπόγονοι φωτίζονται διὰ τοῦ ὑμετέρου φωτὸς καὶ σὰς καταφρονοῦσιν ! »

2. Διατί δὲν εἶναι καλὸν νὰ προγινώσκωμεν τὴν τύχην μας.

Α' — Εἰσαγωγή. — Πολλοὶ ἄνθρωποι ἐπιθυμοῦσι νὰ γνωρίζωσι τὴν ἐν τῷ μέλλοντι τύχην των.

Ἠρώσεις. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι καλόν.

Β' — Ἀποδείξεις. — Ι. Διὰ τὰ ἄτομα : 1. Ἀμεσος. — α') ἐν ᾗ περιπτώσει τὸ μέλλον εἶναι δυσμενές. — β') ὅταν τὸ μέλλον εἶναι εὐτυχές διότι :

αα') ἡ νεότης δὲν νομίζει εὐτυχίαν ὅτι ἡ ὀριμότης τῆς ἡλικίας καὶ ἡ αὐτάρκεια τοῦ γήρατος θεωρεῖται. — ββ') ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ βίῳ ὀλίγην καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἔχει πραγματικὴν καὶ τελείαν εὐτυχίαν. — γγ') ἡ εὐτυχία γίνεται αἰσθητὴ ἐν τῇ ἐναλλαγῇ τῶν εὐαρέστων καὶ πολυφροντίδων ὥρων.

2. Ἑμμεσος. (Τὸ ἀντίθετον καὶ ἡ ἀναίρεσις αὐτοῦ).

Λέγουσιν ὅτι ἡ πρόγνωσις αὐτῆς : α') θὰ ἀπῆλλαसे τὴν καρδίαν ἀπὸ φόβου. — β') θὰ ἐνίσχυε τὴν ἐλπίδα. — γ') θὰ ὑποκόλυε τὴν τελειότεραν προπαρασκευὴν εἰς τὸ στάδιον εἰς τὸ ὅποιον εἶναι τις προωρισμένος.

Ἀλλὰ : α') ὁ φόβος δὲν θὰ ἡλαττοῦτο, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ ἡῤῃσεν. — β') ἡ ἐλπίς δὲν θὰ ἡῤῃσεν ὅσον καὶ ὁ φόβος. τοῦναντίον θὰ μᾶς ἀπέδαινε βάρος, καὶ ἡ ἐπερχομένη εὐτυχία δὲν θὰ ἀνταπεκρίνετο πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ θὰ ἐθεωρεῖτο μικρότερα. — γ') ὅχι μόνον δὲν θὰ ἐτελειοποιεῖτο τις περισσύτερον, ἀλλὰ χειρότερον καὶ ἀτελέστερον θὰ παρεσκευάζετο διὰ τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ θέσιν, περὶ τῆς ὁποίας θὰ ἦτο βέβαιος.

ΙΙ. Διὰ τὴν κοινωνίαν : α') Ἐλπίς καὶ φόβος θὰ ἐξηλείφοντο. — β') ἐλευθερία καὶ ἀρετὴ θὰ περιωρίζοντο. — γ') θὰ προσκαλοῦντο ἐκ τούτου πλεῖστοι φόνοι καὶ αὐτοκτονίαι. — δ') πολλαὶ ἀγαθαὶ πράξεις δὲν θὰ ἐγίνοντο.

Γ' — Συμπέρασμα. — Ὡστε θὰ ἦτο ἐπιβλαβέστατον καὶ διὰ τὰ ἄτομα καὶ διὰ τὰς κοινωνίας νὰ προγινώσκωσι τὰ μέλλοντα νὰ συμθῶσιν εἰς αὐτά.

3. Ὁν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει.

Α' — Εἰσαγωγή. — Χαρὰ καὶ εὐδαιμονία εἶναι ἡ φυσικὴ τάσις τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκαστος θεωρεῖ συνήθως τὴν εὐδαιμονίαν ὡς τὴν ἀπόλαυσιν ὅλων τῶν ἀληθῶς ἀγαθῶν, ὡς τὴν ὑψίστην, διαρκεστάτην χαρὰν. Ὁν ὁ

Θεός ἀγαπᾷ, τούτῳ παρέχει εὐτυχίαν. Παθήματα εἶναι τιμωρία τοῦ Θεοῦ. Ἐναντίον τῆς συνήθους ταύτης δοξασίας ἐκφράζεται τὸ θέμα «ὃν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει.»

Β' — Ἀποδείξεις. — 1. Ὁ Θεός εἶναι ὁ ὕψιστος παιδαγωγὸς τοῦ ἀνθρώπου.

2. Ἄλλ' ἡ παιδείσις γίνεται διὰ περιορισμῶν καὶ λυπῶν διότι: α') Αἱ σωματικαὶ ἐπιθυμίαι δι' αὐτῶν κανονίζονται. — β') Ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις δι' αὐτῶν λαμβάνει τὴν ὀρθὴν κατεύθυνσιν. — γ') Ἡ ἐργασία δι' αὐτῶν ἀποτρεπομένη ἀπὸ τῆς ἀπροσεξίας καὶ τῶν ἐπιμέμπτων παραπληρώσεων καὶ τῆς ὀκνηρίας, σπουδαίως καὶ ἀόκνως ἐπιτελεῖται. — δ') Τὸ συναισθητικὸν δι' αὐτῶν προάγεται, διότι γίνονται καταληπτὰ τὰ παθήματα τῶν ἄλλων καὶ ἡ τραχύτης τῆς καρδίας καταπραϋνεται. — ε') Δι' αὐτῶν ὑφύονται τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ ταπεινοῦ καὶ τετριμμένου εἰς τὸ αἰώνιον καὶ ἀμετάβλητον.

3. Ἀλλὰ πᾶς παιδεύει ἐκεῖνον διὰ τὸν ὅποιον ἐνδιαφέρεται καὶ τὸν ὅποιον ἀγαπᾷ.

Ἄρα ὁ Θεός ὃν ἀγαπᾷ παιδεύει.

Γ' — Συμπέρασμα. — Δὲν πρέπει νὰ ὀργιζώμεθα διὰ τὰς ἐπιβαλλομένας πρὸς διόρθωσιν ἡμῶν λύπας.

VI—ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

Ἄλλ' αἱ ἀποκλειστικῶς ἀποδεικτικαὶ πραγματεῖαι εἶναι ὀλίγαι· σπανίως τὸ θέμα δὲν ἔχει ἀνάγκην οὐδεμιᾶς ἐρμηνείας ἢ διασαφήσεως· καὶ ἂν ἀκόμη ἐκ πρώτης ὕψεως φαίνεται εὐνόητον, ἐν τούτοις ἔχει ἀνάγκην ἀκριβεστέρας ἐρμηνείας, ἵνα τεθῇ σαφὴς βάσις, ἀπὸ τῆς ὁποίας θὰ ὀρμηθῇ ἡ ἀπόδειξις.

Διὰ τοῦτο αἱ πλήρεις πραγματεῖαι, ἥτοι αἱ ἐρμηνευτικαὶ καὶ ἀποδεικτικαὶ συγχρόνως, εἶναι πολὺ περισσότεραι. Εἰς τὰς τοιαύτας τὸ κύριον μέρος εἶναι ἡ ἀπόδειξις, δευτερεῖον δὲ εἶναι ἡ ἐρμηνεία. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὕτη κατ' ἀνάγκην θὰ εἶναι συντομωτέρα τῆς ἀποδείξεως, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπεκταθῇ ὅπως εἰς τὰς διασαφητικὰς πραγματείας, ἀλλὰ θὰ γίνῃ καθ' ἓνα ἐκ τῶν ἐξῆς τρόπων:

α') Διὰ παραφράσεως· ἥτοι διὰ τοῦ ὀνομαστικοῦ καὶ πραγματικοῦ ὁρισμοῦ ἢ τῆς ἐξηγήσεως μιᾶς ἐκάστης τῶν λέξεων καὶ φράσεων τοῦ θέματος, ὥστε ἡ ἐννοία αὐτοῦ νὰ καταστῇ ἐντελῶς σαφής. Πολλάκις ὁμως ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο ἡ ἐξήγησις μιᾶς μόνον λέξεως τοῦ θέματος, ἄλλοτε δὲ ἐπιβάλλεται ἡ ἐξήγησις τῆς ποιητικῆς εἰκόνας, τὴν ὁποίαν τὸ θέμα παρουσιάζει.

β') Διὰ τοῦ ἀκριβεστέρου καθορισμοῦ τῆς σημασίας τοῦ θέματος, ὅταν τοῦτο εἶναι ἀόριστον· π.χ. ἐν τῷ θεματι «διατὶ πρὸς τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν φέρονται αἱ πλεῖστα τῶν σκέψεών μας» πρέπει νὰ καθορισθῇ ἂν νοῆται, ὅτι αἱ σκέψεις μας φέρονται πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν ἤδη οἰκογενειακὴν ἐστίαν, τῆς ὁποίας αἱ ἀναμνήσεις εἶναι προσφιλεῖς ἢ πρὸς σύμπτυξιν οἰκογενειακῆς ἐστίας, τὴν ὁποίαν θέλομεν νὰ ἀποκτήσωμεν.

γ') Διὰ διορθώσεως τῆς σημασίας τοῦ θέματος, ὅταν τοῦτο ἐκ πρώτης ὕψεως φαίνεται ὅτι δὲν ἐκφράζει ὀρθὴν γνώμην· αὕτη δὲ ἐπιτυγχάνεται ὅπως ἐλέχθη (ἐν σ. 210) δι' ἀκριβεστέρου καθορισμοῦ τῆς σχέσεως τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ κατηγορούμενον.

δ') Διὰ συμπτώσεως τοῦ θέματος εἰς μίαν κρίσιν, ὅταν τοῦτο εἶναι ἐκτενὲς χωρίον περὶ συγγραφῆς ἢ ποιητοῦ, περιέχον πολλάκις καὶ

περισσότερας προτάσεις συνδεδεμένας ἀντιθέτως ἢ ἐν μορφῇ διπλῆς ἐρωτήσεως κ.τ.τ. π.χ. «πατρός τε καὶ μητρὸς κτλ.» συμπτύσσεται εἰς μίαν πρότασιν «ἡ πατὴρ εἶναι τὸ πολυτιμώτατον ἀγαθόν».—«ἄκουε πολλὰ καὶ λέγε ὀλίγα»=ἡ βραχυλογία εἶναι ἀξιέπαινος κτλ.

ε') Ἐνίοτε ὅμως εἶναι ἀνάγκη ἐκτὸς τῆς ἐρμηνείας τῆς κρίσεως πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν αὐτῆς, νὰ παραθέσωμεν γνωρίσματα τινὰ αὐτῆς, διὰ τοῦ μερισμοῦ εὐρισκόμενα. Ἄλλοτε δὲ διὰ τῆς διαιρέσεως τῶν ἐν τῷ θέματι κυρίων ἐννοιῶν, ἀνευρίσκομεν πολλάκις ὅτι ἡ κρίσις τὴν ὁποίαν ἐκφράζει τὸ θέμα, ἐφαρμόζεται εἰς πλείστας περὶ στάσεις τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, τὰς ὁποίας ἀναγράφομεν, ὅπως δι' αὐτῶν καταστῇ σαφέστερον τὸ θέμα. Προσέτι δὲ ἐξετάζοντες τὰς σχέσεις τῆς ἀντιθέσεως, ὁμοιότητος, αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος τῆς θεματικῆς κρίσεως δυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν τὴν σπουδαιότητα τῆς πραγματείας.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐρμηνείας εἰς τὰς τοιαύτας πραγματείας. Αἱ δὲ ἀποδείξεις αὐτῶν γίνονται ὅπως καὶ αἱ τῶν ἄλλων ἀποδεικτικῶν πραγματειῶν.

Ἐκ τούτων εἶναι εὐνόητον ὅτι, ἐὰν εἰς τὸ τυπικὸν σχῆμα τῆς ἀποδεικτικῆς πραγματείας προστεθῇ ὡς πρῶτον μέρος τῆς διευκρινήσεως ἡ ἐρμηνεία τῆς κρίσεως, ἔχομεν τὸ τυπικὸν σχῆμα τῆς ἐρμηνευτικῆς καὶ ἀποδεικτικῆς πραγματείας.

Ἀλλὰ παρὰ τοῦτο ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα σχήματα ἔχοντα ἐλευθερωτέραν μορφήν ὥς :

Α'—1. Ἐρμηνεία. 2. Ἀναγκαιότης. 3. Ἀποτελέσματα. 4. Χρήσις.

Β'—1. Ἐρμηνεία. 2. Ἀπόδειξις. 3. Ἀποτελέσματα καὶ περαιτέρω ἐπακολουθήματα. κ.ἄ.

ΣΧΕΔΙΑ

1. Πᾶσα ἀρχὴ εἶναι δύσκολος (κατὰ τὸ τυπικὸν σχῆμα).

Α'—Εἰσαγωγή.—Ἵνα μετὰ βεβαιότητος ἐπιχειρήσῃ τις τι, πρέπει καὶ πρότερος νὰ ἐκτελέσῃ αὐτό. (Πρὸλ. τὴν διδασκαλίαν τῆς ψυχολογίας περὶ τῆς μετατροπῆς τοῦ πόθου εἰς βούλησιν).

Μεταβατικὴ φράσις καὶ θέσις τοῦ θέματος.

Β'—Διευκρίνησις.—I. Ἐρμηνεία : Περιορισμὸς τῆς σημασίας : ὅτι δὲν ἀναφέρεται εἰς εὐτελεῖς καὶ ἀσημάντους ἐπιχειρήσεις, ἀλλ' εἰς σπουδαίας καὶ δὴ ἀφορώσας τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων.

II. Ἀπόδειξις.—1. Λογικαὶ ἀποδείξεις.

α') Ἀμεσος ἀπόδειξις : συλλογισμὸς :

Μείζων πρότασις : Πᾶν εἰς τὸ ὅποιον εἴμεθα ἀνάσκητοι, φαίνεται ἡμῖν δύσκολον.

Ἐλάττω πρότασις : Εἰς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἀρχίζομεν εἴμεθα ἀνάσκητοι.

Συμπέρασμα : Πᾶσα ἀρχὴ εἶναι δύσκολος.

β') Ἐμμεσοὶ ἀποδείξεις : αα') ἡ κυρίως ἔμμεσος ἀπόδειξις :

Θέσις : Θεωροῦμεν βέβαιον ὅτι πᾶσα ἀρχὴ εἶναι δύσκολος.

Ἀντίθεσις : Πᾶσα ἀρχὴ εἶναι εὐκολος.

Ἀναίρεσις τῆς ἀντιθέσεως : Ἐὰν πᾶσα ἀρχὴ δὲν ἦτο δύσκολος, τότε θὰ ἦτο εὐκολον νὰ ἀνταλλάξωμεν τὰς συνήθεις ἡμῶν ἀσχολίας, πρὸς ἄλλας εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἡσχίθημεν. Ἀλλ' ἡ ἀσυνήθεια εἰς ἡμᾶς ἐργασία εἶναι δύσκολος : λοιπὸν εἶναι ἐσφαλμένον ὅτι αἱ ἐργασίαι εἰς τὰς ὁποίας εἴμεθα ἀσυνήθιστοι, δὲν εἶναι δύσκολοι.

Θέσις τῆς θέσεως: Κατ' ἀκολουθίαν εἶναι ἀληθές ὅτι πᾶσα ἀρχὴ εἶναι δύσκολος.

ββ') εἰς αἰτοπον ἀπαγωγὴ: Ἐάν τις ἰσχυρίζετο ὅτι δι' αὐτὸν πᾶσα ἀρχὴ εἶναι εὐκολος, τότε πρέπει νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν ὡς ἐξοχον πνεῦμα, τὸ ὅποιον ὑπερβαίνει τοὺς κανόνας, εἰς τοὺς ὁποίους σπουδαῖοι ἄνδρες ὑπεβλήθησαν, νὰ δοκιμάσῃ τὰς δυσχερείας τῆς ἐνάρξεως παντὸς ἔργου εἰς τὸ ὅποιον δὲν εἶχον ἀσκηθῇ· ἢ αἱ τοιαῦται πράξεις εἶναι κακαὶ καὶ δὲν εἶναι δι' ἡμᾶς ἐπιφθονος ἢ εὐκολία, μετὰ τῆς ὁποίας οὗτος ἔκαμεν ἀρχὴν αὐτῶν.

2. Ἐμπειρικαὶ ἢ ἐξωτερικαὶ ἀποδείξεις.

α') Ἐπαγωγικὴ ἀποδείξις:

Ὁ ἔμπορος δοκιμάζει πλείστας δυσχερείας εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ σταδίου του.

Ὁ ἄνθρωπος μετὰ μεγίστης δυσκολίας πνευματικῶς ἀναπτύσσεται καὶ μορφώνεται.

Ὁ ἄνθρωπος κατ' ἀρχὰς μετὰ μεγάλων δυσχερειῶν προέβη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, τὰς ὁποίας μετ' ὀλίγον ἐτελειοποίησεν.

β') Ἐξ ἀναλογίας ἀποδείξεις: Βραδέως ἐξελίσσεται ὁ βίος τοῦ νηπίου ἐν ἀρχῇ αὐτοῦ καὶ μόλις σφίζεται ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῆς ζωῆς διὰ τῶν φροντιδῶν καὶ τῶν ἀγρυπνιῶν τῶν γονέων καὶ ἰδίως τῆς μητρός. Ἐφ' ὅσον αὐξάνει τὸ νήπιον, αὐξάνουσι καὶ αἱ δυνάμεις του καὶ ἡ ἀδεχαιότης τῆς ζωῆς του ἐλαττοῦται. Τοὺς νόμους τοὺς ὁποίους ἀκολουθεῖ ὁ παῖς κατὰ τὴν σωματικὴν του ἀνάπτυξιν, ἀκολουθεῖ καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν του μόρφωσιν καὶ ἀσχολίας.

3. Ὑποκειμενικαὶ ἀποδείξεις: Ἐκ τοῦ μεταφρ. βιβλίου τοῦ Σαμουὴλ Σμάιτς «Βοήθει σαυτὸν» παραδείγματα: ἐκ σ. 24 βου'ευτοῦ Ἀγγλίου, ἐκ σ. 26 τοῦ Κόδων, ἐκ σ. 33 τοῦ Δισραέλη, τοῦ πηλουργοῦ Παλισσὺ (σ. 88 κ. ἐ.) κλ. — Ἡ ἀρχὴ τοῦ σταδίου τοῦ Κλεάνθους κ. ἄ. — Γινώμαι: Ἀρχὴ δέ τοι ἡμίση παντός. — Τῆς ἀρετῆς ἰδρύτω θεοὶ πρόπαρόνθεν ἔθνηκαν.

Γ'—Συμπέρασμα.—Ἐπειδὴ πᾶσα ἀρχὴ εἶναι δύσκολος καὶ διὰ τοῦτο ὑψηλότερα, ὅσον εἶναι ὑψηλότερος ὁ σκοπὸς τὸν ὅποιον θέλομεν νὰ ἐπιτύχωμεν, διὰ τοῦτο κανεῖς δὲν πρέπει νὰ ἀποδειλιά καὶ ἰδίως ὁ νεώτερος ἐνώπιον τῶν ἐμποδίων καὶ δυσκολιῶν, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται καὶ νὰ καταλείπῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰς ἐπιχειρήσεις του. Ὅσον δυσκολωτέρα εἶναι ἡ ἀρχή, τόσον βεβαίως εὐκολώτερον καὶ μεγαλυτέρου ἐπαίνου ἄξιον εἶναι τὸ τέλος.

2. Διαφεύγει τὸν θάνατον ὁ καταφρονῶν αὐτόν.

Α'—Εἰσαγωγὴ.—Ὁ Δαρεῖος ὁ Κοδομανὸς πρὸ τῆς ἐν Ἀρβήλοις μάχης προσφωνῶν τὰ δις νικηθέντα στρατεύματά του κτλ. εἶπε (κατὰ τὸν Ῥωμαῖον ἱστορ. Κούρτιον IV, 14)

Θέσις τοῦ θέματος (Effugit mortem quisquis contempserit).

(Θανατὸν ἢ εἰσαγωγὴ νὰ ὀρμηθῇ ἀπὸ τῆς γνώμης «τολμᾶν χρῆ»).

Β'—Διευκρίνησις.—I. Ἐρμηνεῖα δι' ἀναλύσεως ἤτοι παραφράσεως αὐτοῦ διὰ περισσοτέρων, ὥστε διὰ τῆς παραθέσεως τῶν γνωρισμάτων καὶ τῶν διαφορῶν ἀπόψεων νὰ κατανοηθῇ τὸ ῥητόν.

II. Ἀποδείξεις. 1. Πιθανὰ ἀποδείξεις.—α') Παραδείγματα: Ὁ

Μ. Ἀλέξανδρος. — Ὁράτιοι καὶ Κουριάτιοι. — Ἀννίδας. — Καῖσαρ. — Κάρολος ΙΒ'. — Ναπολέον ὁ Α'.

β') Μαρτυρίαι: Ῥῆσις Μ. Ἀλεξάνδρου ὅτι ἐπρόκειτο νὰ πῇ τὸ φάρμακον τοῦ ἱατροῦ Φιλίππου. — Fortes fortuna juvat.

γ') Ἐξ ἀναλογίας (παριμοιώσεις): Ὁ κύων ἐν τῇ κυνηγίῳ κατὰ τοῦ κάπρου. — Ἡ ὄρνις κατὰ τῶν ἐφορμώντων ἀρπακτικῶν πτηνῶν.

2. Λογικὴ ἀπόδειξις: α') Ὁ καταφρονῶν τὸν θάνατον διατηρεῖ τὴν ψυχραιμίαν του.

Ὁ διατηρῶν (εἰς δεινὰς περιστάσεις) τὴν ψυχραιμίαν του, δύναται νὰ χρησιμοποίησῃ ὅλην τὴν διαύγειαν τῆς διανοίας του, τὴν ἐμπειρίαν του — αα') πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν καταλλήλῳτέρων μέσων διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως — ββ') πρὸς ὥφέλειαν ἀπὸ τῶν σφαλμάτων τοῦ ἀντιπάλου.

Ἄρα: ὁ καταφρονῶν τὸν θάνατον εὐρίσκει τὰ κατάλληλα μέσα πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτοῦ.

β') Ὁ καταφρονῶν τὸν θάνατον κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀναγκαίων πράξεων πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦτου διατηρεῖ τὴν παρουσίαν τοῦ πνεύματός του καὶ τὰς πνευματικὰς καὶ σωματικὰς του δυνάμεις (ἐν ᾧ ὁ κατεχόμενος ὑπὸ φόβου κλ. τὰς χάνει).

Δι' ὃ δύναται νὰ χρησιμοποίησῃ ὅλας τὰς φυσικὰς του δυνάμεις καταλλήλως.

Ἡ θέα τοῦ αὐξάνοντος κινδύνου διπλασιάζει τὰς δυνάμεις του.

γ') Προκαλεῖ τὸν φόβον ἢ τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἀντιπάλου.

Γ' — Συμπέρασμα. — Ἐστὼ λοιπὸν τοῦτο σύνθημά μας κατὰ τοὺς κινδύνους. Ἐὰν μὴ νικήσωμεν, θὰ ἀποθάνωμεν ἐντίμως καὶ ἡ μνήμη μας θὰ εἶναι αἰωνία (ἀθανασία τοῦ ὀνόματος).

3. Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τὰγαθὰ οἱ θεοί.

Α' — Εἰσαγωγή. — Ἀλλοτε εἰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένῃ κοινωνίᾳ ἐργάζοντο μόνον οἱ δοῦλοι· οἱ δεσπότες ἐθεώρουν ἐξευτελιστικὴν τὴν ἐργασίαν· δὲν ἐργάζοντο, ἤσκηοντο εἰς τὰ ὅπλα.

Θέσις τοῦ θέματος.

Β' — Διευκρίνησις. — Ι. Τί νοοῦνται ἀγαθὰ: οὐχὶ αἱ ἡδοναί, αἱ ἐκ τοῦ προαίρου ἀπολαύσεις, ἀλλὰ.

ΙΙ. Ἀπόδειξις. — 1. Ἐμπειρικὴ (πλήρης ἐπαγωγή). — Ταῦτα τὰ ἀγαθὰ διὰ κόπων παρέχονται, διότι: α') ἡ μόρφωσις τοῦ πνεύματος διὰ μελετῶν ἐπιτυγχάνεται — β') ἡ ἀνάπτυξις τοῦ συναισθητικοῦ διὰ τῆς μορφώσεως ἐπιτελεῖται — γ') ἡ ἐνίσχυσις τῆς βουλῆσεως δι' ἀσκήσεως καὶ μελέτης ἐπέρχεται — δ') ἡ ἀπόκτησις ὕλικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα θὰ μᾶς εἶναι χρήσιμα, διὰ μόχθων γίνεται — ε') ἡ ὑπερίσχυσις ἐν τῇ ἀγῶνι τοῦ βίου, ἡ δημιουργία κοινωνικῆς θέσεως, ἡ ἐκτίμησις ὑπὸ τῶν ἄλλων, ἡ ἀπόκτησις δόξης κ.τ.τ. κατορθοῦνται διὰ συνεχοῦς ἐργασίας, ἐπιπόνου ἐνασχολήσεως καὶ κόπων — ς') ἡ οἰκογενειακὴ εὐτυχία, ἡ γαλήνη τῆς συνειδήσεως, ἡ συναισθησις τῆς ἐκτελέσεως τῶν καθηκόντων κλ. εἶναι ἀποτέλεσμα μακρᾶς ἐργασίας.

Ὡστε πάντα τὰ ἀγαθὰ διὰ κόπων ἀποκτιῶνται.

2. Διὰ παραδειγμάτων: Πῶς ὁ Δημοσθένης ὑπερνικήσας τὰς φυσικὰς δυσκολίας ἀπέδῃ ῥήτωρ. — Οἱ μάρτυρες τῆς πίστεως. — Οἱ ἐφευρεταί (Πρόβλ. Σμάρτς «Βοήθει σαυτόν»).

3. Μαρτυρίαι: Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται καὶ βιάσται.

ἀρπάζουσιν αὐτήν. — Per aspera ad astra. — Per angusta ad augusta. — Διὰ μόχθων βραίνει ἀρετή (Εὐριπ.). — Ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγεῖ τὸν ἄρτον σου.

4. Παρομοιώσεις. — Ὅπως ὁ πολεμιστής, ἐὰν θέλῃ νὰ νικᾷ, δὲν πρέπει νὰ διστάζῃ πρὸ τῶν κακουχιῶν καὶ τῶν κινδύνων, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἐχῇ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν σκοπὸν καὶ τοῦτον ἀδιακόπως νὰ ἐπιδιώκῃ, υποφέρων κόπους, στερήσεις, κακουχίας, ὑπερπηδῶν ἐμπόδια καὶ ἀντενεργείας, καὶ τότε ἔστω καὶ κατὰ μικρὸν πλησιάζει εἰς τὸ ἐπιθυμητὸν τέρμα, οὕτω κ.τ.λ.

Γ' — Συμπέρασμα. — Οὐδεὶς πρέπει νὰ παραπονήται διὰ τὴν τύχην τοῦ ἑκάστος δημιουργεῖ ταύτην.

4. Πᾶσιν ἀδεῖν χαλεπὸν.

Α' — Εἰσαγωγή. — Πολλοὶ ἐπιχειροῦσι νὰ φαίνωνται ἀρεστοὶ εἰς πάντας, εἴτε ἐκ γενικῆς ὁρμῆς τῆς κοινωνικότητος, εἴτε ἐξ ἰδιαζόντων ἐλατηρίων (δημαγωγοί, ματαιόδοξοι).

Θέσις τοῦ θέματος.

Β' — Διευκρίνησις. — I. Ἐρμηνεία : ἀδεῖν : τοῦ ἀνδάνω = εὐχαριστῶ, φαίνομαι εὐχάριστος. Χαλεπὸν = 1) δύσκολον, 2) κακόν. — Ὡστε σημαίνει α') εἶναι δύσκολον νὰ ἀρέσκῃ τις εἰς πάντας καὶ 2) εἶναι κακὸν νὰ ἀρέσκῃ τις εἰς πάντας.

II. Ἀπόδειξις. — 1. Πᾶσιν ἀρέσκειν δύσκολον : α') Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ πᾶσιν.

Ὅσαι κεφαλὰὶ τόσαι γνώμαι. Πόθεν προέρχονται αἱ τοιαῦται διαφοραὶ γνώμων ; Φυσικαὶ προδιαθέσεις, ἀνατροφὴ, περιβάλλον, βιωτικαὶ συνήθειαι, τύχαι. Διαφοραὶ ἔθνικαὶ ἢ ἐκ τῶν διαφόρων χρονικῶν περιόδων προερχόμεναι. — Ἀλλὰ καὶ τοιαῦται διαφοραὶ ἐν τῇ αὐτῇ τόπῃ ἢ χρόνῳ ἢ κοινωνικῇ θέσει ἀπαντῶνται.

Δήλωσις τοιούτων ὀρισμένων περιπτώσεων ἐν ταῖς συνηθείαις, τρόπῳ τοῦ ζῆν, συρμοῖς, γλώσσῃ, πολιτικῇ : ὁ καθημερινὸς βίος καὶ ἡ ἱστορία παρουσιάζουσι παραδείγματα. Τίνα πρέπει νὰ ἀκολουθῇ τις ;

β') Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ἀρέσκειν.

Περὶ τοῦ ἀν' ἀρέσκωμεν ἢ ὄχι δὲν εἴμεθα βέδαιοι διὰ δύο λόγους : αα') διότι τὸ ἀρέσκειν εἶναι μόνον φαινομενικόν· ββ') διότι εἶναι εὐμετάβλητον.

2. Πᾶσιν ἀρέσκειν κακόν. — Μέτρον :

Ἡ εὐδαιμονία, κυρίως ἡ ἐσωτερικὴ ἡμῶν ἡσυχία, στηριζομένη ἐπὶ ἀγαθῆς συνειδήσεως.

3. Ἀναίρεσις ἀντιθέτων.

α') Εἶναι ἀνωφελὲς πᾶσιν ἀρέσκειν. — Ἀπόδειξις : Ἐκάστος ἵνα προοδεύῃ πρέπει νὰ ἐπιζητῇ νὰ ἀρέσκῃ εἰς τοὺς φίλους, τοὺς προϋσταμένους, τὸν κύκλον ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ζῇ. Ἡ ἐπιδοκιμασία τῶν πολλῶν, ὅστινες ἢ παρ' αὐτοῦ προσδοκῶσί τι ἢ δὲν ἐνδιαφέρονται, δὲν προσπορίζει κανέν ὄφελος.

β') Ἀλλ' εἶναι καὶ ἐπιβλαβές. — Αἰτίαι : αα') Ὁ ἐπιζητῶν εἰς πάντας νὰ ἀρέσκῃ πράττει παρὰ τὰς διαθέσεις του, τὰς ἀρχάς του πολλάκις. Ἀλλ' οὕτως ἀναιρεῖται ἡ ἐσωτερικὴ συμφωνία, ἡ ἐνότης τῶν πράξεων πρὸς τὰς ἀρχάς· ἀποτελέσματα ψυχικῆς ταραχῆς.

ββ') Παραβιάζεται ἡ ἀληθὴς μὀρφωσις :

ααα') τοῦ χαρακτήρος. Ὅταν θέλῃ τις νὰ ἀρέσκῃ εἰς τὸ πλῆθος, θὰ

λαμβάνη ὑπ' ὅψιν τὰς κλίσεις καὶ τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἄλλων· οὕτω καθίσταται ἀσθενής, ὑπεξούσιος, ἐξηρηγμένος. Ἡ διάνοια ἀσχολεῖται περὶ κοινὰ καὶ μηδαμινά. Συνηθίζει νὰ ἐπαινῇ τὸ ταπεινὸν καὶ κακόν.

βββ') τῆς διανοίας, τῶν πνευματικῶν δυνάμεων.— Καὶ ἐνταῦθα διατάραξις τῆς ἐσωτερικῆς, ἰδιοφυοῦς, ὀργανικῆς ἀναπτύξεως. Γνώσεις διεσπασμέναι.

γγ') Ματαιοῦται ἡ ἀπόκτησις καλῆς κοινωνικῆς θέσεως :

Ἡ ἐπιζήτησις τοῦ νὰ ἀρέσκωμεν εἰς πάντας ἐπιφέρει τὴν καταστροφὴν. Τὸ ἀρέσκειν συμπαρακολουθεῖ ἐξ ἄλλου φθόνος καὶ δυσμείνεια. Ἡ ἀχαλίνωτος ἐπιζήτησις τῆς εὐαρεσκείας ἄγει εἰς ὑποκρισίαν, κολακείαν, ἀνελικρίνειαν. Δυσάρεστα ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως ἀποτελέσματα.

Γ'—Συμπέρασμα.— Δὲν πρέπει τις νὰ στενοχωρῆται ἂν ἡ διαγωγή του δὲν ἀρέσκη εἰς τινες. Πρέπει νὰ ἔχῃ γνώμονα τῶν πράξεων ἀγαθὴν συνείδησιν, ἐμπείρους ἀνδρας· πάντοτε δὲ σκοποὺς εὐγενεῖς, εἰς τὴν ἰδίαν φύσιν ἀνταποκρινομένους (Πρὸλ. τὰ τοῦ Σωκρ. ἐν Πλατ. Κρίτωνι «οὐ τῇ τῶν πολλῶν δόξῃ δεῖ ἡμᾶς ἐπεσθαι, ἀλλὰ τῇ τοῦ ἐνός, εἴ τις ἐστὶν ὁ ἐπαίων»· «οὐ φροντιστέον τί ἐροῦσιν οἱ πολλοὶ ἡμᾶς, ἀλλ' ὅ, τι ὁ ἐπαίων περὶ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων, ὁ εἷς, καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια»).

Δ'. Ἡ αὐθαιρεσία ἔχει δεινὰ ἀποτελέσματα.

Α'—Εἰσαγωγή.— Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐφάνησαν ὑψηλόφρονες καὶ ταπεινοὶ χαρακτήρες καὶ οὐχὶ σπανίως ἐπεκράτησαν οἱ αὐθαῖρετοι.

Θέσις τοῦ θέματος.

Β'—Διενκρίσεις.—Ι. Ἑρμηνεία τοῦ ὅρου «αὐθαιρεσίας».

ΙΙ. Ἀπόδειξις.—1. Εὐθεία: Ἡ αὐθαιρεσία δὲν λαμβάνει ὑπ' ὅψιν οὔτε τὰ θεὰ δίκαια οὔτε τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους οὔτε συμφώνους πρὸς ὠρισμένον χαρακτῆρα ἀρχάς, ἀλλ' ἀκολουθεῖ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς στιγμῆς, τῶν παθῶν, τῶν ἐκάστοτε ἀναφαينوμένων περιστάσεων καὶ ἀντιλήψεων πολλάκις πεπλανημένων.

2. Παραδείγματα: α') ἐκ τῆς ἱστορίας: Οἱ 30.—Διάφοροι Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες.—Ὁ γιαννιτσαρισμὸς κτλ.—β') ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου: Αἱ ἐμφύλιοι στάσεις.—γ') ἐκ τῆς λογοτεχνίας: Ὁ Κρέων.

3. Ἀποδείξεις ἐξ ἀναλογίας.—Παραβολή: ἡ θύελλα.

4. Ἐμμεσος ἀποδείξεις (ἀναίρεσις τῆς ἀντιθέτου δοξασίας):

Ἐάν τις ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ αὐθαιρεσία ἐνίοτε ἐπιφέρει ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, φέρων ὡς παράδειγμα τὸν Αὐγούστον, δὲν ἔχει δίκαιον· α') διότι αὐτὸς εἶχεν ὠρισμένας ἀρχάς καὶ ὠρισμένον σκοπὸν, διὰ τὸν ὅποιον ἐνήργει, καὶ τὸ ὅποιον ἐπεδίωξε μεθοδικῶς· ἄρα δὲν ἦτο αὐθαῖρετος.—β') διότι ἂν φαίνωνται καλὰ τὰ ἄμεσα ἀποτελέσματα, πλειστάκις τὰ ἔμμεσα εἶναι δεινὰ (διάδοχοι Αὐγούστου κλ.)· ταῦτα δὲ εἶναι τὰ διαρκέστερα.

Γ'—Συμπέρασμα.—Ἐν τῇ νομιμοφροσύνῃ καὶ κοινωνικῇ εὐταξίᾳ ὑπάρχει ἡ ἀληθὴς ἐλευθερία, εἰς τῶν θεμελίων λίθων τῆς προόδου.

Παραδείγματα ἐλευθερωτέρας διατάξεως τὸ μὲν ἀποδεικτικῶν, τὸ δὲ ἐρμηνευτικῶν καὶ ἀποδεικτικῶν πραγματειῶν.

1. Χρόνος εὐμαρῆς θεὸς (Σοφ. Ἡλέκτρ. 179).

Α'—Εἰσαγωγή.—Ὅτε ἡ Ἡλέκτρα παρεδίδοτο εἰς ἀπελπισίαν διὰ τὸν φόνον τοῦ πατρὸς, ὁ χορὸς παρηγορῶν αὐτὴν τῆς λέγει ὅτι ὁ χρόνος

εἶναι θεὸς τὰ πάντα διαπράττων καὶ ἐκτελῶν (δι' ὃ καὶ τὴν λύπην καταπραϋνῶν).

Β'—Ἀποδείξεις ὅτι ὁ χρόνος κατορθοῖ πλείστα ἐπ' ὠφελεία:

1. Ἐκ τῆς ἱστορίας: α') Οἱ Σκύθαι κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δαρείου. — β') Οἱ Ῥῶσσαι κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ναπολέοντος. — γ') Ἡ μάχη τοῦ Βατερλώ. — δ') Μάξιμος ὁ μελλήτης κατὰ τοῦ Ἀννίδα. — ε') Ἡ μάχη τῆς Σαδόδας. — ς') Τὸ πρῶτον ταξίδιον τοῦ Κολόμβου εἰς τὴν Ἀμερικήν. — ζ') Ἡ φυσικὴ ἀντοχὴ τῶν πατέρων μας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

2. Ἐκ τῆς λογοτεχνίας: α') Ἡ Πηνελόπη καὶ οἱ μνηστήρες. — β') Ἡ Ἡλέκτρα καὶ ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ὀρέστου.

3. Ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου: α') Ἄδικοι προκαταλήψεις, ἐσφαλμένοι ἰδέαι περὶ τινος προσώπου. — β') Ἀνέλπιστος ἐμφάνισις εὐτυχοῦς τινος περιστατικοῦ.

Γ'—Συμπέρασμα. — Εἰς δυσχερεῖς περιπτώσεις δὲν πρέπει νὰ παραφερώμεθα ἢ ἀπελπίζωμεθα· ἡ ἐλπίς ἐνθαρρύνει καὶ οὕτω κερδίζομεν χρόνον ἥτοι τὰ πάντα.

2. Πρέπει νὰ ὁδοιπορῶμεν.

Α'—Εἰσαγωγή. — Συνήθεια καθιστικοῦ βίου εἰς τὰς πόλεις.

Β'—Διευκρίνεις. — I. Τί λέγομεν ὁδοιπορίας.

II. Διατί πρέπει νὰ ὁδοιπορῶμεν:

1. Διότι παρέχουσιν αἱ ὁδοιπορίαι πλείστας ἡδονάς: α') τὴν εὐχαρίστησιν τῆς προσδοκίας καὶ προπαρασκευῆς. — β') τὴν χαρὰν τῆς συντροφίας. — γ') τὴν συνείδησιν τῆς ἰδίας δυνάμεως ἐν τῇ ὑπερνήκσει τῶν δυσχερειῶν. — δ') τὰς ἀπὸ τῶν φυσικῶν καλλωνῶν ἀπολαύσεις.

2. Διότι παρέχουσι πλείστας ὠφελείας: α') Εἰς τὸ σῶμα. — αα') ἐνδυναμῶνουν καὶ ἀσχοῦσιν αὐτό. — ββ') εἶναι ἀντίρροπον κατὰ τῆς μονομεροῦς πνευματικῆς ἀναπτύξεως. — γγ') ὀξύνουσι τὰς αἰσθήσεις:

ααα') τῆς ὁράσεως. — βββ') τῆς ἀκοῆς.

β') Εἰς τὴν ψυχὴν: αα') ἐνισχύουσι τὴν βούλησιν. — ββ') πλουτίζουν τὰς γνώσεις:

ααα') εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. — βββ') εἰς τὴν γεωγραφίαν. — γγγ') εἰς τὴν ἱστορίαν.

γγγ') Διαπλάττουσι τὸν χαρακτῆρα: ααα') ὁ ὁδοιπορῶν πλησιάζει περισσότερον πρὸς τὴν φύσιν· βββ') μαθαίνει τοὺς ἀνθρώπους.

Γ'—Συμπέρασμα. — Κακὰ τοῦ καθιστικοῦ βίου.

3. Χρησιμοποίησις τοῦ σιδήρου.

Α'—Εἰσαγωγή. — Χρησιμοποίησις τῶν διαφόρων μετάλλων.

Θέσις. Ἄλλ' ὁ σίδηρος εἶναι τὸ χρησιμώτατον διότι:

Β'—Ἀποδείξεις. — Ὁ σίδηρος χρησιμεύει:

1. Εἰς τὴν κατασκευὴν μεγάλων μηχανῶν (τῆς μεγάλης βιομηχανίας).

2. Τὴν κατασκευὴν ποικίλων μηχανημάτων καὶ ἐργαλείων ἀπαραίτητων εἰς

α') τὸν γεωργόν· β') τὸν χειρῶνακτα· γ') πάντα τεχνίτην· δ') τοὺς πολεμιστάς.

3. Τὴν κατασκευὴν σκευῶν τοῦ οἰκιακοῦ βίου.

4. Εἰς τὸν ἐγγράμμικτον (μελάνη, γραφίδες κλ.).

5. Εἰς τὸν ζωγράφον (χρώματα).

6. Εἰς τοὺς ἀσχολουμένους εἰς θετικὰς ἐπιστήμας (διάφορα ἐπιστημονικά ἐργαλεῖα, πειράματα κτλ.).

7. Εἰς τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος (σιδηροῦχοι πηγαί·—ιατρικὰ διάφορα).

Γ'—Συμπέρασμα.—Εἶναι τὸ μέσον δι' οὗ αἱ ἀλύσεις τῶν δούλων κατασκευάζονται, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐλευθερία ἀποκτάται.

4. Ὁ ἄνθρωπος διαρκῶς πρὸς τὴν φύσιν ἀγωνίζεται.

(Ἡ εὖρεσις καὶ διάταξις στηρίζονται ἐπὶ τῆς διαιρέσεως τῆς ἐννοίας «φύσεως»).

I. Ἐξωτερικὴ φύσις: 1. Ἀνόργανος. — α') Ἀγὼν κατὰ τῆς θερμότητος, φύχους καὶ ἀνέμων. — β') Ἀγὼν κατὰ τῶν βράχων καὶ λίθων. — γ') Ἀγὼν πρὸς τὸ ὕδωρ. — δ') Ἀγὼν πρὸς τὸ πῦρ.

2. Ὁργανική. — α') Ἀγὼν κατὰ τῶν ἐπικινδύνων ζώων, τῶν δηλητηριωδῶν. — β') Ἀγὼν κατὰ τοῦ φυτικοῦ κόσμου: δάση παρθένα· ζιζάνια· ἀναγκαῖα μέσα διατροφῆς.

II. Ἐσωτερικὴ φύσις τοῦ ἀνθρώπου: Ἀγὼν κατὰ τῶν ἰδίων ἐπιθυμιῶν καὶ παθῶν.

Σημ. Καὶ ἂν λάθωμεν ὡς ἀφετηρίαν τὴν ἐννοίαν ἀγῶνα, πάλιν θὰ διαιρέσωμεν εἰς ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικὸν ἀγῶνα· ἀλλὰ δυνάμεθα ὡς βᾶσιν διαιρέσεως νὰ λάθωμεν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος καὶ νὰ διακρίνωμεν: ἀγῶνα πρὸς ὕλικόν καὶ ἀγῶνα πρὸς ἰδεώδη σκοπόν.

5. Διὰ τὴν αἰσθανόμεθα συνήθως ἡμᾶς αὐτοὺς εὐθυμοτέρους ἐν τῇ ἐξοχῇ.

A'—Εἰσαγωγή.—Πολλοὶ παραδεδομένοι εἰς τὰς ὑποθέσεις των καὶ ἄλλοι συνηθισμένοι διαρκῶς νὰ ἐγκλείωνται εἰς δημόσια κέντρα ἀγνοοῦσι τὰς ἀπο τῆς φύσεως ἡδονάς.

B'—Ἀποδείξεις.—Ἡ διαμονὴ ἐν τῇ ἐξοχῇ μᾶς τέρπει καὶ ἀναζωογονεῖ, διότι:

I. Μᾶς ἀπομακρύνει (ἀρνητικὴ ἐξέτασις): 1) ἀπὸ τοῦ θορύβου καὶ τῆς κόνεως τῶν πόλεων μετὰ τοῦ πυκνοῦ των πληθυσμοῦ καὶ τῶν πολυειδῶν αὐτοῦ ἐνασχολήσεων—2) ἀπὸ τῶν καθημερινῶν, πολλάκις κουραστικῶν καὶ μονοτόνων, ἀσχολιῶν τοῦ βίου—3) ἀπὸ τῆς θέας τῶν ποικίλων παθῶν καὶ φροντίδων τῶν περὶ ἡμᾶς—4) ἀπὸ τοῦ κύκλου τῶν συναναστρεφόμενων ἡμᾶς μὲ τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰ πάθη των.

II. Εἰσάγει (θετικὴ ἐξέτασις): 1) τὰ σώματα ἡμῶν εἰς τὸν καθαρὸν ἀέρα· τὸ στήθος εἰσπνέει ἐλευθερώτερον· ἐπενέργεια τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ πνεύματος.

2) τὸ πνεῦμα εἰς νέον, καθαρώτερον, ἡρεμώτερον καὶ ὡραιότερον κόσμον: α') Ἐντυπώσεις τῶν καθ' ἑκάστον: Φυτὰ, ζῷα, ἀπλοὶ ἄνθρωποι· πανταχοῦ νόησις καὶ φαντασία κατὰ ποικίλον καὶ ἀξιοσύστατον τρόπον ἀσχολοῦνται. — β') Ἐντυπώσεις τοῦ ὅλου: Πανταχοῦ κάλλος καὶ ἁρμονία, συμμετρία καὶ τάξις. Ἡ ἀγαθότης, σοφία καὶ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ ζωηρῶς καταφάνεται. Συναισθήματα εὐτελείας ἐνώπιον μεγαλοπρεπῶν σκηνῶν, δασῶν, ὑψηλῶν ὀρέων, ἀπεράντων θαλασσῶν. Ἐκ τούτου ἡ αὐτὴ εὐαρέσκεια, τὴν ὅποιαν αἰσθανόμεθα εἰσερχόμενοι εἰς ὡραίαν, πλουσίαν καὶ εὐτυχὴ οἰκίαν.

Γ'—Συμπέρασμα.—Ὁ πονηρὸς οὐδεμίαν ἀπὸ τῆς φύσεως αἰσθάνεται ἡδονήν.

6. "Οστις προσβάλλει μεγάλους ἀνδρας σπανίως ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ.

Α'—Εἰσαγωγή.—Ἡ ἱστορία διδάσκει, ὅτι οἱ ἀριστοὶ ἄνδρες προσεβλήθησαν ὑπὸ τῶν συγχρόνων των, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων σφοδρῶς καὶ μετ' ἐπιτυχίας πολλάκις. Ἀριστείδης, Ἐπομεινώνδας, Σωκράτης, Σκιπίωνες, Κικέρων, Γρηγόριος Ζ'.

Β'—Ἀποδείξεις.—Ι. Διὰ τί προσεβλήθησαν πολλάκις μεγάλοι ἄνδρες: 1. Ἐνίοτε ἐξ ἀγαθῶν ἐλατηρίων· πεποιθήσεις ὅτι κατ' ἄλλον τρόπον ὑψηλοὶ σκοποὶ δύνανται νὰ ἐπιτευχθῶσιν· ἐκ τούτου προσβολαὶ κτλ.—2. Ἐνίοτε ἐκ φιλοδοξίας, ἵνα καταλάβωσιν ἄλλοι τὸ ἀξίωμα των.—3. Ἐκ ταπεινοῦ φθόνου.—4. Ἐκ μίσους καὶ ἐκδικήσεως. Ἐν τῇ ἐπιδιώξει ὑψηλῶν σκοπῶν πολλάκις παραβλάπτονται ξένα συμφέροντα καὶ πολλάκις ἀνομολόγητα καὶ ταπεινά.

ΙΙ. Διὰ τί αἱ τοιαῦται προσβολαὶ πολλάκις ἐπιτυγχάνουσι: 1. Διότι οἱ προσβάλλοντες ἔχουσι τὴν ἐκ τοῦ μίσους καὶ πάθους ἐνεργητικότητα, πρὸ οὐδενὸς δὲ μέσου διστάζουσιν.—2. Οἱ προσβαλλόμενοι ἐνίοτε παρέχουσιν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἐχθροὺς των, διότι ἡ ἐπαίρονται ἢ καταφρονοῦσιν αὐτοὺς ἢ θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς ἐκ τῆς συνειδήσεως τῆς ἀξίας των δὲν λαμβάνουσι τὰς ἀναγκαίας προφυλάξεις.—3. Οἱ λαοὶ εἰς τοὺς ὁποίους ὑπηρετοῦσιν, εἶναι πολλάκις περιορισμένοι ἢ ἀδιάφοροι ἢ ὑπ' ἄλλων παρασύρονται.

Γ'—Συμπέρασμα.—Ἀφ' οὗ ἡ κοινωνία ἀπολέσῃ τοιοῦτους ἐξέχοντας ἄνδρας, ἀναγνωρίζει τί ἐν αὐτοῖς ἀπώλεσεν. Ὁ Ὀράτιος λέγει: *Virtutem incolumem odimus, sublatam ex oculis quaerimus, invidi.*

Ἀνάπτυξις.

Ἰδια παραγγέλματα περὶ τοῦ λεκτικοῦ τῶν ἐρμηνευτικῶν καὶ ἀποδεικτικῶν πραγματειῶν δὲν παρέχονται, ἀφ' οὗ ἰσχύουσι περὶ αὐτῶν τὰ περὶ τῶν λοιπῶν εἰδῶν τῶν ἐκθέσεων τοῦ φιλοσοφικοῦ γένους λεχθέντα. Τὸ ὕφος θὰ εἶναι ἀπλοῦν καὶ νηφάλιον· ἡ ἀσάφεια, αἱ ὑπερβολαί, ἡ ἀσυμμετρία καὶ αἱ ἐπαναλήψεις πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται. Ἐνίοτε πρὸς ἐμψύχωσιν δυνατόν νὰ παρεμβάλλωνται μικραὶ περιγραφαί, χαρακτηρισμοί, παραδείγματα, παρομοιώσεις, ῥητά, ἄλλ' οὕτως ὥστε νὰ μὴ ἀπαστρέφεται ἡ προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστου ἀπὸ τοῦ θέματος. Ἐν ταῖς συντεταγμέναις ἀποδείξεσιν οἱ ἀποδεικτικοὶ λόγοι ποικιλοτρόπως ἀναπτύσσονται διὰ συγκρίσεως, ἀπαριθμήσεως, περιβολῆς καὶ μεσότητος νοημάτων κ.τ.τ.

Πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ τρόπου τῆς ἀναπτύξεως, παραθέτομεν παράδειγμα ἀναπτύξεως τοῦ πρώτου σχεδίου τῶν ἐρμηνευτικῶν καὶ ἀποδεικτικῶν πραγματειῶν.

Πᾶσα ἀρχὴ εἶναι δύσκολος.

(Α'—Εἰσαγωγή ⁽¹⁾). Πᾶς ἄνθρωπος, οἷονδήποτε καὶ ἂν ἀσκή ἐπάγγελμα ἀπαιτοῦν ἢ σωματικὴν ἢ πνευματικὴν ἐργασίαν, ἐπιτελεῖ ἀμέσως καὶ ἀόκνως μόνον ἐκεῖνο τὸ ἔργον, εἰς τὸ ὅποιον ἐπαρκῶς ἡσκήθη. Οἷα—

1. Ἐν τῇ προκειμένῃ ἀναπτύξει ἐτέθη ἡ ὀνομασία τῶν μερῶν, ἂν καὶ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ γίνεταί εἰς τὰς ἀναπτύξεις τῶν σχολικῶν πραγματειῶν, μόνον διὰ νὰ κατανοηθῇ σαφέστερον, πῶς γίνεται ἡ ἀνάπτυξις ἐκάστου μέρους ἐκ τῶν ἀναγεγραμμένων ἐν τῷ σχεδίῳ.

δήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐπιθυμία του νὰ ἐπιτελέσῃ ἄλλο τι, διάφορον τῶν προτέρων ἔργων, δὲν ἀναλαμβάνει τοῦτο μετὰ τῆς αὐτῆς ὀρέξεως, δὲν προβαίνει εἰς αὐτὸ μετὰ τῆς πεποιθήσεως ἐκείνης καὶ βεβαιότητος περὶ τῆς ἐπιτυχίας, τὴν ὅποιαν τοῦ προσδίδει ἡ ἀποκτηθεῖσα γνῶσις καὶ ἱκανότης τῆς προηγουμένης τοῦ ἔργου ἐπιτελέσεως· πρὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιτελέσεως παντὸς νέου ἔργου ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκεται ἐν βαθμῇ τινὶ ἀμηχανίας καὶ ἀνησυχίας, δὲν γνωρίζει ἀπὸ ποῦ πρέπει νὰ ἀρχίσῃ καλῦτερον καὶ πῶς νὰ προδῇ ἐπιτηδειότερον.

(Θέσις τοῦ θέματος). Τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι ἀσύνηθες· συμβαίνει τόσον συχνὰ εἰς τὸν καθημερινὸν βίον, ὥστε προσπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅλων· διὰ τοῦτο ἡ γνώμη «πᾶσα ἀρχὴ εἶναι δύσκολος» κανένα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκπλήξῃ.

(Β'—Διευκρίνεις.—Περὶ ὁρισμοῦ τῆς σημασίας). Εὐνόητον ὅμως εἶναι ὅτι λέγοντες ὅτι πᾶσα ἀρχὴ εἶναι δύσκολος, δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι πάσης ἐπιχειρήσεως, ἔστω καὶ ἀσημάντου, καὶ πάσης πράξεως ἔστω καὶ κακῆς, ἡ ἀρχὴ εἶναι δύσκολος· μόνον τῶν ἀγαθῶν πράξεων καὶ σπουδαίων ἔργων, τῶν ἠθικῶν καὶ ἀξίων λόγου ἐπιχειρήσεων, τῶν ἔργων τῶν τιμώντων ἡμᾶς ἢ ἐναρξίς εἶναι ἡ παρέχουσα δυσκολίας.

(Ἀμεσος ἀπόδειξις). Τῶν τοιούτων δὲ δυσκολιῶν πολλὰ εἶναι τὰ αἷτια. Εἰς πάντα ἀρχάριον ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς οἰοῦν δήποτε σπουδαίου ἔργου παρουσιάζεται ὡς σημεῖόν τι μακρὰν κείμενον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σκοτεινὸν καὶ ἀσφές, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι πλησίον αὐτοῦ καὶ εὐκόλως δύναται νὰ κατορθωθῇ. Δὲν ἐδοκίμασεν ἀκόμη, ἂν ἔχῃ δυνάμεις διὰ νὰ ἐπιτύχῃ αὐτό· δὲν ἔμαθεν ἀκόμη κατὰ τίνα τρόπον πρέπει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς δυνάμεις του, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν τοῦτον· δὲν γνωρίζει ποῖα εἶναι τὰ κατάλληλα μέσα, δὲν γνωρίζει ποῖα εἶναι τὰ ἐμπόδια τὰ ὅποια θὰ εὕρῃ, καὶ πῶς θὰ τὰ ὑπερπηδῇ. Ὁμοιάζει πρὸς ὁδοιπόρον, ὅστις περιπατῶν εἰς ξένον τόπον κατὰ τίνα μελαγχολικὴν τοῦ χειμῶνος ἡμέραν, θεωρεῖ τὰ ὑπὸ τῆς ὀμίχλης κεκαλυμμένα ἀντικείμενα ὡς πολὺ μακρὰν εὐρίσκόμενα, ἂν καὶ εἶναι πολὺ πλησίον αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅταν ἐπανειλημμένως τις διέλθῃ τὴν αὐτὴν ὁδόν, ὅταν τὸ αὐτὸ ἔργον ἐκτελέσῃ κατ' ἐπανάληψιν, τότε ἀνεῦρεν ἤδη ἀπὸ ποῦ πρέπει νὰ ἀρχίσῃ, πῶς νὰ προχωρήσῃ καὶ ποῖος εἶναι ὁ εὐκολώτερος τρόπος πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ, ὁ ὅποιος, σαφῆς πλέον εἰς ὅλας του τὰς λεπτομερείας, οὐδέποτε ἀπομακρύνεται ἀπὸ τοῦ πνεύματός του· κανὲν ἐμπόδιον δὲν δύναται ἀπροόπτως νὰ ἐπέλθῃ, κανὲν ἀπροσδόκητον κώλυμα νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐπιτυχίαν. Πόσαι ὅμως ἐπανειλημμέναι προσπάθειαι ἀπαιτοῦνται, πόση ἀσκήσις ἐπιβάλλεται, πόση ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονὴ ἀπαιτεῖται ἐν ἀρχῇ, διὰ νὰ κατορθωθῇ τὸ τοιοῦτον! Διὰ τοῦτο ἔχει πληρέστατον δίκαιον ἡ γνώμη «πᾶσα ἀρχὴ εἶναι δύσκολος».

(Κυρίως ἔμμεσος ἀπόδειξις). Ἐὰν ὅμως παρὰ ταῦτα παρασυρόμενός τις ἐκ τῆς εὐκολίας, μετὰ τῆς ὁποίας ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς, ἐνεκα τῆς φύσεώς των, ἐπιτελοῦνται αἱ μηδαμιναὶ καὶ κακαὶ πράξεις, ἰσχυρισθῇ ὅτι γενικῶς ὅλων τῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι δυνατόν εὐκόλως νὰ γίνῃ ἀρχή, τότε ἐφαρμόζοντες τὴν κρίσιν ταύτην γενικῶς πρέπει νὰ ἀποδεχθῶμεν, ὅτι διόλου δὲν εἶναι δύσκολον ὁ ἱατρὸς νὰ γίνῃ στρατιωτικὸς καὶ ὁ βιομήχανος ἀρχαιολόγος καὶ ὁ λογοτέχνης γενόμενος ἱατρὸς νὰ εὐδοκίμησῃ ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐπιτηδεῖως νὰ χειρίζεται τὴν χειρουργικὴν μάχαιραν. Τότε καμμία δυσκολία δὲν θὰ ὑπῆρχε νὰ ἀναλαμβάνῃ

τις οίονδ'ήποτε ἔργον καὶ εὐδοκιμῇ ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς εἰς αὐτό, καμμία δυσχερεία νὰ δημιουργήσῃ κοινωνικὴν θέσιν ἐπίζηλον δι' οἰουδ'ήποτε ἐπαγγέλματος, τὸ ὅποιον πάλιν θὰ ἡλλασσε, χωρὶς νὰ ἔχῃ καμμίαν ἀμφιβολίαν περὶ ὁμοίας καὶ εἰς τὸ νέον ἐπιτυχίας. Τοῦτο ὅμως οὐδαμῶς συμβαίνει. Παντὸς νέου ἔργου ἡ ἀρχὴ εἶναι δύσκολος, πᾶς ἀναλαμβάνων νέον ἔργον κατέχεται ἀπὸ ἀμφιβολίας διὰ τὴν ἐπιτυχίαν του, πᾶς ἀρχίζων ἐπάγγελμά τι δοκιμάζει πολλὰς πικρίας, ἀπογοητεύσεις, ἀποτυχίας, ἕως οὗ ἀποδῇ ἱκανὸς εἰς τοῦτο.

(Εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῇ). Ἄλλ' ἐάν τις μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰ συνήθως γινόμενα, ἀλλὰ ἐξετάζων τὸ πρᾶγμα ὑποκειμενικῶς, δισχυρίζεται ὅτι εἰς αὐτὸν προσωπικῶς δὲν φαίνεται δύσκολον νὰ ἐπιχειρήσῃ οἰονδ'ήποτε ἔργον, τότε δὲν δυνάμεθα νὰ τοῦ ἀντεῖπωμεν· αὐτὸς θὰ εἶναι ἐξαιρετικόν τι ὄν, ἀφ' οὗ δὲν ὑπόκειται εἰς τοὺς κοινούς κανόνας, θὰ εἶναι πνεῦμα ὑπερφυσικόν (ὥπως ὅλα τὰ μεγάλα πνεύματα)· ἀλλὰ καὶ πάλιν τὰ τοιαῦτα πνεύματα, κατὰ τὰ ἀπομνημονεύματα, τὰ ὅποια πολλοὶ σπουδαῖοι ἄνδρες μᾶς ἀφῆκαν, μόνον δι' ἐπιμονῆς καὶ σταθερότητος ἐνεργείας καὶ ψυχραιμίας κατῴρθωσαν νὰ ὑπερνικήσουν τὰς ἐν ἀρχῇ παρουσιασθείσας δυσχερείας καὶ ἀπέδωκαν ὅποιοι ἀπέδωκαν. Πιθανῶς ὅμως ὁ τοιαῦτα δισχυριζόμενος νὰ μὴ δύναται νὰ διακρίνῃ τὰς ἀγαθὰς πράξεις ἀπὸ τῶν κακῶν, νὰ ἔχῃ ἀσθενὲς τὸ ἠθικὸν κριτήριον ἢ νὰ μὴ δύναται νὰ διακρίνῃ τὰς σπουδαίας πράξεις ἀπὸ τῶν κοινῶν καὶ τετριμμένων, νὰ μὴ ἔχῃ ἐμπειρίαν τοῦ κόσμου καὶ νὰ στερητῇ εὐρυτέρως ἀντιλήψεως. Εἰς τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον πρέπει νὰ εἴμεθα ἐπιεικεῖς καὶ νὰ προσπαθήσωμεν νὰ τὸν διδάξωμεν.

(Ἐπαγωγικὴ ἀπόδειξις). Τῷ ὄντι δὲ συμβαίνει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Πάσης σπουδαίας ἐπιχειρήσεως ἡ ἀρχὴ παρέχει παραπολλὰς δυσκολίας. Τοῦτο βλέπομεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὰς διαφορὰς βιωτικὰς περιστάσεις τοῦ ἀνθρώπου. Πόσον ἀσθενὲς εἶναι τὸ παιδίον κατὰ τὴν πρώτην του ἡλικίαν! πόσον εὐκόλως προσβάλλεται ὑπὸ ἀσθενειῶν! μετὰ πόσων κόπων καὶ μόχθων ἀναπτύσσεται, πόσης βοήθειας ἔχει ἀνάγκην, ἵνα ἀναπτυχθῇ σωματικῶς καὶ πόσης ἐπιμελείας καὶ φροντίδων διὰ νὰ προαχθῇ πνευματικῶς καὶ ἀποφύγῃ ἠθικοὺς κινδύνους!—Ἀλλὰ μήπως εἰς τὰ πρῶτα βήματα τοῦ πρακτικοῦ τοῦ σταδίου δὲν δοκιμάζει ὁ ἄνθρωπος ἀπείρους δυσχερείας; Πόσας δυσκολίας εἶναι ἠναγκασμένος νὰ ὑπερπηδῇ ὁ τραπεὶς εἰς τὸ ἐμπορικὸν στάδιον; Ἐπὶ ἔτη ὀφείλει νὰ ἐργάζεται ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου του διὰ νὰ ἐξοικονομήσῃ ὅ,τι ἀπαιτεῖται πρὸς θεμελίωσιν τοῦ ἔργου, μακροὺς κόπους πέπει νὰ καταβάλῃ, διὰ νὰ ἰδρῶσῃ τοῦτο ἐπὶ στερεῶν βάσεων, πολλήν προσοχὴν πρέπει νὰ ἔχῃ, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὰς ἀναγκαίας καὶ καταλλήλους ἀγοράς, πολλήν ἐπιμονὴν καὶ ἐπιτηδεύοντα πρέπει νὰ ἐπιδείξῃ, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ πελατεῖαν καὶ φήμην καὶ πίστιν.—Ἀλλὰ μήπως δὲν πρέπει ἐπὶ μακρὸν νὰ ἐργασθῇ, ὅστις θέλει νὰ μορφωθῇ, νὰ διαπρέψῃ εἰς τὰ γράμματα; κανεὶς δὲν εἶναι σοφὸς ἐκ γενετῆς· ἀλλὰ τούναντίον τῆς παιδείας αἱ μὲν ῥίζαι πικραί, οἱ δὲ καρποὶ γλυκεῖς· μήπως διὰ νὰ ἀποδῇ τις ἐνάρτεος δὲν πρέπει νὰ κοπιᾷ καὶ ἐν ἀρχῇ μετὰ μόχθων νὰ προχωρήσῃ; Πᾶσαι αἱ ἀρεταί, πᾶσα πρόοδος, πᾶσα ἀνάπτυξις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, διὰ τὰς ὁποίας τὸ ἀνθρώπινον γένος σήμερον ὑπερφηανεύεται, κατωρθώθη διὰ κόπων· εἰς πᾶν νέον βῆμα ὁ ἐξερευνητής, ὁ ἐπιστήμων, ὁ φιλόσοφος, ὁ καλλιτέχνης δυσκο-

λίας ἐδοκίμασε· μετὰ πολλὰς ἀποπείρας καὶ ἐπιμονὴν κατορθώνει ἐκάστοτε νὰ κἀμῃ τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὸ ἄγνωστον καὶ τὴν πρόοδον.

(Ἀ πόδειξις ἐξ ἀναλογίας). Ἐν αἰσθητῇ μορφῇ μᾶς παρουσιάζει τὸ νόημα τῆς γνώμης ἢ νηπιακῇ τοῦ ἀνθρώπου ἡλικίᾳ. Μικρὸν καὶ ἀσθενὲς τὸ βρέφος μετὰ πολλοῦς πόνους καὶ κινδύνους γεννᾶται. Εἶναι εὐθραυστον πλάσμα, ἀδυνατεῖ νὰ βοηθήσῃ ἑαυτὸ καὶ ἡ παραμικροτέρα ἀφορμὴ δύναται νὰ τοῦ ἀποδῇ ὀλεθρία. Ἀλλ' αἱ πολλαπλαῖ τῆς μητρὸς φροντίδες ἀπομακρύνουσιν ἀπ' αὐτοῦ τὰ ἐμπόδια τῆς ζωῆς, τὸ σφύζουσι καὶ τὸ βοηθοῦσι νὰ πράγεται ἀπροσκόπτως. Βραδέως αὐξάνει τὸ μικρὸν παιδίον ὑπὸ τὴν θαλπωρὴν τῶν φροντίδων τῶν γονέων, οὔτινες ἀγρύπνως δι' αὐτὸ ἐργάζονται καὶ ὑποφέρουσι μετ' εὐχαρίστου ἔγκαρτερήσεως. Ἐφ' ὅσον δὲ τὸ νήπιον αὐξάνει, συναυξάνουσι καὶ αἱ δυνάμεις καὶ ἡ ἀντοχὴ τοῦ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν κινδύνων τῆς ζωῆς. Ἡ περαιτέρω σωματικὴ τοῦ ἀνάπτυξις γίνεται ἀσφαλεστέρα καὶ ἡ ἀδε-δαιότης περὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἐλαττοῦται. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς πάσας τὰς περιπετείας τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις προκειμένου περὶ τῶν ἀσχολιῶν του, τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἡθικῆς αὐτοῦ μορφώσεως ἀκολουθεῖ τοῦς αὐτοῦς νόμους, τοῦς ὁποίους καὶ κατὰ τὴν σωματικὴν τοῦ ἀναπτύξιν.

(Ἐνταῦθα δύναται νὰ προστεθῇ καὶ ἀνάπτυξις ἱστορικῶν παραδειγμάτων καὶ ἡ παράθεσις ὁμοίων γνωμῶν, τὴν ὁποίαν ὡς εὐκόλον παραλείπομεν).

(Γ'—Ἐπίλογος). Ἐπειδὴ λοιπὸν πᾶσα ἀρχὴ εἶναι δύσκολος κτλ. (Ἰδε τὸ σχέδιον).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΜΕΘΟΔΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Τὰ λεχθέντα ἐν κεφ. Η' τοῦ Β' Μέρους (Τόμ. Α' σ. 139 κ. ἐ.) περὶ τῆς μεθοδικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐκθέσεων ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ καὶ ἐν κεφ. Δ' καὶ ΣΤ' τοῦ Γ' Μέρους (ἴδε ἄνωτ. ἐν σελ. 49 κ. ἐ. καὶ 156 κ. ἐ.) περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας τῶν ἐκθέσεων ἐν γένει καὶ ἔπειτα περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν εἰδῶν αὐτῶν καθιστῶσιν ἡδὴ εὐκολώτερον τὸν καθορισμὸν τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ γίνετα ἡ διδακτικὴ ἐπεξεργασία τῶν ἐκθέσεων εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαίδεως· συγχρόνως δ' ἐπιτρέπονσιν ὅπως συντομώτερον πραγματευθῶμεν τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐκάστοτε ἀναφερόμενοι εἰς τὰ προηγούμενα λεχθέντα θὰ περιορισθῶμεν εἰς ὅσα μόνον εἰς ἐκεῖνα ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν νέα.

Ἀσκήσεις ὕφους καὶ διατάξεως. — Καὶ πρῶτον μὲν αἱ ἀσκήσεις ὕφους, τὰς ὁποίας προτεινόμεν ἐν σ. 62—99 τοῦ πρώτου τόμου νὰ γίνωνται εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ἐπιβάλλωνται καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν δύο κατωτέρων τάξεων τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου· θὰ γίνωνται δὲ ἀναλόγως τῶν ἐλλείψεων, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ὁ γραπτὸς τῶν μαθητῶν λόγος. Ἐφ' ὅσον δὲ καὶ εἰς τὰς

ἀνωτέρας τάξεις τοιαῦται ἐλλείψεις παρουσιάζονται, πρέπει ὁ διδάσκων δι' ἀναλογων ὑποδείξεων καὶ ἀσκήσεων νὰ καθιστᾷ ἱκανοὺς τοὺς μαθητάς, εἰς ἐκεῖνα εἰς τὰ ὅποια εἶναι ἑλλειπείς. Μὴ λησμονῶμεν δὲ ὅτι καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ Γυμνασίου γίνονται ἀσκήσεις, ἂν οἷχι περὶ τὸ λεκτικόν, ἀλλὰ περὶ τὴν ὀρθὴν τῶν νοημάτων εὕρεσιν, ὅποια εἶναι αἱ ἀσκήσεις μερισμοῦ καὶ διαιρέσεως, αἱ ἀσκήσεις περὶ τοὺς ὁρισμοὺς καὶ αἱ ἀσκήσεις περὶ τὰς ἀποδείξεις.

Τὰ ἐν ἐκάστη τάξει εἶδη τῶν ἐκθέσεων. — Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα εἰς ποῖα εἶδη τῶν ἐκθέσεων πρέπει νὰ ἀσχοῦνται οἱ μαθηταὶ ἐκάστη τάξεως, παρατηροῦμεν ὅτι εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον οἱ μαθηταὶ ἀσχοῦνται εἰς διηγήματα, περιγραφὰς καὶ ἐπιστολάς. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ διδάσκων πρέπει νὰ γινώσκῃ ποῖα εἶναι ἡ φύσις καὶ αἱ ιδιότητες ἐκάστου τῶν εἰδῶν τούτων καὶ ποῖαι εἶναι αἱ μεταξὺ τῶν διαφοραί. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον πᾶσαν περὶ αὐτῶν θεωρητικὴν διδασκαλίαν· καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην τάξιν θὰ περιορίζεται εἰς τὰ διαφορὰ εἶδη τοῦ διηγήματος, εἰς δὲ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην τάξιν θὰ ἀσκή τοὺς μαθητὰς οὐχὶ χωριστὰ πρῶτον εἰς διηγήματα, ἔπειτα εἰς περιγραφὰς καὶ κατόπιν εἰς ἐπιστολάς, ἀλλ' ὅτε μὲν θὰ προτείνῃ τοῦτο τὸ εἶδος τῆς ἐκθέσεως, ὅτε δὲ τὸ ἄλλο, διότι ἡ δυσκολία τοῦ θέματος καὶ ἡ συναφεια πρὸς τὸν βίον καὶ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ παιδὸς θὰ ὀρίζῃ κυρίως τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ τὸ εἶδος τῆς ἐκθέσεως. Ἐν γένει ἡ ἐκθεσις εἰς τὴν βαθμίδα ταύτην νὰ φέρῃ τὸν χαρακτήρα τῆς ἀνακοινώσεως καὶ θὰ παρουσιάζεται ὡς ἀναπλήρωσις καὶ ἐπέκτασις τοῦ προφορικοῦ λόγου.

Ἡ συστηματικωτέρα ἀσκήσις περὶ τὰ διαφορὰ εἶδη τῶν ἐκθέσεων εἶναι ἔργον τοῦ Γυμνασίου· καὶ εἰς μὲν τὰς δύο κατωτέρας τάξεις αὐτοῦ προτείνονται ἰδίως ἐκθεσεῖς ἀνήκουσαι εἰς τὸ ἱστορικὸν γένος, εἰς δὲ τὰς δύο ἀνωτέρας, ἐνθα καὶ διδασκαλίᾳ φιλοσοφικῶν μαθημάτων, ψυχολογίας, λογικῆς καὶ ἠθικῆς γίνεται καὶ φιλοσοφικά τινα ἔργα τοῦ Πλάτωνος καὶ Κικερωνος καὶ ἀρχαῖα λυρικά ποιήματα καὶ δράματα ἐρμηνεύονται, εἶναι εὐλογον νὰ γίνωνται ἐκθεσεῖς ἀνήκουσαι εἰς τὸ φιλοσοφικὸν γένος (Πρβλ. καὶ τὴν ἐν Jahresbericht ü. d. höheres Schulwesen τοῦ 1914 γνῶμην τοῦ Baar).

Ἡ ἀπὸ λογοτεχνημάτων ἀφειρηγία τῆς διδασκαλίας τῶν ἐκθέσεων. — Ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ ἐλέγομεν (πρβλ. Αἰδ. μητρ. γλ. σ. 5) προκειμένου περὶ τοῦ πῶς οἱ μαθηταὶ θὰ μαθον νὰ ἐκφράζον τὰ διηγηματὰ τῶν τελείως καὶ ἀκριβῶς, οὕτω καὶ τώρα ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἡ ἱκανότης τῆς ἐν γραπτῷ λόγῳ ἐπενδύσεως ἀλληλεπιδέτου σειρᾶς νοημάτων, ἥτοι ἡ σύνθεσις ἐκθέσεως εἶναι τέχνη τις· ἵνα δέ τις μάθῃ ταύτην, εἶναι ἀνάγκη πρῶτον νὰ ἔχῃ ὑπόδειγμά τι πρὸς μίμησιν, ἔπειτα νὰ ἀσκηθῇ αὐτοτελῶς εἰς τὴν τέχνην ταύτην καὶ τρίτον νὰ καθοδηγῇται ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ, ἕως οὗ κατορθώσῃ ἀπταιστώς νὰ ἐπιτελῇ τὴν διδασκαλίαν.

Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἡ διδασκαλία τῶν ἐκθέσεων πρέπει νὰ ὁρμᾶται ἀπὸ ὑποδειγμάτων (πρβλ. καὶ ἀνωτ. σελ. 85 καὶ ἀλ.). Τὰ ὑποδείγματα δὲ ταῦτα θὰ παρεχῇ κυρίως τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον. Ἡ διδασκαλία τούτου ὅχι μόνον διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἱκανότητος τῆς ὀρθῆς καὶ τελείας διὰ γλώσσης ἀνακοινώσεως πρὸς ἄλλους ἐνὸς ἐκάστου τῶν διανοημάτων τοῦ μαθητοῦ εἶναι ἀπαραίτητος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν

κατανόησιν τοῦ πῶς πρέπει νὰ διατάττωσιν οὗτοι τὰ μέλη ἀλληλενδέ-
του σειρᾶς νοημάτων.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἐργασία τῆς διατάξεως, ἣτις εἶναι ἡ σπου-
δαιότερα ἐν τῇ ἐκθέσει ἐργασία, πρέπει νὰ ἔχῃ ὡς βάσιν τὰς ἀναλύσεις
καὶ ἀνευρέσεις τῆς οἰκονομίας τῆς ὕλης καὶ διαρθρώσεως τῶν ἀναγνω-
στικῶν τεμαχίων. Εἰς ταῦτα οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ γνωρίσωσι τὴν κατὰ
χρονολογικὴν ἀκολουθίαν ἀνάπτυξιν τῶν μερῶν τοῦ διηγήματος καὶ τὴν
διάκρισιν ἐκάστου γεγονότος· εἰς περιγραφὰς περιεχομένας εἰς τὰ Νεο-
ελληνικὰ ἀναγνώσματα πρέπει νὰ μάθωσιν οἱ μαθηταὶ νὰ διακρίνωσι
τὰ μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπαρτίζεται τὸ ὑποκείμενον τῆς περιγραφῆς
καὶ τὴν κατάλληλον καὶ φυσικὴν σειρὰν τῶν μερῶν τούτων.

Καὶ εἰς τὰς γυμνασιακὰς δὲ τάξεις, ἐφ' ὅσον εἰσερχόμεθα εἰς ἐντελῶς
νέον εἶδος ἐκθέσεων, πρέπει οἱ μαθηταὶ νὰ ὁρμῶνται ἀπὸ ὑποδειγμά-
των περιεχομένων εἰς τὰ Νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα. Ἐπειδὴ δὲ εἰς
αὐτὰ δὲν ὑπάρχει ἀφθονία παραδειγμάτων ἀναφερομένων εἰς τὰ ἀνώ-
τερα εἶδη τῶν ἐκθέσεων (οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ, ἀφ' οὗ τὰ
Νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα προορίζονται διὰ τὰς κατωτέρας γυμνασια-
κὰς τάξεις), διὰ τοῦτο παρεθίκαμεν ἡμεῖς ὑποδείγματα τινὰ ἀνεπτυγμέ-
νων τοιούτων ἐκθέσεων ἢ παρεπέψαμεν εἰς τοιαῦτα, περιληφθέντα
εἰς τὸ περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης ἔργον ἡμῶν. Ὅσακις
δὲ ὁ καθηγητὴς δὲν ἀνευρίσκῃ εἰς τὰ Νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα τῶν
μαθητῶν του κατάλληλον ὑπόδειγμα διὰ τὴν ἐκάστοτε παρουσιαζο-
μένην περίπτωσιν, πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ ἀλλαχόθεν αὐτὸ καὶ ἂν εὔρῃ,
νὰ τὸ προσφέρῃ εἰς τοὺς παῖδας· ἂν δὲ δὲν εὔρῃ, πρέπει αὐτὸς νὰ γράψῃ
τοιαύτην ἐκθεσιν· ἄς μὴ θεωρηθῇ δὲ τοῦτο ὡς ὑπερβολικὴ ἀπαίτησις·
μόνον ἡ ἀρχή, ὡς πᾶσα ἀρχή, εἶναι δύσκολος. Πᾶς λειτουργὸς τῆς
ἐκπαιδεύσεως πρέπει νὰ συνηθίσῃ νὰ χειρίζεται εὐκόλως καὶ καταλ-
ήλως τὸν γραπτὸν λόγον καὶ νὰ μὴ φανῇ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἴσως οὐχὶ
δικαίως ἄλλοτε ἐλέγετο περὶ τινῶν ἐκ τῶν εἰς παλαιότερους χρόνους
διδασκόντων, ὅτι ἦσαν οἱ ἀδαστεροὶ τοῦ λόγου χειρισταί, τινὲς τῶν
διδασκόντων αὐτόν· πρέπει δὲ νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὅταν μάλιστα
ἔμεθα περὶ τοῦτον ἱκανοί, τότε θὰ καταστήσωμεν καὶ περὶ αὐτόν
κανοὺς τοὺς μαθητὰς ἡμῶν. — Τὰ τοιαῦτα λοιπὸν ὑποδείγματα εἴτε ἐκ
τῶν Νεοελληνικῶν ἀναγνώσμάτων, εἴτε ἐξ ἄλλων συγγραμμάτων, εἴτε
ἐκ τῶν ἡμῶν αὐτῶν συνταχθέντα προσάγοντες εἰς τοὺς μαθητὰς ἀναλύομεν
αὐτῶν καὶ τοὺς καθοδηγοῦμεν νὰ ἀνεύρωσι τὰ μέρη, τὴν ἀκο-
λουθίαν αὐτῶν, τὸν τρόπον τῆς συνδέσεως καὶ ἐν γένει νὰ σχηματίσωσι
τὸ σχέδιον κατὰ τὸ ὁποῖον συνετάχθησαν. Ἐννοεῖται δ' ὅτι δὲν πρέπει
νὰ ἐπιβάλλωμεν εἰς τοὺς παῖδας νὰ ἐντυπώσωσιν εἰς τὴν μνήμην των τὴν
ποδειγματικὴν ταύτην ἐκθεσιν καὶ νὰ τὴν γράψωσιν ὡς ἰδικήν των·
οὐδὲ πρέπει νὰ ζητῶμεν ἀπὸ τοὺς μαθητὰς, εἰς τὴν ἐκθεσιν, τὴν ὁποίαν
ἂν γράψουν μετὰ ταῦτα, ἣτις θὰ εἶναι μὲν διάφορος κατὰ τὴν ὕλην,
ἀλλὰ θὰ ὁμοιάξῃ ἐν πολλοῖς κατὰ τὴν διάταξιν μὲ τὴν ὑποδειγματικὴν,
ἢ ἀπομιμηθῶσι τελείως τὸν τρόπον τῆς ἡμετέρας ἀντιλήψεως καὶ
ἐκφράσεως, διότι κατ' ἄλλον τρόπον ἐκφράζονται οἱ παῖδες καὶ κατ'
ἄλλον οἱ ἐνήλικοι. Ἀλλ' ὅταν ἔχωσι μὲν οἱ παῖδες διδαχθῇ εἶδη τινὰ
περιγραφῶν, πραγματειῶν κλ. καὶ πρόκειται εἰς νέον τι εἶδος αὐτῶν νὰ
συνταχθῶσιν, ἐφ' ὅσον ἐκ τῶν γενομένων ἐκθέσεων δύνανται νὰ εὔρωσιν
τὴν ὁρθὴν διάταξιν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ παρουσιάσωμεν εἰς

αὐτοὺς ὑπόδειγμα· π.χ. ἐφ' ὅσον οἱ μαθηταὶ ἐκ περιγραφῶν τοποθεσιῶν ἔμαθον νὰ διακρίνῳσι πῶς ἕκαστον τῶν μερῶν προσπίπτει εἰς τὴν ἀντιληψίν των καὶ κατὰ ποίαν σειρὰν καὶ ἔπειτα ἡσκήθησαν νὰ ἀκολουθῶσιν τὴν σειρὰν ταύτην ἐν τῇ περιγραφῇ, δύνανται ἀγόμενοι εἰς τὴν παρατήρησιν φυσικοῦ τινος φαινομένου καὶ ἀναλύοντες τὴν σειρὰν κατὰ τὴν ὁποίαν παρατηροῦσι τὴν ἐξέλιξιν τοῦ φαινομένου τούτου, νὰ ἀνεύρῳσιν τὴν ὁρθὴν διάταξιν τῆς περιγραφῆς τοῦ φυσικοῦ αὐτοῦ φαινομένου.

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω λέγομεν ὅτι πρὸ πάσης ἐργασίας τῆς ἐκθέσεως ὁ καθηγητὴς πρέπει νὰ ἔχῃ παρὰσχῃ εἰς τοὺς μαθητὰς ὑπόδειγμα τι, κατὰ τὸ ὁποῖον πρέπει οἱ μαθηταὶ νὰ διατάξωσι τὰ μέρη τῆς δοθησομένης ἐκθέσεως. Τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο οἱ μαθηταὶ θὰ ἔχωσι ἤδη ἀναλύσει καταλλήλως καὶ ἀνεύρει τὸ σχέδιον αὐτοῦ.

Μεθοδικὴ τῶν ἐκθέσεων.—Ὁ διδάσκων ἔχων κατηρτισμένον κατ' οἶκον τὸ σχέδιον τῆς δοθησομένης ἐκθέσεως προσέρχεται εἰς τὴν τάξιν ἵνα προβῇ εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ περὶ τὴν ἐκθεσὶν ἐργασίαν. Γίνεται δὲ ἡ ἐργασία αὕτη κατ' ἀρχάς, ἥτοι εἰς τὰς πρώτας τάξεις, ὅπως ἐλέγθη ὅτι πρέπει νὰ γίνεται καὶ εἰς τὰς ἀντιστοίχους τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον, καθ' ὅσον οἱ μαθηταὶ καθίστανται ἱκανώτεροι, καὶ ἡ καθοδήγησις καὶ ἡ παρεχομένη βοήθεια ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ γίνεται ὀλιγωτέρα, ἕως οὗ ἐκλίπῃ ἑντελῶς. Τοῦτο μόνον πρέπει νὰ προσθέσωμεν, ὅτι αἱ ὁδηγίαι, αἱ ὁποῖαι παρέχονται εἰς τοὺς παῖδας κατὰ τὴν ἐργασίαν τῶν ἐκθέσεων πρέπει τοιοῦτοτρόπως νὰ προσφωρῶνται, ὥστε νὰ μὴ εὐκολύνουν τοὺς μαθητὰς μόνον εἰς τὴν ἐκάστοις προκειμένην ἐκθεσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ καθιστῶσιν ἱκανωτέρους αὐτοὺς εἰς τὴν σύνταξιν τοῦλάχιστον ὁμοειδῶν ἐκθέσεων.

Κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐκθέσεως ὁ καθηγητὴς ἄρχεται ἀπὸ τῆς δηλώσεως τοῦ σκοποῦ, δηλαδὴ ὀρίζει τὸ θέμα καὶ ἔπειτα προβαίνει εἰς τὴν προπαρασκευήν, ἥτοι εἰς τὴν συλλογὴν τῆς ὕλης καὶ τὴν διάταξιν αὐτῇ.
Ἡ προπαρασκευὴ δὲ αὕτη εἰς μὲν τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἐνθα οἱ ἐκθέσεις εἶναι ἀπλούστεραι, ἐκτείνεται περισσότερον εἰς τὰς λεπτομειρίας, περὶ τὰς ὁποίας οἱ μαθηταὶ δυσκολεύονται, εἰς δὲ τὰς γυμνασιακὰς τάξεις, περὶ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν μερῶν τῆς ἐκθέσεως, τῆς ὁποίας διάταξις εἶναι βεβαίως πολυπλοκωτέρα ἀπὸ τὴν τῶν ἐκθέσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου· ἡ ἀνέυρεσις δ' αὕτη τῶν μερῶν θὰ κατορθωθῇ ἀναμνήσεως τῆς διατάξεως τοῦ ὑποδείγματος καὶ συγκρίσεως πρὸς τὰ ἀπαιτήσεις τοῦ προκειμένου θεματος. Ἐν πάσῃ ὁμως περιπτώσει δὲ πρέπει νὰ προσηλούμεθα πολὺ εἰς τὴν διάταξιν τοῦ ὑποδείγματος· νὰ διαφωρὰς ἀπὸ αὐτοῦ θὰ μᾶς καταδείξῃ ἡ φύσις τοῦ θεματος.—Λεπτομερεστερον περὶ τῆς ἐργασίας τῆς εὐρέσεως καὶ διατάξεως λόγον εἶναι εἶναι ἐνταῦθα περιττὸν νὰ κάμωμεν, ἀναφερόμεθα δὲ μόνον εἰς ὅ, εἴλομεν περὶ αὐτῶν ἀνωτέρω ἐν σελ. 50—57 καὶ 156—171 καὶ εἰς οἰκεία μέρη περὶ ἕκαστου εἶδους ἐκθέσεων. Πιθανὸν δὲ κατὰ τὴν ἐν τάξει συζήτησιν νὰ ἀνευρεθῇ διάταξις τις συμφωνωτέρα πρὸς τὴν πρὸς διὰ τὴν ἀντιλήψιν, τὴν ὁποίαν θὰ προτιμῇ ὁ διδάσκων καὶ ἂν τυγχάνῃ εἶναι διάφορος ἐκείνης, τὴν ὁποίαν κατ' οἶκον εἶχε καταρτίσει.

Ἡ δὲ καταρτισθεῖσα ἐν τῇ τάξει διάταξις, ἥτοι τὸ σχέδιον, ἀναγράφεται ἐπὶ τοῦ πίνακος εἰς τὴν πρώτην, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς τὴν δευτέραν τῆς τάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, καὶ ἔπειτα ἀντιγράφεται ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Ἀπὸ δὲ τῆς τρίτης τάξεως παραλείπεται ἡ ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀν-

γραφῇ. Ἄλλ' ἐν τῷ τετραδίῳ τῶν ἐκθέσεων εἰς ὅλας τὰς τάξεις καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ τοῦ Γυμνασίου πρέπει πάντοτε νὰ ἀναγράφεται ἡ διάταξις πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐκθέσεως.

Μετὰ ταῦτα γίνεται, ἰδίως εἰς τὰς τάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου ἢ περὶ τὸ λεκτικὸν τῆς ἐκθέσεως κατάλληλος προπαρασκευή.—Αὕτη θὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ ἀποφεύγωσι τὰ σφάλματα ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὅποια ὁ καθηγητὴς γνωρίζει ἐκ προηγουμένης διδασκαλίας, ὅτι συνήθως ὑποπίπτουσιν. Εἰς τὰς ἀνωτέρας δὲ τάξεις πρέπει νὰ καθιστᾷ προσεκτικὸς τοὺς μαθητὰς καὶ περὶ τὴν ἐνάρξειαν τοῦ λόγου, τὴν χρῆσιν κλισητικῶν ἐπιθέτων ἴσως δὲ καὶ μεταφορῶν καὶ ἰδίως περὶ τὸς ἰδιότητας ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι προσιδιάζουσιν εἰς τὸ λεκτικὸν τῆς ἐκάστοτε προκειμένης ἐκθέσεως ἀναλόγως τοῦ εἵδους αὐτῆς καὶ περὶ τῶν ὁποίων ἐκάμαμεν λόγον, ὅπου ἐπραγματεύθημεν περὶ τῆς ἀναπτύξεως ἐκάστου τῶν εἰδῶν τῆς ἐκθέσεως. Ἐπειτα ἐπακολουθεῖ ἡ περὶ τὴν ὀρθογραφίαν προπαρασκευή, καθ' ὃν τρόπον ἐλέχθη ὅτι πρέπει νὰ γίνεται εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ἡ περὶ τὸ λεκτικὸν καὶ τὴν ὀρθογραφίαν προπαρασκευή βαθμυδὸν περιορίζεται, ἕως οὐ ἐκλίπη.

Μετὰ τὴν προπαρασκευὴν οἱ μαθηταὶ ἔχοντες πρὸ ἑαυτῶν τὸ σχεδὸν γράφουσι τὴν ἐκθεσὶν τῶν εἰς τὸ πρόχειρον τετράδιον τῶν ἐκθέσεων, διατιπυῖντες καὶ ἀναπτύσσοντες αὐτὴν κατάλληλως. Γίνεται δὲ ἡ γραφὴ τῶν ἐκθέσεων εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον ἐντὸς τῆς τάξεως ἐνώπιον τοῦ διδάσκοντος. Ἀφ' οὗ δὲ ἕκαστος μαθητὴς ἐλαναγνώσῃ αὐτὴν καὶ διορθώσῃ ὅσα σφάλματα παρετήρησε, καθ' ὃν τρόπον ἐλέχθη ὅτι πρέπει νὰ γίνεται ἡ ἀναθεώρησις καὶ διόρθωσις αὕτη ὑπὸ τῶν μαθητῶν (ἴδε ἀνωτ. σελ. 64 καὶ 65), ὁ καθηγητὴς προβαίνει εἰς τὴν πρώτην διόρθωσιν αὐτῶν, ὅπως εἴπομεν ὅτι πρέπει νὰ γίνεται αὕτη καὶ εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον (ἴδε τόμ. Α' σελ. 150—152). Μετὰ τὴν τοιαύτην δὲ διόρθωσιν οὔτε καλὴ ἐκθεσις μαθητοῦ τινος οὔτε ὑποδειγματικὴ τοῦ καθηγητοῦ πρέπει νὰ ἀναγινώσκειται διὰ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους, προκειμένου καὶ περὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, εἴπομεν.

Ἀφ' οὗ διορθώσωσι προεκτικῶς οἱ μαθηταὶ τὰ εὐρεθέντα σφάλματα, ἀντιγράφουσι τὴν ἐκθεσὶν τῶν εἰς τὸ καθαρὸν τετράδιον τῶν ἐκθέσεων, τὸ ὅποion πρέπει νὰ εἶναι τὸ κάλλιστον τετράδιον τῶν μαθητῶν. Γίνεται δὲ ἡ ἀντιγραφὴ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τάξει τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου ἐντὸς τῆς τάξεως, ἀπὸ δὲ τῆς δευτέρας τάξεως κατ' οἶκον. Τότε ὅμως οἱ μαθηταὶ παραδίδουσι μετὰ τοῦ καθαροῦ καὶ τὸ πρόχειρον τετράδιον, ἵνα γίνῃ δυνατόν νὰ γίνῃ ἐξέλεξις, μήπως καὶ ξένῃ χεὶρ συνειργάσθῃ εἰς τὴν ἐκθεσιν.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς προπαρασκευῆς καὶ γραφῆς τῶν ἐκθέσεων ἐν τῷ Ἑλληνικῷ σχολείῳ. Καὶ αἱ πρώται δὲ ἐκθέσεις τῆς κατωτάτης τάξεως τοῦ Γυμνασίου καθ' ὅμοιον τρόπον γίνονται, ἕως οὐ τοῦλάχιστον ὁ καθηγητὴς γνωρίσῃ ἀκριβῶς καὶ τὰς ἁλλείψεις καὶ τὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν του. Ἐπειτα ὅμως οἱ μαθηταὶ τοῦ Γυμνασίου ἄλλως γράφουσι τὰς ἐκθέσεις τῶν· διότι εἶναι ἀνάγκη οἱ μὲν μαθηταὶ τῶν κατωτέρων τάξεων νὰ γράφουν τὰς πλείστας τῶν ἐκθέσεών των κατ' οἶκον, οἱ δὲ τῶν ἀνωτέρων ὅλας. Γράφουσι δὲ αὐτὰς ὅπως ἐλέχθη ἀνωτέρω ἐν σελ. 57—64 καὶ ἀναγινώσκουσι τὸ γραφέν διὰ νὰ τὸ διορθώσωσιν. Εἰς ὥρισμένην δὲ ἡμέραν (συνήθως Δευτέραν) φέρουσιν εἰς τὸ σχολεῖον τὰ πρόχειρα τετράδια τῶν ἐκθέσεων, εἰς τὰ ὅποια ἔχουσι γράψει

κατ' οἶκον τὴν ἐκθέσιν, ὁ δὲ καθηγητὴς ἀφ' οὗ παρατηρήσῃ δι' ἐνὸς βλέμματος τὸ σχέδιον καὶ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν τῆς ἐκθέσεως καὶ ἀνεύρῃ ὅτι ταῦτα ἔχουσιν ὅπως δῆποτε ὀρθῶς, παραλαμβάνει τὰ τετράδια κατ' οἶκον καὶ ἐξετάζει ἐπὶ πολυπληθῶν τάξεων τὰς ἐκθέσεις 2—3 ἀσθενεστέρων μαθητῶν, ἔπειτα ἄλλων τούτων μετρίων καὶ τελευταίων καὶ τινων καλῶν μαθητῶν. Κατὰ τὴν ὁρισμένην δὲ ἐν τῷ προγράμματι ὥραν τοῦ μαθήματος τούτου ἐπιστρέφων τὰς ἐκθέσεις προκαλεῖ τοὺς μαθητὰς νὰ ἀνεύρωσι τὰ σφάλματά των, ἵτοι καθιστᾷ αὐτοὺς ἱκανοὺς εἰς τὸ νὰ διορθώωσι τὰς ἐκθέσεις των. Οἱ δὲ μαθηταὶ παραλαμβάνοντες τὰ τετράδιά των, ἀντιγράφουσι κατ' οἶκον τὴν ἐκθέσιν των εἰς τὸ καθαρὸν ἀπηλλαγμένην τῶν παρατηρηθέντων σφαλμάτων καὶ προσκομίζουσι πάλιν αὐτὴν εἰς τὸ σχολεῖον κατὰ τὴν ὁρισμένην ἡμέραν, συνήθως τὴν ἐπομένην Δευτέραν. Ὁ δὲ καθηγητὴς παραλαμβάνων τὰς ἐν τῷ καθαρῷ ἐκθέσεις, διορθώνει αὐτάς κατ' ἰδίαν.

Ὅτι ἡ διόρθωσις εἶναι ἀνιανοτήτῃ ἀλλὰ καὶ ἀναγκαιοτάτῃ ἐργασία ἐλέγχθῃ ἤδη ἐν σελ. 152 κ. ἐ. τοῦ Α' τόμου, ἐνθα ἐδηλώθη πῶς αὕτη πρέπει νὰ γίνεται, ἵνα καθίσταται εὐκολωτέρα καὶ χρησιμωτέρα. Ἡ διόρθωσις δὲ τῶν σφαλμάτων εἰς μὲν τὴν κατωτάτην τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου θὰ γίνεται δι' ἀναγραφῆς τοῦ ὀρθοῦ δι' ἐρυθρᾶς μελάνης. Εἰς δὲ τὰς ἀνωτέρας ταύτης τάξεις θὰ γίνεται διὰ συνθηματικῶν σημείων ὑποδηλούντων τὸ εἶδος τῶν σφαλμάτων καὶ τιθεμένων παρὰ τὸ ἐσφαλμένον· ρόνον δὲ ἀφ' οὗ δι' ἐπαρκοῦς ἀσκήσεως λείψῃ ὁ φόβος, μήπως ἀντὶ τοῦ ἐσφαλμένου προβῶσιν οἱ μαθηταὶ εἰς διόρθωσιν ὀρθοῦ τινος, τότε (ἀπὸ τῆς δευτέρας τάξεως τοῦ Γυμνασίου) δυνατόν ὁ καθηγητὴς νὰ θέτῃ δι' ἐρυθρᾶς τὰ σημεία ἐν τῷ περιθωρίῳ καὶ παρὰ τὸν στίχον εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι τὸ σφάλμα (πρβλ. τόμ. Α' σελ. 157).

Ἐφ' ὅσον δὲ ὁ καθηγητὴς διορθώνει τὰ σφάλματα, καταρτίζει τὸν κατάλογον αὐτῶν κατ' εἶδη διὰ τὴν ἐν τῇ τάξει συζήτησιν.

Κάτωθεν τῆς ἐκθέσεως τίθεται ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ ὁ κατάλληλος βαθμὸς, ὅστις καὶ ἐν τῷ καθημερινῷ ἐλέγχῳ ἀναγράφεται. Εἰς ἀνωτέρας δὲ τάξεις παρὰ τὸν βαθμὸν τίθεται καὶ ἡ κρίσις τοῦ καθηγητοῦ ἢ δικαιολογοῦσα τὸν βαθμὸν. Ἡ κρίσις αὕτη δὲν περιέχει μόνον ψόγους, ἀλλὰ καὶ πολλὰς καὶ ἀναγνώρισιν καλῶν ἐργασιῶν, οὐχὶ πρὸς διέγερσιν ὑπερφορρῶν, ἀλλὰ πρὸς ἐνθάρρυνσιν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ὀρθὴν ὁδόν, πρὸς τὴν ὁποῖαν ἐτράπη ὁ παῖς. Ἄλλ' ἢ ἀναγνώρισις τῆς ἐπιμελείας ἢ ὁ ψόγος δὲν πρέπει νὰ περιέχῃ ἀοριστολογίας ἢ λίαν γενικάς καὶ ἀφηρημένας παρατηρήσεις ἢ γριφώδεις διὰ τοὺς μαθητὰς ἐννοίας. Παρατηρήσεις ὅποιαι «τὸ θέμα δὲν ἔτυχε τῆς δεούσης ἀναπτύξεως», «τὸ λεκτικὸν εἶναι ζωηρόν καὶ ῥέον» εἴτε «τραχὺ καὶ ξηρόν», «ἐπικρατεῖ σύγχυσις τῶν μερῶν», «ἐσφαλμένη ἢ κατασκευὴ τῶν περιόδων» εἶναι ἐντελῶς ἄσκοποι, ἐφ' ὅσον εἰς τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ἐγένοντο τὰ σφάλματα, δὲν ἔγιναν κατάλληλοι τῶν ἐσφαλμένων ὑποδηλώσεις.

Εἰς τὰς ἀνωτάτας τάξεις τοῦ Γυμνασίου, ὅταν ὁ καθηγητὴς νομίζῃ ὅτι ἡ σημείωσις τοῦ βαθμοῦ τῶν ἐκθέσεων κάτωθεν αὐτῶν, διὰ τὴν φύσιν τῶν μαθητῶν, προκαλεῖ δυσαρεσκείας, παραβλαπτούσας τὴν περὶ τὰς ἐκθέσεις προσεκτικὴν καὶ ἀνευ παραπόνων ἐργασίαν, δυνατόν νὰ μὴ πράττῃ τοῦτο. Ἀλλὰ τότε ἰδιαίτερος σημειῶν τοὺς βαθμοὺς ἀναγράφει ἔπειτα ἐνώπιον τῶν μαθητῶν ἐν τῷ ἡμερησίῳ ἐλέγχῳ τούτους, ὥστε οἱ

παῖδες νὰ γνωρίζωσι μὲν ὅτι δίδεται εἰς αὐτοὺς βαθμὸς, ποῖος ὅμως εἶναι νὰ ἀγνοῶσιν, ὅπως συμβαίνει καὶ κατὰ τὴν βαθμολογίαν τῶν λοιπῶν μαθημάτων.

Ἡ δὲ ἀπόδοσις τῶν ἐκθέσεων καὶ ἡ ἐν τῇ τάξει ἐξέτασις τῶν σφαλμάτων γίνεται καθ' ὃν τρόπον ἐλέγχθη ἐν σελ. 158 κ. ἐ. τοῦ Α' τόμου. Μετὰ ταῦτα δὲ ἂν μὴ εὗρεθῇ οὐδεμία ἐκθεσις μαθητοῦ ἀξία λόγου, ἥτις ὅλη νὰ ἀναγνωσθῇ ἐν τῇ τάξει, ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ σχηματίσωσιν ἰδέαν, ὅποια τις περίου εἶναι ἡ ἐπιτυχὴς ἐκθεσις ἐπὶ τοῦ δοθέντος θέματος, δυνατόν εἶναι ὁ καθηγητὴς νὰ ἀναγνώσῃ ἰδικήν του ἐκθεσιν, διὰ νὰ ἴδωσιν οἱ μαθηταί, ὅποια τις ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ ζητηθεῖσα ἐκθεσις. — Ὅταν δὲ διαρκῇ ἡ διόρθωσις τῆς ἐκθέσεως ἢ καλύτερον μετ' αὐτὴν, τὰ συλλεγόμενα διὰ συγκρίσεως καὶ γενικεύσεως παραγγέλματα διατυπούμενα εἰς γενικοὺς κανόνας ἀναγράφονται ὑπὸ τῶν μαθητῶν εἰς τὸ τετράδιον τοῦ συστήματος.

Τὰ παρατηρηθέντα κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν καθαρῶν ἐκθέσεων σφάλματα, διορθώνουσιν οἱ μαθηταὶ κατ' οἶκον ἀναγράφοντες αὐτ' αὐτῶν τὸ ὁρθόν. Ἡ ἀναγραφή δὲ αὕτη γίνεται εἰς μὲν τὴν δευτέραν τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου εἰς τὸ περιθώριον τῆς ἐκθέσεως (εἰς τὴν πρώτην γράφεται τὸ ὁρθὸν ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος καὶ ἀντιγράφεται ὑπὸ τῶν παιδῶν) καθ' ὠρισμένην δὲ ἡμέραν οἱ μαθηταὶ προσάγοντες τὰς διορθωθείσας ἐκθέσεις ἔχουσιν αὐτὰς ἀνεγόμενας εἰς τὸ θρανίον καὶ ὁ διδάσκων ἐπιθεωρεῖ ἐκάστην ἐργασίαν διερχόμενος πρὸ τῶν θέσεων τῶν μαθητῶν. Εἰς δὲ τὴν ἀνωτάτην τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ εἰς τὸ Γυμνάσιον οἱ μαθηταὶ σημειοῦσι κάτωθεν τῶν ἐκθέσεων τὰ ὁρθὰ σχετίζοντες αὐτὰ δι' ἀριθμῶν πρὸς τὰ σφάλματα τῆς ἐκθέσεως. Ὁ δὲ καθηγητὴς κατὰ τὴν ἐν τῷ οἴκῳ του διόρθωσιν τῆς καθαρᾶς ἐκθέσεως ἐξελέγχει καὶ τὴν διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων τῆς προηγουμένης ταύτην δὲ θὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν βαθμολογίαν τῆς ἐκθέσεως τὴν ὁποίαν διορθώνει.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δικαιοδογεῖται καὶ ἡ διπλῇ γραφῇ τῆς ἐκθέσεως (τὴν μὲν μίαν ἐβδομάδα ἡ γραφὴ ἐν τῷ προχείρῳ τετραδίῳ, τὴν δὲ ἄλλην ἢ ἀντιγραφήν εἰς τὸ καθρόν), ἥτις συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα, τὸ ὁρίζον μίαν κατὰ δεκαπενθήμερον νέαν ἐκθεσιν καὶ προσεῖ δικαιοδογεῖται καὶ ἡ διπλῇ διόρθωσις τῶν ἐκθέσεων. Αὕτη ὄχι μόνον προάγει ἀληθῶς τὴν ἱκανότητα τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ συντελεῖ ὅπως πραγματικῶς διορθώῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον τὰ παρουσιασθέντα ἤδη σφάλματα αὐτῶν καὶ καθιστᾷ καθ' ὅλον εὐκολωτέραν τὴν ἐργασίαν τοῦ καθηγητοῦ κατὰ τὴν διόρθωσιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ διπλῇ κατὰ κανόνα γίνεται ἡ διόρθωσις τῶν ἐκθέσεων.

Ἡ ἐλευθέρᾳ ἐκθεσις. — Ἡ ἐλευθέρᾳ ἐκθεσις εἶναι ὁ πρῶτος καὶ ἄμεσος σκοπὸς τῆς μεθοδικῆς προπαρασκευῆς καὶ καθοδηγήσεως εἰς τὰς ἐκθέσεις, προπαρασκευῆς, ἥτις βαθμὴδὸν γίνεται μικροτέρα, ἕως ὅτου νὰ μὴ ἔχουσιν ἄμεσον ἀνάγκην αὐτῆς οἱ μαθηταί. Ὅταν δὲ φθάσωσιν εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον, πρέπει εἰς ἕκαστον εἶδος ἐκθέσεων καὶ εἰς ἐκάστην βαθμίδα τοῦ σχολείου νὰ γράψωσιν ἐλευθέρως ἐκθέσεις, διὰ νὰ δύνανται καὶ εἰς τὸν πρακτικόν των βίον ἀνευ δισταγμοῦ νὰ χρησιμοποιῶσι τὸν γραπτὸν λόγον πρὸς τελείαν καὶ σκόπιμον ἔκφρασιν ἰδίων διανοημάτων. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τῶν ἐλευθέρων ἐκθέσεων εἶναι ἀνάγκη οἱ μαθηταὶ νὰ ἔχωσι συνηθίσει νὰ ἐκφράζωνται προφορικῶς ἐν συνεχείᾳ λόγῳ ὅπου

ὅλη ἡ διδακτικὴ ἐπεξεργασία ὅλων τῶν μαθημάτων (ἀκόμη καὶ ἡ ἀνάμνησις ἢ ἐξέτασις τῶν διδαχθέντων) γίνεται δι' ἐρωταποκρίσεων, ὅπου ἢ ἐν συνεχεῖ λόγῳ διήγησις (προφορικὴ ἐκθεσις, ἀπόδοσις τοῦ περιεχομένου ἐν τῷ σταδίῳ τῆς προσφορᾶς τοῦ νέου κατὰ τμήματα ἢ ἐν ὅλῳ) ἐντελῶς παρημελήθη, δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι δύναται, τοῦλάχιστον εἰς κατωτέρας τάξεις, νὰ ἐπιτύχη ἢ ἐλευθέρᾳ ἐκθεσις.

Κατὰ τὰς ἐλευθέρᾳ ἐκθέσεις, εἴτε δίδεται κοινόν τι θέμα πρὸς ἀνάπτυξιν, π.χ. περὶ ὁρισμένου τινὸς τοπικοῦ συμβάντος, οἷον ὑποδοχῆς τινος, εἴτε δίδεται εὐρύτερόν τι θέμα πρὸς ἐκλογὴν ὑφ' ἐκάστου μαθητοῦ τοῦ θέματος τῆς ἰδικῆς του ἐκθέσεως, π.χ. ἐκ τῶν ἐορτῶν τοῦ Πάσχα νὰ γράψῃ ἕκαστος μαθητὴς περὶ ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἔκαμεν εἰς αὐτὸν τὴν μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν (1), εἴτε ἀφήνονται οἱ μαθηταὶ ἐντελῶς

(1) Ο F. Cettier (Revue pédagogique, Μαῦν 1921) ἀναφέρει ὅτι ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς του τὸ γενικὸν θέμα «ἡ ποίησις»· ἐκ τούτου ἐξήχθησαν τὰ ἐξῆς μερικώτερα θέματα πρὸς ἐκλογὴν ὑπὸ τῶν μαθητῶν:

1. Τί σκέπτεσθε περὶ τοῦ ῥήτου «ἡ ἐπικράτησις τῆς σκέψεως ἐν τῇ ποιήσει τὴν καθιστᾷ ὡς τοπεῖόν τι ἄνευ οὐρανοῦ, ὅπου τις στενοχωρεῖται ὑπερβολικῶς».

2. Ποία εἶναι ἡ χρῆσις καὶ ἡ σημασία τῶν εἰκόνων καὶ συγκρίσεων ἐν τῇ ποιήσει.

3. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ποίησις εἶναι διακεκριμένη ἀπὸ τὴν ζωγραφικὴν; ὑπάρχουν ποιηταὶ πλησιάζοντες τὰς δύο τέχνας; καὶ ποία ἐντεῦθεν ἡ ὠφέλεια διὰ τὴν φιλολογίαν;

4. Ἐν τίνι μέτρῳ ὁ ποιητὴς δύναται νὰ πλησιάσῃ τὰς πλαστικὰς τέχνας;

5. Διδάσκαλός τις τῆς ἠθικῆς λέγει: «οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι πλησιάζουν· μόνον ἡ ὁδὸς τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν εἶναι διάφορος». Ἐρμηνεῖα καὶ ἀποδείξεις.

6. Λέγουν ὅτι ἡ ποίησις εἶναι ψεῦδος· εἶναι αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ἀλήθειαν, διότι δὲν ἀσχημίζει, ἀλλὰ μετασχηματίζει τὰ πράγματα ἐπὶ τὸ ὠραιότερον.

(Ἄν δὲ καὶ εἶναι τὰ τοιαῦτα θέματα δύσκολα διὰ τοὺς ἰδικούς μας μαθητὰς, παρέβηκα ταῦτα, τὸ μὲν διὰ νὰ δείξω πῶς ἐκ γενικωτέρου ὑψηλοτέρου θέματος ἐξάγονται μερικώτερα, τὸ δὲ διὰ νὰ καταστήσω γνωστὸν ποῖα θέματα προβάλλονται ἀλλαχοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς).

Εἰς μαθητὰς Γερμανικοῦ Γυμνασίου ἐδόθη (ιδε P. Cauer, Von deut. Spracherziehung) τὸ θέμα «ποῖαν ἐπίδρασιν ἀσκεῖ ἡ χώρα ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῶν κατοίκων τῆς» καὶ ἀφέθη εἰς τοὺς μαθητὰς ἐλευθερία νὰ ἐξετάσωσι τὸ θέμα εἴτε γενικῶς εἴτε ἐν σχέσει πρὸς ὁρισμένην χώραν. Τινὲς ἐπροτίμησαν τὸ πρῶτον· ἄλλοι δὲ ἐσυσχέτισαν τὸ θέμα μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἄλλοι μὲ τὴν Γαλλίαν, ἄλλοι μὲ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἄρκετοὶ μὲ τὴν Γερμανίαν. Φυσικῶς αἱ διατάξεις ὁμοιάζον ἐν πολλοῖς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἕκαστος μαθητὴς ἐξήτει νὰ ἀνεύρῃ τὰς καταλλήλους ἀπόψεις ἐν σχέσει πρὸς τὴν χώραν τὴν ὁποίαν ἐξήταζεν, ἀνεφάνησαν ἐν τῇ διατάξει ἀξιόλογοι διαφοραί, αἵτινες κατὰ τὴν διόρθωσιν ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὸν καθηγητὴν νὰ συναγάγῃ συμπεράσματα περὶ τοῦ πῶς ἀπὸ τῶν ἐπὶ μέρους περιπτώσεων ἐξάγεται τὸ γενικὸν συμπέρασμα τοῦ θέματος.

ἐλεύθεροι νὰ ἐκλέξουν οἰονδήποτε θέμα ἀναφερόμενον εἰς ὥρισμένον τι εἶδος ἐκθέσεων, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ ἑξῆς:

α') Τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως ἐκάστον μαθητοῦ πρέπει νὰ ἔχῃ ἐντελῶς καθωρισμένα ὅρια· διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη καὶ κατὰ τὴν ὅλως ἑλεῖ θέραν ἐκλογὴν τῶν θεμάτων καὶ κατὰ τὴν ἐξ εὐρυτέρου θέματος ἐξαγωγὴν τοῦ θεματος τῆς ἐκθέσεως ὑπὸ ἐκάστον μαθητοῦ, ἕκαστος τούτων νὰ ὀρίσῃ προηγουμένως τὸ θέμα τοῦτο ἀκριβῶς καὶ διατυπώσῃ αὐτὸ γραπτῶς, ὥστε ὁ κύκλος τῶν διανοημάτων τῆς ἐκθέσεως νὰ εἶναι σαφῶς διὰ τοῦ θέματος καθωρισμένος· πρὸς τοῦτο δὲ εἶναι ἀνάγκη νὰ καθοδηγήσωμεν τοὺς μαθητάς.

β') Τὸ περιεχόμενον τοῦ θέματος πρέπει νὰ εἶναι ἐντελῶς οἰκείον εἰς τὸν μαθητὴν, δηλαδὴ οὗτος νὰ γνωρίζῃ σαφῶς ὅλας τὰς λεπτομερείας ἐκεῖνας περὶ τῶν ὁποίων θὰ γράψῃ, νὰ διακρίνῃ τὰ ἐπὶ μέρους, τόσον δὲ σαφῇ γνῶσιν νὰ ἔχῃ τούτων, ὥστε ἐξ αὐτῆς καὶ ἡ πρὸς ἀνακοίνωσιν διάθεσις νὰ ἐξεγείρεται. Διὰ τοῦτο καλὸν εἶναι νὰ ὑποβάλλωμεν ἐνίοτε μικροτέρους μαθητάς εἰς τοιούτων ἐκθέσεων σύντομον προφορικὴν ἐξέτασιν πρὸ τῆς γραπτῆς ἐργασίας.

γ') Τὸ θέμα τῶν ἐλευθέρων ἐκθέσεων δὲν πρέπει νὰ εἶναι τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἐπιβάλλῃ λίαν ἐκτενεῖς ἐκθέσεις· ὁ λόγος τούτου εἶναι εὐνόητος· οἱ μαθηταὶ κουράζονται εὐκόλως καὶ αἱ τοιαῦται ἐκθέσεις, αἵτινες γίνονται ἄνευ προπαρασκευῆς, ὅταν εἶναι λίαν μακραὶ, παρουσιάζουν ἐν τέλει λογικὰ χάσματα καὶ σπουδαίας ἑλλείψεις.

Τῶν τοιούτων λοιπὸν ἐκθέσεων ὀρίζεται τὸ θέμα· ἔπειτα τοῦτο διασαφηνίζεται, ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ ἐννοήσωσι πλήρως περὶ τίνος πρόκειται· εἰς μικροτέρας δὲ τάξεις, ὅσας ἀφήνεται ἑλευθερία περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματος εἶναι καλὸν νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τοὺς μαθητάς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἄλλης ἐργασίας τῆς ἐκθέσεως νὰ διατυπώσωσι τὸ θέμα καὶ νὰ καταστήσωσιν εἰς ἡμᾶς γνωστὴν τὴν διατύπωσιν αὐτοῦ, διὰ νὰ ἀποφύγῃσι τυχὸν σφάλμα δυνάμενον νὰ ἐπιδράσῃ μεγάλως, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτύχῃ ἡ ἐκθεσις.

Ἐπειτα οἱ μαθηταὶ σκέπτονται περὶ ἐκείνου περὶ τοῦ ὁποίου θὰ γράψωσι καὶ ἐξετάζουσιν αὐτὸ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν (μελέτῃ τοῦ θέματος), διατάσσουσι, γράφουσι τὸ σχέδιον καὶ ἐν γένει ἐργάζονται μόνοι, ὅπως ἔμαθον νὰ ἐργάζονται εἰς προηγουμένας ἐκθέσεις, εἰς τὰς ὁποίας καθωδηγοῦντο ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος. Ἡ διόρθωσις δὲ τῶν ἐκθέσεων γίνεται καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὰς ἀπὸ παρασκευῆς ἐκθέσεις, ἦτοι κατατάσσονται τὰ σφάλματα κατ' εἶδη κλ. μετὰ τὰς διαφορὰς τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει πολλάκις τὸ διάφορον τῶν θεμάτων· ἦτοι αἱ παρατηρήσεις γίνονται ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως, φέρουσι γενικώτερον χαρακτήρα. Τοῦτο ὅμως δὲν βλάπτει, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι τῶν ἐλευθέρων ἐκθέσεων προηγοῦνται αἱ ἀπὸ παρασκευῆς τοιαῦται, κατὰ τὰς ὁποίας ἐξητάσθησαν ἀκριβέστερον διάφορα εἶδη σφαλμάτων καὶ ἐξήχθησαν γενικὰ παραγγέλματα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἐφαρμόζονται εἰς τὰς ἐλευτέρας ἐκθέσεις.

Χρησιμοποίησις τοῦ ἐν τῷ προγράμματι ὀριζομένου χρόνου διὰ τὰς ἐκθέσεις. — Ἵνα ἀναιρέσωμεν τὴν συνήθη ἔνστασιν κατὰ πάσης φαινομένης διδακτικῆς καινοτομίας, ὅτι ὁ χρόνος δὲν μᾶς ἀρκεῖ πρὸς τοιαύτην μεθοδικὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἐκθέσεων, ἃς σκεφθῶμεν πῶς θὰ διαθέσωμεν τὸν πρὸς ταύτην ὥρισμένον χρόνον. Ἡ προπαρασκευὴ τῆς ἐκθέσεως, ἡ γραφὴ αὐτῆς εἰς τὸ πρόχειρον καὶ ἡ πρώτη ἐν τῷ σχολείῳ

διόρθωσις εἰς τὴν πρώτην τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ ἐκθέσεις ταύτης τὸ πολὺ θὰ καταλαμβάνωσι χρόνον μιᾶς σελίδος, δυνατόν νὰ γίνωνται εἰς μίαν ὥραν (ἐκτὸς μιᾶς ἢ δύο ἐκθέσεων ἐν ἀρχῇ, αἵτινες πιθανὸν νὰ ἀπαιτήσωσι πλείονα χρόνον)· ἡ ἀντιγραφὴ δὲ τῆς ἐκθέσεως εἰς τὸ καθαρὸν θὰ γίνεταί ἐντὸς 20 περιόδου λεπτῶν· ὥστε ἀρκεῖ 1 1/2 ὥρα διὰ τὴν πρώτην ἐβδομάδα. Τὴν δὲ ἐπομένην ἐβδομάδα διὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν σφαλμάτων τῶν καθαρῶν ἐκθέσεων καὶ τὰς ἀσκήσεις τοῦ ὕφους ἀρκεῖ μία ὥρα.

Ἀπὸ τῆς δευτέρας τάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου αἱ ἐκθέσεις γίνονται μὲν μακρότεραι, ἀλλ' ἡ προπαρασκευὴ συντελεῖται εἰς ὀλιγότερον χρόνον, ἡ δὲ ἀντιγραφὴ εἰς τὸ καθαρὸν γίνεται κατ' οἶκον· ὥστε ἀπὸ τῆς τάξεως ταύτης ἀρκεῖ μία καθ' ἐβδομάδα ὥρα διὰ τὰς ἐκθέσεις.— Ἡ δὲ γνώσις τῆς οἰκονομίας λογοτεχνημάτων τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου ἢ ἡ ἀνάλυσις ὑποδειγματικῶν ἐκθέσεων τοῦ καθηγητοῦ γίνεται μέχρι τῆς τρίτης τάξεως τοῦ Γυμνασίου κατὰ τὰς ὥρας τῆς διδασκαλίας τῶν Νέων Ἑλληνικῶν. Εἰς δὲ τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ Γυμνασίου ἡ προπαρασκευὴ γίνεται μὲν μακρότερα, ὅταν πρώτην φοράν οἱ μαθηταὶ εἰσάγωνται εἰς εἶδος τι ἐκθέσεως, ὅταν δὲ δευτέραν φοράν προκρίνεται εἰς αὐτοὺς τὸ αὐτὸ εἶδος ἐκθέσεων, ἡ προπαρασκευὴ γίνεται βραχυτέρα, τὴν δὲ τρίτην φοράν δύναται αὕτη ὅλως νὰ ἐλλείπῃ ἢ νὰ περιορίζεται εἰς ἀκριβῆ κατανόησιν τῆς ἐννοίας τοῦ θέματος· τότε, καθ' ἣν ἡμέραν δίδομεν εἰς τοὺς μαθητὰς τοιοῦτον εἶδος ἐκθέσεως καὶ παραλείπομεν τὴν προπαρασκευὴν, δυνάμεθα κατὰ τὸν διὰ ταύτην ὀρισμένον χρόνον νὰ κάμωμεν ἀνάλυσιν ἰδικῆς μας ἐκθέσεως ἢ λογοτεχνήματος τινος ἀνήκοντος εἰς τὸ εἶδος τῶν ἐκθέσεων, εἰς τὸ ὁποῖον τὴν ἐπομένην ἐβδομάδα θὰ εἰσαγάγωμεν τοὺς μαθητὰς.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι, ἂν ἀκολουθοῦντες τὴν μεθοδικὴν ταύτην χρειαζώμεθα ἐν ἀρχῇ περισσότερον χρόνον, τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀποθαρρύνῃ διὰ τῆς ἐπανεπιμημένης τοιαύτης ἐργασίας θὰ ἀποκτήσωμεν τὴν ἱκανότητα τῆς σκοπιμωτέρας τοῦ χρόνου χρησιμοποίησεως καὶ θὰ δυνηθῶμεν ἐγκαίρως νὰ διαπεράνωμεν τὴν διδακτικὴν ταύτην ἐργασίαν.

Ὅταν δὲ γίνεταί αὕτη κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ἔχομεν τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ ἀποφοιτῶντες ἐκ τοῦ Γυμνασίου μαθηταὶ ὄχι μόνον θὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ διατυπώσωσι ἐγγράφως ἐν οἴῳδήποτε εἶδει ἐκθέσεων μόνον τῶν τὰ ἴδια αὐτῶν διανοήματα πλήρως καὶ ἀκριβῶς, κατὰ τρόπον παρουσιάζοντα τὴν γραπτὴν τῶν ἐργασίαν ὡς τέλειον λογικὸν οἰκοδόμημα, ἀλλὰ καὶ ἡ διδασκαλία τῶν ἐκθέσεων θὰ ἀποφέρῃ τοὺς δι' αὐτῆς ἐπιδιωκόμενους σκοποὺς, ἀποβαίνουσα τῆς ὅλης γλωσσικῆς διδασκαλίας κλάδος οὐδενὸς ἄλλου κατὰ τὴν μορφωτικὴν δύναμιν καὶ τὴν σπουδαιότητα κατώτερος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ Η'

ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΑΙ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

1. Ὑποδειγματικὴ διδασκαλία περιγραφῆς δύσεως
τοῦ ἡλίου, γενομένη εἰς μαθητὰς τῆς Β'
τάξεως τοῦ Γυμνασίου.

Οἱ μαθηταὶ εἶχον ἤδη ἀσκηθῆ περὶ τὴν περιγραφὴν τοποθεσιῶν, οἰκοδομημάτων, πόλεων κ.τ.τ. ἀλλὰ περιγραφὴν φυσικῶν φαινομένων, οὐδ' ἐορτῶν κ.τ.τ. δὲν εἶχον ἀκόμῃ γράψῃ. Μετὰ τινα δὲ ἐν ὥρᾳ ἀναίξεως ἐκδρομὴν, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ μαθηταὶ ἐκτὸς ἄλλων, τὰ ὅποια ὠδηγήθησαν μεθοδικῶς νὰ παραιτηθῶσι, παρετήρησαν ἀκριβῶς πῶς γίνεται ἡ δύσις τοῦ ἡλίου, ἤχθησαν ὡς ἑξῆς εἰς τὸ θέμα κατὰ τὴν ἐν τῇ τάξει ὥραν τῆς διδασκαλίας.

— Κατὰ τὴν ἐκδρομὴν τί καὶ τί εἶδομεν ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τῆς Καστέλλας τοῦ Πειραιῶς, τὸ ὁποῖον ἐνδύμεθα νὰ περιγράψωμεν; (Τὸν λιμένα τῆς Μουνυχίας, τὸν λιμένα τῆς Ζέας, τοῦ Πειραιῶς, τὸν Πειραιᾶ, τὴν πρὸ τῶν Ἀθηνῶν πεδιάδα, τὰ Φάληρα, τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου).

— Περιγραφὰς τοποθεσιῶν καὶ λιμένων ἐκάμαμεν· ἀλλὰ δὲν ἐκάμαμεν περιγραφὴν δύσεως τοῦ ἡλίου. Λοιπὸν τώρα θὰ περιγράψωμεν τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου (γενικὸς σκοπός).

Ἐνδεσσις. (Μερικὸς σκοπός). Τώρα θὰ σκεφθῶμεν τί καὶ τί εἶδομεν κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, τὸ ὁποῖον θὰ γράψωμεν.

— Εἶδετε καὶ ἄλλοτε δύσιν ἡλίου; (Ναί· ἀλλ' αὕτη ἦτο ὠραισιτάτη). — Διατί; (Διὰ τὰ νέφη τὰ χουσιζοντα κτλ.).

— Ὡστε ὅταν πρόκειται νὰ περιγράψωμεν τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου θὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς αὐτὸν τὸν ἥλιον; (Ὁχι· ἀλλὰ θὰ ἐκταθῶμεν καὶ εἰς τὰ νέφη). — Μόνον εἰς τὰ νέφη ἐπενεργεῖ ἡ δύσις, ὥστε νὰ ἀλλάσῃ τὸ χρῶμα αὐτῶν; (Εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὴν θάλασσαν). — Δὲν ἐπενεργεῖ εἰς ἄλλα ὄντα, ὥστε νὰ μεταβάλλῃ τὴν φύσιν ἢ τὰς ἀσχολίας αὐτῶν; (Εἰς τὰ δένδρα, τοὺς ἀνθρώπους, τὴν θερμοκρασίαν, τὸν ἄνεμον).

— Προκειμένον νὰ περιγράψωμεν τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου θὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὴν στιγμὴν καθ' ἣν οὗτος δύει, ἥτοι εἰς τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἥλιος κρύπτεται ὀπισθεν τῶν βουνῶν [ἢ τῆς θαλάσσης]; (Ὁχι· διότι εἶναι φανερόν ὅτι ἡ δύσις προηγουμένως ἀρχίζει νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὸν κόσμον).

— Ἀπὸ πότε λοιπὸν θὰ ἀρχίσωμεν νὰ περιγράψωμεν τὴν δύσιν; (Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ φαίνονται αἱ πρῶται ἐπενεργεῖαι τῆς δύσεως, ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ προαισθανόμεθα ὅτι θὰ γίνῃ δύσις).

— Πῶς φαίνεται τότε ὁ ἥλιος; τὰ νέφη; (Φαῖά). — Τί κάμνουν οἱ ἄνθρωποι εἰς τοὺς ἀγρούς; (Σπεύδουν νὰ τελειώσουν τὰς ἐργασίας των). — Ἡ θερμοκρασία μεταβάλλεται; (Ναί· ὁ ἀῆρ γίνεται ὑποθερμώτερος).

— Ἡ εἰκὼν αὕτη μένει; (Ὁχι· ἀλλάσσει). — Ἀλλάσσει ἀποτόμως; (Ὁχι· κατ' ὀλίγον). — Ἄς ἴδωμεν πῶς μᾶς παρουσιάζεται τότε ἡ εἰκὼν

πῶς φαίνεται τότε τὸ χροῶμα τοῦ ἡλίου ; τὸ σχῆμα αὐτοῦ ; τὰ πλησίον τοῦ ἡλίου νέφη ; (Τὸ χροῶμά των γίνεται χουσίζον).—Τὰ ἀπωτέρω νέφη ; (Παρουσιάζουν ἀποχρώσεις διαφόρων χρωμάτων. Αἱ παρυφαὶ αὐτῶν εἶναι χουσαί).—Τὸ χροῶμα τῶν βουνῶν ποῖον εἶναι ; Ἡ θάλασσα πῶς παρουσιάζεται ; (Ομίχλη ἀνωθεν αὐτῆς).—Ὁ ἄνεμος ; (Γίνεται ψυχρότερος).—Πῶς φαίνονται αἱ σκιαὶ τῶν σωμάτων ; (Μακρότεραι). Τὰ δένδρα ; Αἱ φάραγγες ; (Σκιερώτεραι).

—Ἐπειτα φθάνομεν εἰς τὴν στιγμὴν ποῦ γίνεται ἡ δύσις. Πῶς φαίνεται ὁ ἥλιος ; Πῶς ῥίπτει τὰς ἀκτίνάς του ; (ὡς δέσμας φωτός).—Τὰ νέφη ; (Γίνονται ῥόδινα).—Ποῦ πίπτει τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ; (Μόνον εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων).

—Ἐπανσαν τὰ φαινόμενα μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ; (Ὅχι).—Ποῦ φαίνονται αἱ ἐπενέργειαι τῆς δύσεως ; (Εἰς τὰ νέφη).—Πῶς γίνονται ; (Ὠραιότερα, ἐρυθρότερα).—Μένουν εἰς τὴν θέσιν των ; (Μετακινούνται καὶ ἀλλάσσουν χροῶμα, σχῆμα).—Ποῖα σχήματα λαμβάνουν ; Ποῖα χρώματα παρουσιάζουν τὰ ὄρη ; Τί ἐπικρατεῖ εἰς τὴν πεδιάδα ; (Λυκόφως).—Πῶς φαίνονται αἱ πεδιάδες, τὰ δένδρα ; Τί κάμνουν τότε οἱ ἄνθρωποι, τὰ πτηνὰ ἢ τὰ λοιπὰ ζῷα ;

—Ὅταν τὰ φαινόμενα αὐτὰ καταπαύσων τότε λέγομεν ὅτι ἐπέρχεται τί ; (Τὸ τέλος τοῦ φαινομένου).—Τί ἀρχίζει τότε ; (Ἡ νύξ).—Εἰς τὸ μέρος τοῦ ὀρίζοντος ποῦ ἔγινεν ἡ δύσις εἶναι ἐντελῶς σκοτεινά ; (Ὅχι· εἶναι ὀλίγον φῶς).—Εἰς τὸν οὐρανὸν τί ἀρχίζει νὰ παρουσιάζεται ; (Φαίνονται οἱ ζωηρότεροι ἀστέρες).—Τότε τί φαίνεται ὅτι ἀρχίζει νὰ κάμνῃ ὅλη ἡ φύσις, ἣτις ἐκτείνεται ἐμπρὸς μας ; (Ἀρχίζει νὰ ἀναπαύεται).

Διάταξις. (Μερικὸς σχολός). Τώρα ὡς ἴδωμεν ποῖα μέρη θὰ περιλάβῃ ἡ ἐκθεσις.

—Ποῖον εἶναι τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐκθέσεως ; (Ἡ εἰσαγωγή).—Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν, ὅπως γνωρίζομεν, τί πρέπει νὰ εἴπωμεν ; (Θὰ ἀναφέρωμεν περὶ τίνος θὰ κάμωμεν λόγον, ἥτοι περὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου).—Τὸ ἴδιον θὰ ἦτο ἂν ἐβλέπομεν τὴν δύσιν ἀπὸ ἄλλο μέρος, π.χ. ἀπὸ πλοῖον ἐν ᾧ ἐταξιδεύομεν ; (Ὅχι).—Λοιπὸν τί πρέπει νὰ προσθέσωμεν ; (Πρέπει νὰ προσθέσωμεν ἀπὸ ποῦ εἶδομεν τὴν δύσιν).—Τὰ ἴδια φαινόμενα παρουσιάζει ἡ δύσις τὸ θέρος ; (Ὅχι).—Λοιπὸν τί ἄλλο θὰ προσθέσωμεν ; (Τὴν ἐποχὴν).

—Τί ἄλλο πρέπει νὰ βάλωμεν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν, διὰ νὰ καταστῇ ζωηρά, παραστατικὴ ; (Ὅτι παρουσιάζει μεγαλοπρεπὲς θέαμα).—Πῶς ὀνομάζεται αὐτὸς ὁ χαρακτηρισμὸς, τὸν ὁποῖον ἐπροκάλεσεν ὁλόκληρον τὸ φαινόμενον ; (Γενικὴ ἐντύπωσις).

—Ἀφ' οὗ τελειώσωμεν τὴν εἰσαγωγὴν, ποῖον μέρος τῆς περιγραφῆς θὰ ἐπακολουθήσῃ ; (Τὸ κύριον μέρος).—Διὰ νὰ ἴδωμεν ποῖα μέρη τοῦτο περιλαμβάνει, ποῖα φαινόμενα θὰ ἐξετάσωμεν κατὰ πρῶτον ; (Ὅσα παρατηροῦμεν κατ' ἀρχάς, ἥτοι ἀπὸ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν προαισθανόμεθα ὅτι θὰ γίνῃ δύσις).

—Ὅστε τὸ πρῶτον μέρος θὰ περιλαμβάνῃ τὰ φαινόμενα ταῦτα.—Τότε σχηματίζεται μία εἰκὼν, ἐν μέρος τῆς περιγραφῆς· ποῖα εἶναι τὰ μέρη αὐτοῦ ; Ἀπὸ ποῖον μέρος εἶναι φυσικὸν νὰ ἀρχίσωμεν ; (Ἀπὸ τὴν κυρίαν ἐντύπωσιν).—Ἐπειτα τί θὰ ἀναφέρωμεν ; (Τὰ περίεξ τῆς κυρίας ἐντυπώσεως μέρη, ὅπου ἐνεργεῖ ἡ δύσις).—Τί θὰ βάλωμεν ἔπειτα ;

Τί τέλος ; — Πῶς θὰ ἐπιγράψωμεν τὸ μέρος αὐτό ; (Ἐναρξιν τῶν φαινόμενων τῆς δύσεως).

Κατόπιν ἡ ὄψις τοῦ φαινομένου μένει ἀμετάβλητος ; (Ὅχι). — Τί θὰ περιγράψωμεν πρῶτον κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην εἰκόνα ; Τί μετὰ ταῦτα ; Τὰ φαινόμενα τῆς δύσεως εἶναι τώρα περισσότερα ἢ ὀλιγότερα ἀπὸ πρῶτον ; (Περисσότερα). — Δηλαδή τὰ φαινόμενα τῆς δύσεως ἐπιτείνονται. Ὡστε πῶς θὰ ἐπιγράψωμεν τὸ μέρος αὐτό ; (Ἐπίτασιν τῶν φαινομένων τῆς δύσεως).

— Ἐπειτα τί θὰ περιγράψωμεν ; (Αὐτὴν τὴν δύσιν). — Τί θὰ γράψωμεν πρῶτον, τί δεύτερον κ.ο.κ. — Πῶς θὰ ἐπιγράψωμεν τὸ μέρος, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ φαινόμενον εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀκμὴν του ; (Ἀκμὴν ἢ τὸ κυριώτερον σημεῖον).

— Μετὰ ταῦτα θὰ περιγράψωμεν ποῖα φαινόμενα ; (Τὰ μετὰ τὴν καθ' αὐτὸ δύσιν). — Ποῖον ἀπὸ αὐτὰ σὰς ἔκαμε τὴν μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν ; (Τὰ νέφη). — Λοιπὸν αὐτὰ θὰ περιγράψωμεν πρῶτον. Ἐπειτα τί ; Τὰ φαινόμενα ταῦτα εἶναι περισσότερα ἢ ὀλιγότερα, ἰσχυρότερα ἢ ἀσθενέστερα τῶν προτέρων φαινομένων ; (Ὀλιγότερα, διότι λείπει ὁ ἥλιος). — Λοιπὸν πῶς θὰ ἐπιγράψωμεν τὸ μέρος αὐτό ; (Ἐλάττωσιν τῶν φαινομένων τῆς δύσεως).

— Ἐπειτα θὰ περιγράψωμεν ποῖα φαινόμενα ; (Ὅταν ἀρχίζῃ ἡ νύξ). — Ἀπὸ ποῦ θὰ ἀρχίσωμεν κτλ. ; Πῶς θὰ ἐπιγράψωμεν τὸ μέρος αὐτό ; (Τέλος).

— Τοιοῦτοτρόπως θὰ τελειώσῃ τὸ κύριον μέρος. Τί μένει ἀκόμη νὰ γραφῇ ; (Ὁ ἐπίλογος). — Τί θὰ περιλαμβάνῃ οὗτος ; (Ποῖα αἰσθήματα ἐπροκάλεσεν εἰς τὴν ψυχὴν μας τὸ φαινόμενον). — Ἐνθυμεῖσθε τί ἐλέγετε, ὅτε ἤρχισε νὰ δύῃ ὁ ἥλιος ; Πῶς σὰς ἐφαίνετο ; Ποῖα αἰσθήματα διηγέρεθσαν τότε εἰς τὴν ψυχὴν σας ; Ποίας διαθέσεις εἶχετε, ὅτε ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τὴν ἐκδρομὴν ἐσκέπτεσθε ἢ ὠμιλεῖτε περὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ;

Ἀναγραφὴ τοῦ σχεδίου. (Μερικὸς σκοπός). Τώρα θὰ γράψετε τὸ σχέδιον. — Τί θὰ γράψετε πρῶτον ; (Τὴν εἰσαγωγὴν). — Ἐπειτα διακρίνατε τὰ μέρη τοῦ κυρίου μέρους καὶ γράψατε τὰ μέρη ἐκάστου τούτων κατὰ τὴν ἀρμόζουσαν σειρὰν.

(Τότε οἱ μαθηταὶ ἔγραψαν τὸ σχέδιον περίπου ὅπως εἶναι ἐν σελ. 106 — 107· μετὰ ταῦτα δὲ ἀφ' οὗ ἀνεγνώσθη τὸ σχέδιον ὑπὸ τινος μαθητοῦ, προσεκλήθησαν οἱ λοιποὶ νὰ δηλώσωσι τὴν σχετικὴν τῶν μερῶν ἀξίαν ὡς ἐξῆς) : Ποῖον εἶναι τὸ κυριώτερον μέρος ; (Τὸ κύριον σημεῖον ἢ ἡ ἀκμή). — Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ μέρος ποῖον εἶναι τὸ σπουδαιότατον σημεῖον ; (Ὁ ἥλιος). — Λοιπὸν νὰ τεθῇ κάτωθεν αὐτοῦ διπλῇ γραμμῇ, διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ περισσότερον αὐτὸ τὸ σημεῖον. Ἐπειτα εἰς ποῖα ἄλλα μέρη θὰ προσέξωμεν ; (Εἰς τὰ νέφη). — Λοιπὸν δι' ἀπλῆς γραμμῆς θὰ δειχθῇ ὅτι θὰ ἀναπτυχθῇ ὅσον πρέπει καὶ τὸ μέρος τοῦτο τῆς περιγραφῆς.

Προπαρασκευὴ περὶ τὸ λεκτικόν. — Πρῶτον σὰς ἀφήσω, ὅπως γράψετε κατ' οἶκον τὴν ἐκθεσιν, νὰ μοῦ εἴπητε πῶς θὰ διακρίνατε τὰ μέρη ἀπ' ἀλλήλων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ; (Με μεταβατικὰς φράσεις καὶ θὰ ἀρχίζωμεν ἀπὸ ἄλλην σειρὰν). — Ἐπειτα, ἐπειδὴ ὡς μοῦ εἶπτε, ἡ δύσις τοῦ ἡλίου σὰς ἔκαμεν ἀρκετὴν ἐντύπωσιν, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ περιγραφὴ τῆς, πῶς πρέπει νὰ γραφῇ ; (Οὕτως ὥστε νὰ κίμῃ ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην). — Ὡστε ἡ περιγραφὴ σας πρέπει νὰ εἶναι ζωηρά. Διὰ νὰ εἶναι

τοιαύτη πῶς γνωρίζετε ὅτι πρέπει νὰ σχηματισθῇ ὁ λόγος σας ; (Μὲ συντόμους περιόδους, μὲ τὴν συχνὴν χρῆσιν ἐνεστώτος, μὲ παραστατικὰ ἐπίθετα, μὲ παρομοιώσεις, ἰδίως διὰ τὰ νέφη).

Ξεύρετε νὰ γράψετε ὁρθῶς τὰς λέξεις λυκόφως, ἐρυθρῶς, μηχανῶν ; Ποίων ἄλλων λέξεων τὴν ὀρθογραφίαν θέλετε νὰ μάθετε ;

Πρώτη διόρθωσις. — Ἀφ' οὗ οἱ μαθηταὶ ἔγραψαν κατ' οἶκον τὴν ἐκθεσιν, προσήγαγον αὐτὴν τὴν ἐπομένην Δευτέραν. Ἐπειτα ἐπηκολούθησεν ἡ πρώτη διόρθωσις αὐτῆς ἐν τῇ τάξει. Κατὰ ταύτην ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῶν μαθητῶν σφάλματα αὐτῶν περὶ τὸ λεκτικόν, ἀλλ' ἰδίᾳ σφάλματα περὶ τὴν διάρθρωσιν καὶ τὴν συμμετρίαν τῶν μερῶν.

Κυρίως διόρθωσις. — Κατὰ τὴν κυρίως διόρθωσιν τῶν ἐκθέσεων αἰτινες ἐγράφησαν ὑπὸ τῶν μαθητῶν εἰς τὸ καθαρὸν τετραδίον, ἐξητάσθησαν κατὰ τὸν ἐν κεφ. Η' τοῦ Β' Μέρους (Τόμ. Α' σ. 152 κ. ἐ.) ἐκτεθέντα τρόπον σφάλματα 1) περὶ τὴν κυριολεξίαν· 2) περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν περιόδων· 3) περὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐκφράσεως καὶ ἐξηλέγχθησαν ἐπαναλήψεις, χάσματα ἐν τῷ λόγῳ τῶν μαθητῶν ἰδίως ὅμως τὸ ζήτημα τῶν παρομοιώσεων ἐξητάσθη ἀκριβέστερον ἀπὸ τὰ ἄλλα· ἔπειτα ἐξητάσθη ἡ διάρθρωσις τῶν μερῶν καὶ αἱ μεταβατικαὶ φράσεις.

Μετὰ τοῦτο ἀνεγνώσθησαν μέρη τινὰ ἐπιτηγῇ ἐκθέσεων μαθητῶν καὶ δύο ἐκθέσεις, αἱ σχετικῶς καλύτεραι.

Σύνδεσις καὶ σύστημα. — Προηγουμένως ποῖα εἶδη περιγραφῶν ἔχομεν μάθει ; (Περιγραφὴν τοποθεσιῶν, οἰκοδομημάτων κτλ.). — Τὰ μέρη τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων μᾶς παρουσιάζοντο ἐκτεινόμενα ἐν χώρῳ συγχρόνως ἢ ἐξελισσόμενα τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο ; (Μᾶς παρουσιάζοντο συγχρόνως ὑπάρχοντα). — Τὰ μέρη τῆς περιγραφῆς τῆς δύσεως μᾶς παρουσιάσθησαν συγχρόνως ; ("Ὅχι" τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου). — "Ὡστε ἡ περιγραφὴ τῆς δύσεως ὁμοιάζει μὲ τὰ ἄλλα εἶδη τῶν περιγραφῶν ; ("Ὅχι, διότι"). — Τί εἶναι δύσις ἡλίου ; τί θύελλα ; βροχὴ ; πτώσις χιόνος ; τρικυμία ; πτώσις κερανοῦ ; (Φυσικὰ φαινόμενα). — Ἀνεγνώσαμεν εἰς τὸν Ὅμηρον βραχείαν περιγραφὴν τρικυμίας ("Ἀναγινώσκονται οἱ δεδιδαγμένοι στίχ. Ὁδ. ι, 67—73). — Τί ἀναφέρει πρῶτον ; τί ἔπειτα ; Διατί ἀναφέρει τὰ φαινόμενα τῆς τρικυμίας κατὰ τὴν σειρὰν ταύτην ; (Ἀκολουθεῖ τὴν φύσιν).

— Πῶς γίνεται ἡ θύελλα ; Ἐπέρχεται ἀμέσως ; ("Ὅχι" ἔχει προμηνυτικὰ σημεῖα). — Ποῖα εἶναι ; Ἐπειτα ἐπιτείνεται ; Τίνα φαινόμενα τότε παρουσιάζει ; Μετὰ ταῦτα τίνα φαινόμενα ; (Ἀκόμη σφοδρότερα· τότε ἡ θύελλα εἶναι εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς). — Ἐπειτα τί παρατηροῦμεν ; (Ὅτι ἐλαττοῦται κατὰ μικρῶν ἢ δυνάμει τῆς). — Τί συμβαίνει ἐν τελεί ; (Ἐπέρχεται ἡ κατάπαυσις τῆς). — Ἀφήνει ἀποτελέσματα καὶ ποῖα ; — Ὡστε ἡ περιγραφὴ θυέλλης ἀκολουθοῦσα τὴν φύσιν πόσα καὶ ποῖα μέρη θὰ περιλαμβάνῃ ;

"Ἄς λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν σεισμόν. ἔχομεν πάντοτε προμηνυτικὰ σημεῖα ; ("Ὅχι"). — ἔχομεν βαθμιαίαν ἐπίτασιν ; (Συνήθως). — ἔχομεν ἀποτελέσματα ; (Μεγάλα καὶ πολυειδῆ, παντοειδῆ καταστροφάς). — Ὡστε πόσα μέρη περιλαμβάνει ἡ περιγραφὴ σεισμοῦ καὶ ποῖον εἶναι τὸ σπουδαιότερον ;

Ὁμοίως ἄς ἐξετάσωμεν τὴν πτώσιν κερανοῦ. (ἔχει προμηνυτικὰ σημεῖα, ἀκμὴν καὶ ἀποτελέσματα).

"Ἄς ἐξετάσωμεν πλημμύραν. — Πότε αὕτη προκαλεῖ περισσότερον

ἐνδιαφέρον, πότε μᾶς συγκινεῖ περισσότερον; Ὅταν πάθωσιν ἄνθρωποι, ἰδίως ὅταν πνιγῶσιν). — Ὅτε ἐὰν γράψωμεν περιγραφὴν πλημμύρας, πῶς θὰ τὴν καταστήσωμεν μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν; (Ἐὰν ὑποθέσωμεν καὶ ἀναφέρωμεν ἐν αὐτῇ, ὅτι ὑπέφερον καὶ ἐπνίγησαν ἄνθρωποι).

— Ὅτε ποῖα μέρη θὰ περιλαμβάνῃ ἡ περιγραφὴ φυσικῶν φαινομένων; Πῶς γίνεται μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα; — Γράψατε αὐτὰ εἰς τὸ τετραδίον τοῦ συστήματος.

— Χρειαζεται ἡ εἰσαγωγή; Μᾶς παρουσιάζεται ἡ πυρκαϊὰ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὅταν γίνεται τὴν ἡμέραν καὶ ὅταν γίνεται τὴν νύκτα; Πῶς κεραυνοῦ, ὅταν γίνεται ἐν ἐρήμῳ ἢ πόλει; Ὅτε τί πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ ἡ εἰσαγωγή;

— Χρειαζεται ὁ ἐπίλογος; Τί θὰ περιλαμβάνῃ; Ἐχει πάντοτε τὴν αὐτὴν ἔκτασιν;

— Τί διαφέρει ἡ περιγραφὴ φυσικοῦ φαινομένου ἀπὸ τὰ γνωστὰ εἶδη τῶν περιγραφῶν; — Γράψατε καὶ αὐτὰ εἰς τὸ προσῆκον μέρος τοῦ τετραδίου σας.

2. Ὑποδειγματικὴ διδασκαλία διασαφήσεως γνώμης γενομένη ἐν τῇ τρίτῃ τάξει τοῦ Γυμνασίου.

Ἐπρόκειτο οἱ μαθηταὶ νὰ διασαφήσωσι τὴν γνώμην «φείδου χρόνου». Ἐπειδὴ δὲ οὔτε διὰ τῆς μεθοδικῆς παρατηρήσεως αἰσθητοῦ τίνος ἀντικειμένου οὔτε διὰ τῆς ἀναγνώσεως λογοτεχνήματος ὑπ' ἄλλου γεγραμμένου, ἀφ' οὗ δὲν εἶχον τοιοῦτον πρόχειρον, ἡδυνάμην νὰ ἀγάγω τοὺς μαθητὰς ὅχι μόνον εἰς κατανόησιν τῶν μερῶν, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ὑπάρχουν εἰς τὰς τοιαύτας ἐκθέσεις, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ θέματος ἀπὸ διαφόρων ἀπόψεων, ἔγραψα κατ' ἰδίαν σχέδιον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διασαφήσεως τοῦ ῥητοῦ «γνώθι σαυτόν». Κατὰ δὲ τὴν ὥραν τῆς ἐκθέσεως ἐν τῷ σχολείῳ ὑπέμνησα εἰς τοὺς μαθητὰς, ὅτι εἶχον ἤδη γράψαι διασαφήσεις ἐννοιῶν καὶ προσεκάλεσα αὐτοὺς νὰ εἰπῶσιν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς πῶς γίνεται ἡ διασαφήσις ἐννοίας. Ἐπειτα εἶπον εἰς αὐτοὺς ὅτι πρόκειται τώρα νὰ ἀκούσωσιν ἐκθεσίαν τινά, εἰς τὴν ὁποίαν διασαφοῦνται δύο ἐννοιαὶ συνδεόμεναι μεταξύ των, ἥτοι ἀποτελοῦσαι κρίσιν. Τοιαύτη εἶναι ἡ κρίσις «γνώθι σαυτόν», τῆς ὁποίας ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀπὸ ὅλου παραδεκτὴ, δηλαδὴ εἶναι γνωμικόν. Τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐκθέσεως ἀνέγνωσα πρῶτον ὁλόκληρον, ἵνα λάβωσι τοῦ συνόλου ἐντύπωσιν οἱ μαθηταί. Ἐπειτα ἀναγινώσκων κατὰ τμήματα ἤγαγον αὐτοὺς εἰς τὴν ἀνάυσις ἐκάστου μέρους καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν κατανόησιν τῆς οἰκονομίας καὶ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ σχεδίου (ἴδε ἐν σελ. 215—217). Κατόπιν ὑπενθυμίσας εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ παραγγέλματα ἐκ προηγουμένων ἐκθέσεων, ὠδήγησα αὐτοὺς νὰ ἀνεύρωσιν ὅτι ἀντὶ τῆς ἀξίας ἡδύνατο νὰ τεθῇ ἡ χρῆσις εἰς ὁμοίας περιπτώσεις α') διὰ τὴν γνῶσιν τῶν ἐλαττωμάτων β') τῶν προτερημάτων γ') τῶν μέσων. — Ἐπειτα ἀνεῦρον οἱ μαθηταί, ὅτι ἡδύνατο νὰ τεθῶσιν ὅχι μόνον ἱστορικὰ παραδείγματα, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου, καὶ πλαστά. Οὕτω διὰ τῆς ἐξετάσεως ταύτης ἀνευρέθη ὅτι καὶ διαφόρως ἡδύνατο νὰ γίνῃ τὸ σχέδιον τῆς πραγματείας.

Κατὰ τὴν ἐπομένην ἐβδομάδα ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς διδασκαλίας τῶν ἐκθέ-

σεων ὥρισα πρῶτον τὸν σκοπὸν, ἦτοι τὸ θέμα «φείδου χρόνου». Ὡς προπαρασκευὴ ἐγένετο ὑπόμνησις τῶν διδαγμάτων ἀπὸ τῆς ἐκθέσεως γνῶθι σαυτὸν, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐξαχθῇ τὴν προηγουμένην ἐβδομάδα. Ἐπειτα ἀνεῦρον οἱ παῖδες τί νοοῦμεν ἐν γένει λέγοντες φείδου χρόνου καὶ μετὰ ταῦτα ὥρισαν τὴν κατὰ λέξιν καὶ ἐν παραφράσει τὴν πραγματικὴν σημασίαν τοῦ ῥήτου. Μετὰ ταῦτα προέβησαν εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας τοῦ ῥήτου ὁδηγηθέντες διὰ τῶν ἐξῆς ἐρωτήσεων :

— Ποῖον χρόνον νοεῖ τὸ ῥητόν ; (Τὸν χρόνον τοῦ βίου).— Τί νοοῦμεν λέγοντες χρόνον τοῦ βίου ; (Τὸν χρόνον τὸν ὁποῖον χρησιμοποιοῦμεν εἰς τὴν ζωὴν μας).— Τί κάμνομεν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ; (Ἐργαζόμεθα ἢ μελετῶμεν ἢ ἀναπανόμεθα ἢ διασκεδάζομεν). — Ὡστε ἂν ἐφαρμόζωμεν τὸ ῥητόν ἐν τῇ ἐργασίᾳ, τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἔχωμεν, ἔχουσιν ἀξίαν καὶ ποῖαν ;— Τὸν χρόνον, τὸν ὁποῖον ἐντεῦθεν θὰ κερδίζωμεν, ποῦ δυνάμεθα νὰ τὸν χρησιμοποιοῦμεν ; (Εἰς τὴν μελέτην καὶ ἀνάπτυξιν μας). — Τί ὠφελεῖ ἡ χρησιμοποίησις τῆς συμβουλῆς φείδου χρόνου κατὰ τὴν μελέτην, τὴν μόρφωσιν, τὰς διασκέδασεις ; Ἀπὸ ποῦ φαίνεται λοιπὸν ἡ ἀξία τῆς συμβουλῆς φείδου χρόνου ; (Ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα, προκειμένου περὶ ἐργασίας, μελέτης κτλ.).— Ποῖα ἄλλα ἀποτελέσματα γενικῶς δύναται νὰ ἔχῃ ἡ συμβουλή ; (Εὐτυχίαν).— Διὰ τί ; (Διότι τὸ μέτρον ἐν παντὶ φέρει καὶ χαρὰν καὶ ἐπιτυχίαν καὶ προσέτι ἐκτίμησιν παρὰ τῶν ἄλλων).— Ἐπειτα τί ἄλλο θὰ προσθέσωμεν ; (Παραδείγματα).— Ἐνθυμήθητε ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ποῦ ἐμάθετε (Μ. Ἀλέξανδρος, Ἀννίβας, Ἀλέξανδρος Σεβήρος).— Ἄλλα παραδείγματα πόθεν ἄλλοθεν δύνασθε νὰ ἀνεύρητε ; (Ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου).

Ἐπειτα καθωρίσθη προφορικῶς τὸ σχέδιον, ἐκτὸς τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τοῦ συμπεράσματος (τὰ ὁποῖα μόνον τῶν πρέπει νὰ ἀνευρίσκωσιν οἱ παῖδες τῆς τάξεως ταύτης). Κατόπιν διὰ κοινῆς συζήτησεως ἀνευρέθη ὅτι τὸ σχέδιον δυνατόν νὰ γίνῃ καὶ διάφορον (ἦτοι νὰ γίνῃ ὁποῖον τὸ ἐν σ. 213 ἢ καὶ ἄλλως πως)· οὕτως ἐδόθη λαβὴ εἰς τὴν αὐτενέργειαν τῶν παιδῶν.

Προπαρασκευὴ περὶ τὸ λεκτικὸν δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ γίνῃ εἰς μαθητὰς ἱκανῶς ἤδη προωδευμένους.

Ἀφ' οὗ δὲ οἱ μαθηταὶ ἔγραψαν κατ' οἶκον καὶ τὸ σχέδιον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, ἔγινε κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐπομένης ἐβδομάδος ἡ πρώτη διόρθωσις αὐτῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ μαθηταὶ ὠδηγήθησαν νὰ ἀναγνωρίσωσι τὰ σφάλματά των καὶ ἀνεύρωσι τὸ ὁρθόν. Ἐγινε δὲ ἡ συζήτησις τῶν σφαλμάτων κατ' εἶδη καὶ γενικῇ, ὥστε νὰ ἐνδιαφέρῃ ὅλους τοὺς μαθητάς.

Τὴν Δευτέραν τῆς ἀκολούθου ἐβδομάδος προσήγαγον οἱ μαθηταὶ τὴν ἐκθεσὶν γεγραμμένην εἰς τὸ καθαρὸν τετράδιον. Κατὰ δὲ τὴν ἐν τῷ προγράμματι ὥραν τῶν ἐκθέσεων ἔγινε συζήτησις τῶν σφαλμάτων, ἡ ἀνάγνωσις μιᾶς ἐκθέσεως, τῆς καλυτέρας, καὶ ἡ συστηματοποίησις τῶν παραγγελμάτων, τὰ ὁποῖα ἐν γενικαῖς γραμμαῖς πρέπει νὰ ἀκολουθῶσιν οἱ παῖδες εἰς τὰς τοιοῦτου εἶδους ἐκθέσεις. Ἀνεγράφησαν δὲ ταῦτα εἰς τὸ οἰκεῖον τετράδιον τῶν μαθητῶν.

Ἐπειτα κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν προετάθη τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως «σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει»· ἐπειδὴ δὲ ἡ διάταξις τῶν μερῶν τῆς ἐκθέσεως ταύτης δὲν ἔχει μεγάλας διαφορὰς ἀπὸ τὴν τῆς προηγουμένης ἐκθέσεως, ἡ προπαρασκευὴ αὐτῆς ἐγένετο συντομωτάτη, διαρκέσασα ὀλιγώτερον τῶν δέκα λεπτῶν.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ Β' ΤΟΜΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ	Σελίς
ΑΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ	3
Κεφ. Α'—Περὶ τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων	3
1. Ἡ μορφή τοῦ θέματος σ. 3.—2. Ποίᾳς ιδιότητος ἀπαραιτήτως πρέπει νὰ ἔχη τὸ θέμα σ. 5.—3. Πόθεν πρέπει νὰ λαμβάνωνται τὰ θέματα καὶ ἡ ὕλη τῶν ἐκθέσεων σ. 9.	
Κεφ. Β'—Περὶ λεκτικοῦ	28
Α'—Ἀρεταὶ τοῦ λεκτικοῦ.	29
I. Ἡ ὀρθότης τοῦ λεκτικοῦ.	29
II. Ἡ σαφήνεια.	30
III. Τὸ κάλλος	32
1. Περὶ εὐφωνίας 32.—2. Περὶ μιμητικῆς ἀρμονίας 33.—3. Περὶ σχημάτων 34.	
Β'—Περὶ λεκτικοῦ ἢ ὕφους ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ αὐτοῦ σημασίᾳ.	40
Κεφ. Γ'—Τὰ εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως προτεινόμενα εἶδη τῶν ἐκθέσεων.	44
Κεφ. Δ'—Ἡ ἐργασία εἰς τὰς ἐκθέσεις τοῦ ἱστορικοῦ γένους.	49
1. Διαίρεσις τῆς ἐργασίας τῆς ἐκθέσεως 49.—2. Περὶ εὐρέσεως 50.—3. Περὶ διατάξεως 54.—4. Περὶ ἀναπτύξεως 57.—5. Ἡ ἀναθεώρησις 64.	
Κεφ. Ε'—Περὶ ἐκάστου εἵδους τῶν ἐκθέσεων τοῦ ἱστορικοῦ γένους	66
Α'—Τὸ διήγημα	66
Ἡ ἐργασία τῆς συνθέσεως διηγήματος 68.—Σχέδια διηγημάτων 76.	
Β'—Ἡ περιγραφή.	85
1. Τὸ θέμα 86.—2. Ἡ εὐρεσις 86.—3. Ἡ διάταξις 91.—4. Ἡ ἀνάπτυξις 101.—Σχέδια περιγραφῶν 102.—Παράδειγμα ἀναπτύξεως συντόμου περιγραφῆς 107.	
Γ'—Ἡ ἐκφράσις	108
1. Τὸ θέμα 108.—2. Εὐρεσις καὶ διάταξις 109.—Σχέδια 110.—3. Ἡ ἀνάπτυξις 111.	
Δ'—Ὁ χαρακτηρισμός.	111
1. Τὸ θέμα 112.—2. Ἡ εὐρεσις 113.—3. Ἡ διάταξις 116.—4. Ἡ ἀνάπτυξις 118.—Σχέδια χαρακτηρισμῶν 119.—Παράδειγμα ἀναπτύξεως χαρακτηρισμοῦ 123.	
Ε'—Αἱ ἐπιστολαί.	124
I. Γενικὰ περὶ ἐπιστολῶν παραγγέλματα	125
1. Τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν 125.—2. Τὸ λεκτικὸν τῶν ἐπιστολῶν 127.—3. Ἡ ἐθιμοταξία τῶν ἐπιστολῶν 128.—4. Περὶ ἀπαντήσεων 133.	
II. Τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἐπιστολῶν.	134
ΣΤ'—Διάφορα ἔγγραφα	150

Κεφ. ΣΤ' — 'Η ἐργασία εἰς τὰς ἐκθέσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ γένους	156
1. Περί εὐρέσεως 156.—2. Περί διατάξεως 160.	
Κεφ. Ζ' — Περί ἐκάστου εἵδους τῶν ἐκθέσεων τοῦ φιλοσοφικοῦ γένους	171
Α' — Συγκρίσεις	171
1. Τὸ θέμα 172.—2. 'Η εὗρεσις 173.—3. 'Η διάταξις 173.—Σχέδια συγκρίσεων 174.—4. 'Η ἀνάπτυξις 179.	
Β' — Παρατηρήσεις	180
1. Τὸ θέμα 181.—2. 'Η εὗρεσις 182.—3. 'Η διάταξις (σχέδια παρατηρήσεων) 183.—4. 'Η ἀνάπτυξις 187.	
Γ' — Πραγματεῖαι	188
Ι. Διασάφησις ἐννοιῶν	188
1. Εὗρεσις καὶ διάταξις 189.—2. Σχέδια 195.—3. 'Υπόδειγμα ἀναπτύξεως ἐννοίας 203.	
ΙΙ. Διασάφησις γνώμης	206
1. Εὗρεσις καὶ διάταξις 207.—2. Σχέδια 212.—3. 'Υπόδειγμα ἀναπτύξεως γνώμης 215.	
ΙΙΙ. 'Ανάπτυξις παροιμιῶν	220
1. Εὗρεσις καὶ διάταξις 221.—2. Σχέδια ἀναπτύξεως παροιμιῶν 229.—3. 'Ανάπτυξις 231.—4. 'Υποδείγματα ἀναπτύξεως 232.	
ΙV. 'Ιστορικαὶ πραγματεῖαι	234
1. Εὗρεσις καὶ διάταξις 234.—2. Σχέδια 235.	
V. 'Αποδεικτικαὶ πραγματεῖαι	239
Σχέδια ἀποδεικτικῶν πραγματειῶν 246.	
VI. 'Ερμηνευτικαὶ καὶ ἀποδεικτικαὶ πραγματεῖαι	248
Σχέδια αὐτῶν 249.—'Ανάπτυξις καὶ ὑπόδειγμα ἀναπτύξεως πλήρους πραγματείας 256.	
Κεφ. Η' — 'Η μεθοδικὴ ἐπεξεργασία τῶν ἐκθέσεων εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως	259
Παράρτημα Κεφαλαίου Η' — 'Υποδειγματικαὶ διδασκαλίαι ἐκθέσεων	269
1. 'Υποδειγματικὴ διδασκαλία περιγραφῆς δύσεως τοῦ ἡλίου γενομένη εἰς μαθητὰς τῆς Β' τάξεως τοῦ Γυμνασίου	269
2. 'Υποδειγματικὴ διδασκαλία διασαφήσεως γνώμης γενομένη ἐν τῇ Γ' τάξει τοῦ Γυμνασίου	273

Τ Ε Λ Ο Σ

